

**El somni d'una societat i d'un periodisme.
La televisió de paper (1931-1936)**

TESI DOCTORAL

Autor: Francesc Canosa i Farran

Directora: Magda Sellés i Quintana

Departament de Comunicació
Facultat de Ciències de la Comunicació Blanquerna
Universitat Ramon Llull

TESI DOCTORAL

- Títol:** El somni d'una societat i d'un periodisme.
La televisió de paper (1931-1936)
- Realitzada per:** Francesc Canosa i Farran
- En el centre:** Facultat de Ciències de la Comunicació Blanquerna
de la Universitat Ramon Llull
- I en el departament de:** Comunicació
- Dirigida per:** Dra. Magda Sellés i Quintana

Juli Soleràs: “No et fiïs mai de ningú que no tingui imaginació”.

Lluís: “Però almenys els nostres ulls brillen, els nostres ulls miren i veuen; i somnien...”.

Cruells: “Els somnis tanmateix són alguna cosa: des del moment que els somniem, és que els duem a dins d’una o altra manera. Els somnis de cada un són per a ell una part d’ell mateix; quina part més estranya, que incoherent, però a despit de tot una part”.

“Hi ha un moment de la vida que sembla com si ens despertéssim d’un somni. Hem deixat de ser joves. Bé es veia que no ho podríem ser eternament; ¿i què era, ser joves? *Ma jeunesse ne fut qu’un ténébreux orage*, diu Baudelaire; potser tota joventut ho ha estat, ho és, ho serà. Una tempesta tenebrosa travessada de llampecs de glòria –d’incerta glòria-, un dia d’abril... Som pecadors amb una gran set de glòria. I és que la glòria és el nostre fi”.

Joan Sales. *Incerta glòria.*

Índex

1. Introducció.....	7
2. La gènesi de la societat de masses a Catalunya (1888-1939)	30
2.1 Economia, urbanització i industrialització	31
2.2 Una nova societat, uns nous costums	47
2.3 Política i cultura: entre l'elit i el populisme	64
2.4 Els mitjans de comunicació.....	92
2.4.1 El cinema	95
2.4.2 La ràdio	106
3. El periodisme català de la mirada (1931-1936)	119
3.1 Introducció teòrica al periodisme català.....	120
3.1.1 La mirada com a concepció de la realitat.....	120
3.1.2 Evolució d'un periodisme	123
3.1.3 El catalanisme és notícia.....	130
3.2 Tres influències per un periodisme: Francesc Pujols, Josep Pla i Eugeni Xammar	135
3.2.1 Francesc Pujols: observació i catalanisme.....	136
3.2.2 Josep Pla i Eugeni Xammar: periodisme i catalanisme.....	148
3.3 La gestació de la mirada periodística catalana abans de la República. 163	
3.4 Els periodistes i el periodisme de la mirada (1931-1936)	180
3.5 La mirada periodística dels diaris (1931-1936).....	199
3.5.1 <i>La Veu de Catalunya</i> (1899-1937)	199

3.5.2	<i>La Publicitat</i> (1922-1939)	202
3.5.3	<i>La Nau</i> (1927-1933)	205
3.5.4	<i>El Matí</i> (1929-1936)	208
3.5.5	<i>La Humanitat</i> (1931-1939)	210
3.5.6	<i>L'Opinió</i> (1931-1934)	211
3.5.7	<i>L'Instant</i> (1935-1936)	213
3.5.8	<i>Última Hora</i> (1935-1938)	215
3.5.9	<i>La Rambla</i> (1936-1939)	218
3.5.10	<i>La Rambla. Esport i Ciutadania</i> (1930-1936)	219
3.5.11	<i>Mirador</i> (1929-1937)	221
3.6	La mirada política dels periodistes (1931-1936)	224
3.7	La mirada política dels diaris (1931-1936)	239
3.7.1	La Lliga Regionalista	240
3.7.2	Esquerra Republicana de Catalunya	245
3.7.3	Acció Catalana	254
3.7.4	Unió Democràtica de Catalunya	258
4.	La televisió de paper. El naixement del somni televisiu a Catalunya (1931-1936)	262
4.1	On es mira i com es mira la televisió de paper	262
4.1.1	Publicacions diàries	263
4.1.2	Publicacions no diàries	268
4.1.3	Com es mira la televisió de paper	272
4.2	Primeres imatges de la televisió de paper abans de la República	274
4.3.	La televisió de paper a la República (1931-1936)	284
4.3.1	Pedagogia de progrés	284
4.3.1.1	Ràdio, radiotelegrafia, ràdio-cinema, radiovisió... Televisió!...	285
4.3.1.2	Explicar un nou invent	294
4.3.2	Catalanisme	303

4.3.2.1 L'esperança catalana: la telefotografia, les exposicions de radiodifusió i Ràdio Associació de Catalunya (RAC)	304
4.3.2.2 La batalla per la realitat: els ideòlegs i el plet per una radiodifusió pròpia	317
4.3.3 Cosmopolitisme.....	329
4.3.3.1 Alemanya.....	330
4.3.3.2 Anglaterra	338
4.3.3.3 Estats Units	345
4.3.3.4 França	351
4.3.3.5 La resta del món	356
4.3.4 Modernitat	358
4.3.4.1 Profecia de modernitat.....	359
4.3.4.2 Com ens canviarà la vida la televisió.....	362
4.3.4.3 El periodistes moderns comencen a mirar la televisió.....	372
4.3.5 Humor televisiu	383
4.3.6 Publicitat televisiva	386
5. Conclusions.....	389
6. Bibliografia	397
6.1 Monografies.....	397
6.2 Articles genèrics	414
6.3 Articles sobre la televisió	433
6.4 Documents en línia	447
6.5 Documents audiovisuals.....	448

ANNEX: articles sobre la televisió (1931-1936)

1. Introducció

Amb 19 anys va anar a veure aquella ciutat il·luminada de l'Exposició Internacional de 1929. Nedava per una Mallorca encara verge d'onades de turisme. Feia pam i pipa al temps amb la primera càmera de fotos que va guaitar el poble. La música de la seva gramola feia sentir a tothom que la vida podia tenir un altre ritme. Pels de casa els hi comprava estufes, llums... Per veure els nous temps. El futbol li feia suar el cos, la ment, però la victòria era la camaraderia.

Llegia llibres per aprendre esperanto, socialisme i tots els ismes que fessin falta, i diaris per imaginar un món llunyà, però que cada cop era més proper. Feia 70 quilòmetres –amb bicicleta- per votar “per la República”. Com molts era “de les esquerres” (primer d'en Macià, després d'en Companys, així ho deien). Va dir adéu a una tradició familiar de pagesos i va abraçar les esperances de progrés de la menestralia.

El cafè era un temple. Les tertúlies eren per llogar-hi cadires. S'oblidava de la feina fent el baliga-balaga a balls i festes. Anava vestit com un dandi: camises blanques emmidonades; americanes amb mocador a la solapa; pantalons endiumenjats; sabates enllustrades. Cabells endarrera, com si els pentinés la velocitat d'aquells temps. Afaitades d'artista de cine, massatge, colònia... Picant l'ullet al mirall de la publicitat. Obsessió per anar net i polít (obsessió!). Il·lusió per esbandir-ho tot.

Així era Francisco Canosa Cirera, el meu padrí. Nascut el 1909 al Tossal (Lleida), un dels pobles més petits de Catalunya.¹ Un símbol de modernitat per aquelles contrades i un exemple de com les profundes transformacions socials, polítiques, econòmiques viscudes a Catalunya entre 1888 i 1939 arribaven a tots els indrets del país.

Amb una persona, una casa, una família, un poble, es poden explicar moltes coses: són un bocí del tot. Si el meu padrí feia visibles a la seva època

¹ El Tossal és un poble que es troba a la vora de Ponts i que segons el cens de 1936 tenia 185 habitants. En aquell any formava part dels 35 municipis del país que tenien menys de 200 habitants. *Vegeu*, “Els pobles més petits de Catalunya”. *Curiositats de Catalunya* [Barcelona] (agost de 1937), núm. 82, pàg. 242.

les noves realitats d'una societat, d'un país, en marxa, aquelles il·lusions es van esquarterar, trossejar, esmicolar, esbarriar i sepultar. La Guerra Civil (1936-1939), la guerra dels tres anys, i la consegüent arribada i perpetuació de la dictadura franquista van comportar un procés de substitució de realitats.

El règim instal·la a Catalunya un conjunt ben travat d'estratègies de creació de discurs i de comunicació, amb una finalitat primordial: destruir l'espai cultural català i substituir-lo per un pretès espai "nacional-espanyol". És la depuració dels sistema comunicatiu de masses propi de la Catalunya dels anys 30 i que s'estava gestant des de finals del segle XIX. El desembarcament dels mitjans de comunicació (a més de l'exèrcit, funcionaris, organismes oficials, lleis...) espanyols amb l'objectiu de instaurar un nou ordre simbòlic i comunicatiu arreu de les terres ocupades.²

És el *coitus interruptus*. Sense menystenir els morts, desapareguts, mutilats, exiliats... És el soterrament d'un país, la condemna a una vida subterrània, l'enterrament de les il·lusions. Tot plegat, danys molt difícils d'avaluar encara avui dia. Perquè ja no parlem d'ideologies: és la negació de l'existència. Aquella societat i aquelles persones afamades per mirar noves coses deixen de veure. S'ha fos el llum.

I, precisament, una de les coses que va deixar de veure Catalunya és la televisió. Una metàfora del veure, del clissar noves realitats. Aquella etimològica "visió a distància" s'esmunyia i s'allunyava. L'Estat espanyol, a diferència de la majoria de països europeus, i també de part de la resta del món, deixava de banda la televisió.³ Una fràgil i dèbil economia de postguerra, la manca d'infraestructura tècnica, el retard tecnològic, i sobretot el desinterès inicial del règim franquista per desenvolupar i fer arribar la televisió són les principals causes d'aquest endarreriment televisiu.

² GIFREU, J. *Comunicació i reconstrucció nacional*. Barcelona: Pòrtic, 1989. (Pòrtic assaig; 4), pàg. 15-21.

³ Després de la segona Guerra Mundial, que interromp el desenvolupament televisiu al món, els països capdavanters –que ja tenien emissions regulars de televisió durant els anys trenta- reprendran els serveis, és el cas de Anglaterra, Alemanya, Estats Units i França. La dècada dels cinquanta és la de la gran expansió televisiva: Dinamarca, Suïssa, Bèlgica, Holanda, Itàlia, Txecoslovàquia, Veneçuela, Cuba, Japó, Marroc, Iraq, Austràlia, Corea del Sud, Algèria... Un llarg etcètera de països que ja tenen emissions regulars de televisió. Vegeu, FAUS, A. *La era audiovisual. Historia de los cien primeros años de la radio y la televisión*. Barcelona: Ediciones Internacionales Universitarias, 1995. (Política, Cultura y Sociedad), pàg. 202-203.

En aquest sentit Catalunya va tornar a demostrar el seu tarannà innovador, el seu afany de veure. La Fira de Mostres de Barcelona de 1948 acollia, entre el 10 i el 30 de juny, les primeres demostracions públiques i oficials de la televisió a l'estat. Aquelles exhibicions promogudes per l'empresa holandesa *Philips* van ser un èxit. Barcelona, i la seva Fira, tornaven a ser un aparador de modernitat.⁴

Precisament, sobre aquell esdeveniment, Joaquim Ventalló, un dels puntals del periodisme català dels anys trenta –i que com veurem ja escrivia sobre televisió aleshores– reflexionava, anys després d'haver vist les demostracions televisives de 1948: “El que no s’ha dit, perquè no hi ha gaire gent que ho sàpiga, és que hi hauria pogut haver televisió deu o dotze anys abans, però naturalment en Franco i la seva gent ho varen impedir”.⁵ Pel periodista, citant les fonts de l'empresa *Philips*, Barcelona era el lloc més adequat (per població, vitalitat econòmica i social) per instal·lar la televisió. Segons Ventalló: “Naturalment, com que la preferència era Barcelona, és a dir Catalunya, i nosaltres érem per a en Franco i tots els seus la bèstia negra, no es féu cap cas del suggeriment de la Philips”.⁶

⁴ Es calcula que més de 96 mil persones van veure aquelles demostracions televisives. Hi havia dies que es venien més de 25 mil entrades i la policia tenia que ordenar “las colas” de gent per evitar possibles desordres, davant l'interès del públic per veure la televisió. La Fira va tenir que prorrogar uns dies el certamen per l'allau de visites. La premsa catalana també va donar força relleu informatiu a l'esdeveniment. *Philips* va instal·lar un estudi de televisió (on també hi havia públic), i locals (amb diversos receptors de televisió) per veure les emissions. En total es podien veure 16 programes diaris (de 10 minuts). La programació començava al matí, de 11:30 a 12:30; i a la tarda de 17:00 a 20:00. Cada programa s'omplia amb dos minuts de presentació d'un locutor; quatre minuts de projecció del *NO DO*; i quatre minuts més d'actuacions artístiques. *Vegeu*, PHILIPS. *Primeras demostraciones de televisión en España. Memoria*. Madrid: Philips, 1948. En aquest sentit també s'hauria de dir que el 8 d'agost d'aquell 1948 es va fer una segona demostració televisiva a l'estat. La va promoure l'empresa nord-americana *RCA*, amb un intent de rivalitzar, comercialment, amb *Philips*, per tal d'obrir i assegurar futurs mercats televisius. L'escenari va ser la plaça de braus de “Vista Alegre”, a Madrid. L'objectiu era transmetre una cursa de braus per televisió. Però l'experiència va ser un desastre per problemes tècnics: l'insuficient, i desigual, voltatge entre els punts d'emissió i recepció va fer que només es veiessin ratlles indesxifrables a la pantalla. Els madrilenys van perdre tota fe en aquell invent i ja van batejar la televisió com “Teleirrisión”. Així ho relata Diego García que es podria considerar el primer càmera de la història de la televisió a l'estat, ja que va ser ell qui va estar darrera les demostracions de televisió a Barcelona (i que corrobora l'entusiasme popular d'aquella exhibició) i també va seguir de a prop les de Madrid. *Vegeu*, CANOSA, F. *Entrevista a Diego García*. [Casset sonora]. Madrid: 12 de setembre de 2001.

⁵ VENTALLÓ, J. “Una mica d'història sobre la ràdio i la televisió”. *L'Avenç*. (abril de 1982), núm. 48, pàg. 13.

⁶ *Ibid.*

La televisió no va arribar a l'estat fins el 28 d'octubre de 1956, data en la qual s'inauguren els serveis de *Televisión Española* (TVE).⁷ Serà una televisió poc visible encara i que s'anirà desplegant radialment, a imatge i semblança del règim amb epicentre madrileny. Així, fins 1959 no arriba a Barcelona. Però no serà fins mitjans dels anys seixanta quan la televisió comenci a desembarcar massivament a les llars espanyoles, naixent així una cultura televisiva i un públic televisiu.⁸

Serà una televisió controlada pel règim franquista, que la farà a la seva mida.⁹ De fet, la dictadura, abans de què és pogués veure, realment, la televisió, ja va utilitzar la premsa per fer imaginar la televisió –a través de les informacions publicades als diaris- amb tot el reguitzell d'estereotips propis d'aquella dictadura. Una mena de televisió de paper que serviria per construir l'imaginari col·lectiu de la televisió franquista.¹⁰

L'inici de l'hegemonia televisiva als anys seixanta comportarà una paradoxa. Amb l'arribada de la Llei de Premsa de 1966, pels mitjans de comunicació escrits s'escola una lleugera bufada de llibertat, en quedaran

⁷ Serà però una televisió amb un servei irregular, ja que només s'emeten 3 hores diàries. L'àmbit de l'emissora tot just arribava als 70 quilòmetres al voltant de Madrid. I es calculava que només hi havia uns 600 aparells en funcionament a la capital, la majoria en possessió de dirigents del règim. L'alt cost dels aparells, 16.500 pessetes el més barat, també frenava els clients potencials. *Vegeu*, ARIAS, A. *La televisión española*. Madrid: Publicaciones españolas, 1970. (Temas españoles; 507), pàg. 22-23.

⁸ Només cal fixar-se en les dades que mostra la primera enquesta feta a l'estat, el 1964, sobre els mitjans de comunicació. Segons l'estudi un 36% dels ciutadans té televisor a casa, un 64%, no. Però un 51% dels ciutadans veu normalment la televisió (a casa dels amics, familiars, bars, restaurants...) i un 41% no la veu normalment. *Vegeu*, INSTITUTO DE LA OPINIÓN PÚBLICA. *Estudio sobre los medios de comunicación de masas en España*. Madrid: Instituto de la Opinión Pública, 1964, pàg. 146-151. [Estudi, núm. 1003].

⁹ Serà amb l'arribada al ministeri d'informació i turisme de Manuel Fraga, el 1962, quan el règim se n'adonarà del gran poder del mitjà. Fraga potenciarà la capacitat d'influència social i la instrumentalització de l'invent. Ell mateix reconeixeria a les seves memòries que, aleshores, "La televisión pasó de ser un juguete a una parte decisiva de la vida nacional". FRAGA, M. *Memoria breve de una vida pública*. 6^a ed. Barcelona: Planeta, 1980. (Espejo de España; 54), pàg. 225.

¹⁰ Aquesta va ser la tesi del meu treball de recerca. Com el règim franquista, a través de les informacions a la premsa, feia imaginar la televisió abans de que aquesta es pogués veure. Totes les informacions que es podien veure a la premsa ja configuraven, per si soles, una mena de televisió de paper, amb programació inclosa, i que responia als principis del règim. El franquisme feia imaginar, a través de la premsa, la imatge de la televisió que ell volia. Així es podia veure a les informacions: polítiques; tecnològiques; sobre esdeveniments mediàtics; econòmiques; televisives; culturals; religioses; esportives i als articles d'opinió. *Vegeu*, CANOSA, F. *La televisión de paper, el paper de la televisión: la premsa, imatges(s) de la televisión. La Vanguardia (1948-1966)*. Barcelona: Universitat Ramon Llull. Facultat de Ciències de la Comunicació Blanquerna, 2002. [Treball de recerca].

exempts, però, els audiovisuals. La premsa servirà per criticar la televisió: ja la nineta predilecta del règim. Hi haurà dos “Espanyas”: “la real” (la de la premsa) i la dels “telediarios”. La premsa donarà notícies que la televisió ocultarà: l’esquizofrènia d’una doble realitat.¹¹ Els diaris, amb les informacions sobre televisió -i especialment amb el naixement de les crítiques televisives durant els anys seixanta- feien surar i visualitzaven les mancances, abusos i manipulacions de la televisió real. I en aquest cas serà a Catalunya on es tornarà a fer observable la gairebé eterna substitució de realitats que s’arrossegava des de la Guerra Civil. Anem per parts.

El 1959 naixia *Serra d’Or*, una revista cabdal en la recuperació de la llengua i la cultura catalana en aquells anys. Era la revista de la gent “del país”, d’aquell país imaginat, volgut i no per això menys real, que anaven dissenyant el futur.¹² Eina de resistència i de defensa de l’existència catalana, les seves pàgines culturals seran geografia de trobada de generacions. Els intel·lectuals resistents: Max Canher; Jordi Carbonell; Miquel Porter i Moix; Joan Triadú, Joaquim Molas... Els joves escriptors catalans: Montserrat Roig, Baltasar Porcel, Oriol Pi de Cabanyes... I la recuperació de periodistes i escriptors (i temes) del primer terç de segle XX que havien vist interrompuda la seva tasca en català arran de la guerra: J.V. Foix; Tomàs Garcés, Joan Oliver... La voluntat de catalanitzar i modernitzar una part de la societat, i d’entroncar amb la tradició, ja llunyana però immediatament anterior, dels magazins de preguerra, i amb el periodisme català d’aquells anys.¹³

I el 1966 apareixia una altra publicació important per Catalunya: el setmanari *Tele/Estel*. La primera publicació no eclesiàstica, regular i pública,

¹¹ En aquest sentit és il·lustratiu i pioner l’estudi que va fer el periodista català Enric Sopena, i que va publicar a *La Vanguardia* el 1968. Sopena va analitzar durant una setmana els informatius de TVE i la premsa. El periodista demostra que la majoria de informacions que recollia la premsa la televisió no les donava. El que sí que rebia l’espectador era una visió triomfalista i estereotipada d’Espanya, però no s’assabentava de les vagues, crisis internacionals, etc. *Vegeu*, SOPENA, E. “Los silencios informativos de T.V.E.”. *La Vanguardia Española* (20 de març de 1968), pàg. 11.

¹² FERRÉ, C. *Intel·lectualitat i cultura resistents. Serra d’Or 1959-1977*. Cabrera de Mar: Galerada, 2000, pàg. 16.

¹³ *Ibid.*, 306, 359.

impresa totalment en català a l'estat després de la Guerra Civil.¹⁴ Tot i l'èxit inicial el setmanari no va reeixir en els seus propòsits, va haver de plegar el 1970. Les limitacions que li endogalava el règim eren clares: no podia parlar de política i de la problemàtica social del moment. Això va abocar *Tele/Estel* vers el folklorisme, les informacions intranscendents i el regust d'una publicació insípida. Un voler i no poder.

El setmanari, però, tindrà una vàlua poc mesurada encara: la recuperació del periodisme català del primer terç de segle XX. De fet, el seu director (fins 1969) va ser Andreu Avel·lí Artís (Sempronio) un dels joves reporters dels anys de la República. Però bona part de les signatures representaven el millor de la literatura i el periodisme català d'abans de la guerra: Avel·lí Artís Gener (Tísner); Pere Calders; Domènec Guansé; Carles Sentís; Vicenç Bernades; Aurora Betrana; Xavier Benguerel; Josep Maria Lladó; Joaquim Ventalló; Mercè Rodoreda... I també espai per a joves periodistes i literats com Terenci Moix, Àngel Casas, Jordi Garcia-Soler...

Tant *Serra d'Or* com *Tele/Estel* -dos de les publicacions més emblemàtiques d'aquells anys- no van poder deixar de mirar la televisió. Des de les seves pàgines, a través de les informacions, les crítiques, els articles d'opinió, l'humor gràfic... S'imagina una televisió que no era TVE, és clar, una televisió també de paper.¹⁵ La televisió espanyola no té en compte la realitat catalana: l'amaga, la vulnera, en fa mofa, l'enterra...

Els mitjans de comunicació són reflexos d'existència, de realitat, i aquelles publicacions catalanes veien que Catalunya, els catalans, i la seva

¹⁴ FAULÍ, J. [et al.]. *Tele/Estel, Arreu, Orifloma, Canigó i Presència. Cinc revistes catalanes entre la dictadura i la transició*. Barcelona: Col·legi de Periodistes: Diputació de Barcelona, 1987. (Vaixells de Paper; 2), pàg. 11.

¹⁵ Aquesta tesi forma part d'una recerca pròpia. En la qual he buidat *Serra d'Or* de 1959 a 1975 i *Tele/Estel* de 1966 a 1970, per tal de recollir les informacions televisives. *Serra d'Or* ja comença a oferir informacions sobre televisió a partir de 1959. Hi haurà articles, reportatges, crítiques... de Terenci Moix, Joan Fuster, Joan Oliver, Alexandre Cirici, Salvador Giner, Miquel Portex i Moix... I el 1971 començaran les crítiques televisives de Joan Francesc de Lasa. Per la seva part, *Tele/Estel*, ja mostrarà crítiques televisives des de 1966 (signades amb pseudònim, però sovint escrites per Àngel Casas, o Jordi Garcia-Soler entre d'altres), però també articles, reportatges sobre la televisió de Sempronio; Pere Calders; Josep Maria Lladó; Josep Vallverdú... En ambdós casos es fa visible la reclamació d'una televisió en català, que tingui en compte la realitat catalana. Es critica durament TVE: la mofa que fa, en alguns casos, del país; la mala pronunciació dels presentadors; el desgavell dels programes en català; la ignorància i manca de visibilitats vers Catalunya... Es veu clarament que la televisió és una eina perquè el país pugui existir i també es clissa que TVE juga un paper de substituïdora de realitats.

llengua eren gairebé inexistents a la pantalla espanyola.¹⁶ Som en uns anys on la televisió ja es veu com un mitjà que aspira a la hegemonia de la realitat. La intel·lectualitat catalana resistent, els joves periodistes i escriptors se n'adonen de la importància del mitjà per tal d'existir: estan creixent en un món que serà televisiu. Però per qui no passarà per alt la televisió serà pels periodistes catalans del primer terç de segle XX, tant els que estaven a l'exili com els que residien al país. Es tornava a esmolar la sensible capacitat d'observació que caracteritzava el periodisme català d'entreguerres.

Durant els anys cinquanta, seixanta i setanta periodistes viatgers com Josep Pla clissen la importància de la televisió.¹⁷ Des de l'èxili també la

¹⁶ Les primeres paraules que van escoltar, per televisió, els catalans, i tots els espectadors de l'estat van ser les de l'actriu Núria Espert, el 1962, amb motiu de les tràgiques riuades del Vallès. L'actriu va ser convidada a adreçar-se en català, a l'audiència, per expressar el seu condol i la seva solidaritat. La llengua catalana estava totalment marginada de la programació de TVE. I només tenia espai per l'anècdota. El 1963, al *Festival de la Canción Mediterránea*, la cançó *Se'n va anar*, interpretada, en català, per Salomé i Raimon es va poder veure i sentir a TVE. El 1964, arran de les festes barcelonines de la Mercè, es va fer un programa especial en català, en circuit tancat, en el qual es recollien aspectes històrics i anecdòtics de la diada. El 25 d'octubre d'aquell any també comença el programa *Teatro Catalán*, malgrat el títol es feien adaptacions, en català, d'obres teatrals del país. Tot i que mensual, el programa a vegades no s'emetia, es canviava d'horari i no s'avisava... El 1967 naixerà *Mare Nostrum* un programa divulgatiu de les tradicions i els costums catalans una espècie de *Tele/Estel* visual que també volia però no podia, va durar fins 1973. El 1968 hi va haver l'escàndol Serrat que es va negar a cantar en castellà a *Eurovisión*. A part d'alguns especials musicals (Lluís Llach, Maria del Mar Bonet...), poc es podia veure i escoltar en català a TVE. Al desaparèixer *Mare Nostrum* va agafar les regnes *Giravolt*, un programa quinzenal de reportatges. El 1974 va arribar *Miramar* un espai d'entrevistes que emprava el castellà com a llengua oficial, però es permetia als entrevistats parlar en català. El 1975 arribarien *Mirador*, programa de reportatges de mitja hora en la línia de *Mare Nostrum* i també *Nova gent*, dirigit per Salvador Escamilla i que pretenia donar a conèixer els nous artistes de la cançó catalana. Tot plegat sota el dogal del règim, ja que eren espais residuals, aïllats, molt anecdòtics i controlats. Uns programes creats per jugar a regional televisiva, per infravalorar el català i el país a la televisió. Potenciant el folklorisme, però deixant de banda les "coses importants". Com si el país no fos apte per ser visible a la televisió, a la realitat.

¹⁷ Pla va adonar-se'n molt aviat de la importància de la televisió. El 1954 feia un viatge a Nova York i veu que la televisió és una "obsessió", que "està a tot arreu", que embolcalla la realitat. La televisió era modernitat: "Arribant d'un país sense televisió, d'una vida moderna ajornada pràcticament *sine die*, els ulls us porten naturalment al contrast". PLA, J. *Weekend (d'estiu) a Nova York*. Barcelona: Destino, 1999. (l'Àncora; 127), pàg. 123-124. A la seva *Obra Completa* hi haurà nombroses referències sobre la televisió. Per exemple, és d'una gran capacitat visionària analítica la reflexió que en fa el 1959: "La televisió s'implantarà, i no pas com un fet de democràcia candorosa i ingènua, sinó com un element de la política de l'Estat. La televisió serà el *bourrage de crânes* més eficient i extraordinari que Europa s'haurà inventat. [...]. D'aquí a molts pocs anys, els tres pilars socials del país seran el futbol, l'automòbil i la televisió. No és gens difícil pronosticar-ho". PLA, J. *Obra Completa*. Vol. 31: *Articles amb cua*. Barcelona: Destino, 1976, pàg. 408.

veuen, o la somien, periodistes com Domènec de Bellmunt;¹⁸ Emili Granier-Barrera¹⁹ o Tísner;²⁰ i escriptors com Francesc Trabal.²¹ Des de Catalunya Sempronio;²² Josep Maria Lladó;²³ i Carles Sentís;²⁴ ja faran televisió en català i escriuran sobre ella. També hi reflexionaran amb els seus articles i obres escriptors com Pere Calders;²⁵ Joan Oliver²⁶ i J.V. Foix.²⁷

¹⁸ Des de el seu exili perpetu de Tolosa, el reporter Domènec de Bellmunt parlava dels seus somnis: "Jo, per exemple, he somniat diverses vegades que Catalunya tenia per fi una televisió catalana". I Bellmunt s'enquimerarà en com seria aquella hipotètica programació, fins que arribés "la realització ideal de la Televisió Catalana...". BELLMUNT, D. DE. *Anecdolari inèdit de cinquanta anys de periodisme català (1920-1978). Les sirenes del Segre. Recull d'anècdotes viscudes per centenars de personatges de la Catalunya contemporània*. Barcelona: [s.n.], 1978. (El Pilar d'Almenara), pàg. 407-408.

¹⁹ Un altre periodista català que al seu exili de Veneçuela va treballar a la televisió, a la secció d'internacional. Granier-Barrera feia servir el seu treball a la televisió "per atacar sovint el franquisme amb informacions incontrovertibles". GRANIER-BARRERA, E. *Una vida plena. Memòries d'un periodista abans i després de la guerra*. Barcelona: Hacer, 1994, pàg. 182.

²⁰ Durant el seu exili mexicà, Tísner, va treballar (de 1949 a 1954) a la primera televisió que va funcionar a Mèxic: el Canal 4. Va ser l'encarregat d'organitzar el departament d'escenografia, hi feia decorats. Allà, segons, ell va aprendre a treballar "entre la ficció i la realitat". ROMAGUERA, J. *Tísner l'escenògraf. Teatre, cinema, televisió, publicitat*. Barcelona: Pòrtic, 1995. (Vides i memòries; 15), pàg. 132-140. D'aquella experiència en va sortir una de les seves novel·les sobre una societat futura dominada per la televisió, *vegeu*, ARTÍS-GENER, A. (Tísner). *L'enquesta del Canal 4*. Barcelona: Pòrtic, 1995. (Biblioteca grans premis; 27).

²¹ Des de el seu exili xilè Francesc Trabal escriuria la seva darrera novel·la el 1947. Es tracta de *Temperatura*, el testament d'un humorisme desbordant. En aquesta obra, inclassificable, Trabal, utilitza una tècnica molt televisiva (i cinematogràfica) on, en tot moment, el lector viu entre dos móns: realitat i ficció, l'autor i els protagonistes es confondran, tot serà improvisació, però per no semblar-ho. Serà una història excelsa d'absurds que portaran al naixement d'un nou continent, una nova civilització ("Annàsia"). Allà, tots els mitjans il·lusoris de la societat: televisió, cinema, ràdio... Formen part d'un museu d'història. Per Trabal tots aquells estris pertanyen al món dels somnis, de les il·lusions. I ja no es sabrà què és real. *Vegeu*, TRABAL, F. *Temperatura*. Barcelona: Quaderns Crema, 1986. (Biblioteca mínima; 13).

²² El jove reporter dels anys trenta, l'any 1967 va començar a dirigir el programa televisiu en català *Mare Nostrum*: un intent de visualitzar la realitat catalana. També dirigia el setmanari *Tele/Estel* on escrivia articles reivindicant el català a la televisió, com a eina per l'existència d'una cultura. Un mostra és, ARTÍS, A. A. (Sempronio). "Una mena d'apartheid". *Tele-estel* (16 de gener de 1970), núm. 169, pàg. 15.

²³ Un altre jove reporter dels temps de la República que durant els seixanta va ser coordinador del programa televisiu *Mare Nostrum*. També escrivia a *Tele/Estel* i donava a conèixer l'escassa realitat televisiva catalana. Un exemple és, LLADÓ, J.M. "La gent del "Mare Nostrum"". *Tele-estel* (19 de gener de 1968), núm. 79, pàg. 36-37.

²⁴ Carles sentís també va col·laborar amb la televisió, especialment al programa de reportatges *Giravolt*, que el 1973 va substituir *Mare Nostrum*.

²⁵ L'escriptor català, tornat de l'exili, també feia articles a *Tele/Estel* molt al seu estil imaginatiu. En el que esmento, per exemple, parla sobre un partit de futbol retransmès per televisió on la boira no deixava veure, i reflexiona sobre la televisió com a fabricadora d'imatges. CALDERS, P. "La boira". *Tele-estel* (6 de febrer de 1970), núm. 170, pàg. 3.

²⁶ El poeta i periodista Joan Oliver també utilitzava la televisió al parlar de tot el que li cridava l'atenció del món a la seva secció de *Serra d'Or*, "Tros de paper". Ho feia amb un

Intel·lectuals que van formar-se durant el període republicà com l'historiador Jaume Vicens Vives²⁸ faran entendre a les noves generacions que la televisió podia ser una eina per reconstruir el país. O el precoç impacte televisiu que va tenir Manel Ibáñez Escofet,²⁹ aquell periodista que només va poder tastar el periodisme català dels trenta, però que feia d'últim graó amb tot aquell univers periodístic d'entreguerres que restava durant el franquisme difuminat, esbarriat i sepultat.

Crec que aquesta marrada històrica ha estat necessària. Almenys ho ha estat per a mi. Perquè serà després de tot aquest periple quan sorgeix el dubte: Era possible que tots aquells periodistes catalans del primer terç de segle XX s'haguessin interessat per la televisió aleshores? Si la República era un període d'il·lusió, aquell entusiasme també va fer néixer el somni de la televisió a Catalunya?

Aquest treball té un objectiu clar: fer visible el naixement, i intents de dur-lo a terme, del somni televisiu a Catalunya durant la República (1931-1936), gràcies al periodisme català d'aquell període i a una societat afamada de veure noves realitats. Per això, la principal base de tota aquesta tesi són les informacions periodístiques de l'època: per visualitzar la societat, el periodisme i la televisió. Així, la televisió, esdevé metàfora de Catalunya: tot el que havia

estil mofeta, tot adonant-se de la omnipresència del mitjà en aquells anys. *Vegeu*, per exemple, OLIVER, J. "Tros de paper". *Serra d'Or*. (desembre de 1966), núm. 12, pàg. 45.

²⁷ La televisió tampoc escaparà del poeta de les imatges que era Foix. El 1963 escriurà el poema "Tot n'és ple", sobre la massificació de la nova societat. Allà també hi haurà uns versos sobre l'omnipresent televisió: "Quantes antenes de TV en els àtics / Tot n'és ple". FOIX, J.V. *Antologia poètica*. Barcelona: Edicions 62: "la Caixa", 1980. (Les millors obres de la literatura catalana; 31), pàg. 144.

²⁸ L'historiador Jaume Vicens Vives, ja professor durant els anys de la República, també es va interessar per la televisió durant el franquisme: com a futura eina de catalanitat. Segons explicava l'escriptor Josep Vallverdú, pocs anys abans de morir Vicens Vives (morí el 1960), l'historiador exhortava al lleidatà perquè participés en els mitjans de comunicació com un element de catalanització: "Feu guions de ràdio, de cinema, aviat tindrem televisió; doncs televisió també. Penseu que farà falta tot, que ho hem de tenir a punt". VALLVERDÚ, J. "Jaume Vicens a Balaguer". *Tele-estel* (26 de maig de 1967), núm. 35, pàg. 7.

²⁹ Tot i que va passar fugaçment pel diari *El Matí*, i que desenvoluparia la seva dilatada carrera periodística durant els anys del franquisme, Manuel Ibáñez Escofet, captaria la importància de la televisió als anys cinquanta, durant un viatge a Siena (Itàlia), anys abans que el mitjà arribés a l'estat. Acompanyat de Néstor Luján i Antonio del Cerro, els tres periodistes van veure, per primer cop, la televisió a un bar i es van quedar impressionants: "Això sí! -diguérem els tres gairebé a l'uníson. Se'm va revelar la importància del medi". IBÁÑEZ ESCOFET, M. *La memòria és un gran cementiri*. Barcelona: Edicions 62, 1995. (El Cangur; 185), pàg. 303.

de ser i no va ser, tot el que s'havia de veure i no es va veure. La Guerra i la dictadura desendollen una televisió i un país. Tot plegat una realitat iceberg: enfonsada i congelada tot i ser real. Per desenrotllar-ho, anem per parts.

De 1888 a 1939 Catalunya passa d'una societat tradicional a una de masses. Els profunds i diversos canvis es veien i sentien en totes les parcel·les del país: augment demogràfic; urbanització; diversificació econòmica; alfabetització; l'electricitat; els avions; els automòbils; els viatges; els electrodomèstics; la publicitat; els esports; el cinema; la ràdio; els espectacles; la moda... Tota una munió de realitats que es posaven en safata pels habitants d'aquell període, ansiosos per veure més i més.

La televisió estava cridada a formar part d'aquell aparador de modernitat, com un estri més. Era la filla natural de la ràdio: un mitjà de comunicació naixent a Catalunya a principis dels anys 20 i que durant la República ja gaudia d'una gran popularitat. És per tant, que hem d'interpretar que la televisió s'havia d'afegir a tot aquell cabàs de realitats d'una nova societat. Això tenint com a fita de l'esclat d'il·lusió col·lectiva la República, per les esperances de millores socials i també de llibertats pel país. La televisió seria sinònim d'aquesta il·lusió, de les ganes de veure, de veure més enllà. De ser un país amb cara i ulls: que vegi i sigui vist.

Qui també desclucarà els ulls en aquells anys serà el periodisme. Es passarà d'un periodisme anacrònic a un periodisme modern. Els mitjans de comunicació, especialment premsa, ràdio i cinema, s'erigiran com els veritables portaveus dels canvis d'aquella societat. La realitat serà els mitjans de comunicació. La premsa esdevindrà el principal mitjà de comunicació del període, una premsa que ja arribarà a ser de masses durant els anys de la Mancomunitat. I que tindrà el seu esclat durant la República: amb la diversificació i pluralitat de capçaleres; l'augment de la visualitat (la fotografia, els titulars cridaners, la proliferació de gèneres periodístics...); les innovacions tecnològiques (la lluita per reduir l'espai i el temps); l'arribada dels diaris populars a imatge i semblança dels països avançats com els Estats Units...

Seria gràcies a les singularitats del periodisme català que neix la imatge de la televisió. És un periodisme que es basa en l'observació. Jo l'he anomenat

de la mirada, perquè aquesta és la seva fonamental eina de treball: mirar i veure. Serà un periodisme que tindrà com a principals característiques el fet que la major part dels seus periodistes són literats. És per tant, un periodisme imaginatiu. Construeix la realitat amb la imaginació, però és conscient que la recreació de la realitat no la destrueix. Talment és un concepte plenament televisiu. Així el contacte amb la realitat serà diferent: la tractarà de tu a tu, serà molt visual, directa, pròxima... En aquest sentit només cal adonar-se que les grans fonts d'informació dels periodistes seran les tertúlies, els bars, les penyes, els ateneus... El carrer.

I un altre tret essencial serà el catalanisme. Les forces catalanistes són hegemòniques durant el període republicà. Els diaris són diaris de partit, i els periodistes destil·len la realitat a través de les ideologies. No s'enganya: tothom sap qui parla i des de on es parla. Els periodistes catalans sumaran a la seva ploma tres conceptes: l'adhesió, col·laboració o afinitat (de diverses maneres, és clar) a un partit polític; la defensa de la llengua catalana i la dels mitjans de comunicació en català. Parlem, és clar, dels periodistes catalanistes, dels que treballen, en la seva gran majoria, en diaris escrits en català. Perquè malgrat que la premsa en català es venia menys que l'escrita en castellà, la seva influència era molt gran. Ja que, com he dit, l'hegemonia del país està en mans del catalanisme, i les elits fan i també consumeixen aquests diaris. La premsa serà una eina de reconstrucció nacional.

Així, per un costat, aquell periodisme català que veia, i feia veure, el cinema, la ràdio, els espectacles, els esports, els avions... També veurà la televisió. Per aquesta essencial capacitat d'observació i de veure més enllà; per la curiositat ja tradicional d'estar a l'aguait de les noves tecnologies; pel seu afany imaginatiu i il·lusori; per la seva relació propera amb la realitat; pel seu desig i vocació moderna, avantguardista, europea, cosmopolita.

Naixeran d'aquesta manera les informacions (notícies, articles d'opinió, reportatges...) sobre televisió a la premsa. I ho faran, normalment, a les seccions de radiodifusió, unes pàgines que comencen a publicar-se als anys vint amb l'arribada de la ràdio i que cada cop tindran més empenta, més visualitat en el si del diari. Recordem-ho: la ràdio fascina a aquella societat i

darrera havia de venir la televisió. Els diaris republicans aniran creant així una mena de televisió de paper. Les capçaleres imaginem la televisió, talment com ho havien fet abans amb la ràdio i el cinema, per exemple.

Parlem d'un somni per veure allò que encara no es pot veure, però que, de ben segur, aviat s'havia de veure. Això es tenia clar aleshores. Els diaris veuen i fan veure la televisió a través d'una programació de paper bàsica. Per un costat tenim la pedagogia de progrés. La voluntat d'explicar què era aquell nou invent i que es podia fer amb ell. D'anar-lo separant de la resta de sistemes de transmissió de sons i imatges. Seran informacions tècniques, escrites normalment per enginyers, amants i prohoms de la radiodifusió i periodistes versats en parlar de la radiodifusió.

Un altre bloc per veure la televisió seria el cosmopolitisme. Pensem que durant els anys 30 Alemanya, el Regne Unit, els Estats Units i França ja començaran a oferir serveis regulars de televisió als seus habitants. Són les nacions televisivament capdavanteres. D'altres països també engegaran experimentacions amb el mitjà. Catalunya s'emmiralla en els països punters i des dels diaris es segueix, detalladament, tots els progressos. És la voluntat de veure més enllà, i d'afilerar-se a la modernitat, al cosmopolitisme. Són models a seguir.

La modernitat seria també un altre pressupòsit. La televisió és el futur més immediat, el futur esdevindrà televisiu i canviarà la vida del món: escurçarà distàncies i temps, es veuran coses que no es poden veure, i això, sense moure's de casa. Portarà música, cultura, pel·lícules, esports... Serà un mitjà de masses. A banda d'aquestes diàfanies visions, n'hi ha altres dues que denoten l'incipient assimilació de la televisió a l'imaginari col·lectiu. Per un costat tenim que periodistes bregats d'aquells dies incorporen la televisió en els seus articles i informacions: Carles Soldevila, Josep Maria Planes, Carles Sentís, Domènec Guansé.... I per l'altre que, a partir de 1935, quan neixen els diaris populars catalans, moderns, amb voluntat de masses i amb un concepte altament visual del periodisme, com *L'Instant* i *Última Hora*, la televisió començarà a format del seu temari. Com més avancem temporalment, la televisió, és va fent més present als diaris.

I finalment restaria el catalanisme. Un factor molt important. Hi havia una qüestió que ja es podia intuir. Els sectors catalanistes van fer un gran esforç, ja durant la dictadura, per catalanitzar la ràdio. Durant la República, la radiodifusió, esdevé un dels grans enfrontaments entre la Generalitat i el Govern espanyol. La demanda dels serveis de radiodifusió per Catalunya es convertirà en una veritable contesa per la realitat. Els termes plantejats són els d'existir, o no existir. Els mitjans de comunicació comporten la visibilitat, el ser o no ser. La televisió forma part d'aquells anhels d'una radiodifusió pròpia. Defensar els serveis de radiodifusió era defensar el futur d'una televisió catalana. Perquè si la ràdio havia de ser catalana (i cal tenir en compte els intents de fer-ho amb el cinema), la televisió també.³⁰ El component polític és aleshores inseparable de la radiodifusió, ja que està al mateix sac d'aspiracions del país.

Sobre aquest assumpte podríem adonar-nos com els principals ideòlegs de la radiodifusió catalana veuen en el traspàs dels serveis de radiodifusió la porta d'entrada a la televisió, i així ho vindicaran. Però a més tenim que diversos inventors catalans estan treballant en la televisió: des de un invent que obria la finestra a la televisió com la telefotografia, a les proves televisives de l'emissora Ràdio Associació de Catalunya (RAC). Hi ha una voluntat d'implantar la televisió. Tot aquest recull d'informacions, com la resta, posarien de manifest una intenció, que esdevé comuna, de tots els diaris catalans en pro de la radiodifusió i, per tant, de la televisió. Això és veuria en la mateixa línia ideològica de totes les informacions; en les notícies que comparteixen i també en els periodistes que amb els seus articles van circulant d'una capçalera a una altra, indistintament.

Precisament el pressupòsit de catalanitat que havia de tenir una somiada televisió pel país va fer que aquesta recerca es basés en diaris escrits en

³⁰ En aquest sentit només cal adonar-se, que molts anys després, durant el Congrés de Cultura Catalana (1975-1997), alhora de parlar de la futura televisió que havia de tenir Catalunya, es veia l'Estatut del període republicà com "indispensable" per tenir-lo en compte en quant a inspiració legislativa, no solament de ràdio, sinó també en televisió. Ja que les competències en radiodifusió, per part de la Generalitat, es veien extensibles a la televisió per la seva propagació per ones. CONGRÉS DE CULTURA CATALANA 1975-1977. *Congrés de Cultura Catalana*. Vol. 3. Països Catalans: Curial: Edicions Catalanes, 1978, pàg. 319.

català, ja que considerava que seria en aquestes capçaleres, propagadores del catalanisme, on es podria trobar aquesta característica.³¹ Cal recordar que les forces catalanistes són hegemòniques durant la República i que aquests diaris, vinculats tots als partits catalanistes, són pensats i llegits per les elits del país, que són les que dissenyen i imaginem una nova societat plena de canvis, per tot això aquesta tria.

Així, en aquesta recerca, s'han resseguit, diàriament, les principals capçaleres diàries escrites en català, de Barcelona, d'abril de 1931 (proclamació de la República) fins al juliol de 1936 (inici de la Guerra): *La Veu de Catalunya*; *La Publicitat*; *La Nau*; *El Matí*; *La Humanitat*; *L'Opinió*; *L'Instant*; *Última Hora* i *La Rambla*.³² També s'ha fet el mateix amb els setmanaris *Mirador* i *La Rambla. Esport i Ciutadania*, per la seva rellevància social i popular. Així com en publicacions com *Catalunya Ràdio*, *Ràdio Barcelona* per ser els principals portaveus de la radiodifusió catalana; *Ciència* per ser capdavantera al país en donar a conèixer les manifestacions científiques i també en la publicació satírica *Be negre*.

També, però, s'ha cercat en les principals capçaleres diàries, abans esmentades, durant els anys de la Guerra. Per constatar que amb l'inici de la contesa les informacions sobre televisió desapareixen. Talment com succeïa amb moltes d'altres informacions, ja que els diaris, per l'escassetat del paper, van reduint pàgines, així com són mirall, gairebé exclusivament, d'una voluntat propagandística. I bàsicament només es poden trobar informacions de guerra, o polítiques, i per l'altra les seccions d'espectacles que serveixen d'evasió i alleugeriment del drama. En aquest sentit afegir que això també pot constatar que la Guerra esmicola i enterra el somni televisiu, el de paper, i el real, i esdevindria metàfora de les il·lusions d'un temps i d'un país.

³¹ En aquest sentit remarcar una qüestió. Tot i que la recerca es basa en diaris escrits en català, òbviament això no vol dir que les capçaleres escrites en castellà no oferissin informacions sobre la televisió. Només per posar un exemple a *La Vanguardia* també es podien trobar notícies sobre l'esdevenidor televisiu. *Vegeu*, "Televisión". *La Vanguardia* [Barcelona] (2 de novembre de 1933), pàg. 16. I inclús anuncis per aprendre la tècnica televisiva, *vegeu*, *La Vanguardia* [Barcelona] (6 d'agost de 1933), pàg. 26.

³² De les publicacions diàries s'ha deixat de banda un diari com *Avui*, per la seva curta durada, ja que només es va publicar durant dos mesos, de l'octubre al desembre de 1933. El *Diari Mercantil* per estar dedicat, majoritàriament, al món del comerç i el *Full oficial del dilluns*, ja que era un diari que feia un resum de les notícies, precisament el dilluns, el dia que la resta de capçaleres no sortien, i només comptava amb 4 pàgines.

L'estructura del treball s'assenta sobre tres potes: la societat, el periodisme i la televisió. I, com he dit, les diverses informacions dels diaris de l'època serviran per explicar, majoritàriament, aquests tres aspectes que estan tant entrelligats. Atès que sense aquella societat i periodisme en transformació no es podria entendre l'inici del somni televisiu.

Després d'aquesta introducció, el capítol 2 està dedicat a explicar els principals canvis de la societat catalana: de la gènesi de la societat de masses, a finals del segle XIX, fins al seu esclat durant la República. El pas d'una societat tradicional a una moderna. Es repassen les principals característiques econòmiques, socials, polítiques i culturals. Així com també el paper dels mitjans de comunicació com a portaveus de les noves realitats, en aquest cas del cinema i la ràdio, conjuntament amb la premsa, els mitjans hegemònics d'aquest període.

El periodisme i la premsa són els protagonistes del capítol 3. Primerament, per situar la geografia, hi ha un breu repàs teòric sobre el periodisme català tenint en comte la seva evolució, la seva concepció de la realitat i el catalanisme com factor indestriable d'aquest periodisme. L'anàlisi de l'enorme influència del pensador Francesc Pujols i dels periodistes Josep Pla i Eugeni Xammar serveixen d'icones per raonar les essències de tota aquella generació d'escriptors i periodistes que van rebre el poderós influx d'aquests tres personatges. En ambdós casos per defensar l'observació com a eina de treball i el catalanisme com a vehicle d'il·lusió pel país.

Un breu repàs pel periodisme català que va del vuit-cents a les portes de la República servirà per adonar-se d'on beu i quines són les bases del periodisme republicà. I ja entrats en la República proposo analitzar detalladament quina era la mirada que tenien els periodistes sobre el periodisme i la realitat, i sota els mateixos conceptes els diaris. Igualment s'examina la mirada política dels periodistes i de les diverses capçaleres.

El capítol 4 és el televisiu. En primer lloc es dona una ullada a on neixen i com neixen les informacions televisives a les diverses publicacions estudiades. També es fa un repàs de les primeres informacions sobre la televisió que apareixen abans del període republicà. Després ja entrem de ple

en aquella televisió de paper que imagina el periodisme de la República. Aquesta programació televisiva que es podia veure restaria estructurada en quatre eixos bàsics.

De primer la pedagogia de progrés, que serveix per glossar com des de els diaris, enginyers, inventors, amants de la radiodifusió i periodistes dilucidaven què era allò de la televisió, que podia ser i també destriar-la dels diferents sistemes de visió i so. En segon lloc el catalanisme, com un dels factors que formaven part d'aquella televisió somiada. Els experiments dels inventors catalans, les proves televisives de RAC, les exposicions... I també els principals ideòlegs que reclamaven una radiodifusió pròpia: porta d'entrada per la futura televisió catalana.

En tercer lloc el cosmopolitisme. El persistent seguiment que la premsa catalana feia dels països capdavanters en televisió expressa la voluntat d'emmirallar-se a Europa i al món, al costat de les societats més avançades. Un eix final seria la modernitat. La televisió com una eina del futur més immediat, que canviaria el món i els costums. Així com l'interès per part de periodistes reconeguts per la televisió, alhora que els diaris moderns l'anaven incorporant a les seves pàgines.

I per acabar aquest capítol ofereixo unes breus pinzellades, però significatives, de la mica d'humor i publicitat televisiva que es podia trobar en aquelles capçaleres. En els capítols 5 i 6, respectivament, es mostraran les conclusions d'aquest treball, així com la bibliografia, on es troben recollits, a més de les diverses monografies utilitzades, tots els articles tant genèrics com referents a la televisió. I finalment el segon volum, d'annex. Aquí s'apleguen totes les informacions sobre la televisió utilitzades en aquest treball i ordenades cronològicament.

Aquesta tesi s'emmarca, i pretén ser continuadora, de la tasca iniciada i desenvolupada pels doctors Joan Manuel Tresserras, Enric Marín, Josep Lluís Gómez Mompart i Francesc Espinet, de la Facultat de Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), pel que fa a la gènesi i desenrotllament de la Societat-Cultura de Comunicació de Masses a

Catalunya (SCCM), de 1888 a 1939.³³ Una línia de recerca estudiada a partir dels mitjans de comunicació del període, la seva evolució i recepció en aquella societat. Uns mitjans –tenint la premsa com a mitjà hegemònic- que són, pel país, uns veritables orientadors de la realitat.

L'aportació d'aquesta línia de recerca és original, ha obert camí a d'altres recerques i investigadors i té una base sòlida amb les seves tesis doctorals, llibres, treballs, comunicacions... Obres que aquest treball acull com a referents.³⁴

Aquesta tesi també té com a influència l'obra del Dr. Josep Maria Casasús, també essencial i il·luminadora pel que fa a la recuperació i

³³ Aquesta línia de recerca té els seus orígens el 1983 quan aquests professors comencen la preparació d'un seminari sobre l'origen de la societat de comunicació de masses a Catalunya a l'UAB.

³⁴ Llarga és la llista de tots els treballs d'aquesta línia de recerca desenvolupada per aquests professors. Citaré ara les obres individuals i col·lectives més significatives i utilitzades en aquesta tesi. Pel que fa al doctor Joan Manuel Tresserras, citar primerament la seva tesi doctoral: TRESSERRAS, J.M. *D'ací i d'allà (1918-1936): aparador de la modernitat i de la massificació*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Ciències de la Informació, 1989. [Tesi doctoral]. I el consegüent llibre: *D'Ací i D'Allà: aparador de la modernitat (1918-1936)*. Barcelona: Llibres de l'Índex, 1993. El doctor Francesc Espinet, estudiós de la recepció dels mitjans de comunicació en aquella societat: ESPINET, F. *La Gènesi de la societat-cultura de comunicació de masses a través dels egodocuments, 1888-1939*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Filosofia i Lletres, 1992. [Tesi doctoral]. I el llibre: *Notícia, imatge i simulacre: la recepció de la societat de comunicació de masses a Catalunya, de 1888 a 1939*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions, 1997. (Ciència i Tècnica. Història; 8). I pel que fa a una obra conjunta per la gènesi de la societat de masses a Catalunya: ESPINET, F.; TRESSERRAS, J.M. *La gènesi de la societat de masses a Catalunya, 1888-1939*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions, 1999. (Materials; 67). Pel doctor Josep Lluís Gómez Mompert: GÓMEZ MOMPART, J.LI. *La gènesi de la premsa diària de masses: Barcelona, 1914-1923: l'arrencada del diari modern industrial a l'Estat espanyol i l'origen del discurs periodístic de masses a la Catalunya de la Mancomunitat*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Ciències de la Informació, 1990. [Tesi doctoral]. I el consegüent llibre: *La gènesi de la premsa de masses a Catalunya (1902-1923)*. Barcelona: Pòrtic, 1992. (Pòrtic Mèdia; 4). Pel que fa al doctor Enric Marín: MARÍN, E. *La premsa diària de Barcelona durant la Segona República (1931-1936). Aproximació històrica i anàlisi formal*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Ciències de la Informació, 1991. [Tesi doctoral]. I obres conjuntes: GÓMEZ MOMPART, J.LI.; MARÍN, E. "La conformació històrica del discurs periodístic de masses a Catalunya al llarg del primer terç del segle XX". A: TUÑÓN DE LARA, M.; GARITAONANDIA, C. [eds.]. *La premsa de los siglos XIX y XX. Metodología, ideología e información. Aspectos económicos y tecnológicos. I Encuentro de Historia de la Prensa*. Bilbao: Universidad del País Vasco, 1986, pàg. 433-451. I també: GÓMEZ MOMPART, J.LI.; MARÍN, E. "Les transformacions de la premsa catalana de la República a la guerra". A: TUÑÓN DE LARA, M. [dir.]. *Comunicación, cultura y política durante la II República y la Guerra Civil. II Encuentro de historia de la prensa*. Bilbao: Departamento de Cultura. Diputación Foral de Bizkaia: Servicio Editorial Universidad del País Vasco, 1990, pàg. 197-219.

visualització de la tradició periodística catalana.³⁵ Batejada com a “periodística” per Casasús, és l'estudi de la teoria del periodisme i dels textos periodístics, en aquest cas, referents a Catalunya. I que segons ell també té en compte l'estudi de l'activitat de mitjans com la ràdio i la televisió.³⁶

I també és inspiradora per aquest treball l'obra del periodista i sociòleg nord-americà Walter Lippmann (1889-1974).³⁷ Lippmann fa veure que l'únic sentiment que podem tenir sobre un fet no viscut és el sentiment que desperta en nosaltres la imatge mental que ens fem del fet. Els mitjans de comunicació són mapes que ens orienten per un món inabastable, complex i fugisser. Viurem a través de ficcions i els mitjans dibuixaran la geografia de la realitat. Les notícies, gràcies als estereotips, ens fan imaginar el que no podem veure per nosaltres mateixos. Per estalviar-nos temps i angoixes en un món vast i veloç.

Talment en la meua tasca també es pot clissar això. La única manera de veure un fet no viscut, com era la televisió, només es podia copsar a través de la premsa que oferia, a través de les informacions, de la seva mirada, imatges de la televisió que podien anar espurnejant en la ment de les persones que les llegien i les veien. L'obra de Lippmann té correspondència amb el cas català, ja que ell estudia la importància de l'opinió pública, dels mitjans de comunicació, del periodisme, en una societat, la nord-americana, que també assisteix a les profundes transformacions econòmiques, polítiques i socials de principis del segle XX: la gestació d'una societat de masses.³⁸

³⁵ Dilatada obra també la del professor Casasús. Esmentaré les obres referencials i emprades en aquest treball. Fruit de la seva tesi doctoral, el llibre: CASASÚS, J.M. *Lliçons de periodisme de Josep Pla. La modernització dels gèneres periodístics a Catalunya*. Barcelona: Destino, 1986. (El Dofí). I després tindrem tota una sèrie d'obres amb la finalitat comuna de recuperar la tradició periodística catalana: *El pensament periodístic a Catalunya. Assaig sobre l'evolució de les idees teòriques i professionals en matèria de periodisme*. Barcelona: Curial, 1987. (Biblioteca de Cultura Catalana; 65); *El periodisme a Catalunya*. Esplugues de Llobregat: Plaza&Janés, 1988. (Lletres catalanes); *Periodística catalana comparada*. Barcelona: Pòrtic, 1993. (Pòrtic Mèdia; 8) i *Periodisme català que ha fet història*. Barcelona: Proa, 1996. (Monografies Proa).

³⁶ SINGLA, C. “Periodística per al periodisme”. *Avui* [Barcelona] (4 de febrer de 1989), pàg. 36.

³⁷ *Vegeu*, LIPPMANN, W. *La opinió pública*. Buenos Aires: Compañía General Fabril Editora, 1964, i també, LIPPMANN, W. *Liberty and the news*. New Brunswick [USA]; London: Transaction Publishers, 1995. (History of ideas).

³⁸ Pel que fa l'obra de Lippmann és molt propera a l'interaccionisme simbòlic que es comença a desenvolupar al 1919 a la Universitat de Xicago (EUA). La sociologia de la comunicació té en l'interaccionisme simbòlic la seva primera manifestació madura.

La historiografia i la periodística són camps molt estudiats per la recerca feta a Catalunya durant els darrers anys.³⁹ Però, tot i això, els buits, els forats, i les llacunes són enormes, manquen estudis específics. Ens trobem davant d'un paisatge plenament verge pel que fa a la història de la premsa, del periodisme i de la comunicació social a Catalunya.⁴⁰ Emmarcant-nos en el període de finals del segle XIX fins al primer terç de segle XX només cal adonar-se que la pràctica totalitat de diaris, i demés publicacions, així com periodistes, no han estat estudiats. Per no parlar de possibles antologies, diccionaris, períodes,

L'anomenada Escola de Xicago va iniciar la recerca comunicativa als Estats Units, i en el període d'entreguerres, ocupa la supremacia de la sociologia i la psicologia social. L'Escola de Xicago va impulsar l'estudi de les estructures històricament innovadores que havia experimentat la societat industrial de finals del segle XIX. La comunicació considerada en el conjunt d'aquestes transformacions socials (procés d'urbanització, emigracions internes, instrucció pública, universalització del dret de vot, entrada de la dona al mercat del treball, etc.). Seran els primers que se n'adonaran de la importància del periodisme, les notícies, els mitjans de comunicació, l'opinió pública en una naixent societat de masses. Talment són idònies les reflexions –en aquest cas de Lippmann- per la també naixent societat de masses a Catalunya. Per l'Escola de Xicago, *vegeu*, SAPERAS, E. *Introducció a les teories de la comunicació*. Barcelona: Pòrtic, 1992. (Pòrtic Mèdia; 5); MATTELART, A.; MATTELART, M. *Historia de las teorías de la comunicación*. Barcelona: Paidós, 1997. (Paidós Comunicació; 91) i BERRIO, J. "Algunes aportacions al coneixement de l'escola de Chicago". *Anàlisi*. (Juny de 1994), núm. 16, pàg. 151-161.

³⁹ Segons un estudi del 2004 coordinat pel Dr. Josep Maria Casasús, el primer sector en quant a recerques sobre comunicació i informació a Catalunya entre el 1996 i el 2000 l'ocupen els treballs historiogràfics, el segon lloc els que tracten la tecnologia de la informació i el tercer lloc la periodística. *Vegeu*, CASASÚS, J.M. [coord.]. *Reports de la recerca a Catalunya (1996-2002). Comunicació i informació*. [En línia]. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2004. <<http://www.iecat.net/recerca/reports/pdf2/comunica9602.pdf>> [Consulta 19 de març de 2004].

⁴⁰ Així ho assenyalen insistentment diversos autors des de fa anys i fins a l'actualitat, tot oferint un inventari del que s'ha fet. GÓMEZ MOMPART, J.LI.; TRESSERRAS, J.M. "Les investigacions sobre història de la comunicació d'ençà dels primers setanta". A: BERRIO, J. [dir.]. *Un segle de recerca sobre comunicació a Catalunya. Estudi crític dels principals àmbits d'investigació de la comunicació de masses*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions, 1997. (Ciència i tècnica; 9), pàg. 63-97; ESPINET, F. [et al.]. "Evolució dels estudis d'història de la premsa a Catalunya: 1939-1993". *Anàlisi*. (1993), núm. 15, pàg. 129-148; JONES, D.E. "Comunicación y cultura en la II República: Nuevas aportaciones bibliográficas". *Anàlisi*. (desembre de 1990), núm. 13, pàg. 103-116. I més recentment: GUILLAMET, J. *Estat de la investigació en història de la premsa i del periodisme a Catalunya* [En línia]. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Departament de Periodisme. Aula d'Història del Periodisme, 2003. <<http://www.upf.edu/periodis/auladb/pdf/quillamet.pdf>> [Consulta 16 d'octubre de 2003]; FIGUERES, J.M. *La producció bibliogràfica d'història de la premsa a la UAB. Dades per a un informe historiogràfic (1992-2003)* [En línia]. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Departament de Periodisme. Aula d'Història del Periodisme, 2003. <<http://www.upf.edu/periodis/auladb/pdf/figueres.pdf>> [Consulta 16 d'octubre de 2003] i TAVERA, S. *La història del periodisme a Catalunya: una recerca amb necessitats específiques* [En línia]. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Departament de Periodisme. Aula d'Història del Periodisme, 2003. <<http://www.upf.edu/periodis/auladb/pdf/tavera.pdf>> [Consulta 16 d'octubre de 2003].

matèries... Són innumerables i necessàries la quantitat de coses a pensar i a fer.

I respecte a la televisió, però concretament a la història de la televisió, l'escenografia és la mateixa.⁴¹ Trobem, bàsicament, panoràmiques generals i introductòries, i manquen aportacions específiques que tinguin en compte, per exemple, la seva història estètica, cultural, tecnològica, econòmica, social, política i periodística.⁴² I ja pel que fa a la gènesi de la història televisiva tant a

⁴¹ Succeeix el mateix que amb la història de la premsa i el periodisme, alguns autors ja indiquen totes aquestes mancances, també des de fa temps i fins als nostres dies. GÓMEZ MOMPART, J.LI.; TRESSERRAS, J.M. (1997, 80-83) i recentment: LÓPEZ, B.; PÉREZ-PORTABELLA, A. "L'estudi de la història de la televisió a Catalunya: aportacions principals, perspectives i fonts. A: LÓPEZ, B.; PIQUÉ, J. [coords.]. *La memòria dels mitjans de comunicació. Fonts per l'estudi històric de la premsa, la ràdio, la televisió i el cinema*. Tarragona: Arola, 2003, pàg. 101-124.

⁴² No es pot deixar de recordar les principals aportacions que s'han fet sobre la història de la televisió. Hem de parlar en primer lloc del pioner: el professor i crític televisiu Josep Maria Bagets Herms. La seva obra es situa més a prop de l'evocació i el repàs, com una biografia sentimental de la televisió, que no pas de l'anàlisi crítica, però, sens dubte, la seva obra és d'una gran vàlua, especialment per haver encetat el necessari camí. Baget va publicar molt aviat, el 1965, un llibre sobre la televisió, una obra, en molts aspectes, visionària, però sobretot que trencava el gel televisiu, BAGET, J.M. *Televisión, un arte nuevo*. Madrid: Ediciones Rialp, 1965. (Libros de cine; 39). Però les seves recerques i obres es basaran sobretot en la seva tesi doctoral: *Historia de la televisión en España: 1956-1975*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Ciències de la Informació, 1990. [Tesi doctoral]. Després vindran els seus llibres: *Historia de la televisión en España (1956-1975)*. Barcelona: Feed-Back Ediciones, 1993; *Història de la televisió a Catalunya*. Barcelona: Centre d'Investigació de la Comunicació, 1994. (Col·lecció Informes; 9); *Quaranta anys de televisió a Catalunya (1959-1999)*. Barcelona: Pòrtic, 1999 i la seva darrera obra, "*La nostra*". *Vint anys de TV3*. Barcelona: Proa, 2003. Deixant de banda històries de l'audiovisual o de la imatge, les monografies sobre la història de la televisió a l'estat acostumen a oferir una visió general i repetitiva. Per ser una matèria poc tractada també afegiré algunes obres primerenques que barregen història, tecnologia i pedagogia de periodisme televisiu. La ja esmentada, ARIAS, A. (1970); MAY, R. *Cine y televisión*. Madrid: Rialp, 1959. (Libros de cine; 11); GUBERN, R. *La televisión*. Barcelona: Editorial Bruguera, 1965; VÁZQUEZ MONTALBÁN, M. *El libro gris de televisión española*. Madrid: Ediciones 99, 1973. (Informes 99); PARÉS, M. [et al.]. *La televisión a la Catalunya autònoma*. Barcelona: Edicions 62, 1981. (Llibres a l'abast; 162); CIPRIANI, I. *La televisión*. Barcelona: Ediciones del Serbal, 1982; COROMINES, M.; LLINÉS, M. *La televisión a Catalunya*. Sant Cugat del Vallès: Els llibres de la frontera, 1988; GIRÓ, X. *Conflictos de televisión a Catalunya (1959-1990)*. Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1991. (Vaixells de Paper; 10); MARTÍNEZ, J.; RODRÍGUEZ, N. *La televisión: historia y desarrollo. Los pioneros de la televisión*. Barcelona: Mitre, 1992; DÍAZ, L. *La televisión en España: 1949-1995*. Madrid: Alianza, 1994; MADUCELL, A. *Televisió catalana abans de TV3*. Teià: [s.n.], 1997. (Maduixer; 4); PALACIO, M. *Historia de la televisión en España*. Barcelona: Gedisa, 2001. (Estudios de televisión); MUNSÓ, J. *La otra cara de la televisión (45 años de historia y política audiovisual)*. Barcelona: Flor del Viento Ediciones, 2001. (Colección del Viento Terral); MARÍN, C. *La noticia audiovisual a través de la historia de la televisión*. Palma de Mallorca: Calima, 2003. I també citar un interessant treball sobre com la premsa fa néixer la imatge de la televisió, en aquest cas durant els anys seixanta i tenint com a font un diari de Marbella, *Vegeu*, GUTIÉRREZ, J.F. "Destellos de la televisión en la prensa del desarrollo: *Sol de España* (1967-1969)". A: GARCÍA, J.A.; GUTIÉRREZ, J.F.; SÁNCHEZ, I. [eds.]. *La comunicación*

Catalunya, com a la resta de l'estat, el terreny és pràcticament erm, ja que totes les obres parteixen des del naixement de la televisió a l'estat el 1956, sense tenir en compte les experiències prèvies.⁴³

Així doncs, aquesta tesi pretén tapar algun dels molts forats esmentats. Fer visible una societat, un periodisme i un somni televisiu. Cal tenir en compte que la manca, pèrdua, destrucció, espoli o absència d'informacions, documentacions, arxius, testimonis... Sobre un tema -ja de per si verge i inclús insòlit- fan que el treball s'assenti bàsicament sobre les informacions periodístiques, però talment aquest també era el principal objectiu. D'una altra manera el treball hagués tingut una altra concepció, i té la que ja es va sospitar i rumiar.

Sobre les informacions utilitzades assenyalar que s'ha respectat, sobretot, el lèxic de l'època i només s'han corregit, en els casos més necessaris, alguns aspectes ortogràfics, però que en cap cas dificulten la comprensió, ans tot el contrari, perquè reflecteixen la realitat, en aquest cas escrita, d'un temps.

Finalment afegir que han estat necessàries diverses generacions perquè el procés de substitució de realitats endegat amb la Guerra Civil i perpetuat per la dictadura pugui afrontar-se amb una nova mirada. No recuperem res: continuem. Només faig el que va començar i somiar ma padrí. No es pot fer una altra cosa: les arrels, com la terra, no sabran mai mentir.

social durante el franquismo. Málaga: Centro de Ediciones de la Diputación Provincial de Málaga (CEDMA), 2002, pàg. 465-484.

⁴³ Tot i això, l'historiador de cinema Joaquim Romaguera ha estat segurament el primer que ha recollit algunes esparses aportacions, però limitant-se a les publicacions científiques i tècniques, d'intel·lectuals i científics en aquells primers anys d'interès televisiu a Catalunya, és a dir, durant el primer terç de segle XX. *Vegeu*, ROMAGUERA, J. *Contribucions científiques i invents tecnològics d'intel·lectuals i tècnics espanyols, del precinema al cinema en relleu i la televisió (1846-1954)*. Barcelona: [s.n.], [2001?]. [Primer accésit a la XIII edició dels Premis a la Investigació sobre la Comunicació de Masses del Consell de l'Audiovisual de Catalunya]. I pel que fa a l'estat, el pioner és el Dr. Francisco Javier Ruiz del Olmo, que ha estudiat els orígens de la televisió, però també tenint en compte, majoritàriament, les revistes de radiodifusió, tecnològiques i científiques, i amb un enfocament més tecnològic. *Vegeu*, RUIZ DEL OLMO, F.J. *Orígenes de la televisión en España*. Málaga: Universidad de Málaga, 1997. Llibre que és fruit de la seva tesi doctoral, *vegeu*, RUIZ DEL OLMO, F.J. *Prehistoria de la televisión en España*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid. Facultad de Ciencias de la Información. Departamento de Comunicación Audiovisual y Publicidad, 1995. [Tesi doctoral].

I acabem per tornar a començar. Fer una tesi doctoral és una lluita contra un mateix. La solitud és l'únic company que no t'abandona. Però com tot això és mitja veritat, o mitja mentida, i ja diuen que la veritat és un mirall trencat: cada qual en té el seu bocí. Així, tampoc puc oblidar ni per un moment que al llarg d'aquests anys moltes han estat les persones que he tingut a la vora.

De primer he d'agrair a la Facultat de Ciències de la Comunicació Blanquerna la beca que m'ha concedit durant quatre anys, sense aquest ajut aquesta tesi hagués estat, de ben segur, impossible. És així, no puc deixar de sentir aquesta casa com una mica meva, ja que sóc fill de la primera promoció de llicenciats. Per tant, la meva ja llarga i variada gratitud vers el Dr. Miquel Tresserras, degà de la Facultat.

Sincer agraïment pel Dr. Albert Sáez, per la seva continuada confiança en la meva persona. També al vicedegà de recerca, el Dr. Joan Sabaté i la resta de l'equip directiu de la Facultat, així com a Dani Martí, cap del departament de periodisme. No puc oblidar els consells, converses i demés aprenentatges rebuts dels doctors: Ferran Sáez; Jordi Busquet; Josep Sort i Francesc Barata. I molt especialment al Dr. Alfons Medina, per tot plegat, però sobretot per l'amistat.

La Dra. Magda Sellés ha dirigit aquest treball, no només va acceptar, en el seu dia, la meva proposta, sinó que ha cregut en el meu càndid entusiasme, i l'ha sabut educar. Sempre ha estat allà, i ha demostrat amb aquest fet (i d'altres) que la pedagogia de la il·lusió no només és necessària per a la recerca, també ho és per a la vida.

Molts són els companys amb els quals he compartit temps, reflexions i favors en aquest camí doctoral, en tots ells penso. He tingut el goig de guanyar l'amistat d'en Toni Aira i de l'Ester Boquera, però de qui he après més és del meu infinit amic Enric Vila, sens dubte, com diria Pla és: "Colossal!".

En una Universitat sovint oblidem persones fonamentals. No puc passar per alt la meva gratitud a tot el Personal d'Administració i Serveis, especialment pel de la biblioteca i recepció. Són, a vegades, feines invisibles, però que esdevenen el termòmetre que assenyala el bon funcionament d'una institució.

Tampoc puc deixar en l'oblit els companys dels múltiples mitjans de comunicació en els quals he treballat i he col·laborat en el passat i també pels del present. Què dir? De les hores d'il·lusions, mundanament, inexplicables; dels cabassos de decepcions i patiments, però, sobretot, dels errors. És difícil explicar-ho i ignorar-ho tot, però més difícil seria no viure-ho.

A la vida a vegades ens quedem sense llum, però hi ha persones que ens encenen espelmes quan romanem a les fosques. Són els meus amics de sempre, precisament per això, perquè sempre són allà. Per sort formen un tresor visible que tinc escampat per la geografia d'aquest petit país. A Lleida: Xavier Balsells; Jordi Fosas; Joan Buchaca; Xavier Roig, Jordi Curià... I bé, tots els que formen part de la meva infantesa, joventut i maduresa. A Barcelona: l'Àlex García i l'Àlicia Forn, Cristian Anglora, Roger Torres i Jordi Clarà. A Tarragona: l'Anna Rius. A Girona: la Judit Viñas i les seves bones estones epistolars. I a l'Ares, que va veure començar aquesta tesi, però no la veurà acabada, ja se sap que l'invisible governa el visible.

I els que sempre han tingut per a mi el llum encès són els meus pares, perquè m'han donat allò que no es compra i avui no cotitza: educació. El meu padrí em va deixar l'herència més rica: assemblar-me a ell. La meva padrina m'administra aquest llegat sàviament. Vaja, gràcies a tots, perquè he entès que existeixo gràcies als demés, i això deu ser, per un cop, una mica veritat.

Barcelona-Lleida, gener de 2005

2. La gènesi de la societat de masses a Catalunya (1888-1939)

Dates simbòliques: de l'Exposició Universal de Barcelona de 1888, un esclat de visibilitat, fins a la fi de la Guerra Civil el 1939, que ho enfosqueix tot. Durant aquest període Catalunya passa d'una societat tradicional a una altra caracteritzada pel progressiu predomini de les formes de comunicació de masses, tal i com s'esdevenia en els països occidentals més avançats.

Així, entre 1888 i 1939, Catalunya és el corresponent als precedents, primers passos i primera manifestació plena d'una societat-cultura de comunicació de masses (SCCM). La creació d'una SCCM en que la Mancomunitat de Catalunya (1914-1925), la Generalitat (1931-1939) -l'esclat de la SCCM seria durant la República- i part de la societat civil catalana hi tingueren un paper central. Una societat –molt barrejada- amb ganes de veure i mirar noves realitats. A més, aquesta SCCM es produí en gran manera independentment, i sovint a contracorrent, d'allò que succeí a la resta de l'Estat espanyol. Una generació que rebria els impactes d'un conjunt de transformacions que van afectar les seves maneres de viure de manera constant i radical. Un xoc de realitats superiors, proporcionalment, als de les generacions anteriors i, fins i tot, per la immediatament posterior. Tot això començaria a esmicolar-se amb la Guerra Civil i s'enterraria amb l'arribada de la dictadura el 1939.

En aquells anys les formes de vida, l'organització de la mateixa, els sistemes de comunicació canvien d'una forma espectacular. La gent dels pobles se sent atreta per la industrialització i la urbanització de les ciutats. Les bicicletes, motos, automòbils, autobusos, tramvies, avions... Apropen i acceleren les distàncies i el temps. L'enllumenat dels carrers, botigues i l'electrificació de les cases allarga les hores i dona noves oportunitats d'oci (un temps de lleure possibilitat per la reducció de la jornada laboral) i l'aparició de nous aparells com els frigorífics, la calefacció, els ascensors...

El temps es divideix i la gent passa les estones al teatre, cinema, cabarets, futbol, tennis, golf... Però també al cafè, amb la penya, jugant a dòmino, escacs, cartes, billar... La cultura, l'alfabetització, l'escolarització, el

civisme, es defensen als ateneus, casinos, centres excursionistes, esbarts, clubs esportius, partits polítics, associacions juvenils, femenines... És la progressió espectacular de l'associacionisme, la barreja entre batecs populars i burgesos: el cor d'una societat civil.

Els mitjans de comunicació: premsa, ràdio, cinema... Es converteixen en portaveus d'aquesta nova vida, d'aquests nous estils i donen sentit i orienten a una societat que frisa per socialitzar-se amb aquella modernitat que veu. La publicitat accentuarà les noves maneres de vestir. Els nous hàbits higiènics i sanitaris: colònies, massatges, cremes... Els viatges: París, Londres, Amèrica...

Un reguitzell infinit de manifestacions pròpies d'una SCCM, no exemptes de problemes com l'habitatge, el barraquisme, la higiene, l'atur, els greus conflictes socials i polítics... Tot envoltat per un ecosistema de comunicació de masses caracteritzat per la manera de produir, intercanviar, distribuir i consumir la realitat. Tot plegat son les ganes, i les il·lusions, per imaginar i clissar noves realitats. I que en el cas de Catalunya s'embolcalla dins unes particularitats específiques tenint en compte el tarannà de la seva història, economia, política, societat...

Serà en aquesta societat expectant de veure i veure més enllà, curulla de noves realitats, que la televisió estava cridada a ser un estri més d'aquella modernitat. Una societat que presenta totes les característiques –la il·lusió com a factor capdavanter- perquè el somni televisiu pogués desembarcar i esdevingués real.

2.1 Economia, urbanització i industrialització

Els ciutadans de Catalunya se n'estaven adonant que les coses estaven canviant i la llum (el veure-hi, i veure-hi més clar) s'estava convertint en un dels símbols de la SCCM:

“A algunes persones que recorden bé l'Exposició de l'any 1888 els hem preguntat quina és la idea predominant que en conservaven. Gairebé totes les persones que l'any 88 no havien passat l'adolescència ens han contestat que el record que els resumeix

l'Exposició Universal és la manifestació naval que va presenciar Barcelona, fet polític d'una importància innegable. L'Exposició de 1929, malgrat els quaranta vaixells de guerra que hi ha al port i l'escampadissa de gorres que es veu pels carrers, deixarà un record encara més precís. Quan siguem vells, en parlar-nos de l'Exposició de 1929, veurem una avinguda amb columnes lluminoses i al cap d'amunt un Palau de qualitat de cristall que deixa anar una cascada de tonalitats de seda i porta plantat al clatell una corona de sant immensa com el sol que els pintors del segle XIX posaven en les pintures al·legòriques. I aclucant-nos un xic d'ulls veurem encara perfectament com els raigs d'aquesta glòria obren un clot als núvols o fan pessigolles al cel. Aquesta apoteosi lluminosa se'ns apareixerà simplificada, retallada, amb línies rectes i fines com en una làmina d'un tractat de perspectiva".⁴⁴

Era el pas d'aquells vaixells de 1888 a la catedral de la llum de 1929. Però les ganes de veure-hi clar dels barcelonins ja venia de lluny. Perquè, durant el vuit-cents, tal i com escrivia el publicista i polític Joaquim Maria de Nadal,⁴⁵ "Barcelona tenia fama d'ésser una de les ciutats més ben il·luminades d'Europa i, sens dubte, la que ho era més d'Espanya. Hi havia una abundància de fanals que requeria un cos de fanalers".⁴⁶

Del llum de gas al llum elèctric. Com si rememorés el títol, i essència, de les seves memòries⁴⁷ l'escriptor i periodista Carles Soldevila defensava als seus articles diaris a *La Publicitat* que "La nit ja no existeix":

"Les ciutats esdevenen cada hora més lluminoses –i no ho diem pas per les pampallugues dels senyals reguladors del trànsit. Són principalment els anuncis a base de gasos i els aparadors dels magatzems els que eleven de dia en dia la claror del carrer. La nit, que en èpoques reculades era l'ocasió del crim i de la por, el regne del misteri i de les ombres, ha passat a ésser un veritable disbauxa de colors i de resplendors. Ja només en els termenals de la civilització o en algunes contrades tropicals, on els serpents i els tigres gosen encara visitar els poblats adormits, la nit

⁴⁴ "Ja heu vist l'Exposició?". *Mirador* [Barcelona] (23 de maig de 1929), pàg. 1.

⁴⁵ Nadal (1883-1972), que a més era publicista, estudiaria dret i seria un dels fundadors de la *Juventud Monàrquica*. El 1918 ingressà a la Lliga Regionalista. Fou regidor de cultura de Barcelona (1921), secretari polític de Francesc Cambó (1930-1936) i diputat a les Corts (1936). A part d'escriptor era col·laborador periodístic, especialment de *La Veu de Catalunya*, i el *Diario de Barcelona*, on sobretot escriuria articles relacionats amb Barcelona. Durant el franquisme, el 1952, va ser nomenat cronista oficial de Barcelona.

⁴⁶ NADAL, J.M. DE. "Cromos de la vida vuitcentista". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (10 de desembre de 1935), pàg. 10.

⁴⁷ *Vegeu* SOLDEVILA, C. *Del llum de gas al llum elèctric. Memòries d'infància i joventut*. Barcelona: Empúries, 2002. (Empúries Narrativa; 185).

conserva els seus grans prestigis mil·lenaris. A la vella Europa, a Nord-Amèrica, és una festa. [...]. Tot el confort material de la vida moderna, tots els encisos que té el carrer i que tots podem gaudir de franc, tot aquest devessal de clarors que fa recular les fronteres del terror i del misteri, col·labora a la formació dels nostres caràcters i de la nostra ideologia”.⁴⁸

La llum elèctrica multiplicava el planeta per dos. La nit era conquistada i es guanyava temps, hores, lleure... Noves oportunitats per veure una munió de novetats que s’anaven amuntegant a la societat i sobretot a les ciutats. Perquè una de les condicions necessàries per al desenvolupament d’un ecosistema comunicatiu de masses és que hi hagi un elevat grau de concentració urbana. I Catalunya, i sobretot Barcelona, de 1900 a 1930 van créixer molt demogràficament, com demostren aquestes dades:⁴⁹

PROVÍNCIA	1900	1930
Barcelona	1.054.541	1.800.563
Girona	299.287	325.551
Lleida	274.590	314.247
Tarragona	337.964	350.668
Catalunya	1.966.382	2.791.029

CAPITAL	1900	1930
Barcelona	533.000	1.005.565
Girona	15.787	21.845
Lleida	21.432	38.680
Tarragona	23.423	30.747

Com es veu, la ciutat de Barcelona, en només trenta anys dobla pràcticament la població, de mig milió i escaig d’habitants a un milió. El procés

⁴⁸ SOLDEVILA, C. “La nit ja no existeix”. *La Publicitat* [Barcelona] (11 d’octubre de 1929), pàg. 1.

⁴⁹ *Anuario Estadístico de España. 1930*. Madrid: Presidencia del Consejo de Ministros. Dirección General del Instituto Geográfico, Catastral y de Estadística, 1931, pàg. 19.

d'urbanització arribava a tota la seva àrea d'influència. Així, de 1910 a 1930, Sabadell passa de 28.000 a 46.000 habitants; Terrassa de 22.000 a 40.000; Badalona de 21.000 a 44.000. El cas de l'Hospitalet de Llobregat també és espectacular, ja que el 1900 tenia només 4.948 habitants i el 1930 arriba als 37.650. Però segons el periodista Francesc (Paco) Madrid, a un reportatge de 1933, sobre els actius nuclis de la F.A.I. (Federació Anarquista Ibèrica) a l'Hospitalet: "L'any 1920, el poble de l'Hospitalet, comptant les dues barriades adjuntes –Santa Eulàlia i la Torrassa- tenia uns deu o dotze mil habitants. Actualment [1933] la població passa d'uns cinquanta mil".⁵⁰

Al procés intern de les migracions de la gent del camp a les ciutats, atrets per la feina de les fàbriques i les promeses d'una ciutat plena d'oportunitats, cal afegir-hi el paper de la immigració en el creixement urbà català. Els períodes 1916-1920 i 1926-1930 donaven unes cotes d'immigració per sobre de les 200.000 persones. El 1900 la població immigrada a Catalunya representava un 4% de la població catalana, el 1930 assoleix un 20%, un 35% de la qual a Barcelona ciutat.⁵¹ Aquestes allaus venien provocades per la demanda de mà d'obra generada per Barcelona i la seva àrea durant la situació econòmica, favorable per a Catalunya, arran de la Primera Guerra Mundial. Així com la munió d'obres de l'Exposició Internacional de 1929.

Tots aquest moviments de població van portar profunds canvis a tots els nivells. Una ciutat com Barcelona, amb una gran densitat de població durant els anys trenta, ja començava a tenir problemes d'habitatge, i s'havia d'acostumar a les lleis de l'oferta i la demanda. El 1932 hi havia a Barcelona 16.000 pisos per llogar. Però els propietaris demanaven lloguers alts, perquè es queixaven de la crisi de la propietat urbana i de les pèrdues que experimentaven en les seves rendes, així, preferien tenir les finques buides abans que perdre diners. Per un pis de l'Eixample se'n demanaven 38 duros al mes, una xifra que

⁵⁰ MADRID, F. "Hospitalet, capital murciana de l'anarquisme barceloní". *La Rambla. Esport i ciutadania* [Barcelona] (18 de desembre de 1933), pàg. 2. Esmeto sobre aquest reportatge que el seu espai, al ser un treball molt llarg, ocupa 3 pàgines. Per tant, la cita de la pàgina 2 és correcta, però el total de paginació del reportatge serien les pàgines 2, 5 i 6. Un fórmula habitual a els diaris d'aleshores per donar cabuda a reportatges extensos.

⁵¹ ESPINET, F.; TRESSERRAS, J.M. (1999, 35). I, per exemple, segons el periodista Francesc Madrid, *vegeu* nota anterior, dels cinquanta mil habitants i escaig que tenia l'Hospitalet el 1933, un 45% no eren catalans.

xocava amb la desesperació per llogar, tal i com informava el setmanari *La Rambla*:

“Preu i pis s’assemblen a quatre o cinc-cents pisos que vist per aquests carrers de Barcelona i que es moren de fàstic amb la papereta del seu poc èxit al balcó.

-Fa temps que és per llogar? –preguntem a la portera.

-Cinc mesos –ens diu amb aire de màrtir.

-¿Quantes persones vénen a veure’l per terme mig cada dia?

-Unes deu o dotze. Els dissabtes i diumenges en vénen a la ratlla de trenta”.⁵²

Molts pisos però cars. Un estira i arronsa entre propietaris i llogaters i un símptoma de què en una societat de prosperitat tothom vol guanyar, o no deixar de perdre. Però si n’hi havia que s’escarrassaven a regatejar els duros, per d’altres la feina era veure’ls aquells duros. La riquesa començava a ser-hi, però més difícil era el repartiment per a tots. Un dels problemes greus que arrossegava Barcelona -i que tenia una presència constant a la premsa- era el del barraquisme. El 1927 s’estimaven en 30.000 els barraquistes. La ciutat feia anys que veia brotar, ja sigui a les faldes de Montjuïc, o bé en qualsevol descampat, barraques on hi vivien els immigrants nou vinguts i els més desfavorits.⁵³

Si abans esmentava que el lloguer d’un pis a l’Eixample podia costar uns burgesos 38 duros al mes, el lloguer mensual d’una barraca oscil·lava entre 20 i 30 pessetes. Aquestes, i altres dades cruentes, són les que mostra el reportatge de l’escriptor i periodista Josep Roure-Torent,⁵⁴ al setmanari *La*

⁵² BALAGUER, J. “16.000 pisos per llogar”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (28 de març de 1932), pàg. 2.

⁵³ Ja els anys 1923-1924 el metge Jaume Aiguader (1882-1943), dirigent d’Estat Català i que durant la República va ser alcalde de Barcelona i diputat a Corts per ERC, atret pels problemes higienístics i socials va emprendre una campanya activa contra les barraques, cooperant, fins i tot, amb nuclis sindicalistes. Tot i el ressò mediàtic de la campanya i el debat social les barraques van continuar alçant-se, mentre la dictadura de Primo de Rivera mirava en una altra banda. Vegeu ROURE-TORENT, J. “Barracòpolis”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (27 de juliol de 1931), pàg. 2.

⁵⁴ Com a periodista, Roure-Torent (1902-1955), era col·laborador de *Justícia Social*, *La Rambla*, *Mirador* i *Meridià*. Políticament va militar a la Unió Socialista de Catalunya (USC) i al PSUC. Molta de la seva obra com a escriptor són contes o assaigs de consciència social i combat al feixisme. El 1939 s’exilià a Mèxic, on morí, i col·laborà amb diverses publicacions de l’exili, especialment, a *Pont Blau*.

Rambla, sobre “Barracòpolis”, és a dir, “La taca més negra de Barcelona”, encara el 1931:

“Hi ha llocs on les barraques es troben apinyades, sense més separació que unes fustes podrides, plenes d’esclètxes i obertures que deixen entrar la pluja i el vent, i en canvi priven l’accés del sol, fètidés, esquifides. Algunes, no poden contenir més que un llit, el qual ha de servir necessàriament de taula, seient i lloc de descans i d’aixopluc; les més grans no arriben pas a ésser com una habitació corrent. A Barracòpolis es desconeixen les comunes i gairebé l’aigua. Els malalts abundants, conviuen, sovint en un mateix jaç, amb els seus familiars. Espais incapaços per un sol home, serveixen de vegades per set o vuit i àdhuc dotze. Gent vestida de pedaços, sovint quasi nua. Cares pàl·lides i demacrades”.⁵⁵

Per Roure-Torent, “el veritable origen d’aquest increment de Barracòpolis es deu, indubtablement, a l’acceleració de creixença de Barcelona”. Les barraques eren nius de gent sense feina, focus de malalties, deixalles de tota mena, però sobretot un pou de tristeses per a molts que esperaven trobar a Barcelona un passaport cap a l’esperança.

L’espai, l’habitatge, la política territorial. Com ordenar les persones i el territori perquè no gemegués i sagnés (més del necessari) una ciutat (i els seus habitants) que no parava de créixer. Aquests van ser assumptes que es van parlar i parlar al llarg de tot el període de la gestació, creixença i maduresa de la SCCM.⁵⁶ Se’n parlava amb motiu de l’Exposició Universal de 1888, i també durant els anys posteriors. La Mancomunitat recent nascuda del 1914 ja tenia plans: renovar el centre històric; convertir Montjuïc en un centre d’equipaments públics... I el somni noucentista d’una terra estructurada: la Catalunya Ciutat.

D’un caràcter marcadament diferent fou la planificació urbana desenvolupada durant la República. L’anomenat “Pla Macià”, projectat pel GATCPAC (Grup d’Arquitectes i Tècnics Catalans pel Progrés de l’Arquitectura

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ BATALLÉ, D. “Política urbanística i planificació territorial de la Generalitat”. A: SOBREQÜÉS, J. [dir.]. *Història de Catalunya*. Vol. 11. Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca, 1982, pàg. 397-432. I també vegeu ROCA, F. *Política econòmica i territori a Catalunya. 1901-1939*. Barcelona: Ketres, 1979.

Contemporània) i l'arquitecte Le Corbusier.⁵⁷ Es plantejava la ciutat dins d'un marc territorial més ampli, com era tota la regió de Barcelona: fixar les zones per a la producció, resoldre el problema de l'habitatge, els espais de repòs, el trànsit, les comunicacions, la divisió d'una Catalunya en comarques...⁵⁸

Tot plegat era el somni de construir, com si fossin les peces d'un joc infantil de construcció, un nou país, i una Barcelona talaia. I aquesta il·lusió, que una ciutat com Barcelona acaronava des de feia anys, esclatava en una editorial del setmanari *Mirador* (arran de l'inici de l'Exposició Internacional de 1929) amb un títol ben explícit: "Barcelona fa obres! Visca Barcelona!":

"Barcelona fa obres, i les fa l'engròs. La Diagonal és l'escala de la Barcelona nova. A l'empenta que Barcelona rebé amb l'Exposició del 88, s'afegeix ara una altra empenta, més forta perquè tot ja és més gran, la ciutat i l'Exposició a punt d'inaugurar-se. [...]. És cert temps, ara fa més de dos quarts de segle, els nostres pares havien vist també les coses a l'engròs. L'Eixample, amb tots els seus defectes, n'és una prova. [...]. La Granvia i el Passeig de Gràcia són una prova que Barcelona veia les coses a l'engròs. Són els millors carrers que tenim, i consti que llavors no hi havia automòbils".⁵⁹

Aquella Barcelona d'obres a diversos punts de la ciutat i suburbis: la plaça Espanya; el parc de la Ciutadella; el saló de Sant Joan; els jardins de Vallcarca; el carrer Balmes; es perllonga la Diagonal per arribar a Esplugues;

⁵⁷ El GATCPAC va ser fundat a Barcelona el 1930 per promoure l'arquitectura i l'urbanisme d'avantguarda i fomentar els pressupostos racionalistes representats per l'arquitecte suís-francès Le Corbusier i la Bauhaus, renovadors de les concepcions sobre urbanisme. Els principals membres del grup, entre d'altres, foren els arquitectes Josep Lluís Sert, Germà Rodríguez Àrias, Sixt Illescas, Ricardo Churruga, Josep Torres Clavé, Cristòfor Alzamora i Pere Armengou. A més de les obres individuals, les més significatives del grup foren el projecte de la Ciutat de Repòs i Vacances, a Castelldefels; el Pla de la Diagonal i el Pla Macià de Barcelona i la Casa Bloc, a Sant Andreu del Palomar. *Vegeu*, BOHIGAS, O. *Arquitectura i urbanisme durant la República*. Barcelona: Dopesa, 1978. (Conèixer Catalunya; 11).

⁵⁸ Tot això es podia llegir en aquells dies, sobretot en les seccions d'urbanisme i arquitectura dels diaris. El GATCPAC signava articles on explicava la necessitat de tenir una gran platja per Barcelona: per la salut dels habitants, lluny de les zones industrials, amb zones verdes, amb bons mitjans de comunicació, amb camps d'esport, amb atraccions, cinemes... I aquesta zona es projectava a Castelldefels, era "la ciutat del repòs". Dividida en tres zones: zona d'estada (amb hotels, camps d'esport, cases mínimes, parcs..); la zona per al *week-end* (per allotjar "les masses" els caps de setmana, amb apartaments, restaurants, camps d'esport, cinemes...) i la zona per a cura de repòs (amb hotels-sanatoris, zona agrícola de proveïment...). *Vegeu*, GATCPAC. "Una ciutat de repòs per a Barcelona". *Mirador* [Barcelona] (5 de novembre de 1931), pàg. 7.

⁵⁹ "Barcelona fa obres! Visca Barcelona!". *Mirador* [Barcelona] (9 de maig de 1929), pàg. 1.

enquitranen els carrers laterals de la Gran Via; s'asfalta la Ronda Universitat, el carrer Pelai, Fontanella... Recorda els ciments del passat, però dóna la benvinguda als nous materials desitjosos de construir el futur. Perquè aquell Passeig de Gràcia "passeig màxim de Barcelona", quan, "Al matí, segons en [Francesc] Pujols, l'aristocràcia hi prenien el sol; als capvespres d'estiu, un públic especial, intrometent la resta de l'any, hi prenien la fresca. Ara, però, la Diagonal és més afavorida pels passejants, tant pels que van a peu, com pels de cavall (ben pocs) i d'auto".⁶⁰

I si amb les obres que es feien durant l'Exposició Internacional de Barcelona no se'n tenia prou, en aquells dies, on la ciutat es posava de llarg per assolir la majoria d'edat de capital moderna, europea i amb projecció mundial, l'arquitecte i escriptor Nicolau M. Rubió i Tudurí (aleshores director de Parcs Públics) ja imaginava -exhibint una maqueta al Pavelló Municipal de l'Exposició- "La Barcelona futura". La "més gran Barcelona", aquella que s'estendria pel pla del Llobregat, el Besòs, part del Vallès i el massís del Tibidabo. Imaginació. Imaginació urbanística és amb el que treballava Rubió i Tudurí:

"Ja veiem, per poca imaginació que ens quedi, com les masses d'edificació s'estenen via amunt, per les planes que les valls els ofereixen. El Vallès, avui en plena febre edificadora, per la pròpia virtut de les seves aglomeracions (Sant Cugat, cas típic), veurà arribar, per les boques superiors de les valls del Besòs i el Llobregat, allaus de cases, que s'ajuntaran a les indígenes, omplint els intersticis entre aquestes, i acabant per formar un bloc enorme des de Molins de Rei a Sardanyola".⁶¹

I les cases que esquitxaran el Tibidabo però "restringides i severament controlades, de manera que mai per llur desordre, lletjor, inoportunitat o excés, puguin "empastifar" l'incomparable paisatge de la nostra muntanya". Tot amb respecte als boscos de pins perquè "al massís del Tibidabo hi haurà d'haver un

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ "La Barcelona futura". *Mirador* [Barcelona] (24 d'octubre de 1929), pàg. 1. Els projectes que Rubió i Tudurí (1891-1981) explica en aquesta entrevista, segons ell, ja els va exposar el 1926 a l'Ajuntament de la ciutat. Rubió i Tudurí s'especialitzà en jardineria i dirigí el traçat dels jardins de Montjuïc. També va urbanitzar els jardins de la Diagonal i va ser professor de l'Escola de Bells Oficis de la Mancomunitat, així com director dels parcs públics de la ciutat també d'aquella època.

immens Parc Central, un tros de paisatge a l'abast dels milions d'éssers humans que viuran a l'aglomeració que els voltava". Molts més projectes, idees i somnis per la ciutat i molts que, no esmenta Rubió i Tudurí, perquè "són semi-fantasies, destinades a ferir la imaginació dels molts més que no pas la intel·ligència dels pocs".

Però per solucionar els problemes "reals" ja s'anunciava la creació de la "ciutat bloc". Un projecte desenvolupat pels arquitectes Le Corbusier i Hilbersheimer, que a Barcelona es volia desenrotllar prenent com a base l'Eixample". Cada "mansana" seria ocupada per un gratacels de 22 pisos en forma de creu. El cos superior seria destinat a habitatges (2000 llogaters), la baixa per a oficines i la base seria un enorme jardí (4000 metres quadrats). L'objectiu esmenar els greus problemes d'habitatge de la ciutat i sobretot de les classes menys punyents econòmicament i socialment:

"La vida privada dels proletaris no està, en l'actualitat en harmònica relació amb el sistema capitalista. I és donant-li a l'obrer un estatge confortable i higiènic, i, al mateix temps, més econòmic, que es podrien augmentar les seves probabilitats de benestar i, fins a cert punt, de felicitat. Segons els arquitectes més avançats dels nostres temps, és en l'urbanisme actual que pot trobar-s'hi l'equilibri social. I, d'aquesta teoria n'ha sortit el projecte de la "ciutat-bloc".⁶²

Però malgrat els esforços de sanejament i modernització urbana els llasts de la ciutat romanien. He esmentat els preus alts de lloguers, però sobretot el barraquisme. N'hi ha un altre que estaria molt lligat amb aquest últim: la manca d'higiene personal i dels habitatges. Les barraques, en molts casos, eren batalles perdudes, però dins la ciutat hi havia greus problemes d'higiene, com en el cas del districte cinquè. El "sota Montjuïc" que anomenaven els padrins dels vuit-cents, o el "Barri Xino" que van batejar aquells periodistes dels anys vint que volien veure, i fer veure, la moderna mala vida de Barcelona.⁶³

⁶² ROIG GUIVERNAU, J. "La ciutat-bloc". *La Humanitat* [Barcelona] (28 de desembre de 1931), pàg. 8.

⁶³ Segons CASASÚS, J.M. (1996, 221) va ser el reporter i escriptor Francesc (Paco) Madrid qui va llançar, per primer cop, el topònim urbà de "Barri Xino" per identificar la zona més tèrbola del Districte cinquè. Seu és un llibre emblemàtic sobre la "mala vida" barcelonina

La mortalitat per malalties infeccioses al “Barri Xino” era molt elevada i alarmant. En un reportatge, fet per l'especialista en qüestions demogràfiques Ramon Aliberc, a *La Veu de Catalunya*, es donen dades esfereïdores sobre la mortalitat del període 1919 a 1933:

“La mortalitat per les malalties infeccioses del pit i dels budells en el conjunt de Barcelona fou durant el total dels quinze anys del 9,15%. Doncs bé, ací tenim els tants per cent de la casa més carregada de morts de cada carrer [del “Barri Xino”]: Santa Madrona, 80%; Cid, 67,79%; Lancàster, 66,67; Migdia, 66,66; Portal de Santa Madrona, 60; Peracamps i Olm, 50; Arc del Teatre, 47,36; Est, 45,45; Cirés, 40; Guàrdia, 37,04; Berenguer el Vell, 28,27; Sant Bertran, 27,78, i Montserrat, 25. És clar que aquests són els casos més desesperats, però el promedi total dels carrers en el ram de malalties infeccioses acusa uns tants per cents de mortalitat ben esfereïdors: Cid, 54,31%; Migdia, 37,05%; Santa Madrona, 27,46; Est, 25,97; Arc del Teatre, 23,24; Cirés, 22,08; Berenguer el Vell, 21,03; Portal de Santa Madrona, 20,18; Lancàster, 19,84; Guàrdia, 19,69; Sant Bertran, 19,63; Santa Mònica, 16,05; Olm, 15,26 i Montserrat, 13,27”.⁶⁴

Com reconeixia el reportatge, “En aquestes dades no hi ha els morts per malaltia corrent, ni tampoc les de les criatures, que moren amb profusió. Això vol dir que la mortalitat general és important, en forma que en algun edifici si hi hagués sempre la mateixa gent resultaria que amb quinze anys transcorreguts hauria mort tot el personal”.

Segons Aliberc, en moltes d'aquestes cases hi vivien “obriers amb llurs famílies que es guanyen la vida en treballs ben durs i que els atzars de l'existència han portat a conviure amb gent que no són com ells”. Obrers, molts obrers que havien arribat a Barcelona atrets per una vida millor. Des dels pobles catalans, fins les grans migracions de gent de la resta de l'Estat.

Catalunya, amb una conjuntura econòmica favorable des de 1914 –per la no intervenció de l'Estat a la Primera Guerra Mundial-, una constant industrialització –que s'estava diversificant des de finals del segle XIX, i ja no

en aquest indret, *vegeu* MADRID, F. *Sangre en Atarazanas*. 8^a ed. Barcelona: Ediciones de la Flecha, [1926?].

⁶⁴ ALIBERC, R. “Les tristeses de sota Montjuïc”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (13 de novembre de 1935), pàg. 13. Tot i això, l'esperança de vida dels barcelonins havia pujat entre el 1900 i el 1930-1933: de 42 anys a 56, segons algunes fonts, i de 34 a 68 segons altres, *vegeu* ESPINET, F.; TRESSERRAS, J.M. (1999, 39).

apostava només pel sector tèxtil- i l'atracció de la multitud d'obres arran de l'Exposició Internacional de 1929, estava mudant -i rentant- la seva economia d'una manera llampant. I, com sempre, Barcelona era símbol de tot això:

“En aquest sentit, el cas de Barcelona és inhabitual, car fins al 1936 hi ha ben poques ciutats industrials –amb una industrialització antiga, que té les seves arrels al set-cents- que experimentin un assaig de transformació global tan profund com el que és definit com a nova economia urbana. I aquest assaig es produeix, precisament, després d'un període (1901-1930) que, com a mínim, en la seva segona meitat és de fortíssim creixement –la població salta de 533.897 habitants el 1900 a 1.005.565 el 1930-, grans canvis tecnològics –del vapor a l'electricitat-, notables canvis en l'organització del treball –difusió del taylorisme, creixement del terciari- i avenços importants en l'escolarització”.⁶⁵

Tenim així que si a començaments del segle XX els sectors més importants i característics eren el tèxtil, suro, alimentari, a l'inici dels trenta se n'hi haurien d'afegir més (a part del tèxtil i alimentari): metal·lúrgic, químic, construcció, el del cuir, paper, llibre... Parlem ja d'una estructura veritablement industrial, com demostren aquestes dades sobre la població activa a Catalunya:⁶⁶

CATALUNYA	Primari	Secundari	Terciari	Total
1860	222.896	199.920	121.324	544.140
1900	430.011	221.419	102.467	753.897
1910	324.701	236.167	137.467	698.335
1920	345.269	412.735	207.908	965.912
1930	321.245	616.567	195.515	1.133.327
1940	312.138	423.762	296.107	1.032.017

⁶⁵ ROCA, F. (1979, 210).

⁶⁶ NADAL, J. “L'activitat econòmica de la Catalunya contemporània (1900-1936)”. A: SOBREQÜÉS, J. [dir.]. *Història de Catalunya*. Vol. 10. Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca, 1982, pàg. 573-593. Per a les dades esmentades pàgina 580.

Són dades entenenent que Barcelona (i la seva província) eren el veritable motor de tot aquest procés. La cara amarga -ho he esmentat abans- és com es repartia aquesta riquesa que sembla començar a surar –més pluralment i barrejada- a partir dels 30. Immigració elevada, manca de feina, barraquisme, males condicions sanitàries... Elements que encenien, en molts casos, el llumí de les vagues, barricades, destrosses, el pistolerisme, ferits, morts... Manifestacions extremes d'un proletariat fortament organitzat i que, en molts casos, era un xoc frontal amb les intransigències de la burgesia capitalista. Pèrdues per a tots.

Cal tenir en compte que Catalunya, a diferència de la resta de països i zones de l'Estat, se'n sortia prou bé dels estralls de la crisi mundial de 1929.⁶⁷ El 1932 la taxa d'atur al Principat era de només un 3,2%, el 1933 s'incrementà fins el 5%. Tot i això a Barcelona el 1932 era d'un 10% dels assalariats. El problema rau a Barcelona, i la seva àrea: perquè les grans quantitats d'immigrants, majoritàriament, anaven a viure allà, degut a l'elevada industrialització.⁶⁸

Realitat molt i molt present a la premsa catalana dels trenta els "sin trabajo". En un reportatge sobre les cases barates de Can Tunis (construïdes per la dictadura de Primo de Rivera per allotjar obrers), el reporter Domènec de Bellmunt (citant la Borsa de Treball de la Generalitat) diu que a Barcelona, el 1933, hi ha 30.000 obrers sense feina. Un 90% no eren catalans (a Can Tunis afirma que el 98% d'habitants de les cases no eren catalans). L'ambient que es respirava el cospa parlant amb una dona "vella prematura, carregada de fills d'Almeria":

⁶⁷ El 1934 hi havia als Estats Units 12 milions de persones sense feina. Les que treballaven sumaven 42 milions i l'administració del president Roosevelt portava gastats, en prop de dos anys, 3 mil milions de dòlars per frenar i ajudar a l'atur. *Vegeu*, ESCUDER, J. "La magnitud d'un problema: l'atur forçós". *La Ciutat* [Barcelona] (26 de desembre de 1934), pàg. 8.

⁶⁸ CUCURULL, F. *Catalunya republicana i autònoma: (1931-1936)*. Barcelona: La Magrana: Ajuntament de Barcelona. Institut Municipal d'Història, 1984. (Curs d'història de Catalunya; 5), pàg. 108-110.

-Hay mucha crisis, ¿sabe usted? No se trabaja, ¿sabe usted? En toda la barriada no hay más que diez o doce hombres que trabajen, ¿sabe usted? Por eso las mujeres ayudamos trabajando en fábricas o haciendo faenas y rifando, ¿sabe usted?”⁶⁹

La Generalitat i l'Ajuntament de Barcelona ja comptava en destinar un milió de pessetes, el 1932, per a remeiar la situació de “tota aquesta gent que ha vingut a Barcelona perquè al seu país no podien menjar”.⁷⁰ Però, malgrat tot, aquella societat no parava de créixer i els diners eren ben importants. Una mostra –econòmica- de com es feia gran aquella generació nascuda a cavall dels segles XIX i XX eren les preocupacions de l'escriptor i articulista de *La Humanitat* Josep Maria Francès:

“Quan érem infants, no sabem perquè la paraula “hipoteca” ens imposava. No sabíem ni remotament que volia dir: però la simple pronunciació del mot ens feia creure que al·ludia quelcom molt greu, molt important, molt solemne. De grans hem pogut saber què cosa és una hipoteca. I hem de confirmat el criteri instintiu que en teníem, a saber, que vol dir una operació molt seriosa, la qual requereix per tal de consumir-se tota mena de seguretats i garanties”.⁷¹

Diners per comprar un pis, però també per viatjar. Perquè els mitjans de transport canviaven i els barcelonins del primer terç de segle XX, conscients d'això, també es preguntaven “Com viatjaven els barcelonins a meitat del segle passat”.⁷² Doncs amb carro, carriot, carruatge, diligència... Amb els “omnibús” de l'època. Per anar a Sants, les Corts, Sarrià, Hostafrancs... Aquells pobles d'aleshores. Però també per anar a Igualada, Girona, Perpinyà, València,

⁶⁹ BELLMUNT, D. DE. “Catalans en terra estranya”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (8 de juliol de 1933), pàg. 3. Domènec de Bellmunt és el pseudònim que va usar sempre el periodista lleidatà Domènec Munné Pallerola.

⁷⁰ AYAMAMÍ, LI. “Els “sin trabajo””. *La Publicitat* [Barcelona] (10 de juliol de 1932), pàg. 1. El reporter Lluís Aymamí (que havia fet diversos reportatges sobre la gent sense feina) diferenciava entre els “sin trabajo” i els obrers sense feina. Per ell, i d'altres periodistes de l'època, els “sin trabajo” reclamaven drets i no volien obligacions, entre elles treballar, i eren font d'enfrontaments socials. Totes elles fronteres, a vegades, difícils de traçar i en els quals molts pagaven per uns pocs.

⁷¹ FRANCÈS, J.M. “La senyora hipoteca tira pel mal cap”. *La Humanitat* [Barcelona] (28 de novembre de 1931), pàg. 1.

⁷² “Com viatjaven els barcelonins a meitat del segle passat”. *La Humanitat* [Barcelona] (6 de desembre de 1931), pàg. 6.

Madrid, Saragossa... Només una dada, el trajecte a València es feia en 61 hores i costava 10 duros d'aleshores.⁷³

Curiositats en una època on motos, automòbils, tramvies, avions... Eскурçaven distàncies, temps i realitats. Així, “La nissaga humana gaudeix d’una nova visió de la naturalesa que repercutirà, necessàriament, en totes les seves activitats”, farà veure el periodista Joaquim Pellicena, el 1932, al fascinar-se pels nous mitjans de transport. Per ell, “Convé que Catalunya no obliidi aquesta magna realitat”.⁷⁴

I no es descuidava. El salt de vehicles matriculats, i de les carreteres,⁷⁵ a la província de Barcelona del 1925 al 1931 és veloç: de 16.109 vehicles a 48.356. I com veurem en aquestes dades, sobre el total de vehicles matriculats a Catalunya, la velocitat agafava embranzida:⁷⁶

PROVÍNCIA	1929	1930	1931	1932	1933
Barcelona	41.416	46.165	48.356	50.764	54.332
Lleida	3.133	3.517	3.693	3.824	4.012
Tarragona	3.569	3.993	4.201	4.304	4.495
Girona	3.908	4.392	4.684	4.892	5.249
TOTAL	52.026	58.067	60.934	63.802	68.088

⁷³ *Ibíd.*

⁷⁴ PELLICENA, J. “L’abolició de la distància”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (13 d’agost de 1932), pàg. 1. Meravellat pel progrés dels nous mitjans de transport, Pellicena escrivia aquesta reflexió des de Copenhaguen quan, “encara no feia dues hores que passejàvem pel moll d’Oslo”. S’hi va traslladar amb avió, i a Oslo va arribar-hi des de Barcelona “en unes disset hores de vol”. En aquella Europa escurçada per l’aire veu com: “A tot arreu, els avions entren i surten amb la precisió dels grans expressos i dels grans transatlàntics”. Amb “una regularitat monòtona”. Pel que fa als avions, les dades que ofereix Pellicena són interessants per veure la fulgurant evolució d’aquest transport. Segons el periodista, el 1919, va ser establerta la primera línia aèria de passatgers diària entre Londres i París, que transportava, amb prou feines, 30 passatgers per setmana. El 1932, en tan sols tres dies, més de 600 passatgers han viatjat entre París i Londres. Per això, ja aleshores, Pellicena reclamava que “Barcelona tingui l’aeroport que correspon a la seva història i a la seva empena, i que enllaci definitivament amb les grans rutes aèries del món”.

⁷⁵ Del 1909 al 1935 es va passar de 4.016 quilòmetres de carreteres a 8.651, vegeu CARRERA, J. “El pla de carreteres de Catalunya”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (5 de desembre de 1935), pàg. 10.

⁷⁶ *Anuario Estadístico de España. 1934*. Madrid: Presidencia del Consejo de Ministros. Dirección General del Instituto Geográfico, Catastral y de Estadística, 1935, pàg. 353.

El motor fascinava. I les pàgines dels diaris catalans s'apressaven a oferir seccions de motor: articles, reportatges i anuncis (de cotxes, accessoris de tota classe). Hi havia fal·lera per saber com seria "l'automòbil de 1932", ullant el bo i millor dels Salons de París i Londres: "rodes independents"; el motor "flotant"; els assaigs d'adaptació de motors dièsel als cotxes de turisme...⁷⁷ O per aprendre a respondre preguntes, fins feia poc inversemblants i una mica surrealistes: "La supressió del pedal d'embragatge serà un fet?".⁷⁸

Una època on semblava que tot anava de pressa. I on sempre es podia córrer més. L'aviació embadalia, i més quan el ciutadà s'assabentava que un avió podia anar a 800 quilòmetres per hora i fer el trajecte París-nova York en 6 hores, però sobretot el fet que "Les nacions s'acostaran les unes a les altres fins a tal extrem, que les distàncies es comptaran en segons i en minuts".⁷⁹

A Catalunya, "dia per dia, cada vegada més, el nombre d'adeptes, d'incondicionals de l'aviació, va creixent".⁸⁰ Fins i tot la Generalitat i l'Ajuntament de Barcelona havien promès (el 1931) ajudar l'aeronàutica catalana. I és que el cel feia enlairar fins i tot als homes de lletres, i l'escriptor i periodista Cèsar August Jordana,⁸¹ sempre a l'avantguarda de tot, preguntava: "Per què no voleu?". La seva elevada resposta podia convèncer a tothom: "Un simple vol de pocs minuts us dóna la fermesa exaltada i la joiosa serenitat d'un déu, us forneix el domini i la comprensió del món, i us deixa un record i un desig

⁷⁷ CABOT, J. "L'automòbil de 1932". *La Publicitat* [Barcelona] (10 de febrer de 1931), pàg. 8.

⁷⁸ "La supressió del pedal d'embragatge serà un fet?". *La Humanitat* [Barcelona] (24 de novembre de 1931), pàg. 4.

⁷⁹ "Un avió per anar a 800 quilòmetres per hora". *La Humanitat* [Barcelona] (25 de desembre de 1931), pàg. 4.

⁸⁰ "L'aviació civil a Catalunya". *La Humanitat* [Barcelona] (21 de desembre de 1931), pàg. 6.

⁸¹ Jordana (1893-1958) era un esperit polifacètic, inquiet. Abandonà la professió d'enginyer per dedicar-se a les lletres. Com a periodista treballà en múltiples publicacions: *La Revista*, *La Revista de Catalunya*, *L'Opinió* (dirigia les pàgines de literatura), *La Publicitat*, *Mirador*, *Meridià*... La seva vasta obra era variada i, literàriament, amb les seves novel·les, va ser l'introduïdor de les històries de lladres i serenos, i de l'erotisme a Catalunya. Estava molt preocupat per la llengua, la normalització lingüística, l'ús del català, i dirigí l'Oficina de Correcció d'Estil de la Generalitat i va escriure diversos opuscles de divulgació lingüística. Políticament era militant d'ERC. Però a més escriu obres infantils, poesia, contes, fa de traductor... Humorista (molt influenciat pels britànics) i mestre de la penetració psicològica. Era un treballador infatigable, que treballava amb el rellotge davant, per tal de cronometrar-se. Ho tocava tot, i bé, i com recordaria el crític Domènec Guansé: "la seva mirada no era hostil", tot l'interessava. *Vegeu*, GUANSÉ, D. *Abans d'ara (Retrats literaris)*. Barcelona: Proa, 1966. (La Mirada), pàg. 142-145.

agradables. Tot això –cal no oblidar que la característica més nacional és l'estalvi- a un preu que gairebé tothom pot pagar”.⁸²

Però també es podia aterrar amb rapidesa. Si hem vist que l'essència d'aquesta nova societat és urbana, els transports metropolitans també anaven en aquesta línia com ja es veia en aquells dies:

“Una de les coses que més ajuda a transformar i engrandir les ciutats –per tal com també és necessari i imprescindible- ha estat sempre, més que altra cosa, la tracció urbana. Això per a Barcelona era doncs una necessitat que es crea tota ciutat que prospera i evoluciona. No li podia mancar, doncs, la via de comunicació d'un cap a l'altre en iniciar-se la seva creixença. Així com el ferrocarril ha vençut la distància de les ciutats als pobles i a les altres ciutats i les ha unides disminuint els quilòmetres, la tracció urbana s'ha imposat en tota ciutat gran i de primera categoria per a vèncer el seu engrandiment i per fer més fàcil, és clar, la comunicació entre els seus habitants. Com el telèfon i el telègraf s'hi ha fet necessaris per a escurçar les distàncies”.⁸³

I és que: “La xarxa tramviària de Barcelona, amb els seus 200 quilòmetres de línia i més de 800 vehicles, és, sens dubte, proporcions guardades, la més important d'Europa, puix que no hi ha altra ciutat d'un milió d'habitants que tingui tal intensitat de serveis tramviaris com Barcelona, i així ho han reconegut eminents tècnics estrangers”.⁸⁴ Pel que fa a els “automnibus” es comptaven (tot són dades de 1931) amb 125 vehicles que unien la ciutat amb els barris més extrems i amb els seus suburbis.

A més, com afegia la informació, “Les tarifes dels serveis de Tramvies i d'Automnibus són, a Barcelona, les més econòmiques entre totes les grans capitals europees”. El tramvia passa de tenir 13 milions de passatgers anuals el 1885 a 260 el 1928. Els d'autobusos arriben a 65 milions el 1932 i els del metro (inaugurat el 1926) a 11 milions el 1935. La gent, cada cop més, usava el transport urbà: la feina, el lleure... Tot començava a ser a prop i ràpid en aquells temps.

⁸² JORDANA, C.A. “Per què no voleu?”. *Mirador* [Barcelona] (25 d'abril de 1929), pàg. 2.

⁸³ “L'evolució dels serveis de transports”. *La Humanitat* [Barcelona] (21 de desembre de 1931), pàg. 5.

⁸⁴ “Els serveis urbans en comú a Barcelona. Tramvies i Automnibus”. *La Humanitat* [Barcelona] (21 de desembre de 1931), pàg. 4.

He assenyalat alguns canvis prou significatius a nivell econòmic, urbà, industrial, territorial... D'aquesta nova societat de masses que es gesta entre 1888 i 1939. Transformacions profundes que, com s'ha pogut veure amb el recull d'articles seleccionats, ja es copsaven aleshores des de la premsa. Un ecosistema comunicatiu on qualsevol aspecte –com els econòmics– s'esbarriava per una societat afamada de veure cada cop més.

2.2 Una nova societat, uns nous costums

I si l'economia, la industrialització, l'urbanisme... dibuixaven un nou terreny de joc en la Catalunya de 1888 a 1939, les persones que desfilaven per ell també ho farien d'una altra manera. Noves passes, noves formes i estils de vida propiciats per l'eixamplament del temps de lleure, els mitjans de comunicació, la publicitat... Parlo, és clar, dels esports, els espectacles, l'associacionisme, el turisme, els drets de la dona... Una xarxa social que copiava models als mitjans de comunicació -i també en desenvolupa de nous- perquè creu que així la millora de la seva vida és possible. Fe en els canvis i el progrés i on tot es barreja -com les classes socials- en nom de la massificació.

Els esports es converteixen en tòtems d'aquesta nova societat. Sobretot a partir de 1914, amb la Mancomunitat.⁸⁵ I el seu esclat, a tots els nivells, seria durant els anys de la República. Aquests serien alguns factors perquè l'esport es massifiqués i popularitzés: proliferació dels anomenats esports espectacle, el futbol en seria paradigmàtic; increment de la presència pública de les competicions a les ciutats i pobles; augment de la xarxa associativa de l'esport; incorporació plena d'esports com el rugbi, bàsquet, beisbol...; la millora de les infraestructures esportives, fet que augmenta el consum, i d'ençà de 1930 la progressiva incorporació de les classes populars a la pràctica de l'esport amb la consegüent inflació associativa popular, l'extensió d'aficionats, així com una

⁸⁵ *Vegeu*, SANTACANA, C. *La Mancomunitat de Catalunya i la política esportiva*. Esplugues de Llobregat: Consell Català de l'Esport, 2004. (Textos de cultura i esport; 1).

diversitat del mercat relacionat amb l'esport: cinema, premsa esportiva, articles esportius....⁸⁶

L'esport és socialització però també és un nou binomi: catalanisme i civisme. Consciència ciutadana i nacional s'uneixen.⁸⁷ Una mostra ben clara d'aquest tàndem l'encarna l'empresari, editor de diaris i polític Josep Sunyol Garriga.⁸⁸ El que fou president del Barça (1935-1936) volia aprofitar la passió que les masses sentien per l'esport per, a través d'un periòdic esportiu (és el cas del setmanari *La Rambla. Esport i Ciutadania*, la seva obra més reeixida), inculcar-los l'esperit de ciutadania, la catalanitat i el republicanisme. Sunyol no escarrassaria esforços per desplegar el seu ideari, una mostra és aquesta conferència -de les múltiples que feia per tot Catalunya- al Cafè Comercial de Sabadell, el 1930:

“L'esport, com article de luxe de la nostra aristocràcia, el considero com un treball estèril, treball inconscient i obligat pel dinamisme de la naturalesa humana [...]. És precís que l'organització de conferències esportives es propagui per tot arreu de

⁸⁶ PUJADAS, X.; SANTACANA, C. *L'esport és notícia. Història de la premsa esportiva a Catalunya (1880-1992)*. Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1997. (Vaixelles de paper; 23), pàg. 43.

⁸⁷ Amb la Generalitat republicana el discurs nacionalista a través de la cultura física seguí una línia ascendent. Els partits catalanistes s'emmirallarien en l'organització esportiva nacional de Txecoslovàquia, i hi tingueren múltiples contactes. La base eren els *sokols*, unes associacions gimnàstiques i de cultura física fundades el 1862 en les quals es fomentaven tres valors: la igualtat absoluta dels seus membres; l'autodisciplina voluntària i l'esperit nacional; l'educació de les forces físiques, espirituals i morals de la nació. També, per veure la importància que tenia l'esport per la societat, i la política catalana, recordaré que el 19 de juliol de 1936 Barcelona es preparava per acollir la primera celebració olímpica de la seva història: la “Olimpiada popular”. Aquella “Olimpiada” volia recuperar l'esperit olímpic de pau i solidaritat internacionals que, en aquells moments, perillava a causa dels Jocs Olímpics oficials que el règim nazi preparava a Berlín. Barcelona, amb la conformitat del Comitè Internacional Olímpic, va imaginar una “Olimpiada” que representés també les minories nacionals i les ètnies dels països sotmesos pel feixisme. La revolta militar de juliol va fer ajornar per sempre aquella “Olimpiada”. *Vegeu*, per tot l'esmentat, PUJADAS, X.; SANTACANA, C. *L'altra olimpiada. Barcelona'36. Esport, societat i política a Catalunya (1900-1936)*. Barcelona: Llibres de l'Índex, 1990. (Descoberta; 1).

⁸⁸ Josep Sunyol Garriga (1898-1936) provenia d'una rica família dedicada a la comercialització de productes colonials i al sucre. D'aquí que l'anomenessin irònicament “l'altre noi del sucre” (en referència a l'apel·latiu del líder sindicalista Salvador Seguí). Ja el 1929 impulsà l'aparició del periòdic esportiu *La Nau dels esports* i el 1930 el setmanari *La Rambla. Esport i Ciutadania*. Aquest lema va ser molt popular durant el període republicà, tant que també el van ironitzar amb “Sunyol i ciutadania”. També va ser diputat a corts per ERC. Va morir assassinat, a pocs quilòmetres de Madrid, l'agost de 1936 per soldats de l'exèrcit nacional quan viatjava a la capital a causa de les seves activitats polítiques. *Vegeu* LLORENS, C.; SOLÉ, J.M.; STRUBELL, A. *Sunyol, l'altre president afusellat*. Lleida: Pagès, 1996. (Guimet; 12).

Catalunya. Així la nostra joventut i el nostre poble, amb el pretext de l'esport, aniran adquirint aquella cultura que tots hem de voler per a nosaltres i els nostres germans. És necessari despertar en els catalans l'afició i l'amor a la cultura física, que de simples espectadors de manifestacions esportives esdevinguessin entusiastes practicants de l'esport [...]. Jo voldria –concreta- la creació ací, a Catalunya, de legions de joves ben forts, a la manera dels Sokols, perquè aleshores, quan aquest desig meu fos una realitat, estic cert que ja el nostre poble no toleraria mai més convertir-se en poble esclau”.⁸⁹

L'esport es popularitzava i aquest sa *virus* s'estenia per totes les classes socials, perquè fins i tot era notícia que els metges barcelonins juguessin a futbol per resoldre els seus conflictes: “Els dos equips eren unes seleccions de catedràtics i metges de cirurgia –els vermells- i de tocoginegologia els altres. Havien tingut una discussió i acordaren dirimir-la al camp de joc”.⁹⁰

La democràcia esportiva rodava per tot arreu i el sempre refinat periodista i escriptor Carles Soldevila feia venir ganes de pedalejar la bicicleta: “És un dels mitjans de locomoció més simples i elegants; no aclapara l'individu com l'automòbil ni l'atabala com la motocicleta, no té la importància mítica i històrica que el cavall... És un aparell modest i dúctil que obeeix directament el manament dels braços i l'impuls de les cames”.⁹¹ I “pel foment del ciclisme a casa nostra” es reclamava l'ús de la bicicleta per Barcelona, igual que “d'altres ciutats europees”, per “enaltir el ciclisme en el seu doble aspecte: com a mitjà de cultura física i pels seus excel·lents serveis pràctics”.⁹²

La popularitat de l'esport anava en augment, això també comportà la professionalització d'aquest. Comencen a sorgir així -gràcies als mitjans de

⁸⁹ “Esport i ciutadania”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (3 de març de 1930), pàg. 6.

⁹⁰ GONZÁLEZ, R. “Els metges barcelonins juguen al futbol...”. *Última Hora* [Barcelona] (13 d'abril de 1936), pàg. 12.

⁹¹ SOLDEVILA, C. *Fulls de dietari. Tria*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1928, pàg. 51-52. Aquesta obra és un recull dels articles periodístics que cada dia (de 1917 a 1934), sota l'epígraf de “Full de dietari”, Carles Soldevila escrivia a *La Publicitat*. El títol de l'article és “Ciclisme”. Esmento aquí que molts prohoms de la cultura catalana eren practicants i defensors de l'esport, fet que es reflectia en molts articles a la premsa de l'època. Així, el mateix Soldevila feia patinatge sobre rodes i rem al Port de Barcelona. El poeta J.V. Foix i Pompeu Fabra tenien el tennis com el seu esport predilecte, igual que el poeta i escriptor Carles Sindreu. Josep Maria de Sagarra era un gran aficionat a veure boxa, i el periodista Josep Maria Planes al ciclisme, per citar-ne alguns.

⁹² “Pel foment del ciclisme a casa nostra”. *La Publicitat* [Barcelona] (21 de febrer de 1932), pàg. 12.

comunicació- les estrelles esportives i el culte envers elles: fenomen característic d'una societat de masses. Eren “els ciclistes, nets, empolainats, amb els jerséis de colors cridaners, es lliuraven a la formulària maniobra de signar els fulls de sortida, enmig d'una confusió de pneumàtics, d'ampolles de gasosa, de discursos davant un micròfon, de rodes de bicicleta i d'un entusiasme franc i espòs”.⁹³ La mitificació, gairebé eterna, dels esportistes (o icones de generacions), com el cas del futbolista blau-grana Josep Samitier, especialment quan marxava a l'equip rival, i no per culpa seva:

“Jo no sé si gaires persones han tingut a Catalunya una popularitat més gran que la que ha gaudit Josep Samitier. [...]. Era, en fi, una *vedette* barcelonina. Potser la més gran *vedette* que hem tingut aquests darrers anys. I ara, quan la seva glòria havia arribat a aquell punt dolç de *faisandée* que la feia més saborosa, se'ns en va –més ben dit: l'han fet marxar- a Madrid, a liquidar a sota preu la seva fama. Tant serà, però, que es posi una samarreta blanca, groga o blava. Ens fa l'efecte que els colors blau-grana els porta pintats damunt la pell”.⁹⁴

Bell podia ser qualsevol esport, fins i tot la boxa, com una estètica metàfora de les pugnes i batusses de l'home, però que fascinava i no parava de guanyar adeptes:

“Bell és l'espectacle que ens proporcionen les lluites del ring quan, disputades amb lleialtat, posen davant per davant dos homes igualment coratjosos i decidits a averar-se els millors amb els punys, amb el cor i amb el seny. Bella és la pugna esportiva amb el seu dinamisme exacerbant. Bella en un match de boxa la victòria per fora de combat, coronament d'una jugada mestra. Bell, és en fi, l'esport quan tracta de posar en valor les qualitats virils dels individus i dels pobles”.⁹⁵

⁹³ PLANES, J.M. “La Volta a Catalunya. Impressió d'una primera etapa”. *La Publicitat* [Barcelona] (2 de juny de 1935), pàg. 1.

⁹⁴ PLANES, J.M. “Josep Samitier”. *Mirador* [Barcelona] (19 de gener de 1933), pàg. 4.

⁹⁵ VILÀ, A. (Crítias). “Matches de boxa”. *Mirador* [Barcelona] (25 d'abril de 1929), pàg. 3. “Crítias” és el pseudònim que usava el periodista Antoni Vilà Bisa, (1888-1965) conegut especialment com a cronista de boxa, ja que ell va ser el gran divulgador, a la premsa, d'aquest esport a Catalunya. Va ser el 1922, amb *La Publicitat* catalanitzada, quan Vilà comença la seva carrera periodística amb unes ressenyes de boxa que ben aviat es farien populars pel seu estil acurat i pels coneixements tècnics que tenia l'autor d'aquell esport. Empès per aquell èxit el 1925 va ser el director-fundador del setmanari *L'Esport Català* (que va sortir fins 1927). Vilà no deixà de ser redactor de *La Publicitat* i en els darrers temps de la Guerra Civil en seria director, així com cap de premsa de la Generalitat.

Esports que s'anaven descobrint de mica en mica i que un dia eren verges, com l'esquí. El campió d'esquí espanyol i excursionista Josep Maria Guilera se li van obrir els ulls de satisfacció al veure a Salardú uns nois que portaven com esquís "humilíssims trossos de fusta, se'ls havien fet cada un d'aquells minyonets de deu anys, que davant nostre els manejaven ara amb una consumada habilitat".⁹⁶

Guilera, que considerava l'esquí un espectacle "sorprenent" i que tenia ficada al cap "la idea de contribuir a l'expansió dels esports de neu per tot Catalunya", reclamava l'ajuda de la Generalitat per tal de dur a terme aquesta tasca "utilitària i moderna". Guilera era un *sportmen* complet, ja que practicava natació, tennis i motorisme. A més, assenyalava quins eren els esports més interessants de la Catalunya d'aleshores: "Dintre la ciutat el tennis. Dels altres l'excursionisme i, molt especialment, l'alpinisme, és a dir, l'excursió d'altura. A l'hivern l'ski i a l'istiu el camping".⁹⁷

Que l'esport feia enlairar el cos i l'ànima d'aquella societat era evident. Sobretot quan un periodista esportiu i poeta avantguardista com Carles Sindreu⁹⁸ poetitzava, *sui generis*, els esports en les seves "Radiacions i poemes". Un diari d'imatges (escrites) per prendre el pols de la vida moderna, aquests són alguns dels reflexos: "L'excursionista de les sabates amb sola de cautxú era un general infatigable que condecorava profusament el pit estret dels camins de muntanya"; "El boxador és l'únic home que pot trobar explicable la tafaeria goluda del que s'aixafa el nas rera els vidres del balcó"; "En les curses de side-car veureu en cada viratge un home que tracta d'abastar goludament una gemma incrustada en la pols de la ruta".⁹⁹

⁹⁶ GUILERA, J.M. "Els esquís a la Vall d'Aran". *La Publicitat* [Barcelona] (14 de gener de 1932), pàg. 10.

⁹⁷ BELLMUNT, D. DE. "Una estona amb Josep Mª Guilera". *Mirador* [Barcelona] (28 de març de 1929), pàg. 2.

⁹⁸ Carles Sindreu (1900-1974) va començar a ser popular entre 1925 i 1927 arran de les seves cròniques i comentaris sobre tennis a *l'Esport Català*. Sota el pseudònim de "Fivaller" elaborava, a més, uns singulars i innovadors cal·ligrames tennístics que permetien establir un panorama global del tennis a Catalunya. Estava molt vinculat al món del tennis a Catalunya així com als ambients artístics i literaris. Com a periodista també va escriure a *La Publicitat*, *Mirador*, *Be negre* i *D'Ací i d'Allà*. Vegeu CADENA, J.M. [et al.]. *Carles Sindreu: Centenari: 1900-2000*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Institució de les Lletres Catalanes, 2000.

⁹⁹ SINDREU, C. *Radiacions i poemes*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1928, pàg. 16, 26, 30.

Una societat en marxa. Que canviava al ritme dels detalls, adés minsos, ara abundants. El xampany era una bona metàfora no només alimentària, sinó també política i social. L'influent i bregat articulista de *La Veu de Catalunya*, Manuel Brunet, així ho veia: “A principis de segle, el xampany visitava mols poques taules catalanes. El vi escumós era un privilegi de la gent de diners. Però en aquesta època nostra d'anivellació social, aquest privilegi és el primer que hem vist caure”.¹⁰⁰ Tal i com assenyalava, a Catalunya, “L'any 1934 se'n van veure 1.082.711 litres. Una botella per cap”. Un xampany que ja no entrava a casa només en ocasions especials, un líquid que xarbotava i escorxava una nova societat.

Un xampany que es bevia a casa del burgès i el proletari, però també a els cabarets; els *music-halls*; els clubs de jazz; els restaurants, les festes... Noves llums de neó per passar l'estona –i els “vicis”- tot olorant i veient els gustos de París, Londres, d'Europa, del món. El fer-li pam i pipa a la nit, la *tournee* per cafès, bars, tavernes... L'alcohol; la cocaïna; les *girls* esbojarrades; el flamenc; les tertúlies de terrassa; els perfums, els vestits endiumenjats...

Aquella Barcelona que començava a riure d'una altra manera als “feliços anys vint”, quan “Hom comença a parlar de cock-tails, de girls, de jazz amb una punt d'afectació, amb sentit molt modern del periodisme decoratiu. Per aquelles pàgines desfila una literatura perfumada de whisky i de tabac ros que ha nascut al taulell del cabaret del Palace, entre la boirina de l'alcohol, el ritme picat d'un shimmi i les comes perfectes de les noies d'en Jackson”,¹⁰¹ recordava el noctàmbul periodista Josep Maria Planes.

I el temps passava, però a finals dels vint, la festa creixia: “El regent d'un cabaret famós de Barcelona em va dir, no fa gaire temps, que mai s'havien fet tants diners com ara en les grans solemnitats del cabaret”, li confessaven al veterà nocturn Josep Maria de Sagarra. Però l'escriptor no acabava de posar la cirereta al còctel del seu cabaret, perquè “abans –parlo de quinze anys enrera-

¹⁰⁰ BRUNET, M. “El xampany de les festes”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (14 de desembre de 1935), pàg. 1.

¹⁰¹ PLANES, J.M. *Nits de Barcelona*. Barcelona: Proa, 2001. (Perfils; 25). L'edició és un facsímil de l'obra publicada pel periodista Josep Maria Planes el 1931, un recull de reportatges per la Barcelona de nit, a través dels seus locals més emblemàtics, de finals dels anys vint.

hi havia més cops de punys, hi havia més gelosia i més escàndol. La pell de be corre més que la pell de pantera en els moments actuals. L'alcohol és menys dionisiac".¹⁰²

Però la ciutat no baixava mai les parpelles, i els ulls de Josep Maria Planes sempre estaven oberts per donar-ne fe: "L'hora dolça de Villa Rosa comença a dos quarts de quatre del matí, o sigui quan els cabarets tanquen llurs portes".¹⁰³ I si molts volien desvestir la nit endinsant-se en els misteris del "Barri Xino" i del Paral·lel, l'aristocràcia més punyent també es despullava en un altre univers, i allà embadalia el reporter Francesc Madrid: "Fa un gran efecte aquell món de dones que mostren unes esquenes fines i blanques i uns escots tendres i un xic rosats, que passen i traspassen allargant la mà quan un home polit s'inclina davant d'elles i atansa els llavis a la punta dels dits...".¹⁰⁴

Però en una societat on els gustos i els plaers s'anivellaven tothom podia divertir-se. És el cas de la revetlla popular de Sant Joan dels dies de l'Exposició Internacional del 1929, una barreja de masses:

"No hi faltava ningú. I tot l'aire vibrant de crits, de llums, de músiques, de lluna i de rialles. I el xotis del manubri barrejant-se amb la sardana de la cobla, i el pas-doble de la xaranga amb el *blues* del jazz... I tots els cafès, quioscos i restaurants plens de gent que mengen, beuen, criden i ballen... I tots els camins empantanegats de cotxes que no poden anar ni endavant ni endarrera. I tot això igual, seguit, des de la Plaça d'Espanya fins a la terrassa de Miramar. Sembla que la muntanya s'hagi tornat boja".¹⁰⁵

Barcelona estava de moda, i la nocturna enamorava. Com reconeixeria un dels màxims propagadors d'aquella ciutat vestida de nit, el crític d'art Sebastià Gasch,¹⁰⁶ "La Barcelona nocturna era famosa a tot arreu. Va fer córrer

¹⁰² SAGARRA, J.M. DE. "Grandesa i decadència del cabaret". *Mirador* [Barcelona] (2 de maig de 1929), pàg. 3.

¹⁰³ PLANES, J.M. "Villa Rosa". *Mirador* [Barcelona] (28 de març de 1929), pàg. 2. "Villa Rosa" era un famós local del "Barri Xino" on es ballava flamenc i es bevia "mançanilla". Era molt popular entre els estrangers que visitaven la ciutat.

¹⁰⁴ MADRID, F. "Un sopa de luxe als Ambassadeurs". *Mirador* [Barcelona] (30 de maig de 1929), pàg. 2. El restaurant "Ambassadeurs" va ser molt popular durant l'Exposició Internacional de 1929, allà s'hi trobava l'aristocràcia de Barcelona i els aristòcrates estrangers que visitaven la ciutat.

¹⁰⁵ PLANES, J.M. "Nit de revetlla a l'Exposició". *Mirador* [Barcelona] (27 de juny de 1929), pàg. 2.

¹⁰⁶ Sebastià Gasch (1897-1980), un dels defensors més aferrissats de l'art d'avantguarda, amb els seus articles al setmanari *Mirador* (durant els anys trenta) donava a conèixer la

pertot rius de tinta i va motivar la despesa de tones de paper. Principalment a França, entre les literats àvids d'emocions fortes i de pintoresc acolorit amb anilines".¹⁰⁷ Per Gasch, tots els colors de la nit barcelonina tenien el seu públic: "A Barcelona existeix un públic àvid d'espectacles de music-hall. Un públic que omple constantment les sales que anuncien les revistes o variétés".¹⁰⁸

Ciutat de vitralls cosmopolites, que ja amb l'Exposició Internacional de 1929 no deixava de mirar Europa i el món, per tractar-los de tu a tu. I és que el carrer Nou de la Rambla ja es coneixia com el "Harlem barceloní". Negres de Cuba; Nova York; Senegal; Geòrgia; Alabama; Puerto Rico... Van venir entre 1925 i 1926 "amb la importació del jazz". Es dediquen a la música: *jazz*, *xarleston*, *blues*, els ritmes cubans... Però també a la boxa. No volen deixar Barcelona i n'hi ha un que fins i tot "Es casarà amb una noia que es diu Mercè Marull", feia saber el reporter Josep Maria Lladó.¹⁰⁹

Unes altres que no volien marxar de Barcelona eren les *girls*. Les noies estrangeres que alegraven amb la ballaruga de les seves cuixes els locals nocturns: "Les angleses que vénen a Barcelona, per a donar vida a les revistes, es troben a nostra ciutat tan bé, o millor, com els cantors i tocadors de tangos.

Barcelona del *music-hall*,; la dansa; els cabarets; el cinema; el circ; el *jazz*; el teatre; el flamenc; els bars del "Barri Xino"... Tot el món de l'espectacle d'aquella Barcelona. Gasch era per excel·lència el crític d'art i de les arts de l'espectacle. Col·laborador de *La Veu de Catalunya*, *Gasete de les Arts*, *La Publicitat*, *D'ací i d'allà*, *Mirador*, *La Nova Revista*. Molt vinculat amb qualsevol empres artística, el 1928, va signar el "Manifest Groc" juntament amb Salvador Dalí i Lluís Montanyà.

¹⁰⁷ GASCH, S. *Barcelona de nit. El món de l'espectacle*. Barcelona: Selecta, 1957. (Biblioteca Selecta. Ciutats i paisatges; 247), pàg. 5. El llibre és un recull dels articles de Gasch (publicats a *Mirador* als anys trenta) sobre la Barcelona de l'espectacle. Sobre la fama mundial de la ciutat només esmentar que ja a partir del segle XVIII, i especialment el XIX, i posteriorment el XX, van ser molts els viatgers (literats, artistes, polítics...) que empesos per l'esperit romàntic del viatge van visitar Barcelona i van plasmar en les seves obres l'experiència, és el cas, per dir-ne només alguns, de Stendhal; Hans Christian Andersen; Anaïs Nin; Henri-Cartier Bresson; André Pyere de Mandiargues; Claude Simon; Jean Genet; Ernest Hemingway; George Orwell... Molts d'ells participaren també de la vida nocturna de la ciutat. I aquelles visites d'estrangers també es convertien en matèria periodística pels periodistes catalans. Els mateixos reporters observaven que guaitaven els il·lustres estrangers en una Barcelona estereotipada, per ells, de "toreros i guitarres".

¹⁰⁸ GASCH, S. "Existeix un públic de music-hall?". *Mirador* [Barcelona] (10 de desembre de 1931), pàg. 5.

¹⁰⁹ LLADÓ, J.M. "El Harlem Barceloní". *Última Hora* [Barcelona] (7 de gener de 1936), pàg. 8.

Tasten l'aigua de Canaletes i és com si haguessin begut oli. En coneixem una que ja té nínxol propi al Cementiri Nou".¹¹⁰

Barcelona ja començava a veure desembarcar les primeres fornades de turistes. Durant els anys trenta era la província de l'estat que rebia més turistes estrangers.¹¹¹ Estaven per tot arreu: "Arriben estrangers. Molts estrangers. Encara més estrangers. En veure passar per la Rambla aquestes bandades, de gent rossa i inexpressiva, el barceloní els contempla amb satisfacció i fa una confiança al ciutadà que té més a la vora. –Fet i fet –diu- l'Exposició és un èxit..."¹¹²

Èxit també tenien els centres excursionistes; casinos; esbarts, ateneus; associacions juvenils i polítiques; les costellades al Tibidabo; les segones residències; una costa Brava verge; unes vacances merescudes... Però hi ha un èxit (parcial) que es va anar coent poc a poc, però que en aquella societat, i especialment durant els anys de la República, ja feia xup-xup: la dona. Símbol de que les coses estaven canviant: el dret a vot; l'emancipació; el divorci; el protagonisme social, l'aparició als mitjans de comunicació... S'estava afrontant la manca de visibilitat de la dona a la societat i emergien els seus anhels de participar i formar part destacada dels nous temps.¹¹³ A més, la dona, i també la joventut, seria un dels eixos -d'intensitat variable, però- del populisme polític que caracteritzava la Catalunya republicana.¹¹⁴

Un poeta com J.V. Foix ja definia els trets de la dona catalana d'aleshores: "Amiga del dàncing, del cinema i àdhuc si voleu dels "toros", la

¹¹⁰ ESPELT, P. DE. "Variacions sobre les girls". *Mirador* [Barcelona] (21 de febrer de 1932), pàg. 5.

¹¹¹ L'any 1930 el número de turistes estrangers que van visitar i pernoctar a la província de Barcelona van ser 38.575. Les xifres de la resta de Catalunya són poc significatives: Lleida, 297; Tarragona, 1202 i Girona, 220. *Vegeu Anuario Estadístico de España. 1930* (1931, 51). La resta d'anys Barcelona també continua com la província de l'estat amb més turistes, *vegeu Anuario Estadístico de España. 1934* (1935, 72).

¹¹² PLANES, J.M. "Variacions sobre la "Rentrée"". *La Publicitat* [Barcelona] (26 de setembre de 1929), pàg. 3.

¹¹³ *Vegeu*, IVERN, M.D. [coord.]. *Les Dones d'Esquerra Republicana de Catalunya: 1931-1939*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2000. Testimoni de com dones de diverses condicions socials, i professions, s'incorporen a la política per contribuir a la societat i també per lluitar pels drets de les dones.

¹¹⁴ UCELAY DA CAL, E. *La Catalunya populista. Imatge, cultura i política en l'etapa republicana (1931-1939)*. Barcelona: La Magrana, 1982. (Els orígens; 8), pàg. 132.

noia, la dona catalana d'avui, amb el flam als ulls i el tremolor als llavis afirmarà a qualsevol moment, davant qui sigui i onsevulla, els drets dels catalans".¹¹⁵

Així, les dones el dia que es va votar (i aprovar per majoria) l'Estatut de Núria, el 2 d'agost de 1931,¹¹⁶ ja que encara no podien exercir el seu dret de vot, van organitzar un plebiscit paral·lel, amb grans mobilitzacions i ressò mediàtic, per adherir-se a l'Estatut. El van signar unes quatre-centes mil dones de tot Catalunya. Eren dies en que la dona es feia visible i escriptores -amb molt prestigi i popularitat ja aleshores- com Víctor Català (Caterina Albert), reclamaven el vot de la dona, i la seva incorporació a la política. Això dins una saga d'entrevistes a "Dones de Catalunya" (fins setmanes abans de la votació de l'Estatut de Núria), que publicava *La Rambla. Esport i Ciutadania*, i que realitzava la periodista i esportista Anna Maria Martínez-Sagi.¹¹⁷

"Jo crec que la dona pot i deu fer tot allò que desitgi en el camp social, mentre estigui capacitada per a fer-ho, tal com fa l'home. Impediments bàsics, insalvables, pocs en té, com ha demostrat en aquests últims anys. "Valor se le supone" –deien dels militars. "Incapacitat, se li atribueix", es podia dir abans de la dona. Però, de la guerra ençà, ella prou ha demostrat amb els fets de tot el que era capaç. Fins arran mateix del gran conflicte mundial obrava gairebé com una perfecta nul·litat, era una pobra mòmia que respirava. Però l'acte no és la potència, i així que la necessitat, amb les seves exigències imperioses, tallà els embenaments que la impossibilitaven, que la

¹¹⁵ FOIX, J.V. "Això és cosa d'homes". *La Publicitat* [Barcelona] (17 de gener de 1932), pàg. 1. L'article volia respondre a una entrevista feta a "Miss Catalunya", que havia aparegut, en aquells dies de gener de 1932, a un diari madrileny. Foix qüestionava les afirmacions de la noia: "És molt possible que totes aquestes respostes les hagi engiponades el "miss Repòrter madrileny", ja que entre d'altres respostes, la noia diu que "això de l'Estatut de Catalunya és cosa d'homes".

¹¹⁶ Recordem que l'Estatut definitiu va ser aprovat –retallat– el 9 de setembre de 1932 per les Corts espanyoles.

¹¹⁷ Periodista polifacètica i clar símbol d'aquells temps. Martínez-Sagi (1907-2000) era una reportera tot terreny que entrevistava pobres, prostitutes, polítics... Treballava a *La Noche* i a *La Rambla* on va destacar pels seus visibles reportatges de rostre social. Defensora dels drets de la dona, molts dels seus reportatges aniran en aquesta línia, com el sufragi femení. Va ser fundadora del primer club de dones treballadores de Barcelona on se les ensenyava a llegir i escriure, ja que la majoria eren analfabetes. Però, a més d'això, i també de ser poeta, Martínez-Sagi també és coneguda per una altra faceta: l'esport. Va ser campiona de llançament de javelina, tennista i esquiadora. Era una fervent defensora de l'esport com emblema de la modernitat. I de 1934 a 1935 va ser la primera dona directiva d'un club de futbol, concretament del Barça, els anys que n'era president Esteve Sala.

fossilitzaven en vida, la transformació ha estat ràpida i total; quelcom verament meravellós”.¹¹⁸

La Constitució republicana del 9 de desembre de 1931 va establir el sufragi universal a l'estat, i reconeixia el vot a les dones i els majors de 23 anys. La promulgació d'aquesta llei va portar molts canvis dins els partits polítics, però també va ser lenta la seva aplicació ja que fins el 1933 les dones de l'estat no van poder votar per primer cop.

Mentre, Carles Soldevila (com molts) es preguntava ja el 1931: “Però, ¿quina influència tindrà en la política la intervenció de les dones?”¹¹⁹, la periodista Irene Polo -companya de pàgina de diari, aquell 28 de desembre de 1931- ofería un recull d'entrevistes a dones de la societat catalana perquè parlessin de les seves il·lusions pel 1932, el que hauria de ser “una era nova per al nostre feminisme”. L'actriu Margarida Xirgu tenia clar com podia contribuir a tot plegat: “Votant, dona votant. Ho espero amb una il·lusió, si sabéssiu!...”.¹²⁰

Tot arriba i a les eleccions legislatives del 19 de novembre de 1933 són les primeres en que la dona, a l'estat, pot votar.¹²¹ Assumpte estrella als mitjans per aquelles dates, això és el que opinaven algunes futures votants en la saga de reportatges que va fer sobre el tema el reporter Domènec de Bellmunt:

¹¹⁸ MARTÍNEZ-SAGI, A.M. “Víctor Català”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (18 de maig de 1931), pàg. 12.

¹¹⁹ SOLDEVILA, C. “L'extremisme femení”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (28 de desembre de 1931), pàg. 9.

¹²⁰ POLO, I. “Com veuen algunes dones catalanes l'any 1932, el primer que estrena la República i que inicia una era nova per la nostre feminisme”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (28 de desembre de 1931), pàg. 9.

¹²¹ Els partits polítics catalans ja feia temps que mostraven interès per incorporar la dona a la política. Així, per exemple, en una formació hegemònica com ERC, a les eleccions a les Corts constituents de 1931 el paper de la dona és absent, tot i l'interès que hi havia – al marge del procés electoral- en el si del partit per convertir les dones en elements actius a nivell social i polític. La situació ja canvia en aquelles eleccions de 1933. La dona ja és present a la campanya: en els escrits, en els mítings, en les llistes (l'escriptora i periodista Aurora Bertrana figurava com a candidata per Barcelona), encara que sigui als paper secundaris. El canvi és fàcil d'entendre: la dones ja podien participar com a electores, per tant s'havia d'aconseguir el seu vot. *Vegeu*, SELLÉS, M.; VENTURA, M. “L'Esquerra Republicana de Catalunya i el seu pensament polític sobre la dona, eleccions de 1931 i 1933”. A: JORNADES DE JOVES HISTORIADORS CATALANS. *La història i els joves historiadors catalans: ponències i comunicacions de les Primeres Jornades de Joves Historiadors Catalans, celebrades al Centre Cívic de les Cotxeres de Sants els dies 4,5 i 6 d'octubre de 1984*. Barcelona: La Magrana: Ajuntament de Barcelona. Institut Municipal d'Història, 1986, pàg. 395-401.

“Trobo de justícia que les dones tinguin els mateixos drets que els homes”, afirmava l’oficinista Eulàlia Puig. La dependenta Montserrat Verni deia que, “Estic convençuda, ben convençuda que les dones han d’intervenir en política i el primer que calia era que les dones votessin exactament igual que els homes”. La professora Isabel Tarongi reconeixia que aquest dret, “Honora els homes que ho han aconseguit, perquè han contribuït a que la dona pogués realitzar la seva plena personalitat”.¹²²

Malgrat aquest entusiasme hi havia dones que encara pensaven que no havien de fer-ne res de la política, que “és una cosa per als homes”, admetria la dependenta Pepeta Salvador. I algunes votarien el mateix partit que el seu marit, o familiars, segons confessava la modista Maria Estrada: “Per qui em digui el meu pare”. Tot i així les professionals baixaven a l’arena política amb igual empenta que els homes, i després de donar veu a representants femenines de la Lliga, el Bloc Obrer Camperol, Acció Catalana, ERC, el Partit Comunista Català, els tradicionalistes i els socialistes, Domènec de Bellmunt arribava a la següent conclusió: “No aconsellaria als homes que fessin com jo. Després d’haver-les sentides totes m’he convençut que per deixar tranquil·la la meva consciència hauria de tenir set vots”.¹²³

S’avançava. El 1932 es va aprovar la llei del divorci i el 1936 la de interrupció de l’embaràs voluntari, entre moltes d’altre mesures del període on va ser més visible la dona: el de la República. Una de les que diferenciava Catalunya de la resta de l’estat fou la Llei sobre la capacitat jurídica de la dona, que va entrar en vigor el 1935. Era molt progressista, ja que significava el principi de l’emancipació civil de la dona catalana (i en aquest sentit el codi civil espanyol romanien immòbil). És a dir, la dona tindria la mateixa capacitat civil que l’home; aquest no tindria autoritat sobre la muller; els cònjuges podrien exercir qualsevol professió; cap dels dos podria executar els béns de l’altre....¹²⁴

¹²² BELLMUNT, D. DE. “Les ciutadanes opinen...”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (14 d’agost de 1933), pàg. 3.

¹²³ BELLMUNT, D. DE. “Set opinions femenines: set partits polítics. Les dones de Catalunya votaran per...”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (30 d’octubre de 1933), pàg. 14.

¹²⁴ *Vegeu*, CORNELLÀ, P. “L’obra social i econòmica de la Generalitat. 1933-1936”. A: SOBREQÜÉS, J. [dir.]. *Història de Catalunya*. Vol. 11. Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca, 1982, pàg. 333-390.

Per veure l'impacte social d'una llei com aquesta només cal ullar la reacció de l'escriptor Josep Maria de Sagarra per qui tot i que "No hi ha dubte que, des dels quants de vista la moral del país sortirà guanyant amb la nova llei", també creia que "Les dones, segons aquesta llei, podran lligar els gossos amb llonganisses i es podran mirar llur marit per sota el nas amb tota la impertinència que vulguin".¹²⁵

Les reivindicacions de la dona agafaven embranzida i entraven en terrenys socialment tabús des de deia segles: és el cas de la prostitució. L'escriptora i periodista Aurora Bertrana¹²⁶ reclamava educació sexual, i organització social conscient, però també respecte i dret per les prostitutes professionals:

"Conscients de llurs determinis, organitzades socialment, tal volta sindicades, solidaritzades, disposades a la vaga parcial o general, seran tan fortes i poderoses com qualsevol altra organització proletària. Es faran respectar, perseguiran les esqueroles, tindran vacances retribuïdes, assegurances de vellesa, dispensaris, sanatoris, clíniques, cooperatives... Penso que això ha d'ésser la màxima aspiració civilitzadora d'aquesta massa enorme que viu de la prostitució. I que el nostre deure de dones comprensives i honrades, filles d'una nació lliure, no pot ésser altre que ajudar-les, respectant llurs inclinacions, però mai suprimir-les o llançar-les tot d'una a la misèria".¹²⁷

I un altre tipus de visibilitat femenina s'esdevenia en un terreny molt diferent: la Universitat. Era el que Carles Sentís qualificava de "La invasió femenina a la Universitat".¹²⁸ Les xifres que ofereix el periodista parlen per si soles: En aquell 1932 a la Facultat de Filosofia, Lletres i Història, a Barcelona, de 88 alumnes amb matrícula oficial, 36 són dones. I al primer curs (comú a les

¹²⁵ SAGARRA, J.M. DE. "El dret de les dones". *Mirador* [Barcelona] (28 de juny de 1934), pàg. 2.

¹²⁶ Amb un caràcter inquiet, Bertrana (1892-1974) de jove va marxar a Suïssa a estudiar música. Va crear la primera *jazz band* europea formada per dones. També va viatjar a Tahití, experiència que va reflectir en moltes de les seves novel·les. El 1930 torna a Barcelona i comença a col·laborar amb la premsa: *La Humanitat*, *Mirador*, *L'Opinió*, *La Publicitat*, *d'Ací i d'Allà*, *La Publicitat*, *La Veu de Catalunya*... També continuaria viatjant, per exemple, al Marroc, experiències que plasmaria a la premsa i en llibres i on denunciaria la manca de drets de les dones. Militant d'ERC va ser candidata a les Corts el 1933.

¹²⁷ BERTRANA, A. "La prostitució lliure". *La Humanitat* [Barcelona] (18 de juliol de 1934), pàg. 5.

¹²⁸ SENTÍS, C. "La invasió femenina a la Universitat". *Mirador* [Barcelona] (26 de maig de 1932), pàg. 2.

tres rames), hi ha més noies que nois: 23. Els temps canviaven i ho feien a ritme femení, perquè el curs 1922-1923, en totes les seccions d'aquella Facultat, només hi havia 17 noies. I del 1913 al 1928 passà per la secció de Filosofia només una noia. El fenomen s'estenia, com assenyala el reportatge, a la Facultat de Farmàcia el 1923 hi havia 34 noies; el 1930 ja eren 114 i el 1932 "és molt més crescut". I fins i tot a la tradicional carrera de Dret hi ha 9 noies el 1932, però és que el 1924 només n'hi havia una.

La dona era imatge que la societat es mudava. I n'era conscient la publicista i periodista Maria Teresa Gibert.¹²⁹ "La dona i per damunt de tot, la dona de casa nostra, no pot restar impassible davant d'aquest moviment de redreçament col·lectiu".¹³⁰ Perquè, com il·lustrava la periodista i escriptora Rosa Maria Arquimbau:¹³¹

"És curiós com el temps ho canvia tot. Abans, una de les coses millors considerades, era la pell blanca. Avui dia, una pell blanca fa tant el ridícul que les dones que per alguna causa ni podem anar a la platja a "bronzejar-nos", hem d'acudir forçosament, a uns específics que venen a propòsit per torrar la pell en un quart d'hora. Amb aquest "específic" i el "rimmel's", és que descordem les ires de les àvies o les "mamàs", que en la seva joventut han estat "hijas de María".¹³²

Bertrana, Arquimbau, Gibert... La dona es feia visible i començava a entrar als mitjans de comunicació.¹³³ Els diaris començaven a oferir pàgines

¹²⁹ Gibert (1904-1991) a més també era escriptora, però sobretot es concentrà en el periodisme i en l'activisme sociopolític, feminista i d'esquerres. Membre de la secció femenina d'ERC, i de diverses associacions femenines i catalanistes, col·laborava a *La Campana de Gràcia*, *La Rambla*, *L'Opinió* i va ser directora de la pàgina femenina de *La Humanitat*.

¹³⁰ GIBERT, M.T. "La dona i el moment". *La Humanitat* (16 de desembre de 1931), pàg. 5.

¹³¹ Arquimbau (1910-1992) és una altra mostra de la visibilitat social que assolí la dona, ja que era de les comptades dones que tenien una columna periodística pròpia, és el cas, de la popular "Whisky&soda", a *La Humanitat*. També s'hauria d'esmentar, però, la seva militància a ERC, partit afí al diari. Arquimbau, que també era escriptora, col·laborava a *La Nau*, *Imatges*, *La Rambla*, *L'Opinió*... Sobretot amb articles de caire modern i provocatiu sobre la dona i el feminisme. En aquest sentit, ja havia obert camí la periodista i escriptora Llucietà Canyà (1898-1980) que també assolí renom, anys abans, per les seves columnes a *La Veu de Catalunya* i pels seus llibres sobre les relacions entre homes i dones, un que tenia força èxit a l'època era *L'Etern femení*, que donava consells per com ser una bona dona.

¹³² ARQUIMBAU, R.M. "A propòsit de l'estiu". *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (8 de juny de 1931), pàg. 7.

¹³³ Les revistes de dones van ser un començament. Tot i que a Barcelona, el 1846, neix *La madre de familia* la primera revista adreçada a la dona, i després n'hi va haver més

dedicades a la dona. N'és un exemple la "Pàgina femenina de LA VEU".¹³⁴ On es parla de "Detalls per a rejuvenir un model de la passada temporada"; de les activitats de la "Secció femenina de la Lliga Catalana" (partit vinculat al diari), o de "Taula i cuina". Sense descuidar la importància dels anuncis que convidaven a "aprimeu-vos"; les joies; les cotilles i faixes...

I la mitificació i les espurnes de *paper couché* també arribaven a l'univers de la dona en nom de la política. És el cas del reportatge entrevista que una jove Mercè Rodoreda¹³⁵ fa a "La muller i la filla de Francesc Macià en la intimitat". Eugènia Lamarca, dona del President de la Generalitat, i Maria Macià, la filla, parlen, amb distensió, dels seus gustos literaris; cinematogràfics; del feminisme; de com és l'espòs, el pare... Rodoreda no amaga la seducció (per l'aurèola mítica d'en Macià?) per l'escena:

"I mentre el menut ascensor se'ns enduu avall, ens acompanya i no ens deixa el record de l'amabilitat i simpatia d'aquestes dues dones tan netament catalanes i tan essencialment femenines: bellesa bondadosa de l'una, amarada de serenor i bellesa bruna de l'altra, plena d'infantilitat, aureolades, ambdues, amb tot l'esclat d'aquest sol daurat de gener, que llangorós s'adorm, besant-les, damunt les teules lleugerament rogenques del Palau de la Generalitat".¹³⁶

Però hi havia una altra mitificació que tenia molts feligresos en aquells temps: la publicitat. L'aparador de la modernitat on es miraven i s'emmirallaven les persones que somiaven quelcom més per la seva vida. El termòmetre que

(però molt centrades en la moda), el 1927 la revista *Dona Catalana* ja ofereix un nou tipus de dona, moderna, amb inquietuds, emmirallada en els nous temps. Amb l'arribada de la República van arribar revistes com *Evolució* (1931), vinculada a ERC, o *Acció Femenal* (1932), afí a la Lliga Regionalista. Aquestes amb un contingut també polític i amb afany d'encarar els problemes i reptes de la dona d'aleshores. *Vegeu* SEGURA, I.; SELVA, M. *Revistes de dones 1846-1935*. Barcelona: Edhasa, 1984.

¹³⁴ "Pàgina femenina de LA VEU". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (1 de novembre de 1935), pàg. 4. A tots els diaris, sobretot a partir de la República, les pàgines femenines es van estenent. Normalment sortien un dia a la setmana. Són seccions que també anaven evolucionant al ritme dels canvis periodístics i els nous diaris més moderns. Així, per aquelles mateixes dates, es pot trobar la pàgina femenina de l'aleshores jove *L'Instant*, on mana la visualitat i qualsevol novetat punyent sobre moda, maquillatge, salut... Per la dona. *Vegeu*, "La moda femenina". *L'Instant* [Barcelona] (19 d'octubre de 1935), pàg. 9.

¹³⁵ Quan escriurà aquest reportatge, el 1933, Rodoreda (1908-1983) tenia 25 anys. Estava començant la seva carrera com a escriptora, i a part d'alguns llibres que ja va publicar durant els anys de la República, escriu contes a publicacions com *La Publicitat*, *La Veu de Catalunya* i *Mirador*.

¹³⁶ RODOREDÀ, M. "La muller i la filla de Francesc Macià en la intimitat". *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (23 de gener de 1933), pàg. 6.

assenyala els canvis de costums, formes i estils de vida. Durant el primer terç del segle XX la publicitat a Catalunya es fa gran: és un fenomen de gran importància (massiu) a la vida quotidiana; és present de forma normal als diaris, revistes, la ràdio, a l'exterior (cartellisme, murals...); s'incorporen les tècniques científiques dels països més avançats, la publicitat catalana ocupa ja una posició d'avantguarda.¹³⁷

Accent obligat d'una societat de masses, la publicitat era tan omnipresent (i omniscient) que fins i tot alterava el bon gust del periodista i escriptor Carles Soldevila: "Però quan recordo les nostres parets, àdhuc les més nobles, àdhuc les dels edificis públics i dels monuments eclesiàstics, tacades pels anuncis, i pel que és pitjor, per l'agonia dels anuncis esquinçats i descolorits, gairebé em reconcilio amb les torres grises, i malgrat la grisor, desvergonyides".¹³⁸

És una publicitat que parlava de tot i que clamava, vistosament, des de els mitjans de comunicació. Són els crits eixordadors dels nous temps, com els anuncis per "Creuar el mar com una fletxa",¹³⁹ que prometien els motors "ELTO" si s'hi instal·laven a un bot, i que permetien assolir velocitats de 18 a 80 quilòmetres en "aquest dies primaverals". S'havia d'estar al cas perquè el 1929 "Han llegado los ESSEX"¹⁴⁰, els nous models de la marca de cotxes que permetien anar més ràpids, però alhora més confortables. I qualsevol accessori, o necessitat, pel automòbil es podia resoldre, al "Garatge parc", on podíem trobar: "Carrosseries de luxe"; "Servei permanent de gasolina, oli, petroli i greixos"¹⁴¹

Pels que preferien que els portessin, alhora que descobrien noves realitats, el bitllet estava a taula: els viatges. "Viatges MARSANS" prometia "la

¹³⁷ *Vegeu* SABATÉ, J. *L'ús de la llengua catalana a la publicitat: procés històric i situació actual a Catalunya*. Barcelona: Universitat Ramon Llull. Facultat de Ciències de la Comunicació Blanquerna, 1999. [Tesi doctoral]. Un bon exemple de tot plegat seria el *magazine D'Ací i d'Allà* (1918-1936) una publicació a l'alçada de les millors d'Europa i veritable aparador de modernitat per la burgesia catalana. Els seus anuncis de joies, modes, esports... Han marcat estil i època, sobretot assenyalant unes pautes de dignitat i bon gust. *Vegeu* TRESSERAS, J.M. (1990).

¹³⁸ SOLDEVILA, C. "A l'entorn de les columnes". *La Publicitat* [Barcelona] (22 d'octubre de 1933), pàg. 1. Carles Soldevila, a partir de 1924, va ser director *D'Ací i d'Allà*, però, és clar, el seu concepte de la publicitat passava pel bon to, la distinció i el refinament.

¹³⁹ *Mirador* [Barcelona] (30 de maig de 1929), pàg. 4.

¹⁴⁰ *Mirador* [Barcelona] (28 de febrer de 1929), pàg. 5.

¹⁴¹ *La Publicitat* [Barcelona] (10 de febrer de 1932), pàg. 8.

primera excursió en autocar per Espanya” (Madrid, Còrdova, Múrcia, València, Tarragona...) amb còmodes autocars “Pullman” (amb calefacció) i allotjant-se “en hotels de primer ordre”.¹⁴² I pels amants del matrimoni viatge-esport també es podia anar a Gènova (en ocasió del Campionat Mundial de Futbol entre Espanya i Brasil). Per anar-hi tot era possible: “Passatges marítims i aeris cap a tot arreu”; “Bitllets de ferrocarril cap a tot Europa”, “Creuers de turisme per la Mediterrània...”.¹⁴³

Els marejats tampoc tenien excusa ja que “En els viatges, si els nervis fan el boig vostè sigui entenimentat”, només cal una píndola de “Cerebrino Mandri”.¹⁴⁴ La salut, la higiene, l’estètica... Un altre dels aparadors on mirar-se. “Varon Dandy” tenia clar perquè feien lluir les seves colònies, massatges, pastes de dents... per “Higiene. Elegància. Distinció”.¹⁴⁵ I si alguna dona es feia la pregunta “¿Per què no agrado a els homes?” Només li calia sucar-se amb la crema dental “KOLYNOS”, per treure’s “les taques lletges i grogues”,¹⁴⁶ i després somriure, i anar a comprar un arracades a la “Joieria Roca”, “El joier de moda”.¹⁴⁷ I ben enjoiat es podia anar recte i llis per la vida amb “Ortopèdia moderna”.¹⁴⁸ La felicitat sexual extraviada es podia retrobar amb “EROTYL”, un “producte magne e insubstituïble per a recobrar la perduda felicitat conjugal”.¹⁴⁹

Era important tenir cura de la llar. Es convidava a que pel servei de cuina, la calefacció, el bany i la nevera “Utilitzeu el gas”.¹⁵⁰ I per escoltar les melodies d’aquests nous estils de vida, “PHILIPS” (i tantes i tantes d’altres marques), aconsellaven sintonitzar aquella ràdio que “forma part integrant de la vida moderna”.¹⁵¹ Si amoïnaven els diners (el futur) “Unió Financera” s’oferia per a la “col·locació de capitals en la compra de Cases de renda, Torres, Solars i Finques rústiques a preus d’ocasió”.¹⁵² Però si la qüestió era empolainar-se (per lluir i ser vist), doncs uns pantalons a l’estil “Golf” que “cauen com fets a

¹⁴² *Mirador* [Barcelona] (14 de novembre de 1929), pàg. 2.

¹⁴³ *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (14 de maig de 1934), pàg. 2.

¹⁴⁴ *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (7 de maig de 1934), pàg. 3.

¹⁴⁵ *Mirador* [Barcelona] (14 de febrer de 1929), pàg. 2.

¹⁴⁶ *La Publicitat* [Barcelona] (26 d’agost de 1933), pàg. 2.

¹⁴⁷ *Mirador* [Barcelona] (30 d’abril de 1931), pàg. 3.

¹⁴⁸ *La Publicitat* [Barcelona] (10 de desembre de 1932), pàg. 6.

¹⁴⁹ *La Humanitat* [Barcelona] (10 de novembre de 1931), pàg. 2.

¹⁵⁰ *Ibíd.*

¹⁵¹ *La Nau* [Barcelona] (6 de novembre de 1931), pàg. 3.

¹⁵² *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (2 de novembre de 1935), pàg. 7.

mida”.¹⁵³ El client “sempre” tenia la darrera paraula, per això la “Sastreria Modelo” preguntava “Un boc abric?”.¹⁵⁴ Respostes és el que donava la publicitat a molts somnis, il·lusions, esperances... per mudar a una nova societat.

2.3 Política i cultura: entre l'elit i el populisme

De 1888 a 1939 la política, i el seu rerafons cultural, a Catalunya és la història de la recerca de quelcom més. Són els anys on el país (reviscolat per la Renaixença) cerca, constantment, un nou encaix a l'Estat i una sortida als seus anhels històrics. La burgesia catalana, insatisfeta, té un projecte de transformació i modernització del país en tots els sentits. Les senyals avisen: Les Bases de Manresa (1892) com una de les primeres concrecions del catalanisme polític; el 1898 amb la pèrdua de les colònies espanyoles, com un fracàs del colonialisme; el 1901 amb l'aparició d'un partit català com la Lliga Regionalista que aconseguí el predomini de la vida política catalana durant les dues primeres dècades del segle XX; però també la Solidaritat Catalana (1906) un front envers l'Estat tot reclamant els drets de Catalunya; l'esperança de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1925) i l'embolcall ideològic del noucentisme. Tot en una escenografia espanyola dominada per la restauració, un període centralista (repartit pels dos grans partits, el conservador i liberal) i vigilat pel personalisme del monarca Alfons XIII (a partir de 1902).

La dictadura del general Miguel Primo de Rivera (1923-1930) és un fre a les aspiracions catalanes. En uns anys on, malgrat la repressió, hi ha efervescència catalanista, anarquista, obrerisme, pistolerisme... Tensions polítiques i socials. Una altra recerca constant de canviar les coses. S'està covant una il·lusió que arribaria amb la proclamació de la Segona República (1931), una esperança pels drets de Catalunya, però també per tota la societat: Un nou Estat era possible? Una nova Catalunya era possible? Un període molt curt, però molt intens, on els conflictes que s'anaven arrossegant de feia anys bullen com mai i que el sollevament de juliol de 1936 s'encarregaria de *netejar*

¹⁵³ *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (14 de desembre de 1935), pàg. 12.

¹⁵⁴ *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (21 de novembre de 1932), pàg. 2.

amb una escombra bàrbara com és la Guerra Civil: l'esmicolament i enterrament de tot plegat.

Si Catalunya, de 1888 a 1939, imagina una nova economia, una nova societat, el canvi de les formes de vida, la política, ajudada per la cultura, serà també l'intent d'imaginar un nou país: modern, cívic, culte, europeu... Una burgesia hegemònica que té un somni (el somni català insatisfet?) i que voldrà que aquest es dilueixi per les diferents capes de la societat. Un catalanisme que oscil·larà entre l'elit i el populisme (entre Espanya i Catalunya, entre la burgesia i el proletariat, entre... Sempre entre). Tot un exercici funambulesc.

Ja en el canvi de segle encara planava allò que el periodista Robert Robert¹⁵⁵ va deixar escrit, a mitjans del segle XIX, a la revista *Un Tros de Paper*: “Sempre la Rambla, com tot lo d'Espanya, comença per eclesiàstics i acaba amb soldats”.¹⁵⁶ El 1905 els militars espanyols (sense pair les primeres espurnes d'una nova cultura política) assaltaren i destruïren les instal·lacions, a la Rambla, del setmanari satíric *Cu-cut!* I del diari *La Veu de Catalunya*, ambdós adscrits a l'ideari d'un nou partit català: la Lliga Regionalista (1901).

Coneguda popularment com “la Lliga”, trenca el bipartidisme del partit conservador i liberal a Catalunya. És un partit modern, que escolta “les palpitations del temps” que ja va anunciar Eugeni d'Ors, l'ideòleg del noucentisme. Els batecs de la industrialització, els aires renovats d'una nova era europea i mundial... Un partit que, com escrivia Modest Sabaté, secretari de redacció de *La Veu de Catalunya*, volia “[...] donar a Catalunya, i més enllà, a tota Espanya, la consciència ciutadana perduda a través d'una política secular de caciquisme, de contuberni electoral, de fracassos internacionals i de desordre nacional”.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Escriptor i polític de mitjans del segle XIX. Robert (1839-1873) és el màxim representant del costumisme català d'aleshores. Amb 21 anys es va traslladar a Madrid i es va dedicar a la vida política i periodística. Es va fer famós per les seves cròniques parlamentàries i seria innovador en aquest gènere. Quan va tornar a Barcelona va col·laborar amb la revista *Un Tros de Paper*, una publicació contrària al xaronisme dels Jocs Florals i amb voluntat de que fos llegida per tota la gent. Amb els seus articles Robert es convertirà amb un dels pioners de l'humorisme satíric en llengua catalana.

¹⁵⁶ ROBERT, R. *Barcelona avui en dia*. Barcelona: Empúries, 2004. (Narrativa; 225), pàg. 55. El llibre recull els 27 articles que el periodista Robert Robert va publicar a la revista *Un Tros de Paper* (1865-1866). El títol de l'article esmentat és “Les quatre rambles”.

¹⁵⁷ SABATÉ, M. *Història de la “Lliga”*. Barcelona: Bruguera, 1969. (Quaderns de Cultura; 52), pàg. 13.

Calia imaginar una nova realitat. El 1906 (i fins 1921) Eugeni d'Ors¹⁵⁸ comença a publicar el seu *Glosari a La Veu de Catalunya*. Unes gloses que serien la verbalització de l'ideari noucentista.¹⁵⁹ En aquells articles el pensador ho comenta tot: Barcelona; Catalunya; Europa; el cinema; el cubisme; la literatura; els obrers; la xocolata; l'automòbil, les joguines... de tot n'extreu una lliçó, orientarà així una generació d'homes de cultura i política que es donaran la mà per treballar junts -a diferència del modernisme- i bastir tot un moviment que embolcallarà la cultura i el catalanisme polític durant el primer terç del segle XX.

Era l'hora de "L'imperialisme català" que propagava d'Ors en una *glosa* a la premsa.¹⁶⁰ Tot recollint l'ideari "optimista"¹⁶¹ dels homes de la Mancomunitat i la Lliga, com Enric Prat de la Riba o Francesc Cambó, entre d'altres.¹⁶² Aquell "imperialisme" havia d'intervenir a Catalunya, Espanya i el món. A Catalunya volent posseir els instruments de govern; lluitant per la cultura, el tecnicisme, l'ètica i la justícia social. A Espanya intervenint en els seus afers generals, però

¹⁵⁸ Eugeni d'Ors (1881-1954) constitueix un cas exemplar i primerenc de la professionalització de l'intel·lectual català com a escriptor i com a organitzador de la cultura. A més dels seus articles a *La Veu de Catalunya* també va treballar al servei de la Mancomunitat de Catalunya: secretari de l'Institut d'Estudis Catalans, responsable d'Instrucció Pública, director de l'Escola de Bibliotecaries. Mort Enric Prat de la Riba, el 1917, que era el seu més ferm protector i promotor, es produeix un distanciament entre ell i la Lliga regionalista. Tot es salda amb la defenestració de d'Ors el 1920. A partir d'aquí l'escriptor marxarà a Madrid continuant la seva obra en llengua castellana.

¹⁵⁹ Aquell 1906 el poeta i diplomàtic Josep Carner també publica *Els fruits saborosos*, que es converteixen en l'exemple paradigmàtic de la primera formulació pràctica de l'estètica noucentista. *Vegeu* CARNER, J. *Els fruits saborosos*. 7^a ed. Barcelona: Edicions 62, 2001. (El Cangur; 214).

¹⁶⁰ ORS, E. D'. *Glosari*. 4^a ed. Barcelona: Edicions 62: la Caixa, 1992. (Les millors obres de la literatura catalana; 74), pàg. 93-95. L'article "L'imperialisme català" el publicà a *La Veu de Catalunya* el 13 de juliol de 1909. El pseudònim que usava Eugeni d'Ors era Xènius.

¹⁶¹ Així, per exemple, definirà Francesc Cambó, el 1932, el caràcter i l'obra de Prat de la Riba. L'optimisme envers Catalunya és el motor que fa moure aquells anys. Cambó faria un anàlisi de Prat, que ja és metàfora d'aquella època: "A l'esperit d'en Prat no brotà mai el dubte sobre l'esdevenidor de grandesa que somniava per a la seva terra: era per a ell un dogma definitiu. Estava segur que Catalunya triomfaria amb ell o sense ell; amb l'esforç de la seva generació o sense aquest esforç". CAMBÓ, F. "Prat de la Riba, optimista". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (1 d'agost de 1932), pàg. 9.

¹⁶² Aquell 1906, símbol de tants canvis, és també quan apareix una obra fonamental i de gran transcendència per al catalanisme. Es tracta de *La Nacionalitat Catalana*, d'Enric Prat de la Riba. Una nova mirada pel catalanisme polític modern, l'aposta per la reconstrucció de les il·lusions d'un país que volia figurar al món. Eugeni d'Ors, com d'altres intel·lectuals, s'amararan de la doctrina de Prat de la Riba. Aquell imperialisme català, que va idear Prat de la Riba, n'és un exemple. *Vegeu*, PRAT DE LA RIBA, E. *La nacionalitat catalana. Compendi de la doctrina catalanista*. Barcelona: La Magrana, 1993. (Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català; 30).

també hauria de tenir incidència els afers mundials: expansió comercial, espiritual i política.

Símbol del noucentisme són les *gloses* de *La Ben Plantada* que d'Ors va escriure el 1911. Una metàfora de Catalunya (protagonitzada per Teresa, una dona ideal) on d'Ors deixa arrelat el seu ideari per Catalunya: “[...] una lliçó de catalanitat eterna, de tradició, de patriotisme mediterrani, d'esperit clàssic”.¹⁶³ Els noucentistes esgarrapen els somnis d'una Catalunya ideal. Perquè l'intent de construir “La concepció de Catalunya-Ciutat és la consagració d'aquell equilibri sentimental. Equival a posar Catalunya en peu de civilitat. Equival a afermar Barcelona sobre la totalitat de Catalunya”,¹⁶⁴ defensaria el poeta Jaume Bofill i Mates, un altre dels puntals del noucentisme i home de gran influència en la premsa de l'època.¹⁶⁵

És el somni d'una Catalunya total, bella, educada, i on “És el Mal Gust, una cosa que esgarrifa més que no el grinyol de l'esmolet”,¹⁶⁶ clamaria el poeta i diplomàtic Josep Carner, tot un símbol per aquella generació de somiadors.¹⁶⁷

¹⁶³ ORS, E. D'. *La Ben Plantada. Gualba la de mil veus*. Barcelona: Edicions 62: la Caixa, 1980. (Les millors obres de la literatura catalana; 34), pàg. 78.

¹⁶⁴ BOFILL, J.; PLANA, A.; SOLDEVILA, C. *Articles*. Barcelona: Edicions 62: Edicions Orbis, 1985. (Història de la literatura catalana; 67), pàg. 61. L'obra és un recull d'articles que els escriptors Jaume Bofill i Mates, Alexandre Plana i Carles Soldevila van escriure, durant el primer terç de segle XX, a publicacions com *La Publicitat*, *La Veu de Catalunya*, *La Revista*, *Revista de Catalunya*, entre d'altres.

¹⁶⁵ Considerat un dels primers oradors de la Catalunya contemporània aquest poeta (el seu pseudònim era Guerau de Liost), polític i periodista tenia el país i el civisme com una de les seves principals tasques. Bofill i Mates (1878-1933) de jove ingressà a La Lliga, fou regidor per Barcelona, treballa per la Mancomunitat i escriví a *La Veu*. El 1922 fou un dels fundadors d'Acció Catalana i així va passar a escriure a *La Publicitat*. Però el 1933 tornaria a La Lliga. Amant de la Catalunya medieval, amb un nacionalisme insubornable, i amb una fe irrenunciable a l'educació i la civilitat, la seva fou també una obra que influí molt en les generacions més joves, com recorda Domènec Guansé: “Admiràvem, encara, la subtileza dels editorials, el gust per la precisió, que el menava a posar ben els punts damunt les is, i l'irònic capteniment cortès amb què hi tractava els adversaris. Dels discursos, l'estat de gràcia amb què eren pronunciats, inspirat per la seva no del tot irreal Catalunya”. GUANSÉ, D. (1966, 52). Per Bofill i Mates, vegeu, CASASSAS, J. *Jaume Bofill i Mates (1878-1933). L'adscripció social i l'evolució política*. Barcelona: Curial, 1980. ((Biblioteca de la Cultura Catalana; 45).

¹⁶⁶ CARNER, J. *Les bonhomies i altres proses*. 4^a ed. Barcelona: Edicions 62: la Caixa, 1999. (Les millors obres de la literatura catalana; 62), pàg. 68. L'obra és un recull dels articles que Josep Carner va publicar a *La Veu de Catalunya* des de 1909 fins a 1925. Aquest porta per títol “Les coses lletges” i prové del seu recull d'articles periodístics *Les planetes del verdum* (1918).

¹⁶⁷ El “Príncep” de la literatura catalana. Carner (1894-1970) amb una obra prolífica com a poeta i prosista, però també com a periodista, especialment, amb els seus articles a *La Veu* (1903-1928) i *La Publicitat* (1928-1936). A partir de 1921 inicià una carrera diplomàtica que el portà per tot el món. Aristocratitzà la poesia catalana, i la seva principal vàlua és l'idioma. El seu català, síntesi de popular i erudit, serà exemple del

“Uns joves discrets i elegants, educats a l’estranger, esgrimint les armes de la civilitat, de la cultura i de l’ordre”, així els definirà el crític literari Joan Marlet el 1929 com a reacció al romanticisme dels modernistes de “vitalitat rural” i “barbuts que rebassaven la cinquantena” que els precedien.¹⁶⁸

I les idees es van fer cos. La Mancomunitat de Catalunya (1914-1925) seria aquell simulacre, dotat de gran “eficiència”, per una Catalunya sense estat propi.¹⁶⁹ La Lliga, amb un peu a Catalunya i l’altre als governs de Madrid i a les estores d’Alfons XIII aconseguí unir les quatre diputacions provincials catalanes. Seria com una mena de plataforma per una futura autonomia. Tal i com escriu Jaume Bofill i Mates el 1915 se n’esperava molt d’una institució amb una forta càrrega simbòlica:

“Barcelona, amb la Mancomunitat, recobra un començament d’Imperi. Catalunya recobra la Capital. Barcelona, amb la Mancomunitat assolirà un grau més de perfecció i esdevindrà apta per una més alta creixença. Però ens hem de captenir. El nostre nacionalisme fora defectuós si no ens preocupéssim de Barcelona. Cal preocupar-se’n. La Mancomunitat sola, sense Barcelona, no ens atansaria, com volem, a la solució nacionalista. [...]. Tots els partits nacionalistes han de consagrar i, si calgués, han de sacrificar al bé de la Ciutat els seus millors hòmens. Tots ells han de declarar qüestió d’urgència la reorganització política i administrativa de la Ciutat [...]. Si no ho fessin, si no ho fessin aviat, pecarien contra Barcelona i contra Catalunya”.¹⁷⁰

noucentisme i model a seguir per escriptors i periodistes de l’època. Així serà el creador d’un nou periodisme literari i polític, capaç d’usar molt eficaçment l’apòleg i la ironia. Serà un dels intel·lectuals que sumarà al projecte de la Mancomunitat i, periodísticament, era la mà dreta de Prat de la Riba. I les seves idees tindran una notable influència en el món polític i periodístic. Com d’altres intel·lectuals després va passar a l’òrbita d’AC, i com escriuria Domènec Guansé sempre estaria baratant “la Catalunya real per la Catalunya irreal”, a la qual lluitava per assolir amb l’idioma. GUANSÉ, D. (1966, 55).

¹⁶⁸ MARLET, J. *La nostra pedanteria. Mirador* [Barcelona] (21 de març de 1929), pàg. 3.

¹⁶⁹ El polític i periodista Alexandre Bulart recordava aquell esperit de la Mancomunitat el 1932 al veure que homes com Prat de la Riba actuaven “dintre una visió exacta de la realitat de les circumstàncies i en plena responsabilitat”. Aquesta és “l’eficiència” d’aquella institució al parlar “atinadament quan es feia del catalanisme un motiu de commoció romàntica”. BULART, A. “L’eficiència de Prat de la Riba”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (1 d’agost de 1932), pàg. 9. Sobre l’eficàcia de la Mancomunitat com a vehicle per esmenar les mancances de Catalunya, *vegeu*, BALCELLS, A. [et al.]. *La Mancomunitat de Catalunya i l’autonomia*. Barcelona: Proa, 1996. (Monografies).

¹⁷⁰ BOFILL, J.; PLANA, A.; SOLDEVILA, C. (1985, 20-12). Aquest article, “Ciutadania integral”, Jaume Bofill i Mates el va publicar a *La Revista* el 10 de juliol de 1915.

La Mancomunitat exercí una important tasca educativa i cultural (sota el paraigües del noucentisme): es va crear la Biblioteca de Catalunya; l'Institut d'Estudis Catalans, la Universitat Industrial... Es van fomentar les obres públiques: carreteres, línies fèrries... Així com s'estenia la consciència col·lectiva de catalanisme. Malgrat les magres possibilitats d'administrar-se autònomament hi ha una gran fe en l'educació i la cultura, pilars bàsics de la Mancomunitat, així ho creia Eugeni d'Ors el 1916: "El primer gran instrument d'educació popular a Catalunya ha estat el Cor. El segon serà la Biblioteca popular. Ja es veurà l'efecte d'aquestes noves institucions solament en un quart de segle!"¹⁷¹

L'efecte es va veure, però també el de l'arribada de la dictadura de Miguel Primo de Rivera. Com una incapacitat d'aquell estat espanyol obsolet de la restauració per afrontar la radicalització del moviment obrer i el pistolerisme patronal; el creixent protagonisme de republicans, socialistes i nacionalistes; la tradicional immunitat de l'exèrcit per fer i desfer al Marroc i a la Península es veu greument amenaçada per les responsabilitats del desastre d'Annual (el 1921), l'expedient d'aquella matança de soldats espanyols arriba a les Corts i involucra el mateix Alfons XIII; la rescissió econòmica de la postguerra... Són algunes de les principals causes que poden apuntar-se.¹⁷²

A Catalunya, però, les coses també estan canviant. La Lliga està pagant el peatge d'entrar als governs dinàstics (tres cops entre 1917 i 1923); el suport a la monarquia i posteriorment la seva passivitat davant el cop de Primo de Rivera. El seu conservadorisme esberlarà el partit. El maig de 1922, a la Conferència Nacional Catalana, una part molt significativa de la Joventut Nacional de la Lliga Regionalista (el futur de la formació) critica l'actuació del partit i decideix separar-se'n. Com recordava el periodista Carles Capdevila:

¹⁷¹ ORS, E. D'. (1992, 267). L'article, intítulat "Catalunya", fou publicat el 8 d'agost de 1916 a *La Veü*.

¹⁷² PUIG, L.I. M. DE. "El catalanisme polític durant la Restauració. II. De la Mancomunitat a la Segona República". A: SOBREQÜÉS, J. [dir.]. *Història de Catalunya*. Vol. 10. Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, pàg. 400-419. En aquest sentit són molt aclaridors els textos que aporta el Dr. Jordi Casassas sobre les causes i conseqüències de la dictadura. *Vegeu*, CASASSAS, J. *La dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)*. Textos. Barcelona: Anthropos, 1983. (Historia, Ideas y Textos; 2).

“[...] aquell acte tingué una transcendència decisiva per a la història futura del catalanisme. Amb la declaració formal, categòrica, de republicanisme, la fórmula de la indiferència per les formes de govern que el catalanisme organitzat havia sostingut fins aleshores, rebia el cop definitiu. D’aquella “Conferència”. Confluència de patriotes de dreta i d’esquerra, en naixia “Acció Catalana”, que, més que partit polític aspirava a ésser una germandat dedicada a la catalanització integral de la vida catalana: contra l’acció imperialista fora del territori català hi oposà el “Catalunya endins. Per això en venir les eleccions del maig de 1923 es limitava a presentar un sol candidat per tot Catalunya. No volia actes, aspirava a intensificar, a difondre l’esperit catalanista a tot l’ambient de la catalanitat”.¹⁷³

Acció Catalana (AC) és un partit molt més catalanista que la Lliga, amb voluntat social i amb la cultura com a bandera. És el partit dels intel·lectuals: Jaume Bofill i Mates; Lluís Nicolau d’Olwer; Antoni Rovira i Virgili; Pompeu Fabra; J.V. Foix; Josep Maria de Sagarra...¹⁷⁴ Els que creien que amb la cultura es podia canviar tot. Si els dirigents de la Lliga eren els “prohoms”, a els d’AC els anomenaran, irònicament, els “pronois”. A més, AC, comptarà amb un important òrgan per donar a conèixer el seu ideari: el diari *La Publicitat*, catalanitzada (abans era *La Publicidad*) sota inspiració del partit, ja el 1922.

Però el mapa polític català continua bullint, i aquell mateix 1922 Francesc Macià dibuixa ja el camí del mite. Es crea Estat Català (EC), amb un caràcter marcadament independentista i amb l’objectiu d’aconseguir la proclamació de la República Catalana. El 1925 l’organització separatista Bandera Negra¹⁷⁵ (vinculada a Estat Català) intenta un atemptat, frustrat, contra Alfons XIII, conegut com a “El Complot del Garraf”. El 1926 Estat Català intenta envair Catalunya partint des de Prats de Molló (Fets de Prats de Molló) per proclamar la República Catalana. Desenes de militants van ser detinguts, jutjats

¹⁷³ CAPDEVILA, C. “La creació i vida de LA PUBLICITAT”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 d’octubre de 1935), pàg. 3.

¹⁷⁴ BARAS, M. *Acció Catalana. 1922-1936*. Barcelona: Curial, 1984. (Biblioteca de la cultura catalana; 53), pàg. 269-276. Sobre Acció Catalana (AC) esmentaré que el 1930 va patir una escissió. Antoni Rovira i Virgili; Macià Mallol i Leandre Cervera, entre d’altres, formaren Acció Republicana de Catalunya (ARC). Tot i això, el 1931, AC i ARC es fusionaren i fundaren el Partit Catalanista Republicà (PCR), que més tard, el 1933, s’anomenarà Acció Catalana Republicana (ACR). Ho comento perquè ja que popularment sempre s’ha conegut el partit com Acció Catalana, així m’hi referiré, sempre i quant, per alguna raó essencial, no calgui distingir entre les diverses formacions.

¹⁷⁵ Aquesta organització de caràcter secret, va ser creada el 1925. També era coneguda com Santa Germandat Catalana. El seu nom feia al·lusió a la bandera que, segons la tradició, va onejar en alguns punts de Barcelona el 1714.

i condemnats a França. En un judici que va tenir molt ressò mediàtic¹⁷⁶ i que va forjar, a Catalunya, el mite de l' "Avi".¹⁷⁷ Aquell que quan tornava a Barcelona ja seria "l'home que atreia les multituds catalanes".¹⁷⁸

L'obrerisme també està en bretxa. Des de la fundació de la Confederació Nacional del Treball (CNT) el 1911, i fins el 1916 el moviment obrer creix i s'organitza. De 1916 a 1920 va viure la primera conjuntura revolucionària afavorida per la revolució russa (1917). De 1920 a 1923 són els dies del *lockout*, vagues, el pistolisme... Com recordaria el president de la Generalitat Lluís Companys, en una entrevista, el 1935: "Vivia Barcelona l'any 1920 una època molt dura, de trets a tort i a dret, a totes hores, pels carrers. Patrons i obrers estaven amenaçats de mort, i morien amb freqüència molts d'ells, atemptats a qualsevol cantonada i fins a les avingudes més concorregudes de la ciutat. Els conflictes socials adquirien un volum de proporcions gravíssimes".¹⁷⁹ Però ja durant la dictadura es funda la Federació Anarquista Ibèrica (FAI), el 1927, i també el Partit Comunista Català (PCC), el 1928. Tot estava a punt pel desplegament espectacular del moviment obrer durant la República i la seva elevada, i decisiva, influència política i social.

¹⁷⁶ Aquell judici va servir per donar a conèixer el "moviment separatista català". El cas de Catalunya es fa visible als diaris europeus, especialment als francesos. En un moment on els moviments nacionals arreu del món agafen protagonisme polític i social. *Vegeu*, ESTAT CATALÀ. *La Catalunya Rebel. El procés a Francesc Macià i als protagonistes dels fets de Prats de Molló*. Barcelona: Símbol, 2003. (Memòria). Aquest llibre és la reproducció, i, per primer cop, publicat íntegrament en català, de l'obra editada a París el 1927 per Estat Català que portava el títol de *La Catalogne Rebelle*.

¹⁷⁷ El periodista Emili Granier-Barrera afirma que va ser ell "el primer a dir-li públicament i per escrit Avi" a Macià. *Vegeu* GRANIER-BARRERA, E. (1994, 45). Granier-Barrera (1908-1997) va conèixer a Macià el 1924, quan el periodista ingressà a Estat Català, després va participar en "El Complot del Garraf" (pertanyia també a Bandera Negra). Va ser detingut i, des de la presó, escriuria un article al setmanari nacionalista *Ressorgiment*, de Buenos Aires, on defensava Macià i l'anomenava "Avi". Granier-Barrera va treballar com a periodista a *La Publicitat*, *l'Opinió* i *Justícia Social*. També fou regidor de l'Ajuntament de Barcelona per la Unió Socialista de Catalunya (USC).

¹⁷⁸ BELLMUT, D. DE. "Evocació de "L'Opinió" setmanari". *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 59. Tot i el seu exili a França, Bèlgica i Amèrica, durant la dictadura, Macià va venir en diverses ocasions a Catalunya i també va ser-ne expulsat. L'afirmació del periodista Domènec de Bellmunt fa referència a una de les seves últimes visites (abans que s'instal·lés definitivament el 1931), quan el general Berenguer el va tornar a expulsar, però Macià ja gaudia d'un gran suport popular.

¹⁷⁹ BENAVIDES, J.D. "Evocant Layret. Una entrevista amb Companys". *La Rambla de Catalunya* [Barcelona] (2 de desembre de 1935), pàg. 4. L'aleshores president de la Generalitat, Lluís Companys, recorda els seus temps de sindicalista al costat de Francesc Layret (el seu cosí) i Salvador Seguí ("Noi del sucre"), que dirigien "la massa obrera catalana". Companys diu que aleshores "recorregué vint-i-vuit vegades totes les presons i masmorres de la regió".

I això sense oblidar “l'emperador del Paral·lel”, aquell que “quan després del desastre colonial venia a conquerir Barcelona i a neutralitzar la ufana catalanista”.¹⁸⁰ Era Alejandro Lerroux, el dirigent populista del Partit Republicà Radical (PRR) que va fer forat enmig la desorientació obrera i la immigració amb un discurs (el lerrouxisme) basat en el patriotisme espanyolista, l'anticatalanisme, i anticlericalisme. Tot i que mica en mica va anar abandonant les connexions amb l'obrerisme i va fer un gir cap a la dreta que el va portar a formar part del govern de la República en diverses ocasions. Però aquella dictadura feia aigües.¹⁸¹ Perquè per en Carles Soldevila “No val a badar”:

“La dictadura de Primo de Rivera va ésser el coronament de la campanya més obstinada que s'hagi fet en cap país per desacreditar el poder i els seus òrgans. Des dels alcaldes, obra del caciquisme, dins al darrer ordenança dels Ministeris, tot feia semblant de corrupte o, almenys, de corruptible. Totes les idees i fons i tot les imatges de justícia i honestat eren antigovernamentals. El nostre catalanisme, a més d'altres continguts, ¿no duia ben explícita la protesta contra el mal govern i la mala administració?¹⁸²

I el catalanisme durant la dictadura havia estat treballant. La Lliga perdia la seva hegemonia política a Catalunya, però els efectes del noucentisme, sumats als nous aires renovadors de partits com Acció Catalana, que agafava el relleu del somni, es feien sentir. Aquella burgesia que anhelava una “Catalunya-ciutat” imposa els motlles del comportament social i després ho copien les altres classes socials. Parlo dels ateneus, els cors, els casinos... Però també dels mitjans de comunicació. És la fe en la cultura i el civisme com a motors transformadors per a tots. És l'interclassisme, es desdibuixen les fronteres de classe, és l'inici d'un nou catalanisme populista que s'ha barrejat

¹⁸⁰ CAPDEVILA, C. “La creació i la vida de LA PUBLICITAT”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 d'octubre de 1935), pàg. 3.

¹⁸¹ Tot i que el gener de 1930 Primo de Rivera va dimitir i s'intentés un tímid intent liberalitzador amb la “dictablanda” del general Berenguer i posteriorment, el febrer de 1931, amb l'últim govern d'Alfons XIII, presidit per l'almirall Aznar.

¹⁸² SOLDEVILA, C. “No val a badar”. *La Publicitat* [Barcelona] (28 de gener de 1932), pàg. 1.

durant la dictadura: un pont natural des de la petita burgesia a les masses obreres.¹⁸³

La dictadura uneix catalanistes, socialistes, obrers... Perquè és el tots contra un. Està clar qui és l'*enemic*. Com recordava el periodista Amadeu Bernadó:¹⁸⁴ "Els treballadors hem ajudat a fer la revolució política, anant a l'avançada, però al costat de la petita burgesia, perquè no teníem més solució que aquesta, per tal de poder ensorrar allò que els vuit anys indignes de Dictadura ens posaven en l'obligació d'ensorrar".¹⁸⁵

S'ha perdut la Mancomunitat, la repressió política, lingüística, social i cultural a Catalunya no s'oblida. Es teixeix tota una xarxa de relacions i contactes i es pren, de nou, la torxa que ha d'il·luminar la continuació del somni que la Lliga semblava oblidar. Malgrat les discrepàncies ideològiques i socials, tots creuen, en aquell moment, que és possible: "Lluitàvem, aleshores, amb aquella fe que acostumem a posar en la defensa de les coses que són consubstancials amb l'ideari, la implantació del qual, lleialment creiem que ha de representar una millora política, social i econòmica per al nostre país. Perquè teníem fe res ens apartava del nostre camí", això escriuria sobre aquella lluita contra la dictadura el periodista Joaquim Ventalló.¹⁸⁶

Així, en aquell moment crucial, el setmanari *Mirador*, el maig de 1930, convida a les seves pàgines al periodista, i oracle de la burgesia, Agustí Calvet (Gaziel)¹⁸⁷ –com si fos un nou Eugeni d'Ors?– a que posi "Punts de seny" sobre

¹⁸³ UCELAY DA CAL, E. (1982, 94). Per populisme entenem la definició que dona l'autor: "[...] unes connexions entres els projectes polítics que elaboren els representants de la burgesia industrial, els portaveus de la petita burgesia, els quadres i els organitzadors obrers", pàg. 20.

¹⁸⁴ Bernadó (1899-1974) va ser redactor de *L'Opinió*, *Justícia Social* i *Treball*. Publicacions que s'adeien molt en la seva destacada vessant política: militant d'Estat Català a la seva joventut, va ajudar a fundador del Partit Comunista Català (1928); després militaria a l'Unió Socialista de Catalunya (USC), i finalment al Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) el 1936, quan va integrar l'USC.

¹⁸⁵ BERNADÓ, A. "La primera setmana de "L'Opinió"". *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 52. Sobre la numeració de pàgina en aquest especial, per commemorar el segon aniversari de l'aparició de *L'Opinió* com a diari, diré que hi ha diversos errors tipogràfics: no concorda la numeració de pàgina, però aquesta pàgina que cito és la que consta.

¹⁸⁶ VENTALLÓ, J. "Amb la mateixa fe". *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1932), pàg. 5.

¹⁸⁷ Un dels referents del periodisme a Catalunya durant el primer terç de segle XX. Sobretot per la seva capacitat analítica i interpretativa era un dels periodistes més seguits i admirats. Gaziel (1887-1964) a començar la seva carrera periodística a *La Veü*. El 1914 se'n va a París i viu l'inici de la Primera Guerra Mundial. Al tornar a Barcelona transforma les seves impressions en uns articles per *La Vanguardia*. L'èxit d'aquell carnet de notes va

“La futura actuació política de Catalunya”.¹⁸⁸ Ho resumirà tot en quatre articles. Pel que fa al primer, Gaziell pensa que “[...] avui els catalans ens trobem en un instant de plentitud sentimental, i ensems, sense voler-ho, en una gran desorientació política”. Per ell el monopoli del catalanisme s’ha acabat i “[...] aquesta diversitat i aquesta oposició són una cosa que m’encanta”. I “les peces principals del nostre mecanisme polític”, són pel periodista: la Lliga, Acció Catalana, Acció Republicana de Catalunya i Francesc Cambó. És el catalanisme “un aparell enginyós”, una màquina que serà “més admirable, més útil i sòlida, com més peces tingui”.¹⁸⁹

El segon article el dedica a parlar de la Lliga i en Cambó. Per ell “la Lliga està políticament bolcada enmig del carrer” i ha de deixar que “Cambó i els hereus de Prat (després ja veurem qui són) facin el que més convingui a Catalunya”. Per això al país “Li cal una actuació Catalunya endins, i una actuació Catalunya enfora”. En el tercer article¹⁹⁰ també demanarà el mateix a Acció Catalana. El periodista creu que Cambó s’hauria d’encarregar de la Catalunya enfora i AC de la Catalunya endins: “Entre Cambó i Acció Catalana ha d’establir-se la mateixa relació que hi havia entre l’actuació de Cambó i la de Prat de la Riba”.¹⁹¹

En el quart article adverteix a Acció Republicana de Catalunya que vigili la seva obsessió amb la Lliga i AC, i que si ha de fer alguna tasca, aquesta és important, ja que “Consistiria a recollir l’herència perduda, abandonada per l’Esquerra Catalana, de lamentable memòria”. També posa els seus ulls sobre l’obrer català: “Jo no crec que a Catalunya tinguem un element de força pública més modern, més europeu, més al dia que l’obrer ciutadà” (“honest i fi com l’aigua”). I fa una crida per catalanitzar-lo, ja que mai ho ha estat, i es pregunta “¿On fóra el catalanisme, si les masses obreres hi haguessin acumulat llur

fer que Gaziell entrés de ple en el món del periodisme i marxés a París com a corresponsal del diari. Les seves cròniques li van donar molta popularitat i l’interès d’aquestes va fer augmentar les vendes del diari. Tornarà el 1918 i serà redactor en cap de *La Vanguardia*. Des de 1920 en serà codirector i director únic a partir de 1933.

¹⁸⁸ CALVET, A. (Gaziell). “Punts de seny. La futura actuació política de Catalunya” *Mirador* [Barcelona] (1, 8, 15, 22 de maig de 1930), pàg. 3. Ja que tenen tots els articles el mateix títol i estan a la mateixa pàgina faig així aquesta citació, posteriorment els diferenciaré només esmentant la data. I a la bibliografia general estan separats.

¹⁸⁹ *Ibid.*, 1 de maig de 1930.

¹⁹⁰ *Ibid.*, 8 de maig de 1930.

¹⁹¹ *Ibid.*, 15 de maig de 1930.

empenta?”. Gaziell amb aquests articles clama a sumar esforços, cadascun a seu lloc, ja que ningú té l'exclusiva del catalanisme: “Diversitat de procediments, dins la unitat de sentiment. Aquest és el gran fenomen polític català dels nostres dies”.¹⁹²

En el fons l'arribada de la República el 14 d'abril de 1931¹⁹³ simbolitza això: la cristallització d'una il·lusió col·lectiva.¹⁹⁴ “Tenim la República i ens sembla un somni”, escriurà en Lluís Companys dies després.¹⁹⁵ I Catalunya és la imatge: on mira la resta de l'Estat. Companys es va avançar i va proclamar, aquell 14 d'abril, la República des de l'Ajuntament de Barcelona, i Francesc Macià la República Catalana, com a Estat integrant de la Federació Ibèrica, des de l'antic Palau de la Generalitat. Eren els líders d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC). Un partit que no preveien les anàlisis d'en Gaziell (ni de ningú). Ja que va ser creat a corre cuita el març de 1931 amb la unió del Partit Republicà Català (Lluís Companys); Estat Català (Francesc Macià), el grup de *L'Opinió* (Joan Lluhi) i sectors independents del republicanisme catalanista.

Les seves sigles eren la imatge del que s'havia estat gestant anys endarrera: l'esquerranisme, el republicanisme i el catalanisme. La rebufada d'un passat que tornava, així ho veia Antoni Xirau,¹⁹⁶ un dels seus fundadors: “genuïna representació de la vella Catalunya laica, liberal i republicana”.¹⁹⁷ La síntesi de tot en un nou partit: classes humils i burgesia; diverses sensibilitats

¹⁹² *Ibid.*, 22 de maig de 1930.

¹⁹³ Després de les eleccions municipals del 12 d'abril, que de fet van convertir-se en un plebiscit entre la Monarquia i la República, per sorpresa de tots, ERC, un nou partit, guanyaria a Catalunya.

¹⁹⁴ Un exemple prou significatiu d'aquells anhels de canvi emmagatzemats el tenim en l'article que escriu el 15 d'abril Carles Soldevila. El periodista afirmarà que de la proclamació de la República ja n'havia fet “profecia” en un article 8 anys enrera: “[...] parlava dels esdeveniments que tot just acaben d'ocórrer... Oh, aleshores, per dir una idea, calia fer una colla de jocs de mans i d'al·ludir mil coses sense cap solta... No és com ara.. [...]. He estat profeta. Res... Un bon moment que vaig tenir vuit anys enrera. En un país on es fan tantes profecies que l'endemà són desmentides per la realitat això és un petit mèrit”. *Vegeu*, SOLDEVILA, C. “Una profecia feta vuit anys enrera”. *La Publicitat* [Barcelona] (15 d'abril de 1931), pàg. 1.

¹⁹⁵ COMPANYS, LI. “Per la República”. *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1931), pàg. 1.

¹⁹⁶ Xirau (1898-1976) era un dels membres del grup de *L'Opinió*. Seria diputat a Corts (1931) i al Parlament de Catalunya (1932). Va participar en la redacció de l'Estatut de Núria i va ser conseller de Sanitat i Assistència Social (1932) i d'Agricultura (1932-1933). Va marxar amb els escindits d'ERC el 1933 i va participar en la fundació del Partit Nacionalista Republicà d'Esquerres.

¹⁹⁷ XIRAU, A. “La “vella” Opinió”. *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1932), pàg. 4.

dins la gamma de corrents polítiques i socials. Un partit interclassista i populista que va tenir l'hegemonia a Catalunya durant la República.¹⁹⁸

ERC responia, en aquell moment, a les noves necessitats de la societat catalana. Però més enllà d'aquest partit, i la resta, l'arribada de la República era escombrar el passat i obrir les finestres al futur. “Quina glòria la d'aquell 14 d'abril!”¹⁹⁹, escriuria l'escriptor, però aleshores periodista, Joan Sales, com a clam de tota una generació. Ell s'ho va mirar des de la Plaça Sant Jaume, però també des de dins a Palau: una doble visió.²⁰⁰ Però el lúcid articulista Manuel Brunet ja advertia, el 16 d'abril, que calia vigilar:

“És una obligació de tothom col·laborar a l'obra de defensa de l'ordre nou de les coses. La República naixent pot topar amb múltiples resistències, especialment amb la dels agents provocadors. [...]. Un excés d'humanitarisme i fraternitat mal entesos podria dur-nos a la catàstrofe. Penseu que tots els dictadors vetllen i poden conspirar i planejar petits cops de mà, si no es resignen a rosegat-se els punys”.²⁰¹

La capacitat d'observació de la intel·lectualitat catalana estava afinada, si més no a l'inici del període. Perquè només un mes després de l'adveniment republicà el prestigiós historiador Ferran Soldevila²⁰² situava ja la problemàtica que acompanyaria fins als seus últims dies el nou sistema polític, i que tenia, a Catalunya, com a diana històrica:

“És curiós d'observar que hi ha, cap a l'extrema dreta i cap a l'extrema esquerra, com una por per que Catalunya arribés a tenir en les seves pròpies mans l'endegament i la solució dels seus problemes socials. Temen els uns que aquesta prerrogativa no vingués a afavorir la dictadura del proletariat, temen els altres que no donés com a resultat la dictadura burgesa, l'aixafament de la classe obrera sota la tirania patronal.

¹⁹⁸ SALLÉS, A. *Quan Catalunya era d'esquerra*. Barcelona: Edicions 62, 1986. (Llibres a l'abast; 218), pàg. 195.

¹⁹⁹ SALES, J. *Incerta glòria*. 10^a ed. Barcelona: Club editor, 1999. (El club dels novel·listes; 54-56), pàg. 196.

²⁰⁰ Sales (1912-1983) era aleshores redactor de *La Nau* i va cobrir l'esdeveniment.

²⁰¹ BRUNET, M. “La defensa de la República”. *La Publicitat* [Barcelona] (16 d'abril de 1931), pàg. 1.

²⁰² Ferran Soldevila (1894-1971) tot i la seva clara vessant d'historiador, i la seva important obra historiogràfica, el germà de Carles Soldevila també col·laborà en la premsa de l'època com molts intel·lectuals inquiets d'aquells temps. Soldevila escriurà sobretot a *La Publicitat* i a *Mirador*. També participà activament a *La Revista de Catalunya* però sobretot amb articles de caire històric i assagístic.

[...]. Per això, quan veiem que, entre nosaltres, a extrema dreta i a extrema esquerra, hi ha gents que coincideixen a afirmar la necessitat de posar en mans dels altres l'endegament i la solució dels nostres conflictes socials i el perill de confiar-los a les nostres pròpies mans, no podem menys de pensar que aquelles gents d'ambdós extrems temen: l'acció de justícia i pacificació social que emprendria un govern català; la impossibilitat, sota un tal govern, de recomençar les experiències ferotges a les quals, damunt el cos vivent de Catalunya, es van lliurar els fanàtics i els assalariats dels dos bàndols extrems”.²⁰³

La por de molts, i l'alegria d'altres, era que Catalunya tornava a tenir una nova oportunitat des de la desfeta de 1714: recuperar els seus drets. El que es volia ho sintetitzava a la premsa el mateix Francesc Macià el juny de 1931:

“Mai com ara el problema de Catalunya havia estat plantejat d'una manera tan clara. Ara més que mai, doncs, cal també que tota Catalunya faci sentir la seva voluntat. Si tots els catalans, units per una bona cohesió espiritual, filla de la responsabilitat del moment, sabem fondre les nostres aspiracions en una sola veu, l'Estatut de la Generalitat de Catalunya serà la consagració de les seves llibertats i garantia de la pau nostra i dels nostres germans d'Espanya, amb els quals ens lligarem cordialment en aquella República Federal, en la qual tenim posades totes les nostres esperances”.²⁰⁴

Aquesta era una de les fites que les forces catalanes havien acordat a el Pacte de Sant Sebastià, el 1930, mentre les forces republicanes estatals lluitaven per enderrocar la monarquia i proclamar la República.²⁰⁵ No va ser la República catalana (ni la federal), però Catalunya va recuperar la Generalitat i el 2 d'agost de 1931 ja votava, en referèndum, l'Estatut de Núria.²⁰⁶ L'aleshores

²⁰³ SOLDEVILA, F. “La profecia de Maragall”. *La Publicitat* [Barcelona] (13 de maig de 1931), pàg. 1.

²⁰⁴ MACIÀ, F. “Unes paraules de Francesc Macià”. *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1931), pàg. 1.

²⁰⁵ El pacte de Sant Sebastià fou un acord establert entre els partits polítics republicans l'agost de 1930. Hi participaren Alejandro Lerroux; Manuel Azaña; Marcel·lí Domingo i Santiago Casares Quiroga entre d'altres. Per part catalana hi assistiren Macià Mallof (Acció Republicana de Catalunya); Jaume Aiguader (Estat Català) i Manuel Carrasco Formiguera (Acció Catalana). Els representants espanyols acceptaren que Catalunya tingués un poder polític propi, regit per una constitució autònoma o un estatut d'autonomia. Els catalans donaren suport a la constitució d'un comitè revolucionari, futur govern provisional de la República.

²⁰⁶ Amb una participació de pràcticament el 75% del cens, un 99% va votar a favor de l'Estatut. S'ha de ressaltar el plebiscit paral·lel que van fer les dones catalanes (que encara no podien votar) i que van presentar més de quatre-cents mil signatures d'adhesió a l'Estatut.

reporter del setmanari *Mirador* Andreu Avel·lí Artís (Sempronio) copsava l'entusiasme del moment:

“Possiblement la campanya pro Estatut ha batut el rècord de propaganda política. Hi hagué un parell de dies que tots els rètols de la ciutat s'esfumaren, i només hi quedà un “Sí” fantàstic flotant en l'aire. Dijous, divendres i dissabte, al pati de la Generalitat, crèiem trobar-nos a la sortida d'un repartiment de premis escolar. Baixaven per l'escala homes, dones i criatures. Duien a les mans paquets d'impresos i enrotllats aquells banderins amb la llegenda “Voteu l'Estatut”. La vigília de la votació calgué instal·lar unes taules sota les voltes de l'entrada. El taxistes excel·liren amb llur entusiasme. N'hi havia que empaperaven per complet el cotxe”.²⁰⁷

Però el text l'havien d'aprovar les Corts espanyoles. Va esclatar una forta campanya anticatalanista promoguda a la resta de l'Estat.²⁰⁸ El projecte va ser durament atacat pels partits de dretes i per part dels d'esquerres, així com per intel·lectuals influents com José Ortega Gasset²⁰⁹ i Miguel de Unamuno. Quant va començar la discussió de l'Estatut a les Corts espanyoles (el 6 de maig de 1932), el periodista Francesc (Paco) Madrid, des de la capital, ja veia que allò no tindria futur:

“Ambient per l'Estatut? Desagradable. No ens hem pas d'enganyar. [...] no hi ha cap mena de simpatia per l'Estatut de Catalunya. Tota la fraseologia madrilenya que va crear la Monarquia és, encara, als llavis de la gent: -¡Pero que se han creído estos tíos! -¡Les daremos lo que nos de la gana! -¡La unidad española antes que nada!. [...]. Però,

²⁰⁷ ARTÍS, A.A. (Sempronio). *Del Mirador estant*. Barcelona: Destino, 1987. (El Dofí), pàg. 42-43. El llibre és un recull dels reportatges de Sempronio a *Mirador*. El citat s'intitulava “Anècdotes i fervors de l'Estatut”, i fou publicat el 6 d'agost de 1931.

²⁰⁸ Ja el maig de 1931 el diari *ABC* i *El Debate* havien començat una campanya anticatalana des de les seves pàgines. Motivats per la qüestió de l'Estatut, els diaris també van fer una crida al boicot dels productes catalans: anul·lació de comandes, viatjants que no eren rebuts... *Vegeu* LLATES, R. “L'anul·lació de comandes i altres fantasies”. *La Publicitat* [Barcelona] (10 de maig de 1931), pàg. 3; i també SOLDEVILA, F. “L'ofensiva combinada”. *La Publicitat* [Barcelona] (6 de maig de 1931), pàg. 1.

²⁰⁹ OLIVER, J. “L'emoció de l'estatut”. *Mirador* [Barcelona] (19 de maig de 1932), pàg. 2. Segons la crònica de Joan Oliver, des de Madrid, sobre el debat de l'Estatut, Ortega Gasset, al seu discurs, “ha reduït el problema de Catalunya a les proporcions d'una anormalitat esquerra, d'un particularisme tancat inconciliable amb si mateix i amb els altres”.

és aquest l'ambient de l'Estatut? Superficialment, sí, és aquest. No se sent parlar més que de Catalunya".²¹⁰

A Catalunya l'ambient era un altre. Canaletes era "un formiguer de gent" que discutia i guaitava les pissarres informatives que els diaris –els que tenien redacció allà- penjaven per informar el públic sobre les darreres noves de l'Estatut. Domènec de Bellmunt estava allà per mirar-s'ho i explicar-ho després: "El públic comenta les darreres notícies amb un interès que s'endevina a primer cop d'ull. [...]. Ara no són els gols d'en Samitier, els xuts d'en Piera o les parades d'en Zamora. Són les travetes de l'Alba, les ofensives de Maura i Cia. I les parades de don Manuel Azaña. Però el joc apassiona exactament igual". I la gent crida pels seus: "-... Estatut!... Villanova!... Minoria catalana... Comissió... Vot particular".²¹¹ Efervescències diferents, però que van portar a que l'Estatut de Catalunya l'aprovés les Corts espanyoles el 9 de setembre de 1932. Un Estatut retallat (per tot arreu) i que poc tenia a veure amb aquell de Núria (també molt somiat i molt aprovat pels catalans). Però malgrat les limitacions va ser acollit favorablement per bona part del govern de la Generalitat i pel poble català.

I és que la política espanyola i la catalana poc s'assemblaven. A Catalunya existeix una situació de pluripartidisme molt més elevada que a la resta de l'Estat. El catalanisme, i l'afany d'autonomia, podria explicar-ho, com provava de fer-ho aquesta editorial de *La Publicitat* de 1933:

"La política catalana no pot ni ha d'estar infeudada a dues soles organitzacions, [ERC i la Lliga] perquè la realitat no ho tolera ni hi ha ningú que irradiï un poder d'atracció tan irresistible que centri ell sol la major part de les inquietuds polítiques de Catalunya. [...]. L'època dels dos grans partits ha passat; Catalunya ha de tenir els partits que la seva vitalitat i la seva diversitat necessita per a fer més forta la seva unitat fonamental i posar en funció totes les seves aptituds creadores".²¹²

²¹⁰ MADRID, F. "Ambient favorable i ambient desfavorable". *L'insurgent* [Barcelona] (6 de maig de 1932), pàg. 1.

²¹¹ BELLMUNT, D. DE. "El poble comenta...". *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (13 de juny de 1932), pàg. 3.

²¹² "Un tombant en la política catalana". *La Publicitat* [Barcelona] (23 d'agost de 1933), pàg. 1. Aquesta editorial reclama la fi de l'hegemonia política dels dos grans partits a Catalunya: ERC i la Lliga. Tot i l'anàlisi, que plasma el pluripartidisme (i el seu afany

Catalunya exhibeix un sistema específic de partits polítics, dins el qual les formacions d'àmbit estatal van quedar pràcticament descartades. Com afirma Isidre Molas: "Els partits catalans ocupen un lloc distint dins el sistema català de partits i dins el sistema general espanyol".²¹³ Això vol dir, per exemple, que un partit de la dreta catalana com la Lliga mantenia una posició més orientada al centre, més liberal al traslladar-se al sistema espanyol. Per Molas: "Això, evidentment, és una conseqüència de la major modernitat de l'estructura social i ideològica, catalana, basada en la consolidació estable del capitalisme i en el pes de les grans concentracions urbanes".²¹⁴

Tenim a Catalunya, durant la República, que l'hegemonia de la dreta l'ostenta la Lliga Regionalista (el 1933 passarà a anomenar-se Lliga Catalana), un partit catalanista moderat amb llarga tradició al poder i amb forta implantació social entre la burgesia urbana i els propietaris agrícoles. La influència d'altres partits al flanc dretà va ser molt reduïda: com Acció Popular Catalana (APC), formada el 1934 pel sectors agraris escindits de la Lliga; també hi havia Falange Española, o bé els monàrquics.

A l'esquerra l'hegemonia és per a ERC. El partit de poder i que aglutina tot el catalanisme popular. Més a l'esquerra el marxisme català va estar políticament marginat (per la força d'ERC i de la CNT). Pels socialistes hi hauria la Unió Socialista de Catalunya (USC), que sí que va aconseguir una certa rellevància política pels seus pactes amb ERC, i la Federació Catalana del PSOE. Pel que fa a el comunisme es comptava amb el Bloc Obrer Camperol (BOC); El Partit Comunista de Catalunya (PCC); el Partit Català Proletari (PCP) i l'Esquerra Comunista (EC). El 1935 el BOC i l'EC es van fusionar i van formar el Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM) i el 1936, la resta de partits, l'USC, la Federació Catalana del PSOE, el PCC i el PCP, fundarien el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC).

real) a Catalunya, és també natural que *La Publicitat*, un diari afí a Acció Catalana, reclami, en aquest editorial, més espai per als demés partits.

²¹³ MOLAS, I. *El sistema de partits polítics a Catalunya (1931-1936)*. Barcelona: Edicions 62, 1972. (Llibres a l'abast; 103), pàg. 21.

²¹⁴ *Ibid.*, 22.

Pel que fa a el centre (centre esquerra), destacaria un partit autòcton com Acció Catalana. I el centrisme estatal, present amb El Partit Radical de Lerroux, però que ja havia perdut la força que havia tingut a principis de segle XX, i Izquierda Republicana que tampoc destacava políticament. També amb la República arribaria un altre partit català com Unió Democràtica de Catalunya (UDC), situat al centre dreta.

Restaria la CNT. Tot i que pràcticament desfeta durant la Dictadura de Primo de Rivera, després tornaria a ser majoritària dins el moviment obrer català. Dins la CNT coexistien dues tendències enfrontades: els anarcosindicalistes o sindicalistes revolucionaris (trentistes) i els anarquistes (faistes) integrats dins la FAI. Els primers mantenien una actitud positiva envers la República i la Generalitat i els darrers consideraven el règim republicà una mera continuació del sistema monàrquic autoritari.

Realitats polítiques diferents entre Catalunya i la resta de l'Estat. Això també es deuria a que el tarannà dels polítics no era el mateix. Ismael E. Pitarch, que ha estudiat la sociologia dels polítics de la Generalitat durant el període republicà, ha vist l'alta formació i els vincles amb les elits econòmiques, socials i culturals dels polítics catalans, fet que afavoriria el país: “[...] els consellers i diputats de la Generalitat reproduïen l'estructura política i social de Catalunya millor que en tot altre moment (fins i tot, també millor que els republicans espanyols). En estar més a prop dels representants, podien comprendre i acórrer millor les inquietuds i necessitats del país”.²¹⁵

La política catalana tenia un fort component simbòlic. Un exemple ben destacat de l'època seria el president Francesc Macià. “L'home que ha nascut per ser símbol”²¹⁶, segons Josep Pla. Potser el primer polític estatal a aprendre la importància de la imatge pública i a barrejar-se amb les masses.²¹⁷ “Macià ha

²¹⁵ PITARCH, I.E. *Sociologia dels polítics de la Generalitat (1931-1939)*. Barcelona: Curial, 1977. (Biblioteca de Cultura Catalana; 29), pàg. 91.

²¹⁶ PLA, J. *L'adveniment de la República*. Barcelona: Destino, 1996. (El Trident; 50), pàg. 101.

²¹⁷ UCELAY DA CAL, E. (1982, 114).

produït a Catalunya un extraordinari somni popular”,²¹⁸ diria Josep Maria de Sagarra sobre la seva actuació política.

Molt mitificat²¹⁹ pel seu passat: era militar i es va enfrontar contra el moviment anticatalà que es va originar a dins l'exèrcit a principis de segle; els Fets de Prats de Molló; la lluita a l'exili durant la Dictadura, la proclamació de la República Catalana... Macià, al marge d'opinions, consideracions, errades i demés coses que s'hi puguin afegir, simbolitzava una il·lusió, el que havia de venir i que havia de ser bo, era com l'esperit d'aquella SCCM. Ja des de l'arribada de la República la seva aurèola il·luminava a homes de la vella guàrdia noucentista, com Josep Carner i que no eren, precisament, afins a ERC:

“Però el catalanisme ha estat més ric en barons qualificats que no pas en homes-símbols irresistibles. El cas de Macià és únic i certament providencial. [...] I la més gran lloança de Macià (la que ell, ben segur, trobarà més bella) és aquesta: que la seva popularitat ve tota del seu caràcter de vas transparent, translúcid, on apareix elemental, però definitiu, el daler de Catalunya. Res de més simple que un heroi d'epopeia. I a mi em sembla que en els fons de l'amor general envers en Macià troba satisfacció aquest secret sentiment nostre, que nodrim, almenys, de cinquanta anys a aquesta banda: l'esperança de l'èpic”.²²⁰

La seva mort, el Nadal de 1933, també es veia carregada de simbolismes, inclús per a periodistes com Manuel Brunet, aleshores a l'òrbita de la Lliga:

“Des de que existeix Catalunya ben pocs catalans han estat tan idolatrats i tan combatuts com ell. [...]. El president ha mort com un cristià el dia de Nadal, que és el

²¹⁸ SAGARRA, J.M. DE. *L'aperitiu*. Vol. 2. 3^a ed. Barcelona: Selecta, 1981. (Biblioteca Selecta; 499), pàg. 139. L'article, arran de la mort de Macià s'intitula “La mort transcendental” i va ser publicat a *Mirador* el 28 de desembre de 1933.

²¹⁹ En aquesta mitificació hi va ajudar molt la premsa sobretot en l'època de la dictadura de Primo de Rivera, segons el periodista Claudi Ametlla: “Durant aquest exili, *La Publicitat* contribuï poderosament a perfilar el mite Macià, que, vinguda la República tanta importància havia de prendre”, *vegeu* AMETLLA, C. *Memòries polítiques. 1918-1936*. Barcelona: Catalònia, 1979, pàg. 47. També van ajudar, a aquesta mitificació, els articles que va escriure, poc abans de la proclamació de la República, el propi Macià al setmanari *La Rambla*, propietat de Josep Sunyol Garriga, *vegeu* LLORENS, C.; SOLÉ, J.M.; STRUBELL, A. (1996, 63).

²²⁰ CARNER, J. “Macià”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 de setembre de 1931), pàg. 1.

dia en què fou promesa la pau a tots els homes de bona voluntat. No oblidem, doncs, el que significa la coincidència d'aquesta mort en aquest Nadal. Precisament al visita de la mort, en un dia tan assenyalat, ve a recordar-nos que Catalunya és alguna cosa més que els catalans que ara l'habitarem: és el passat, el present i el futur; els morts, els vivents i els que vindran. I cal treballar en honor de tots".²²¹

Però si Macià era símbol la República encara més (i Catalunya, com es repetia aleshores, el seu baluard). Un organisme que es veia colpejat i amanyagat alhora per detractors i defensors. Fruit d'això tindrà un estat d'ànim molt variable. El diagnòstic d'aquest mig estar el resumeix l'editorial de *La Publicitat* en el tercer aniversari de la proclamació de la República:

"Tercer aniversari de la República. També tercer aniversari de l'activitat dels enemics de la República. Ella s'ha consolidat. Els seus enemics han reprès la tàctica de combatre-la. [...]. Per a nosaltres, els catalans, la República té un sentit més viu que per a ningú. Només amb la República s'ha vist possible l'inici d'una era de llibertat nacional. L'esperit de Catalunya avui pot estendre les ales i governar-se segons els propis impulsos. I entenguem bé que la nostra autonomia creixerà o minvarà segons el nostre propi valor i no ens l'han de fabricar des de fora. [...] el gran obstacle per a totes les turpituds del feixisme és l'existència de la Catalunya autònoma, amb un sentit alhora de la realitat i de la idealitat que la fa prou forta i prou il·lustrada per a consolidar el règim en dies de temença i per a lluitar fins a l'extermi contra aquells sistemes dissolvents que tant arruïnaren la política espanyola com duien vendre per tot Europa el nom de Catalunya".²²²

L'esperança hi era, però, és clar, els *enemics* també: l'anarquisme, el feixisme, l'anticatalanisme (de dretes i esquerres), els militars, els monàrquics... Ja he assenyalat alguna mostra de l'anticatalanisme que regnava durant el període republicà i que tenia com a por atàvica i central el fet que Catalunya pogués separar-se de l'Estat, però també que gaudís de més autonomia.

El feixisme preocupa, sobretot des de la creació el 1933 de la CEDA (Confederación Española de Derechas Autónomas), una agrupació de partits de dretes espanyoles i liderat per José Maria Gil Robles. La periodista Irene

²²¹ BRUNET, M. "En la mort del President". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (27 de desembre de 1933), pàg. 1.

²²² "Tres anys de República i d'Autonomia". *La Publicitat* [Barcelona] (14 d'abril de 1934), pàg. 1.

Polo ja veia en una manifestació a l'Escorial, el 1934, i organitzada per les Joventuts d'Acción Popular (un dels nuclis que formaven la CEDA), "Com ha donat el primer pas el feixisme a Espanya". Aquells "vivas", "caudillo" o "salvador de España" que clamava la gent quan parlava José Maria Gil Robles. Les salutacions feixistes: "el xicot estira la mà dreta de cantell damunt el cor". Aquella cançó omnipresent als llavis de tota la gent reunida a l'Escorial: "Adelante, con fe en la victoria,/ por la Patria y por Dios, a vencer o morir;/ nos espera el laurel de la Gloria,/ porque está con nosotros la Historia,/ con nosotros está el porvenir".²²³

Però no eren només aquestes melodies estatals les que preocupaven. Alemanya ja estava en mans de Hitler (el 30 de gener de 1933 pujava al poder), Itàlia era feixista i Rússia comunista. El nazisme es vivia com quelcom molt proper. El periodista de *La Publicitat* Josep Esteve Bartrina dedicava desenes de reportatges (d'"espionatge") a relatar les activitats dels nazis a Barcelona. Segons Bartrina el 1933 hi havia a "el nostre país una colònia alemanya formada per set mil individus", però:

"L'eco del crit de salutació a Hitler ha retruyit amb una estridència atúidora damunt tots els alemanys de la terra. La creua gamada no ha volgut que ni tan sols un dels fills de Germània romangués fora de l'ombra de la seva influència, de la seva acció, de l'opressió feroç dels seus braços torçats. Arreu del món, cap germànic no ha pogut alliberar-se de la coacció de la seva força de tità, no de la seva amenaça violenta".²²⁴

Bartrina observa, es belluga, espia i s'infiltra per tots els dominis dels nazis a Barcelona: els seus locals comercials; els llocs d'esbarjo; les biblioteques on corre per tot arreu el "*Mein Kampf*"; els diferents diaris que

²²³ POLO, I. *La fascinació del periodisme. Cròniques (1930-1936)*. Barcelona: Quaderns Crema, 2003. (D'un dia a l'altre; 14), pàg. 204-221. Aquesta obra és un recull del treball periodístic d'Irene Polo, al llarg dels anys trenta, i realitzat a publicacions com *Imatges*; *La Humanitat*; *La Rambla*; *L'Opinió*; *L'Instant* i *Última Hora*. L'article citat va ser publicat el 24 d'abril de 1934 a *L'Opinió*.

²²⁴ BARTRINA, J.E. "Els nazis a Barcelona". *La Publicitat* [Barcelona] (17 d'agost de 1933), pàg. 1. El fet que tots els reportatges d'en Bartrina apareguessin publicats en primera pàgina i fossin d'una gran extensió (tots de dues pàgines), així com la quantitat que es van publicar (i la publicitat que se'n feia) indicaria la importància del tema per a l'opinió pública catalana del moment.

publiquen a Barcelona amb la creu “gammada”; les campanyes contra la república i la democràcia... Segons ell:

“La nostra campanya de divulgació de les violències i vexacions a què són sotmesos els súbdits alemanys de Barcelona no ha estat pas eixorca. Berlín ha cridat a els capitans nazis de Barcelona per tal de fer-los retre comptes sobre la manera poc hàbil –segons Berlín– com han estat dirigides les maniobres de repressió de l’antifeixisme a Barcelona. Inhabilitat que ha donat com a resultat la divulgació a la premsa catalana de totes aquestes maniobres, que són un secret arreu del món i ací són ja del domini públic. Sembla que els caps nazis de Barcelona han estat destituïts de llurs càrrecs de confiança, i la direcció del grup regional per a Espanya i Portugal portada a Oporto, on les seves activitats no seran tan vigilades. Naturalment que a Oporto hi haurà solament la direcció oficial del partit a la Península, ja que la casa nazi del carrer de Ferran Puig, existeix encara, habitada per agents, els quals de fet seran els que manejaran veritablement els destins de la colònia de Barcelona. [...]. Un Estat de Dictadura, doncs, a casa nostra, seria molt ben vist a fora, ja que això acostaria moralment el nostre país als Estats feixistes i seria un pas decisiu per la formació d’un gros bloc feixista europeu, el qual infondria molt respecte”.²²⁵

Però la qüestió anava d’extremes. I a l’altra banda del color polític hi havia l’anarquisme. Sobretot el de la FAI, organització que formava part de la CNT, el sindicat hegemònic dins l’obrerisme català durant la República. La FAI no veia amb bons ulls ni la República, ni la Generalitat, volien la revolució. Aquella FAI que per a en Joan Sales era feta a imatge i semblança de la Falange, per això els anomenava “failangistes”,²²⁶ la mateixa bandera, els mateixos objectius i formes: pistoles i punys; l’odi a la democràcia i a les eleccions, l’anticatalanisme...

La FAI durant la República va fer bullir la societat catalana: vagues, assassinats, atracaments... Aquells a qui el periodista Josep Maria Planes anomenaria “Els gàngsters de Barcelona”, la criminalitat disfressada d’ideologia: “Està comprovat que les bandes d’atracadors que han actuat darrerament a Barcelona no són altra cosa que uns agents de la FAI

²²⁵ BARTRINA, J.E. “Maniobres al servei del feixisme”. *La Publicitat* [Barcelona] (18 d’octubre de 1933), pàg. 1.

²²⁶ SALES, J. *Cartes de la guerra*. Barcelona: Club editor, 1986. (Club de butxaca; 37), pàg. 20.

particularment actius. Els nostres gàngsters no són lladres vulgars. Treballen, per dir-ho amb el seu lèxic, per l'ideal".²²⁷

La FAI feia por. Aixoplugava tristeses i misèries dels obrers arribats a Catalunya que malvivien. I un dels seus feus era la ciutat d'Hospitalet. "la capital murciana de l'anarquisme barceloní", segons Francesc (Paco) Madrid:

"Nit de dijous. Surten d'unes botigues grises uns grups d'homes. Al carrer d'Arts i Oficis es reuneixen amb uns altres. Van embalats i decidits. Duen armes llarguts. Ametralladores. Explosius. De sobte un crit: -¡Viva el comunismo libertario! -¡Viva! També hi ha dones. Tot seguit uns trets. Uns explosius. La gent que no estava assabentada de res rep el primer ensurt. Ja hi som. De per tot arreu surten grups de gent disposada a la revolució social. Els autos que passen per la carretera de Madrid son balejats. Hom arriba a la tinència d'alcaldia. Volen cremar l'arxiu. Es posa la bandera de la F.A.I. El guàrdia urbà Calvet no pot pas fer front ell tot sol a la xusma. La tragèdia és d'aquell altre guàrdia urbà que té dos fills de la F.A.I. -un d'ells cap de grup- i que s'encaren amb el pare i li diuen que és un enemic de la societat i que el *pelaran...*".²²⁸

L'Hospitalet era una ciutat que havia crescut molt demogràficament degut a la immigració. Segons Madrid el 1933 hi vivien més de cinquanta mil persones (l'any 1920 n'eren dotze mil). I en aquells anys els afiliats a la CNT "eren 25.000" i recaptaven unes "20.000 pessetes setmanals". En aquest extens reportatge Madrid també assenyalava el preu de tot això:

²²⁷ PLANES, J.M. *Els gàngsters de Barcelona*. Barcelona: Proa, 2002. (Perfils; 31), pàg. 20. El llibre és un recull dels reportatges que va publicar Planes a *La Publicitat* (entre el 4 d'abril i el 27 de maig de 1934) sobre l'entramat anarquista a Catalunya. El citat, intitulat "Els atracadors, al servei del "comunismo libertario"", va ser publicat el 5 d'abril de 1934. Planes va ser víctima de la FAI. Aquest reportatge ja havien irat els anarquistes, però el periodista va continuar denunciant les activitats de l'organització. Així, arran dels assassinats de Miquel Badia –cap de les joventuts d'Estat Català- i el seu germà Josep (l'abril de 1936) a mans de pistolers de la FAI, Planes i el periodista Avel·lí Artís Gener (Tísner) van engegar una forta campanya a la premsa denunciant sense embuts els autors dels assassinats. Amenaçats públicament per la FAI, Tísner va tenir que fugir de Catalunya i a Planes el van assassinar a sang freda a l'Arrabassada el 24 d'agost de 1936. *Vegeu* FINESTRES, J. *Josep Maria Planes (1907-1936). Memòria d'un periodista assassinat*. Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya: Diputació de Barcelona, 1998. (Vaixells de Paper; 35), pàg. 91-97.

²²⁸ MADRID, F. "Hospitalet, capital murciana de l'anarquisme barceloní". *La Rambla. Esport i ciutadania* [Barcelona] (18 de desembre de 1933), pàg. 2, 5-6.

“La criminalitat cada any puja amb augment considerable. És una cosa impressionant anar seguint la lectura dels fets que ha entès el Jutjat. Caldria esbrinar dels que no ha pogut entendre. L’any 1930 només va entendre en 45 delictes de sang; l’any 1933 i encara no s’ha acabat, en 175. L’any 1931 va entendre en 345 casos de baralles, etc. L’any 1933 en 430. El 70 per 100 d’aquests sumaris tracten de delictes de sang, terroristes, etc. Només hi ha un 10 per 100 d’accidents desgraciats, etc. Hi ha hagut uns 500 desnonaments. Hi ha un 40 per cent de professionals del no pagar”.²²⁹

Però tot això no eren accions residuals perquè “Bombes, stars, smiths, parabellums, carregadors... Heus ací el que fa algunes setmanes abunda massa a Barcelona. La policia i la guàrdia civil en troben a dotzenes i a centenars pels afores, per determinades barriades extremes de la ciutat, de vegades a llocs insospitats...”. Així de clar era en aquest reportatge de 1932 Domènec de Bellmunt, ja que el periodista creu que “Moltes pistoles i pocs llibres. Són dos eterns enemics. Si es canviessin els papers, les pistoles no hi tindrien la vida”. Per Bellmunt cal “una labor preventiva, una tasca constant i eficaç de profilaxi social a base d’un tractament infal·libre: la cultura. Escoles per als infants de les barriades obreres i escoles per als infants de les classes necessitades; escoles per a tots”.²³⁰

La cultura, un dels eixos de la República. El populisme republicà i nacionalista ofería les “classes humils” una sèrie de components ideològics o programàtics del noucentisme, però transformant-los i donant-los un contingut nou.²³¹ En el terreny cultural, basat en la catalanitat, el laïcisme i la democràcia.²³² Els intel·lectuals republicans feien onejar aquestes banderes, encara mig empesos pel somni noucentista.²³³ La cultura també és el baluard de la República, i les elits culturals ho tenien clar, és el cas d’aquest article del prestigiós prehistoriador, aleshores rector de la Universitat Autònoma de Barcelona, Pere Bosch i Gimpera, escrit el 1935:

²²⁹ *Ibid.*

²³⁰ BELLMUNT, D. DE. “Barcelona contra el terrorisme”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (22 de febrer de 1932), pàg. 11.

²³¹ UCELAY DA CAL, E. (1982, 126).

²³² ROSSELL, M. “La política cultural de la Generalitat (1931-1936)”. A: SOBREQÜÉS, J. [dir.]. *Història de Catalunya*. Vol. 11. Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca, 1982, pàg. 435-498.

²³³ Per l’estreta relació dels intel·lectuals amb el poder, vegeu CASASSAS, J. [coord.]. *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya. Materials per a un assaig d’història cultural del món català contemporani: 1880-1975*. Barcelona: Pòrtic, 1999. (Pòrtic monografies).

“La República comença la seva vida amb una intensificació de la política cultural. [...]. També a Catalunya començava una febre de creació d’institucions i un alè de renovació. [...]. Per primera vegada a la Història d’Espanya de la realització de les obres culturals se’n feia un ideal polític, i cal reconèixer que se sabé intentar la seva realització en un ambient de serenitat i prescindint de partidismes de baixa mena. Els partits feien bandera d’una orientació d’acord amb la seva ideologia, però no s’emparaven qüestions personals ni d’interessos. [...]. Especialment a Catalunya, on ja tothom s’ha convençut que la cultura catalana no és tan sols un problema romàntic o de mer restabliment de la llengua o d’altres valors desconeguts fins ara. La cultura és, per a nosaltres, el nostre mateix esperit i a la vegada que el problema de la seva dignitat ofereix el de la seva realització”.²³⁴

I la Universitat Autònoma de Barcelona –dirigida per Bosch i Gimpera– era “el nostre primer edifici cultural”. Això és el que veia el periodista Vicenç Verni en una institució que “estava sofrint una veritable transformació”. Amb noves aules i laboratoris que s’inauguraven “amb les més modernes normes científiques”; “l’extensa i valuosa biblioteca”, la reforma dels jardins, els patis, el bar-restaurant, les revisions mèdiques per a tots els estudiants, les beques per a alumnes humils...²³⁵

Però l’educació havia de començar abans, i l’escola era una qüestió de vida o mort: si les masses sostenien la República seria perquè haurien estat educades en el civisme (“cultura cívica”), en els seus drets i deures democràtics.²³⁶ El 1932, Alfons Bastardes, president de l’Associació Protectora de l’Ensenyança Catalana (A.P.E.C.), ja veia, en una entrevista, que “L’escola catalana ha d’ésser la base indestructible de la Catalunya de demà”.²³⁷ Aquella escola que reclamava Domènec de Bellmunt per fer callar les pistoles d’un

²³⁴ BOSCH GIMPERA, P. “Política de cultura”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 d’octubre de 1935), pàg. 6. Pere Bosch i Gimpera (1891-1974) va ser un dels grans intel·lectuals del període. Els seus estudis van revolucionar l’arqueologia i la prehistòria catalana, i va forjar una veritable escola en aquests camps. Ja durant la Mancomunitat va ser director del Servei d’Investigacions Arqueològiques. Va col·laborar estretament amb els polítics de l’època, igual que amb l’arribada de la República, on va tenir càrrecs de grans responsabilitat com degà i rector (primer i únic) de la Universitat Autònoma i conseller de Justícia de la Generalitat durant la Guerra Civil.

²³⁵ VERNI, V. “La Universitat de Barcelona i el seu règim autònom”. *La Humanitat* [Barcelona] (25 de febrer de 1934), pàg. 12.

²³⁶ UCELAY DA CAL, E. (1982, 134).

²³⁷ CONTEL, J. “La Catalunya Renaixent”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (23 de maig de 1932), pàg. 2.

anarquisme delinqüent, ara s'eleva a símbol de la República en un reportatge sobre els Grups Escolars que creaven Ajuntaments i Generalitat per esmenar el problema dels infants sense escola:

“Qui t’ha vist i qui et veu, vell edifici del carrer de Casp. La República ha baixat el pont feudal i ha obert les teves portes de bat a bat per deixar pas lliure als infants que abans no tenien escola, ara es fan homes i hi reben l’aliment espiritual de la cultura, que abans era plat de senyor i llaminadura de benaventures de la fortuna. [...]. El sistema pedagògic utilitzat reposa sobre la base del més gran respecte a la vocació de l’infant i a la independència del seu raciocini, però no se’l violenta imposant-li disciplines ni dogmes, ni forçant la seva memòria. Guerra declarada a les arcaiques meravelles de rutina”.²³⁸

L’ombra del noucentisme era molt present però passada pel colador de les masses. Si abans es construïa des de la literatura, ara es feia des de els mitjans de comunicació: reflexos d’una nova societat. Els intel·lectuals s’hi adaptaven perquè volien veu, i tornaven a estendre la mà als polítics per sumar esforços, tal i com reclamava una editorial de *La Publicitat* de 1932:

“De la mort de Prat de la Riba ençà, Catalunya ha tractat amb desdeny els intel·lectuals com a valors polítics; comença d’ésser hora d’acabar amb aquest prejudici. El catalanisme ha estat l’obra dels intel·lectuals; és natural, doncs, que a l’hora decisiva de la catalanitat sigui represa la tradició, suspesa per episodis sentimentals o estrictament utilitaris i restableixi la confiança en els seus intel·lectuals, que no vol dir en els seus poetes ni en els seus literats precisament, sinó en els homes de pensament, en els homes que viuen en el món de les idees i basteixen les seves concepcions polítiques en principis”.²³⁹

²³⁸ BELLMUNT, D. DE. “La Universitat dels Infants”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (7 de maig de 1934), pàg. 3. Aquest reportatge de Domènec de Bellmunt explica l’experiència del Grup Escola del carrer Casp on hi havia 1500 alumnes. És una mostra del canvi d’una societat ja que abans era un edifici “que els Jesuïtes dedicaven a l’ensenyança dels fills de les classes aristocràtiques”. L’escola era un assumpte molt present a la societat de l’època, el mateix Bellmunt, com altres periodistes, hi dedicava tota una corrua de reportatges, vegeu, per exemple, BELLMUNT, D. DE. “La cultura a l’abast del poble”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (14 de maig de 1934), pàg. 2.

²³⁹ “Intel·lectuals i polítics”. *La Publicitat* [Barcelona] (8 de gener de 1932), pàg. 1.

Però ni intel·lectuals ni polítics van saber (i poder?) actuar davant els “Fets d’Octubre”, quan, el 6 d’octubre de 1934, el president Lluís Companys va proclamar l’Estat Català dintre la República Federal Espanyola. El 4 d’octubre *La Humanitat* ja sentenciava que “La República està en perill”.²⁴⁰ I com si ja es sabés el que anava a passar, el 5 d’octubre l’editorial de *L’Opinió* ja cridava a “La lluita decisiva”: “Abans que la sotmissió vergonyant, val més la lluita oberta en tots els terrenys on les forces ens permetran de dur-la, segurs que si la decisió i l’encert no manquen en els dirigents i l’entusiasme no manca en el poble, la victòria serà dels nostres ideals”.²⁴¹

Però aquells “ideals” van acabar amb ferits, morts; amb l’empresonament del Govern català; l’abolició de l’Estatut d’Autonomia, repressió...;²⁴² els governs de la Generalitat que es van succeir durant aquell període –i els Ajuntaments- va ser designats per Madrid, al marge de qualsevol legitimitat democràtica... Darrera d’aquells fets, molt controvertits avui encara,²⁴³ hi ha tot un reguitzell d’esdeveniments que van empènyer-hi: l’enfrontament entre el Govern espanyol (i també la Lliga) i la Generalitat per la Llei de Contractes de Conreu; la pujada al Govern –amb coalició amb Lerroix- de la

²⁴⁰ “La República està en perill”. *La Humanitat* [Barcelona] (4 d’octubre de 1934), pàg. 1. Com s’avisava en aquesta editorial: “Entrem en aquest matí d’avui en una jornada que pot ésser memorable de decisions històriques”, pel diari “no és hora d’opinar. És hora d’ordenar si les circumstàncies ho fan necessari. Els dirigents són al seu lloc. Que cada ciutadà hi sigui també, atent a la veu del comandament”. El titular amb que s’encapçalava aquell dia el diari era prou explícit: “On va la República?”.

²⁴¹ “La lluita decisiva”. *L’Opinió* [Barcelona] (5 d’octubre de 1934), pàg. 1. L’editorial feia referència a el fet que la CEDA entrés al govern de Lerroix. I per *L’Opinió* “El partit anomenat C.E.D.A. no és republicà”, a més, “al seu programa hi ha establerts bases clarament contràries a l’Estatut de Catalunya i a la Constitució de la República. Això vol dir que és incompatible amb el règim establert”.

²⁴² Per exemple, es van suspendre molts diaris catalans. *La Publicitat* va ser substituïda per *Mirador*, en format diari; *La Humanitat* per *La Ciutat* i *L’Opinió* ja va desaparèixer. La censura era més visible que mai, i setmanaris com *La Rambla*, *Esport i Ciutadania* van haver de deixar de parlar de política i ja només publicaven informacions d’esports i cultura. Al començament de 1935 la premsa catalana va començar a tornar a una certa normalitat.

²⁴³ Darrera la pluja, ja històrica, de polèmiques i interpretacions sobre aquests fets: Va bé Companys? Sabia el que es feia? L’acte de Companys fou un rampell catalanista? O de solidaritat amb les esquerres espanyoles? Es va veure arrossegat per les circumstàncies? Es volia acabar amb la República i l’Estatut? Era una defensa de tot plegat? etc. Els periodistes Elena Lorente i Manuel Simó, que han tornat a investigar el tema, de nou, intenten reivindicar la grandesa èpica i ètica de Companys amb aquella revolta argumentant que Companys va actuar per solidaritat amb Espanya, una mena de lliçó de federalisme, una aposta de futur per a les generacions posteriors. *Vegeu* LORENTE, E.; SIMÓ, M. *El Sis d’octubre del president Companys: el federalisme com a defensa de les llibertats contra el feixisme*. Lleida: Pagès Editors, 2004. (Guimet; 74).

CEDA, un fet que es veia com una amenaça a la República i al règim autonòmic, i la consegüent vaga general, a tot l'Estat, que va decretar l'Aliança Obrera per oposar-se al nou Govern... En el fons un perpetu enfrontament entre les diferents visions de l'Estat, (i els xocs dreta-esquerra) i les diverses maneres d'abordar els problemes que planteja la realitat.

Després de mesos agitats, d'una situació d'anormalitat constant, a Catalunya i a la resta de l'Estat, i d'una opinió pública catalana que no oblidava el que havia passat,²⁴⁴ aquell "bienio estéril" que interpretava Joaquim Pellicena, el director de *La Veu de Catalunya*, segons ell convidava tots a "escoltar els advertiments de la realitat".²⁴⁵ El febrer de 1936 triomfaven les esquerres a tot l'Estat, i així la Generalitat, els seus polítics i l'Estatut tornaven. Començava "L'oasi" català que ja feia temps que reclamava el periodista Manuel Brunet:

"Abans i després del 6 d'octubre havia dit moltes vegades que Catalunya, amb el seu Estatut, hauria pogut ser un oasi. [...]. Jo conservo la fe en Catalunya, i encara que múltiples fets i indicis haguessin de conduir-me a una falta de fe, m'agafaria fins a darrera hora a aquesta esperança, o sigui en la fe en el país i en les possibilitats d'una autonomia. [...]. i sense oblidar que els temps són molt durs, em sembla que aquest oasi de Catalunya ens podria assegurar, entre temporal i temporal, els quatre dàtils i l'aigua necessària per viure".²⁴⁶

Els intel·lectuals catalans recomençaven, de nou, a imaginar la realitat. La il·lusió es renovava, però va durar poc, perquè la rebel·lió de l'exèrcit espanyol contra la República, iniciada el juliol d'aquell any, dona el mortífer tret de sortida a la Guerra Civil. Molt significatiu del tarannà polític, i humà, de la classe política i intel·lectual catalana –aleshores- era l'article de Joaquim

²⁴⁴ No s'oblidava perquè, per exemple, es recordava constantment des de la premsa (a partir de 1935), que dedica informacions, articles i reportatges al Govern de la Generalitat empresonat, als judicis, a les represàlies i damnificats pels Fets d'Octubre, a la crispació social... Una mostra serien els reportatges que va fer Irene Polo sobre el Govern de la Generalitat empresonat al vaixell "Uruguay", *vegeu* POLO, I. "La fi del 1934, a bord de l'"Uruguay". *Última Hora* [Barcelona] (31 de desembre de 1935), pàg. 8. O bé també la saga de reportatges de Pere Pagès (Víctor Alba) sobre la situació dels obrers asturians que es van revoltar contra el Govern l'octubre de 1934, *vegeu* PAGÈS, P. (Víctor Alba). "El poble és el que ara parlarà. Astúries, 1935". *La Rambla de Catalunya* [Barcelona] (6 de gener de 1936), pàg. 3.

²⁴⁵ PELLICENA, J. "El bienio estéril". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (4 de març de 1936), pàg. 11.

²⁴⁶ BRUNET, M. "L'oasi". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (4 de març de 1936), pàg. 11.

Pellicena a *La Veu de Catalunya*, escrit el mateix dia del sollevament militar, just quan es començaven a aprendre les lliçons, perquè la por al que podia passar era molt visible:

“Sí. El que cal, cada dia amb més insistència i amb més convicció, mentre en sigui materialment factible, és combatre totes les idees de violència, blasmar tots els crims de les diverses formes de terrorisme, realitzar tot el que sigui al nostre abast per a crear un clima de convivència civil a les terres d’Espanya, treballar perquè tothom es sotmeti als imperatius de la llei. [...]. Una dictadura a Espanya, en qualsevol de les seves formes, seria radicalment, irreductiblement anticatalana. Com deia el senyor Cambó no fa gaires setmanes, aviat ni tan sols podríem pregar en català. És, doncs, un deure patriòtic ineludible, inexorable, que, mentre sigui materialment possible, nosaltres fem tot el que calgui perquè aquesta solució catastròfica no s’esdevingui, i perquè si els fets, contra la nostra voluntat i sense la nostra culpa, la converteixen en inevitable, no en tinguem ni cap responsabilitat ni cap complicitat”.²⁴⁷

Si l’escriptor Joan Sales va resumir el clam d’una generació el 1931: “¡Quina glòria la d’aquell 14 d’abril!”, ara aquella glòria es tornava incerta com ell mateix tornaria a interpretar, per la mateixa generació: “¡incerta glòria del cor i de la guerra quan teníem vint anys i la guerra i el cor són plens d’esperança!”.²⁴⁸ De la glòria a la incerta glòria. A partir d’aleshores ja es deixaria d’imaginar aquella política i cultura que volien anar tan unides, i que es van despertar del somni per començar un malson.

2.4 Els mitjans de comunicació

Una de les característiques essencials d’una SCCM és el fet que hi predomini un ecosistema de comunicació de masses, caracteritzat per la manera particular de produir-se, intercanviar-se, distribuir-se i consumir-se la dimensió comunicativa de la realitat.²⁴⁹ En aquesta SCCM l’aparició dels grans mitjans de comunicació de masses: premsa massiva, ràdio, cinema... Dóna lloc

²⁴⁷ PELLICENA, J. “Els respecte a la llei”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (18 de juliol de 1936), pàg. 1.

²⁴⁸ SALES, J. (1999, 406).

²⁴⁹ ESPINET, F.; TRESSERRAS, J.M. (1999, 8-9).

a una cultura popular de masses. Els mitjans actuen com a organitzadors socials i com a difusors de renovats esquemes culturals.²⁵⁰

El que aconseguixen els mitjans és imaginar una realitat, i la possibilitat que els seus consumidors també la imaginin: és la solidaritat d'una realitat compartida, tant per gaudir, com per angoixar-se. Els mitjans són un pont de realitats: del paper, les ones, la pantalla... Al carrer, la casa, els rostres... Com escriuria Josep Carner el 1925: "En el món, el visible és governat per l'invisible, i nosaltres ens preocupem sobretot de la nostra visibilitat".²⁵¹ Sens dubte, una concepció molt televisiva, visual, de la realitat. Veure el que no es té, però somiar tenir-ho, tocar-ho gràcies als mitjans.

En aquesta societat de l'espectacle -amb la nova divisió social entre actors i espectadors-, el polifacètic Joan Sacs²⁵², ja es preguntava "Què hi ha en l'espectaculació que atregui tothom, sobretot les grans masses [...]". Ell mateix responia corroborant la força real de la imaginació per acabar esdevenint real:

"[...] els espectadors es van desentenent de la realitat real, infinitament més substanciosa, per lliurar-se en cos i ànima a la realitat fictícia. D'aquest esgarriament sembla que a la curta o a la llarga n'ha de prevenir una incapacitat per a la directa fruïció de la vida. Però de seguida veiem que ni: el cine facilita pel contrari el capteniment de la vida a molta gent de sensibilitat insuficient per a acarar-s'hi directament. Conec una noia que sentia una repulsió tan gran per la vida pràctica, i d'altra banda un desig tan arravatat a entrar en el gran món d'on la naixença pobra, l'escassa fortuna, la lletjor i la poca educació l'en repel·lien, inapel·lablement, que, de no realitzar el seu anhel, hauria mort jove i de mala mort. Sort tingué que les

²⁵⁰ ESPINET, F. (1997, 313).

²⁵¹ TRABAL, F. *L'any que ve*. Barcelona: Quaderns Crema, 1983. (Mínima de Butxaca; 14), pàg. 9. Aquesta sentència de Carner forma part del pròleg que va escriure per aquest llibre de Francesc Trabal, el 1925. Una obra que és un recull d'imatges i textos de la societat catalana d'aleshores, dibuixades amb la ironia: un tret que també marca tota una concepció de la realitat catalana, un dir un quelcom diferent per arribar on volíem, una dreuera del caràcter. Com faria veure Carner, els catalans "som obvis": "La ironia en nosaltres és un instint compensador, una defensa natural contra l'elefantiasi insuportable de la nostra Obvietat". (pàg. 9.).

²⁵² Joan Sacs era un dels pseudònims (l'altre era Apa) que utilitzava Feliu Elias (1878-1948). Un dibuixant, pintor, crític, historiador d'art, periodista i escriptor molt prolífic. Amb una concepció molt humorista (però tràgica) de la vida ja el 1908 va fundar la revista satírica *Papitu*. Però va participar en moltes publicacions com *Cu-cut!*, *L'Esquella de la Torratxa*, *La Campana de Gràcia*, *La Publicitat*, *Mirador*, entre d'altres.

mecanògrafes protagonistes dels films americans arribaren a engrescar-la i, per aquesta via, es llençà entusiasmada a la pràctica de la mecanografia”.²⁵³

En uns anys on la velocitat és la mesura de tot (l'automòbil, l'avió, la ràdio...) els mitjans es converteixen en un joc de miralls, on mirar i ser mirat, com tornava a reflexionar, aleshores, Joan Sacs: “El cinema, la T.S.F., etc., influeixen sobre la literatura i sobre totes les coses [...]. Però és que són també totes les coses les que han influït sobre la T.S.F., sobre l'aviació, sobre l'automòbil. És més: són totes les coses qui han fet i han pastat aquest déus”.²⁵⁴

En una SCCM on es barregen les classes socials, els gustos, els somnis... La realitat també. Els mitjans actuen de colador col·lectiu. I ja no és sols l'oci, la cultura, la distracció... Sinó també la política, la mitificació de líders polítics (com Macià, Companys, Azaña, Lerro...), l'enderrocament de velles realitats que els mitjans ara esbocinen, com feia veure l'articulista Josep Maria Francès parlant de la imatge de la monarquia:

“Una de les coses que més han contribuït a enderrocar vells privilegis i a desacreditar llegendes i mantes és l'aparició regular, damunt la premsa diària, de les fotografies de reis i prínceps. [...]. Els reis i reines, vistos en pintures de museus, són tots bells, gentils i arrogants. [...]. La precipitació amb que hom confecciona els periòdics i revistes fa que no sigui possible el retoc. Així no era estrany veure, entre nosaltres, fotografies reials que feien morir de riure, les unes per còmiques, i revoltaven altres pel rictus abandarrat de determinades actituds i gestes. Tot això minà el respecte de les multituds pel fantasma de la reialesa i contribuï no poc a que es fessin republicanes fins les cigarreres”.²⁵⁵

La premsa -i la impremta- és un dels elements bàsics de la realització de la SCCM a Catalunya.²⁵⁶ Però, com veurem, dos mitjans com el cinema i la ràdio, fascinaven a la societat de l'època i eren les altres potes d'aquell tamboret de modernitat que s'anava assentant, ja que tenen els mateixos

²⁵³ SACS, J. “L'espectacle”. *Mirador* [Barcelona] (28 de novembre de 1929), pàg. 3.

²⁵⁴ SACS, J. “La velocitat és mitja vida”. *Mirador* [Barcelona] (2 de maig de 1929), pàg. 3. Quan Sacs parla de “T.S.F”, es refereix a la ràdio, anomenada aleshores Telegrafia Sense Fils, o inclús molts cops Telefonía Sense Fils.

²⁵⁵ FRANCÈS, J.M. “La fotografia i els prínceps”. *La Humanitat* [Barcelona] (17 de desembre de 1931), pàg. 5.

²⁵⁶ Tot això és veurà a el proper capítol, que té com a nucli el periodisme i la premsa del període republicà.

valors de la nova SCCM. Eren pasta de somnis i, a Catalunya, especialment, van atreure molt aviat a tothom. Els intel·lectuals en parlaven, la gent en gaudia, i els polítics també van voler fer-ne una bandera ideològica en nom de la catalanització d'aquella SCCM. És una mostra més de la curiositat afamada d'aquella generació que observava, i sentia, una nova realitat gràcies als mitjans de comunicació.

2.4.1 El cinema

El 1936, Rafael González, reporter de *Última Hora*, recordava “Com nasqué el cinema a Catalunya”:

“A finals de la primavera del 1896, feia la seva entrada el cinema a Barcelona. Cinc mesos abans els germans Lumière l'havien presentat oficialment en els soterranis dels “Grand Cafè”, al “boulevard” dels Caputxins, a París. El cinema va debutar a la nostra ciutat com un número de circ desacreditat. La gent visitava les barraques on es presentaven projeccions cinematogràfiques atreta per la novetat de la cosa, però una vegada satisfeta aquesta, ja no hi pensava més. Cal reconèixer, però allò que veien tenia uns atractius força limitats”.²⁵⁷

Semblava que el cinema no començava amb bon peu, però de seguida es va redreçar. Com afirma el reportatge de González, el 1907, “El cinema ja comença a ésser pres seriosament pel públic”. Si abans es veia com un espectacle massa infantil, per atreure els obrers, ara, gràcies a l'aparició de films de millor qualitat i l'augment de confort en les sales de projecció es convertí en l'entreteniment de més audiència.²⁵⁸

²⁵⁷ GONZÁLEZ, R. “Com nasqué el cinema a Barcelona”. *Última Hora* [Barcelona] (14 de març de 1936), pàg. 12. A més de recordar els pioners del cinema a Catalunya, com Fructuós Gelabert, Segundo Chomon, el reportatge inclou l'entrevista amb un d'ells: l'operador i director Ricard Baños, que repassa la història cinematogràfica a Catalunya d'aquells primers anys. Com una de les moltes curiositats esmenta que fer una pel·lícula el 1915 costava 10.000 pessetes.

²⁵⁸ PORTER MOIX, M. *Història del cinema a Catalunya (1895-1990)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1992, pàg. 59.

Els intel·lectuals catalans tampoc van restar indiferents al cinema. Entre els modernistes hi va haver recels i polèmica, però també actituds positives.²⁵⁹ Era un invent ja destinat a l'observació més calmosa d'una altra generació: els noucentistes. Amb això estaria d'acord, el 1908, Eugeni d'Ors, un dels primers que va començar a escriure sobre cinema:

“Mes, ara que l'ocasió es presenta, el Glosador no vol callar el seu entusiasme pel cinematògraf, com a instrument documentari. Ell creu que una joventut com la del Noucent, portant ja des de la infantesa formada l'ànima en l'exercici d'ubicuitat que proporcionen els cinematògrafs, les targetes postals (¡silenci, snobs de l'estetisme!) i tants altres medis contemporanis d'informació, ha d'entrar en la vida ja molt diferentment armada que qualsevol dels individus no aventurers de les generacions anteriors...”²⁶⁰

En aquella generació el cinema, la popularitat del cinema, arrelava d'una forma inusitada i és un dels elements d'aquella SCCM que estava rentant la cara al país.²⁶¹ El cinema, al costat de l'esport, el jazz, l'aviació, el *music-hall*... Feia somiar, i els intel·lectuals catalans, a partir dels anys vint, això s'ho prenien molt seriosament. “El cinema és un somni: fosc, esmoreïment de les sensacions no visuals, immobilitat... en l'espectador; precipitació il·lògica, fantasmagoria del subconscient, fets i prou... en la pel·lícula”, escriurà el 1929 l'escriptor Jaume Bofill i Mates.²⁶²

²⁵⁹ GONZÁLEZ, P. “Els intel·lectuals catalans i el cinema (1986-1923)”. *L'Avenç*. (Febrer de 1985), núm. 79, pàg. 40-68. Com explica l'autora, quan va néixer el cinema els membres de la Renaixença ja tenien prop de cinquanta anys i havien traspasat el protagonisme a mans dels joves modernistes. El cinema era un més dels invents de la burgesia (aquella que ja era testimoni d'un ràpid desplegament industrial i social), i, com a tal, no havia de suscitar reaccions contràries en una concepció ideològica i estètica que havia conviscut amb el realisme burgès. Àngel Guimerà va veure que el cinema podia mostrar a les noves generacions una Catalunya moderna (moltes de les seves obres després van ser adaptades a el cinema). L'invent va dividir els modernistes. Joan Maragall o Santiago Rusiñol critiquen el cinema sobretot perquè és fruit d'una civilització de la premsa. Gabriel Alomar i Adrià Gual el defensen, com a art incipient i per apropar-lo a el poble. Gual, ja el 1904, va començar a fer cinema.

²⁶⁰ ORS, E. D' (1992, 63). L'article fou publicat a *La Veu de Catalunya* el 21 de març de 1908.

²⁶¹ MINGUET, J.M. *Cinema, modernitat i avantguarda (1920-1936)*. València; Barcelona; Edicions 3 i 4, 2000. (Comunicació; 5), pàg. 13-14.

²⁶² BOFILL, J.; PLANA, A.; SOLDEVILA, C. (1985, 41). L'article intitulat “L'art dels somnis” va ser publicat a *La Publicitat* el 16 de gener de 1929.

Un altre que també li donava molta importància al somni, a la imaginació, al cinema, era l'escriptor i periodista Alexandre Plana,²⁶³ per a qui era “una de les “belles arts”:

“Pel cinema, un home que no es mogui del seu llogarret podrà conèixer les terres i les races més exòtiques, els misteris de la mar i de l'aire, els fenòmens que defugen la visió normal. [...]. El cinema comença a tenir una aplicació terapèutica excepcional, perquè alleugereix, si no cura radicalment, les malures o la impotència imaginatives. [...]. El cinema abasta la vida sense somnis i els somnis sense vida, els complementa i ajunta; mostra les coses com són i com podrien ser; analitza i concentra, atura i fa córrer, trenca i relliga”.²⁶⁴

Així es podien sentir els joves dels anys vint que havien nascut i s'havien criat amb el cinema. També els artistes avantguardistes –especialment els surrealistes- que valoren el cinema com un instrument de renovació que revolucionaria tot l'art occidental.²⁶⁵ Està de moda parlar de cinema conèixer les *stars* (en aquells anys es produí la gran invasió del cinema nord-americà), les publicacions sobre cinema creixen, comença a haver-hi crítica especialitzada...

Aleshores, com diria Josep Maria de Sagarra: “[...] aquest art extraordinari s'ha imposat a tot arreu, i té, potser, i sense potser, més importància que el teatre”.²⁶⁶ El mateix Sagarra s'encarregaria de popularitzar el cinema amb els seus articles i també d'enlairar les estrelles del setè art perquè

²⁶³ A més de poeta i narrador Plana (1889-1940) també va ser un prolífic crític, i un dels més importants, a Catalunya, durant el primer terç de segle XX. Va començar com a crític literari i teatral a *El Poble Català*. A *La Publicitat* feu crítica de cinema; a *Mirador* crítica musical i a *La Vanguardia* crítica d'art. El seu estil es basava en posar en joc els seus coneixement interdisciplinari per elaborar les seves crítiques. Una mostra del seu interès per conèixer i entrellaçar les diferents realitats. La seva tasca estava molt influïda pels corrents estètic europeus d'aquella època.

²⁶⁴ *Ibid.*, 101-104. Aquest article d'Alexandre Plana porta per títol “El cinema. Del cinema dins el sistema de les belles arts I”, i va ser publicat a *La Nova Revista* el 1927.

²⁶⁵ *Vegeu*, GUBERN, R. *Proyector de luna. La generación del 27 y el cine*. Barcelona: Anagrama, 1999. (Argumentos; 231). El cinema interessava molt a aquella generació d'artistes, com és el cas de Ramon Gómez de la Serna, Luis Buñuel, Federico García Lorca... A Catalunya trobem Salvador Dalí; Víctor Català (Caterina Albert); J.V. Foix; Josep Maria Junoy; Joan Salvat-Papasseit... Tot reflectit en els seus escrits: poemes, articles, novel·les... I molts projectes per fer cinema.

²⁶⁶ SAGARRA, J.M. DE. *L'ànima de les coses. Articles a La Publicitat (1922-1929)*. Barcelona: Quaderns Crema, 2001. (D'un dia a l'altre; 8), pàg. 239. L'article “Optimisme i cinema” va ser publicat a *La Publicitat* el 17 de febrer de 1924. Ja a partir de 1922 Sagarra comença a publicar articles sobre cinema a la secció del diari anomenada “Pàgina cinematogràfica”. El cinema serà un dels temes assidus sobre els que escriurà Sagarra al llarg dels anys, tan a *La Publicitat* com al seu “Aperitiu” de *Mirador*.

tothom les mirés. És el cas de Charles Chaplin (*Charlot*), un dels còmics que més agradaven a l'època, precisament pel seu desbordant magí: “[...] Charlot home no pot ser imitat per un altre home, perquè el seu humor excèntric és d’una qualitat tan genial que s’escapa de tota llei d’imaginació”.²⁶⁷

Calia parlar de tot allò. El cinema es convertia en un fenomen d’aquella SCCM, una peça més. Els diaris, i demés publicacions, havien d’afegir-se a la voluntat popular i van haver d’anar deixant lloc en les seves pàgines.²⁶⁸ Comencen les seccions de cinema, adés irregulars, ara fixes, omnipresents, visuals. La premsa també fa imaginar el cinema, i a ella li deu molt, com ja escriuria el 1932 el crític de cinema de *La Humanitat* Josep Sagré:

“Cal que reconeguem que la premsa ha obrat com a poderosa “catapulta” que ha llançat el cinema cap a l’espai, l’ha aixecat i li ha donat un relleu insospitat. L’hi ha conferit i li ha ofert una popularitat no igualada per cap altre art. [...]. Enamorada del nou art, la premsa es lliurà a ell incondicionalment, duna manera submissa i entusiasta. Propagà els seus valors als quatre vents, amb veu potent i enèrgica; féu destacar la seva importància, lluità àdhuc per ell quan necessità defensa, sense mirar contra qui lluitava... Propugnà, orientà, marcà noves rutes a seguir, assenyalà equivocacions per a ésser rectificades...”²⁶⁹

Dues geografies per imaginar la realitat: premsa i cinema. I que per aquest mateix motiu sovint es comparaven aleshores, ho feia el poeta Jaume Bofill i Mates, ja el 1928: “El cinema és un fet tan general que no necessita defenses. És, en les arts, ço que el periodisme esdevingué en les lletres. Són germans. Són fills un i altre d’una mateixa sensibilitat. Els anys d’altres temps són avui notes quotidianes. La tradició oral és doblada de tradició visual”.²⁷⁰ Reflectia aquesta dualitat, en el seu diari d’imatges, el periodista i poeta Carles Sindreu: “El cinema al “ralenti” dóna a totes les coses una qualitat flotant i gelatinosa”.²⁷¹

²⁶⁷ *Ibid.*, 67. L'article s'intitula "Charlot Centaure" i va ser publicat a *La Publicitat* el 9 de gener de 1923.

²⁶⁸ MINGUET, J.M. (2000, 15-23).

²⁶⁹ SAGRÉ, J. "La premsa i el cinema". *La Humanitat* [Barcelona] (8 de setembre de 1932), pàg. 2.

²⁷⁰ BOFILL, J.; PLANA, A.; SOLDEVILA, C. (1985, 37). L'article "El cinema dels altres" apareix a *La Publicitat* el 7 de desembre de 1928.

²⁷¹ SINDREU, C. (1928, 26).

Imatges en paper que s'encarregaria d'encendre amb molta flama el setmanari *Mirador*. Els seus periodistes no només hi van dedicar molt espai,²⁷² sinó que també van començar a convocar sessions de cinema (“Sessió Mirador”) a partir de 1929 i amb un gran èxit de públic. L'objectiu era exhibir pel·lícules que, a vegades, eren deixades de banda pels exhibidors que només cercaven la part comercial del cinema.²⁷³

El cinema és una mostra d'aquella SCCM que ho barreja tot: entre el ser un dels mitjans més populars del període i la constant reflexió per part dels intel·lectuals cada cop més fascinats pel setè art. Mostres disparells d'aquest fenomen a la societat serien, per exemple, que el 1930 apareix *Una cultura del cinema*, el primer llibre sobre pensament cinematogràfic, escrit pel crític Guillem Díaz-Plaja.²⁷⁴

O un altre fet important i simbòlic: el primer curs universitari de cinema. El va organitzar el 1932 el mateix Díaz-Plaja. La Universitat de Barcelona es convertia així en la primera d'Europa –a part de Rússia- que tenia un curs de cinema, i mirava la modernitat i els canvis d'aquella SCCM. El cinema, doncs, es posava de llarg en els ambients intel·lectuals, tal i com informava la crònica de Carles Sentís: “[...] això palesa la possibilitat d'enfocar el cinema amb el mateix rigor amb què pot enfocar-se, per exemple, la pintura del Renaixement o la lírica romàntica”.²⁷⁵ Per Sentís, la Universitat, “[...] ha iniciat un pas, el primer,

²⁷² Les crítiques cinematogràfiques de Josep Palau, Sebastià Gasch, Guillem Díaz-Plaja, Cèsar August Jordana... entre d'altres, demostraven l'atenció intel·lectual envers el fenomen cinematogràfic, però també la seva nova percepció que s'instal·la en els sistemes culturals arrelats a Catalunya.

²⁷³ GELI, C.; HUERTAS, J.M. *“Mirador”, la Catalunya impossible*. Barcelona: Proa, 2000. (Biblioteca literària. Estudis; 4), pàg. 95-99.

²⁷⁴ Vegeu DÍAZ-PLAJA, G. *Una cultura del cinema. Introducció a una estètica del film*. Barcelona: La Revista, 1930. (Publicacions de la Revista; 84). Alguns capítols de l'obra havien estat publicats a *Mirador* i *La Gaceta de Madrid*, on Díaz-Plaja (1909-1984), militant de l'avantguardisme, exercia la crítica cinematogràfica. L'obra fa un repàs teòric del cinema: la lluita per desempallegar-se del teatre; la imatgeria dels primers films; les tècniques cinematogràfiques; la influència social, política i artística del cinema (en la novel·la, pintura, escultura, música...). Com dirà l'autor: “Cal que el cinema sigui un pont entre el sentiment i la raó”, pàg. 107. Una visió més de la connexió entre les realitats.

²⁷⁵ SENTÍS, C. “Un curs de cinema a la Universitat”. *La Publicitat* [Barcelona] (26 de gener de 1932), pàg. 3. En aquest curs de cinema es feien conferències, per exemple, sobre la relació entre el cinema i l'educació; la música; la moda; la pintura; la literatura; el teatre... A part del propi Díaz-Plaja els professors eren els pioners en parlar de cinema a Catalunya aleshores, com és el cas de Josep Palau; Jeroni Moragues, Josep Carner-Ribalta; Maria Luz Morales; Josep Maria Junoy, o Lluís Montanyà, entre d'altres. També es feien sessions on es projectaven films.

al nostre judici, dels que seguiran, fent-la sortit així de l'anquilosament que des de fa innumbrables anys venia demostrant”.

En una altra banda tindríem la vessant més popular del setè art. Si el cinema era font d'espectacle, també ho era de mitificació. Actors i actrius feien somiar amb les seves gestes i els seus rostres a un públic ansiós de veure més enllà de la seva vida diària. El 1936 s'escollia a la sala Capitol de Barcelona la Shirley Temple espanyola. D'entre 83 concursants, el viatge a Hollywood se'l va endur una nena sevillana que tenia clar quin era el seu somni: “Vull ser com la Shirley Temple. Em sé tota la seva història. Voleu que us l'expliqui?”.²⁷⁶

Uns altres encara no podien respondre al somni, però no deixaven d'interrogar-lo. Eren els extres que esperaven -tot el que fes falta- i anhelaven un paper durant els rodatges de films que es feien a Barcelona. Era “El món del cinema barceloní”, aquell que el reporter Rafael González deia que començava “Després de veure un centenar de pel·lícules i d'haver llegit unes quantes revistes cinematogràfiques, la gent, especialment la gent jove, arriba a una terminant conclusió: -Jo seria una gran figura del cinema”.²⁷⁷

Segons aquest reportatge, el 1936, hi havia més d'un miler d'actors ocasionals a la ciutat. Se'ls solia pagar 15 pessetes per vuit hores de feina, amb vestit de carrer. Amb vestit de nit ja eren 20 pessetes. Els estudis cinematogràfics rebien un centenar de cartes diàries de gent que volia ser actor o actriu. Les acadèmies de cinema també feien l'agost i d'altres “straperlo” (feien gastar molts diners als aspirants amb martingales i falses promeses), ja que s'inscrivien seixanta persones cada dia, tot somiant desbancar Clark Gable o Joan Crawford.

I és que amb l'arribada de la República totes aquestes efervescències només feien que reproduir-se. Es donen ja tot els elements perquè la maquinària d'aquesta SCCM funcioni a ple rendiment. Ja que el cinema:

“[...] s'ha introduït en la vida quotidiana, ha esdevingut l'espectacle més apassionant, ha capgirat les modes i els costums, ha influït en les arts clàssiques, d'una manera

²⁷⁶ GONZÁLEZ, R. “La Shirley Temple espanyola anirà als Estats Units”. *Última Hora* [Barcelona] (20 d'abril de 1936), pàg. 11.

²⁷⁷ GONZÁLEZ, R. “El món del cinema barceloní”. *Última Hora* [Barcelona] (21 de març de 1936), pàg. 12.

innegable i a través de la constant recerca de l'expressió per mitjà de la imatge, ha reeducat i aguditzat en l'individu i en les multituds la potència i la comprensió visuals".²⁷⁸

Així ho escrivia Maria Luz Morales, el 1932, una de les primeres dones a parlar de cinema.²⁷⁹ Les dones començaven a tenir un primer pla a la societat, però al cinema ja feia temps que les "Vampiresses d'ahir i d'avui", com escriuria Mercè Rodoreda, els xuclaven. Eren les *vamp*, aquelles dones "[...] que amb les seves mans de dits crispats i gest felí, despentinaven els pobres galants en les escenes culminants d'amor".²⁸⁰ Per Rodoreda adés eren les Francesca Bertini, Nita Naldi, Bebe Daniels... Ara les Greta Garbo, Marlene Dietrich, Brigitte Helm...

Ja es parlava de passat cinematogràfic. En aquella societat ja hi havia cultura cinèfila. N'hi havia, com Josep Maria de Sagarra, que ja feia anys que veien pel·lícules, però el setè art havia canviat molt: "L'altre dia vaig veure la projecció d'un film de l'any 1906. Hi havia moments que tot el públic, i jo mateix rèiem com uns desesperats; i la intensa comicitat d'un film completament dramàtic, i fet amb les millors intencions, no era superada per les cintes còmiques fetes posteriorment".²⁸¹

Però Sagarra s'adaptava als temps parlant de Kay Francis ("la *star* més sincronitzada amb l'hivern de 1933");²⁸² Mae West ("El nostre públic fa tot just mitja setmana que coneix Mae West, i avui dia sobre el valor d'aquesta actriu

²⁷⁸ MORALES, M.L. "El cinema i nosaltres". *El Matí* [Barcelona] (7 de gener de 1932), pàg. 5.

²⁷⁹ Gallega de naixement però de molt petita va arribar a Barcelona. Morales (1898-1980) va estudiar a l'Institut de Cultura per la Dona i Filosofia i Lletres a la Universitat. El 1923 comença la seva carrera periodística a la revista *Hogar y Moda* i n'arribarà a ser la directora. El 1924 entra a *La Vanguardia* a la secció de cinema (signarà amb el pseudònim de "Felipe Centeno") i es va especialitzar en aquest gènere i també en la crítica de teatre. Durant aquells anys, i fins a la fi de la Guerra Civil, també col·laboraria amb *El Sol*, *El Matí* o el *Diari de Barcelona*, parlant de cinema, la dona, la llar, els nens. Passà a la història com ser la primera dona directora d'un diari a l'estat, concretament, *La Vanguardia*, que va dirigir de 1936 a 1939, quan la publicació estava en mans d'un comitè obrer. Morales també té obra com a escriptora: novel·les i obres de divulgació sobre el cinema, el teatre i la moda.

²⁸⁰ RODOREDA, M. "Vampiresses d'ahir i d'avui". *Mirador* [Barcelona] (1 de desembre de 1932), pàg. 4.

²⁸¹ SAGARRA, J.M. DE. *L'aperitiu*. Vol. 1. 3^a ed. Barcelona: Selecta, 1981. (Biblioteca Selecta; 498), pàg. 234. L'article "Film 1906" va ser publicat a *Mirador* el 8 de gener de 1931.

²⁸² SAGARRA, J.M. DE. Vol. 2 (1981, 7). L'article "Kay Francis" el publica a *Mirador* el 19 de gener de 1933.

s'ha encès una discussió apassionada”),²⁸³ o René Clair (“Avui dia a França hi ha René Clair, que sembla l'home que va al davant en qüestió de cinema”).²⁸⁴ I Sebastià Gasch s'atrevia a dir que “El cinema ha tornat a néixer”, gràcies als darrers films de gàngsters, on les sirenes dels cotxes de policia “i el crepitat sec de les metralladores” arraconava els diàlegs. Per Gasch: “Aquest gènere ja creat la seva imatgeria”, i “La imatge torna a regnar com a mestressa”.²⁸⁵

En aquells anys trenta ja es demanava molt al cinema. El periodista Just Cabot també s'apuntava a un interrogatori que ja feia furor aleshores: “El cinema, art o indústria?”.²⁸⁶ Mentre el crític de *La Humanitat* Josep Sagré blasrava “El final feliç de les pel·lícules”, ja que “[...] és una de les coses que més mal han fet al bon cinema, perquè ha acostumat el públic als finals produïts “en sèrie””, i aquests són imatges “D'una vida que, per desgràcia, solament existeix al cinema...”.²⁸⁷

Però aquell cinema es volia fer baixar del cel·luloide i portar-lo a la realitat. Amb la proclamació de la República semblava el moment per donar un impuls a la indústria del cinema a Catalunya.²⁸⁸ Per raons econòmiques i polítiques. El cinema, aleshores, s'havia d'entendre dins del cabàs d'il·lusions que tenia el país. Ja que pel periodista Àngel Ferran, “Un dels resultats immediats de la proclamació de la República fou, entre altres coses afortunadament més permanents, un revifament fantàstic de la fe en les possibilitats del nostre poble”, aquesta fe i aquestes possibilitats incloïen, per ell, el cinema, i per això es preguntava a inicis de 1932 sí “¿Tindrem o no tindrem producció?”.²⁸⁹

Un dels que van intentar donar resposta a la pregunta -i a portar la fe en la indústria cinematogràfica, amb voluntat política i comercial, a Catalunya- va

²⁸³ *Ibid.*, 160. “Mae West” apareix a *Mirador* el 22 de febrer de 1934.

²⁸⁴ *Ibid.*, 30. “La gràcia de René Clair”, surt a *Mirador* el 16 de març de 1933.

²⁸⁵ GASCH, S. (1957, 167). La crítica “El cinema ha tornat a néixer” aparegué a *Mirador* el 28 de juliol de 1932.

²⁸⁶ CABOT, J. “El cinema, art o indústria?”. *L'Instant* [Barcelona] (24 de gener de 1935), pàg. 4.

²⁸⁷ SAGRÉ, J. “El final feliç de les pel·lícules”. *La Humanitat* [Barcelona] (15 d'agost de 1932), pàg. 5.

²⁸⁸ PORTER MOIX, M. (1992, 182-208), i també vegeu BIADIU, R.; CAPARRÓS, J.M. *Petita història del cinema de la Generalitat*. Mataró: Edicions Robrenyo, 1978. (Fructuós Gelabert; 3).

²⁸⁹ FERRAN, A. “¿Tindrem o no tindrem producció?”. *La Publicitat* [Barcelona] (9 de gener de 1932), pàg. 4.

ser el polièdric lleidatà Josep Carner-Ribalta (novel·lista, poeta, traductor, periodista, polític...).²⁹⁰ Carner-Ribalta (1898-1988) era l'home de confiança de Francesc Macià des dels Fets de Prat de Molló. I va ser l'avançada dels viatges que van dur Macià i Ventura Gassol per Europa i Amèrica (durant la dictadura de Primo de Rivera) a la recerca d'ajut per la lluita de les llibertats de Catalunya. Per exemple, a l'Havana, el 1928, va preparar l'Assemblea Constituent del Separatisme Català. Després, Carner-Ribalta va continuar en missió política a els Estats Units. Allà va descobrir el cinema i s'hi va quedar. Primer va treballar per la *Paramount*, com a publicitari, però després seria contractat com a escenarista-adaptador i dialoguista de les pel·lícules en llengua castellana que havien d'arribar al mercat hispanoamericà.

Amb l'arribada de la República torna a Catalunya, cridat per en Macià, amb un somni: consolidar la indústria del cinema a Catalunya. El balaguerí Carner-Ribalta tenia molt clar el paper primordial que el cinema jugava aleshores, i com un símptoma més de l'esperit d'aquella SCCM emmiralla Catalunya amb el món:

“La importància de la cinematografia moderna com a instrument d'art, de cultura i de propaganda nacional és cosa reconeguda universalment. La preponderància dels Estats Units, de la nova Rússia i de nacions tan joves com Txecoslovàquia, on la moderna civilització es deu en gran part a la cinematografia. Tota nació que avui dia aspiri a viure en un pla civilitzat i de progrés, té la imperiosa necessitat d'organitzar la seva indústria cinematogràfica. Aquestes reflexions són les que m'indueixen, farà cosa de tres mesos, a abandonar les meves activitats als estudis cinematogràfics de Hollywood, i tornar a la meva pàtria per organitzar definitivament el nostre cinema, sobre bases ben sòlides d'absoluta garantia i seguretat”.²⁹¹

En aquell mateix article de 1932 Carner-Ribalta proposava a la Generalitat i l'Ajuntament de Barcelona la creació d'uns estudis de cinema a la ciutat, un Hollywood català:

²⁹⁰ Vegeu CARNER-RIBALTA, J. *De Balaguer a Nova York passant per Moscou i Prats de Molló. Memòries*. París: Edicions Catalanes de París, 1972. (Frontera oberta; 5). I també, ESTEVE, E. *Josep Carner Ribalta (1918-1931): entre l'activisme polític i la literatura, la formació de l'intel·lectual*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Lletres. Departament de Filologia Catalana, 1998. [Treball de recerca].

²⁹¹ CARNER-RIBALTA, J. “La proposició”. *La Publicitat* [Barcelona] (9 de gener de 1932), pàg. 4.

“Crear un Hollywood a Barcelona seria una de les empreses més belles de la Catalunya renaixent. I en mencionar un Hollywood català, no cal dir que hom pensa en l’afortunada existència de l’Exposició de Montjuïc, la qual, complementada amb els variats paisatges de la nostra terra –Montserrat, Montseny, Costa Brava, Mallorca i Pirineus-, constitueix un dels emplaçaments per a estudis cinematogràfics millors del món”.²⁹²

Carner-Ribalta ja havia acordat amb una de les empreses cinematogràfiques més importants d’Europa, l’alemanya TOBIS, un projecte de creació i explotació dels estudis: l’empresa s’encarregaria d’aportar els aparells, la instal·lació necessària i els tècnics, i l’Ajuntament hauria de cedir els terrenys, els edificis i fer les obres. L’objectiu era fer films culturals, turístics, documentals... Tota una indústria que donaria treball “a milers d’obriers” i amb la qual “Catalunya té una oportunitat magnífica per a imposar la seva personalitat pròpia dintre la cinematografia”.

Tot i que aquell somni, com d’altres que perseguia,²⁹³ no va reeixir, seria font d’inspiració pel Comitè de Cinema de Catalunya. Carner Ribalta, des de la seva arribada, insistia al Conseller de Cultura de la Generalitat, Ventura Gassol, perquè tirés endavant el cinema al país. Amb aquell Comitè (Carner-Ribalta en seria assessor tècnic), que començava les seves passes el novembre de 1932, semblava que els polítics de Catalunya eren conscients de la importància d’organitzar aquell mitjà de comunicació de masses, així ho creia Ventura Gassol, publicant-ho a la premsa de l’època:

²⁹² *Ibid.*

²⁹³ Segons la filòloga Eva Esteve, estudiosa de la vida i l’obra de Carner-Ribalta, al juny d’aquell 1932, el lleidatà tornava a esgarrapar els seus somnis, ja que havia creat la societat anònima “Estudis Cinematogràfics de Barcelona S.A.” (amb un grup capitalista de Sabadell), que tenia l’objectiu de construir una “Ciutat del film” (41.000.000 pams quadrats de terreny a Sabadell) i fer així el “Hollywood català”. *Vegeu* ESTEVE, E. “Josep Carner Ribalta. L’aposta pel cinema català durant la Segona República”. *Revista de Catalunya*. (1999), núm. 138, pàg. 93-101. Carner-Ribalta aprofitava tots els fronts per impulsar el cinema, així el 1932 també participà, com a professor, en el primer curs de cinema que es feia a la Universitat de Barcelona. També volia fer pedagogia cinematogràfica amb el llibre *Com es fa un film*. Una obra que explica d’inici a fi (idea; pressupostos; actors, decorats; muntatge; llenguatge cinematogràfic...) com es fa una pel·lícula, *vegeu* CARNER-RIBALTA, J. *Com es fa un film*. Barcelona: Barcino, 1934. (Col·lecció popular Barcino; 99).

“Un dels factors més influents en la vida col·lectiva és avui indubtablement el cinema. No es tracta simplement d’una mena d’espectacle. Al seu voltant es desvetllen tantes possibilitats d’acció cultural i d’una influència i d’un interès tan considerable per a la vida del país, que no hi ha cap institució de Govern que pugui desentendre’s avui d’intervenir-hi col·laborant-hi en el seu expandiment i procurant influir-ne les directrius en benefici de la col·lectivitat. Per aquest motiu la Generalitat de Catalunya va iniciar l’organització d’un Comitè, el qual, després dels primers tanteigs realitzats i davant l’expectativa de possibilitats d’actuació, convé estructurar definitivament dotant-lo dels mitjans necessaris per a la seva actuació”.²⁹⁴

L’obra era ambiciosa i pretenia donar visibilitat a Catalunya a través del cinema pedagògic i cultural (a escoles i universitats); el cinema comercial i econòmic; films de turisme; la producció professional i amateur; la creació d’una cinemateca, així com, entre d’altres voluntats, l’Escola de Cinema de la Generalitat que havia de fornir de tècnics la indústria cinematogràfica. Els fets d’octubre de 1934 van aturar la major part de les seves activitats.

Fer diners i fer ideologia. Però tot i que la República fou el període de més esplendor del cinema català, aquell intent de fer “cinema nacional” va quedar més al paper que no pas al cel·luloide.²⁹⁵ De fet, com ha estudiat l’historiador del cinema català Joaquim Romaguera, de 1927 a 1934 només hi ha 14 films (comercials) on la llengua catalana hi és present d’alguna manera.²⁹⁶

Una altra cosa seria el desig, ja que la premsa de l’època feia imaginar les viabilitats d’aquella indústria cinematogràfica com hem vist. El poeta i periodista Tomàs Garcés²⁹⁷ exaltava les “possibilitats comercials” del cinema en català com una gran il·lusió que hauria d’esdevenir real:

²⁹⁴ “L’organització del Cinema a Catalunya. El Comitè de Cinema de la Generalitat”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (25 de juny de 1934), pàg. 5. Aquesta informació és la reproducció del decret de “Creació del Comitè de Cinema de la Generalitat”, publicat pel *Butlletí Oficial de la Generalitat* el 15 d’abril de 1933. La publicació a la premsa d’aquest decret ja denota el relleu polític i econòmic que se li volia donar al cinema.

²⁹⁵ BIADIU, R.; CAPARRÓS, J.M. (1978, 13).

²⁹⁶ ROMAGUERA, J. *Quan el cinema començà a parlar en català (1927-1934)*. Barcelona: Institut del Cinema Català, 1992. (ORPHEA; 3). D’aquestes 14 pel·lícules n’hi ha que tenen la música en català, d’altres trossos de diàleg, d’altres estan retolades i algunes són filmades totalment en català. Això es ben minso amb les dades complementàries que dona l’autor (vegeu pàg. 197), ja que només durant el període 1933-1934 es van estrenar a Barcelona 495 títols, dels quals només 17 eren espanyols.

²⁹⁷ Poeta i crític literari, Garcés (1901-1993) fou col·laborador de *La Publicitat*, *Revista de Catalunya* i *D’Ací i d’Allà*. Així com de publicacions literàries com *Revista de Poesia* o

“Hi hauria, a Barcelona, multituds que el preferirien. I per tot Catalunya contribuiria a la definitiva impulsió del verb renaixent. Més que tots els càlculs i que tots els estudis, preferim l’assaig d’avui. Que no sigui, però, una il·lusió a punt de marcir-se, ans bé l’inici d’una gran realitat. El cinema en català no pot haver nascut en millors circumstàncies. Arriba sense lluita, com un fruit madur, tant natural!”²⁹⁸

I naturalitat també reclamaven articles com el de Salvador Rifà, un practicant del cinema amateur d’aleshores, que demanava “Una cinemateca de folklore català”.²⁹⁹ O es visualitza l’entusiasme amb que es rebia un film com “Mercedes” (1933) on hi havia diàlegs en català: ““Mercedes”, doncs, té per a nosaltres el catalans, tota la transcendència del primer film parlat en la nostra llengua. Això sol hauria de merèixer-li la nostra simpatia i la nostra adhesió incondicional”.³⁰⁰ Però com li diria el director de cinema Domènec Pruna a Sebastià Gasch el 1933: “Ací, en cinema, estem a les beceroles”.³⁰¹

2.4.2 La ràdio

“A principis de l’any 1923 eren comptadíssims els ciutadans barcelonins que sabien que era la ràdio. Tot just s’instal·laven les primeres emissores, de molt limitada potència i construcció tècnica molt deficient, en alguns punts d’Anglaterra, França i Alemanya. Eren ben poques les persones que es dedicaven a escoltar els senyals telegràfics amb alfabet Morse que radiava l’emissora militar de la Torre Eiffel de París”.³⁰² Així ho recordava el 1934,

Mar Vella, de la que en seria director, així com fundador, el 1923, de els *Quaderns de Poesia*.

²⁹⁸ GARCÉS, T. “Cinema en català”. *La Publicitat* [Barcelona] (29 de maig de 1931), pàg. 1.

²⁹⁹ RIFÀ, S. “Una cinemateca de folklore català”. *El Matí* [Barcelona] (26 de gener de 1934), pàg. 8.

³⁰⁰ SAGRÉ, J. “Un film amb diàlegs catalans”. *La Humanitat* [Barcelona] (3 de maig de 1933), pàg. 6. La pel·lícula “Mercedes” va ser dirigida per Josep Maria Castellví.

³⁰¹ GASCH, S. (1957, 176). En aquesta entrevista, publicada a *Mirador* el 22 de juny de 1933, Gasch parla amb Domènec Pruna que, aleshores, estava preparant l’adaptació cinematogràfica de l’obra d’en Josep Maria de Sagarra *El cafè de la Marina*. La pel·lícula, una de les primeres filmades totalment en català, va ser estrenada el 1934.

³⁰² PÉREZ-PUJOL, R. “Història de la ràdio a Catalunya. I. Una emissora a l’Hotel Colón”. *Mirador* [Barcelona] (1 de novembre de 1934), pàg. 8. Tot i que la invenció de la ràdio (primer coneguda com a telegrafia sense fils, T.S.F.) s’atribueix, el 1897, a Guillem

Ramon Pérez-Pujol,³⁰³ un dels impulsors de la ràdio a Catalunya i directiu de la revista *Catalunya Ràdio*.³⁰⁴ Aquell originari mitjà d'entreteniment (primer amb la música i escoltant-lo a la llar) reptava de nou el temps i les distàncies i, de mica en mica, s'aniria convertint, a part d'una ràpida font d'informació, en un poderós mitjà polític i publicitari a tot el món.³⁰⁵

A Catalunya la ràdio era un element més de tots els canvis d'aquella SCCM. Però sense deixar de banda la importància com a mitjà d'entreteniment, informació, o bé la seva vessant comercial, la ràdio es va convertir en un símbol de les aspiracions del país. "Els camins de la ràdio s'obren cada dia a noves perspectives insospitades, la millora d'ahir no és altra cosa que la veu precursora dels guanys de demà. Catalunya necessita la cooperació de la ràdio per a portar a terme la renaixença que s'inicia amb tots els obstacles imaginables i que ha arribat a afiançar l'esforç dels primers lluitadors",³⁰⁶ escriuria el 1936 l'escriptor i periodista Josep Mª Miquel i Vergés.

La ràdio també va ser l'espurna que va encendre la imatge, i els esforços, de la televisió durant el període republicà.³⁰⁷ Tot plegat una lluita per la realitat que va fer que el mitjà, a Catalunya, ja restés marcat, pràcticament, des de els seus inicis. *La Humanitat* el 1933 ja recordava que "Com ha passat en moltes innovacions i invents, Catalunya fou la primera de la Península on s'implantà, amb anterioritat a la resta, aquest meravellós invent, que ha fet que

Marconi, encara haurien de passar anys per a la creació de les primeres emissores. És en els anys 20 quan la ràdio fa un salt endavant. La primera emissora comercial s'inaugura a Pittsburg el 1920. La BBC de Londres ho fa el 1922, i el 1923 ja emetien dos emissores a París. Vegeu GUILLAMET, J. *Història del periodisme. Notícies, periodistes i mitjans de comunicació*. Bellaterra [etc]: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions [etc.], 2003. (Aldea global; 14), pàg. 161-176.

³⁰³ Ja el 1933 Ramon Pérez-Pujol fou director de Ràdio Girona, emissora associada a Ràdio Associació de Catalunya (RAC).

³⁰⁴ *Catalunya Ràdio* va començar a aparèixer l'octubre de 1931 i era la portaveu de Ràdio Associació de Catalunya (RAC). Va sorgir a partir de la transformació del butlletí de l'Associació Nacional de Radiodifusió (ANR). La revista (que es venia als quioscos) va tenir força èxit durant l'època, ja que de seguida va passar d'una periodicitat mensual a setmanal. Desapareixerà el 1935 quan RAC i La Lliga, a través de *La Veu de Catalunya*, impulsen el diari *L'Instant*, amb el qual volien coordinar periodisme i radiofonia.

³⁰⁵ SOLA POOL, I. DE. *Discursos y sonidos de largo alcance*. A: WILLIAMS, R. [ed.]. *Historia de la comunicación*. Vol. 2: *De la imprenta a nuestros días*. Barcelona: Bosch, 1992. (Bosch Comunicación), pàg. 81-116.

³⁰⁶ MIQUEL, J.M. "La Ràdio al servei de Catalunya". *L'Instant* [Barcelona] (13 de juliol de 1936), pàg. 8.

³⁰⁷ Aquest aspecte serà tractat abastament al capítol 4. En aquest apartat només vull oferir una visió històrica, social i política de la ràdio, també com un dels somnis d'aquella SCCM a Catalunya.

a la terra no hi haguessin en realitat distàncies”.³⁰⁸ Parlava de Ràdio Barcelona, que s’inaugurà oficialment el 14 de novembre de 1924, tot i que des de el 7 de setembre ja funcionava l’emissora.³⁰⁹

Abans, el 18 de febrer, s’havia creat l’Associació Nacional de Radiodifusió (ANR) amb l’objectiu d’aplegar els comerciants de ràdio i fomentar les iniciatives favorables a la radiodifusió.³¹⁰ Una Associació clau en els anhels de la ràdio a Catalunya i que va lluitar per “[...] situar la radiodifusió catalana al nivell de la més enlairada del món i amb l’esperança, no pas de que els ràdio-oients li ho agraeixin, sinó que a Catalunya no hi manqui una emissora que sigui l’enveja de forasters i estranys i es parli i s’estimi la nostra terra per l’esplendorositat de les seves obres”.³¹¹

Això deia el periodista Joan Domènech el 1931 d’una ANR que s’emmirallava, seguint l’esperit de la societat catalana de l’època, en els progressos de les nacions més avançades en radiodifusió. Però la constitució el desembre de 1924 d’Unión Radio a Madrid, com una gran operació destinada a crear una xarxa d’emissores a l’estat, va fer que el 1926 absorbís Ràdio Barcelona i que aquesta es convertís en Unión Radio Barcelona. Aquest fet marcarà, pel futur, la radiodifusió a Catalunya. L’ANR poc a poc es va anar distanciant de Unión Radio Barcelona, fins separar-se. L’ANR es catalanitzarà i tindrà emissora pròpia: Ràdio Associació de Catalunya, que comença les emissions el març de 1930.

A partir d’aquí la catalanitat, o no catalanitat, seran el terrenys des de on es batallarà la radiodifusió. Els enfrontaments, a la premsa, eren constants i abrandats, com és aquest d’Enric Calvet:³¹²

³⁰⁸ “Emissores de Catalunya. Ràdio-Barcelona”. *La Humanitat* [Barcelona] (13 de juny de 1933), pàg. 4.

³⁰⁹ Ràdio Barcelona tindria els seus orígens en la premsa. El 1923 es crea la revista sobre ràdio *Rádiosola* (que poc després ja s’intitularà *Radio Barcelona*), des de les seves pàgines es va promoure Ràdio Barcelona i l’Associació Nacional de Radiodifusió (ANR). Esmentar aquí també que el 1925 neix la segona emissora de la ciutat: Radio Catalana. Promoguda des de Madrid, l’emissora competirà amb Radio Barcelona, però va deixar d’emetre el 1929.

³¹⁰ FRANQUET, R. *Història de la radiodifusió a Catalunya (Del naixement al franquisme)*. Barcelona: Edicions 62, 1986. (Llibres a l’abast; 214), pàg. 39-42.

³¹¹ DOMÈNECH, J. “La tasca profitosa de l’Associació”. *La Publicitat* [Barcelona] (28 de juny de 1931), pàg. 13.

³¹² Enric Calvet també serà un dels principals propagadors de la televisió a Catalunya amb els seus articles i treballs. *Vegeu*, Capítol 4.

“Jo sols conec una emissora forastera, dirigida també per un foraster, que es titula Unió Radio Barcelona, i que és sucursal provinciana de Unió Radio de Madrid, i una altra emissora ben catalana que porta el títol de Ràdio Associació de Catalunya, formada per elements catalans, amb orientació i direcció catalana, propietat de l'Associació Nacional de Radiodifusió. [...] i, a hores d'ara, tothom sap quina emissora és que representa l'ideal de Catalunya en matèria de radiodifusió i quina emissora és solament una empresa comercial i sense escrúpols”.³¹³

La ràdio és símbol. Unió Radio Barcelona és la monarquia (la dictadura), l'anticatalanisme, Madrid. RAC és la República, el catalanisme, Barcelona. Aquesta era la interpretació que ja es feia a l'època.³¹⁴ Però RAC, la ràdio catalana, era pels seus impulsors una finestra irrenunciable al món: “La Ràdio Associació de Catalunya va néixer ja fa anys, quan a Europa sols es començava a parlar de ràdio [...]. i no pretén altra cosa que dotar Catalunya d'una poderosa emissora de radiodifusió, que sigui l'admiració d'Europa, i, si pot ésser, de tot el món”.³¹⁵ Centenars i centenars d'articles i notícies que, abans i després de l'arribada de la República, van donar lloc a una de les pugnes mediàtiques més perseverants i enceses del període.

Si els partits polítics ja preparaven el canvi de règim, els impulsors de la ràdio també l'oloraven. “Cal que els catalans, i sobretot l'afició sensifilista catalana, ens fem un deure d'obtenir la catalanització absoluta de les nostres emissores. Admès el poderós mitjà de catalanització que és la T.S.F.”,³¹⁶ escriuria el març de 1931 Josep Mª Albalfull Sardà, un dels homes de l'ANR, especialment dedicat a propagar a la premsa la catalanització de la ràdio.³¹⁷

Amb l'arribada de la República l'ANR es va mobilitzar de seguida. I el 3 de juny de 1931 ja li presenten una memòria al president Francesc Macià perquè la Generalitat prengui consciència de l'eficàcia de la radiodifusió; que

³¹³ CALVET, E. “Jocs de paraules”. *La Publicitat* [Barcelona] (10 de maig de 1931), pàg. 10.

³¹⁴ *Vegeu* CAPELLADES, P. “Per l'hegemonia de la Ràdio a Catalunya. La lluita entre Madrid i Barcelona”. *La Publicitat* [Barcelona] (9 d'octubre de 1932), pàg. 5.

³¹⁵ CALVET, E. “Demà serà un gran dia per a la radiodifusió de Catalunya”. *La Publicitat* [Barcelona] (2 d'abril de 1933), pàg. 6.

³¹⁶ ALBAFULL SARDÀ, J.M. “La ràdio, mitjà de catalanització”. *La Nau* [Barcelona] (25 de març de 1931), pàg. 3.

³¹⁷ *Vegeu*, “Josep Mª Albalfull Sardà”. *Catalunya Ràdio*. (31 de març de 1933), núm. 48, pàg. 2.

Catalunya compti amb una emissora moderna i que arribi a tot el territori català, així com que la iniciativa “[...] sigui incorporada a l'Estatut que s'havia d'elaborar, per demanar a l'Estat espanyol que concedeixi a el Govern de la Generalitat el Servei de la Radiodifusió de Catalunya”.³¹⁸

L'emissora de l'ANR, RAC,³¹⁹ serà l'abanderada de la catalanitat. Sobretot en tres fronts: La intervenció pública en el món de la cultura i del pensament; la catalanització total de les seves emissions i la lluita perquè la Generalitat tingui competències exclusives en radiodifusió per crear un Servei de Ràdio de la Generalitat.³²⁰ Una emissora que segons el seu president, Jaume Rosquelles, tenia “[...] molts plans pel futur”.³²¹ I, per Rosquelles, el futur de la ràdio a Catalunya, passava per “[...] fer sentir la veu dintre dels pobles de tot Europa al costat dels altres pobles germans. El confusionisme que avui impera a Catalunya en matèria de radiodifusió és intolerable, perquè Catalunya ja no forma part d'aquella Espanya de pandereta que alguns voldrien encara sostenir”.³²²

I amb això xocaven, de nou, els plans de futur, amb la relació Catalunya-Espanya. Si la il·lusió de la República i l'aprovació massiva de l'Estatut de Núria de 1931 porten a l'esperança: “El poble de Catalunya en pes votà l'Estatut, i amb ell el desig que el servei de radiodifusió fos concedit a Catalunya. [...] Catalunya necessita aquesta branca d'expansió i difusió moderna de l'art i de la cultura, per fomentar la seva personalitat arreu del món”,³²³ aquest sentiment s'anirà esvaint amb les discussions de l'Estatut a les corts espanyoles durant 1932:

³¹⁸ “La memòria que L'Associació Nacional de Radiodifusió ha presentat a la Generalitat de Catalunya”. *La Publicitat* [Barcelona] (28 de juny de 1931), pàg. 13. La memòria va tenir força repercussió mediàtica ja que es va publicar a la majoria de diaris catalans, *vegeu*, per exemple, “Extracte de la Memòria presentada per l'Associació Nacional de Radiodifusió de Barcelona, al ciutadà En Francesc Macià, President de la Generalitat de Catalunya”. *La Nau* [Barcelona] (27 de juny de 1931), pàg. 4.

³¹⁹ Per la història de RAC, *vegeu*, GARRIGA, T. *La meua vida i Ràdio Associació de Catalunya*. Barcelona: Proa, 1998. (Proa Perfils). Són les vivències de Teodor Garriga, un dels locutors més populars de RAC durant la República.

³²⁰ FRANQUET, R. (1986, 69-83).

³²¹ “Entreviu amb el President de Ràdio Associació de Catalunya, Jaume Rosquelles i Alessan”. *El Matí* [Barcelona] (29 de juny de 1933), pàg. 11.

³²² CALVET, E. “Una conferència sobre el tema: “La Radiodifusió a casa nostra””. *La Publicitat* [Barcelona] (12 de febrer de 1933), pàg. 11. Aquesta informació és la reproducció d'una conferència del president de RAC Jaume Rosquelles.

³²³ CIURANA REVULL, J. DE. “Volem la radiodifusió per Catalunya”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (17 de desembre de 1931), pàg. 8.

“Si Catalunya no pot tenir la seva emissora, si ens hem de veure intervinguts i ofegats en les nostres iniciatives, no ens hi conformarem mai. Els sacrificis que portem fets, agermanats amb èxits indiscutibles i amb un esperit ben patriòtic sempre, fan que sigui arribada l’hora que els diputats de Catalunya defensin amb raons el dret que tenim els radioients d’intervenir i organitzar la radiodifusió catalana”.³²⁴

Això demanava un dels històrics de la radiodifusió catalana, Eduard Rifà,³²⁵ un empresari industrial que va ser un dels fundadors de l’ANR, creador de RAC, coordinador de les pàgines radiofòniques de *L’Instant* i sobretot un lluitador infatigable pels drets de la radiodifusió catalana. La quantitat d’articles sobre la ràdio (i també la televisió) que va escriure, per si sols, ja formen una història de la radiodifusió a Catalunya.³²⁶

Malgrat la constant campanya mediàtica, des de tots els diaris catalans, i fins i tot la incorporació d’articles, a la premsa, de diputats catalans³²⁷ a les corts espanyoles, demanant la catalanitat de la radiodifusió, les aspiracions catalanes només van ser parcialment recollides a l’Estatut definitiu aprovat el 1932. S’esmicolava un altre somni.

Ja que en el text, concretament, en l’article 5è, apartat 11, una de les atribucions de la Generalitat és: “Serveis d’aviació civil i radiodifusió, salvat el dret de l’Estat a coordinar els mitjans de comunicació de tot el país. L’Estat

³²⁴ RIFÀ, E. “El confusionisme entorn de la radiodifusió catalana”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (15 d’abril de 1932), pàg. 3.

³²⁵ Eduard Rifà, com es veurà a el capítol 4, també va ser un dels que més es va preocupar, a través del seus articles a la premsa, per la televisió durant aquells anys.

³²⁶ *Vegeu*, RIFÀ, E. *Articles*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Presidència. Direcció General de Radiodifusió i Televisió, 1999. És un recull dels seus articles (l’obra ja va ser publicada el 1938) a la premsa sobre matèria de radiodifusió. Des de els anys vint fins als trenta i en publicacions tan diverses com: *La Publicitat*, *La Veu de Catalunya*, *l’Opinió*, *El Matí*, *Radio Barcelona* o *Catalunya Ràdio*. Rifà va utilitzar els diversos mitjans per desenrotllar una autèntica febre articulista que havia de sensibilitzar la societat catalana i fer-la participar en el desenvolupament de la radiodifusió.

³²⁷ Un exemple seria l’article del diputat d’Unió Democràtica de Catalunya, Manuel Carrasco Formiguera (1890-1938) que reclamava “[...] la necessitat imprescindible que Catalunya compti amb un servei propi de ràdio exclusivament en català”, *vegeu* CARRASCO FORMIGUERA, M. “Per l’emissora catalana”. *El Matí* [Barcelona] (6 de maig de 1932), pàg. 11. O també l’article del diputat de la Lliga i escriptor Joan Estelrich (1896-1958) advertint que “La ràdio, en canvi, està voltada de perills. Volen, pràcticament, estancar-la [...]. cal, indispensablement, que la ràdio catalana pugui organitzar-se en forma que doni el màxim de rendiment espiritual als catalans”, *vegeu* ESTELRICH, J. “Per la cultura de masses”. *El Matí* [Barcelona] (6 de maig de 1932), pàg. 11.

podrà instal·lar serveis propis de radiodifusió, i exercirà la inspecció d'aquells que funcionin per concessió de la Generalitat".³²⁸ Un mig-mig, un sí, però no. És una redacció molt borrosa i que admet moltes interpretacions i que depenia del sentit que li donés la Comissió Mixta de Traspassos de competències a la Generalitat de Catalunya.³²⁹

L'ANR va tornar a la càrrega per demanar l'immediat traspàs de la radiodifusió a la Generalitat. Per adonar-se de la interpretació que es feia de l'assumpte de la radiodifusió només cal veure l'article que escrivia el periodista de *La Publicitat* Rossend Llates el 1934: "A mesura que minva el sentit inicial de la República, creix l'hostilitat contra Catalunya. L'agressió contra la llei de contractes de conreu, l'afer de la radiodifusió són episodis inicials; hi ha una mobilització de forces contra nostre".³³⁰

El fet és que els sectors més catalanistes tenien una profunda inquietud amb el que passaria amb la nova llei de radiodifusió (aprovada el 26 de juny de 1934) i que era, bàsicament, centralitzadora. Recordem que ens trobem dins de l'anomenat bienni negre, ja que les eleccions del novembre de 1933 (amb victòria dels partits de dretes i centre) van portar a la presidència del govern a Alejandro Lerroux³³¹ amb el suport parlamentari dels partits dretans i que, al final, a l'octubre de 1934, Lerroux, formaria nou govern amb la CEDA, fet que desencadenaria la revolta d'octubre.

El que passa durant aquests mesos, de discussió sobre el traspàs de la radiodifusió a Catalunya i la nova llei estatal de radiodifusió, el poden resumir alguns dels nombrosos titulars dels diaris que va arrossegar l'assumpte. Ja a

³²⁸ "Estatut de Catalunya". *Butlletí de la Generalitat de Catalunya* (15 d'octubre de 1932), núm. 19, pàg. 490. Ho esmento aquí però la qüestió legal de la radiodifusió, degut a que té molta importància per al presumible futur que li esperava a la televisió, serà desenrotllada amb més extensió al capítol 4.

³²⁹ FRANQUET, R. (1986, 125-128). I sobre la negociació de la ràdio a l'Estatut, vegeu GARITAONANDIA, C. *La radio en España (1923-1939). De altavoz musica a arma de propaganda*. Bilbao: Servicio Editorial Universidad del País Vasco: Siglo XXI, 1998, pàg. 60-63.

³³⁰ LLATES, R. "Alerta!". *La Publicitat* [Barcelona] (6 de juny de 1934), pàg. 1. Per l'editorial de *La Publicitat* "La guerra al catalanisme" també inclou els atacs contra el traspàs del servei de radiodifusió. Vegeu "La guerra al catalanisme". *La Publicitat* [Barcelona] (3 de juny de 1934), pàg. 1.

³³¹ Tot i que d'abril a octubre de 1934 va ser substituït al govern pel també radical Ricardo Samper.

l'inici, "La radiodifusió provoca un viu debat a les corts",³³² perquè "Els diputats de Lliga Catalana, senyor Solà Cañizares, demana que l'execució dels serveis de radiodifusió passin al Govern de la Generalitat",³³³ i "El Govern Samper persisteix a voler privar la Generalitat dels drets sobre la radiodifusió",³³⁴ i constantment es feia una crida als "Catalans",³³⁵ i al final va arribar "El traspàs de serveis de radiodifusió".³³⁶

És cert, es van aconseguir els serveis (ratificats per un decret del Govern de la República del 7 de setembre de 1934) però el fruit d'aquests acords no s'arribaria a aplicar mai, ja que la suspensió de l'Estatut i la detenció del Govern de la Generalitat, arran dels Fets d'Octubre, ho deixava tot enlaire. I després, el 1936, entre la tornada a la normalitat, i la Guerra, ja no hi hauria temps per fer-ho. I és que políticament la ràdio va madurar amb la República. Si la proclamació del nou règim s'havia donat sobretot per aquell mitjà. Els Fets d'Octubre també van ser radiofònics, amb les intervencions radiades que feia Lluís Companys que permetien seguir la crisi. Una de les primeres utilitzacions polítiques, a Catalunya, de la ràdio.³³⁷

Socialment, la ràdio, va ser el gran mitjà del període: per la novetat, immediatesa, i per com es va anar estenent, de mica en mica, a una població que, escoltant-la es sentia protagonista dels fets narrats, i que recordaven molt

³³² "La radiodifusió provoca un viu debat a les Corts". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (1 de juny de 1934), pàg. 8. Informacions diàries com aquesta copsaven l'esperit que es vivia, i recollien les intervencions, a les corts, dels diputats Felip de Solà Cañizares (La Lliga) i Josep Tomàs Piera (ERC), que defensaven la radiodifusió catalana dels atacs i obstacles dels Govern del radical Ricardo Samper i dels partits de dretes (i d'alguns membres també de les esquerres espanyoles). Per una informació més completa i global de l'ambient d'alta crispació sobre els debats de la radiodifusió vegeu "Reorganización del servicio de radiodifusión". *Diario de Sesiones de las Cortes* (31 de mayo de 1934), núm. 91, pàg. 3320-3325 i també "Reorganización del servicio de radiodifusión". *Diario de Sesiones de las Cortes* (5 de junio de 1934), núm. 93, pàg. 3420-3433. Són dos mostres dels dies més calents dels debats.

³³³ "Els diputats de Lliga Catalana, senyor Solà Cañizares, demana que l'execució dels serveis de radiodifusió passin al Govern de la Generalitat". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (1 de juny de 1934), pàg. 14-15. Ja que la Lliga té com a portaveu del seu ideari *La Veu de Catalunya* és obvi que parli dels seus diputats, però en la qüestió de la radiodifusió, com havia esmentat, s'haurien d'afegir la defensa que en feia ERC i també AC.

³³⁴ "El Govern Samper persisteix a voler privar la Generalitat dels drets sobre la radiodifusió". *La Publicitat* [Barcelona] (6 de juny de 1934), pàg. 1, 5, 6.

³³⁵ "Catalans". *La Humanitat* [Barcelona] (12 d'agost de 1934), pàg. 5.

³³⁶ "El traspàs de serveis de radiodifusió". *La Humanitat* [Barcelona] (11 de setembre de 1934), pàg. 5.

³³⁷ FRANQUET, R. (1986, 132-138).

la tradicional comunicació oral.³³⁸ Tots els diaris catalans, almenys un cop per setmana, tenien una pàgina (ben completa) sobre el món de la ràdio: articles, notícies, reportatges, anuncis, preguntes dels lectors... I cada dia publicaven la programació de les emissores. *Mirador* i *La Publicitat* van anar més lluny i van arribar a tenir espais radiofònics propis on parlaven del contingut de les seves publicacions, és a dir, utilitzaven la ràdio per arribar a un públic més massiu, amb una clara, i avançada, voluntat multimèdia.³³⁹

La realitat estava sintonitzant la ràdio. De fet, si en l'anterior apartat, quan em referia a que la premsa feia imaginar el cinema, amb la ràdio passa el mateix. Ho demostra tot el dit fins ara. Comença a ser tan visible la ràdio que, fins i tot, ombrreja el paper de la premsa, arribant a situacions de boicot:

“La determinació presa per la premsa diària de Barcelona de suprimir, de cop i volta, l'anunci en la secció corresponent dels programes de les emissores locals, ha cridat fortament l'atenció del públic. És natural. Les emissores són avui el millor recurs de les famílies; diríem més pròpiament llur recurs suprem, en el múltiple sentit d'informar-les, divertir-les, educar-les, instruir-les, donar-los música i teatre, conferències i tota la gamma de les activitats humanes”.³⁴⁰

Es dona aquest fet perquè la premsa creu que la ràdio li treu anunciants. Arran d'això, hi ha moltes crides a favor de la perfecta compatibilitat dels dos

³³⁸ ESPINET, F.(1997, 312).

³³⁹ El setmanari *Mirador* va ser pioner en la iniciativa ja que la seva “L'hora radiada” va començar el 13 d'abril de 1932, vegeu “L'hora radiada”. *Mirador* [Barcelona] (14 d'abril de 1932), pàg. 8. Es tractava d'una edició setmanal de mitja hora de durada, a través de RAC, on es feien comentaris de l'actualitat política i social, anticipacions del proper número del setmanari, conferències a càrrec d'una personalitat de la política, la cultura... Era una manera d'arribar a un públic més massiu i un autèntica experiència de comunicació multimèdia, vegeu SINGLA, C. “Un setmanari multimèdia: “L'hora radiada” de *Mirador* (1932). *Treballs de comunicació*. (Octubre de 1997), núm. 8, pàg. 39-45. Pel que fa a *La Publicitat* comença les seves emissions l'11 de febrer de 1935, vegeu “Ahir s'inauguraren les emissions radiofòniques de *La Publicitat*. *La Publicitat* [Barcelona] (12 de febrer de 1935), pàg. 1, 3. Com *Mirador*, la voluntat era “introduir al nostre diari totes aquelles innovacions que millorin la seva presentació, el facin més interessant o augmentin el seu radi de difusió”. Els programes es feien des de la redacció del diari, connectats a l'emissora de Ràdio Barcelona. Cada dia s'oferia un resum de les notícies que, a l'endemà, publicaria el diari. I un cop per setmana, durant mitja hora, es radiaven reportatges que elaboraven els redactors de la publicació. I per tots aquells micròfons passarien molts periodistes de la premsa escrita, com Tísner, Tomàs Roig i Llop, Josep Maria Planes... I prohoms de la cultura catalana Lluís Nicolau d'Olwer, Antoni Rovira i Virgili, Ferran Soldevila...

³⁴⁰ PÉREZ VILAR, R. “La Premsa i la Ràdio Associació”. *Mirador* [Barcelona] (28 de juliol de 1932), pàg. 8.

mitjans. El periodista i escriptor Josep Navarro Costabella ja veia la complementarietat de ràdio i premsa:

“Recordeu un fet important, el que vulgueu. Els informadors radiofònics han comunicat el fet gairebé a l’instant de produir-se. I amb tot, aquell dia, o aquell vespre, els diaris han tingut una venda major. I és clar. El públic ha seguit amb vivíssim interès la informació radiofònica; però acabada aquesta informació, quan voldria recordar un detall, una paraula, una actitud, vulgui o no vulgui ha de recórrer a el diari”.³⁴¹

Una mostra d’aquesta reconciliació seria l’aparició, l’1 de gener de 1935, del diari *L’Instant*³⁴² amb la voluntat d’unir premsa i ràdio a les seves pàgines. Però és clar que la ràdio està descabdellant la realitat d’aquella societat. “Seria difícil trobar un invent modern de més vasta utilització que el de la radiofonia”, diria el 1932 Pau Romeva, un dels fundadors d’Unió Democràtica de Catalunya (UDC), al considerar-la “un instrument imprescindible en la difusió de la cultura”.³⁴³

Si la cultura era una de les fites de la República, la ràdio podia ser una bona aliada. Es demana que la Generalitat faci entrar la ràdio a les aules (Universitat radiada, lliçons radiades a l’escola primària, conferències...) com tots “els països dinàmics” que volen una “millora a la marxa de la seva personalitat”.³⁴⁴ També es crida a que els intel·lectuals s’incorporin al mitjà, ja que “Avui dia, cap altre mitjà d’expansió intel·lectual i fins i tot intel·lectualista, no pot superar la ràdio”.³⁴⁵ La ràdio es veia com una amiga de tothom, fins i tot del llibre: “Ambdós, per mitjà del vehicle meravellós de la paraula, penetren en

³⁴¹ NAVARRO COSTABELLA, J. “La perfecta compatibilitat de la premsa i la ràdio”. *La Publicitat* [Barcelona] (28 d’abril de 1935), pàg. 8.

³⁴² Promogut per RAC i *La Veu de Catalunya*, pretenia ser un producte modern, adaptat als nous temps. De fet, substituïa la revista portaveu de RAC, *Catalunya Ràdio*. Sobre *L’Instant* en parlaré amb més profunditat a el capítol 4.

³⁴³ ROMEVA, P. “La ràdio i la cultura”. *El Matí* [Barcelona] (6 de maig de 1932), pàg. 11-12.

³⁴⁴ PÉREZ VILAR, R. “L’emissora cultural”. *La Publicitat* [Barcelona] (21 de juny de 1931), pàg. 10.

³⁴⁵ ALBERCH, S. “La incorporació dels intel·lectuals a la ràdio”. *La Publicitat* [Barcelona] (9 de juny de 1935), pàg. 11.

el cor de l'home per a ensenyorir-se'n ben sovint. La ràdio i el llibre tenen una densitat espiritual parella".³⁴⁶

La ràdio pot fer duet amb tot. Ja que pot servir per donar a conèixer les "excel·lències" turístiques de Catalunya a tot el món a través de les ones;³⁴⁷ convertir-se en un "element insuperable per a la difusió de la publicitat";³⁴⁸ fomentar l'interclassisme: "Ha fet que la burgesia sentís des de casa seva, l'oratoría dels mítings d'esquerra";³⁴⁹ ser font d'inspiració eròtico-poètica: "Per al bon ràdiotelefonista la sina de la dona amada és un condensador variable... En ella cerca febrosament l'onda que mai no arribarà a condensar",³⁵⁰ o bé la clau per resoldre els misteris existencials: "No hi ha dubte què, si en algun món veí del nostre sistema planetari hi ha éssers racionals i es troben suficientment desenvolupats per a comunicar-se amb nosaltres, serà amb la ràdiocomunicació que es podran establir els lligams que ens demostraran el que la Ciència actualment suposa: la pluralitat dels mons habitats".³⁵¹ Però sobretot està al servei de la il·lusió de progrés d'aquella societat.

En el naixement, i consolidació, del mou mitjà, a part del públic, hi tenen molt a dir els fabricants de la naixent indústria electrònica, els enginyers, els comerciants i els radioafecionats. Seran ells els que encendran i escalfaran el que s'anomenava "radiomania".

Bona mostra d'això són les Exposicions de Ràdio que es van fer a Barcelona durant els anys trenta. Un autèntic aparador de modernitat. Amb la intenció de consolidar i augmentar la indústria de la ràdio a Catalunya i totes les seves rames: la fonografia, el cinema sonor, la fotografia, la televisió... i emulant les grans exposicions de Nova York, Berlín, Londres o París.³⁵²

³⁴⁶ ROIG, T. "La ràdio i el llibre, bons aliats". *L'Instant* [Barcelona] (10 d'abril de 1935), pàg. 8.

³⁴⁷ *Vegeu* "El turisme i la radiodifusió". *La Publicitat* [Barcelona] (2 de juny de 1935), pàg. 9.

³⁴⁸ "La ràdio, element insuperable per a la difusió de la publicitat". *L'Opinió* [Barcelona] (3 de juliol de 1932), pàg. 3.

³⁴⁹ CAPDEVILA, J.M. "La ràdio ens ha servit". *El Matí* [Barcelona] (30 de juny de 1931), pàg. 6.

³⁵⁰ SINDREU, C. (1928, 2).

³⁵¹ CALVET, E. "Pot haver-hi comunicació interplanetària?". *L'Instant* [Barcelona] (21 de març de 1935), pàg. 8.

³⁵² "Entorn de la 1ª Exposició Nacional de Ràdio". *L'Opinió* [Barcelona] (28 d'octubre de 1931), pàg. 6-7.

Però sobretot l'èxit venia per part de l'interès del públic per fruir amb les darreres novetats en matèria de radiodifusió. Es calcula que a la primera Exposició de Ràdio, celebrada el novembre de 1931, van passar-hi més de 200.000 persones, una xifra de visitants molt superior a la de les exposicions de París i Berlín, “[...] demostració evident que a Catalunya hi ha una remarcable afició per la ràdio que cal atribuir a la delectança que produeix als catalans l'escoltar bona música”. Això també provava que “la ràdio és un valor econòmic, industrial comercial, que dóna feina a moltes persones”, però a part de la riquesa era evident que entrava “[...] de ple en la vida moderna per la seva acció informativa d'educació i d'esplai artístic”.³⁵³

Només calia veure l'afició. Per exemple, els radioafccionats, que no paraven de créixer per tot Catalunya. El 1932 hi ha més de 140 estacions emissores amateurs. Son aquells individus “[...] que amb una tasca benedictina, que requereix una paciència i una voluntat enorme, van explorant el progrés de les ondes curtes perquè després les grans empreses financeres les explotin”,³⁵⁴ escriuria el periodista Màrius Vives després de passar una nit amb ells i sentir com es comunicaven amb tot el món i veure els seus constants experiments.

Però deixant de banda els més obsessionats. En el món, el 1935, hi havia 80 milions d'aparells de ràdio, l'estat espanyol ja en comptava amb 700.000, lluny dels espectaculars 20 milions dels Estats Units o Rússia, dels 7 del Regne Unit, o bé dels gairebé 2 de França.³⁵⁵

I el mitjà s'havia de convertir (com la resta de mitjans) en una manera d'imaginar la realitat, ja que la seva intenció era: “[...] difondre els coneixements més diversos entre els pobles i àdhuc fer evolucionar el més ràpidament possible la manera de pensar de les noves generacions, fer-les més universals, per tal que d'ací pocs anys un català no s'estranyarà d'anar a Nova York, París,

³⁵³ “Efectes de la darrera Exposició de Ràdio”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (26 de novembre de 1931), pàg. 7.

³⁵⁴ VIVES, M. “Una nit amb els ràdio experimentadors catalans”. *La Humanitat* [Barcelona] (30 d'agost de 1932), pàg. 5.

³⁵⁵ “Els receptors de ràdio a tot el món”. *La Publicitat* [Barcelona] (18 d'agost de 1935), pàg. 9. Les dades són de les darreres enquestes (juny de 1935) fetes al Congrés de la Unió Internacional de Ràdio.

Londres o Berlín, perquè el cinema, la ràdio i els discos ja li hauran fet veure i sentir la vida d'aquells pobles".³⁵⁶

³⁵⁶ "La segona Exposició de Ràdio". *L'Opinió* [Barcelona] (30 d'octubre de 1932), pàg. 13.

3. El periodisme català de la mirada (1931-1936)

La premsa serà el principal mitjà de comunicació del període republicà. Un autèntic mapa per orientar-se per la realitat en aquella societat. El periodisme català, que té el seu esclat madur durant la República, l'anomeno periodisme de la mirada perquè es basa en l'observació. Un periodisme que tindrà un contacte diferent amb la realitat: la tractarà de tu a tu, serà molt visual, pròxima, directa. És un periodisme imaginatiu perquè bona part dels seus periodistes són literats. Una realitat construïda amb la imaginació però que la cerca al carrer: als Ateneus, terrasses, tavernes... Al carrer. Conscient que la recreació de la realitat no la destrueix. Perquè la imagina per fer-la propera. Un concepte plenament televisiu.

Amb afany constant de mirar i veure. Interessat ja tradicionalment per les noves tecnologies, per tots els nous i trepidants canvis de la societat, per l'emmirallament amb Europa i la resta del món. Una vocació moderna, avantguardista, cosmopolita. La mirada serà un eix bàsic d'aquest periodisme. El catalanisme també serà un dels factors principals: diaris i periodistes destil·len la realitat a través de les ideologies. És un principi indestruïble, i que fa aquell periodisme pròxim, i al servei de les forces catalanistes, hegemòniques durant la República. El periodisme a Catalunya també presenta una pluralitat de capçaleres que ja és sinònim d'aquell desig de mirades diferents. Uns diaris que cada cop més tindran una voluntat de masses, popular, altament visual.

En aquest capítol es repassen, primer teòricament, els conceptes d'aquell periodisme (l'observació, la seva evolució i el catalanisme). Les decisives influències ideològiques que van tenir per aquell periodisme les figures de Francesc Pujols, Josep Pla i Eugeni Xammar. Ja després per endinsar-nos, de primer, en l'evolució del periodisme català del vuit-cents fins a la dictadura de Primo de Rivera, i després per radiografiar extensament el periodisme de la mirada de la República: la concepció de la realitat del periodisme de periodistes i diaris, i la mirada política dels mateixos. Serà

gràcies a totes aquestes singularitats del periodisme català que neix la imatge de la televisió a la premsa, al seu desig d'observació.

3.1 Introducció teòrica al periodisme català

En aquest apartat, breument, vull repassar les principals aportacions teòriques sobre aquell periodisme. Estructurades en tres punts: la mirada com a concepció de la realitat; l'evolució d'aquell periodisme, és a dir, el passar d'un periodisme anacrònic a un de modern i finalment el catalanisme com a factor indestruïble i inherent a la concepció del periodisme català.

3.1.1 La mirada com a concepció de la realitat

Hi ha una línia de continuïtat -moltes vegades estroncada o difusa- en el periodisme català sobre les maneres d'interpretar la realitat. Segons el Dr. Josep Maria Casasús, aquest traç arrenca des dels mateixos orígens de la cultura escrita del país i es troba renovada en etapes successives. I estaria inspirada en el principi de l'observació pròpia i realista dels esdeveniments, en una interrogació basada en el sentit comú, en la interrogació directa de la naturalesa i dels esdeveniments, en un esperit transcendentalista que defuig tota concessió al sensacionalisme i en una tècnica de narració fonamentada en un estil clar, concís, directe, familiar, col·loquial, normal, intel·ligible.³⁵⁷

Per Casasús la crònica és el gènere genuí del periodisme català, ja que deriva d'un mateix principi ideològic, comú a tota la tradició del pensament filosòfic i cultural català, basat en la noció fonamental del sentit comú o del seny,³⁵⁸ i que troba el seu mètode treball en l'observació pròpia del món, en la voluntat de ponderació i en una vocació d'objectivitat.

³⁵⁷ CASASÚS, J.M. (1987, 27).

³⁵⁸ El seny constituiria un punt cardinal del temperament català. Segons el filòsof Josep Ferrater Mora (1912-1991), que va identificar i glossar els trets de la vida catalana (continuïtat, seny, mesura i ironia), el seny és sobretot observació, l'observació de la realitat als nostres interessos: "[...] ésser assenyat vol dir alhora ésser discret i circumspecte, és a dir, ésser home que emprèn, abans de cada acció decisiva, un

Així podem partir del verisme en la narració de fets de les grans cròniques medievals de Jaume I, Bernat Desclot, Ramon Muntaner i Pere el Cerimoniós, a la recerca de la veritat i l'observació de Ramon Llull o Joan Lluís Vives. Són línies de pensament i contemplació de la realitat que enllaçaran – malgrat els períodes estèrils dels segles XVII i XVIII- amb el pensament, filosòfic i periodístic de Jaume Balmes, Josep Torras i Bages del segle XIX, l'obra de Valentí Almirall, Joan Mañé i Flaquer, Joan Maragall... Que es perllongaria amb Miquel dels Sants Oliver, Francesc Pujols, Antoni Rovira i Virgili... Començaria a modernitzar-se amb el noucentisme d'Eugeni d'Ors, Josep Carner, Jaume Bofill i Mates, donaria un tomb substancial amb la generació d'entreguerres, Eugeni Xammar, Josep Pla, Carles Soldevila... Un fil que també arribaria als joves periodistes republicans, amarats d'observació per la realitat, com Domènec de Bellmunt, Irene Polo, Josep Maria Planes...³⁵⁹ Tots aquests antecedents havien d'influir en una generació de periodistes.

Aquesta observació de la realitat -com a eina bàsica de pensament i treball- també fa que el periodisme català tingui una preocupació precoç per totes les noves tecnologies de la comunicació. Un desig de mirar el que ha de venir (i les conseqüències i l'abast que tindrien a la societat) que fins i tot s'avança al creixement que més tard tindran tots aquests nous invents en la societat.³⁶⁰ Eugeni d'Ors, Josep Maria de Sagarra, Sebastià Gasch... parlaran de cinema, Gaziel, Carles Soldevila, Domènec Guansé... de la ràdio, per esmentar alguns dels molts exemples. Aquest interès permanent es pot copsar

examen reposat de les seves possibles conseqüències; que mira sempre cautelosament el seu entorn”, *vegeu*, FERRATER MORA, J. *Les formes de vida catalana i altres assaigs*. 4^a ed. Barcelona: Edicions 62, 1991. (Les millors obres de la literatura catalana; 35), pàg. 53. L'historiador Jaume Vicens Vives també compartirà reflexió: “[...] el seny és la capacitat per a fer-se càrrec de situacions concretes i es manifesta en el judici correcte i en l'acció eficaç sobre aquestes situacions, i també que s'ajusta a la mesura d'or dels pensadors mediterranis”, *vegeu*, VICENS VIVES, J. *Notícia de Catalunya*. 2^a ed. Barcelona: Edicions 62, 1999. (Les millors obres de la literatura catalana; 111), pàg. 172-173.

³⁵⁹ CASASÚS, J.M. (1987, 28-37).

³⁶⁰ *Ibid.*, 54-59. Enllaçant en aquest sentit l'historiador Jaume Vicens Vives (1910-1960) veu com un dels eixos bàsics del temperament català no només l'observació “del que s'ha esdevingut”, sinó també “del que s'esdevé”. VICENS VIVES, J. (1999, 173). I per adonar-se d'aquesta il·lusió, o afany, per les realitats que han de venir, Josep Ferrater Mora, ja deixa clar que el català és un home utòpic, però no com un ideal fantàstic, i sense realitat possible, “sinó com allò que arrela en la més pregona de les realitats: en la realitat de la il·lusió humana per quelcom que potser no podrà assolir mai, però que no deixarà mai d'enyorar”. FERRATER MORA, J. (1991, 65).

en les diverses generacions de periodistes. Així doncs, fidel a aquest esperit, era ben factible, per tradició, que el periodisme català també es preocupés de la televisió, com demostra aquest treball.

El periodisme i la premsa seran un dels principals mapes, en aquell primer terç del segle XX, on es podrà veure tota aquesta concepció de la realitat.³⁶¹ El pla que servirà de referència perquè la societat s'orienti: situarà les converses, les discussions, les decisions, els somnis, les il·lusions, les frustracions, els maldecaps... Anirà més enllà de la domèstica lectura de l'esfera privada i zigzaguejarà per l'esfera pública: els cafès, als transports, els centres cívics...³⁶² Així es teixirà i consolidarà la xarxa de relacions comunicatives que es constituirà en la formació social catalana de masses: amb una funció socialitzadora culturitzadora i polititzadora de primer ordre.³⁶³

La mirada d'aquell periodisme, d'aquells diaris, es convertirà en la realitat. Les coses seran perquè ho diuen els diaris. El periodisme no només informa de la realitat exterior, sinó que configura la realitat subjectiva de la gent, fins a esdevenir una eina essencial en la modelació de la representació de la pròpia vida. Independentment de les connotacions específiques que tingui per cada ciutadà, la premsa, es convertirà en una realitat col·lectiva.³⁶⁴

Realitat i imatge d'aquella realitat es confondran malgrat la consciència que es tindrà de la tergiversació de la realitat que comporta aquesta imatge donada per la premsa. En aquest món de la nova SCCM el que compta com a real no és el que s'ha viscut, sinó allò que la premsa ofereix. Bon exemple són els casos enlluernadors de les fotografies i demés recursos gràfics.³⁶⁵

La premsa es converteix en símbol i simulacre de la realitat.³⁶⁶ Aquesta dualitat de dos "realitats" ("realitat" i "simulacre") és també molt pròpia de la

³⁶¹ *Vegeu*, LIPPMANN, W. (1964) i també, LIPPMANN, W. (1995).

³⁶² ESPINET, F.; TRESSERRAS, J.M. (1999, 75).

³⁶³ ESPINET, F. (1997, 152-153).

³⁶⁴ *Ibid.*, 115, 140, 205-209.

³⁶⁵ *Ibid.*, 179.

³⁶⁶ Sobre la simulació (fingir tenir el que no es té) en fa una interessant reflexió el pensador francès Jean Baudrillard que és oportuna esmentar en aquest apartat, ja que la simulació, a més de qüestionar la diferència entre el que és veritat i fals, i el que és real i imaginari, és una eina poderosa ja que permet anar més enllà de les coses a les quals es fa referència. La simulació permet somiar i generar efectes reals. El mateix cas d'aquest treball, al parlar de les informacions sobre televisió. Un fet que a Catalunya encara no existeix, però que al parlar-ne a la premsa, gràcies a la mirada del periodisme català,

concepció del periodisme català i del tarannà del país.³⁶⁷ Una mena de vol i dol. Que en el cas d'aquest treball es manifesta prou clarament amb la televisió: observar el que es vol, el que ha de venir, però no arribar-hi encara, per molts motius, com veurem. En qualsevol cas això no seria possible sense la observació, sense la mirada que guaita de tu a tu. Això és el que permet veure-hi, imaginar, somiar, i continuar fent-ho.

3.1.2 Evolució d'un periodisme

La premsa (i la impremta) és uns dels instruments bàsics de la realització de la SCCM a Catalunya.³⁶⁸ Atès que es converteix en el veritable portaveu dels canvis d'aquella SCCM (esports, cinema, ràdio, aviació...), així com la publicitat que configurarà modes i desigs de tot aquell nou univers. Ja a finals del segle XIX, la premsa, el periodisme, esdevenien un element central de la vida quotidiana de la gent. Els lectors utilitzaven aquesta premsa per a dibuixar i acolorir la part de la seva imatge de la realitat que quedava menys vinculada a la seva experiència directa.³⁶⁹

Estem, però, en general, davant d'una premsa i un periodisme encara anacrònics. De fet, la premsa catalana dels primers anys del segle XX, en molts aspectes, és comparable a la premsa europea dels anys seixanta i setanta del segle anterior: periodisme bàsicament d'opinió; tractament homogeni de l'espai; poc il·lustrada i amb escassa proliferació dels gèneres periodístics.³⁷⁰ La maquinària de la SCCM va avançant, i no serà fins els anys de la

s'està creant una realitat favorable perquè existeixi. *Vegeu*, BAUDRILLARD, J. *Cultura y simulacro*. Barcelona: Kairós, 1993. (Ensayo), pàg. 10-18, 47-48.

³⁶⁷ Ferrater Mora afirmarà que el caràcter català admet el "sí" i el "no" en totes les coses. Passar d'un extrem a l'altre sense romandre-hi definitivament, perquè els extrems són reconeguts i respectats, però no acceptats. És un talant romàntic, i utòpic (al que fem referència abans), però arrelat a la realitat, que potser no podrà assolir, però que no deixarà d'imaginar i de somiar. FERRATER MORA, J. (1991, 75-86).

³⁶⁸ Dins de la formació històrica de la comunicació de masses, és evident que per a qualsevol país inclòs a l'àmbit europeu-occidental l'element clau és la premsa. La premsa és el primer mitjà de comunicació de masses en sentit estricte, i el vehiculador més important de la cultura de masses fins a l'aparició dels mitjans audiovisuals. *Vegeu*, GÓMEZ MOMPART, J.LI.; MARÍN, E. (1986, 433-434).

³⁶⁹ ESPINET, F.; TRESSERRAS, J.M. (1999, 57).

³⁷⁰ MARÍN, E. (1991, 200-204).

Mancomunitat, i la Primera Guerra Mundial, quan la premsa s'acabi modernitzant i esdevingui de masses.

Som en el període la Mancomunitat, on la premsa esdevindrà de masses. Catalunya, però especialment Barcelona, assoleix en aquest període les condicions econòmiques, socials, polítiques, culturals i tecnològiques perquè això sigui possible.³⁷¹ Si el 1900 hi havia a Catalunya 234 diaris, el 1913 ja en són 413, i el 1920, 539. El número de diaris en català també es doblaria de 1913 a 1920 (de 70 a 143).³⁷²

Tot això és fruit dels canvis, com s'ha vist al capítol 2, d'aquella SCCM. El pas d'una societat tradicional a una societat de comunicació de masses. La configuració d'un nou ecosistema comunicatiu amb producció i consum massiu. Aquests nous diaris ja incorporen els elements de modernitat a les seves pàgines: el cinema, la dona, el turisme, els automòbils... L'augment del volum d'informacions, i de pàgines, ja obliga a les capçaleres a ordenar les informacions temàticament, a tenir més cura de la presentació i a una renovació de l'estructura empresarial dels diaris, ja es concep el periodisme com a negoci (caràcter industrial i empresarial) i, de fet, els diaris d'informació general aniran guanyant lloc a els diaris polítics.

El periodisme a Catalunya canviava i ho feia de la mà d'una nova generació de periodistes: "La generació d'entreguerres", com l'ha anomenat el Dr. Josep Maria Casasús.³⁷³ Són Josep Pla, Eugeni Xammar, Agustí Calvet (Gaziel), Manuel Brunet, Carles Soldevila... Donen un tomb substancial respecte a la immediata tradició anterior: Eugeni d'Ors, Joan Maragall, Valentí Almirall, Jaume Balmes...

Era una generació amb sensibilitat europea, amb un concepte de modernitat professional que volia aplicar als models de diari i als gèneres periodístics. Una generació que mirava d'una manera diferent la realitat. Molt hi té a veure els seus viatges professionals a l'estranger, la feina de corresponçal o enviat especial. Gaziel i Xammar van estar a la Primera Guerra Mundial. Gaziel, des de *La Vanguardia*, tornaria a ser la brúixola que orientaria la

³⁷¹ GÓMEZ MOMPART, J.LI. (1992).

³⁷² *Ibid.*, 120-123.

³⁷³ CASASÚS, J.M. (1987, 37-48).

burguesia. Xammar voltaria per tot el món, sense trencar els vincles personals i professionals amb Catalunya. Pla, a partir de 1920 no deixa de rodar per Europa: França, Alemanya, Itàlia, Rússia... Però sempre tenint un peu al país.

Serien uns noms que influenciaren en la generació periodística que comença a publicar per la dictadura i s'allarga fins la Guerra Civil: Josep Maria Planes; Domènec de Bellmunt; Irene Polo; Joaquim Ventalló; Josep Maria Lladó; Lluís Aymamí; Fermí Vergés; Carles Sentís...

A més, tenim una altra característica preeminent que marcaria el periodisme català fins a la Guerra Civil: la literatura. Aquella generació d'entreguerres, en la plenitud del noucentisme, amb una clara vocació literària, en molts casos, es veu privada de la Universitat i amb l'obstacle d'un escàs mercat literari europeu i, òbviament, autòcton. El periodisme serà una opció de subsistència. La premsa serà geografia d'escriptors: Eugeni d'Ors; J.V. Foix; Carles Soldevila; Josep Carner...

Aquests escriptors, a Catalunya, supliren les mancances de la premsa catalana, ja que segons Joan Fuster: "Escriure "en català" –escriure bé en català-, fins a prou avançat el segle XX, va ser cosa gairebé exclusiva dels literats professionals. En català, aleshores, a penes existia la fauna intermèdia de l'aficionat i del periodista, que tan eficaçment omple el buit que hi ha entre el lector de diari i la literatura".³⁷⁴ Segons l'escriptor valencià, la premsa catalana de 1900 a 1938, va ser una de les més "intel·lectuals" d'Europa, a causa precisament d'aquesta "falta de braços" en el periodisme català.

Així tenim que el periodisme català passa de les pràctiques arcaïques a les modernes relativament ràpid: de la Mancomunitat a la Generalitat

³⁷⁴ FUSTER, J. *Literatura catalana contemporània*. 8^a ed. Barcelona: Curial, 1988. (Biblioteca de la Cultura Catalana; 23), pàg. 284. L'escriptor Pere Gimferrer també destaca aquesta singularitat, però alhora dualitat, del periodisme català que vol anar més enllà amb la seva contribució literària: "El que es produeix, a les primeres dècades el segle XX, sobretot en l'àmbit català, és l'aparició d'un periodisme literari o, més aviat, d'una literatura manifestada pel periodisme d'alta qualitat, de tanta ambició com en el seu àmbit podia tenir la que acabo d'esmentar d'Unamuno que, en uns casos –i molt particularment en dos casos molt importants: el d'Eugeni d'Ors i més tard el de J.V. Foix– no únicament té aquesta pretensió literària sinó que té una ambició sistemàtica i programàtica de caràcter cívic, polític i ètic". *Vegeu*, GIMFERRER, P. *Literatura catalana i periodisme*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Centre d'Investigació de la Comunicació, 1996, pàg. 19. L'obra és la reproducció de la conferència de l'escriptor amb motiu del lliurament dels VIII Premis a la Investigació sobre Comunicació de Masses.

Republicana (20 o 25 anys). Aquest nou periodisme, segons el Dr. Enric Marín es va veure particularment marcat per tres factors:³⁷⁵

1. Un retard relatiu evident del procés de configuració de la SCCM catalana en relació als països més desenvolupats del context europeu.
2. Singularitat cultural i política de la formació social catalana sorgida del XIX: nacionalitat sense Estat (amb un moviment nacionalista cultural i polític emergent) definida per un procés de diglòssia lingüística en el que la llengua de prestigi i de cultura és la llengua espanyola, mentre la llengua pròpia, plena de vitalitat, veu limitada la seva funció social com a vehicle de comunicació als circuits preferentment orals.
3. Unes diferències socials molt marcades, determinades per un creixement capitalista molt accelerat i desordenat. El profund classisme de la societat catalana d'aquests anys era generador d'antagonismes socials i polítics que trobaven expressió política amb facilitat. Aquesta situació es veia reflectida amb transparència en la producció periodística, i marcà el seu estil.

L'acció combinada d'aquests tres factors explicaria, en part, la creació d'una variant periodística catalana que va quallar els anys trenta. Amb la República arriba l'eclosió, i la premsa de masses es converteix en un veritable laboratori de modernització.³⁷⁶ Estem davant d'un periodisme modern, innovador, renovador, que es mostra, segons el Dr. Josep Maria Casasús, en les següents característiques:³⁷⁷

1. Maduresa de la primera generació de grans corresponents i del periodisme informatiu o de notícies: l'experiència estrangera de

³⁷⁵ MARÍN, E. (1991, 198-199).

³⁷⁶ ESPINET, F.; TRESSERRAS, J.M. (1999, 83).

³⁷⁷ CASASÚS, J.M. (1993, 33-46).

Josep Pla, Gaziel o Eugeni Xammar influenciaria el periodisme i els periodistes de la fornada republicana.

2. Aparició de les primeres mostres reeixides de periodisme d'investigació.
3. Incorporació de la dona a les tasques periodístiques.
4. Modernització de l'articulisme amb l'experimentació de noves formes estilístiques, i amb la incorporació de temàtiques considerades marginals fins aleshores.
5. Primers tractaments acurats del periodisme informatiu.
6. Culminació de les primeres línies de recerca científica sobre periodisme amb la desclosa de la gran escola hemerogràfica catalana.
7. Germinació de tècniques i recursos propers a l'anomenat "nou periodisme".
8. Experiències pioneres de periodisme de ràdio.
9. Renovació i creació de nous mitjans de comunicació.
10. Consolidació del fotoperiodisme
11. La influència estrangera: sobretot arran de la Guerra Civil amb l'arribada de periodistes de fora.

Tot plegat, durant la República, configura un discurs periodístic de masses (d.p.m.)³⁷⁸ amb personalitat pròpia, que assoleix uns nivells de qualitat i sofisticació tècnica homologables a la resta de països europeus. Caracteritzat per la seva originalitat avantguardista; amb un nivell intel·lectual comparativament molt alt, una vocació política evident i una voluntat analítica remarcable. Aquest model periodístic es pot identificar com a "informatiu d'interpretació" en el que la crònica (i el reportatge) és el gènere informatiu qualitativament hegemònic. Aquesta preeminència de la crònica ja situa el periodista com a historiador de l'immediat.

³⁷⁸ GÓMEZ MOMPART, J.LI.; MARÍN, E. (1990, 204-206). Un discurs periodístic de masses que ja s'estava desenvolupant des de principis del segle XX, *vegeu*, GÓMEZ MOMPART, J.LI.; MARÍN, E. (1986, 433-451).

Es produeixen també canvis de morfo-sintaxi dels diaris:³⁷⁹ es muda la tipologia i l'estil dels diaris; hi ha una ordenació temàtica dels continguts més acurada (portada; seccions; suplement...); la presentació dels continguts incorpora fotos, acudits, dibuixos; es té cura de la compaginació, les famílies i tipus de lletres...; i el discurs periodístic ja presenta un llenguatge pròpiament periodístic: incorporació de nous gèneres, titulars i estructura de les notícies... Tot això també es produeix perquè hi ha una autonomia empresarial, cultural i política respecte la premsa de Madrid, que contrasta amb la connexió creixent de les pràctiques periodístiques renovadores europees i nord-americanes.

Així, per un costat, a nivell econòmic i social tenim que la població de Catalunya passa dels 1,9 milions el 1900 als gairebé 2,8 de 1930. I que la població analfabeta de la ciutat va disminuir un 40% del total el 1900, a un 15% el 1930. Aquesta suma de factors -floriment premsa en català; qualitat intel·lectual d'aquesta i elevat número de diaris i lectors- afavorí la consolidació del sistema a periodístic de masses en català.³⁸⁰

La premsa diària ostenta el paper central dins del sistema periodístic català de la Segona República. El seu mig centenar de títols tenia una tiratge global de 550.000 exemplars diaris,³⁸¹ aproximadament, per una població de pràcticament 2,8 milions d'habitants, amb un índex de lectura no superat ni abans ni després.³⁸² Durant la República les empreses periodístiques catalanes podran classificar-se així:³⁸³

³⁷⁹ *Ibid.*, 206-209.

³⁸⁰ JONES, D.E. "Perspectiva econòmica de la premsa diària catalana durant la II República". *Gazeta*. (1994), núm. 4, pàg. 235.

³⁸¹ Les dades varien, per les múltiples fonts i el coneixement poc fiable que és té de les xifres de la premsa de l'època, per exemple, segons Francesc Espinet i Joan Manuel Tresserras la venda d'exemplars de diaris editats a Barcelona va passar, en 30 o 35 anys, de menys de 100.000 a més de 600.000. I comptabilitzant tota la premsa diària editada a Catalunya hi hauria uns 650.000 exemplars diaris. ESPINET, F.; TRESSERRAS, J.M. (1999, 76).

³⁸² JONES, D.E. (1994, 245).

³⁸³ *Ibid.*, 239. Per Jones a l'estructura de propietat dels diaris predomina la petita empresa familiar, o d'individuals d'una banda, i dels principals partits polítics, o gent propera a ells, com a editors, d'una altra. Els diaris "independents" en quant a difusió i a ingressos per publicitat tindran un paper protagonista. Però la influència ideològica, especialment en les elits, recaurà en els altres.

1. Empreses periodístiques privades, dedicades a l'edició de "diaris independents", seria el cas, per exemple, de *La Vanguardia* o *La Noticias*.
2. Empreses periodístiques però posades al servei d'un partit polític, per exemple, *El Correo Catalán* o *El Día Gráfico*.
3. I les empreses constituïdes pels mateixos partits polítics, o persones afins, editores de diaris d'orientació amb un marcat sentit ideològic i polítics. Són tots els diaris en català: *La Veu de Catalunya*, *La Publicitat*, *La Humanitat*...

Així arribarem a un zenit de la modernització del periodisme català durant els últims anys de la República: quan apareixen els primers diaris populars en català.³⁸⁴ Són *L'Instant*, *Última Hora* i *La Rambla*. Diaris que ofereixen una nova mirada sobre la realitat. Amb una gran influència de la premsa europea i sobretot nord-americana. Els espectacles tindran protagonisme en detriment de la política (tot i ser diaris de partit).³⁸⁵ Volen arribar a un públic molt ampli ("popular") i guanyar nous lectors, per això calia aportar noves realitats (cinema, ràdio, moda...) "populars". Fets curiosos, diversos, molts successos i moltes informacions i novetats de fora, especialment dels Estats Units.

Són capçaleres que aportaran grans canvis periodístics, atès que cerquen una gran difusió i una gran rapidesa informativa. La visualitat manarà.³⁸⁶ grafismes, fotografies, cossos de lletra grans, titulars cridaners... La

³⁸⁴ CLOTET, N. "La construcció de diversos models d'esdeveniments en els diaris populars de la Catalunya de mitjans dels anys 30". *Periodística. Revista acadèmica*. (1990), núm. 2, pàg. 79-93. Aquest article és un resum del treball de recerca del professor i periodista Narcís Clotet. Vegeu, CLOTET, N. *La Configuració d'un model de diari popular en català durant la Segona República: una anàlisi comparada de les unitats redaccionals d'"Última Hora", "L'Instant" i "La Rambla"*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Ciències de la Comunicació, [1990?]. [Treball de recerca].

³⁸⁵ Per exemple, Narcís Clotet comptabilitza que l'espai que dedicava *Última Hora* als temes "importants" (política, economia...) era d'un 27,1% enfront d'un 69,9% dedicat als espectacles, esports... Vegeu *ibíd.*, 87.

³⁸⁶ Segons Clotet, a *Última Hora* el percentatge d'informació gràfica se situa en el 26,3% de l'espai redaccional del diari, mentre que a la resta de diaris catalans era d'entre el 2 i el 7%. *Ibid.*, 86. Aleshores la publicitat seria un dels factors claus per al desenvolupament de tot el disseny gràfic dels diaris: la il·lustració, la fotografia, l'aplicació dels nous tipus de lletra... Vegeu, PÉREZ DE ROZAS, C. "El disseny i la premsa". *Anàlisi*. (Desembre de 1990), núm. 13, pàg. 121-124.

funció d'entretenir arribava als diaris en català com a estratègia empresarial. Tot embolcallat amb una presentació molt espectacular, altament visual, per lluitar amb els mitjans audiovisuals com el cinema o la ràdio.³⁸⁷

La Guerra,³⁸⁸ l'exili,³⁸⁹ i la posterior dictadura va esbocinar, esquarterar i finalment enterrar tot aquell periodisme que ja tenia una embranzida imparable.

3.1.3 El catalanisme és notícia

Des del segle XIX hi ha una línia del pensament periodístic català que valora preferentment la premsa com una eina indispensable en l'obra de reconstrucció nacional, tant en el camp polític com en el cultural. Des de l'aparició del periodisme a la Renaixença literària i cultural de Catalunya, a la primera meitat del segle XIX, per a seguir amb la funció instrumental que

³⁸⁷ Tant el cinema com la ràdio van influenciar en la modernització del periodisme català d'entreguerres. Per exemple, el concepte narratiu del cinema, les tècniques de guió, i del diàleg, pròpies del cinema, però també de la ràdio, i fins i tot els mites cinematogràfics i el seu imaginari. Això es reflectia en els avenços del fotoperiodisme, en l'aparició de nous gèneres periodístics (la crítica cinematogràfica, les seccions de cinema i ràdio...), les innovacions en l'estil, més viu i directe, i la composició visual de les pàgines dels diaris. *Vegeu*, CASASÚS, J.M. "La influència del primer cinema en la renovació periodística catalana d'entreguerres". *Treballs de Comunicació*. (Octubre de 1996), núm. 7, pàg. 15-20.

³⁸⁸ Malgrat això, segons el Dr. Josep Maria Casasús la guerra, i el posterior exili dels periodistes catalans també van fer emergir el "reportatge novel·lat català" (quan aquest gènere es consolidava a la cultura professional anglo-americana), basat en les experiències bèl·liques. Barreja dels recursos de la novel·la (tècniques de narració, descripció i estil) i la realitat vista i experimentada, tenim els exemples de *556 Brigada Mixta* (1945) d'en Tísner; *Unitats de Xoc* (1938) de Pere Calders; *K.L. Reich* (1948) de Joaquim Amat Pinella o *Tots tres surten per l'Ozama* (1946) de Vicenç Riera i Llorca. Però Casasús ja reconeix que aquest gènere ja estava sembrat en el periodisme català dels trenta: "En aquest fenomen català que comentem, s'havia produït abans, però, una influència inversa: una part del periodisme més inquiet dels anys trenta havia manllevat de la novel·la unes certes solucions estilístiques i algunes de les tècniques de narració i descripció. Molts dels reportatges que la nova generació de periodistes va publicar en els anys previs a la guerra incorporaven recursos d'estil i d'estructura inspirats en els mecanismes típics de les històries de ficció novel·lesca, i fins i tot dels guions radiofònics i cinematogràfics". *Vegeu*, CASASÚS, J.M. "L'influx de la Guerra Civil del 1936 en la desclosa del reportatge novel·lat a Catalunya". *Treballs de Comunicació*. (Juny de 1992), núm. 2, pàg. 36.

³⁸⁹ Com fa veure l'escriptor Albert Manent, l'exili comportaria en conjunt la destrucció de la xarxa de quadres de la Catalunya autònoma: polítics, intel·lectuals, periodistes... Pel que fa als periodistes, el 1940, un 80% del periodistes catalans estaven exiliats. MANENT, A. *La literatura catalana a l'exili*. 2^a ed. Barcelona: Curial, 1989. (Biblioteca de la Cultura Catalana; 24), pàg. 17-18.

acomplí la premsa en el naixement i l'expansió del catalanisme polític durant el primer terç del segle XX.³⁹⁰

El cas de Catalunya és diferent que bona part de la resta de l'estat espanyol. La recuperació literària de la llengua pròpia i el desvetllament de l'esperit de renaixença de la identitat com a poble perllongarien la funció ideològica i política de la premsa durant el segle XX. La premsa catalana comença a ser de masses en els anys de la Mancomunitat. Institució que és una resposta de les classes hegemòniques catalanes insatisfetes pel desequilibri nacional a l'estat. La Mancomunitat, com a element modernitzador, va jugar un paper de dinamitzador i accelerador en la formació de la societat de masses. La premsa hi tindrà un paper fonamental en totes aquelles transformacions polítiques, culturals i comunicatives.³⁹¹

Es produiran catalanitzacions d'una alta càrrega simbòlica com la de *La Publicitat*, el 1922. Malgrat la dictadura de Primo de Rivera la premsa catalana mantindrà una evolució de desenvolupament força significativa. En aquells anys apareixen *La Nau* (1927); *El Matí* (1929); o setmanaris com *Mirador* (1929), *La Rambla* (1930) i *Imatges* (1930). En aquest sentit un dels majors canvis serà la catalanització dels diaris, que jugaran la carta del catalanisme. I ja arribats a la dècada dels trenta la premsa fou una de les eines culturals que va jugar a favor de la política de "reconstrucció nacional".³⁹²

La República és l'eclosió de tot plegat. La situació semblava permetre-ho.³⁹³ Les il·lusions per uns canvis socials i polítics, que a Catalunya vénen de la

³⁹⁰ CASASÚS, J.M. (1987, 119).

³⁹¹ GÓMEZ MOMPART, J.LI.; MARÍN, E. (1986, 434).

³⁹² MARÍN, E. (1991, 571). I també vegeu, FIGUERES, J.M. *Premsa i nacionalisme. El periodisme en la reconstrucció de la identitat nacional*. Barcelona: Pòrtic, 2002. (Monografies; 12).

³⁹³ Pel que fa a la premsa, tot i que durant la dictadura de Primo de Rivera una de les primeres mesures fou sotmetre la premsa a la censura prèvia, aquesta, a imatge i semblança d'aquella dictadura, no va ser massa coherent. Amb la caiguda de la dictadura, el 29 de gener de 1930, tornava, en teoria, a regir la Constitució de 1876, i, pel que fa a la premsa, la Llei de Impremta de 1883, que havia permès l'existència de la premsa republicana i havia facilitat la relació entre el sistema polític i el sistema informatiu. Amb l'adveniment de la Segona República, la premsa es veia afavorida per la Constitució de 1931 que promulgava la llibertat d'expressió i de premsa. Tot i això, la Llei de Defensa de la República de l'octubre de 1931, significà una restricció notable d'aquesta llibertat, ja que recordava que difondre notícies que poguessin alterar la pau i l'ordre públic podia ser un acte d'agressió a la República, i això, a més de les multes podia comportar l'empresonament o l'exili. De fet aquesta llei va ser aplicada a molts diaris, quan al Govern hi havia les esquerres doncs als diaris de dretes, i al revés igual. De

mà de les seves aspiracions nacionals, acompanyats de l'hegemonia política d'una formació com ERC,³⁹⁴ però també d'una aclaparadora majoria de forces polítiques catalanistes a tot el Parlament –i a tot el territori- com la Lliga o AC.

L'adveniment de la República fa brotar una intensa xarxa de diaris a Catalunya propers als partits catalanistes.³⁹⁵ La premsa creix en nom del pluralisme que porta el nou sistema polític i a Catalunya, a diferència de la resta de l'estat, destacarà per la seva heterogeneïtat.³⁹⁶ I la vinculació entre periodisme i política, entre periodistes i polítics serà un dels trets més significatius. Un fet que repercuteix immediatament en la pròpia organització del periodisme i en la manera de mirar la realitat. Per Antonio Checa, aquests lligams d'aquesta "República de periodistes", es poden desgranar així, també en el cas de Catalunya:³⁹⁷

1. Periodistes que passen a la política, generalment directors de periòdics que són escollits diputats en alguna o varies eleccions del període.
2. Persones vinculades a periòdics, però no redactors, que accedeixen a càrrecs polítics.
3. Directors de diaris i propietaris de diaris que passen a ostentar càrrecs polítics.
4. La figura dels polítics com a promotors de diaris.

fet durant tot el període republicà la Llei de Impremta de 1883 va restar formalment vigent i no va prosperar cap projecte de Llei de Premsa. Vegeu, SEOANE, M.C.; SAIZ, M.D. *Historia del periodismo en España*. Vol. 3: *El siglo XX: 1898-1936*. Madrid: Alianza, 1996. (Alianza Universidad. Textos), pàg. 402-401; i FERNÁNDEZ, J.; FUENTES, J.F. *Historia del periodismo español. Prensa, política y opinión pública en la España contemporánea*. Madrid: Síntesis, 1997. (Ciencias de la Información. Periodismo; 16), pàg. 221-225. Però aquestes privacions de llibertat de premsa durant el període republicà pel Dr. Enric Marín (1991, 257-258) s'ajusten més a la realitat política de Madrid que a la de Barcelona, ja que a Catalunya el grau relatiu de llibertat d'informació és comparativament alt. I en això serà bàsic entendre la diferent relació, i les diferències, entre el sistema polític i informatiu espanyol i el català.

³⁹⁴ GÓMEZ MOMPART, J.LI.; MARÍN, E. (1990, 204).

³⁹⁵ Talment com a la resta de nacionalitats històriques de l'estat: Euskadi i Galícia. I també es desenvolupa una premsa autonomista al País Valencià, Balears, Aragó i Andalusia. Vegeu, CHECA, A. *Prensa y partidos políticos durante la II República*. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca, 1989. (Acta Salmanticensia. Estudios Históricos y geográficos; 55), pàg. 221-256.

³⁹⁶ MARÍN, E. (1991, 255-258).

³⁹⁷ *Ibid.*, 17.

A Catalunya aquesta relació és altament significativa. Ismael E. Pitarch, que ha estudiat la sociologia dels polítics de la Generalitat en el període republicà constata aquest fet. Segons Pitarch el 42,1% dels parlamentaris catalans estan vinculats a les elits econòmic-socials i culturals. Aquest darrer és el sector que té més pes amb un 20,5%, del qual el 39,7% correspon al periodisme. El 37,1% dels diputats d'ERC presenta un vessant periodístic, a les files de la Lliga arriba fins el 43,7%. La premsa en català, serà la premsa de les elits, del poder.³⁹⁸

I és que en aquells anys s'està agafant una embranzida històrica del periodisme en llengua catalana. Una discussió que sempre ha acompanyat la premsa a Catalunya, i en la qual sempre hi hagut el debat sobre el bilingüisme a la societat catalana. Des de la Renaixença i fins a la Guerra Civil hi ha dos corrents de pensament pel que fa a l'ús de la llengua a la premsa.³⁹⁹

Una que justifica la utilització del castellà com a vehicle eficaç de comunicació a Catalunya i, fins i tot, paradoxalment, com a eina de catalanització cívica. Aquesta línia s'inicia, al segle XIX, amb Joan Mañé i Flaquer, té una continuïtat en la pràctica periodística de Joan Maragall i de Miquel dels Sants Oliver i es cristal·litza amb els plantejament d'Agustí Calvet (Gaziel). Políticament, en general, propers a sensibilitats conservadores i de dretes.⁴⁰⁰ I l'altra que defensa i raona l'ús del català. Des de posicions polítiques progressistes i esquerranes, també generalitzant, s'és, clarament, favorable a la llengua catalana. S'inicia amb Valentí Almirall, al segle XIX, es continua amb Josep Morató Grau, Antoni Rovira i Virgili, Eugeni Xammar, Josep Pla, Claudi Ametlla i arriba a la màxima expressió amb els periodistes del període d'entreguerres, i com a zenit dins el període republicà.⁴⁰¹

També és cert, que la incipient normalització de la llengua catalana durant la República va barrejar algunes posicions. Manuel Brunet, Modest Sabaté, com ja havia fet Eugeni d'Ors, feien periodisme en català al servei

³⁹⁸ PITARCH, I.E. (1977, 54-55).

³⁹⁹ CASASÚS, J.M. (1987, 87-117).

⁴⁰⁰ Ja que per exemple des de un diari com *El Matí*, o *La Nau* (en els dies que pertanyia a UDC), afins a UDC es defensa, plenament, l'ús exclusiu del català.

⁴⁰¹ En l'apartat d'aquest capítol dedicat a la mirada política dels periodistes es posen de manifest aquestes diferents corrents.

d'idees conservadores. I professionals de l'esquerra com Gabriel Alomar i Eusebi C. Carbó van escriure, preferentment, en castellà.

La paradoxa es produeix perquè els diaris en castellà tindrien molta més tirada, però els diaris en català aconseguirien més influència, segons els defensors de la premsa en català. Això s'explicaria perquè els diaris escrits en català són les publicacions promogudes i llegides per les elits del país: els polítics, els empresaris, els periodistes, els literats...⁴⁰² I en el període republicà aquest fet és evident per l'hegemonia política i cultura dels partits i els sectors catalanistes.

El sociolingüista Francesc Vallverdú traça un mapa sobre l'evolució de la llengua en els diaris de Barcelona: la premsa hegemònica en i per al conjunt del territori català.⁴⁰³ Per Vallverdú, a mesura que passen els anys, la proporció entre els diaris escrits en català respecte als escrits en castellà es fa cada cop més igualada. Si el 1926 era de 3 diaris en català en front de 16 en castellà, el 1930 la proporció és de 4 a 13. El 1933 i el 1936 és de 7 a 12 i el període 1937-1938 de 6 a 8.⁴⁰⁴ El 1927 la tirada global dels diaris escrits en català era del 15,5% i el 1935 del 25%.⁴⁰⁵

⁴⁰² Aquest fet el corroborarà el Dr. Francesc Espinet a l'estudiar la recepció de la SCCM a Catalunya a través de les autobiografies, memòries, dietaris... De una part molt significativa dels diferents estrats de la societat catalana, però que bona part d'ells es poden englobar dins de les elits polítiques, culturals i econòmiques d'aquells dies. A part de demostrar la importància que té la premsa catalana per a la seva vida quotidiana i el seu augment de consum, Espinet descobreix que la premsa que té més recepció en tots aquests mosaic d'individus és la premsa republicana, catalanista i de centre esquerra, així com aquesta premsa en català és un vehicle d'alfabetització en aquesta llengua, alhora que la seva plausibilitat social com a llengua de cultura. *Vegeu*, ESPINET, F. (1997, 111-219).

⁴⁰³ VALLVERDÚ, F. *Ensayos sobre bilingüismo*. Barcelona: Ariel, 1972. (Ariel quincenal; 74), pàg.121. Tot i això també s'hauria de tenir en compte el paper de la premsa en català a comarques, amb una situació més falaguera. Segons el Dr. Josep Maria Figueres, el 1931 hi havia 19 diaris en català, 14 en castellà i 1 bilingüe. I pel que fa al període 1931-1939 trobem un total de 53 diaris en català, 22 en castellà i 2 bilingües. FIGUERES, J.M. (2002, 147-150).

⁴⁰⁴ El Dr. Josep Maria Figueres també ofereix altres dades sobre la llengua en els diaris de Barcelona que serveixen per acabar de complementar i interpretar la situació. El 1931 hi hauria 9 diaris en català i 25 en castellà (també compta diaris esportius o comercials que són diaris). Durant el període 1931-1939, el resultat acumulatiu seria de 20 diaris en català i 37 en castellà. *Vegeu*, *ibid.*, 145-146.

⁴⁰⁵ Sobre la tirada dels diaris de l'època com afirmen Francesc Espinet i Joan Manuel Tresserras (1999, 76-77) degut a la poca fiabilitat de les fonts s'ha de fer un ús cautelós de les dades. Ells elaboren un quadre sintètic (són dades de la premsa de Barcelona) de les diverses fonts. Així, només per tenir una certa referència orientadora, si ens fixem en 1935 els principals diaris en català, com *La Publicitat* i *La Veu de Catalunya* tindrien una tirada de 40 mil exemplars. *La Humanitat* uns 30 mil. Un diari innovador (l'any del seu

La premsa en català segueix les passes del procés de normalització lingüística, a més de ser una eina del catalanisme per la revifalla nacional del país, i serà en els anys de la República quan agafarà una velocitat que només la Guerra podrà aturar i enterrar.

3.2 Tres influències per un periodisme: Francesc Pujols, Josep Pla i Eugeni Xammar

Francesc Pujols, Josep Pla i Eugeni Xammar tres tarannàs que van influenciar poderosament la generació d'entreguerres i la societat catalana d'aquell primer terç de segle XX. Pujols és el pensador, el cercador de la realitat, i la veritat, que va bastir una obra, basada en l'observació, per tornar a il·lusionar el país: una nova mirada. Pla i Xammar són els periodistes moderns. Pla, movent-se d'aquí a allà. Fent emergir l'invisible perquè esdevingués visible, amb una aparent senzillesa mengívola, i, desitjada, per tots els estómacs. Xammar, sobretot, des de l'estranger. Tutejant els personatges i fets importants d'aquells dies. Però sempre tractant d'unir ponts entre Catalunya i la resta del món. Representa una mena d'aspiració catalana que somiava bona part d'aquella societat: estar al món.

Els tres simbolitzen les característiques, i somnis, d'una societat i d'un periodisme: l'observació –ahora concreta i eixemplada- de la realitat amb una nova mirada i el catalanisme. Amics, companys de professió, projectes, tertúlies, cafès, viatges... Els tres tindran també una funàmbula relació amb la realitat, entre la seriositat i l'ironia, que ja és una concepció pròpia d'aquesta. Però sobretot formaven un triangle d'admiració compartida. Clissa aquell

llançament, el 1935) com *L'Instant* uns 20 mil; i una capçalera amb un públic més específic com *El Matí* uns 5 mil. El contrast amb la premsa amb castellà és notable perquè *La Vanguardia* tiraria 250 mil exemplars i *El Diluvio* 150 mil. Altres diaris com *El Noticiero Universal* o el *Diario de Barcelona* es situarien en xifres de 20 i 30 mil exemplars respectivament. Uns números de tiratge que també compartien la resta de diaris escrits en castellà com *La Noche* o *El Día Gráfico*. Francesc Vallverdú (1972, 121) observa el fenomen de *La Vanguardia* que passa d'un 26,4% de tiratge global (de la premsa de Barcelona) el 1927 a un 42,3% el 1935. Pel sociolingüista aquest fet coincideix amb la "reconciliació" del diari amb el moviment catalanista en els anys de la República.

esperit amb gran clarividència el periodista Domènec de Bellmunt en un llibre escrit el 1933:

“En Pujols va fer-me l’elogi de dues primeres figures del periodisme català: Eugeni Xammar i Josep Pla. Parlant amb En Xammar podreu observar que en parlar d’homes de Catalunya destacarà de seguida En Pla i En Pujols. I parlant amb En Pla us adonareu immediatament que sent una predilecció especial per En Pujols i En Xammar... Sembla com si aquests tres homes s’hagin juramentat a fer-se l’elogi mutu per una mena de convenció secreta a l’objecte de mantenir el prestigi del trio literari que constitueixen. Jo he de confessar que pagaria una entrada de les més cares per sentir una conversa d’aquests tres homes asseguts en una taula de cafè. Em seria difícil, probablement, arribar a establir si parlaven en broma o seriosament i si no es dedicaven a burlar-se l’un de l’altre amb l’aguda ironia que caracteritza cadascun”.⁴⁰⁶

3.2.1 Francesc Pujols: observació i catalanisme

Assagista, poeta, pensador, periodista, recol·lector d’anècdotes, inventor de la religió catalana, observador professional, conversador infatigable, aspirant a estrella mediàtica, humorista militant, somiador racionalista, seriós, faceciós, personatge d’una i mil llegendes, home que viu de renda, *bon vivant*, dandi... Tot això, i molt més, és Francesc Pujols (1882-1962), una nova mirada,⁴⁰⁷ un esperit de dualitats.⁴⁰⁸

⁴⁰⁶ BELLMUNT, D. DE. *Figures de Catalunya*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1933, pàg. 115.

⁴⁰⁷ El periodisme català és hereu de la mirada de Pujols sobre la realitat, aquesta recerca constant i trepidant de nous punts de vista, talment imaginatius i insòlits. Com escriu el periodista i escriptor Artur Bladé sobre la concepció de la realitat de Pujols: “L’art de desenfocar la realitat o, més ben dit, d’enfocar-la amb la llanterna, certament màgica, de la seva responsabilitat incomparable, de biaix o per angles inhabituals, sembla un dels seus procediments característics”. *Vegeu*, BLADÉ, A. *Francesc Pujols per ell mateix*. Barcelona: Pòrtic, 1967. (Memòries; 2), pàg. 15. Aquest llibre –segurament el més complet sobre la vida i obra d’en Pujols– vindria a ser un tàndem entre biografia i autobiografia, molt a l’estil dual d’en Pujols, ja que el llibre l’escrigué Bladé durant l’exili compartit a Montpeller. Són les notes de les converses que tingueren els dos amics, i l’obra està escrita en primera persona, com si en Pujol recités la seva vida. Com escriuria Bladé: “Podria dir, doncs, que es tracta d’una copiosa entrevista en que hi ha una mica de tot”, pàg. 9.

⁴⁰⁸ Tot i que aquest apartat està escrit per demostrar la influència de Pujols en tota una generació de la intel·lectualitat catalana, un influx basat en uns principis d’observació de la realitat i catalanitat, com elements per endegar una il·lusió col·lectiva al país, l’obra i el personatge de Pujols també s’ha d’interpretar en el seu esperit dual. El que escriu el filòleg Enric Cassany és un exemple del que moltes vegades es pensa sobre l’obra i el

Perquè Josep Pla escriurà d'ell que era “un terrorista de l'esperit i l'enginy”, però també “un *gourmet* de la xafarderia important”.⁴⁰⁹ Eugeni Xammar parlarà del “gran pensador i gran vident”, i també de l'home que volia “figurar”.⁴¹⁰ De la mística d'en Pompeu Fabra: “Sembla el xofer de Déu”,⁴¹¹ a la fascinació terrenal de Josep Maria Planes: “vesteix, saluda es pentina d'una faisó al·lucinant”.⁴¹² Carles Riba el batejà d'humorístic, “egoista, fins a l'exacerbació, recreador arbitrari de la realitat i, alhora, irònicament conscient que la recreació no destrueix la realitat”.⁴¹³

La dualitat de l'obra l'assenyalarà Rossend Llates: “escrivia assaigs polítics imaginatius i desconcertants, plens de llanternades de claror que quasi t'encegaven, seguides immediatament de fosquedats tenebroses”.⁴¹⁴ Antoni Rovira i Virgili serà contundent: “Es podrà estar o no es podrà estar d'acord amb les seves idees però cal convenir que res del que fa, pensa o diu és vulgar”.⁴¹⁵ Com observaria el periodista Francesc Madrid: “El senyor Pujols no

personatge: “No sabrem mai, ni cap biògraf probablement no podrà penetrar-ho, si l'obra, o les obres, de Pujols són una formidable estratagema de murri o l'obediència sincera a una primària necessitat intel·lectual”. *Vegeu*, PUJOLS, F. *Articles*. Barcelona: Quaderns Crema, 1983. (Sèrie gran; 7), pàg. 9. De semblant parer seria Joaquim Auladell, investigador de l'obra d'en Pujols: “Cercar dins d'aquest caos o cosmos d'idees la part que correspon al poeta, a l'humorista, al pensador o simplement al pocapena, equivaldria a cercar una agulla en un pallier”. *Vegeu*, BLADÉ, *Geografia espiritual de Catalunya. El pensament de Francesc Pujols*. Barcelona: Llibres de l'Índex, 2004. (Neopàtria; 2), pàg. 31. Aquesta obra, de la qual Auladell en fa el pròleg, és el recull que va fer el periodista i escriptor Artur Bladé de tota una sèrie de conferències que va fer Pujols en el seu exili de Montpeller a joves catalans també exiliats com el mateix Bladé, Heribert Barrera, Alexandre Cirici o Jaume Picas. Aquesta *Geografia espiritual* ja va néixer en una sèrie d'articles que va escriure Pujols el 1937 al *Diari de Barcelona*. Tot i això també és necessari comptar amb l'observació que fa Artur Bladé, amic de Pujols: “En moltes coses, realment, era així, però no pas en totes, ja que, tractat a fons, no era difícil d'observar que la tendència paròdica desapareixia quan parlava d'allò que estimava –de Catalunya, per exemple- i, sobretot, del seu sistema filosòfic”. BLADÉ, A. (1967, 15).

⁴⁰⁹ PLA, J. *Obra Completa*. Vol. 10: *Tres biografies*. 2^a ed. Barcelona: Destino, 1981, pàg. 434, 381.

⁴¹⁰ XAMMAR, E. *Seixanta anys d'anar pel món*. Barcelona: Quaderns Crema, 1991. (Sèrie gran; 13); pàg. 221, 350.

⁴¹¹ BLADÉ, A. (1967, 56).

⁴¹² *Ibid.*, 46.

⁴¹³ PUJOLS, F (1983, 10).

⁴¹⁴ LLATES, R. *Ésser català no és gens fàcil (1931-1936)*. Barcelona: Aedos, 1917. (Biblioteca biogràfica catalana), pàg. 144.

⁴¹⁵ BLADÉ, A. (2004, 16).

s'acaba mai".⁴¹⁶ Perquè com veia el seu admirat Josep Maria de Sagarra, Pujols és el "celler espiritual".⁴¹⁷

I és que d'aquest "celler espiritual"⁴¹⁸ d'en Pujols en beuran i en menjaran diverses generacions.⁴¹⁹ La influència que va exercir, la seva obra i el seu personatge, sobre la societat catalana, especialment en el món literari, filosòfic, artístic i periodístic era enorme. Sagarra, l'home que va descobrir el "celler" d'en Pujols n'era un deixeble avançat. "Implacable", "barroc i confús", "d'en Pujols se'n té una sensació, però difícilment se'n pot tenir una idea", afirmarà en Sagarra, tot recordant la seva petjada en tota una generació:

"Aquest home autènticament descomunal, que tant havia d'influir-me –a mi i a tots els de la meva generació–, que havia d'ésser tan gran amic meu, i amb el qual havíem de consumir tants vespres i tantes matinades, jo divertint-me com un lladre amb el pantagruèlic entaulat de la seva conversa i ell deixant passar les hores per agafar el tren de Martorell; aquest Francesc Pujols –únic en el temps i en l'espai–, quan jo el vaig

⁴¹⁶ MADRID, F. "Conversa amb el Sr. Francesc Pujols". *Mirador* [Barcelona] (27 de febrer de 1929), pàg. 2.

⁴¹⁷ Sagarra (1894-1961) va ser el més popular dels escriptors catalans a partir dels anys vint del segle passat. Com recorda Domènec Guansé era dels pocs literats que la gent el reconeixia al veure'l passar per la Rambla o assegut a la terrassa d'un cafè. Reconegut i popular per la seva obra poètica i teatral, Sagarra també destacaria en el món del periodisme. Entre 1919 i 1921 va fer de corresponsal a Berlín pel diari madrileny *El Sol*. De 1922 a 1929 va fer de crític teatral i articulista per *La Publicitat* i de 1929 a 1936 escriu el seu famós, influent i seguit "Aperitiu" a *Mirador*: una columna que oferia els llampecs dels nous temps. Durant els anys de la República Sagarra també serà un dels artífexs del setmanari satíric *El Be negre*. El periodisme de Sagarra és d'olors i sabors. Un periodisme que tracta de tu a tu les persones i els esdeveniments, com si els tingués davant. Amb arrels populars, com tota la seva obra, Sagarra és l'home de les xafarderies, de les terrasses fins a la matinada, dels espectacles, del cinema... De qualsevol cosa que es bellugui i que li faci obrir els ulls, les orelles i el nas. I amb una fidelitat inusual l'escriptor ho transmetia al lector, talment com si escriptor i lectors haguessin presenciat el mateix fet, això sí, amanit amb una mica de l'oli i sal imaginatives i delicioses del barceloní. Per Sagarra, *vegeu*, GUANSÉ, D. (1966, 168-178).

⁴¹⁸ SAGARRA, J.M. DE. "Del celler de Francesc Pujols". *Mirador* [Barcelona] (13 de febrer de 1930), pàg. 3.

⁴¹⁹ Les persones que es declaren influenciades per l'obra i la persona d'en Francesc Pujols és molt numerosa: Joan Maragall; Santiago Rusiñol; Pau Casals; Antoni Gaudí; Eugeni d'Ors; Salvador Dalí; Isidre Nonell... Una influència que traspasa les generacions; Joan Brossa; Josep Palau i Fabre; Joan Fuster... I que arriba fins a l'actualitat amb la reivindicació que en fan músics com en Sisa, Pau Riba, Quimi Portet, poetes com Enric Casasses, i un llarg etcètera de diferents persones de la societat catalana. *Vegeu*, PUJOLS, F. *Hiparxíologi o ritual de la religió catalana*. Barcelona: Llibres de l'Índex, 2003. (Els clàssics de l'Índex; 2), pàg. 7-31. També ASSOCIACIÓ FRANCESC PUJOLS. *Associació Francesc Pujols* [En línia]. Barcelona: Associació Francesc Pujols. <<http://www.francescupujols.org>> [Consulta 6 de setembre de 2004]; i FUNDACIÓ FRANCESC PUJOLS. *Fundació Francesc Pujols* [En línia]. Martorell: Fundació Francesc Pujols. <<http://fundacio-francescupujols.com>> [Consulta 6 de setembre de 2004].

conèixer a la nostra penya, era un xicot de trenta anys que semblava que n'havia coneguts un milenar".⁴²⁰

Fent referència explícita a aquestes afirmacions d'en Sagarra, Josep Pla ja interrogarà: "¿Com s'explicaren la poesia i el teatre de Josep M. de Sagarra sense la permeabilització de Pujols?".⁴²¹ Per Pla és "immensa" la influència d'en Pujols sobre aquesta generació que, per Pla, "és la meva". El de Llofriu en farà tot un anàlisi detallat:

"Fou una influència molt favorable a la llibertat i donà origen a la generació posterior a la del noucentisme i que tingués una tendència i un criteri antinoucentistes declarats. Una de les coses que fa veure més clarament aquesta influència és la col·lecció del setmanari "El be negre", que és una de les realitzacions més populars d'aquesta generació. El setmanari no és pas fet, és clar, amb l'estil de Pujols, però seria inconcebible sense la seva existència.

[...]

Aquest grup [la generació influenciada per Pujols] tingué, al meu entendre, una característica: esbrinar fins allà on fos possible en què consistia, com era fet –quins n'eren els elements constitutius- aquest monstre informe que tenien davant: esbrinar exactament què era Catalunya, fixar el trèmolo vital profund de la cosa catalana. Ara bé: en la figura de Pujols, hi trobarem una concentració fenomenal i molt diversa de la realitat del país. És per aquest cantó que cal veure l'enorme impressió que ens féu. Hi hagué, a més a més, els fets ocasionals, l'arribada d'una altra generació, la fatiga que produïa el noucentisme de fil ferro i el mestratge encotillat i considerablement viscos d'Eugeni d'Ors. Aquests fets ocasionals decantaren les aigües devers Francesc Pujols. Però, sense voler desvalorar la importància que tingueren, el fet més important, el que explica la ressonància immensa que Pujols tingué sobre aquest grup i més tard sobre el país en general, és que, en la seva persona i a través del seu contacte personal, hom hi trobà una espècie d'essència concreta, medul·lar, autèntica i profunda de la cosa catalana.

[...]

L'efecte que produïa, a la gent, en aquest moments, era molt curiós: els feia l'efecte com si descobrís el país i la realitat del material humà que hi vivia. I és potser aquest fet el que explica que les enormes procacitats i els anticonvencionalismes que Pujols

⁴²⁰ SAGARRA, J.M. DE. *Memòries*. Vol. 2. 3^a ed. Barcelona: Edicions 62, 1992. (Les Millors obres de la literatura catalana; 59), pàg. 89-90.

⁴²¹ PLA, J. Vol. 10 (1981, 442).

manifestava fossin perdonats per les persones que no tenien ni de bon tros les seves mateixes idees”.⁴²²

Com es veu Pla també estava totalment admirat pel personatge. Aquests són fragments de la biografia que l'escriptor empordanès va escriure sobre Pujols.⁴²³ Però, és clar, la influència i la fascinació venien d'abans (també per Xammar), i, com veurem, es va cristal·litzar amb el llibre que va escriure Pla sobre la *Hiparxiologia* de Pujols en els anys de la República.⁴²⁴

Hem de situar Pujols. Naixerà el 1882 a Barcelona, i es passarà la joventut passejant per les Rambles, entrant i sortint dels cafès, anant a l'Ateneu, freqüentant els espectacles. Tingué dos classes d'amics: poetes i escriptors. Serà amb tota aquesta experiència, i en aquests ambients, on Pujols es nodrirà d'una de les facetes per les quals es farà més popular: les anècdotes. Les anècdotes d'una ciutat, d'uns personatges. Ja és símptoma de tota una capacitat d'observació.⁴²⁵

⁴²² *Ibid.*, 430, 437-438, 451.

⁴²³ *Ibid.*, 359-553.

⁴²⁴ Tant Pla com Xammar van conèixer a Pujols a l'Ateneu Barcelonès. A la penya que el doctor Joaquim Borralleras i el mateix Pujols presidien. Un dels principals nuclis intel·lectuals de la Barcelona d'entreguerres i on Pujols s'erigia com un conservador brillant. Pla el coneix el 1918 quan té 21 anys i és estudiant de dret. Pujols estava assegut a l'Ateneu afectat per una conjuntivitis que feia dies que no el deixava llegir. Pla es va oferir a llegir els llibres a en Pujols, així va començar la relació. Com escriurà Pla: "Pujols m'interessà perquè el vaig trobar un home desproveït de la màxima quantitat de convencions possibles", *vegeu, ibid.*, 455. Xammar l'havia conegut un any abans, el 1917. El periodista tornava de passar una colla d'anys a l'estranger i ara venia a Barcelona per treballar a *La Publicidad* i al setmanari *Iberia*. Fou també a l'Ateneu, en aquella penya on Xammar s'hi trobava "com un peix a l'aigua". Aquella relació es va perllongar al llarg dels anys. I Xammar cada cop que tornava a Catalunya visitava la penya. Per exemple, en els temps de la República: "Cap lloc del món no em semblava tan acollidor, tan ple d'escalf com la "penya" reunida cada tarda i cada vespre a l'Ateneu Barcelonès al voltant de Francesc Pujols", *vegeu, XAMMAR, E.* (1991, 191, 365).

⁴²⁵ Pujols es relaciona amb aquella generació de grans anecdòtics del modernisme com serien Pitarra, Santiago Rusiñol, Albert Llanas, Pompeu Gener, Eduard Aulès. Però segons el filòleg Enric Cassany tot i que situar Pujols al costat d'aquests personatges no és "injust", sí que és "reductiu", ja que l'anecdòtica d'en Pujols es produeix en un context cultural més construït, amb més deliberació, refinament i intel·ligència. Amb aquestes característiques Pujols, al costat d'Eugeni d'Ors, encapçalaria una generació d'anecdòtics fascinats per la concreció i el poder definidor de l'anècdota. *Vegeu, PUJOLS, F.* (1983, 10). Com recollirà Isidre Clopas, antòleg de les anècdotes d'en Pujols: "Quan explica anècdotes, als que es queden sorpresos potser per haver-lo considerat un filòsof eixut, els diu: "Ja veuran, jo posseeixo la veritat, i si un home que ha descobert la veritat no fa una mica de brometa amb les coses de la vida, la gent es posa un dit a la banda dreta del front i diu: "Pobre home!". Francesc Pujols té una memòria excepcional. És un arxiu vivent de relats, records i anècdotes dels altres. Porques persones com el nostre il·lustre amic i agudíssim pensador han viscut tan íntimament, tan intensament la Barcelona de fa trenta anys [...] conta saboroses anècdotes, moltes d'una humanitat i

El mateix any que ingressa com a soci a l'Ateneu,⁴²⁶ el 1903, Pujols guanyarà la Flor Natural dels Jocs Florals. El 1904 es publicarà aquella obra i ja es desinteressarà per la poesia.⁴²⁷ Però de fet, aquell llibre li obrirà les portes d'un nou món: la filosofia. Serà gràcies a Joan Maragall, que li va prologar el llibre. La influència d'en Maragall serà decisiva per la vida d'en Pujols, com ell mateix dirà: "Maragall fou el meu pare espiritual i el millor dels amics. Ell, que ja m'havia ungit com a poeta, em revelà, primer que ningú i abans fins i tot que me n'adonés, que la meva veritable vocació era la filosofia".⁴²⁸

Malgrat que en aquells anys farà de periodista,⁴²⁹ l'arribada de la Mancomunitat, el 1914, suposarà un període d'il·lusió pel país i pel propi Pujols.⁴³⁰ Impel·lit per aquest esperit, en aquells anys, escriurà la seva primera obra de caràcter filosòfic: *Concepte general de la Ciència catalana*.⁴³¹ Serà la primera pedra del seu sistema ideològic. Com el mateix Pujols explicarà això és el que pretenia demostrar:

d'una sal realment imponderables". *Vegeu*, CLOPAS, I. *Anecdòlogi de Francesc Pujols*. Barcelona: Selecta, 1953. (Biblioteca Selecta; 124), pàg. 14-15.

⁴²⁶ Aquell 1903, mogut per la curiositat i l'observació descobreix l'Ateneu: "Vaig descobrir tot un món i m'hi vaig acostar", a més allà va descobrir una altra cosa: "Hi havia un problema plantejat, fenomenal: el catalanisme". *PLA*, J. Vol. 10. (1981, 386-387).

⁴²⁷ *Vegeu*, PUJOLS, F. *Llibre que conté les poesies d'en Francesc Pujols*. Barcelona: Tobella&Costa, 1904.

⁴²⁸ BLADÉ, F. (1967, 130).

⁴²⁹ A Pujols sobretot se'l recorda per ser un dels ideòlegs –en seria director– del setmanari humorístic *Papitu*, que va néixer el 1908 (va durar fins 1937). Els seus continguts eren de sàtira política, religiosa i social, i ideològicament defensaven un catalanisme d'esquerres combinat amb la voluntat d'elevat el nivell cultural del país. Fundat pel polifacètic Feliu Elies ("Apa", "Joan Sacs") en les seves planes –sobretot fins el 1911– hi van col·laborar notables artistes com Isidre Nonell, Juan Gris... Escriptors com Eugeni d'Ors, Josep Carner, Jaume Bofill i Mates... En l'etapa que Pujols dirigí el *Papitu* aquest evoluciona cap a l'erotisme, és el període més obscè però barrejat amb un humorisme que Pujols amania amb els seus enginyosos "xistus". Aquesta etapa verda va ser de les més popular de la publicació, ja que arribaria fins als 40 mil exemplars. *Vegeu*, SOLÀ, L.I. *Papitu (1908-1937)*. 2ª ed. Barcelona: Bruguera, 1969. (Quaderns de Cultura; 49), pàg. 5-16. També a partir d'aquell 1908 Pujols exercí la crítica d'art a revistes com *Picariol*, *Revista Nova*, o *Vell i Nou*.

⁴³⁰ Com Pujols afirmarà sobre l'efervescència d'aquell període: "jo escrivia, amb una esperança total en el meu destí i en el de la nostra terra", *vegeu*, BLADÉ, A. (1967, 222).

⁴³¹ Per interpretar aquesta obra és escaient el que li va dir Pujols a Bladé sobre ella: "[...] la qual presenta, per començar –i com jo vaig tenir cura d'advertir en el pròleg–, una curiosa particularitat i és que ningú, llegint-la, no pot assegurar, en raó del seu estil, si està escrita seriosament o en broma. Era una concessió a un estat d'esperit decantat a la ironia destructiva i molt generalitzat, en aquella època, entre els "intel·lectuals". Ara, però, entre nosaltres, que ja ens coneixem, podem confessar que el meu *Concepte* és una obra és una obra seriosa, a despit de l'estil, les imatges naturalistes i les metàfores escabellades, i un fruit de llargs estudis". BLADÉ, A. (1967, 222).

[...] en primer lloc, que des de Ramon Llull, el fundador indiscutible de la filosofia catalana, fins als nostres dies, aquesta filosofia ha persistit i s'ha manifestat en tots els pensadors catalans dignes d'aquest nom, independentment de tota altra tradició genuïna (vull dir no importada) i això, fins i tot, quan aquests pensadors no coneixien la font del propi pensament. Amb el meu llibre, jo pretenc demostrar així mateix que la característica de la filosofia catalana és el realisme –analític i sintètic a la vegada- el qual acorda la raó amb la realitat i la realitat amb la raó, i aspira a realitzar el somni de Ramon Llull, o sigui fundar una ciència universal empírica que, compregui, com el seu nom indica, tota la realitat coneguda. És per això, que sense fer els gegants, hom pot parlar d'una escola filosòfica catalana, perquè s'alça al bell mig –i com un terme mig- de les posicions extremes de l'idealisme i del positivisme, del pensament nòrdic i del meridional, d'acord amb la situació geogràfica del nostre país, i perquè sempre té la mateixa base, una temàtica pròpia, una unitat de direcció i una finalitat ben determinada, que és la que ja hem dit”.⁴³²

Llull, la veritat, la realitat, Catalunya, seran les potes sobre les que sempre s'assentarà el sistema que proposava Pujols: “Catalunya com una terra eminentment filosòfica i com un país dedicat exclusivament a la investigació de la veritat”.⁴³³ Una recerca, la catalana, que “es distingeix per tenir un gran sentit pràctic i estar adornat d'un esperit altament observador, analític i psicològic”.⁴³⁴ Així es trobarà una realitat –estudiada amb la raó, com Llull- que és sistemàtica, on les coses:

[...] sempre s'expliquen les unes per mitjà de les altres, i amb una mica de força de voluntat i paciència se'ls hi pot anar seguint el fil i els fils que les aguanten i les posen en comunicació general, fins arribar a veure i tocar coses que, sense els estudis convenients, semblarien impossibles de conèixer, i efectivament ho són, sobretot per una intel·ligència com la nostra, que és molt poca cosa i molt més escassa del que nosaltres voldríem”.⁴³⁵

⁴³² *Ibid.*, 223.

⁴³³ PUJOLS, F. *Concepte general de la ciència catalana*. Barcelona: Antoni López, 1918, pàg. 9. Sobre aquesta sentència Pujols hi afegiria tres característiques bàsiques: que no hi ha cap poble de la terra que hagi cercat l'objecte de la ciència allí on l'ha cercat Catalunya; que havent-lo cercat allí on l'hagi cercat, hagi passat tota la vida cercant-lo al mateix lloc, i tercera, que presenti la producció filosòfica com la més important del país.

⁴³⁴ *Ibid.*, 11.

⁴³⁵ *Ibid.*, 169.

A grans trets, així basarà el seu sistema Francesc Pujols. Seguint el fil d'una tradició, on tot està relacionat: el passat, el present i l'esdevenidor.⁴³⁶ I segons Pujols, per ser Catalunya “el poble més dialèctic de la terra”, per ser els catalans “els compatriotes de la veritat”, “per posseir la universalitat científica, que és la més universal de totes”,⁴³⁷ té unes missions:

“[...] als que són partidaris de la europeització de Catalunya i per esperit de contradicció els hi diem que si ells diuen europeització de la nostra terra, nosaltres responem catalanització del món. [...]. Catalunya té la paella pel mànec, i és l'única nació del món que pot portar ideals reals, positius i concrets a la civilització europea. [...]. la ciència universal catalana, en comptes d'ésser una ciència que es fongui en el tot com una concepció evolucionista o panteista, quedarà marcada i sagellada damunt de la realitat com una còpia exacta del natural, que esborrarà tots els ideals abstractes per a donar ideals farcits de realitat crua i nua que en comptes d'ésser desitjós de realitzar l'ideal, com els de la civilització del Nord, siguin idealitzacions de la realitat, o més ben dit la realitat omplint les idees, com el que fa butifarres, i així se podrà dir, aquí o a tot arreu, que Catalunya pel fet d'ésser com és un poble sense ideals, perquè d'ideals fóra de la realitat no'n té, ha dominat les civilitzacions conegudes”.⁴³⁸

Aquesta “dominació catalana” que propugna Pujols està dins l'esperit de l'imperialisme català que defensaven els homes de la Mancomunitat i el noucentisme d'Eugeni d'Ors, com ja hem vist al capítol anterior. Però sobre la influència que causà aquella obra en la societat catalana, i particularment en la generació de joves intel·lectuals, Josep Pla en fa una interpretació brillant. Perquè el que importava no eren els conceptes filosòfics:

“Nosaltres consideràvem plausible que Pujols estudiés –nit i dia, com deia ell- el pensament català de tots els temps i que exaltés l'esperit del país tot i saber que el

⁴³⁶ Aquesta és l'estructura del seu sistema: el passat, amb els orígens de Ramon Llull, i la resta de filòsofs catalans: Ramon Sibiuda, Joan Lluís Vives, Jaume Balmes... Tot interpretat dins la filosofia mundial. El present: el pensament català contemporani i el futur: el de l'esdevenidor de la ciència catalana. *Ibid.*, 185-187.

⁴³⁷ *Ibid.*, 170, 174, 182.

⁴³⁸ *Ibid.*, 183. Dins aquesta reflexió apareix una de les sentències més populars d'en Pujols: “[...] i ésser català equivaldrà a tenir els gastos pagats a tot arreu allí on vaig, perquè bastarà i sobrarà que sigui català perquè la gent els tinguin a casa seva o els hi paguin la fonda, que és el millor obsequi que es pot fer als catalans quan anem pel món, i contat i debatut valdrà més ésser català que milionari i com que les aparences enganyen encara que sigui més ignorant que un ase, quan els estrangers veuran un català se pensaran que és un savi i que porta la veritat a la mà”. (pàg. 182).

nacionalisme intel·lectual és sempre el més suspecte. Per altra part, em sembla evident que aquella generació no ha pas manifestat una inquietud metafísica fora del corrent. [...]. Consideràvem Pujols, la seva persona, el seu esperit, els seus mitjans expressius, la seva erudició, els seus coneixements, com un fenomen de catalanitat únic, i en aquest sentit el trobàvem utilíssim. Al seu costat, ens hi sentíem bé. Pujols sabia moltes coses. Tenia el toc del país i de la gent. Al seu costat, no hi perdérem pas el temps. Era un roc de la terra, absolutament típic, inconfusible, personalíssim, indestructible. Ens proposava a més una llibertat d'observació omnímoda, una eliminació dels prejudicis, dels convencionalisme. La nostra generació ha estat una generació d'homes lliures. I fou d'aquesta realitat que nasqueren les influències, que foren molt vastes i decisives".⁴³⁹

A partir de la publicació d'aquella obra, el 1918, Pujols es dedica a escriure articles a la premsa.⁴⁴⁰ Un canvi de rumb que marcarà la seva vida serà el 1926, quan amb 44 anys es casa i se'n va viure a Martorell, a la casa familiar de la Torres de les Hores. Allà tornarà desplegar la seva obra ingent al servei de la veritat i de Catalunya.⁴⁴¹ Si en els anys entusiastes de la Mancomunitat Pujols redacta una de les primeres pedres de la seva obra, curiosament, serà a

⁴³⁹ PLA, J. Vol. 10. (1981, 441-442). Aquesta és, al nostre mode d'entendre, la interpretació que se n'ha de fer d'aquella obra de Pujols: com una influència, com una embranzida d'il·lusió pel país i les seves aspiracions. Però aquell llibre com el tarannà d'en Pujols era dual i val la pena recordar, com escriu Pla, les diverses interpretacions "físiques" que se'n van fer: "En el "Concepte", aparegué per primera vegada, públicament, l'estil que s'havia format, per reacció contra l'estil gòtic, si no ben bé de Fabra, almenys dels noucentistes. Aquest estil no agradà gaire –per no dir gens. Les tirallongues baluèriques, plenes de digressions i de digressions de digressions, contribuïdes a la il·legibilitat del llibre. Les persones que pel fet de tenir molt bona vista es pogueren enfrontar amb la lletra microscòpica del volum quedaren literalment arrasades quan intentaren emprendre el seu estil. Aleshores hi hagué pujolsians aferrissats que afirmaren que, quan faria el seu sistema, l'escriuria d'una altra manera. L'hipotètic consol fou més aviat precari, molt primit, insignificant". (pàg. 440).

⁴⁴⁰ Pujols escriurà sobretot a *La Publicidad* i *El Día Gráfico*. A partir d'aquell moment iniciarà permanents col·laboracions amb la premsa catalana que arribaran fins a la Guerra Civil. Pujols escriurà de temes molt diversos: moral, urbanitat, política, filosofia, ciència, religió, art, artistes, geografia... És clar, però, que a partir de que publica el *Concepte general de la ciència catalana* utilitza la premsa com a mitjà propagador de les seves idees. N'és un exemple l'article "El repòs actual de la ciència catalana", publicat aquell mateix 1918 a les pàgines de *El Día Gráfico*. Allà farà una reivindicació de la seva obra: "[...] com nosaltres demostrem p, a, pa en el *Concepte general de la ciència catalana*, és o pot ésser la pàtria de la veritat [Catalunya], que si no arriba a ésser aquella veritat absoluta, que busquen els que volen impossibles, pot arribar a ésser la veritat més alta i grossa que es pot conèixer en aquest món". *Vegeu*, PUJOLS, F. (1983, 95-96).

⁴⁴¹ Com explica Pujols: "La vida a Barcelona havia acabat per cansar-me i aquest cansament no em deixava tirar endavant l'obra que jo portava a les entranyes del meu pensament". BLADÉ, A. (1967, 307). Pujols no es mourà de Martorell, serà conegut com "el solitari de Martorell", i serà allà on rebrà les nombroses visites d'admiradors i amics d'ell i la seva obra.

les palpentes de l'arribada d'una altra època d'il·lusió: la República, quan n'escrigui un altra, que de fet ja és una cristal·lització del seu pensament d'antuvi.

Hem dit "escrigui", però hauríem de dir dicti, o reciti, ja que el llibre el va escriure Josep Pla, recollint l'oralitat d'en Pujols. Però el fet és que el personatge, el pensament o qualsevol gest d'en Pujols era sobretot il·lusió pels seus amics, admiradors, i de fet, per aquella societat i aquell país.⁴⁴²

Pla es va passar un dies vivint a la casa del filòsof de Martorell. Com el de Llofriu escriurà al pròleg: "En tot cas, el lector trobarà en aquest manual tot el pensament de Francesc Pujols, fruit dels seus vint-i-cinc anys d'estudis i de la seva passió per la veritat, per la humanitat i per Catalunya".⁴⁴³ Seria això, el pensament –ja conegut– d'en Pujols però, ara, una mica més endreçat.

De fet, aquí ja parlarà de *Hiparxiologia*: "Vull fer una ciència –em diu Francesc Pujols– que té per objecte tot allò que existeix, sense excloure'n res. Aquesta ciència s'ha de titular Hiparxiologia perquè en llengua grega *hiparxis* vol dir existència, i *logos*, tractat".⁴⁴⁴ Així anomenarà el seu "sistema" d'estudi de la realitat. Que explicarà "tota l'existència per l'observació",⁴⁴⁵ seguint l'obra de Ramon Llull, i Catalunya ("missió de Catalunya") com a torxa de la veritat, des de el s. XIII fins als nostres dies. Però si Pujols ja tenia "sistema" també creia que s'havia de tenir "Religió catalana": "Car si tenir sistema propi equival a tenir cotxe propi, tenir religió pròpia és com tenir casa pròpia".⁴⁴⁶ En sentit figurat Pujols oferia a la societat tenir "cotxe" a la terra i "casa" al cel. Realitat a tot arreu.

⁴⁴² L'obra va ser promoguda per Joaquim Borralleras i l'editor Antoni López Llausàs (associats en el negoci de la llibreria Catalònia). Els dos tenien molt interès en publicar el llibre ja que Pujols havia promès moltes vegades –en amplis grups de persones– la realització d'un llibre que faria molt efecte. Segons Pla va ser "el desig de saber en que podia consistir aquest llibre" el que portà a convèncer Pujols perquè materialitzés l'obra. De fet, aquest seria un altre dels trets característics d'en Pujols: el parlar i parlar de grans projectes fabulosos, fet que feia il·lusionar i expectava els que l'admiraven i envoltaven. Era el Pujols com un professional de la il·lusió. Pla (i Pujols estava "encantat" que fos ell) va ser l'escollit per recollir amb "fidelitat" el pensament pujosià. PLA, J. (1981, 493-496)

⁴⁴³ PLA, J. *El sistema de Francesc Pujols. Manual d'Hiparxiologia*. Barcelona: Llibreria Catalònia, [1931?], pàg. 11. 1931 és l'any més fiable que és dona com a publicació de l'obra. El mateix Pla, al pròleg, dataria la trobada de Martorell a la tardor de 1930.

⁴⁴⁴ *Ibid.*, 13.

⁴⁴⁵ *Ibid.*, 179.

⁴⁴⁶ *Ibid.*, 10.

El llibre va tornar a tenir l'efecte dual i contradictori que provocava Pujols. Per un costat la crítica i les vendes li feren el salt, però la popularitat, la fascinació, del personatge augmentà.⁴⁴⁷ Els anys de la República són els de major activitat periodística pel de Martorell.⁴⁴⁸ Publicarà articles especialment a *Mirador*, *La Publicitat* i *Las Noticias*. I durant els dies de la guerra continuarà escrivint pel *Diari de Catalunya* i *Meridià*.⁴⁴⁹

Pujols fa servir la premsa com a vehicle d'exhibició de les seves idees, com a "publicista" del seu tarannà. Es vol convertir en estrella mediàtica d'aquella societat i sap interpretar, com ningú, el paper dels mitjans de comunicació de masses. En els articles el que es troba és el seu pensament, el seu caràcter, ara esbarriat pel paper diari. Ja hem dit, que des de que publica el *Concepte general de la ciència catalana*, el 1918, començarà a publicar articles, de molts tipus, però amb una clara intenció de propagar el seu ideari.

Ja des de inicis de 1931, quan surt el seu llibre sobre la *Hiparxiologia* escrit per en Pla, aprofitarà les planes de la premsa per publicitar "el següent extracte de carn del meu sistema científic-religiós, que està a punt de publicar

⁴⁴⁷ Josep Pla en torna a fer una anàlisi ben clissada: "La situació produïda per la publicació del "Sistema" fou més aviat contradictòria, però es mantingué notòriament somorta i imprecisa. [...]. Per a una determinada classe d'elements, el llibre fou una procacitat manifesta i la seva reacció fou d'un mutisme complet. Una altra quantitat de gent constataren que el llibre era per a ells intel·ligible. [...]. El llibre interessà positivament una petita minoria –algunes persones intensament. [...]. El que en tot cas no té dubte és que el nombre de persones que passaren per la Torres de les Hores augmentà considerablement i que rebé moltes incitacions a publicar els resultats dels seus estudis". PLA, J. Vol. 10. (1981, 511-512). Pujols corrobora plenament les observacions de Pla. De fet, com recorda, el llibre ja portava una faixa que resava: "L'escriptor menys llegit de Catalunya, explicat per l'escriptor més llegit de Catalunya". I Pujols recorda especialment la crítica del prestigiós Domènec Guansé a la *Revista de Catalunya*. En la qual afirmava que les idees escampades pel llibre "només podien ser el fruit del cervell d'un foll o un geni". Pujols contestarà: "I tenia raó, perquè l'entestament aplicat tota la vida a la recerca de la veritat és inconcebible en un home normal i corrent. Una barreja de follia i de genialitat ha estat sempre necessària per a realitzar una obra magna en el camp de qualsevol activitat humana". BLADÉ, A. (1967, 341-342).

⁴⁴⁸ Pujols intenta publicar articles en diverses capçaleres, però fins i tot en aquest terreny la seva personalitat provoca temences. Segons Pujols a *La Vanguardia* Gaziel es va tornar "groc" al saber que volia escriure articles i li va insinuar que les seves col·laboracions caurien "com una bomba" entre els subscriptors. A *La Veu de Catalunya* primer li van donar el vist i plau, però no va passar del tercer article: "hi hagué tantes protestes que el pobre Brunet [Manuel], tot compungit, mentre es desfeia en excuses, em va dir que la tempesta era tan forta que calia fer marxa enrera i no pensar-hi més". BLADÉ, A. (1967, 324-326).

⁴⁴⁹ Pel filòleg Enric Cassany els articles de Pujols -igual que la seva obra i la seva persona- són interessants com a tret d'un caràcter, no ja per la filosofia pujolsiana com a construcció autònoma. Com escriu: "No renunciem a buscar en la seva obra de publicista, el nucli d'aquest pensament; però voldríem saber sorprendre allò que hem anomenat, amb massa llibertat, estil pujolsià". PUJOLS, F. (1983, 11).

la Llibreria Catalònia, S.A”.⁴⁵⁰ També farà èmfasi amb la posada al dia d’una de les seves darreres cristallitzacions, la “religió catalana”: “Si alguna cosa hi ha contrària a la fantasia pel seu realisme cru i nu, és precisament la religió del sotassignant, o religió catalana i catalanista com ell diu, justament per aquest realisme que la caracteritza. La religió de Francesc Pujols no és un invent, sinó al contrari, una senzilla descoberta”.⁴⁵¹

Invocarà al “Déu català”, que és “el Déu de la ciència”,⁴⁵² la religió del qual, segons ell, ha d’estar al servei de Catalunya i el catalanisme: “Si en Torres [Josep Torres i Bages] i l’Almirall [Valentí] posen la nostra pàtria als peus de la Religió i de la Llibertat, nosaltres podem posar la Religió i la Llibertat als peus de la nostra pàtria, perquè li donem una Religió i una Llibertat que ella mateixa ha creat sense necessitat de tenir-la d’anar a captar a casa dels altres”.⁴⁵³

Ja escriurà Pujols que a ell el primer que el preocupa és Catalunya, “perquè cap home del món no pot ésser veritablement universal si no comença per ésser veritablement català”.⁴⁵⁴ Segons el pensador “dir catalans vol dir imparcialitat i objectivitat davant la realitat, mirada amb serenitat”, i Catalunya “és el mirall de la realitat”.⁴⁵⁵ Així, la missió de Catalunya és “curar la ciència universal”, aplicant el remei de “la nostra tradició científica”.⁴⁵⁶ Admetent com a base “l’escala de la ciència catalana”, prevista “pel seu gloriós fundador Ramon Llull i ple seu també gloriós continuador Ramon Sibiuda”, sabent que “tot té de sortir de l’observació i de l’experiència, úniques fonts científiques”.⁴⁵⁷

⁴⁵⁰ *Ibid.*, 99. “La iparjologia d’en Pujols” va ser publicat a *Mirador* el 5 de febrer de 1931. Serà una constant, en els seus articles, recordar que tot el que escriu ja ho ha dit a les seves obres, a el *Concepte general de la ciència catalana* i a *El sistema de Francesc Pujols. Manual d’Hiparxiologia*.

⁴⁵¹ *Ibid.*, 106. “La religió de Francesc Pujols”, surt a *Mirador* el 5 d’abril de 1934.

⁴⁵² *Ibid.*, 129. “El Déu dels rics”. *Mirador*, 20 de setembre de 1934.

⁴⁵³ *Ibid.*, 77. “El catalanisme i la tradició catalana”. *Mirador*, 9 d’agost de 1934.

⁴⁵⁴ *Ibid.*, 66. “Catalunya tradicional”. *Mirador*, 28 de setembre de 1933.

⁴⁵⁵ *Ibid.*, 132. “Francesc Pujols, liberal-conservador, demana un vot de confiança”. *Mirador*, 25 de juliol de 1935.

⁴⁵⁶ *Ibid.*, 121. “Cops al bulto”. *Mirador*, 12 de juliol de 1934.

⁴⁵⁷ *Ibid.*, 137-139. “L’espiritisme”. *Mirador*, 4 de juny de 1936.

Però Pujols no s'escaparà dels efectes de la guerra. Va apurar fins als inicis de 1939, després marxà i s'instal·là a Montpeller.⁴⁵⁸ Ja abans restava deprimat i entotsolat,⁴⁵⁹ i el 1937 ja li advertia a Pla com veia la situació d'aquell país que s'esmicolava:

“[...] li faré un petit pronòstic: ja deu saber que jo sóc l'autor d'una frase que tingué molt èxit: la que diu que, a conseqüència de les condicions que aquest país té per a comprendre la realitat, arribarà un dia que els catalans ho tindrem tot pagat... Ara li afegiré que no solament no tindrem res pagat, sinó que tot el que fem ens costarà caríssim...”⁴⁶⁰

Paradoxalment poc abans de començar la guerra l'obra de Pujols (“el sistema”) tornava a revifar l'interès de diverses persones i a diferents zones del país, així com a l'estranger.⁴⁶¹ Però tot es tornarà a estroncar, com reconeixerà Pujols: “Aquesta guerra [La Segona Guerra Mundial]. Que encara continua i ningú ni sap com acabarà, va tallar les ales del *Manual*, ja espuntades per la precedent, o sigui la nostra”.⁴⁶² Ja escriuria un dels seus admiradors més propers, Josep Maria de Sagarra, que “En Pujols s'ha de veure a mida que passin els anys”.⁴⁶³ I per això, com no parava de repetir mai Pujols, “Hi ha més dies que llonganisses”.

3.2.2 Josep Pla i Eugeni Xammar: periodisme i catalanisme

Josep Pla (1897-1981) i Eugeni Xammar (1888-1973). Eugeni Xammar i Josep Pla.⁴⁶⁴ Ben diferents, però ben iguals.⁴⁶⁵ Modernitzaran el periodisme

⁴⁵⁸ Allà va continuar propagant les seves idees, i treballant en la seva obra. Pujols tornarà a Catalunya el 1942 i restarà treballant, però aïllat, fins a la seva mort, a Martorell, a la Torres de les Hores.

⁴⁵⁹ El 1937 se li va morir la dona i el 1938 la mare.

⁴⁶⁰ PLA, J. Vol. 10. (1981, 529).

⁴⁶¹ BLADÉ, A. (1967, 376-378).

⁴⁶² *Ibid.*, 379.

⁴⁶³ SAGARRA, J.M. DE. (2001, 106).

⁴⁶⁴ La distinta repercussió, i coneixement, de la seva obra i la seva persona ja marca la dualitat de Pla i Xammar. Pla és un referent en la literatura i el periodisme. La seva renovadora i dilatada trajectòria professional, la seva personalitat, l'esforç ingent de la seva *Obra Completa*... És ja una icona d'aquest país. És per tant, un autor força estudiat. *Vegeu*, entre els autors que s'hi han dedicat més, BADOSA, C. *Josep Pla: biografia del*

català.⁴⁶⁶ Fidels a un esperit d'observació de la realitat i amb l'ideal que la premsa catalana estigui al servei del país. Amb la seva lleial i profunda amistat, així com amb els seus treballs –i projectes- compartits van intentar convertir-se en un tàndem periodístic i ideològic. En una mena d'ideal periodístic per Catalunya. Pla, tot i els seus viatges, serà l'ideal de periodista català a casa, Xammar a l'estranger. Dualitats, però amb un clara influència sobre el periodisme d'entreguerres. El periodista Domènec de Bellmunt, que els havia

solitari. Barcelona: Edicions 62, 1996. (Biografies i memòries; 29), per descobrir la dual biografia de l'escriptor. Per conèixer les seves entrelaçades relacions literàries i polítiques, així com la seva formació ideològica, BADOSA, C. *Josep pla. El difícil equilibri entre la literatura i la política. 1927-1939*. Barcelona: Curial, 1994. (La mata de jonc; 24) i GUSTÀ, M. *Els orígens ideològics i literaris de Josep Pla*. Barcelona: Curial, 1995. (La mata de jonc; 32). Per endinsar-se en les tècniques i motius de la seva escriptura, PLA, X. *Josep Pla, ficció i autobiogràfica i veritat literària*. Barcelona: Quaderns Crema, 1997. (Assaig; 19). I és clar que els 46 volums de la seva *Obra Completa* acullen la major part de la vida i el treball d'en Pla. Xammar és la cara oposada, el desconegut. Sempre voltant pel món, no es va preocupar mai de recollir la seva obra, ja li diria més d'una vegada Pla que restaria inèdit. Bàsicament sobre Xammar tenim les seves memòries, XAMMAR, E. *Seixanta anys d'anar pel món*. Barcelona: Quaderns Crema, 1991. (Sèrie gran; 13); els reculls d'alguns articles seus, XAMMAR, E. *L'ou de la serp*. Barcelona: Quaderns Crema, 1998. (D'un dia a l'altre; 2); XAMMAR, E. *Periodisme*. Barcelona: Quaderns Crema, 1989. (Sèrie gran; 12). I finalment les cartes que va escriure a Josep Pla, XAMMAR, E. *Cartes a Josep Pla*. Barcelona: Quaderns Crema, 2000. (D'un dia a l'altre; 5). Restaria submergir-se en les hemeroteques per cercar la munió d'articles que va publicar per a periòdics de tot el món (Catalunya, Europa, Amèrica) i que, sens dubte, ajudarien a conèixer més el personatge i el seu periodisme.

⁴⁶⁵ Aquí s'ha de tenir en compte una dada fonamental: la diferència d'edat entre Pla i Xammar. Xammar neix el 1888, Pla el 1897. Això vol dir que quan Pla s'incorpora d'una manera professional al periodisme, el 1919, Xammar ja portarà 15 anys de professió. Però no vol dir en absolut que això sigui un obstacle -com és evident que no ho va ser-, ni que tinguin una concepció del periodisme, o del país, diferent, ans tot el contrari (a més, Xammar sempre va tenir més afinitat amb les generacions més joves que ell). És una mostra més de l'encadenament i els lligams generacionals propis de la tradició periodística catalana, així com les sensibilitats i objectius comuns d'aquella SCCM, en quant a periodisme, concepció de la realitat, visió del món, del catalanisme...

⁴⁶⁶ Pel Dr. Josep Maria Casasús és amb Josep Pla que s'inicia la pràctica del periodisme modern al nostre país. És el pas del periodisme ideològic al informatiu-interpretatiu. Amb la dignificació i imposició, per part de Pla, de la funció dels reporters, els informadors i els cronistes enfront del predomini social i professional dels articulistes. Per Casasús, Pla, és el periodista més representatiu d'aquella generació d'entreguerres que va posar les bases per a la modernització del periodisme català. *Vegeu*, CASASÚS, J.M. (1986). Per Casasús el veterà Xammar ja portava temps introduint un periodisme modern i inquiet que renovava els mètodes de treball. Sobretot arran de la seva experiència com a corresponsal de guerra durant la Primera Guerra Mundial. I ho feia, especialment, triant aquells aspectes de la realitat més insòlits i atractius per al gran públic. La coneixença de les fonts d'informació, l'habilitat a contrastar les diverses versions dels fets, l'agilitat a anticipar-se als esdeveniments, l'aptitud perquè no sorprengui un fet sobtat, són característiques d'una concepció moderna del periodisme. Xammar sabia veure, comprendre i transmetre els fets amb els seus matisos i contrastos. Era el paradigma d'una manera moderna d'entendre la redacció informativa, la redacció de telegrams i notícies. *Vegeu*, CASASÚS, J.M. (1993, 241-249).

conegut als dos, en fa aquest senzill, però clar retrat, de la singular unió dels dos periodistes:

“En Pla, empordanès de Palafrugell, era d'un temperament molt diferent del de Xammar, barceloní, de vocació europea. El primer era observador meticulós, naturalista i burleta, l'altre se situava més amunt amb un esperit crític més refinat i de sàtira mordaç. [...]. El bo del cas era que si parlaves amb l'un et feia apologia de l'altre i viceversa, de tal manera que acabaves convençut que tots dos eren els millors periodistes de l'univers”.⁴⁶⁷

Si ells se'n consideraven o no, això és una altra cosa, el que és certa és l'admiració que es professaven, i la influència mútua que es reconeixien. Això és el que escrivia Pla de Xammar el 1927:

“En Xammar m'ha ensenyat més que tots els llibres plegats. És l'home més intel·ligent que jo conec, el que té un cop d'ull més segur i un coneixement del món més vast. És, encara, la naturalesa d'home més humana que he tractat, la persona menys primària, el senyor que té la raó més desperta i l'enteniment més clar. No passa dia que no pensi en ell, en el que m'ha dit i, sobretot, en el que m'ha insinuat. Després d'això excuso dir que la meva més gran esperança és poder treballar un dia a Barcelona en alguna cosa amb en Xammar costat per costat”.⁴⁶⁸

Xammar no es quedava endarrera i el 1925, en un carta dirigida a Pla, ja coronava el de Llofriu com a gran escriptor:

“Si em prometeu que no ho heu de fer córrer, us diré que sou l'únic català que sap escriure. Em direu en Carner, naturalment, i jo us diré que teniu raó. Però en Carner és principalment un poeta i, a la prosa, les seves *voies d'approche*, que diem els

⁴⁶⁷ BELLMUNT, D. DE. *Cinquanta anys de periodisme català*. Andorra la Vella: Mirador del Pirineu, 1975. (Pic de Cubil), pàg. 66. Com també assenyalarà Bellmunt els dos periodistes tenien un “tarannà rodamón”. Per Bellmunt Pla era un periodista més literari i comentarista que informador, però Xammar era políglota (parlava i escrivia bé el francès, l'anglès i l'alemany). Però els dos eren un grans conversadors i es passaven hores i hores xerrant quan es trobaven a diverses ciutats europees.

⁴⁶⁸ PLA, J. *Obra Completa*. Vol. 43: *Caps-i-puntes*. Barcelona: Destino, 1983, pàg. 280. Aquest és un fragment de l'autoentrevista que Pla va publicar a la *Revista de Catalunya* el 1927 amb el títol de “Mitja hora amb Josep Pla. Autoentrevista”. Quan va morir Xammar, el 1973, Pla traçarà un perfil, amb passió, del seu amic i reclamarà una biografia de “tan interessant i curiós personatge”, perquè segons ell és “el millor record que li podríem dedicar”. PLA, J. *Obra Completa*. Vol. 33: *El passat imperfecte*. Barcelona: Destino, 1977, pàg. 654-661.

francesos, són infinitament menys directes que les vostres. El senyor Pujols és un cas que cau fora de la llei general. Els demés són –o som– unes coques”.⁴⁶⁹

“Érem amics. Ens enteníem amb la mirada”,⁴⁷⁰ amb aquesta afirmació de Pla ja es pot comprendre tot. Pels dos la mirada era la seva eina de treball. El crític Just Cabot qualificarà Pla “d’escriptor visual”.⁴⁷¹ I Domènec de Bellmunt dirà de Xammar: “és un esperit observador d’una agudesia extraordinària”.⁴⁷² És precisament la jove generació de periodistes, que encarna Bellmunt, la que va començar a publicar a la premsa durant els anys de la dictadura, la que se sent influenciada per les figures de Pla i Xammar.⁴⁷³

El mateix Bellmunt serveix d’exemple. “Pla era, en aquells temps, per mi, un model de periodista”,⁴⁷⁴ confessarà el reporter lleidatà. I Xammar era el periodista “interessantíssim”⁴⁷⁵ per la joventut de l’època. El misteri, atès que es passava mitja vida a l’estranger, així va néixer la seva aurèola de personatge llegendari que va perdurar anys.⁴⁷⁶

⁴⁶⁹ XAMMAR, E. (2000, 133-134).

⁴⁷⁰ Pla no es cansava de vantar la seva amistat amb el periodista barceloní: “Xammar era un home molt complicat, però era un bon home. Probablement jo també hi aspiro. No crec que es pugui demanar més. Tot el que pogués anar dient seria d’una superfluïtat inenarrable”. PLA, J. *Obra Completa*. Vol. 35: *Notes del capvesprol*. 3^a ed. Barcelona: Destino, 1993, pàg. 128.

⁴⁷¹ CABOT, J. *Indignacions i provocacions*. Barcelona: Edicions 62, 1992. (L’alzina; 28), pàg. 109. L’article de Just Cabot, “Josep Pla, “Cartes Meridionals”, va aparèixer a *Mirador* el 3 d’octubre de 1929. Amb aquesta visualitat planiana també coincidiria Domènec Guansé que afirmarà: “és sempre el món exterior el que l’excita. La seva literatura és d’origen visual”. GUANSÉ, D. (1966, 180).

⁴⁷² BELLMUNT, D. DE. (1933, 87).

⁴⁷³ Durant els anys de la dictadura de Primo de Rivera, el periodista Francesc Madrid, tres anys més jove que Pla, estava a París fent reportatges sobre els exiliats catalans i espanyols. Allà tractarà Pla i ja el definirà com “un dels valors més considerables de la nova Catalunya”. Madrid també copsarà l’estreta relació entre Pla i Xammar quan es trobaven a la capital francesa. MADRID, F. *Els exiliats de la dictadura. Reportatges i testimonis*. Barcelona: Antoni López, 1930, pàg. 152-153.

⁴⁷⁴ BELLMUNT, D. DE. (1978, 191). Domènec de Bellmunt va conèixer Pla a París el 1926. Quan Bellmunt tenia 23 anys i s’havia exiliat, per la dictadura a París, i feia de corresponsal per *La Publicitat*.

⁴⁷⁵ BELLMUNT, D. DE. (1933, 85).

⁴⁷⁶ El 1967 a la revista *Mirador* el crític Joan Triadú escrivia això: “Eugeni Xammar, personatge totalment llegendari per als qui tenim menys de cinquanta anys, periodista famós i home a qui m’agradaria conèixer”. *Vegeu*, XAMMAR, E. (1989, 123). I aquell “llop sentimental i escèptic” que era Xammar servia de referent per a les noves generacions de periodistes pujades durant la dictadura franquista com Montserrat Roig. *Vegeu*, ROIG, M. “El senyor Eugeni Xammar: un llop sentimental i escèptic”. *Serra d’Or*. (Febrer de 1972), núm. 149, pàg. 11-15.

Però estem parlant de dos periodistes amb un llarga i dilatada experiència professional. Un Eugeni Xammar⁴⁷⁷ rodamón i tastaolletes, i un Josep Pla⁴⁷⁸ també viatger, però amb un projecte més definit i clar, i molt arrelat al país.

⁴⁷⁷ Tractaré de fer una síntesi de l'extensa i variada biografia professional d'en Xammar. El barceloní va debutar com a periodista el 1904 al setmanari *La Tralla*. Però la seva veritable professionalització a l'ofici s'inicia a *El Poble Català*, on farà de redactor i crític musical entre 1907 i 1908, on ja destaca pel seu estil transparent, impetuós, i per l'originalitat dels seus punts de vista a l'hora de tractar la realitat. Xammar abandona Catalunya (a causa de la seva negativa a fer el servei militar) i el 1909 treballa com a periodista als diaris *La Argentina* i *El Diario*, a Buenos Aires. Entre 1910 i 1911 va viure a París, en uns anys de certa bohèmia literària que va aprofitar per aprendre el francès. Després marxarà a Londres on treballarà a la redacció del *Manchester Guardian*, i farà traduccions. A Londres també serà corresponsal de *El Día Gráfico* i *La Publicidad*. Serà enviat, per *La Publicidad*, com a corresponsal de guerra a la flota britànica i al front francès. El 1918 tornarà a Barcelona com a corresponsal del diari de Nova York *The World*. A la ciutat també farà de redactor en cap de la revista *Iberia*. Entre 1919 i 1920 se'n va a Madrid i treballarà pels diaris *El Sol* i *El Fígaro*. Va ser una estada breu perquè el 1920 marxava cap a Ginebra per treballar a la Secció d'Informacions de la Societat de Nacions. Només va ser-hi fins 1921. Aleshores Xammar, instal·lat a Ginebra, es dedicarà a fer traduccions (de rètols de pel·lícules), i classes d'espanyol. El 1922 acceptarà la corresponsalia de *La Veu de Catalunya* a Berlín. Allà es trobaran amb en Pla que el 1923 va anar a la ciutat per fer de corresponsal mòbil per *La Publicitat*. Xammar deixa *La Veu* el 1924 (el mateix any que Pla marxa a París) i comença a signar per *La Publicitat*. El 1925 amb el viatge que fa a Rússia amb Pla, Xammar tornaria a publicar per *La Veu*. Xammar es va estar fins a l'inici de la Guerra Civil a Berlín (amb sovintejats viatges cap a Barcelona) i va fer de corresponsal de diferents diaris espanyols i llatinoamericans com *La Prensa* (Buenos Aires), *Ahora* (Madrid) i algunes col·laboracions escadusseres a la premsa catalana, sobretot a *La Publicitat* i *Mirador*. El 1936 va ser nomenat conseller de premsa de l'ambaixada espanyola a Berlín. El 1937 se'n van cap a París per ser cap de premsa de l'ambaixada. Allà també treballaria com a redactor de l'agència nord-americana *Associated Press*. A França també treballà pel Govern de la Generalitat a l'exili i després ja inicià un llarg període, fins a la fi de la seva carrera, com a periodista de les Nacions Unides.

⁴⁷⁸ Pla comença la seva professionalització al periodisme el 1919 quan entra al diari *Las Noticias*. Abans encara era un escriptor local que publicava algun article a revistes com *Ofrena*, *Revista de Girona*, *L'Instant*, *L'Opinió* o *Baix Empordà*. Recordem que Pla havia arribat a Barcelona el 1913 per fer la carrera d'advocat. El 1920 ja passarà a *La Publicidad*, i en tants sols tres mesos ja marxarà com a corresponsal del diari a França. Fins el 1928, que es tornarà a instal·lar a Barcelona, Pla anirà amunt i avall pel diari: Berlín, Roma, Londres, Suècia, Països Baixos, els Balcans, Rússia. Alguns dels viatges els compartirà amb Xammar. Pla, però, farà moltes escapades a Catalunya. Per exemple, el 1921 va ser escollit diputat provincial per Girona. El 1928 s'obre una nova etapa periodística: Pla passa a *La Veu de Catalunya*, hi serà fins el 1936. Recorrerà, novament, tot Europa durant 1929 i 1930. Poc abans de proclamar-se la República s'instal·larà com a corresponsal a Madrid del diari. Durant la Guerra Civil estarà, pràcticament inactiu, viurà a Itàlia i França. El 1939 torna a Barcelona i durant unes setmanes amb Manuel Aznar dirigiran *La Vanguardia*. Després vindrà la seva llarga vinculació a la revista *Destino* i el seu tancament per escriure la seva monumental *Obra Completa*: tota una visió del país, i dels seus habitants. Per fer-se una idea del volum del seu treball periodístic, Josep Vergés, l'editor de Pla, comptabilitza que entre 1920 i 1928 Pla va escriure 1004 articles a *La Publicitat*. I de 1928 a 1936, 1281 articles a *La Veu* (en ambdós casos sense comptar el que no estaven signats o els que només portaven l'inicial). I després s'hauria d'afegir els 2077 de *Destino*, i és clar restarien per comptabilitzar els que va publicar a la resta de diaris i revistes on va treballar i

Si bé Pla i Xammar s'havien conegut a les tertúlies de l'Ateneu Barcelonès, en els dies que començava la Primera Guerra Mundial,⁴⁷⁹ els dos periodistes es van començar a tractar més personalment quan Xammar era redactor en cap de *El Figaro* a Madrid, entre 1919 i 1920. Xammar rebrà una carta del seu amic, el crític Alexandre Plana, preguntant-li si podia publicar uns articles a un jove escriptor català que “aleshores tot just començava a escriure, però que certament faria forat”.⁴⁸⁰ Així Pla va publicar els seus primers articles a un diari de Madrid.

Però aquell inici de relació es va veure interromput pels balanceigs professionals dels dos periodistes. Serà a Berlín on sorgirà l'estret lligam amical entre Xammar i Pla, així com l'intent de desenvolupar un tàndem professional i ideològic. Xammar se n'hi va anar el 1922 com a corresponsal de *La Veu de Catalunya* i Pla hi aterrà com a corresponsal mòbil de *La Publicitat* l'agost de 1923, ja que des de 1920 estava a França, però anava voltant per Europa. Aquell va ser l'inici com recordarà Xammar:

“Posats tots dos sols a Berlín vaig tenir, de primera bursada –i suposo que ell podria dir si fa no fa el mateix-, la sensació d'haver-me tornat a trobar amb un amic de tota la vida. Per una relació contínua, establerta tot seguit, es va crear entre Josep Pla i jo, de la manera més natural del món, un estat que en podríem dir de convivència activa, puix que la nostra relació en van sortir diverses empreses de molt variat caràcter, la més important de les quals fou un viatge a Renània i a Baviera durant els estralls de la inflació, estralls econòmics i morals que havien creat a Alemanya un estat de descomposició social cada dia més patent”.⁴⁸¹

col·laborar. PLA, J. *Obra Completa*. Vol. 45: *Imatge Josep Pla*. Barcelona: Destino, 1984, pàg. 25-30.

⁴⁷⁹ PLA, J. Vol. 35 (1993, 119).

⁴⁸⁰ XAMMAR, E. (1991, 214).

⁴⁸¹ Aquests viatges de Xammar i Pla deixaven clar com entenien el periodisme els dos periodistes. La necessitat de l'observació, la mirada, per fer imaginar la realitat, com exemplifica l'explicació de Xammar: “Per a parlar d'Alemanya amb coneixement de causa calia, en efecte, sortir de Berlín, vas clos cada dia més desconnectat de la resta del país i anar a veure què passava o no passava a les dues regions més agitada d'Alemanya: Renània i Baviera”. *Vegeu, Ibid.*, 262.

I Xammar i Pla van voltar plegats per aquella alemanya de postguerra, devastada físicament i moralment.⁴⁸² Per altra banda, els dos periodistes també van viure en un Berlín cosmopolita, en una ciutat curulla de realitats de la nova vida moderna.⁴⁸³ Un esforç per tractar de mirar i fer veure la realitat. I tot i que el regne de Pla és l'adjectiu, i el de Xammar el substantiu, i aquesta ja és tota una concepció per coronar la realitat que marca el seu periodisme,⁴⁸⁴ serà a Berlín on els dos homes sumaran esforços i faran un front comú per denunciar la mediocritat de la premsa catalana, a través d'un articles a la premsa, i llançar propostes per crear una premsa pel país amb "cara i ulls".

Tot va començar a finals d'aquell 1923 quan l'Associació de Premsa Diària de Barcelona va publicar una sèrie de biografies de periodistes catalans il·lustres. Els crítics Manuel de Montoliu⁴⁸⁵ i Josep Maria Junoy van escriure

⁴⁸² L'observació dels dos periodistes no perd detall de res, es fixen amb la inflació extraordinària de la moneda alemanya; s'apropen a les terres del Rhur ocupades per l'exèrcit francès; són testimonis de l'intent de cop d'estat de Hitler a una cerveseria de Munic el 1923 i l'entrevistaran, tot ja interpretant el perill que suposava el cabdill del nazisme... Amb les seves cròniques, Pla a *La Publicitat* i Xammar a *La Veu* ja deixen veure que les ferides de la Primera Guerra Mundial no van cicatritzar a Alemanya, i que s'estava gestant "l'ou de la serp". *Vegeu*, XAMMAR, E. (1989).

⁴⁸³ Xammar i Pla, a Berlín, assisteixen a les transformacions de la vida urbana, a l'incipient creixement d'una societat de masses. La presència massiva a la ciutat de la fotografia i la publicitat, la popularització dels esports com la boxa o el futbol, els grans moviments de masses. Freqüentaran cafès, cabarets, espectacles nocturns, restaurants, tertúlies amb demés periodistes estrangers... Eren noves formes de la representació de la realitat de la postguerra europea que els dos periodistes també es van preocupar de reflectir.

⁴⁸⁴ Com analitza el Dr. Xavier Pla, filòleg i estudiós de l'obra d'en Josep Pla, en el pròleg que recull les cartes d'Eugeni Xammar a Josep Pla: "El reportatge com el que practicava Xammar solia ser escrit en primera persona, comproment per tant el narrador, que ho presentava tot com a real o com a viscut. El gust pels fets, i menys per les idees, va permetre l'aparició d'una prosa periodística que reposava sempre en la claredat d'exposició i en la capacitat analítica de l'autor. Era un estil que obeïa més a l'art de l'el·lipsi que no pas al de la metàfora, que captava la realitat més aviat a través de la intel·ligència que no pas de la sensibilitat, i que preferia oferir l'esdeveniment en un estat brut abans que interpretar-lo subjectivament". El periodisme de Pla era molt allunyat del de Xammar: "l'escriptura de Pla, en canvi, més interpretativa, més lírica a estones, feia de l'adjectiu l'element capital de la seva pràctica estilística i el convertia en l'índex més profund de la interpretació imaginativa que l'escriptor feia del món real. Si Xammar era, sobretot, un analític, Pla, en canvi, era essencialment un sintètic". *Vegeu*, XAMMAR, E. (2000, 21).

⁴⁸⁵ Montoliu (1877-1961) era crític literari, historiador i traductor. Va treballar a l'Institut d'Estudis Catalans i col·laborà amb Pompeu Fabra. Com escriptor Joan Fuster formava part d'un "modernisme catòlic". *Vegeu*, FUSTER, J. (1988, 36). Va començar fent crítica literària a *El Poble Català* i després a *La Veu*. Per Domènec Guansé: "exerciria el seu perllongat magisteri, vigilant i tradicionalista, encara que no gaire eficaç". GUANSÉ, D. (1966, 13). Representava una visió totalment oposada, especialment del periodisme, de la que tenien Pla i Xammar. Com recorda Guansé, quan Pla va escriure els seus primers llibres (*Coses vistes*, *Llanterna màgica* i *Relacions*) entre 1925 i 1927, Montoliu, ofès pel realisme d'aquests llibres es va negar sistemàticament a parlar-ne. *Ibid.*, 182.

articles favorables a aquella tria canònica de periodistes catalans. Per exemple, en el seu primer article a *La Veu*, Montoliu, defensava la figura de Francesc Pi i Maragall, Josep Yxart, Josep Mañé i Flaquer, Josep Feliu i Codina, Miquel dels Sants Oliver o Eugeni d'Ors. El crític, però, vol fer veure que el periodisme, a Catalunya, esprem el suc les millors intel·ligències del país (com les abans esmentades), i això és un mal perquè es descuiden altres aspectes necessaris com la vida científica, universitària... Per Montoliu cal “humanitzar aquest monstre engolidor”, que és el periodisme.⁴⁸⁶

Pla i Xammar van escriure –a quatre mans– sis articles a *La Veu* (amb el títol de “Periodisme?... Permetin!...”) entre el febrer i el març d'aquell 1924 per rebatre les opinions de Montoliu i les que també va expressar Josep Maria Junoy. El debat s'ha d'interpretar entre l'aposta per un periodisme modern defensat per Pla i Xammar, i un periodisme arcaic. És un xoc de concepcions de la societat, de la realitat, entre la llampant generació postnoucentista i la vella guàrdia del modernisme amb algunes pinzellades de noucentisme. La defensa d'una realitat canviant i la resistència al canvi. També s'ha de veure que Catalunya es troba amb un moment de desorientació: amb l'arribada de la dictadura de Primo de Rivera i la frustració dels somnis de la Mancomunitat esmicolant-se.

Per Pla i Xammar els noms defensats per en Montoliu són els d'una Catalunya i d'un periodisme passats. Els trobaran “provincians” i “estèrils” i reclamaran els noms de Francesc Cambó, Enric Prat de la Riba o Josep Carner com a exemple d'un tarannà “europeu” i “eficaç” pel periodisme i pel país. Pla i Xammar seran clars:

“Els senyors Oliver, Mañé i d'Ors tenen una bona part de la responsabilitat de què el periodisme català sigui una cosa migradíssima i que no tingui res a veure amb aquesta vida moderna que tant molesta al vostre eminent col·laborador [es refereixen a Montoliu]. Els altres, els senyors Prat de la Riba, Cambó i Carner, no solament no han estat devorats pel periodisme, sinó que li han donat la mica de cara i ulls que a casa

⁴⁸⁶ XAMMAR, E. (1989, 46). L'article de Manel de Montoliu intitulat “Vida de periodistes il·lustres” va aparèixer a *La Veu* el 29 de desembre de 1923.

nostra té. I, com tindrem ocasió de demostrar en les cartes posteriors, d'aquest periodisme, n'ha sortit la Catalunya d'avui".⁴⁸⁷

Els dos periodistes reclamaran la mirada envers Europa on la cultura és "real" i no a Barcelona que és una cosa "tancada". Els dos periodistes faran una defensa de la mirada enllà per esmenar una realitat, la catalana, miop:

"El mal, però, tot ve d'allà mateix: el senyor Junoy⁴⁸⁸ [Josep Maria], com la majoria dels catalans, com la majoria dels espanyols, es fa la il·lusió que *La Vanguardia* i *Las Noticias*, *El Sol* i l'*ABC* són diaris, quan en realitat són secrecions al marge, escorrialla subperiodística. Aquesta és una de tantes il·lusions del nostre esperit i de la nostra visió provinciana del món. [...]. Al senyor Junoy li direm encara una altra vegada si no creu arribada l'hora de plantejar el problema del derrotisme de la premsa castellana de Barcelona, i concretament, si no ha arribat l'hora d'abatre periodísticament *La Vanguardia* i *Las Noticias*. Aquests dos diaris, que són dos dels negocis més sanejats de Barcelona, esperen una contesta. Nosaltres demanen que es posi la qüestió des del punt de vista cruament comercial i que l'empresa actuï no sobre la base de donar gat castellà per llebre europea, com fan les dues escorrialles citades, sinó sobre la base de fer un diari absolutament autèntic".⁴⁸⁹

En el seu darrer article, Pla i Xammar, ja marquen els horitzons on hauria de mirar la premsa catalana per poder veure-hi clar:

"Cal crear una premsa catalana amb cara i ulls, enfocar el problema des del punt de vista comercial, provocar que aquesta premsa engoleixi, si és possible, les millors intel·ligències de Catalunya. És d'un interès primari tan fonamental que la grandesa patriòtica de l'empresa justifica tots els sacrificis humans".⁴⁹⁰

⁴⁸⁷ *Ibid.*, 61. L'article "Periodisme?... Permetin!..." es publica a *La Veu* el 3 de febrer de 1924. En aquest mateix article els dos periodistes rebutran l'excelsa figura d'Eugeni d'Ors, per Pla i Xammar, "S'ha de tenir en comptes que a les redaccions dels diaris del món la gent de la categoria del senyor d'Ors n'hi ha dotzenes". Josep Maria Junoy escriurà un article negant aquesta afirmació. *Vegeu, Ibid.*, 67-68 ("No, Josep Pla; No, Eugeni Xammar", publicat a *La Veu* el 7 de febrer de 1924). A aquest article Pla i Xammar respondran donant una llista de desenes de periodistes europeus amb una categoria igual o superior a la d'Ors. *Vegeu, Ibid.*, 79-84 ("Periodisme?... Permetin!.. (Rèplica al senyor Junoy)", *La Veu*, 15 de març de 1924).

⁴⁸⁸ *Vegeu* nota anterior.

⁴⁸⁹ *Ibid.*, 83-84.

⁴⁹⁰ *Ibid.*, 90. Aquest darrer article de la saga "Periodisme?... Permetin!..." apareix a *La Veu* el 16 de març de 1924.

Aquells articles van ser molt comentats a Catalunya. Pla i Xammar posaven el dit a la llaga. Només cal fixar-se en l'article que va escriure, aleshores, Josep Maria de Sagarra a *La Publicitat*:

“[...] les lletres han fet el seu efecte. A primer cop d'ull, tothom les ha rebudes amb simpatia; tothom “s’hi ha divertit”, perquè no hi ha dubte que l'estil brillant, descordant i suggestiu, que el dir les coses pel seu nom i la “rebentada” franca, són maneres que aquí sempre diverteixen una mica, perquè la gent no hi està acostumada. Com a mostra de periodisme colorit i nerviós, com a paraula picant i mengívola, no hi ha dubte que aquestes lletres dels meus amics són una joia”.⁴⁹¹

Tot i que Sagarra no estarà d'acord amb totes les afirmacions dels dos periodistes reconeixerà que “[...] no puc deixar de felicitar-los i abraçar-los per aquest deliciós raig de vinagre amb què han amanit l'ensopida escarola de la nostra premsa diària”.⁴⁹²

Poc abans d'acabar aquelles cartes Pla va marxar de Berlín, al febrer de 1924. Se'n tornava a París. Aleshores Xammar i Pla van iniciar una intensa relació epistolar, a mercè de les trobades esporàdiques en qualsevol indret d'Europa. Serà també en aquells papers que continuaran ideant gran projectes per a la premsa catalana i al servei del país. Pocs dies després de la marxa de Pla de Berlín, i enmig encara de la redacció dels articles que van publicar plegats a *La Veu*, Xammar escriurà a Pla per llançar-li una idea que farà saber als directius de *La Veu* i *La Publicitat*: que els dos diaris tinguin els mateixos corresponsals a l'estranger i poguessin “actuar a tot Europa com a agents del moviment català”.⁴⁹³

Xammar demanava que ell i en Pla es poguessin convertir en “agents de propaganda”⁴⁹⁴ de Catalunya. En una carta, de comiat reivindicatiu, escrita a Joaquim Pellicena, director de *La Veu*, el dia que Xammar escrivia el primer

⁴⁹¹ SAGARRA, J.M. DE. (2001, 235-236). L'article portava el títol de “Unes cartes d'en Pla i Xammar”, va sortir a *La Publicitat* el 10 de febrer de 1924.

⁴⁹² *Ibid.*, 238.

⁴⁹³ XAMMAR, E. (2000, 70). La carta de Xammar és del 12 de març de 1924. I en ella explica com ha rebut una oferta, que acceptarà, de *La Publicitat* per fer de corresposal a Berlín. Xammar escriurà al líder de la Lliga Francesc Cambó i al líder d'AC i director de *La Publicitat* Martí Esteve per transmetre'ls la idea de juntar els corresponsals dels dos diaris.

⁴⁹⁴ *Ibid.*, 90.

article per *La Publicitat* (17 d'abril de 1924), el periodista barceloní aprofita per tornar a llançar la proposta ben clarament:

“Aprofito, al contrari, l'avinentsa per dir-vos que tant jo com en Pla creiem que, mentre no hi hagi a Catalunya un gran diari de llengua catalana constituït sobre la base de que els serveis propis de l'estranger són per un diari una primera matèria del mateix caràcter imprescindible i necessari que el paper -¿no ho creieu vós així mateix?-, els dos diaris catalans que existeixen s'haurien de posar d'acord perquè, si sortien un parell d'homes amb prou bona voluntat per anar pel món curts de diners com en Pla i jo, poguessin col·laborar a l'ensem a tots dos diaris. Aquests homes que avui seríem en Pla i jo i demà podrien ser altres, serien col·laboradors de la premsa de llengua catalana i propagadors de Catalunya a l'estranger a la vegada. [...] convençuts que si el nostre punt de vista triomfava en resultaria un benefici per la premsa catalana i per Catalunya”.⁴⁹⁵

Malgrat les múltiples insistències dels dos periodistes aquella empresa no va reeixir. Aquells anys de la dictadura de Primo de Rivera són els de l'efervescència catalanista –influenciat també per en Xammar- de Pla.⁴⁹⁶

⁴⁹⁵ *Ibid.*, 100.

⁴⁹⁶ El 1921 Pla va ser escollit diputat provincial per Girona en representació de la Lliga Regionalista. Va ser-ne fins a 1924, quan es dissoldrà la Mancomunitat. Però l'esperit inquiet i tafaner d'en Pla, durant aquells anys, també el va apropar a d'altres formacions com AC. Per exemple, el 1922 signaria, amb molts intel·lectuals més, el manifest de la Conferència Nacional Catalana d'on neix AC. Però no és clar el grau d'implicació amb el partit. *Vegeu*, BARAS, M. (1984, 17). Serà entre 1921 i 1925 que es radicalitza el seu catalanisme, sempre, però, amb una posició, ja pròpia del tarannà d'en Pla, de dualitat: anant de l'exaltació a la moderació. La sensibilitat política de Pla es va veure sotrajada per la seva estada com a corresposal a l'estranger: el veure una Europa de postguerra, de vencedors i vençuts, el creixement de les doctrines totalitàries com el comunisme i el feixisme; així com la desclosa de la diversitat nacional continguda pels antics imperis i que ara esdevenia un reconeixement del dret de les minories. La veu de Josep Pla, a la premsa, es va convertir en una de les que més incisivament es va manifestar sobre el cas de Catalunya. El 1924 comença els contactes (sobretot epistolars i que es van perllongar fins el 1926, quan es produí l'intent de Prats de Molló) amb Francesc Macià i un cert paper, que no se sap fins a quin punt va arribar a exercir, d'agent, o d'informador, al servei d'una conspiració antistatista dins del complot armat que estava preparant Macià per alliberar a Catalunya. En aquest afer també hi seria Xammar, que també va influenciar Pla pel que fa al catalanisme. Són uns anys on Pla escriu al *Butlletí de Catalunya*, publicació de l'organització de Macià, Estat Català. Articles que segueixen fil per randa els arguments de Macià. El 1926, ja molt desencantat i pessimista, es va anar allunyant de la política. *Vegeu*, GUSTÀ, M. *Els orígens ideològics i literaris de Josep Pla*. Barcelona: Curial; 1995. (La mata de jonc; 32), pàg. 172-247.

Xammar, per altra banda, era, per dir-ho ras i curt, un catalanista de pedra picada de tota la vida.⁴⁹⁷

Els dos creuran en la premsa com un vehicle per portar el catalanisme per Europa, per emmirallar-lo. Aquests seran els seus esforços en aquells anys. Rentar la cara de la premsa catalana. Pla i Xammar somiaven en fer un nou diari català. No podia ser com els espanyols, ni com els anglesos, els francesos, o els alemanys, el seu model era italià. Això escrivia Pla el desembre de 1925 en un article a *La Publicitat*:

“Fa anys que maldem, en Xammar i jo, per donar a Catalunya el diari de les seves possibilitats. Fins ara, hem aconseguit ben poca cosa, però encara no som morts. En aquest punt no es pot pas inventar res perquè tot està inventat. [...] El nostre somni era el “Corriere” del temps del senador Albertini, i tot els projectes que hem fet i els números que hem plomejat era pensant en el diari de Milà. Ens encantava no sols fer un diari intel·ligent i liberal, sinó acostar-nos al que nosaltres creiem el primer producte del sentit periodístic o mundial”.⁴⁹⁸

En aquest article Pla també farà teoria del que per a ell, i en Xammar, era el periodisme i el model de premsa, sobretot a evitar:

⁴⁹⁷ Fixem-nos en el que diria Jaume Passarell, company dels primers inicis periodístics de Xammar: “Com a polític era extremista, més ben dit, extremat, i com a periodista també”. PASSARELL, J. *Homes i coses de la Barcelona d'abans*. Vol. 1. Barcelona: Pòrtic, 1968. (Memòries; 5), pàg. 107. Aquesta característica la va mantenir Xammar tota la vida. Per ell periodisme i política, “Tot va lligat”. XAMMAR, E. (1991, 68). Són els seus inicis, a principis de segle, com a militant de la Unió Catalanista i com a periodista a *La Tralla*. De fet, Xammar, sempre es va sentir unit a l'esperit de la Unió Catalanista, l'organització nascuda el 1881 (el 1936 desaparegué) amb la voluntat d'estructurar i guiar el catalanisme. I on s'agrupaven associacions, periòdics, particulars... El catalanisme de Xammar era incorruptible, molt *sui generis*, però molt clar. La seva vida, la seva obra és una constant defensa de la lluita per les llibertats de Catalunya. És clar que feia la guerra pel seu compte, sobretot per passar bona part de la seva vida a l'estranger. Però no parará d'escriure articles a favor del catalanisme, d'una premsa en català, esforçant-se per donar a conèixer la causa catalana a Europa, la relació que ell i Pla van tenir amb Macià... Va ser una línia permanent i invariable fins als seus últims dies. De les infinites sentències sobre aquest tema, n'escullo on es pot copsar el caràcter polític, i alhora de tarannà, d'en Xammar: “Els catalans per als quals la llibertat de Catalunya no és la passió dominant són uns senyors que m'acaben la paciència, em tallen la digestió, em toquen allò que no sona i em fan perdre el món de vista”. XAMMAR, E. (1989, 141).

⁴⁹⁸ PLA, J. Vol. 43 (1983, 146). Pla escriu aquest article al saber-se que els feixistes italians s'han apoderat de el *Corrier della Sera*. Per ells un diari model, “Un dels més forts baluards de la llibertat que hi havia a Europa”. Estava dirigit pel senador Albertini, “qui ha creat el periodisme italià”. L'article “Albertini”, apareix a *La Publicitat* el 8 de desembre de 1925.

“Ja sabeu el que és un diari espanyol: és un full emplenat amb articles d’escriptors, els quals s’obliga cada dia a escriure un article genial; amb telegrams tendenciosos d’agències estrangeres i amb fulls velografiats provinents dels organismes oficials. És necessari, certament, de fer una distinció entre els diaris d’informació i els diaris polítics. Els primers són el tipus ideal del diari espanyol: podrien ésser fets pels ciclistes de les agències telegràfiques i pels ciclistes de la casa encarregats d’anar a recollir l’original que segrega cada dia tota oficina oficial que s’estimi. És el tipus “Vanguardia” o “Noticias”. El tipus de diari d’oposició, en general, és pobre, però té l’avantatge de no contribuir a l’idiotització de l’esperit públic mitjançant el procediment de tirar al cove tot aquell original que segrega el món oficial i que està destinat a mantenir el gruix de mentida i d’imbecil·litat i de poca solta que caracteritza la vida actual”.⁴⁹⁹

Ja ho afirmarà contundentment Pla: “Ésser redactor no vol pas dir ésser ciclista, sinó ésser redactor, això és, redactar”. Aquell periodisme “ciclista” és del que fugen Pla i Xammar. És el periodisme que no mira i no veu, només transporta. L’observació és la base dels dos periodistes. Per Pla era clara la seva “posició en el periodisme”:

“Jo no he escrit res, per publicar, que no hagi estat molt observat, pensat i meditat. [...] La qüestió és projectar sobre el que s’ha de fer un cert esforç, una determinada observació, perquè sempre és diferent el que hom mira amb detenció que amb una simple revolada. Posar un punt d’atenció en les coses que hom té davant: aquest és el periodisme real i responsable”.⁵⁰⁰

⁴⁹⁹ *Ibid.*, 145. Aquesta lliçó Pla ja la coneixia des de els seus inicis. Quan el de Llofriu va entrar a *Las Noticias* el 1919, Josep Miró i Folguera, que n’era el redactor en cap, li va dir que deixés les idees a l’entrada del diari: “Vostè el que ha de portar són notícies, notícies, la quantitat de notícies indispensables per a emplenar el calaixet que li serà ofert. Ha d’arribar a la redacció amb les butxaques plenes de notícies. Ha de portar notícies com aquell qui porta maletes. ¿Entesos joves?”. El transport de cada dia, com un cosa normal, com el ciclista. PLA, J. *Obra Completa*. Vol.11: *Homenots. Primera sèrie*. 2^a ed. Barcelona: Destino, 1980, pàg. 564.

⁵⁰⁰ PLA, J. *Obra Completa*. Vol. 32: *Prosperitat i rauxa de Catalunya*. Barcelona: Destino, 1977, pàg. 618-619. Amb aquesta reflexió Pla ja parteix, abans, del concepte que ell té de la realitat, que és sempre fugissera. Segons ell el periodisme li ha ensenyat “la impossibilitat de saber res del que passa en aquest món”. Per això defensarà l’observació com un mètode d’intent de comprensió, i l’afany de realitat (seguint l’estela de Pujols) com un dels trets del país: “M’ha semblat sempre que la realitat que tenim davant és un espectacle tan fabulós, tan prodigiós i tan difícil de copsar que amb aquest propòsit n’hi ha prou per a evitar l’entrada en la pura inanitat. Donada la curtíssima duració de la vida, la realitat és inassolible i inaferrable. Per altra part, l’observació limita totes les inanitats de la imaginació, sempre tan romàntiques, vull dir inseparables de l’erotisme i de la pornografia personals, i no crec que siguin gaire favorables als interessos generals, que són els únics que per mi existeixen i que sempre he admirat i defensat. Per altra part, crec que la tendència a la realitat és una de les característiques d’aquest poble i d’aquest país

Aquest “periodisme observat”, meditat, pensat, també seria l’essència de Xammar: “Les notícies, veritables o falses, fan olor de veracitat o de falsedat, i segons que sigui aquest olor el periodista amb experiència pren les seves decisions”.⁵⁰¹

Després del viatge que van fer els dos periodistes a Rússia l’estiu de 1925 els seus contactes van ser més esporàdics.⁵⁰² Quan es va proclamar la República tant Xammar com Pla es van mostrar escèptics envers el nou règim.⁵⁰³ Les espurnes d’il·lusió que comportava aquella nova etapa per bona part de la societat, pels dos periodistes va ser l’inici d’un període confús i insegur. Talment com si semblés que ja sabessin el que succeiria després.

Incerta i moixa era la vida professional de Xammar que continuava a Berlín fent de corresponsal, amb estires i arronses, per diaris espanyols i

–potser la més característica d’aquest rodal–. Així, Pla, entendrà que el periodisme “s’ha d’agafar com és el món, és a dir, amb aquell punt de conformitat irònica i inconformista necessària que exigeix la permanent i eterna bestiesa humana”, per tant, el periodista “No s’ha d’enganyar mai. Ha de deixar, en banda, totes les seves emocions i sensacions, ha de veure el món, per fer-ho curt, com una lluita d’aranyes i de mosques”, perquè serà clar que “Les accions dels homes i de les dones són amagades, ocultes, misterioses”, i “Què ha de fer el periodista que no sap res, de res, de res, i si sap, per atzar, alguna cosa, no la pot publicar?”. *Vegeu*, pàg. 389, 606-607, 616-617.

⁵⁰¹ XAMMAR, E. (1991, 500).

⁵⁰² En aquell viatge Pla i Xammar escriuran les seves impressions a *La Publicitat* i *La Veu*, Pla també en farà un llibre d’aquesta estada. *Vegeu*, XAMMAR, E. (1989, 17-40) i PLA, J. *Obra Completa*. Vol. 5: *El Nord*. Barcelona: Destino, 2004, pàg. 455-633.

⁵⁰³ Xammar seria contundent sobre la proclamació de la República: “Un llampec que venia a il·luminar un cel ple de pressentiments tètrics”. Pel que fa a Catalunya Xammar creia que havien “de preparar les coses per a poder aprofitar les dificultats d’Espanya i convertir-les en oportunitats per a Catalunya”. El periodista creia que aquell només era un règim d’il·lusió (“façanes de gran fantasia”) i que darrera no hi havia res (“estructures febles, quan no eren inexistents”), com en el cas de l’Estatut de Catalunya: “Massa fort pel que tenia de feble”. XAMMAR, E. (1991, 325, 339, 348-349). Pla, per la seva banda, va assistir, primer, a l’observació expectant del nou règim, però als pocs mesos el seu pensament ja va evolucionar cap a una incomprensió d’aquell sistema per finalitzar amb una crítica iracunda i agria, especialment, vers moltes dels primeres figures polítiques del règim, això sí, sempre amb una dosi d’ironia planiana. Pla, que era corresponsal de *La Veu* a Madrid des de 1931, reflectirà al seu dietari, *Madrid, l’adveniment de la República*, la insatisfacció per tot aquell nou univers (simbolitzat per Madrid). Per exemple, amb l’estat anímic que li produeix la ciutat: “a Madrid, no hi tinc mai res a fer”, ja que segons ell no té cap ambició política, comercial o literària, motius pels quals, segons Pla, es va a Madrid. Prou explícit serà amb la política: “Posat a Madrid, em vaig dedicar una temporada a fer col·lecció dels grans homes polítics. No crec que en trobés cap. On són els grans homes polítics?”. També amb l’arribada de la corrupció: “em diuen que s’acaba de crear una nova paraula que és la paraula *enchufismo*, que la paraula ha tingut un gran èxit i que la cosa podria produir molts estralls morals”. Recull les profecies d’Eugeni d’Ors: “Si la República es de derechas se mantendrá. Si la República es orteguiana, si la República es catalana, como tiene todo el aire de ser, se hundirá fatalmente...”. La displicència envers Catalunya quan Macià porta l’Estatut: “Madrid no ha sortit de la seva indiferència habitual”. Tot li produirà una sensació de desgana, de “cafè amb llet”, com el color de la ciutat, i del règim. *Vegeu*, PLA, J. (1996, 7, 9, 44, 48, 101).

llatinoamericans.⁵⁰⁴ I desenganyada i displicent la de Pla com a corresponsal de *La Veu* a Madrid (de 1931 a 1936),⁵⁰⁵ on era defensor dels interessos de la Lliga i professava admiració per Francesc Cambó,⁵⁰⁶ però que s'anava desil·lusionat pel caos polític, la situació a Catalunya, per la manca de definició de la Lliga, i sobretot perquè el deixaven de banda i això repercutia en el seu projecte literari.⁵⁰⁷

⁵⁰⁴ Amb l'arribada de la República Xammar veia com la major part dels seus amics de joventut van entrar a l'arena política (diputats, ambaixadors, ministres). El seu nomenament l'agost de 1931 com a responsable de la fira comercial de tardor de Leipzig tampoc satisfieia gaire les seves expectatives. Per una altra banda, a Xammar se li feia gairebé impossible continuar publicant en català. Va intentar tornar per treballar a Barcelona, però no se'n va sortir. Les constant picabaralles amb Joaquim Pellicena, director de *La Veu* i el distanciament amb Francesc Cambó sembla que li van barrar el pas d'escriure a les publicacions de la Lliga. Xammar escriurà, molt escadusserament, alguns articles a *Mirador* i *La Publicitat*. Per exemple abans de les eleccions del 12 d'abril de 1931 escriuria un article a *La Publicitat* demanant el vot per AC. L'article "Un vot de lluny", es va publicar el 2 d'abril de 1931. *Vegeu*, XAMMAR, E. (1989, 97-98). També faria algun article a *Mirador* fent gala de la seva habitual clarividència analítica, i on ja avisa de "l'encreuament de camins" en el que es trobava Europa per la difícil situació, entre la reconciliació i la rivalitat, i entre la pau i la inquietud, que havien d'afrontar França i Alemanya. XAMMAR, E. "La cruïlla de camins". *Mirador* [Barcelona] (27 de juliol de 1931), pàg. 1.

⁵⁰⁵ Les cròniques parlamentàries de Pla a Madrid són una bona radiografia de la vida política catalana i espanyola de la República, així com de l'evolució ideològica que Pla va fer en aquelles anys. *Vegeu*, PLA, J. *Obra Completa*. Vol. 40: *Polèmica. Cròniques parlamentàries (1929-1932)*. Barcelona: Destino, 1982; PLA, J. *Obra Completa*. Vol. 41: *Cròniques parlamentàries (1933-1934)*. Barcelona: Destino, 1982; PLA, J. *Obra Completa*. Vol. 42: *Cròniques parlamentàries (1934-1936)*. Barcelona: Destino, 1983.

⁵⁰⁶ Ja des de 1926 Pla faria un viratge ideològic, i a finals dels anys vint s'havia incorporat progressivament a diferents projectes polítics, editorials i periodístics impulsats per Francesc Cambó i entrava dins l'òrbita de la Lliga. N'és un exemple d'aquella col·laboració l'extensa biografia que Pla va fer sobre Cambó. *Vegeu*, PLA, J. *Francesc Cambó. Materials per una història d'aquests últims anys*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1928-1930. 3 v.

⁵⁰⁷ Com analitzava Francesc Pujols el drama de Pla era que no es podia dedicar com hauria volgut, sense preocupacions econòmiques ni presses, a la seva vocació que era la literatura. Fa veure Pujols que ni els seus articles, ni els seus llibres, ni la protecció de la Lliga li bastaven per a poder viure folgadoament sense maldecaps. A més, arribà un moment que la Lliga l'abandonà, i això li va dir Pla a Pujols: "M'han deixat al carrer com una tauleta de nit". Tot aquell ambient, aquell panorama, li produïen a Pla, segons Pujols, "un neguiteig que no podia dissimular". BLADÉ, A. (1967, 338). Domènec Guansé també analitza la confusa època madrilenya de Pla: "Malgrat els èxits, de Catalunya estant aquest període madrileny semblava per a ell dels més estèrils. Hom el donava per un escriptor totalment liquidat". GUANSÉ, D. (1966, 186). En aquest sentit si Pla era un dels periodistes més seguits i llegits per la societat de l'època, la crítica catalana, que valorava els seus grans dots d'escriptor, li exigia més. Que no fes, quan publicava un llibre, només un recull d'articles. Aquesta serà una de les reclamacions més habituals i sentides amb les que es trobarà Pla durant els anys trenta. Sobretot se li demanarà que cultivi la novel·la. Serà aquesta una ombra que acompanyarà Pla i que generarà diversos debats públics i fins i tot enfrontaments, ja que Pla preferia "la realitat", a "la imaginació", menystenint el gènere. *Vegeu*, SOLDEVILA, C. "¿Novel·la o biografia, que més té?". *La Publicitat* [Barcelona] (18 d'octubre de 1933), pàg. 1. Per Just Cabot, Pla encara no havia donat tot el que podia donar i li demana que s'arrisqués amb la novel·la, ni que no reeixís plenament. CABOT, J. (1992, 112).

Els aires de la República no refrescaven als dos homes. Pla els olorava de ben a prop i Xammar de ben lluny.⁵⁰⁸ Els dos estaven desconcertats en un món que ja no semblava el seu. Els projectes que s'havien esfondrat, les desil·lusions polítiques, professionals, personals... És clar que no defallirien, i que els hi quedaven molts anys de vida i feina per endavant. Però també és clar que una altra generació de periodistes pujava i es tutejava amb ells. Una generació influenciada per aquella ideal dualitat periodística que encarnaven Pla i Xammar. Però amb uns objectius comuns: l'observació i el catalanisme. Si Pujols il·lusionava i li tornava l'orgull al país, Pla i Xammar feien el mateix amb el periodisme.

3.3 La gestació de la mirada periodística catalana abans de la República

La premsa del període republicà ja era plenament conscient del paper d'il·luminadors de la realitat que tenien els diaris a finals dels segle XIX per a la societat. En ocasions especials dedicava complets monogràfics (plens d'articles) a la història de la premsa a Catalunya per recordar-ho.⁵⁰⁹ És el cas del diari *El Matí* que, en el setè aniversari del seu naixement, el 7 de juny de 1936, dedica un suplement a repassar 300 anys de premsa al nostre país. Així feia mirar el moment periodístic del vuit-cents:

“Durant aquells darrers anys del vuit-cents es visqueren moments de màxima emoció i l'interès dels ciutadans pel coneixement de les noves que esdevenien era extraordinari. Primerament fou la tragèdia del poble boer, que apassionà tots els catalans. Més tard la guerra de Cuba i Filipines, que provoca la intromissió del Estats Units i que acabà amb

⁵⁰⁸ És ben simptomàtic de l'estat de marriment i esgotament d'en Xammar el que li va dir a Domènec de Bellmunt el 1933. El periodista lleidatà li pregunta: “Us queda alguna altra il·lusió per realitzar?” I Xammar contesta: “La primera il·lusió ve a ésser com una premissa. Ja em comprendreu que em convindria, com el pa que em menjo, poder gaudir, amb una certa tranquil·litat, de la meva caseta de l'Ametlla...”. La compra de la casa -d'on era originària la seva família- de l'Ametlla del Vallès li va revifar l'enyorança pel país i el desig de tornar a treballar a Barcelona. BELLMUNT, D. DE. (1933, 90-91).

⁵⁰⁹ A part del que citaré del diari *El Matí* també podem trobar: SERINYÀ, F. “Quaranta quatre anys de premsa diari catalana, a Barcelona”. *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 55, 67.

el Tractat de París. La premsa madrilenya, amb “El Imparcial” al front i seguida per alguna de Barcelona, havia exaltat al poble llançant Espanya a una temerària empresa. Val a dir que aquells diaris aconseguiren, durant aquell temps, tiratges que potser mai més no veuran sortir de les seves rotatives”.⁵¹⁰

La pròpia premsa catalana de la República seria la que defensaria l’inici d’una mirada vers la realitat diferent, sobretot recordant l’aparició el 1879 de el *Diari Català*, el primer de periodicitat diària publicat en català.⁵¹¹ Una capçalera amb gran significació pel catalanisme, conjuntament amb d’altres,⁵¹² i per la premsa escrita en català:

“La política era menada des de Madrid, i els catalans ballaven el so que els era imposat pels polítics espanyols. [...] i les coses que afecten a Catalunya ja interessaven gairebé a tots els catalans, i això no es podia dir a començaments del nou-cents. La causa principal del desinterès que sentien els catalans de la passada centúria per les coses de la terra, era degut més que a cap altra a la manca d’un lligam col·lectiu que els desvetllés els sentis. Per això l’aparició del primer diari català, nosaltres l’hem de saludar amb respecte. [...]. L’esforç dels que s’emprengueren la tasca primera de desbrossar el camí no fou un esforç inútil. Fa quaranta-quatre anys que sortí el primer

⁵¹⁰ COMAS ESQUERRA, M. “Prop de tres-cents anys de premsa a Catalunya”. *El Matí* [Barcelona] (7 de juny de 1936), pàg. 2.

⁵¹¹ Malgrat la seva curta vida, de 1879 a 1881, el diari fundat pel polític, periodista i escriptor Valentí Almirall (1841-1904) és una de les primeres fites per al desenvolupament de la futura premsa diària en català, així com una eina al servei del catalanisme, però també un producte modern amb un disseny molt visual per l’època i llegible, molt millor, per exemple, que el diari britànic *The Standard*. I sobretot atent a la realitat canviant d’aquells anys (informacions científiques, modes, publicitat...), vista amb ulls nous, fet que li va donar un gran èxit de públic i vendes. *Vegeu*, FIGUERES, J.M. *El primer diari en llengua catalana. Diari Català (1879-1881)*. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, 1999. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica; 52).

⁵¹² I el periodisme republicà tampoc s’oblidarà d’una publicació històrica i que va xocar amb el *Diari Català*. Es tracta de la revista *La Renaixensa*, promoguda el 1871 per la plataforma editorial del mateix nom, que anava creant diferents mitjans de comunicació per tal d’incidir a la societat amb “un catalanisme a ultrança”. Fundada per Pere Aldavert, Francesc Matheu, Isidre Reventós, Lu Bosch, Felip de Saleta i Josep Thomàs, que el 1870 ja havien creat la revista universitària *La Gramalla*. La revista, volia parlar de temes culturals, religiosos... aliens a la política de partits, però amb el catalanisme, i la llengua catalana, com a columnes bàsiques. Però la política hi va entrar amb força. Les dissensions que va provocar el primer Congrés Catalanista entre els que feien *La Renaixensa* i *El Diari Català*, va fer que els primer decidissin convertir la revista en diari, per copsar la influència de les dos publicacions. *La Renaixensa* va ser diari de 1881 a 1905 (la revista continua sortint, primer mensualment i després com a suplement del diaris, fins 1903). Els directors del diaris van ser Pere Aldavert, Àngel Guimerà i Domènec Martí i Julià. Seria també una de les peces fonamentals en el provés de renovació periodística a Catalunya. VALLS, M. “La Renaixensa” diari de Catalunya”. *El Matí* [Barcelona] (7 de juny de 1936), pàg. 9.

diari en català, i si analitzem bé les coses veurem que no s'ha perdut el temps totalment".⁵¹³

La premsa i el periodisme a Catalunya, de finals del XIX i els primers anys del XX, són, però, encara antics. La maquinària de la SCCM s'està escalfant, i no serà fins els anys de la Mancomunitat i la Primera Guerra Mundial, quan la premsa s'acabi modernitzant i esdevingui de masses. El 1933 Joan Simó,⁵¹⁴ amb 79 anys -degà dels periodistes de Barcelona-, li explica a la periodista Irene Polo com eren aquells diaris, i els lectors, del vuit-cents:

"Abans els diaris començaven per tenir una misèria d'espai. Les notícies, per tant, s'havien de donar d'una forma lacònica i esqüeta. Hi havia menys possibilitats de tot ordre. Avui [1933], en canvi, la gent llegeix més que aleshores. Hi ha menys analfabetisme. Ha pujat una nova generació que ja ha anat a l'escola... I com més anirà, la premsa serà més important, encara. Tindrà, encara, més influència damunt de l'opinió pública, fins a convertir-se en el seu veritable guia".⁵¹⁵

I Joan Costa Deu,⁵¹⁶ redactor de política de *La Veu de Catalunya*, recordava el 1936 aquell dur i bohemi periodisme:

"Una de les característiques sobresortints dels periodistes de Barcelona, a darreries del segle passat, era l'esperit de la bohèmia. En general, ésser periodista, volia dir passar les nits en blanc, dormir de dia, no portar una pesseta a la butxaca, i, per dir-ho d'una

⁵¹³ SERINYÀ, F. "Quaranta quatre anys de premsa diària catalana, a Barcelona". *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 55, 67. És un suplement especial de *L'Opinió* arran del seu segon aniversari. La numeració de les pàgines és literal, però aplicat al paper errònia, ja que salta d'un número a un altre.

⁵¹⁴ Joan Simó Aulèsia era un periodista de Tarragona que el 1933 portava ja 65 anys d'ofici. Va entrar amb 14 anys a una impremta de Tarragona i després al *Diario de Tarragona*. Va marxar a sud-amèrica on també va fer de periodista i va dirigir *El Ciudadano*, el primer diari de La Paz (Bolívia). El 1880 torna a Barcelona i entra a *La Vanguardia*. El 1888 se'n va a *El Noticiero Universal*, i hi romandrà fins que deixa l'ofici.

⁵¹⁵ POLO, I. "Al degà dels periodistes de Barcelona també li toca ésser entrevistat". *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 58.

⁵¹⁶ Joan Costa Deu (1883-1938) havia començat al món del periodisme als setmanaris *La Creu del Montseny* i *Boletín Musical*. Després va ser redactor en cap de *Las Noticias*. El 1923 va entrar a *La Veu de Catalunya* i en seria redactor en cap fins 1936. Periodista veterà, era un dels més acreditats a l'època sobretot per la seva gran capacitat per organitzar i gestionar les redaccions. A més de ser impulsor de moltes iniciatives d'associacionisme professional. Com la gestació de l'Associació de la Premsa Diària de Barcelona, creada el 1909 i de la qual el 1923 en seria vice-president. *Vegeu*, CADENA, J.M. "Les Associacions de Periodistes a Barcelona". *Annals del periodisme català*. (Abril-juny de 1984), núm. 0, pàg. 6-18.

manera més gràfica, viure de miracle. Els sous que les empreses pagaven als seus redactors més destacats oscil·laven entre cinquanta i setanta-cinc pessetes mensuals”.⁵¹⁷

Per Costa Deu els periodistes del vuit-cents eren igual que els còmics: els dos tenien fama de grans “sabrejadors”. Més valia no apropar-s’hi perquè ningú en sortia indemne. Els periodistes, degut a “La mísera remuneració amb què l’empresa els incloïa a la llista de personal no permetia a aquesta exigir-los cap disciplina ni horari”. Estem davant d’un periodisme que per precari i bohemí facilita la imaginació. Això era el que feien els reporters, segons Costa Deu, de *El Noticiero Universal* quan succeïa qualsevol fet:

“Els no havien vist res, ni en coneixien antecedents, però la intuïció que tenien i les poques dades que a corre-cuita i la tuntum podien recollir, eren suficients, i sobreres, per omplir una o dues columnes. Donaven a la informació un caràcter pintoresc, amb un llenguatge fàcil i entenedor, ple de dades minucioses, fruit de llur exuberant fantasia; però al cap i a la fi la ressenya adquiria un to de cosa viscuda i versemblant que cap altre no tenia”.⁵¹⁸

Corroboraria en primera persona el poder que tenia la imaginació en el periodisme, però al servei de la realitat, Joan Simó. El qual, fen les informacions marítimes per a *El Noticiero Universal*, a finals del segle XIX, va veure com al port hi havia uns barrils emmagatzemats que regalimaven l’alcohol que hi duien i deixaven el terra del port moll. Simó va intuir que allò

⁵¹⁷ COSTA DEU, J. “Memòries d’un periodista”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (20 de març de 1936), pàg. 7.

⁵¹⁸ COSTA DEU, J. “Memòries d’un periodista”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (27 de març de 1936), pàg. 7. Com explica en aquest article una de les coses que més molestaven a Francisco Peris Mencheta, el propietari i director de *El Noticiero Universal*, era que els seus periodistes, a les tertúlies dels cafès, es passessin informació entre ells i avancessin les notícies que publicaria el diari a la gent. Això ja indica la poca professionalització del periodisme de l’època, però també la set d’informació que tenia el ciutadà. Costa Deu recull, en aquest sentit, un dels “sermons” amb els que recriminava Peris Mencheta a els seus periodistes: “La notícia no és una cosa vostra, dels periodistes, i per tant, vos no en podeu disposar com disposeu d’una cosa que us pertany. La notícia és del diari, i abans és el diari que la curiositat que senti cadascun dels vostres coneguts a propòsits dels esdeveniments que ocorren”. Pel que fa a *El Noticiero Universal*, va ser creat el 1888 i ja mostra una voluntat de diari modern: preocupació per les notícies internacionals, to ponderat, bons serveis... Vegeu GUILLAMET, J. *Història de la premsa, la ràdio i la televisió a Catalunya (1641-1994)*. Barcelona: La Campana, 1994. (La Campana; 89), pàg. 65.

representava un gran perill i que qualsevol llumí fortuït provocaria una gran tragèdia.

Per evitar-ho es va inventar la notícia: “Espantosa hecatombe. El puerto de Barcelona en llamas. Ochenta barcos abrasados. Las autoridades y la ciudad en massa se dirigen a los muelles”. Tot i que al final de la informació va escriure: “tot això és el que pot succeir d’un moment a l’altre si no es remeia l’estat actuals dels barrils estibats als nostres molls”, la gent es va esfereir. Va donar la casualitat que aquell dia el cel era molt núvol, i al vespre, el cel es va tornar vermell. Els barcelonins van pensar que era el resplendor de l’incendi.

Tot i que quan se’n va assabentar tothom “se’m volien menjar”, “Els barrils d’alcohol, però, des d’aquell dia ja no tornaren a estar d’aquella forma”. I mireu el que són les coses: uns dies després, a Bordeus, a la Gironda, uns vaixells es van cremar per la mateixa causa”.⁵¹⁹ Aquesta pràctica també es recollia en la teoria, ja que Rafael Mainar,⁵²⁰ un advocat i periodista aragonès que va exercir a Barcelona a principis del segle XX, escrivia, el 1906, la primera aportació teòrica sobre el periodisme,⁵²¹ *El arte del periodista*, on deixa constància de la necessitat de imaginar la realitat:

“¿Que no siempre hay actualidad? Mentira. ¿Que no siempre se encuentra? Torpeza. Cuando no la hay, o no se ve por faltarle relieve, el periodista ha de hacerla; cuando no puede hallarse la actualidad local, se busca la nacional o la mundial, y en último caso, como también puede buscarse en una idea o en una frase, se inventa”.⁵²²

Molt explícit en aquest sentit també era el record mental que en tenia el periodista Josep Maria Lladó sobre la realitat que s’imaginava en aquells anys:

“En primer lloc se l’ha titllat [el periodista] d’excessivament fantasista. Això, que per altra banda no és cap defecte digne d’ésser tingut en compte, ha passat a la història, de bracet amb l’època romàntica, sense que deixés un rastre perillós, sinó una mica de

⁵¹⁹ *Vegeu*, POLO, I. “Al degà dels periodistes de Barcelona també li toca ésser entrevistat”. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 58.

⁵²⁰ Mainar (?-1929) va ser redactor i director d’una munió de diaris de l’època: *Diario del Comercio*; *Diario Mercantil*; *Las Noticias*; *El Liberal*; *El Noticiero Universal*... Per citar-ne alguns. El 1909 va ser fundador, i vice-president de l’Associació de Premsa de Barcelona.

⁵²¹ CASASÚS, J.M. (1987, 152-156).

⁵²² MAINAR, R. *El arte del periodista*. Barcelona; José Gallach, 1906, pàg. 77.

recaença en aquells periodistes faceciosos d'antany –que encara en queden!- Tot allò fa el mateix efecte que el truc del doctor Crosby, fabricant del “xarop de la llarga vida”. La fórmula era d'una impressionant senzillesa: un noranta per cent d'aigua, una mica de whisky i una altra mica de matèria colorant. És a dir, que si no curava, tampoc no arribava a fer gens de mal”.⁵²³

Amb el canvi de segle comencen nous temps i això requereix veure les coses d'una altra manera, tant pel periodisme com per la premsa escrita en català.⁵²⁴ Aquell 1906 Rafael Mainar, publica el primer tractat teòric sobre periodisme, Eugeni d'Ors comença a publicar les seves *Gloses a La Veu de Catalunya* i així s'ha datat el naixement del noucentisme. Per d'Ors la realitat està canviant i aquell any ja pronosticarà que el periodista serà “el qui oeixi les palpitations del temps”.⁵²⁵ “Les palpitations del temps” són, com s'ha vist al capítol 2, parlar de cinema, esports, viatges, cabarets, moda, cotxes... Per d'Ors era clar que el periodista havia d'imaginar:

“Imagineu un periodista que, en lloc de detenir-se en lo exterior, en les apariències, en la closca, reuneix tots els fets que atresora, amb universal curiositat, i els despulla, els *pela*, per a dir-ho així, i extreu d'ells la sucosa polpa simbòlica. I en rima els símbols, i en descobreix son joc d'harmonies. I, en aquest joc d'harmonies, prescindeix encara de

⁵²³ LLADÓ, J.M. “La importància del periodisme”. *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 83.

⁵²⁴ En el terreny periodístic les coses s'estan movent, el 1899 comença a publicar-se *La Veu de Catalunya* (des de 1891 era setmanari). Òrgan de la Lliga Regionalista, i dirigit per Enric Prat de la Riba, el diari seria portaveu d'una nova burgesia catalana amb afany de mirar els nous temps. La seva aparició també va servir per reviscolar el catalanisme. Però si les dretes catalanes tenien ja el seu diari, les esquerres farien el mateix amb *El Poble Català*, que apareix el 1906 (era setmanari des de 1904), una publicació d'esquerra, republicana i catalanista. A la seva redacció va passar-hi noms que marcarien el futur periodístic del país: Antoni Rovira i Virgili; Eugeni Xammar; Carles Soldevila; Màrius Aguilar.. El cultural: Josep Pous i Pagès; Pompeu Fabra; Joan Maragall; Gabriel Alomar... Aquell diari va deixar una llavor pel futur polític que li esperava a Catalunya amb l'arribada de la República. *Vegeu*, “El “Poble Català” i la política de l'antiga esquerra”. *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 57. *El Poble Català* també comença a mirar la realitat d'una altra manera. Per exemple, a les seves pàgines, Rovira i Virgili, introdueix la ressenya extensa d'actes polítics a grans titulars i amb divisions sota títols més petits per tal de fer-ne més entenedora la lectura. Fou el primer a fer parlar directament els oradors, eliminant els verbs en tercera persona del pretèrit (digué, recorda...), donant així vida al text, com si parles directament l'orador. Rovira i Virgili també creà al diari l'interès per la política estrangera, amb cròniques originals, i diaris, aptes per qualsevol tipus de públic. Tot això, així ho recorda, el periodista Claudi Ametlla, *vegeu*, AMETLLA, C. *Memòries polítiques. 1890-1917*. Barcelona: Pòrtic, 1963, pàg. 195-196.

⁵²⁵ ORS, E. D'. (1992, 20). L'article “Més sobre la dignitat de l'ofici de periodista” el publica a *La Veu de Catalunya* el 3 de març de 1906.

lo accidental, i troba en son fons, magnífica i sobirana, *la llei*, i, enfondint, enfondint, veu, entre els valors ideals que l'envolten, quals son supersticiosos del passat, quals pressentiments d'avenir, quals roca viva de lo etern. I que, un cop lograt tot això, sap, desinteressadament, en un moment donat, derribar i contradir les coses dites i borrar les escrites, perquè ha escoltat una nova palpitació que sembla contradictòria”.⁵²⁶

El catalanisme volia escoltar aquelles palpitations del temps en català. I aquell 1906 Prat de la Riba escrivia una obra cabdal pel catalanisme polític com és *La nacionalitat catalana*. El polític i periodista deixarà escrit en el seu tractat que és necessària una premsa “forta i llegida” per escampar eficaçment les idees catalanistes.⁵²⁷ Del mateix parer serà, uns anys després, el redactor en cap de *La Veu de Catalunya* Josep Morató Grau,⁵²⁸ al escriure el primer tractat teòric sobre periodisme escrit en català. El periodista entendrà per periodisme català “el que és escrit en la nostra llengua, o sigui el que fou creat per les necessitats de la renaixença de l'esperit nacional de Catalunya”.⁵²⁹

De moment aquell 1906 només es comptava amb dos diaris importants en català: *La Veu* i *El Poble Català*. De poca tirada, però amb forta influència a l'opinió pública, un fet que, com veurem més endavant, serà una de les característiques, i paradoxes, de la premsa escrita en català.⁵³⁰

Les reflexions de Morató Grau també clissaven els canvis en el periodisme. Per ell, la modernitat entrava d'una manera natural: “En aquest sentit pot ésser considerada com una branca del periodisme l'exhibició cinematogràfica de successos d'interès general”. Eren els nous mitjans que “arribaven ràpidament al públic”. I era clar que el periodista era l'ésser que observava i imaginava la realitat: “En realitat, el primer home que sentí la necessitat de gravar al peu d'una roca o en les parets d'una caverna uns signes

⁵²⁶ *Ibid.*

⁵²⁷ PRAT DE LA RIBA, E. (1993, 33).

⁵²⁸ Morató i Grau (1875-1918) a part de periodista també va assolir gran popularitat per les seves novel·les i obres de teatre. El 1899 va entrar a *La Veu de Catalunya*, on feia de crític teatral, fins arribar a ser redactor en cap del diari. Tot i que va morir el 1918 la seva professionalitat va incidir en la modernització de *La Veu de Catalunya*, vegeu CLOSAS, A. “Josep Morató, un periodista en el record”. *Serra d'Or*. (Juliol de 1975), núm. 190, pàg. 37.

⁵²⁹ MORATÓ GRAU, J. *Com és fet un diari*. Barcelona: Ricard Duran i Alsina, imp., 1918. (Minerva; 30), pàg. 7.

⁵³⁰ AMETLLA, C. (1963, 214).

en recordança d'un esdeveniment que li havia ferit la imaginació, fou cronològicament el primer periodista”.⁵³¹

Som en els dies de la Mancomunitat, on la premsa començarà a tenir el ritme d'una indústria de masses. És el pas d'una societat tradicional a una societat de comunicació de masses. Els canvis d'aquella SCCM ja s'estan notant. Els diaris incorporen elements de modernitat a les seves pàgines. De mica en mica deixaran de ser aquells diaris que criticaven el 1916 els poetes, i també periodistes, Joaquim Folguera⁵³² i J.V. Foix.⁵³³

“Hem parlat dels mals caràcters de la lletra d'impremta que trien els regents, de l'absurda redacció dels títols, de les ressenyes bullangoses de les sessions municipals, de l'abús de les notícies societàries informatives lliurades a caixa tal com arriben al diari, de la publicació dels telegrams d'agència, sense ordenar, intervenir, escurçar o ampliar”.⁵³⁴

⁵³¹ MORATÓ GRAU, J. (1918, 7). Morató Grau també assenyalarà la l'antiga i contínua línia del periodisme català. Pel periodista les cròniques dels reis catalans: Jaume I, Pere III, Pere IV i Ramon Muntaner, “[...] en escriure-les obeïen al mateix impuls a què obeeix el periodista de raça en ressenyar un esdeveniment que ha viscut”, pàg. 8.

⁵³² Tot i que va morir molt jove, el 1919, als 26 anys, Folguera (1893-1919) començava a ser un referent en el món cultural català d'aleshores. Poeta i crític literari, va fundar, amb J.M. López Picó, el 1915, *La Revista*, una publicació clau per explicar l'esperit entusiasta, i cultural, de la societat d'aleshores. Es publicaven poemes, assaigs, estudis històrics, molta informació de l'estranger... Allà s'hi aixoplugaven joves poetes com J.V. Foix, Carles Ribà, Agustí Esclasans.. La persona, i l'obra, poètica i crítica, d'en Folguera seria de gran influència per al seu nucli de joves poetes coetanis.

⁵³³ Foix (1894-1987) és el poeta de Sarrià, el pastisser. Poeta visual davant de tot, els seus versos són un món d'imatges, de ponts imaginaris entre els universos visibles i invisibles. Però al marge de la seva immensa popularitat i influència com a poeta i assagista, Foix, com tota aquella colla d'intel·lectuals d'aquells anys participarà en la premsa de l'època. Formarà part activament de publicacions literàries i culturals com *La Revista*, *Trossos*, *Terramar*, *Acció Catalana*, *Revista de Poesia*, *Quaderns de Poesia*, *Revista de Catalunya* (en seria director el 1934) i també durant els anys de la República dirigiria la pàgina literària de *La Publicitat* (fins 1936), i també faria d'articulista de la publicació. També col·laboraria a *Mirador*. A *La Publicitat* Foix hi escrivia des de la seva catalanització, el 1922. Especialment eren reconeguts els seus *Meridians* (més tard es dirien *Itineraris*) la secció que signava, des de 1927, amb el pseudònim de “Fòcius”. Allà Foix deixava córrer la seva vessant altament periodística i parlava de tot: art, política, filosofia, nous costums... Tot des de una nova mirada, una nova estètica, on mostrava el gust per la novetat, el canvi. Feia surar les noves realitats contraposant-les amb les idees passades, antigues. Era la visualització de percepcions que restaven amagades, tot i ser-hi. En aquestes columnes es troba també un periodista visual, amb la mirada com a ploma. El poeta traçava les impressions amb uns ulls que sempre els tenia “esbatanats, expectants, escrutadors, tot recollint de la realitat aquest superreal que tanta gent no sap veure”. GUANSÉ, D. (1966, 164). I pel Foix periodista, vegeu, CASASÚS, J.M. (1996, 281-284).

⁵³⁴ FOIX, J.V. *Catalans de 1918*. Barcelona: Edicions 62, 1965. (Antologia catalana; 9), pàg. 63-64.

Que la realitat es començava a mirar d'una altra manera ho demostra el fet que, en aquesta xerrada entre poetes, Folguera ja li parla a Foix de crear un nou tipus de diari:

“[...] no s'assemblarà a cap dels editats ací, en català o castellà. No s'hi publicaran informacions, comentaris o gasetilles que no hagin estat redactades expressament, i amb el vist i plau del Cap de redacció, que ha d'ésser el gran responsable. Els articles de col·laboració sol·licitada, en canvi, seran publicats sense altres retocs que els del corrector, i sota la responsabilitat dels autors. Puix que el diari no estarà compromès en cap partit: servirà només els interessos de la cultura i de la comunitat. Un diari, doncs, europeu, en català, lliure en l'exposició de les idees però d'informació severament intervinguda. Ens caldran anuncis; però els redactaran escriptors de prestigi, i, si pot ésser, els poetes. Tot clar, concís i succint. Hem de provar de dir-ho tot amb la meitat dels mots que empren els altres”.⁵³⁵

El diari no es va fer, però el que compta és la manera de mirar la realitat, una realitat que ja és clar que la imaginaven els diaris, perquè sense ells no hi ha res, com ho feia veure Josep Carner el 1923:

“Un fenomen d'una certa analogia s'ha produït amb el descans dominical dels periodistes. Ara els diumenges no passa mai res. [...]. Ara ja no són els periodistes que descansen els diumenges: són els esdeveniments. Els esdeveniments han perdut aquell agosarament intempestiu que tenien abans. Fan com les dames que necessiten portar un mirall fins i tot al portamonedes. S'esperen els homes i les coses. S'espera el ferrocarril que s'ha ficat al cap descarrilar, igual que el conspirador que prepara una revolta o el suïcida sentimental. I estic segur que si hom pogués tenir engavanyades amb llur draperia feixuga les rotatives per espai d'un mes, en tot aquest temps no passaria absolutament res en cap indret ni al mateix Marroc”.⁵³⁶

I si els diaris canviaven era perquè també ho feien els periodistes. Una nova generació de periodistes (Josep Pla, Eugeni Xammar, Gaziel, Carles Soldevila...) que ofería una nova mirada i que tindria una influència, envers les noves generacions de periodistes, que arribaria fins a la Guerra Civil. Miren a

⁵³⁵ *Ibid.*, 64.

⁵³⁶ CARNER, J. (1999, 132-133). L'article "Un dia sense diari" el publica Carner a *La Veu de Catalunya* el 1923. Forma part del recull d'articles periodístics *Les Bonhomies* publicat el 1925.

Europa, clissen la modernitat, els elements d'una societat canviant. La seva mirada canviarà el periodisme, i la realitat. I és que, en aquells moments, pel director de *La Veu de Catalunya*, Joaquim Pellicena,⁵³⁷ els periodistes catalans eren “Bons, excel·lents, en general”.⁵³⁸ La censura, però, era la que, per ell, encara posava obstacles a una major modernització del periodisme català, que ja marcava el caràcter i la mirada d'aquell periodisme que ja volia apostar pel reportatge com a gènere estrella de la modernitat:

“La causa de la falta de repòrters és, per a mí, la persistència de la prèvia censura durant tot el que portem de segle. Cal no oblidar que abans dels set anys de dictadura, mentre a tot arreu d'Espanya la Premsa era lliure, a Catalunya se'ns imposava constantment la prèvia censura, a pretext del terrorisme, de les convulsions socials, de l'agitació política... I no hi ha vocació de repòrter capaç de resistir pràcticament trenta anys de censura”.⁵³⁹

I és que, a més, l'arribada de la dictadura de Primo de Rivera el 1923 suposa un període molt arbitrari pel que fa a la premsa, ja que, per exemple, la censura afectava més les opinions que les informacions. Així, s'havia d'aprendre a mirar les coses d'una altra manera, com relata el periodista Ramon Pei: “Hom estava avesat a expressar-se amb cautela, a escriure per al censor, a emprar el subterfugi i la reticència, a valer-se de mots sayis [sic] i de sinònims que no entengués el censor, en canvi, arribés al lector de diaris. I el periodista s'havia fet un estil de cara al censor”.⁵⁴⁰

Precisament, en aquells dies de dictadura, un estil és el que es forjava l'escriptor Josep Carner, parlant de la censura amb un to irònic, però incisiu: “Tenim censura, en realitat, per una amable condescendència del poder públic. És per a dar als països estrangers la impressió que aquí existeix aquella força

⁵³⁷ Pellicena (1879-19-?) era director de *La Veu* de 1917 a 1936. A més va ser president de l'Associació de Periodistes de Barcelona (1922-1932). Era militant de la Lliga i va ser escollit regidor a l'Ajuntament de Barcelona i diputat a les Corts.

⁵³⁸ MASSIP, J.M. “La Veu de Catalunya”, degana”. *La Rambla. Esports i Ciutadania* [Barcelona] (16 de juny de 1930), pàg. 12.

⁵³⁹ *Ibid.*

⁵⁴⁰ PEI, R. “Un signe de maduresa política”. *L'Opinió* [Barcelona] (4 d juny de 1932), pàg. 5. Ramon Pei (o també escrit Pey) a més de col·laborar amb *L'Opinió*, va ser redactor de *La Nau*, *La Ciutat* i *Diari del Migdia*.

amatent i omnipresent i de reaccions infinites que es diu opinió pública. L'opinió, però, és un maldecap, i aquí som el país més tranquil del món".⁵⁴¹

I és que malgrat prohibicions i suspensions de diaris (especialment les publicacions catalanistes), confinaments de periodistes i limitacions de tota mena, els grans diaris no deixaven de promoure les idees republicanes i catalanistes.⁵⁴² *La Publicitat* ja estava catalanitzada des de 1922; el 1927 Antoni Rovira i Virgili crea *La Nau*; el 1928 apareix el setmanari *L'Opinió*, el 1929 *Mirador*; també aquell mateix any surt el diari *El Matí*. Ja el 1930 veuen la llum els setmanaris *Imatges* i *La Rambla*. Sorgeix també nova premsa esportiva en català com *L'Esport Català* (1925), o *La Nau dels Esports* (1929), entre d'altres.⁵⁴³ Això sense oblidar *La Veu de Catalunya* que es mantenia des de 1899. I tampoc la bona marxa de la premsa comarcal.⁵⁴⁴

⁵⁴¹ CARNER, J. (1999, 199). L'article "Blanc als diaris", fou publicat a *La Veu de Catalunya*, el 1923.

⁵⁴² GUILLAMET, J. (1994, 114-120). En aquest sentit, per exemple, el 1928 apareix el setmanari *L'Opinió* amb una clara voluntat de promoure "L'atac a la Dictadura i a la dictadureta del general Berenguer"; "el renaixement nacional" i els valors republicans, com el laïcisme, des de una posició d'esquerres i defensora del socialisme. Organitzaren conferències, manifestos, actes i campanyes de lluita revolucionària, tot englobat dins del grup *L'Opinió*, que el 1931 seria un dels nuclis fundadors d'ERC. *Vegeu*, LLUHÍ, J. "L'esperit de "L'OPINIÓ". *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1932), pàg. 4; COMES, P. "Cinc anys de treball dintre "L'OPINIÓ". *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 1.

⁵⁴³ El periodista Vicenç Bernades, feia una anàlisi el 1929, arran de l'aparició de *La Nau dels Esports* sobre la premsa d'esports en català. Aquella premsa esportiva en català també es veia com un vehicle pel catalanisme, "Lliga perfectament que se sigui catalanista i un insuportable apassionat al futbol", afirmarà Bernades. L'esport ja és un atractiu per les masses i per Bernades el periodisme català ha de fer l'esforç de satisfer aquells desitjos. Recordarà el periodista la història –poc reeixida– de la premsa esportiva en català, des de l'aparició, el 1910, de *Sports*, passant per *Catalunya Sportiva*, *Xut*, *La Publicitat d'Esports*, *L'Esport Català* i ara *La Nau dels Esports*, com una "esperança", ja que el número d'aficionats catalans a l'esport i el de lectors de premsa catalana ha augmentat considerablement aquells anys, per tal d'assegurar una llarga existència a un periòdic d'aquestes característiques. BERNADES, V. "Els periòdics d'esports en català". *Mirador* [Barcelona] (10 d'octubre de 1929), pàg. 3. Bernades (1896-1976) era un dels pioners dels periodisme català. Va ser fundador de *Catalunya Esportiva* (1918) i co director de *L'Esport Català* (1925-1927). Bernades, però, va ser un periodista amb una llarga trajectòria. Va debutar el 1912 a *El Poble Català*. També va ser redactor de les agències Havas i Fabra. El 1922 va entrar a *La Publicitat* i amb l'arribada de la República va passar a *La Humanitat*. Durant aquells anys també va ser regidor a l'Ajuntament de Barcelona per ERC.

⁵⁴⁴ En aquest sentit Antoni Rovira i Virgili escrivia un article per glossar, alguns exemples, de la premsa comarcal com a "bons exemples" pel periodisme català. Rovira i Virgili ja detecta el "progrés" que "d'algun temps ençà" s'està donant a la premsa de fora de Barcelona. Una premsa que per Rovira "no ha d'ésser un periòdic de Barcelona en petit, ans bé un periòdic diferent, tant pel seu tipus com pel seu contingut". El periodista lloarà el "noble esforç" d'aquestes publicacions sobretot davant les censures i les indiferències a les quals es veuen sotmeses. L'article "Els bons exemples", es va publicar a *La Publicitat* el 10 de novembre de 1925, *vegeu*, ROVIRA I VIRGILI, A. *49 articles*. Barcelona: Pòrtic, 1970. (Llibre de butxaca; 9), pàg. 28-30.

Escriure en llengua catalana ja era un motiu d'orgull i de lluita.⁵⁴⁵ Josep Maria de Sagarra demana a tots els que estimin la terra i la llengua que així coneguin la realitat: el nom de les plantes, els animals, la natura... “Sentireu desig de saber com reacciona la llengua catalana, com amaneix el seu joc de vocals i consonants, i tota la seva gràcia fonètica, per batejar aquell ocellet i aquella planta”.⁵⁴⁶ I així fugir de “la llengua dels esclaus”, de la “llengua imposada”, un castellà que pel periodista es convertia en “un reneç ridícul” alhora de meravellar-se davant les belles realitats que contemplava a la natura.⁵⁴⁷

Pel periodista de *La Veu* Manuel de Montoliu no hi havia motiu perquè periodistes i literats catalans usessin el castellà com a llengua professional. Sobretot si volien triomfar a la resta de l'estat, perquè “són ara, com abans, considerats a Madrid com a provincians dels quals no val la pena parlar”.⁵⁴⁸

Malgrat la revifalla de la premsa en català, el 1929, segons el setmanari *Mirador*, els tres diaris que es feien en català aleshores (*La Veu*, *La Publicitat* i *La Nau*)⁵⁴⁹ no arribaven al 20 per cent del tiratge de tots els diaris de Barcelona que es publicaven aleshores. Tot i que, segons la informació, en els darrers 20 anys s'havia doblat el número de lectors de diaris catalans. Pels setmanari la llengua ja no era un “handicap perquè un diari arribi a grossos tiratges”.

⁵⁴⁵ En aquest sentit, és clar que els diaris en català, durant la dictadura, es converteixen en plataformes de combat, en la mesura que és possible, vers el règim. Però la revifalla de la llengua es veu també en iniciatives com els articles que publicava Pompeu Fabra a *La Publicitat* per tenir cura i vetllar l'idioma. Articles que eren com breus classes per escriure bé el català. *Vegeu*, per exemple, FABRA, P. “Converses filològiques”. *La Publicitat* [Barcelona] (25 de juliol de 1926), pàg. 1. El lingüista Fabra (1868-1948) amb la seva dilatada i influent obra (ja començada a finals del segle XIX) esdevindrà el cap visible de la codificació del català modern (les normes gramaticals, ortogràfiques, el seu diccionari). Una obra marcada per l'obstinació per recuperar i normalitzar el català. “Mestre Fabra”, com l'anomenaven, serà el guardià de la llengua catalana i sota la seva ideologia lingüística s'aixoplugaran literats i periodistes de l'època del primer terç de segle XX que seguiran fidelment els seus ensenyaments aplicant-los al seu treball. *Vegeu*, MIR, J. *Memòria de Pompeu Fabra. 50 testimonis contemporanis*. Barcelona: Proa, 1998. (Proa memòria; 2).

⁵⁴⁶ SAGARRA, J.M. DE. (2001, 156-157). L'article “El nom dels peixos” va aparèixer a *La Publicitat* el 29 de juliol de 1923.

⁵⁴⁷ *Ibid.*, 159-162. L'article “La llengua dels esclaus”, es publica a *La Publi* el 12 d'agost de 1923.

⁵⁴⁸ XAMMAR, E. (1989, 47). L'article “Vida de periodistes il·lustres. II”, apareix a *La Veu* el 29 de desembre de 1923.

⁵⁴⁹ No és compta el diari *El Matí* perquè la informació és del 9 de maig i *El Matí* no va sortir fins el 24 de maig.

Per *Mirador* el problema és que els diaris en català, fins aleshores, sempre havien estat polítics, de partit. I el que calia era fer un diari independent, “un diari en català per guanyar-hi diners”. Perquè al capdavall, uns diaris “guanyaven diners i altres no”, “uns arrelaven i engrandien i altres aguantaven i prou”.⁵⁵⁰

Sobre aquest fet ja hi reflexionava Antoni Rovira i Virgili. Reconeixent el problema, serà el defensor –com d’altres periodistes– però, que la premsa en català tenia més influència social que l’escrita en castellà:

“Calen, encara molts esforços per aixecar la nostra Premsa fins al nivell que li pertoca, fins al tiratge que pot aconseguir. No és concebible que un sol diari escrit en castellà pugui superar en tiratge els quatre diaris catalans. La colònia castellana no arriba, segurament, a un trenta per cent. Tanmateix, hi ha un fet notabilíssim: i és que la Premsa catalana té un públic de fons, un públic que la llegeix; en canvi, estic cert que el tant per cent d’exemplars totalment llegits de diaris castellans és molt inferior. Són moltes les persones que compren diaris castellans per les esqueles i per determinades seccions. A més, ja sabeu que alguns diaris són comprats pel paper que donen!”⁵⁵¹

Amb totes aquelles influències, aquells “papers” que eren els diaris, ja estan gestant una nova mirada sobre la realitat durant aquells anys. En aquella SCCM hi ha moltes coses a mirar i per Josep Maria de Sagarra: “Només cal olorar una mica, obrir una mica els ulls, i ja us ho donaran tot fet”.⁵⁵² Així es copsava la realitat per en Sagarra, i ell és el que feia: atent als llibres, el teatre, el cinema, la boxa, el ball, la música, la Barcelona canviant... I després a publicar-ho a aquella premsa: “[...]. la que infla, comenta i critica l’obra del solitari, la que garbella esperits i oreja sentiments; per mitjà de la nostra premsa es relacionen uns fets amb els altres, es treuen conseqüències i s’insinuen

⁵⁵⁰ “El problema de la premsa en català”. *Mirador* [Barcelona] (9 de maig de 1929), pàg. 3. El periodista Claudi Ametlla ho corroboraria i parlarà de la “Misèria de la premsa catalana!”. Ja que segons ell, durant la dictadura, *La Veu* i *La Publicitat* només suposaven el 15% total dels diaris llegits a Catalunya (per exemple, *La Vanguardia* tirava cent mil exemplars). Era una de les paradoxes de la premsa en català, com veuria Ametlla, poc tiratge, però molta influència. Una realitat també polièdrica i complexa. *Vegeu*, AMETLLA, C. (1963, 214).

⁵⁵¹ MASSIP, J.M. “Rovira i Virgili i “La Nau””. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (9 de juny de 1930), pàg. 14.

⁵⁵² SAGARRA, J.M. DE. (2001, 197). L’article “Poesia i realitat” apareix a *La Publicitat* el 28 d’octubre de 1923.

profecies”.⁵⁵³ El diari és un altre món, per Sagarra és passar “una o dues hores en un país”.⁵⁵⁴

La imatge d'un país és sobre la que també reflexiona el periodista i novel·lista tarragoní Joan Puig i Ferrater.⁵⁵⁵ En un reportatge al voltant de dos periodistes estrangers (un italià i un francès) que vénen a Barcelona, durant la dictadura, i després publiquen les seves impressions, plenes d'una Barcelona tòpica (districte cinquè, alcohol, prostitució, cocaïna...). Puig i Ferrater unirà teoria i pràctica sobre la realitat i el periodisme, tot exhortant per una nova mirada:

“Tanmateix quan arriba aquí un periodista francès i passa uns quants dies entre nosaltres, no pot menys de sorprendre's en veure una ciutat plena de vida, d'inquietud moderna. [...]. Sovint, però, les seves impressions no recullen altra cosa que l'aspecte més exterior de la nostra vida barcelonina. Sabut és que la veritat no es troba a l'exterior, que els ulls no ho veuen pas tot, que el sentit de la vista també enganya, i que la mera impressió mai no recull tota la realitat. Sabut és, encara, com els relats de viatges per l'estranger solen estar plens de mentides involuntàries i de fantasies, en què sovint cauen els escriptors de viatges més ben intencionats. Pensem, doncs, en quants errors ensopegarà el viatger francès que arriba a Catalunya amb els ulls de la imaginació posats en Madrid o en Andalusia. El menys que podria fer, abans de visitar el nostre país, seria documentar-se degudament sobre els catalans i les coses catalanes. [...]. Tant el francès com l'italià, però, no van saber veure les nostres coses

⁵⁵³ *Ibid.*, 319. És un fragment de l'article “La ploma neguitosa”, publicat a *La Publicitat* el 27 de juliol de 1924.

⁵⁵⁴ *Ibid.*, 8. “L'article”, sortí a *La Publicitat* el 8 de setembre de 1922.

⁵⁵⁵ Puig i Ferrater (1882-1956) era un funàmbul de la realitat, com les seves obres (cròniques d'un temps? Novel·les?), sempre a mig camí. El que escrivia el crític i periodista Domènec Guansé sobre les seves obres es podia aplicar a la seva persona: “Hi ha molta i molta veritat, i molta exageració, un gust alarmant per les mistificacions, i molta mentida i una gran dosi de cinisme. [...]. ¿I com destriar tot això si ell, el gran quimèric, és l'autor i el principal protagonista de la farsa?”, vegeu GUANSE, D. (1966, 198). A part de la seva important obra com a novel·lista i dramaturg Puig era un veterà de la premsa catalana, va passar per *La Vanguardia*, *El Día Gráfico*, *La Campana de Gràcia*, *La Veu de Catalunya*, *La Publicitat*, *La Nau*, *La Rambla*, *L'Opinió*... Com el reportatge que mostro, Puig va indagar sobre la realitat periodística –molt d'acord amb el seu tarannà realista, però alhora inventiu– i un exemple ben reeixit és la seva novel·la *Servitud* (1926). Una obra a mig camí entre l'autobiografia i la imaginació, ja que està basada en la seva crua experiència com a periodista a *La Vanguardia* (de 1911 a 1920). El seu alter ego serà el jove periodista Andreu Rojals, que treballarà a *La Llanterna*: “sembla un periòdic d'un món inexistent, car no reflexa la vida, ni els costums, ni l'ànima, ni els colors de la nostra terra”. Un diari “sense ànima”. Allà ell mateix definirà el seu caràcter, el d'un home que “viu una vida intensa, mig partida entre l'activitat i la contemplació”. Vegeu, PUIG I FERRATER, J. *Servitud. Memòries d'un periodista*. Barcelona: Proa, 2002. (Clàssics catalans; 3), pàg. 57, 125.

essencials. Les seves observacions no passaren de l'epidermis. Sembla que ni sospitaren l'existència d'altres profundes realitats, d'allò que és essencialment i únicament nostre".⁵⁵⁶

Per en Puig i Ferrater la realitat era que els estrangers veiessin: el moviment artístic i cultural català, la premsa, la política, les aspiracions de Catalunya, com faria veure: "Tot això és el nostre fet, la nostra realitat que els estrangers han de venir a estudiar i a difondre pel món".

En aquells nous diaris, i setmanaris, la nova fornada de joves periodistes que hi treuen els ulls, també aprofitaran els seus treballs per fer una reflexió sobre el periodisme i el periodista. Una nova mirada que desmitifica i es desempolssa l'aurèola romàntica d'antany. El jove Josep Maria Planes⁵⁵⁷ ofería, el 1929, una brillant descripció d'un ofici que requeria, sobretot, imaginació:

"Si en el món hi ha alguna persona capaç de heure-se-les tranquil·lament amb un bisbe, un torero, un professor de grec, un ballarí negre, un escriptor famós, una reina de la bellesa, un ministre, un saltimbanqui o un general, sense entendre res de bisbes, ni amb toros, ni amb grec, ni amb coreografia, ni amb literatura, ni amb política, ni amb estratègia, aquesta persona, ja en poden estar segurs: és un repòrter. El reportatge és això: parlar de tot sense entendre de res. Cal tenir, això sí, un estil una mica clar, una mica net, posseir una certa audàcia i al mateix temps no oblidar mai allà on comença la frontera del ridícul. Amb aquestes armes, o sigui amb una ignorància enciclopèdica ben administrada, el periodista pot anar per tot, encarar-se amb els homes i les coses i mirar de treure'n el suc necessari per tal de cuinar el menú que ha de servir als seus possibles lectors".⁵⁵⁸

⁵⁵⁶ PUIG I FERRATER, J. "Barcelona i els estrangers". *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (16 de juny de 1930), pàg. 12.

⁵⁵⁷ Planes (1908-1936) era una jove promesa del periodisme català, el seu assassinat, el 1936, a mans d'uns pistolers de la FAI, ja simbolitza la fi d'un periodisme i d'una època. Aquest irònic manresà va debutar, el 1926, a la revista *La Ciutat*, de Manresa. Però ràpidament vindria a Barcelona: *L'Esport Català*, *Imatges* (va ser-ne director), *Mirador*, *La Publicitat*, *El be negre*... Van veure la ploma brillant d'aquest jove tastaolletes. Pel record queden les seves cròniques sobre la Barcelona nocturna, *vegeu*, PLANES, J.M. (2001), o els reportatges per denunciar l'activitat malfactora de l'anarquisme a Catalunya, *vegeu* PLANES, J.M. (2002). Planes seria un periodista que furgava la realitat, tractant-la de tu a tu, per fer-la emergir. Com escriu el periodista Jordi Finestres, l'estil de Planes és el "sobrerrealisme": "això és el que Planes va fer: copsar la realitat, defugir la ficció i narrar-la d'una manera divertida, desenfadada, potser amb la idea de connectar més ràpidament amb el lector", *vegeu*, FINESTRES, J. (1998, 16).

⁵⁵⁸ PLANES, J.M. "Confidències d'un repòrter". *Mirador* [Barcelona] (20 de juny de 1929), pàg. 3.

Un altre que tenia ben ullat aquell nou periodisme era el lleidatà Domènec de Bellmunt:⁵⁵⁹ un dels primer reporters de Catalunya, i un dels que més va modernitzar aquest gènere.⁵⁶⁰ El 1930 Bellmunt dedica un irònic reportatge a la vida del periodista. Uns “pobres” individus que van de banquet en banquet i que, per això, acaben “fent cua davant el gabinet d’un especialista de l’estómac o d’un especialista dels nervis, i proveint-vos les butxaques de bicarbonat”. Així, Bellmunt, ensenyarà al ciutadà com es crea la realitat periodística, curulla de pseudoesdeveniments:

“Qualsevol comerciant o industrial que vol acreditar un producte o que veu minvar la clientela es fa el següent pensament: “un reclam pagat als millors diaris de Barcelona em costaria quatre o cinc mil pessetes. Però en sortiré amb un parell de duros i el reclam serà més eficaç...”. I sabeu què fa aquell senyor? Compra un parell d’ampolles de vi escumós a deu ralets i una safata de dolços a la pastisseria del davant i escriu unes quantes cartes als diaris “invitant la premsa” al lonx que se celebrarà amb motiu de la inauguració d’unes suposades reformes, de la celebració de l’aniversari, del debut del nou encarregat o de l’exhibició de models de la pròxima temporada. I ja em teniu que a l’hora indicada no hi manca el representant de cap diari barceloní, i que amb un dolç i una copeta de xampany el bon periodista marxa disposat a posar el comerciant al capdamunt del candeler. I l’endemà surten mitges columnes a tots els diaris amb un reclam que si el comerciant l’hagués convingut amb l’administració de cada rotatiu li hauria costat, pel cap baix, un total de cinc a sis mil pessetes...”⁵⁶¹

Si ja el 1930 es respirava que, políticament, les coses havien de canviar, socialment i periodísticament ja ho feien. Una reeixida interpretació del periodisme, els periodistes i la premsa catalana la feia, aleshores, el director de

⁵⁵⁹ Bellmunt (1903-1993) amb 15 anys ja comença a col·laborar amb alguns diaris de Lleida, com el *Correo de Lérida*. El 1922 entra a *La Veu*, però ja de seguida, el 1923, passarà a *La Publicitat*, es va haver d’exiliar durant la dictadura i va fer de corresponsal a París, quan va tornar continuarà a *La Publi*, i també a *D’ací i d’allà*, *La Rambla* (va ser-ne director), *La Nau*, *L’Opinió*, *Mirador*... Entre d’altres. Com relata el propi Bellmunt, en la segona part de les seves memòries, ell ja es mirava la realitat d’una altra manera: “Sempre he sentit afició per la notícia satírica, graciosa i immaterial, i he combatut l’encarcament formal o la grisor d’una austeritat exagerada”. *Vegeu*, BELLMUNT, D. DE. (1978, 11). *Anecdotari inèdit de cinquanta anys de periodisme català (1920-1978)*. *Les sirenes del Segre. Recull d’anècdotes viscudes per centenars de personatges de la Catalunya contemporània*. Barcelona: [s.n.], 1978. (El Pilar d’Almenara), pàg. 11.

⁵⁶⁰ CASASÚS, J.M. (1996, 249).

⁵⁶¹ BELLMUNT, D. DE. “Pobre periodista!!!”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (2 de juny de 1930), pàg. 13.

La Publicitat Carles Capdevila,⁵⁶² en un reportatge fet, el 1930, per Josep Maria Massip,⁵⁶³ que, en certa manera, ja preveia la situació que es donaria durant la República, això és el que pensava Capdevila sobre la premsa catalana:

“En tinc una impressió francament bona, dintre el to, l’ambient i les possibilitats en què, fins ara, s’ha hagut de descabdellar. És evident que no comptem, encara, amb tots els tipus de diari necessaris en un conjunt de Premsa de gran ciutat. Però cal tenir ben present el fet que la Premsa catalana ha nascut substancialment política. Això ha fet que el gran diari d’informació –diari de carrer, de gran públic- no s’hagi produït, potser”.⁵⁶⁴

Per Capdevila la situació política del país donava als diaris de l’època una estructura estranya:

“[...] no tenen encara un perfil absolutament delimitat i característic. Són, millor, una silueta, que es perfila segons la llum que projecta. Reflecteixen amb un parèntesi de repòs o silenci. Són exactitud el complex de la nostra encara caòtica vida col·lectiva i són un resultat del nostre moment”.

Això, segons el director de *La Publicitat*, també afectava la professió periodística:

⁵⁶² Capdevila (1879-1937) era una altra de les figures que mirava la realitat d’una manera polièdrica, sobre ell Domènec Guansé escriurà: “Segons alguns, un gran orgullós, sorrut, tancat en ell mateix, capaç d’arteres i subtils revenges, de reaccions obscures i dolentes. Segons altres, una bella persona, captivador, mestre de periodistes, conseller i guia de comedians i de pintors. ¿Quina d’aquestes dues màscares s’acosta més a la realitat? ¿O les dues amagaven igualment la faç incerta d’un gran comediant de la vida i de l’escena?”, *vegeu* GUANSÉ, D. (1996, 110). La vida de Carles Capdevila ja era variada, havia estat actor (la seva veritable vocació), dramaturg i periodista. Tot i que passà per *La Veu*, des de la catalanització de *La Publicitat*, 1922, va entrar-hi com a redactor en cap, el 1929 en seria director, fins 1937, quan va morir. El tarannà de Capdevila, més de company i amic que de manaire, va influir en tota una generació de periodistes, en un diari que era una de les tribunes més prestigioses del país.

⁵⁶³ Una altra de les joves promeses del periodisme català d’aleshores. Massip (1904-1973) va començar a *La Nau*, el 1927. Pràcticament amb l’arribada de la República la carrera de Massip va ser fulgurant va dirigir el setmanari *La Rambla*, *La Ciutat*, *La Humanitat* i *Última Hora*. Massip era un dels periodistes més influents d’ERC, ja que també va ser regidor i diputat a Corts per aquest partit. A més, seria un dels periodistes que ha fet una aportació més original a la història de la política catalana, ja que, presumptament, va redactar el discurs que el president Lluís Companys va llegir el 6 d’octubre de 1934, *vegeu* CASASÚS, J.M. (1996, 300-303).

⁵⁶⁴ MASSIP, J.M. “La Publi” vista per dintre”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (2 de juny de 1930), pàg. 14.

“Aquestes mateixes circumstàncies fan que el tipus de periodista clàssic, el repòrter català, no s’hagi produït copiosament entre nosaltres. En tenim pocs... Pocs, però bons... I és que la necessitat no l’ha impulsat fins ara. [...]. Catalunya és encara una cosa en formació. Com ella, el seu periodisme –que, de fet, és una forma literària- s’està formant... Som encara un poble d’adolescents, que treballem per un ideal. Anem endavant. I és cert que la Premsa catalana arribarà a ésser, amb els anys, una gran Premsa, capaç de produir grans periodistes. Només cal girar la vista enrera. L’esforç realitzat és impressionant... queda ja, en efecte, a un lloc digníssim.. Ha estat, segurament, la palanca decisiva que ha guanyat, per la pàtria, la seva causa ideal”.

En aquesta entrevista Capdevila ja definiria el que seria el periodisme català durant els anys de la República: un augment de la diversitat de capçaleres, l’aposta per fer diaris moderns i d’abast general, així com un periodisme modern (amb el reportatge com un dels gèneres estrella), uns periodistes solvents i l’aposta del diari polític: una eina al servei de la reconstrucció del país. Són algunes de les principals característiques que ja s’estaven ullaant en aquells anys i que s’anirien desplegant durant la República. És en definitiva la contribució que podia fer aquell periodisme a imaginar una nova realitat, que ja s’esperava amb il·lusió.

3.4 Els periodistes i el periodisme de la mirada (1931-1936)

Amb la Segona República arriba l’eclosió del periodisme català. Els periodistes d’aquell període ja són conscients aleshores que cal mirar la realitat d’una altra manera, com feia veure el periodista Ramon Pei:

“Havent fet l’aprenentatge de la feina periodística durant els anys de la dictadura en diaris catalanistes i republicans, els periodista novell s’ha trobat, en aquest primer any de República, davant la necessitat d’haver de fer un aprenentatge nou. [...]. I va passar que el dia que el periodista novell va poder anomenar cada cosa pel seu nom, li va costar de dir les coses ni més ni menys que pel seu nom. [...]. Calia un aprenentatge nou, una feina quotidiana, un entrenament, per arribar a dir les coses més fortes amb

elegància d'expressió, per arribar a donar cops forts amb bon estil, sense caure en precocitats ni procacitats".⁵⁶⁵

I en aquesta nova realitat naixent, Rossend Llates⁵⁶⁶ ja reclamava –pocs mesos després de l'arribada de la República- un nou “estil periodístic”, perquè “encara, hi ha matèries que ací no són tocades per ningú”. Per Llates aquell “estil periodístic” havia de fugir dels tòpics “que circulen a temporades i s'encomanen de l'un a l'altre”, de “la manca de sensibilitat” i de “les ganes de no fer cap esforç”. Aquest estil havia de guaitar les realitats d'una nova societat de masses, mirar enfora, i sobretot tutejar la realitat per seduir-la i captivar el lector:

“En dir estil periodístic, ens volem referir a aquell que ha de tenir tot article destinat a un públic vast, potser poc interessant per la matèria de què es tracta (potser perquè no li és prou coneguda); però capaç d'interessar-s'hi si aquesta li és exposada en una forma que no tingui res d'ensopida, ni de pedant, ni de falsament transcendental. Aquesta traça, els millors exemples de la qual es troben en el periodisme francès i anglès, és encara difícil de trobar en les publicacions catalanes. Hi ha una gran afició a tractar temes d'un interès poc apremiant, i, per afegidura, a tractar-los d'una manera, correcta si es vol, però mancada d'al·licient”.⁵⁶⁷

I així, el periodisme català tindrà com a singularitat l'afamada observació del que l'envoltava. Un treure's les lleganyes que ja feinejava des de feia temps. Els periodistes miren amb altres ulls, gràcies a una SCCM que ofereix en safata una munió de coses per clissar, per imaginar. Només cal llegir aquesta afirmació de Sebastià Gasch per veure que, aleshores, la veritable ploma del periodista era la mirada:

⁵⁶⁵ PEI, R. “Un signe de maduresa política”. *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1932), pàg. 5.

⁵⁶⁶ Tot i estudiar dret i música Llates (1899-1973) acabarà essent periodista i poeta. Home d'AC també es mantindrà fidel a les publicacions del partit: *La Publicitat*, *Mirador* i *Be negre*, serà un dels puntals del setmanari satíric. El periodista acabà ofegant el poeta, segons Domènec Guansé. Llates va donar mostra del seu peculiar contacte amb la realitat: “Qualsevol tema posa tot segit en moviment el seu cervell, i, com si fos un consumat especialista, en descobreix aspectes nous, caïres imprevisibles. Hom comprèn que un improvisador així havia de ser molt útil a les redaccions. Hom comprèn també que, fatalment, havia d'acabar per treure rendiment d'aquests dots”. *Vegeu*, GUANSÉ, D. (1966, 236).

⁵⁶⁷ LLATES, R. “Estil periodístic”. *Mirador* [Barcelona] (3 de desembre de 1931), pàg. 1.

“La Barcelona dels anys vint i trenta, la Barcelona d’entre dues guerres, no parava de sorprendre’ns. La mar i Barcelona, heus ací els dos espectacles del món que es renovellaven més. Mai una onada no és igual a la precedent, i en els carrers de Barcelona, abundants en noies adorables, en personatges curiosos, en escenes pintoresques, la mirada no arribava mai a cansar-se”.⁵⁶⁸

Ho escrivia Gasch, l’home de la nit, el que feia llambregades pels cabarets, els teatres, les tavernes, els cinemes, els circs... Commogut per tots aquells universos per després escriure una “realitat construïda per la imaginació”.⁵⁶⁹

Aquell era el periodisme que tutejava la realitat, perquè pel reporter Josep Maria Lladó,⁵⁷⁰ es basava en “[...] un contacte directe, vital i més calent amb la realitat”.⁵⁷¹ Segons ell la mirada era diferent perquè “Cadascú ho interpretava, fins i tot en notícies que no eren polítiques, de forma diferent”.⁵⁷² Una mirada molt influenciada pels canvis de l’època, com escriuria el mateix Lladó el 1933, relacionant una fàbrica de somnis com el cinema, amb el periodisme. La interpretació de la realitat es feia visual, creadora, l’ull del periodista era la càmera, i el diari, el periodisme, una pel·lícula, un bocí per intentar imaginar el món desconegut i veloç:

“Com el cinema [el periodisme], té el valor d’una escola, d’una universitat, d’una fàbrica de sensibilitat, gràcies a què, amb un calor d’humanitat apreciable, presenta cada dia nous angles de la vida, noves perspectives, noves orientacions. En tots els aspectes. [...]. Per a l’home d’avui, que viatja en aeronau, que capta les ondes sonores, que disfruta d’una nova moral sexual, queden bon xic desplaçades les teories i els idealismes. Lliurat com està –i es comprèn- al vertigen del treball, no pot obtenir més que la visió d’una pel·lícula de projecció ràpida, que arribi –si cal- a emocionar-lo, que li

⁵⁶⁸ GASCH, S. (1957, 5).

⁵⁶⁹ *Ibid.*, 6

⁵⁷⁰ Josep Maria Lladó (1910-1996) va ser un periodista de dilatada experiència ja que va passar per *La Publicitat*, *L’Opinió*, *Última Hora* i va arribar a ser director de *La Humanitat* durant la Guerra Civil. A més també va treballar a *La Vanguardia* i col·laborà a diaris de Madrid com *El Sol*, *El Liberal*, o el *Heraldo de Madrid*. És remarcable la seva mirada periodística als reportatges de successos i societat sobretot al diari *Última Hora*.

⁵⁷¹ FIGUERES, J.M. *12 periodistes dels anys trenta*. Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya: Diputació de Barcelona, 1994. (Vaixells de Paper; 16), pàg. 89.

⁵⁷² *Ibid.*, 90.

ofereixi una clara idea del que esdevé entorn seu, però que no pugui donar-li mai una sensació de fatiga, que acabaria per fer-li signar la renúncia a seguir endavant”.⁵⁷³

No és estrany que, en aquest mateix article, Lladó titllés el periodista de “cameraman de la literatura”. “Evidentment, el periodisme ja és un gènere literari”, exhortaria el 1933 Agustí Esclasans.⁵⁷⁴ Per ell l’arribada del nou sistema polític i social canviava la realitat i “entre les moltes coses bones a les quals convé que la República confereixi un valor d’època propi, caldrà posar-hi l’exercici periodístic amb característiques literàries independents”.

Començava un nou estil periodístic i ell l’anomenava “l’estil República”. Després dels anys de la dictadura, on només es podien insinuar les coses (“Estil censura”), Esclasans –un altre cop mostrant la dualitat del periodisme català- aposta per una barreja de l’estil directe i indirecte per referir-se a la realitat, un nou terreny de joc on el periodista serà un “atleta del joc intel·lectual”:

“Cal parlar, en principi, d’un atletisme intel·lectual aplicat a l’art expressiu periodístic. Un article de diari és, en principi, un problema d’arquitectura. El periodista de raça construeix el seu article, ràpidament i en mitja hora, amb total exactitud geomètrica, com si construís una casa. Però una casa humana, això és, amb nervis, músculs i ànima”.⁵⁷⁵

Anar al gra, però amb garanties de triomf. El periodisme és esforç, competició, lluita, però també “heroisme estoic”, “regles de joc”. Com defensa Esclasans: “escriure amb veritable musculatura, sota la forma humanísticament perfecta”. Ment sana, cos sa. Ell es posa d’exemple ja que els seus articles estan carregats “amb metralla d’imatges”, i la boxa verbal”. Així és “el naixent “estil República””, un esport que ha d’il·lusionar el públic, com la literatura, i on

⁵⁷³ LLADÓ, J.M. “La importància del periodisme”. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 83.

⁵⁷⁴ Tot i que conegut com a poeta, i també narrador, Esclasans (1895-1967), com la majoria de literats de l’època, escrivia a la premsa. Formà part del nucli de *La Revista* (amb J.M. López Picó, Joaquim Folguera, o J.V. Foix) i escrivia, sobretot, crítica literària a *Mirador* i *La Publicitat*.

⁵⁷⁵ ESCLASANS, A. “L’estil periodístic”. *L’Opinió* [Barcelona] (9 de setembre de 1931), pàg. 2.

el periodista, com l'atleta, com l'escriptor, "passa i fuig". El periodista, com la realitat, vist i no vist.

També se n'adonava d'aquest nou estil combatiu el versat repòrter Francesc (Paco) Madrid.⁵⁷⁶ Amb aquella República que desclucava els ulls s'havia d'escollir entre la nova realitat i la que simbolitzava el passat. Perquè depèn on fixéssim l'ull tindríem una visió del món o una altra:

"Hi ha dues maneres d'interpretar el periodisme: a) els diaris que recullen els ambients del carrer i b) els diaris que creen aquest ambient. L'ambient que creen els diaris respon a la realitat del país? Llegint els diaris de l'oposició –de l'oposició al Règim i de l'oposició al Govern-, és a dir, rellegant-los, ara, hom repassa la història política del país des del 14 d'abril fins avui. Doncs, bé, agafant els diaris de reacció monàrquico-clerical hom s'esvera davant de la quantitat fantàstica de calúmnies, d'injúries, de falsedats que han estat publicades".⁵⁷⁷

Però un altre dels trets pels quals aquell periodisme mira amb altres ulls la realitat és perquè bona part del seus periodistes són literats.⁵⁷⁸ Uns ja populars com Josep Maria de Sagarra, J.V. Foix, Josep Carner, Carles

⁵⁷⁶ Madrid (1900-1952) és un altre exemple del tarannà periodístic de l'època: una barreja de tot plegat. Als catorze anys (1914) ja va començar a escriure al periòdic *Los Miserables*, ràpidament es professionalitzà i passa per *La Publicidad*, *El Día Gráfico*, *La Noche*, *El Sol*... Madrid, durant els anys 20, va ser un repòrter de gran prestigi sobretot pels seus reportatges, com ell escriuria, de "La moderna mala vida de Barcelona", era la Barcelona del "Barri Xino", així la batejaria ell, i així contribuiria amb els seus reportatges a edificar tot un imaginari. Madrid era un home imaginatiu i també feia de dramaturg, durant els anys 20, amb les seves obres (escrites en català) va revifar el gènere de la revista al teatre Còmic. Aleshores començaria a escriure en català a *L'Esquella de la Torratxa* i a *La Campana de Gràcia*. Amb l'arribada de la República va ser un habitual de la premsa catalana, sobretot de *La Rambla* (setmanari), *L'Opinió* i també *Mirador*. Com la major part dels periodistes de l'època no va ser immune a la política el seu pas per publicacions lerrouxistes i sindicalistes li van permetre l'amistat de Marcel·lí Domingo, Francesc Layret o de Lluís Companys, del qual Madrid en seria secretari.

⁵⁷⁷ MADRID, F. "Intent d'un assaig polític". *L'Opinió* [Barcelona] (1 de juny de 1933), pàg. 11.

⁵⁷⁸ Seria una de les característiques del periodisme català, ja des de finals del segle XIX, i que s'estendria fins a la República, com analitza Domènec Guansé: "El periodisme és un dels gèneres que prengué més impuls. [...] trobaven [els literats] en el periodisme una manera de manifestar-se i un mitjà d'influir. [...] començà a ser possible això que abans era difícil: formar bons equips. I no tan sols perquè uns quants poetes es possessin a intervenir-hi. S'hi sentiren igualment atrets erudits, historiadors i altres homes de lletres que no havien entrat mai, pròpiament, en contacte amb el gran públic i que en quedaren enllaminits. I, al mateix temps, es produïa un fenomen a la inversa: que alguns periodistes, simples repòrters, estimulats per l'ambient, esdevinguts cada vegada més exigents amb ells mateixos, passaven amb agilitat del reportatge a la novel·la o al teatre". GUANSÉ, D. (1966, 12-13).

Soldevila..., i d'altres obrint-se camí, com Josep Maria Francès, Josep Maria Planes, Pere Mialet, Joaquim Ventalló... La literatura no donava del tot per viure, i el periodisme era un complement. Aquella barreja de dos móns oferia un còctel singular, com li explicaria Josep Maria de Sagarra al periodista Melcior Font⁵⁷⁹ en un llibre-entrevista de l'època:

“Però, què voleu? Un moment o altre, per a anar tirant, hem de fer cap al periodisme. Diguem, de passada, que no és un país de tradició periodística el nostre. Els literats, incorporats a una redacció, són uns aficionats al periodisme que cobren com els professionals de la més forta categoria. Això, ho dic naturalment comparant el periodisme català amb el periodisme europeu. Però això sí que cal dir-ho, en el periodisme, els literats hi posen la gota d'oli d'una pila de preocupacions d'un ordre més aviat sentimental. Si no fos aquesta gota d'oli, valdria més que els qui escrivim per a un diari anéssim a tirar gossos a mar o ens moríssim simplement de gana”.⁵⁸⁰

El factor del somieig⁵⁸¹ era present en aquell periodisme i en aquells periodistes: “el veritable quixot de casa nostra”, així definiria Domènec de Bellmunt el periodista català. Després d'anys de treball “sense ésser remunerat. I encara ben content si, en comptes de cobrar l'article, no es troba amb un procés, una multa o una pena e 10 anys de presó”. Bellmunt recordava els dies de la dictadura, quan ell mateix es va haver d'exiliar a París, però a l'arribar la República tot canvia, perquè almenys, “el periodista d'ideal podia ésser modestament retribuït”.⁵⁸²

⁵⁷⁹ L'aleshores jove periodista Melcior Font (1905-1959), també era poeta. Font havia passat per *La Veu de Catalunya*, *La Revista de Catalunya*, *La Nau* i *La Publicitat*. Per fer veure aquesta singular simbiosi entre periodisme i literatura, Domènec Guansé diu que en aquella època (i es refereix quan Font estava a *La Publicitat*): “Melcior Font redactava informacions en estat de gràcia, com un poema”, vegeu, GUANSÉ, D. (1966, 114).

⁵⁸⁰ FONT, M. *La nostra gent. Josep Mª de Sagarra*. Barcelona: Llibreria Catalònia, [1933?]. (Quaderns Blaus), pàg. 49. Sagarra també parlarà del seu “Aperitiu” (que es publicava a *Mirador*), una de les columnes més llegides a Catalunya. En aquella secció Sagarra obre els ulls a tot el que es mou en aquella nova societat: “Amb l'*Aperitiu* vull fer una crònica viva i fresca que sigui un reflex de la nostra època”. *Ibid.*, 51.

⁵⁸¹ Hi ha el somieig literari, però també n'hi ha el de la pàtria: Catalunya. El periodista com a treballador per una causa. Aquest ja serà desenvolupat en l'apartat, d'aquesta capítol, de la mirada política dels periodistes.

⁵⁸² BELLMUNT, D. DE. (1975, 7).

La migradesa econòmica s'esmenava amb aquella paga de llibertat i imaginació que donava l'ofici. Per Jaume Passarell,⁵⁸³ “fruíem d'una llibertat absoluta pel que es refereix a la manera com calia que enfoquéssim les nostres respectives seccions”.⁵⁸⁴ És clar, és el que es preguntava el veterà Claudi Ametlla:⁵⁸⁵ “¿Quin altre ofici procura la ràpida comprensió, la facilitat d'exposar, el do de triar la part essencial, el sentit directe, trepidant i viu dels fets que ocorren al seu voltant?”⁵⁸⁶

“Ah, el periodista”, respondria la jove Irene Polo.⁵⁸⁷ Aquesta bellugadissa reportera, el 1933, amb només 22 anys ja visualitza aquella “fascinació del

⁵⁸³ Passarell (1880-1975) ja era un veterà en temps de la República, passava dels 50 anys. Escribia a *Mirador* i *La Publicitat*, era un d'aquells periodistes fidels a la casa i a les seves idees. Però Passarell s'havia popularitzat, ja abans, per les seva faceta de dibuixant. Les seves caricatures amb un estil pintoresc, desimbolt i anecdòtic, formen part ja de la manera d'entendre una època. Va dibuixar per *L'Esquella de la Torratxa*, *La Campana de Gràcia* i *Papitu*. Era un gran observador de la realitat, com relata el seu company Joaquim Ventalló, al pròleg de les memòries d'en Passarell: “Bon company, observador agut de la vida, sempre a l'aguait de les falles i de les febleses de la gent que –sobretot en política– anava surant a primer pla a mesura que canviaven els que manaven, per a treure'm un punt d'ironia i si tan grossa la feien clavar una fiblada una mica més profunda”, *vegeu*, PASSARELL, J. (1968, 7).

⁵⁸⁴ PASSARELL, J. “*La Publicitat*”, *diari català*. Barcelona: Pòrtic, 1971. (Llibre de butxaca; 26), pàg. 82.

⁵⁸⁵ En els temps de la República Ametlla (1883-1968) ja era un bregat del periodisme català, havia entrat a *El Poble Català* amb aquella nova fornada de joves d'aleshores: Josep Pou i Pagès, Antoni Rovira i Virgili, Alfons Maseras, Eugeni Xammar... Durant la Primera Guerra Mundial va fer una activa campanya aliadòfila des de les pàgines de *El Diluvio* i dirigint la revista *Iberia*. Va ser just abans d'esclatar el conflicte que Ametlla es nomenat director de la sucursal catalana de l'agència informativa francesa Havas. Després ell creà, de nou, i dirigí l'agència Fabra (l'agència Havas havia comprat aquest centre de notícies que havia fundat el periodista català Nil Fabra al segle XIX), així Ametlla contribueix a renovar el periodisme català: “El nou centre representà per a la premsa de Barcelona la total independència de la de Madrid quant a notícies estrangeres, una major rapidesa en la transmissió i un enorme augment del volum informatiu [...]. Rebiem directament de París i de Londres, i en casos urgents, de Roma, de Berlín o de Nova York, els despatxos, explicats i detallats, no pas esquemàtics com abans, i amb una celeritat de minuts, quan es tractava de notícies importants. Era una veritable petita revolució que contribuïa a modernitzar els diaris”, *vegeu* AMETLLA, C. (1979, 18). Ja abans de la proclamació de la República ingressa a Acció Catalana, i amb el nou règim farà carrera política: va ser governador civil de Girona (1931) i Barcelona (1933), el 1936 va ser elegit diputat per AC.

⁵⁸⁶ AMETLLA, C. (1963, 218).

⁵⁸⁷ Irene Polo (1911-1942) simbolitza molts dels trets d'aquell nou periodisme: per un costat, l'inici, de la presència, incipient i reconeguda de la dona al periodisme. I per un altre, “la fascinació del periodisme” (com escriuria ella mateix en aquest article), la fascinació per la realitat. El seu era un estil modern, visual, d'acord amb la mirada de l'època, com fan veure les periodistes Glòria Santa-Maria i Pilar Tur: “L'actitud davant la seva professió es tradueix en un periodisme viu, dinàmic i compromès; un periodisme de carrer i investigació que intenta esbrinar la realitat dels esdeveniments i que aspira a portar-la al lector amb la major fidelitat possible, sense defugir mai, però, el punt de vista propi. Irene Polo trasllada al lector a l'escenari dels fets i intenta transmetre-li allò que veu i la impressió que en treu; aquest realisme, quasi visual, el trobem a tots els seus

periodisme”. Ho feia a l’entradeta d’una entrevista al degà dels periodistes de Barcelona. Fa teoria, però amb pràctica inclosa, de la necessitat de la mirada per imaginar la realitat. El periodista, els diaris, seran els descobridors dels misteris que ens envolten:

“Ah, el periodista!... Quan no se n’ha vist mai cap i se n’ha sentit a parlar tant i es pensa que són els que fan els diaris... Aquesta cosa immensa i portentosa que són els diaris, reflexe incessant, per una combinació de lletres i estampes, de la vida del món, amb la seva agitació, la seva sorpresa, la seva renovació i el seu joc continu de malvestats, de belleses, d’heroïsmes, d’afanys i esperances! Plec de paper, en els fulls de cada qual surten als ulls de la gent, com en el fons màgic d’aquell ull de Scherezada, tots els moments del món, minut per minut, escena per escena, amb totes les seves palpitations i tots els seus pensaments. Somrisos o ganyotes de “vedettes” i de criminals; barbes o ulleres de savis; angúnia o vanitat de polítics. Secrets, horrors, harmonies. Crits, oracions, cabrioles, xiscles, rialles, versos, panteixos, renecs, llàgrimes, profecies... Passes i gestes. Multitud i singularitat. Ara una massa que corre i ara una silueta sola... Prodigí i enormitat; meravella dels diaris... I el periodista és l’autor de tot això: els fets brillants i els espantosos, i els admirables; la glòria i la catàstrofe i l’encís, passen per les seves mans i ell els distribueix. Es el centre del moviment del món... Es un ésser fantàstic i totpoderós, temut i cobejat, omniscient i vertiginós, enlluernador i misteriós, gairebé... Ah, un periodista!”⁵⁸⁸

S’encadenaven les generacions, de Claudi Ametlla a Irene Polo, però la matèria prima del periodisme: la realitat, era igual d’esmunyedissa, però la mirada era diferent. En aquest sentit Carles Capdevila, el bregat director de *La Publicitat*, així ho ullava:

“Els diaris de vegades fan com aquelles construccions a les quals el temps i les vicissituds reserven els avatars més inesperats. Com molts edificis urbans nascuts d’un afany determinat, cada generació els troba animats d’una vida distinta; resten fermes, el seu contingut però canvia. Així hem vist esglésies transformades en magatzems, i magatzems elevats a temples, convents degenerats en casernes o oficines públiques,

textos de caire informatiu, siguin entrevistes, cròniques o reportatges”. *Vegeu*, POLO, I. (2003, 32-33). Tot i la seva joventut Polo treballaria en nombroses publicacions de l’època com: *Imatges*, *L’Opinió*, *La Humanitat*, *La Rambla*, *Última Hora* i *L’Instant*.

⁵⁸⁸ POLO, I. “Al degà dels periodistes de Barcelona també li tocar ésser entrevistat”. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 58.

fàbriques evolucionades en sales de ball [...]. Malgrat tantes metamorfosis, aquests edificis han restat com un tret de la fesomia ciutadana”.⁵⁸⁹

L’edifici –ahora vell i llampant- del periodisme estava ben apuntalat, i ja era l’estructura que assenyalava la construcció d’aquella societat: “De totes les tasques modernes, la més important, la més certa, la més segura és la del periodisme, puix que pel diari s’arriba al fons de les consciències, i pel diari poden transformar-se les famílies i els pobles”,⁵⁹⁰ escriuria l’articulista Jordi Subirà el 1934. El periodisme ja s’entén com un mapa per orientar-se per la realitat, d’aquí que la mirada sigui important . Pau Romeva, el 1936, en fa un anàlisi molt acurat de la importància que tenen els mitjans de comunicació per fer imaginar la realitat:

“[...] Com el pagès esguarda el cel per tal de saber quin temps farà, el ciutadà cerca en el diari la base dels seus pronòstics, i encara més, el fonament dels seus judicis. En el ràpid frenesí de la vida present, el diari ve a substituir per a la majoria de les persones tota altra font de documentació i d’estudi. Llegir el diari és un moment elemental en la rutina de llur viure, i per a elles acaba per no haver-hi més veritat, ni més criteri, ni més fonament de convicció, que el que han anat prenent del diari. Vegeu, doncs, si és força, la força d’un diari. És una mena d’evangeli per a aquells que el llegeixen, i no solament per allò que predica, sinó també per allò que dóna com una mera exposició de fets. Perquè el diari és un instrument ric i divers i ple de recursos. Un titular cridaner, una capçalera intencionada, una informació hàbil fan de vegades tant com un article de fons o una disquisició polèmica. Un silenci ben administrat pot tenir tant pes com un atac o una inventiva. No hi ha cap secció del diari, ni tan sols la d’anuncis, que pugueu considerar totalment inofensiva o indiferent. L’hàbit de llegir un diari determinat modifica o crea una convicció, determina, gosaríem dir, una psicologia. Per la seva manera particular de veure el món, podeu deduir en molts casos quin és el diari que llegeix un home”.⁵⁹¹

Aquella importància de la mirada també es volia transmetre a les noves, i joves, generacions de periodistes. Ja abans de l’adveniment de la República

⁵⁸⁹ CAPDEVILA, C. “La creació i vida de LA PUBLICITAT”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 d’octubre de 1935), pàg. 3.

⁵⁹⁰ SUBIRÀ, J. “En el cinquè aniversari del nostre periòdic”. *El Matí* [Barcelona] (27 de maig de 1934), pàg. 3.

⁵⁹¹ ROMEVA, P. “El diari”. *El Matí* [Barcelona] (7 de juny de 1936), pàg. 9.

els diaris cerquen nous talents, aquest seria un tret que marcaria el rumb d'aquell periodisme. Capçaleres com *La Publicitat* organitzaven concursos per descobrir-los. Un, com molts d'altres,⁵⁹² dels que van sortir d'aquella recerca, que en el fons, era també una manera de mirar què ofería la realitat, va ser Rafael Tasis,⁵⁹³ que amb 23 anys entrava a *La Publicitat*: “Un concurs d'articles periodístics m'havia de fer entrar, pocs mesos després, com a col·laborador regular del diari”. Per ell aquella era la joventut que sentia “el neguit de l'inconegut” i amb aquella generació els diaris romanien “joves els sentiments i les idees”.⁵⁹⁴ Era la tradició del periodisme català que s'anava passant la mirada.

Un jove Carles Sentís agafava el relleu de l'esguard. Aquell estudiant de dret que començava amb la pàgina universitària de *La Publicitat* a l'inici de la República, i que es feia popular amb els seus reportatges a *Mirador* sobre la immigració il·legal que arribava a Catalunya. El 1935, amb 24 anys se n'anava a Roma enviat per un diari modern com *L'Instant*. Allà anava per veure el feixisme de Mussolini i això prometia als lectors sobre les seves cròniques:

⁵⁹² Per exemple, un altre cas, seria el de Josep Maria Xicota que va entrar a *Mirador* a través d'un concurs de reportatges que va convocar el setmanari. Com li va dir una de les ànimes de *Mirador* i *La Publicitat*, l'advocat Amadeu Hurtado: “això és l'excusa per trobar nous valors pel periodisme català. [...]. Miri, jo vull fer un gran diari, i busco gent que valgui. Vostè m'ha agradat. [...] ja el formarem”, *vegeu*, FIGUERES, J.M. (1994, 35). I així va ser, Xicota (1905-1990), que era estudiant de química, medicina i dret, i que ja havia fet algun article a *La Nau*, es va incorporar a *Mirador*, *Be negre*, *La Publicitat*, on era redactor polític, s'encarregava de la Generalitat, institució de la qual també va ser-ne advocat. El seu periodisme també deixaria petjada, així ho recordava molts anys després Carles Sentís: “La suya era finamente irónica [la ploma] más que agresiva, una característica del mejor periodismo catalán de entonces. [...]. Encierra, en efecto, Josep Maria Xicota, en su persona, las mejores características de “un temps i un país””, *vegeu*, SENTÍS, C. “Josep M. Xicota”. *La Vanguardia* [Barcelona] (28 de juny de 1990), pàg. 20.

⁵⁹³ Tasis (1906-1966) també va tenir una carrera molt diversa: periodista, novel·lista, dramaturg, traductor, historiador, era un home d'una gran vitalitat i ímpetu. Treballava “d'una manera esbalaïdora”, segons Domènec Guansé. I com aquella generació sabia treure suc de la realitat: “No sols sap acceptar la realitat tal com se li imposa, sinó que arriba a dominar-la i a treure'n el millor partit possible”, *vegeu* GUANSÉ, D. (1966, 223-224). Tasis, tot i que, al començament, treballava al món del comerç, també feia col·laboracions periodístiques a *La Mainada*. El 1929 entra a *La Publicitat*, que serà el seu diari. Tot i que també col·laborarà amb *Mirador* o *La Revista de Catalunya*. Però el seu entusiasme inesgotable omplia molts camps. Va ser també director general de correcció de la Generalitat, i un dels més grans defensors de la novel·la catalana, amb la voluntat que assolís un reconeixement europeu. Val a esmentar una obra seva, conjuntament feta amb l'erudit Joan Torrent, d'una gran utilitat històrica i periodística: *vegeu* TESIS, R.; TORRENT, J. *Història de la premsa catalana*. Barcelona: Bruguera, 1966. 2 v.

⁵⁹⁴ TESIS, R. “LA PUBLICITAT, diari de joventut”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 d'octubre de 1935), pàg. 6.

“Faré funcionar tots els sentits corporals. Ulls i oïdes! Voldria ésser com una criatura curiosa que no sap res de res i que no es cansa de preguntar com un inquisidor”.⁵⁹⁵ Aquell Sentís ja no podria abandonar la mirada com eina de treball. El 1936, quan sobrevola França amb un avió, aquest és l’únic paisatge que clissa:

“Podria dir que només n’he vist una [de cosa]. He vist un reportatge a fer. Heus ací el que he vist. Quan hom va pel món amb l’obligació d’escriure, de vegades, no veu res més que això: articles, cròniques, i reportatges. Tot es veu darrera d’aquestes cortines. Tot es paeix a la panxa de l’estilogràfica”.⁵⁹⁶

Com Sentís, molts d’aquells joves que començaven a olorar la tinta estaven estudiant a la universitat i compaginaven l’estudi amb els primers reportatges. Com li va succeir al precoç Victor Alba (Pere Pagès)⁵⁹⁷ que amb 16 anys (el 1932) entrava, com a aprenent, a *El Día Gráfico*, però ja, de seguida, a l’arribar a *La Humanitat*, on cobria actes dominicals, se li descliquen els ulls:

“S’avorria amb els discursos però s’apassionava el que li contaven els tècnics de les obres inaugurades, els de les de les fires, Així, sense adonar-se’n, les notes d’S eren diferents, no agradaven als polítics, però sí a la gent dels pobles, perquè parlaven més del que els primers no veien que no pas del que deien”.

[...]

⁵⁹⁵ SENTÍS, C. “Tot marxant sobre Roma en l’any XII del feixisme”. *L’Instant* [Barcelona] (11 d’octubre de 1935), pàg. 1. És molt interessant el concepte teòric que ja té aleshores Sentís sobre el reportatge, que expressa en aquella crònica: “doncs faré només reportatges. Amb tota la seva franquesa, amb tot el seu desordre. La primera d’aquestes dues coses és una necessitat; l’altra, una necessària condició del veritable reportatge. Perquè sóc franc escric. I perquè sóc desordenat, escric reportatges. Ai, si jo fos ordenat!.. Em podria esbargir en la cria del canari i em podria guanyar la vida en moltes coses més positives i remunerades que la confecció del reportatge”.

⁵⁹⁶ SENTÍS, C. “A vista d’ocell, França explica moltes coses”. *L’Instant* [Barcelona] (14 de març de 1936), pàg. 1.

⁵⁹⁷ Alba (1916-2003) estudiava dret i ho compaginava amb la seva feina com a periodista als diaris. Malgrat la seva joventut, Alba, en pocs anys, passa per diferents diaris: *El Día Gráfico*, *La Humanitat*, *La Rambla*, *Última Hora* o *La Batalla*, sempre unint idees i treball, des de una posició marxista, ja que militava al POUM, però amb una visió molt crítica del món que l’envoltava. El seu és un periodisme de lluita i combat, molt sensible amb els problemes socials.

“L’única manera de convèncer-me que existeixo com a persona és quan veig els efectes de la meva existència en els altres. Per això he estat periodista, per veure els efectes de la meva explicació en els altres”.⁵⁹⁸

Per veure els efectes que causava en els altres, el cas d’Avel·lí Artís-Gener (Tísner),⁵⁹⁹ un tot terreny d’aquell periodisme, que només amb 24 anys ja escriu reportatges de denuncia contra els anarquistes, que, el 1936, van assassinar els germans Badia.⁶⁰⁰ Amb temps per sobre recorda com la realització d’aquells reportatges era possible per un contacte més directe amb la realitat:

“Ara, quan he llegit tot això a l’hemeroteca, m’he sorprès amb la pila de connotacions que caracteritzaven un gènere periodístic que aleshores s’estilava i que avui ha desaparegut del tot en les nostres latituds: ara la bòfia fila molt més prim i la premsa no pot publicar sinó les notes que rep a través dels conductes oficials i abans, en canvi, ens immiscíem tranquil·lament pels camins particulars i, a ben segur, s’empipaven amb les intromissions, però no deien –ni podien dir- res”.⁶⁰¹

Aquesta sensació també la corrobora Emili Granier Barrera, que amb 20 anys entra a *L’Opinió*: “Potser aleshores hom tenia moltes portes obertes, fins i tot podies avançar-te a les recerques policials anant al lloc on havia passat

⁵⁹⁸ ALBA, V. *Sísif i el seu temps*. Vol. 1: *Costa avall*. Barcelona: Laertes, 1990, pàg. 96, 109. En aquest volum de les seves memòries (com en la resta), Alba, utilitza com a *alter ego*, el personatge mitològic de Sísif, d’aquí la tercera persona del fragment i la “S”, com abreviatura d’aquest apel·latiu.

⁵⁹⁹ Un altre home polifacètic, ja que era periodista, escriptor i ninotaire. Tísner (1912-2000) va començar a dedicar-se professionalment al periodisme amb l’arribada de la República, al *Diario Mercantil*, però després ja van venir *L’Opinió*, *La Rambla*, *La Publicitat*. Com molts periodistes de l’època era un pluriempleat de la premsa i, per exemple, pels matins treballava a *La Rambla* i a les tardes a *La Publicitat*. També va ser pioner a casa nostra en fer i popularitzar els mots encreuats, a les pàgines de *La Publi*. Però Tísner també tenia una altra vessant periodística molt coneguda: la de ninotaire. Amb només 16 anys ja dibuixava per la revista *Papitu*, després vindran el *Be negre* i *L’Esquella de la Torratxa*, publicació que dirigí, durant la guerra, amb el que seria el seu cunyat, el també periodista i escriptor Pere Calders.

⁶⁰⁰ Miquel i Josep Badia, eren membres d’Estat Català. Miquel Badia era l’encarregat dels serveis d’ordre públic de la Generalitat: van ser assassinats per pistolers de la FAI. Aquells reportatges Tísner els va publicar a *La Rambla* i el també jove Josep Maria Planes, a *La Publicitat*. Aquelles informacions van costar la vida de Planes, que va morir assassinat a mans d’uns pistolers de la FAI. Tísner, també amenaçat de mort, es va haver d’exiliar.

⁶⁰¹ ARTÍS-GENER, A. (Tísner). *Viure i veure*. Vol. 1. 6^a ed. Barcelona: Pòrtic, 1992. (Vides i memòries; 1), pàg. 40.

alguna cosa i començant la investigació”.⁶⁰² Per Granier Barrera el contacte amb la realitat era indefugible, t’obligava a mirar-la:

“Segurament l’ambient de tertúlies, de politització, etc., contribuïa a prendre partit de forma generalitzada. Avui la informació és més, diguem-ne, industrialitzada, no tan personalitzada, ni artesanal. Als anys trenta sabia més notícies en l’hora o la mitja hora que passàvem prenent cafè a les Rambles després de dinar, que no pas pel que em deien tots els reports i agències. Era un contacte personal que afavoria la dialèctica i, per tant, també el desenvolupament d’una premsa crítica, activa, més que l’estrictament informativa”.⁶⁰³

Les tertúlies, una altra característica d’aquell periodisme, i tota una font d’informació de l’època i de la concepció de la realitat. Les tertúlies de l’Ateneu, del Colón, de les terrasses, de les tavernes, dels “Ateneus a l’aire lliure”...⁶⁰⁴ Tot era matèria informativa, i la redacció es podia trobar en qualsevol lloc. En aquelles reunions de penyes de periodistes, com recorda Domènec de Bellmunt: “es parlava, naturalment, de política catalana, d’esport, de lletres, d’adulteris divertits”,⁶⁰⁵ i s’explicaven molts “xistes”. Era com si fessin el diari allà mateix. Un diari oral, i visual. La de Bellmunt era la penya del Cafè de la Rambla, la dels periodistes de “La Publi”, però també hi feien cap altres col·legues. Hi eren, diàriament: Xavier Regàs, Irene Polo, Josep Maria Lladó, Joaquim Ventalló, Àngel Ferran, Vicens Bernades...

⁶⁰² FIGUERES, J.M. (1994, 78). Seguint aquesta línia Manuel Brunet escriurà el 1931 un interessant article, arran d’un assassinat, reclamant als diaris catalans que no caiguin en el sensacionalisme alhora de parlar de crims, i que no parlin dels successos despectivament, amb indiferència i refiant-se les referències oficioses. Seguint l’esperit que practicava Granier-Barrera, Brunet demanarà que els diaris “segueixin amb passió l’afer fins a l’últim extrem i evitin la indiferència de les autoritats i la policia”, ja que així, “els diaris podrien contribuir molt al ressorgiment de l’esperit de justícia”. BRUNET, M. “L’assassinat de l’home de la boina”. *Mirador* [Barcelona] (22 d’octubre de 1931), pàg. 3.

⁶⁰³ *Ibid.*, 78.

⁶⁰⁴ En aquest sentit el jove reporter Sempronio farà un reportatge sobre les tertúlies al carrer -on es reuneixen els ciutadans i parlen de política, o qualsevol tema- com una font d’informació pel periodista. Són les “penyes a l’aire lliure”, i a Barcelona són tradicionals des de els dies de la Primera Guerra Mundial quan a la Plaça Reial s’aplegaven polemistes per defensar les postures d’un o altre bàndol. Pel periodista constitueixen un termòmetre ciutadà i matèria informativa, perquè com escriurà Sempronio “el carrer vibra exactament com els setmanaris vibrants”. ARTÍS, A.A. (Sempronio). “Ateneus al carrer”. *Mirador* [Barcelona] (14 de maig de 1931), pàg. 2.

⁶⁰⁵ BELLMUNT, D. DE. (1975, 91).

Però de penyes n'hi havia moltíssimes,⁶⁰⁶ la del Colón, a la cantonada del Passeig de Gràcia (a pocs metres de les redaccions de *La Publicitat* i *Mirador*) on feien anar el got Josep Maria de Sagarra, Josep Maria Planes, Rossend Llates, Just Cabot, Màrius Gifreda... I és clar, “l'oasi”, era l'Ateneu: “on es reunien en penyes animadíssimes poetes, escriptors, artistes i bohemis “rics” que se les passaven molt felices, explicant anècdotes, criticant els que no i eren i fent política de tipus satíric, generalment excel·lent”, segons Bellmunt.

Havia obert camí, a principis de segle, “la penya dels elefants sagrats”, dirigida pel professional de la tertúlia, el doctor Joaquim Borralleras, amb Francesc Pujols com a mà dreta, i on circulaven Josep Pla, Eugeni d'Ors, Pompeu Fabra, Josep Maria de Sagarra, Joan Estelrich... L'Ateneu, com recorda Bellmunt, era un laboratori d'idees i imaginació. D'allà va sortir el projecte de *Mirador* i el *Be Negre*. Allà es trobaven polítics i escriptors com Lluís Nicolau d'Olwer, Pere Rahola... En aquelles taules Rovira i Virgili, Gaziel, Domènec Guansé... Com tants d'altres, hi escrivien els seus articles.

És clar que així el contacte amb la realitat es feia d'una manera diferent, i això es reflectia en el periodisme de l'època, amb una impressió més viva, més oral, de tot plegat. La tertúlia era al carrer, però també a les redaccions. La tertúlia era la tinta per sucari la ploma. El periodista de *El Matí* Lluís Jordà⁶⁰⁷ ho explicaria en un reportatge sobre el diari. La tertúlia era feina, enmig de la feina:

“És mitja tarda. La cosa s'ha anat animant qui-sap-lo. Arreu sonen timbres dels telèfons. A les cabines telefòniques es prenen les conferències, hi ha gran moviment. Els telèfons que hi ha damunt les taules dels redactors també repliquen alegrement, com un himne al treball... Taules, més taules, despatxos plers d'activitat; redactors que van i vénen, consulten diaris penjats per les parets, preguntes, acudits... i treball. Tot menys quietud, perquè a les redaccions és impossible que no s'hi facin tertúlies, les

⁶⁰⁶ Per exemple, per citar-ne una de no tan coneguda, Rafael Tasis pertanyia a la penya de l'Hostal del Sol. Tot i que va néixer el 1925 (aleshores estava formada per lletraferits i pels impulsors de la premsa comarcal catalana, hi havia Jaume Rosquelles, Tomàs Roig i Llop...) a l'Hotel Colón, de Plaça Catalunya. Amb l'arribada de la República passa al bar-restaurant de l'Hostal del Sol, al carrer Mallorca. Estava presidida per Prudenci Bertrana, i hi havia periodistes com Alfons Maseras, Manuel Valldeperas, Josep Maria Lladó... *Vegeu*, TAVIS, R. *Història d'una penya literària*. Barcelona: Rafael Tasis, 1965.

⁶⁰⁷ Jordà (1907-1969), a més de periodista, també era escriptor i traductor. Va començar a l'agència Fabra, de Claudi Ametlla, una pedrera de joves periodistes que després anirien omplint els diaris catalans. D'allà passà a *El Matí*.

quals, lluny de destorbar la condimentació del diari, la fan més agradable, més viva i àdhuc més saborosa”.⁶⁰⁸

Com ja s’ha vist al capítol sobre la SCCM, i es veurà al capítol dedicat a la televisió, el periodisme català d’aleshores mirava molt enfora. Molt atent a la política internacional, a les modes, costums i estris moderns que es desenvolupaven més enllà de les nostres fronteres. Periodísticament també es mirava més enllà, per seguir exemple. Agustí Esclasans, en el ja mencionant article on defensava “l’estil República”, s’emmiralla en el periodisme britànic:

“La gran tradició normalment perfecta de la premsa anglesa ens demostra l’admirable do de sinuositat, de tàctica verbal, de gràcia indirecta, que cal al periodista si vol que, en parlar del seu art d’escriure, hom pugui referir-se a un to d’escola més que no pas a una simple característica personal”.⁶⁰⁹

Els factòtums de la premsa catalana també viatjaven fora per veure que s’hi coïa periodísticament. Joan Casanelles,⁶¹⁰ el polític d’ERC, i una de les ànimes del diari *L’Opinió* viatjava a Londres el 1933 per aprendre de les rutines logístiques dels diaris britànics, i de pas per somiar una mica:

“[...] he visitat les redaccions i tallers dels grans rotatius “Daily Mail” i “The Times”, majestuosos immensos, que impressionen el visitant, que com jo, només havia visitat fins ara els rotatius del nostre país. Cent-vint-i-nou linotopies funcionen a tota marxa al “The Times”; 118 al “Daily Mail” per a compondre la infinitat de pàgines de lletra petitíssima que formen aquests grans diaris, diaris que després les seves magnífiques rotatives vomiten per milions d’exemplars, que tot seguit i amb la més perfecta organització són enviats i repartits per tots els països de parla anglesa. Tot fent aquesta

⁶⁰⁸ JORDÀ, LI. “Com es redacten els diaris moderns. El lector desconegut visita la nostra Redacció”. *El Matí* [Barcelona] (2 de juny de 1935), pàg. 15.

⁶⁰⁹ ESCLASANS, A. (1931).

⁶¹⁰ Polític i advocat, Casanelles (1904-1986), fou un dels fundadors del setmanari *L’Opinió*, el 1928, i del grup del mateix nom que després seria un dels nuclis que formarien ERC. Ja amb les eleccions municipals de 1931 esdevé tinent d’alcalde de l’Ajuntament de Barcelona, després fou diputat. El 1933 deixarà ERC, amb altres membres del grup *L’Opinió* per formar el Partit Nacionalista Republicà d’Esquerra. Per aquest partit va ser diputat per Girona, el 1936. Pels fets d’octubre de 1934, també va ser un dels empresonats.

visita, jo recordava l'evolució del nostre periòdic i somniava en la que segurament farà encara en dies propers".⁶¹¹

I es poden trobar amb assiduïtat articles que ens parlen del periodisme que es fa fora, sobretot de la modernització que està experimentant la premsa. Aquest "vehicle de notícies i idees", com escriuria Jaume Ferret en l'anàlisi exhaustiu que va escriure el 1932 a *La Veu de Catalunya*. Els temps canviaven, i com observava Ferret: "Cal, a més a més, posar el diari en contacte viu i directe amb tot el món, per a satisfer la curiositat universal del lector". Les distàncies s'escurçaven i aquestes eren algunes de les innovacions i rumbos que posava en marxa la premsa mundial i que havia detecta el periodista:

"Els grans diaris de Berlín tenen aeroplans de la seva propietat amb els quals realitzen la ràpida distribució dels seus exemplars per tos els països germànics. Els diaris populars de París insereixen informacions gràfiques rebudes per telegrafia sense fils. El "Times" de Londres es llegeix al mateix a Copenhaguen i Estocolm. [...]. Cal dotar cada dia els periòdics de tot aquell utilatge que asseguri la més ràpida recol·lecció i recepció de les notícies, la més ràpida composició, el més ràpid tiratge i la més ràpida distribució. [...]. Els grans diaris del món deixen d'ésser òrgans del partit. Cap partit no és prou poderós per a sostenir un gran diari modern. Però no deixen d'ésser òrgan d'opinió; encara d'una manera difusa i discontinua. [...]. Canvia, doncs, fonamentalment, el concepte de la gran premsa. El que ha augmentat en circulació, ho ha perdut en autoritat, sobretot en autoritat política i social. El lector es sent cada vegada més independent del seu diari, on cerca, més que l'orientació, la matèria informativa".⁶¹²

L'anàlisi de Ferret és llarg i complet, ja que també aborda la publicitat com a font d'ingressos a la premsa, o la importància dels diaris com a documents històrics i la necessitat d'hemeroteques. Però, pels de fora, aquell nou periodisme català no passava desapercbut. El periodista nord-americà Lawrence A. Fernsworth, que va venir a treballar a Catalunya arran de la

⁶¹¹ CASANELLES, J. "La continuïtat de "L'OPINIÓ"". *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1932), pàg. 4.

⁶¹² FERRET, J. "Matisos i tendències de la premsa moderna". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (30 d'agost de 1932), pàg. 1.

proclamació de la República,⁶¹³ també veu trets diferents en aquell periodisme i en aquells periodistes, i ho compara amb els Estats Units:

“En els nostres diaris hi ha també extenses i serioses informacions, però ens plau de poder-hi llegir seccions humorístiques, notes alegres. Això fa que trobi els diaris d’ací massa seriosos. La informació és molt exacta, però potser amb un excés d’explicacions inútils, i un excés de detalls. Detalls i explicacions que per nosaltres no tindrien cap importància... Els llegeixo amb molt d’interès i trobo que, sobretot, tenen molta més personalitat que els nostres”⁶¹⁴.

Malgrat que el sentit del periodisme és diferent,⁶¹⁵ aquesta “personalitat” a la qual al·ludeix Fernsworth, es deguda a un contacte més directe amb la realitat, com ell mateix veu: “Una de les coses que més m’han admirat de la vostra vida periodística son els molts banquets a què assistiu. Això m’ha permès de conèixer l’ambient i les personalitats del país”.⁶¹⁶

De la modernització d’aquell periodisme també se n’estaven adonant personatges més bregats com Pau Romeva, a la seva columna diària (“De dia en dia”) a *El Matí*, Romeva veia que el periodisme, gràcies a la fotografia, s’estava fent més visual, però que això comportava que el propi periodista assolís protagonisme (la imatge com a moment de fama del periodista), ja que es fotografiava “amb l’urbà que li dóna una adreça, amb el taxi que l’ha dut, amb la víctima del crim, amb l’assassí...”.

Per l’articulista de *El Matí* el reportatge modern és “sempre autobiogràfic”, el periodista ja “no va a fer la història de cada moment sinó la

⁶¹³ Fernsworth treballava a Barcelona, durant la República, com a corresponal del *New York Sun*, *United States Daily*, *The New York Times* i era membre de l’organització *Consolidated Press*.

⁶¹⁴ PALAU, E. “Lawrence A. Fernsworth, periodista nord-americà, diu...”. *La Nau* [Barcelona] (21 de gener de 1932), pàg. 5. En aquesta mateixa entrevista també és remarcable la capacitat d’observació de Fernsworth, ja que copsa la dualitat del caràcter català, plenament present en la interpretació que fa de la realitat el periodisme català: “Em sorprengué de veure que els catalans vivien tant en el passat com en el present”

⁶¹⁵ En un altra entrevista a la premsa catalana, Fernsworth ja observa aquest sentit diferent en la premsa catalana i la nord-americana: “Vosaltres intercaleu les notícies segons l’ordre cronològic; nosaltres segons la importància. Tampoc no és costum en el nostre periodisme de fer un sol tema amb aquest conjunt de notícies, com apareix en els vostres diaris; de cada tema nosaltres n’hem de fer com una mena d’història”, vegeu SABATÉ, M. “La premsa estrangera a Barcelona”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (21 de juny de 1934), pàg. 18.

⁶¹⁶ *Ibid.*

història del reporter”, per això, irònicament, proclama que el periodista per fer la seva feina a part de tenir “imaginació, estil, una mica de gramàtica i una lletra intel·ligible”, ha de ser fotogènic, per sortir bé a les fotos. La reflexió inicial, però de Romeva, serveix per veure com el periodisme català –aleshores inclús el comarcal-,⁶¹⁷ passa de unes formes més tradicionals a unes de masses, en definitiva, com es modernitza:

“Si els periodistes de la primera època, els que iniciaren i acreditaren l’art difícil del reportatge poguessin veure com és exercit aquest avui en dia, de segur que s’omplirien de menyspreu. Allò que en ells era gairebé l’essència de l’ofici, la pressa a obtenir una informació, l’originalitat en el detall, la lluita pel descobriment de la veritat, ara ja no és necessari ni com qui diu possible. Les notícies ja no es fan pregar ni recercar: arriben distribuïdes per un igual i a la mateixa hora a tots els diaristes. Ells només les han d’amanir i servir-les. Així mateix aquella traça de redacció, que neixia de no tenir altre recurs que la paraula, ha cedit enormement davant els moderns mitjans gràfics que el periodista té al seu servei. Avui els reportatges es fan amb una gran tranquil·litat. Els temes, en general, són d’una actualitat molt relativa, se cerquen unes fonts d’informació dispostes i assequibles i la complicitat del fotògraf professional fa la meitat de la feina. El repòrter hi posa una mica de literatura a base d’unes receptes estandarditzades segons els tòpics de la temporada i veus-ho ací”⁶¹⁸.

El temps passa, tot canvia. I és que com escrivia el periodista Lluís Jordà: “Vós, lector, viviu sempre el dia que marca el calendari. El periodista viu un dia més endavant. La seva obsessió és el diari. Però no el diari d’avui: el de

⁶¹⁷ No es pot obviar la importància i la vivacitat del periodisme comarcal a Catalunya. Numeroses publicacions escampades per tot el territori que servien per tenir veu pròpia, per unir els pobles amb Barcelona, i al revés, així com a font de pedrera de futurs periodistes i personalitats de la vida política catalana. La premsa comarcal catalana era també un dels vehicles per estendre el catalanisme pel territori. *Vegeu*, VALLDEPERAS, M. “La premsa comarcal catalana”. *L’Opinió* (4 de juny de 1933), pàg. 53,54,66. Així, la premsa comarcal, no estava pas exempta dels canvis i les modernitzacions viscudes en el periodisme català durant aquells anys. La premsa comarcal estava guaitant les noves realitats, com escriurà el periodista Lluís Jordà: “En aquest aspecte, la realitat ja és consoladora. Molts periòdics que en altres temps omplien columnes de temes vulgars o insubstancials, s’han posat decididament a fer obra constructiva. La premsa comarcal “diu coses”, palpita, vibra d’entusiasme o d’indignació..., però viu la realitat, i finalment ha obert les seves portes a l’esdevenidor i al món. Ara la premsa de comarques viu d’acord amb els grans corrents espirituals que a Europa malden per salvar la civilització del naufragi que l’amenaça”. JORDÀ, LI. “Una realitat viva a Catalunya: la premsa comarcal”. *El Matí* [Barcelona] (7 de juny de 1936), pàg. 12.

⁶¹⁸ ROMEVA, P. “Fotogènia”. *El Matí* [Barcelona] (15 d’abril de 1932), pàg. 6.

demà”.⁶¹⁹ Aquell periodisme també tenia ulls pel que podria passar al demà. Josep Maria Capdevila,⁶²⁰ director de *El Matí*, ja llucava quins serien els canvis en “El periodisme de demà”. Per Capdevila l’aviació i la radiofonia (per l’escurçament de les distàncies i la immediatesa) modificarien la premsa diària, i aquesta tindria un “descuit excessiu de no preveure’ls”, això és el que albirava Capdevila, ja el 1931, respecte a la premsa i els periodistes del futur:

“A la redacció, hi arribaran les notícies de la mateixa manera: ensems que les conegui el redactor les coneixerà també el lector del seu diari. A aquest lector no l’han de sorprendre, doncs la notícia innconeguda. Esperà probablement del diari una altra cosa: un comentari de la notícia. El diari anirà perdent interès purament informatiu ensems que anirà guanyant interès ideològic... [...]. Dins una redacció la feina de carrer anirà minvant, i augmentarà la feina de recollir estenogràficament les notícies, conferències i opinions radiades. Per donar al moment el criteri del diari caldrà que una part de la redacció estigui especialitzada en estudis d’economia, en lleis, en teoria política, etc. Aquesta formació ideològica haurà d’ésser més ferma i sòlida com més ràpidament s’hagi d’emetre un criteri sobre els esdeveniments. Sense una formació ferma i profunda es cauria, si mai, en les conseqüències de la improvisació incompetent: les incongruències, l’expressió verbosa i baldera, veure un sol aspecte de les coses, manera característica de la gent incapaç o impreparada. Aleshores no al dubtar que la forma de notes i articles serà breu i rigorosament lògica, i que tot seguit semblarà anacrònica la verbositat retòrica, que ben sovint es confusionària; i la premsa que sàpiga orientar d’aquesta manera breu –que no robi un temps que s’ha de partir amb la ràdio- i encara que doni la nota ideològicament més justa i ben trabada, serà la premsa superior, que deixarà endarrera aquella premsa que no s’hagi imposat una

⁶¹⁹ JORDÀ, LI. “Com es redacten els diaris moderns. El lector desconegut visita la nostra Redacció”. *El Matí* [Barcelona] (2 de juny de 1935), pàg. 15.

⁶²⁰ Capdevila (1892-1972), a part de periodista era crític literari, assagista i traductor. De fet, aquesta és la base d’aquest humanista cristià. Va estar molt influenciat pel noucentisme, i especialment per Eugeni d’Ors. La figura de Capdevila és sobretot important com a estudiós, i valedor, de l’obra de Jacint Verdaguer, Joan Maragall i Joaquim Ruyra. A més, exercí un gran mestratge entre Carles Riba, Josep Maria de Sagarra, o Carles Soldevila. Era sobretot un home de literatura, fet que va influir en la redacció i el contingut de *El Matí*. Molt amb el tarannà del periodisme de l’època, va unir dos móns: periodisme i literatura. El seu esperit era també veure com, tant periodisme com literatura, oferien una concepció del món, amb tots els seus detalls, ni que fossin perifèrics, sens dubte, una aposta per intentar dialogar millor amb la realitat. A part de fundar el diari catòlic *El Matí*, el 1929, (va ser-ne director fins 1934), abans també va dirigir *La Paraula Cristiana*, de 1925 a 1928. Vegeu, CARRERES, J. *Ideari i poètica de Josep Maria Capdevila*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Filosofia i Lletres. Departament de Filologia Catalana, 2001. [Tesi doctoral], pàg. 34-50.

preparació ben ferma i unes maneres adients a les necessitats ideològiques del públic”.⁶²¹

3.5 La mirada periodística dels diaris (1931-1936)

Si el periodisme, els periodistes, miraven d'una altra manera la realitat, els diaris, també acullen aquesta concepció periodística la mirada. En aquest apartat no parlem de ideologia política, està reservat pels següents apartats, sinó de la mirada periodística que tenia cada diari envers la realitat, tot fent un repàs per les diverses capçaleres catalanes que han servit d'anàlisi per aquesta recerca.

Aquesta és una de les característiques que tenia la premsa catalana de l'època, i una de les coses que sorprenia, fins i tot als de fora: la pluralitat de mirades. Així ho copsava el periodista nord-americà Lawrence A. Fernsworth quan va arribar amb la proclamació de la República: “Em va sorprendre molt de veure tants diaris a Barcelona. En una ciutat d'un milió d'habitants com és la vostra, hi ha, almenys, dues vegades més de periòdics que a Nova York, que en té set milions”.⁶²² I Carles Soldevila li hagués pogut respondre així: “la dictadura fa vendre llibres i la República fa vendre diaris”.⁶²³ Doncs així miraven aquells diaris.⁶²⁴

3.5.1 La Veu de Catalunya (1899-1937)

⁶²¹ CAPDEVILA, J.M. “El periodisme de demà”. *El Matí* [Barcelona] (10 de novembre de 1931), pàg. 9. Són interessants també les visions que té Capdevila sobre la ràdio en aquest mateix article: “La gent no caldrà que tingui espera perquè la notícia política o financera, corri de la redacció a les linotips, de les linotips a la rotativa, i de la rotativa, en camions, a les cases. Directament, tot just es pugui exprimir, la notícia ja arribarà parlada a cada despatx, a cada oficina, a cada llar. I quan al cap d'hores el diari, la portés, ja semblaria endarrerida”.

⁶²² PALAU, E. “Lawrence A. Fernsworth, periodista nord-americà, diu...”. *La Nau* [Barcelona](21 de gener de 1932), pàg. 5.

⁶²³ SOLDEVILA, C. “La santa insistència”. *La Publicitat* [Barcelona] (24 de juny de 1931), pàg. 1.

⁶²⁴ Per la importància, qualitat i significació que tenien, així com que també estan inclosos en el capítol sobre la televisió a la premsa, també es parlarà dels setmanaris *Mirador*, *La Rambla*. *Esport i Ciutadania* .

El que seria el principal diari de la Lliga Regionalista ja deixa clar el primer dia de la seva publicació, el 2 de gener de 1899, que tenia la intenció d'oferir una mirada, i una veu, pròpia:

“Lo títol és un símbol de la nostra obra. Aném á fer sentir LA VEU DE CATALUNYA que es una harmonia formada per una gran varietat de sons, harmonia en qual unitat se fonen des de la aspiració idealista pròpia dels esperits clarividents, fins al clam de dolor del no més se sent dels obstacles momentanis que entrebancaran las sevas energias. Aspirem á ser ressò fidel del sentiment i del pensament de Catalunya, i com que en los pobles lo mateix que en los individus, no's presentan en la forma de determinacions simples sino en la de la lluita d'idees i d'afectes, de tendències i de aspiracions volem que'ls acords d'aquesta música eterna arribin als nostres lectors en tota la integritat i vivesa, sense desnaturalitzar-los amb mutilacions, sense treuren ab idea preconcebuda als uns per a deixar predominar uns altres. Volem que l'oreig de l'ambient lliure fecundi les intel·ligències dels nostres lectors, i no tancar-los dintre d'una atmosfera artificial d'escola o de partit”.⁶²⁵

Estem davant d'un diari molt mitificat al llarg de la història de Catalunya.⁶²⁶ La seva és la mirada d'aquella burgesia catalana que volia que el país mirés endavant, més enllà. I que marca tot un concepte de la realitat, com analitza el Dr. Josep Maria Figueres: “[...]. un diari representatiu i simbòlic pel valor del seu contingut i de la seva clientela. Un diari que representava més del que és”.⁶²⁷

Però la influència del diari en el periodisme del primer terç de segle XX és total ja que com escriu aleshores Josep Maria Massip: “Per aquesta

⁶²⁵ “La Veu de Catalunya”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (2 de gener de 1899), pàg. 1.

⁶²⁶ Abans que diari, *La Veu de Catalunya* va néixer com a setmanari, el 1891. Fundat per l'advocat, polític i poeta Narcís Verdaguer (que després seria un dels principals dirigents de La Lliga) i pel poeta Joaquim Cabot, el setmanari tenia una doble vessant: literària i política. I una clara voluntat de despertar, de nou, la consciència del poble català. La situació dels diversos moviments regionalistes que sorgien a Europa era una dels punts on es fixava el setmanari. El setmanari, doncs, ja neix en la voluntat de mirar més enllà, tant en els qüestions polítiques, com culturals. De fet, bona part dels seus redactors i col·laboradors, esdevindrien les principals figures polítiques, i periodístiques, de la futura *Veu* diària, seria el cas de Francesc Cambó, Lluís Duran i Ventosa, Josep Puig i Cadafalch, Joaquim Rubió i Ors, Joan Sardà... El setmanari desaparegué el Nadal de 1898, ja amb la voluntat d'editar el diari. *Vegeu*, TÀSIS, R.; TORRENT, J. *Història de la premsa catalana*. Vol. 1. Barcelona: Burguera, 1966, pàg. 156-158.

⁶²⁷ FIGUERES, J.M. *La Veu de Catalunya (1889-1937). Aproximació i materials sobre la història del diari català de més llarga durada*. Barcelona: [s.n.], [1994?]. Aquest treball del Dr Figueres no compta amb cap tipus de numeració pel que fa a les pàgines.

redacció de “La Veu” hi ha passat mig Catalunya i s’hi ha fet dues generacions de periodistes. És probable que no trobeu ni un periodista català de trenta anys per amunt que no hagi embrutat, prèviament, uns quants milers de quartilles de “La Veu”.⁶²⁸ Com observa Massip *La Veu* és un diari que “Fa molt de respecte”. Per les seves pàgines hi ha deixat l’empremta polítics, escriptors, periodistes, artistes... Grans i joves, tota una representació del millor de Catalunya: Enric Prat de la Riba, Francesc Cambó, Raimon Casellas, Ildefons Sunyol, Jaume Bofill i Matas, Prudenci Bertrana, Josep M. Junoy, Eugeni d’Ors, Josep Pla, Josep Carner, Manuel Brunet, Carles Sentís, Irene Polo, Ignasi Agustí...

El mateix Ignasi Agustí,⁶²⁹ que va entrar-hi el 1933, amb 20 anys, constata la fidelitat a la mirada sobre la realitat canviant que tenia el diari, sobretot alhora de contractar periodistes joves com ell: “Se nos fichaba, precisamente como apolíticos, para que contribuyéramos a animar el diario dándole el aliento de la calle. Debíamos elaborar una páginas de cine y teatro, debíamos dar un aire más actual a las páginas literarias”.⁶³⁰

Agustí també corrobora la mirada cosmopolita del diari, amb un esforç de renovar-se constantment: “En seguida advertimos que el modelo de diario que nos serviría de norte era *The Times* de Londres: la letra, clara; el concepto, preciso. Claridad y precisión en la argumentación [...]. El lector tiene que poder leer todo el diario de arriba a abajo, sin un signo de cansancio”.⁶³¹

Perquè tot això és veïés el diari ja es presentava com un reflex de la munió de mirades de la vida. Ho defensava la mateixa capçalera al preguntar-se, “Què és LA VEU DE CATALUNYA”,⁶³² i ell mateix contestava: “Els quatre articles que diàriament ocupen la portada són una imatge de la situació política a Catalunya, la resta d’Espanya i a l’estranger”; “La política local de Barcelona i

⁶²⁸ MASSIP, J.M. “La Veu de Catalunya, degana”. *La Rambla. Esports i Ciutadania* [Barcelona] (2 de juny de 1930), pàg. 14.

⁶²⁹ Fill d’aquell tarannà periodístic polivalent, Agustí (1913-1974) era periodista, escriptor i advocat. Gràcies a la seva vessant poètica al publicar un recull de poemes el 1932, amb només 19 anys, va entrar a *La Veu*. Va estar-hi fins 1935, quan *La Veu* va decidir crear el diari *L’Instant*. Agustí en seria director. Agustí seria un periodista molt atent als canvis d’aquella societat, sobretot alhora de parlar de cinema o radiodifusió, de fet, amb la voluntat d’unir la radiodifusió i la premsa es va crear *L’Instant*.

⁶³⁰ AGUSTÍ, I. *Ganas de hablar*. Barcelona: Planeta, 1974. (Biografías y memorias. Espejo de España; 2), pàg. 185.

⁶³¹ *Ibid.*, 187.

⁶³² “Què és LA VEU DE CATALUNYA”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (25 de juny de 1933), pàg. 24.

Catalunya és seguida amb la màxima atenció”; “La informació de Madrid”; “La política estrangera”; “Interessants articles”; “La vida social”; “La nostra pàgina d’Economia i Finances”; “La secció religiosa”; “La informació comarcal”; “La importància evident de l’Esport”; “La secció de T.S.F.”; “Les pàgines dedicades a Espectacles i Varietats”, les dos pàgines diàries de Cultura, “veritable luxe que no es permet cap altre diari català...”.

La Veu es pot resumir en el que fitava en Josep Maria Massip sobre el seu director, Joaquim Pellicena, un home que, per Massip, era igual que el diari, i el diari era igual que ell: “Us mira sempre de cua d’ull”, matí, tarda i nit, “El seu ull vigilant no perd res de vista”.⁶³³

3.5.2 *La Publicitat* (1922-1939)

Coneguda popularment com *La Publi* és un altre símbol de la premsa catalana: per la seva alta influència en la societat catalana, per ser un diari ben fet, ple d’intel·lectuals, modern, i per la seva factura europea.⁶³⁴ Tot un estoig de noves mirades que comencen amb la seva catalanització, un fet que ja implica una altra manera de relacionar-se amb la realitat, així ho propugnava la primera editorial del diari l’1 d’octubre de 1922:

⁶³³ MASSIP, J.M. (1930).

⁶³⁴ *La Publicitat* es va catalanitzar el 1922, però aquest diari republicà fou fundat el 1878 amb la capçalera de *La Publicidad*. Va ser un punt de trobada del republicanisme barceloní, però anticatalanista. Va tenir molta influència del Lerroxisme, Alejandro Lerroux hi era un habitual amb els seus articles, però el diari es va anar allunyant d’aquesta tendència. Lluís Companys o Marcel·lí Domingo també havien estat periodistes d’aquell diari. Però el 1915 la capçalera, degut a una crisi econòmica, fou adquirida pels germans Tayà, importants empresaris de fusta i naviliers. Ja en aquell moment la seva compra va ser aconsellada per l’advocat Amadeu Hurtado, figura que després es convertiria en un dels factòtums del diari quan es catalanitza. Així comença una nova etapa amb una marcada tendència aliadòfila i amb sensibilitat cap a les aspiracions del catalanisme d’esquerres. Romà Jori en serà director i renova el diari amb periodistes com Eugeni Xammar, Antoni Rovira i Vrigili, Feliu Elies, Carles Capdevila, Manuel Brunet, Andreu Nin... Una bona part provenia de l’antic *El Poble Català*. Després de la I Guerra Mundial el diari tornà a patir una crisi econòmica, arruïnats, els germans Tayà es van vendre el diari. El 1921 el periòdic el compra la Federació Patronal, però no se’n surt. I el 1922, Acció Catalana es farà amb aquesta antiga capçalera per transformar-la en el principal òrgan del catalanisme intel·lectual. *Vegeu SOLÀ, Ll. Història dels diaris en català. Barcelona 1879-1976*. Barcelona: EDHASA, 1978, pàg. 53-55.

“LA PUBLICITAT catalana conserva l’alt tiratge del periòdic; i ara els subscriptors i els lectors ens acompanyen amb l’encoratjament d’una adhesió espiritual. L’envà del llenguatge manllevat ha caigut, i ara els qui escrivim aquest full i els qui el llegeixen ens trobem més a prop, ens sentim més units, ens entenem millor, perquè no sols les paraules catalanes són més entenedores, sinó perquè arriben més endins”.⁶³⁵

El diari seria portaveu d’Acció Catalana, i com escrivia Carles Capdevila, el seu director, polaritzaria el “catalanisme intel·lectual”. Capdevila, però, també s’adonava que *La Publi* creava un nou llenguatge:

“La prosa periodística s’hi desencarcarava, perdia el deix arcaïtzant o excessivament plebeu que afligien gairebé totes les publicacions periòdiques o coetànies; el llenguatge s’hi depurava sense batzegades ni violentes ni intransigències puristes i es convertia en instrument apte per a tots els temes; sense que ningú s’ho proposés deliberadament, sense cap mot d’ordre especial el diari prenia aquell to que poques vegades s’ha eclipsat de les seves pàgines”.⁶³⁶

Un dels factòtums de *La Publi*, l’advocat Amadeu Hurtado⁶³⁷ ho recorda: “[...] vam aconseguir que fos sens dubte el diari que va tenir en la premsa catalana del seu temps la més gran influència en la renovació dels procediments periodístics”.⁶³⁸ I també rememora un dels apel·latius més repetits sobre la capçalera: “un cos de redacció molt brillant”. I és que si per *La Veu* havien passat diverses generacions de periodistes per *La Publi* ho farien les del passat i del futur: Antoni Rovira i Virgili; Carles Soldevila; Pompeu Fabra; J.V.

⁶³⁵ “Cirurgia nacionalista”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 d’octubre de 1922), pàg. 1.

⁶³⁶ CAPDEVILA, C. “La creació i vida de LA PUBLICITAT”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 d’octubre de 1935), pàg. 3.

⁶³⁷ Si el 1915 Hurtado (1875-1950) ja va aconsellar als germans Tayà comprar aquella *Publicidad* d’antuvi, el 1922 farà el mateix amb els inversors d’Acció Catalana. Hurtado va arribar a ser copropietari del diari i també fundador, el 1929, de *Mirador*. Hurtado era un home que es movia amb agilitat per la societat catalana: advocat, periodista, polític, empresari de premsa. Era una figura molt respectada en el món judicial, va ser degà del Col·legi d’Advocats de Barcelona, i entre molts d’altres càrrecs va ser redactor de l’Apèndix de Dret Català al Codi Civil espanyol. Col·laborador, des de jove, de diversos diaris com *El Poble Català* o *El Liberal*. Tot i que durant els anys de la dictadura era proper a Acció Catalana, a l’inici de la República va ser conseller adjunt de la Generalitat i fins i tot va ser diputat per ERC, com a independent. Amb Macià tenia una gran amistat, i li feia d’assessor legal. Tot i això, el 1932, Hurtado ingressa a AC. Tenia una gran projecció pública, i era molt respectat. Va presidir l’Ateneu i va ser delegat a la Societat de Nacions.

⁶³⁸ HURTADO, A. *Quaranta anys d’advocat. Història del meu temps, 1931-1936*. 2^a ed. Barcelona: Ariel, 1968. (Hores de Catalunya), pàg. 189.

Foix; Josep Carner; Josep Maria de Sagarra; Josep Pla; Eugeni Xammar; Domènec Guansé; Jaume Passarell; Josep Maria Planes; Joaquim Ventalló; Josep Maria Xicota; Fermí Vergés; Carles Sentís, Pere Mialet, Domènec de Bellmunt... Per Bellmunt, l'enorme prestigi i popularitat del diari, responia a tota aquella suma de mirades:

“Els editorials de Rovira i Virgili eren esperats impacientment i llegits amb un fervor entusiasta. Els fulls de dietari de Soldevila i les cròniques de Pla donaven a la primera plana un atractiu literari i periodístic evident. Les planes comarcals reflectien les inquietuds de tots els racons del país. I les “Converses filològiques” de Pompeu Fabra constituïen una mena d’Evangeli gramatical i lingüístic per a tots els catalans”.⁶³⁹

La majoria dels redactors que hi van passar també repeteixen una de les constatacions de Josep Maria Xicota:⁶⁴⁰ “Un dels periòdics més importants de Catalunya, per la seva aportació humanística, cultural, literària, que es tradueix en un dels millors diaris fets en català”.⁶⁴¹ Per Jaume Passarell -el veterà redactor que estava a *La Publi* des de els dies de la I Guerra Mundial-, aquell diari que “suava literatura”, també era “un dels més interessants dels que aleshores es publicaven a Barcelona”, però ell, que es coneixia bé la casa, desvetlla el secret, que estava en la mirada:

“Si ara fos avinent de donar-hi un cop d’ull encara hi trobaríem moltes coses que ens semblaria que són d’actualitat rabiosa. Coses de què ja es parlava aleshores, això és, més de quaranta anys enrera o abans. Tractades amb més coneixement de causa i molt més a fons del que ho són avui, i moltes de les quals, si no totes, ens són servides com si fossin descobriments transcendents”.⁶⁴²

I d’aquella mirada també se’n donaven compte els de fora, en fa memòria Amadeu Hurtado al evocar les impressions d’uns periodistes

⁶³⁹ BELLMUNT, D. DE. (1975, 88).

⁶⁴⁰ Per posar només alguns exemples, Emili Granier-Barrera: “Un gran diari, el millor matutí en català durant la seva època”, *vegeu* GRANIER-BARRERA, E. (1994, 102); Per Carles Sentís: “El diari era molt viu, molt ben fet”; i Tísner creia que “era un dels diaris més interessants que es feien perquè no hi havia censura”, *vegeu* FIGUERES, J.M. (1994, 116, 132).

⁶⁴¹ FIGUERES, J.M. (1994, 16).

⁶⁴² PASSARELL, J. (1971, 82).

estrangers que visitaven Barcelona: “[...] els havia cridat l’atenció un diari de factura europea que no imaginaven com es podia sostenir sortint en un idioma de tan poca difusió com el català, i que se’n deia “La Publicitat””.⁶⁴³ Això ja ho va veure de seguida, fent un reportatge sobre el diari, Josep Maria Massip: “Avui el “caché” de “La Publicitat” –àgil i sobri- pot comparar-se, sense vergonya, amb els millors diaris de Madrid o de París”.⁶⁴⁴

I si a *La Publi* es treballava com deia Ramon Peypoch -gerent del diari i un dels prohoms d’Acció Catalana-, on, “redactors, col·laboradors i tots els que hi intervenen, se la miren com una cosa pròpia”,⁶⁴⁵ aquell esperit de les múltiples mirades també el simbolitzava, segons Josep Maria Massip, el seu director, Carles Capdevila, l’home que “ha fet de “La Publicitat” el millor diari de Barcelona:

“De moment, quan el veieu per primera vegada, i us mira per l’esclatxa que queda entre la cella espessa i el *carei* de les lents, us fa por. A la segona entrevista, que ja us mira a través dels vidres, només fa respecte. I, finalment, quan – a la tercera vegada- us parla i es treu definitivament les ulleres, ja us sembla que el coneixeu de tota la vida i fins us atreviu a donar-li copets a l’esquena...”⁶⁴⁶

3.5.3 *La Nau* (1927-1933)

Aquest diari és el somni d’un periodista: Antoni Rovira i Virgili.⁶⁴⁷ Ell mateix ho confessa: “El deler de fer un diari tal com jo me l’imaginava, ha estat

⁶⁴³ HURTADO, A. (1968, 189).

⁶⁴⁴ MASSIP, J.M. “La Publi” vista per dintre”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (2 de juny de 1930), pàg. 14.

⁶⁴⁵ PEYPOCH, R. “L’exemple de LA PUBLICITAT”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 d’octubre de 1935), pàg. 6.

⁶⁴⁶ MASSIP, J.M. “La Publi” vista per dintre”. *La Rambla. Esport i Ciutadania*. [Barcelona] (2 de juny de 1930), pàg. 14.

⁶⁴⁷ Rovira i Virgili (1882-1949) era “el periodista” de Catalunya. Home de prestigi, solvència, de saber fer i, sobretot, de saber escriure i saber parlar. Els seus articles, i llibres, eren de lectura obligatòria per tota una generació que va orientar. A la seva Tarragona, de jove, ja havia fundat el setmanari *La Avanzada*, però després va venir a Barcelona i entrà a *El Poble Català*; d’allà va passar a *La Publicitat*, dirigí la catalanització d’aquest diari. Amb l’arribada de la República passà a *La Humanitat*. La carrera periodística és paral·lela a la política. Amb uns inicis esquerrans, catalanistes, republicans, després serà un dels fundadors d’Acció Catalana, però trenca amb el partit per fundar Acció Republicana de Catalunya, més a l’esquerra. Aquella atzagaiada no va

un deler constant de la meua vida. La realització d'aquest deler va ésser el diari "La Nau"⁶⁴⁸. No es pot entendre la singladura de *La Nau* sense la mirada segura i obsessionada de Rovira. És la comparació més usada, però també la més certa, aquella *Nau* va fer aigües des de el primer moment. Malgrat el prestigi i la seguretat que donava el nom de Rovira, els problemes econòmics, la desorganització, els daltabaixos polítics la van enfonsar.

Era un diari que va començar de vespre i al 1929 era de matí, va canviar de múltiples formats; els problemes econòmics eren un treballadors més. I després seria una capçalera que primer seria propera a AC, però quan el 1930 Rovira crea Acció Republicana de Catalunya entra dins l'òrbita d'aquest partit. Una volta més: amb l'arribada de la República, el diari ja no pot més, un Rovira arruïnat se l'ha de vendre i passarà a la influència d'un altre partit, recent creat, Unió Democràtica de Catalunya, que tampoc el va poder fer surar. Massa viatges.

Malgrat tot això, és un diari que té una voluntat, des de el primer dia d'oferir una nova ullada periodística, aquesta ja serà una declaració de principis en l'editorial del primer número, l'1 d'octubre de 1927, un diari que havia convertit una "il·lusió" "en realitat":

"LA NAU ha d'ésser, per tant, un periòdic de lectura ràpida i fàcil, que copsi àgilment els fets de l'actualitat. Nosaltres no som dels que menyspreen l'actualitat fugissera. Totes les coses del món, fins les més efímeres, són part de la vida perenne, i amb els fils tènues de les coses que incessantment es fan i es desfan, va formant-se el teixit de la història. [...]. La qualitat dels diaris d'informació és sovint rebaixada pels periodistes que

durar molt i després els dos partits es tornaven a fusionar i formen Acció Catalana Republicana. Però Rovira i Virgili ingressarà a ERC. A més, té una obra molt important com a teòric del catalanisme, així com múltiples llibres sobre la història de Catalunya. Era un home de feina, amb una escriptura modèlica, clara, un home que, per la seva sordesa va crear un món propi, una mirada pròpia: "No sabem que hauria estat també sense els murs que la sordesa bastia al seu voltant. La sordesa li provocava miratges absurds. La vida se li transformava en una pantomima de la qual no sempre interpretava el sentit. Segur, però, d'ell mateix, impulsat per la seva febre, s'havia llançat per entremig de tots en una cursa folla", vegeu GUANSÉ, D. (1966, 67). De fet, el mateix Rovira i Virgili defensaria, en la línia del periodisme republicà, que la mirada és la que crea la realitat: "Però les coses abans de ser visibles en la superfície, ja existeixen, ja han seguit un procés interior. És el procés de germinació". Per Rovira els ulls no eren un mirall, sinó un projector. Tot això ho escrivia en un article ("Les roses invisibles") a *La Nau* el 23 d'abril de 1929. ROVIRA I VIRGILI, A. (1970, 107).

⁶⁴⁸ ROVIRA I VIRGILI, A. *Quinze articles. Viatge a la URSS*. Barcelona: Edicions 62: Orbs, 1985. (Història de la literatura catalana; 81), pàg. 13.

tenen de l'actualitat un concepte superficial. Moltes vegades, diari d'informació vol dir sense ànima, buit per dins, maniquí cobert de notícies, anuncis i negres d'esqueles. LA NAU és un diari amb ànima, i la nostra informació tindrà també ànima. Creiem que cap feina verament periodística no és possible sense l'estímul espiritual que ennobleix les feines de redacció i espurneja en les planes atapeïdes de lletra".⁶⁴⁹

És cert que sobre el diari hi havia moltes esperances i expectatives, un dels seus redactors, Jaume Passarell, explica en que consistia aquesta renovació periodística que volia oferir el diari:

"Els motius de l'expectació que va despertar eren, d'una banda, el seu editor i propietari, Rovira i Virgili, periodista de primer rengle, que fruïa, en aquell moment de molt de prestigi. Semblava talment que havia de constituir, ell sol, una garantia d'èxit. De l'altra una llarga llista de col·laboradors literaris, polítics i esportius, tots ells prestigiosos igualment, i molt apreciats pel públic. I, finalment, una informació directa, tant del país com de l'estranger, molt extensa. L'èxit, per tant no podia fallar..."⁶⁵⁰

Com recorda la periodista Anna Murià,⁶⁵¹ que s'encarregava de la secció de la dona, les primeres setmanes el diari fou un esdeveniment, "Responia del tot a l'interès del públic. Era, naturalment, molt més interessant que els altres diaris del vespre".⁶⁵² Però al cap de poques setmanes les signatures prestigioses van anar desapareixent, les seccions, comentaris i les informacions directes, i "El diari quedava pobre i avorrit". La seva desaparició fou un fet previst.

Malgrat que Rovira s'havia fet amb una redacció brillant: Josep Maria Massip; Jaume Passarell; Lluís Aymamí; Rossend Llates; Manuel Brunet; Joan Sacs; Felip Graugés; Domènec Guansé... El diari no va respondre a la idea que la gent s'havia format. Rovira anava per una altra banda. Com observava Josep Maria Massip hi havia dos redaccions: la de Via Laietana, i la de "Torre Maria",

⁶⁴⁹ "El nostre diari". *La Nau* [Barcelona] (1 d'octubre de 1927), pàg. 1.

⁶⁵⁰ PASSARELL, J. (1968, 137-138).

⁶⁵¹ Aquesta escriptora i periodista va començar ben aviat a treballar a la premsa. Murià (1904-2002) el 1926 seria redactora de la revista *La Dona Catalana*, després ja començaria una carrera ascendent passant per bona part de les capçaleres: *La Nau*, *La Rambla*, *La Publicitat* o *La Humanitat*. A més, era una activa militant política, pertanyia a Estat Català, i participava en múltiples campanyes com la de l'Estatut de Catalunya, o l'ajut als presos del 6 d'octubre. Durant la guerra va ser directora del *Diari de Catalunya*.

⁶⁵² FIGUERES, J.M. (1994, 23-24).

a Horta, on vivia Rovira i Virgili, allà “un sol redactor, ací, orientador i obrer alhora del popular diari del vespre”.⁶⁵³ L’home que, amb la seva ploma, portava anys i anys orientant la vida de Catalunya, que no es perdia “ni la més petita vibració, ni el detall més aparentment insignificant”, ara, potser per la seva sordesa, perdia la mirada de la seva *Nau*.

3.5.4 *El Matí* (1929-1936)

Una mostra més de la riquesa, en tots els sentits, de la premsa catalana, i sobretot, un cas insòlit. Era un diari catòlic català, independent -tot i que molt sensible als postulats d’UDC-, i amb una presentació molt acurada i moderna: una perfecta compaginació de totes les seccions, una correcció en el llenguatge que no era habitual a la premsa catalana i un color de paper rosat que ja el distingia. La seva primera editorial, del 24 de maig de 1929, ja dóna fe que apareixia una nova mirada en el periodisme català:

“Volem fer un diari joiós, on la veritat esdevingui amable, i es defensi somrient, i, si mai ataca, sàpiga conciliar la fermesa contra l’error amb la suavitat envers l’errat. I per ajudar a aquesta sensació reconfortant de joia, volem que fins en la compaginació, en els gravats, en els títols, en l’amenitat del text, traspui l’alegria de dintre, aquella alegria el bon cristià no perd ni en moments de tribulació. [...]. Un instrument, com és un diari, no és mai una finalitat darrera, quan es té una fama d’ideal al cor”.⁶⁵⁴

Era un diari d’èxit, que havia aconseguit trobar el seu públic, que li era molt fidel. Era modern, europeu, ben fet i ben organitzat, com recorda el seu director, Josep Maria Capdevila:

“Sortia en la llengua del país amb la mateixa naturalitat que un diari de París surt en francès i un diari de Londres en anglès. [...]. Escollírem un paper semblant al del diari anglès “Daily Herald”. En Junoy [Josep Maria Junoy]⁶⁵⁵ planejava detalladament la

⁶⁵³ MASSIP, J.M. “Rovira i Virgili “La Nau””. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (9 de juny de 1930), pàg. 14.

⁶⁵⁴ “Als lectors”. *El Matí* [Barcelona] (24 de maig de 1929), pàg. 1.

⁶⁵⁵ L’escriptor i crític d’art Josep M. Junoy (1887-1955) va ser un dels promotors del diari i feia d’ajudant de direcció de Josep Maria Capdevila. Segons Domènec Guansé, Junoy

presentació i encarregava els gravadets de les vinyetes, les quals, ben repartides en les seccions diverses, hi feien trobadissa qualsevol informació. [...]. L'encarregat d'una secció, en rebia directament la informació, la correspondència i els articles, i en disposava com si dirigís un petit diari”.⁶⁵⁶

Així, el mateix diari es definia com a “modern”. Com explicarà el periodista Lluís Jordà en un reportatge sobre la capçalera: “Per tal d’obtenir el perfecte funcionament d’un diari modern –i en aquest cas, el nostre- cal, en primer lloc dividir la tasca per departaments”.⁶⁵⁷ I moderna era també la concepció que tenia de la realitat:

“Un diari és, ensems que un mitjà d’informació que la vida moderna ha fet a tothom indispensable, un instrument insubstituïble per a la propagació d’idees i la defensa de principis. [...]. El diari, però, és un full volander que es marceix tan ràpidament com l’actualitat fugissera. Excel·lent pot ésser la idea que avui escampi. Però demà, tal volta, la recensió d’un esdeveniment sensacional n’esborrarà el rastre”.⁶⁵⁸

La redacció molt coherent i compacta: Maurici Serrahima; Lluís Jordà; Pau Romeva; Joaquim Ruyra; Fèlix Millet; Oriol Anguera de Sojo; Leandre Amigó, Esteve Busquets... Busquets,⁶⁵⁹ l’home que es passava el dia al carrer buscant les notícies de Barcelona, en deixa constància d’aquesta redacció del

era una figura ben representativa del seu temps, sempre amb “gust per les novetats”, vegeu GUANSÉ, D. (1966, 167). Junoy sempre mirava més enllà, i era dels primers a fer-ho. Havia viscut molt temps a París on conegué els escriptors i pintors més significatius de l’avantguarda i fou dels primers a parlar-ne a Catalunya, així com a escriure cal·ligrames i a fer poesia japonesa. També, per esnobisme, es va fer comunista, quan aquesta ideologia encara era una quimera per Europa. Després de la Primera Guerra Mundial es va fer catòlic. Creà, el 1917, la revista avantguardista *Troços*, però ja s’havia donat a conèixer com un periodista popular a *La Veu* amb la secció “Les idees i les imatges”, on esbocinava la realitat a la seva manera escrivint sobre art i paisatge amb una dualitat contraposada, barrejant-ho tot. Tot i que a principis de segle ja col·laborava a la premsa (*Papitu*, *La Publicidad*, *Iberia...*), va ser durant la dictadura de Primo de Rivera que inicia una altra faceta i crea *La Nova Revista* i *El Matí*. La mirada del diari deu molt a la visió, d’avançada, que tenia Junoy sobre la realitat.

⁶⁵⁶ CAPDEVILA, J.M. “Com fou fundat “El matí”. *Serra d’Or*. (15 d’octubre de 1969), núm. 121, pàg. 27-30.

⁶⁵⁷ JORDÀ, LI. (1935).

⁶⁵⁸ “Han passat cinc anys”. *El Matí* [Barcelona] (27 de maig de 1934), pàg. 12.

⁶⁵⁹ Esteve Busquets (1908-1991) va començar, el 1926, amb 18 anys, la seva carrera periodística a el diari manresà *Pàtria*, després va passar per *El Matí*, *La Nau* i posteriorment dirigiria el diari tarragoní *Catalònia* i també *L’Avant*.

“diari rosat”.⁶⁶⁰ Qui també va passar, abans de la guerra, per aquell “periòdic catòlic i obert, gens carca, ben fet i intel·ligent”,⁶⁶¹ va ser un jove Manuel Ibáñez Escofet. Que aquell diari tenia una voluntat de mirar Europa i la modernitat, ho relata el mateix Escofet, a qui el diari volia enviar-lo un temps a Anglaterra per “aprendre, si era possible, de l’organització i la seriositat a “The Times””.⁶⁶² La guerra ho va aturar tot.

3.5.5 La Humanitat (1931-1939)

Fixació d’un home: Lluís Companys, que en va ser fundador i també director, fins el 1934, quan va ser nomenat president de la Generalitat, aleshores el va substituir Josep Maria Massip.⁶⁶³ Òrgan d’ERC, el diari neix amb una voluntat clara, i és la d’oferir una altra mirada dins el propi partit polític, ja que el grup de *L’Opinió* ja tenia el diari amb el seu nom. Serà un periòdic, doncs, que arrenca amb la intenció d’abonar les sensibilitats de Companys dins ERC.

La seva primera editorial, el 9 de novembre de 1931, amb dedicatòria inclosa de Macià, és exclusivament una arenga política, amb els mateixos postulats que ERC:

“Lluitarem, com calgui i on calgui, per Catalunya, la nostra terra, fins a veure-la més gran, més florent, més avançada, lliure i sobirana dels seus destins. Lluitarem per la República, digna i progressiva, que pròdiga en llibertats, uneixi els pobles amb llaços de cordialitat i afecte. Lluitarem per la democràcia, pels humils, per l’imperi d’una confraternitat universal, que engendri afectes i desterri els odis. Francesc Macià: us fem ofrena de la nostra obra”.⁶⁶⁴

⁶⁶⁰ BUSQUETS, E. *Quaranta anys de periodisme barceloní*. Barcelona: Pòrtic, 1971. (Memòries; 21), pàg. 93-100.

⁶⁶¹ IBÁÑEZ ESCOFET, M. (1995, 232).

⁶⁶² *Ibid.*, 237.

⁶⁶³ Durant els fets d’octubre de 1934 el diari va ser suspès. En substitució seva apareix *La Ciutat*, el 13 de novembre d’aquell anys i fins el 15 de gener de 1935, quan torna a reaparèixer *La Humanitat*. *La Ciutat* tindrà la mateixa presentació i format que *La Humanitat*.

⁶⁶⁴ “La Humanitat”. *La Humanitat* [Barcelona] (9 de novembre de 1931), pàg. 1.

Estem davant d'un diari amb una mirada fortament política. Malgrat això també seria una capçalera que aniria incorporant elements visuals i de modernitat: il·lustracions amb dibuixos i fotografies, rellevància a seccions com els esports, teatre, cinema, literatura... O la incorporació de dones, especialment el cas de Maria Teresa Gibert, i Rosa Maria Arquimbau, que tindria una columna pròpia al diari.

Els redactors i els col·laboradors d'aquell diari ja són un exemple d'aquella doble mirada de la publicació, política per un costat i més periodísticament moderna per l'altre. A nivell polític tenim la presència constant dels homes de pes d'ERC: Ventura Gassol; Carles Pi i Sunyer; Antoni Rovira i Virgili; Jaume Aiguader; Jaume Serra i Hunter... I per l'altre costat periodistes, però també afins al partit: Joan Puig i Ferrater; Agustí Esclasans; Lluís Aymamí; Vicenç Bernades; Àngel Marsà; Francesc Madrid...

Un exemple paradigmàtic d'aquestes noves mirades seria el de les columnes del funàmbul Josep Maria Francès. Francès tenia una mirada pròpia,⁶⁶⁵ i amb els seus articles, que ullaven directament al carrer va assolir força popularitat: “[...] y se me asegura que el ciudadano común y corriente la lee de buena gana [la columna]”.⁶⁶⁶

3.5.6 L'Opinió (1931-1934)

Era el diari d'un dels grups més influents a ERC: *L'Opinió*, el sector més intel·lectual. Com a diari tindrà una clara vessant política en detriment de la

⁶⁶⁵ Això escriuria d'ell Antoni Rovira i Virgili en el pròleg d'un recull d'articles d'en Francès: “En les novel·les i en els articles periodístics de Josep Maria Francès hi ha la part de lectura i la part de la vida; coses llegides i coses viscudes. L'autor de “Focs de Bengala” no és d'aquell escriptors als quals l'escriure els fa perdre el viure. No és d'aquells que van llegint pel carrer i no s'adonen de la gent que passa. [...]. Ell pateix amb els que pateixen, i els guaita amb ulls de tendresa, on brillen de vegades llampecs d'ira i de revolta”, vegeu FRANCÈS, J.M. *Focs de Bengala. 1ª sèrie. 1931-1932*. Barcelona: Tipografia Cosmos, 1935, pàg. 8.

⁶⁶⁶ FRANCÈS, J.M. *Memorias de un cero a la izquierda: cincuenta años de la vida de una ciudad y de cuatro continentes a través de los recuerdos de un hombre perfectamente gris*. Mèxic: Olimpo, 1962, pàg. 663. Les columnes de Francès eren breus, clares i concises, molt a l'estil dels “Fulls de dietari” d'en Carles Soldevila. Primer portaven el títol de “Llampec”, però es va anar popularitzant amb el de “Focs de Bengala”.

literària que era més present en la seva època de setmanari.⁶⁶⁷ Només cal veure l'editorial del primer dia, també acompanyada d'unes paraules d'en Macià, per adonar-se'n.⁶⁶⁸ Aquesta seria la voluntat de mirada política del diari. Però aquest també va anar evolucionant, i sense oblidar la política, es va anar modernitzant periodísticament, donant importància a la publicitat, al disseny... Al cap de dos anys de publicar-se, així es mostrava ell mateix:

“El periòdic rudimentari, començat a escriure a batzegades en moments de febre política, que veié la llum sota un aspecte que tipogràficament estava lluny de la perfecció, s'ha anat perfilant de mica en mica, i és avui –ho podem constatar sense modèstia perquè ens sembla evident- un dels diaris més ben presentats, escrits i informats de Barcelona. El públic ha seguit amb interès creixent la nostra evolució i ha estat el nostre principal col·laborador. L'OPINIÓ és, avui, per això un dels diaris de més tiratge de Catalunya, i la seva gran difusió ha aconsellat a la major part d'empreses que realitzen propaganda publicitària a utilitzar els elements que els ofereixen les nostres pàgines”.⁶⁶⁹

Tísner, al seu pas pel diari, també ho corrobora, així com la concepció de la mirada que es tenia al diari: “Es fa un notable treball de compaginació. Els redactors tenen molta autonomia per fer el seu treball, la seva investigació. Trobàvem històries, o et venien, del més increïble. El periodisme venia a ser com una panera de cireres”.⁶⁷⁰ Ja ho deia, com un eslògan, un dels seus periodistes, Amadeu Bernadó: “On era la redacció? La redacció era tot

⁶⁶⁷ *L'Opinió* va néixer el 18 de febrer de 1928 com a setmanari. Seria portaveu del grup *L'Opinió*, que després seria un dels nuclis que van fer néixer ERC. El setmanari era republicà, d'esquerres i catalanista i amb voluntat de lluita contra la dictadura. Amb un caire molt intel·lectual per ell hi van passar Just Cabot, Josep Maria de Sagarra, Josep Maria Planes, Carles Soldevila... El setmanari va sortir fins el desembre de 1929, aquí es va interrompre fins el maig de 1930, mes en el que va reaparèixer com a “Setmanari Socialista”. Poc abans de la República, el 7 d'abril, va aparèixer com a diari, però només ho va fer fins el dia 11 del mateix mes. La victòria d'ERC va accelerar-ne la conversió definitiva en diari, al juny. *Vegeu*, “Les quatre etapes de “L'OPINIÓ””. *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1932), pàg. 1.

⁶⁶⁸ *Vegeu*, a l'apartat, d'aquest capítol, la mirada política dels diaris, el subapartat dedicat a *L'Opinió* dins els diaris d'ERC.

⁶⁶⁹ “Dos anys”. *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 1.

⁶⁷⁰ FIGUERES, J.M. (1994, 135).

Barcelona”.⁶⁷¹ En un altre article, el mateix Bernadó, definirà *L’Opinió* com una “Tribuna oberta”, on abocar “els neguits i les inquietuds”.⁶⁷²

Esperances també de convertir aquell diari en una capçalera com les europees: “Cal que el nostre periòdic, amb la seva marxa ascendent, pugui un dia no molt llunyà arribar a un tiratge similar al dels grans rotatius europeus”,⁶⁷³ així ho desitjava una de les ànimes del diari, el polític Joan Casanelles. De fet, com recorda Tísner, el model a seguir era el de un diari europeu: “Bé, el diari, molt especialment Ventalló, tenia els ulls posats en la gran premsa francesa, especialment en *Paris Soir*, és el símbol que cal seguir”.⁶⁷⁴

El diari estava dirigit pel periodista Joaquim Ventalló, membre del grup de *L’Opinió*. A més de tenir entre els seus col·laboradors les persones d’aquell nucli ideològic, com Joan Lluhí, Pere Comes, Antoni Xirau, Joan Casanelles... També hi escrivien articles personalitats d’altres sectors d’ERC com Ventura Gassol, Jauem Aiguader... A la redacció hi havia un bon nombre de periodistes i literats: Joan Alavedra; Joan Puig i Ferrater, Cèsar August Jordana; Sebastià Gasch, Aurora Bertrana, Emili Granier-Barrera... Allà, el jove Granier-Barrera obriria els seus ulls periodístics: “Allò em va revelar una vocació insospitada: el periodisme, que em permetria exercir certa influència en part del poble i guanyar-me la vida”.⁶⁷⁵

L’Opinió, després dels Fets d’Octubre ja no apareixeria més. Bona part dels membres del grup estaven a la presó, abans, però, s’havia produït l’escissió del grup, que es va separar d’ERC, per formar el Partit Nacionalista Republicà d’Esquerra.

3.5.7 *L’Instant* (1935-1936)

⁶⁷¹ BERNADÓ, A. “La primera setmana de “L’Opinió””. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 52.

⁶⁷² BERNADÓ, A. “L’OPINIÓ”, tribuna oberta”. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1932), pàg. 6.

⁶⁷³ CASANELLES, J. “La continuïtat de “L’OPINIÓ””. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1932), pàg. 4.

⁶⁷⁴ FIGUERES, J.M. (1994, 135).

⁶⁷⁵ *Ibid.*, 69.

Aquest diari suposa el desembarcament d'una voluntat de premsa popular a Catalunya. És el diari que mirarà amb preeminència els espectacles, el cinema, el teatre, la ràdio... Per sobre de la informació política. Amb un disseny visual, amb reportatges més vius, amb fotografies... *L'Instant* és fruit d'una voluntat comuna entre *La Veu* i Ràdio Associació de Catalunya. El diari es despendria de *La Veu del Vespre* i RAC de la seva revista *Catalunya Ràdio*. Neix així *L'Instant*, com una imatge dels temps moderns, d'un nou periodisme, i de la voluntat explícita d'unir premsa i ràdio, així ho manifestava la seva primera editorial, l'1 de gener de 1935:

“D'altra banda L'INSTANT ve a representar una modalitat nova dintre de la premsa del país. És evident que d'ençà d'uns quants anys el nostre públic patia una mica del divorci existent entre els dos grans vehicles: la Premsa i la Ràdio. Nosaltres aspirem a coordinar-los amb el nostre diari, convençuts fermament dels grans beneficis que això reportarà al nostre públic, com s'ha esdevingut en altres indrets del món”.⁶⁷⁶

Aquella era tota una innovació en el món del periodisme, com recorda Carles Sentís, que va passar per allà: “Es va fer una combinació que no crec que a Europa, a diferència d'Amèrica, hi hagués gaire exemples. Un diari que tenia una emissora de ràdio i una emissora que tenia un diari, és a dir, estàvem molt enllaçats; cadascú parlava de l'altre, es promocionaven mútuament”.⁶⁷⁷

Aquell diari de vespre va tenir molt bona acollida, sobretot, i també ho recorda així Sentís, per la generositat de noves seccions: “cinema-films”; “teatre-música”; “esports”, i les múltiples seccions de ràdio: amb cròniques, reportatges, i una ullada constant a totes les novetats de l'estranger. Un exemple d'aquell periodisme multimèdia el tenim amb el periodista Tomàs Roig i Llop,⁶⁷⁸ que treballava a RAC i també escrivia sobre ràdio al diari. És significativa la seva secció “Ràdio-Crònica”, on entrevista personalitats del món

⁶⁷⁶ “En començar”. *L'Instant* [Barcelona] (1 de gener de 1935), pàg. 1.

⁶⁷⁷ FIGUERES, J.M. (1994, 121).

⁶⁷⁸ Roig i Llop (1902-1987) era escriptor de novel·les realistes, també tenia una dilatada carrera com a periodista. Havia col·laborat amb *La Publi*, *La Veu* i *d'Ací i d'Allà*. Va ser director de *Catalunya Ràdio* i del diari *Avui*. A més també era locutor de RAC, i va treballar a *L'Instant*. Pel que fa a la seva etapa a aquest diari, vegeu ROIG, T. *Del meu viatge per la vida. Memòries 1931-1939*. Barcelona: Pòrtic, 1978. (Memòries; 24), pàg. 181.

literari i artístic, tant de Catalunya, com de fora, amb una voluntat d'escriptura oral, com si fos la ràdio. Una mostra és l'entrevista a Joan Sabat, un dels directius, de RAC, que ja explicarà que aquell *Instant*, fugaç com la vida, sintonitzava amb "l'espiritualitat del micròfon":

"El nom ja ho diu tot i la realitat ho ha confirmat absolutament, car és el rotatiu modern, divers, suggestiu, atent a l'últim crit de l'anècdota i a tots els caires essencials dels grans esdeveniments que passen bo i servant, però, la més estricta independència, com en matèria d'emissions".⁶⁷⁹

El diari, dirigit pel jove Ignasi Agustí, comptava amb una redacció àgil i bellugadissa: Valentí Castanys, Sebastià Gasch, Tomàs Roig, Modest Sabaté, Miquel Capdevila, Carles Sentís, Irene Polo... Especialment remarcables són els reportatges d'aquests dos últims periodistes, ja que el diari feia una decidida aposta pel reportatge, un gènere propi dels diaris més moderns. Amb el primer aniversari de la capçalera, i amb el seu èxit, ja s'anunciaven noves millores per aquella publicació, especialment l'objectiu comú d'unir ràdio i premsa:

"Ara bé, la importància que ha assolit L'INSTANT, ens exigeix un major esforç, i, per aquest motiu, durant el transcurs de l'any que comencem avui, anirem introduint noves millores [...]. Volem que Ràdio Associació de Catalunya i L'INSTANT, en una mútua col·laboració, contribueixin a augmentar l'esdevenidor radiofònic de Catalunya".⁶⁸⁰

El diari va morir a finals de 1936, seria un altre exemple, o millor dit, una altra víctima periodística d'aquella guerra.

3.5.8 Última Hora (1935-1938)

Una autèntica revolució en la premsa barcelonina. Una altra aposta per fer un diari popular per part d'ERC, però menys polític. Pel seu disseny, el seu

⁶⁷⁹ ROIG, T. "Una conversa amb Joan Sabat". *L'Instant* [Barcelona] (1 de gener de 1936), pàg. 20.

⁶⁸⁰ "Ràdio Associació de Catalunya" i "L'Instant". *L'Instant* [Barcelona] (1 de gener de 1936), pàg. 1.

alt concepte visual, el tractament de la notícia, l'hegemonia de les informacions d'espectacles, socials... No s'havia fet res semblant a la premsa catalana fins aleshores. I va ser obra d'un home misteriós: Josep Escuder.⁶⁸¹ L'editorial del primer dia, 13 d'octubre de 1935, ja reconeixerà que la seva era una mirada dels nous temps, moderna, de masses:

“Ens esforçarem que la tasca diària de ÚLTIMA HORA s'adapti al propòsit, dins la tònica àmplia i àgil del periodisme modern. No anem a presentar amplexos programes ni a formular brillants promesses. Una idea madura de les exigències informatives del nostre temps i la confiança en les pròpies forces són les úniques coses que oferim d'antuvi. [...]. El contrast amb la realitat s'establirà immediatament, i a ells ens atenem. Un concepte de la missió del periodisme d'avui. [...]. una aspiració: convertir ÚLTIMA HORA, a la nit, en un full de grans multituds”.⁶⁸²

“Li dec tot allò que sé de la feina de fer un periòdic. Sabia com ningú intuir l'interès del públic i de reflectir-lo de la manera més suggestiva i brillant”, Andreu Avel·lí Artís (Sempronio)⁶⁸³ parla de Josep Escuder, l'ànima del diari, ell explica com era aquell home i aquell diari, que amb la seva mirada, van canviar aquell periodisme:

⁶⁸¹ De Josep Escuder se'n sap ben poca cosa, el que és clar és que va capgirar el periodisme català amb *Última Hora*. Neix a Barcelona el 1903 i provenia d'una família que es dedicava a vendre cafè. El 1925, cansat de la dictadura, se'n va a Nova York, allà va entrar a treballar a *La Prensa*, un diari, editat en castellà. El 1929 entra a *New York World*, un prestigiós diari del magnat Joseph Pulitzer, allà aprendria a fer periodisme modern. El 1935 torna a Barcelona. Ja que era trotskista li van aconsellar posar-se en contacte amb Andreu Nin. Entrarà com a cap de redacció a *Última Hora*, fins 1936, quan torna a marxar als Estats Units. Amb l'esclat de la Guerra Civil tornarà a Catalunya, militarà al POUM i farà de compaginador del diari *La Batalla*, però poc després marxaria definitivament als Estats Units, on ja s'hi va quedar fins a la seva mort, el 1977, vegeu CAMPRUBÍ, X. “Josep Escuder, un català infatigable”. *Avui* [Barcelona] (26 de juny de 2003), pàg. 4-5. [Suplement de Cultura].

⁶⁸² “La nostra aspiració”. *Última Hora* [Barcelona] (13 d'octubre de 1935), pàg. 1.

⁶⁸³ Sempronio (1908-) formaria part de la nova fornada de reporters catalans que desembarquen poc abans de l'arribada de la República. Sempronio s'havia iniciat el 1926, amb 17 anys, al món del periodisme treballant al setmanari *El Borinot*. Després va entrar a *Mirador*, el 1930, i després passaria per *L'Opinió* i *Última Hora*. Sempronio que era sobretot un reporter de carrer, observador dels “districtes humils de Barcelona”, del món de l'espectacle, recorda com era la seva singular mirada vers tot allò: “Els reportatges abordaven sempre aspectes intrascendents –que no irrellevants-, d'interès humà. Convidaven, en definitiva, a ser llegits. Tenia vint-i-dos anys i aquests escrits, com per exemple l'article *Els balls de saló*, suposaven una singularitat en el periòdic”. FIGUERES, J.M. (1994, 47).

[...] la seva influència fou decisiva en la transformació, en la modernització de tota la premsa local, la catalana i la castellana, que fins aleshores obeïa als canons tradicionals i rudimentaris. “Última Hora”, el diari de l’Escuder, significa una manera nova d’enfocar el periodisme. L’Escuder fou el primer diagramador, paraula inventada posteriorment. Les maquetes dels diaris eren obra, simplement, dels compaginadors, que treballaven a l’entorn de la platina de la impremta. L’Escuder, que venia d’Amèrica, instal·là un taulell de dibuix al costat de la seva taula. Al taulell hi posà un dibuixant basc, Arteche, al qual “dictava” la maqueta. [...]. Un gran diari que entrava pels ulls, gràcies al disseny i als titulars. L’Escuder sempre tenia raó. En redactar encapçalaments d’articles i de notícies, en elaborar quelcom tan difícil com són els peus dels gravats. Tenia raó sempre en indicar-nos la millor manera d’enfocar un fet, tant se valia un vulgar succés o bé una ocurrència de tipus intel·lectual. Posseïa la fórmula d’engrapar el lector, de fer-se’l seu des del primer paràgraf. I tenia la suprema virtut d’encomanar l’entusiasme i el dinamisme als que estàvem sota les seves cordialíssimes ordres”.⁶⁸⁴

El concepte de l’actualitat era tan viu que el mateix Sempronio recorda que, un dia, a les cinc de la tarda, estava cobrint l’enterrament del pallasso Antonet, i a les 7 ja sortia el diari amb la foto del funeral. És constant i repetitiu el concepte sobre Escuder i el diari per tots els que hi van passar. Víctor Alba recorda que Escuder, “En menys d’un any sotraguejà el periodisme de la ciutat”.⁶⁸⁵ Per Alba, Escuder, “Hi posava alguna cosa de pintor, en la seva composició d’una plana del diari, en cercar els equilibris de blancs i negres”. D’ell també aprengué l’ofici: totes les qüestions tècniques, a fer un arxiu (que la resta de la vida ha usat)... Josep Maria Lladó afirma que “Fèiem un diari model, a tal punt cosmopolita i de disseny gràfic avançat, que tots forçàvem la màquina”.⁶⁸⁶ Segons Lladó tot aquell concepte “d’actualitat” i “d’agilitat”, va arrossegar els demés diaris a fer el mateix.

Tot i que el director era el polièdric Josep Maria Massip, l’ànima creadora era Escuder, la redacció era també molt brillant, i destaca sobretot el seu equip de repòrters, un gènere preminent al diari: Rafael González; Josep Maria Lladó, Sempronio; Víctor Alba; Joan Alavedra; Salvador Marsal; Ventura

⁶⁸⁴ ARTÍS, A.A. (Sempronio). “Josep Escuder, estel fugaç del periodisme barceloní”. *Annals del periodisme català*. (Setembre de 1987), núm. 13, pàg. 9-12.

⁶⁸⁵ ALBA, V. (Pere Pagès) (1990, 142).

⁶⁸⁶ FIGUERES, J.M. (1994, 95).

Virgili... Amb la marxa d'Escuder, i l'inici de la guerra, el diari va anar perdent la vida que el caracteritzava.

3.5.9 *La Rambla* (1936-1939)

Amb la mateixa voluntat de transformació periodística que *L'Instant* o *Última Hora* neix aquest diari. Periòdic proper a ERC. És la conversió en publicació diària del setmanari *La Rambla. Esport i Ciutadania*, el propietari serà el mateix: Josep Sunyol i Garriga. El diari no podrà desplegar tot el seu potencial -tot i que, com es veurà, també va aportar algunes innovacions al periodisme- degut a la imminència de la Guerra, la qual, li va provocar daltabaixos, confiscacions... Fins i tot la seva primera editorial, del 9 de gener de 1936, és força neutra periodísticament parlant:

“LA RAMBLA, diari, ve a ocupar el lloc, modest que creiem que per la seva història i pel seu full de serveis té dret a ocupar perquè se l'ha guanyat a pols a través d'una labor persistent, esforçada i continuada. En aquest lloc esperem merèixer, com a dir, la mateixa acceptació que com a setmanari hem vingut obtenint, que ens ha fet obtenir assolir en ocasions un tiratge mai no aconseguit per cap periòdic de la nostra terra”.⁶⁸⁷

L'ombra del setmanari era allargada, sobretot per la seva gran popularitat, i també la competència dels demás diaris, especialment els més moderns. Un exemple de com el diari va ensopegar amb entrebancs, per la guerra, el trobem amb una de les grans innovacions –una nova mirada- que s'haguessin pogut produir en el món del periodisme català. El propietari del diari, Josep Sunyol, va comprar una avioneta per fer periodisme des de l'aire. Aquella avioneta havia de cobrir informacions que es poguessin veure des dels núvols, com voltes ciclistes, o traslladar-se als llocs per informar amb rapidesa. Tot i que l'avioneta estava llesta, i a més l'havia de pilotar un

⁶⁸⁷ “Salutació”. *La Rambla* [Barcelona] (9 de gener de 1936), pàg. 1. Però com es veurà en l'apartat dedicat a la mirada política dels diaris, en l'espai referents als diaris d'ERC, aquest editorial de *La Rambla* tenia, però, una alta càrrega política.

redactor, com recorda Tísner, no es va poder enlairar d'una manera habitual.⁶⁸⁸ La guerra ho va frenar.

Aquella era una de les innovacions que volia posar en marxa el diari i, per Tísner, l'altra seria que, "Potser hi havia una certa informació més audaç o una manera més audaç d'entendre la informació".⁶⁸⁹ El periodista posa, com a exemple, la foto que es va fer dins d'una gàbia, amb els lleons, en un circ que va visitar Barcelona: un contacte més directe amb la realitat. En aquest sentit ell mateix també va aportar una de les novetats a la premsa. Al diari feia Tribunals, i va ser el primer periodista que feia la crònica, i al mateix temps, dibuixava un "apunt, realista, no una caricatura", del judici. Fet que provocava que els jutges es possessin bé la toga. Segons ell: era una nova modalitat de periodisme, no tenia competència", escriure i dibuixar alhora.

El diari menat per Joaquim Ventalló, que ja havia dirigit el setmanari, era molt comparable a *L'Instant* o *Última Hora*, per tenir un cos de repòrters àgils i brillants, amb mirada pròpia: Lluís Aymamí; Emili Granier-Barrera; Tísner; Domènec de Bellmunt, Ventura Virgili; Rosa Maria Arquimbau... I també signatures destacades com Domènec Guansé, Josep Maria de Sagarra...

Però *La Rambla* ja neix en un moment de moviments polítics, la victòria del Front d'Esquerres a Catalunya, la tornada de l'Estatut, l'inici de la crispació política i social a l'estat, una fet que marcarà el rumb de les seves pàgines, més polítiques del que havien de ser en un principi, ja que havia de tenir les característiques plenes d'un diari modern i popular.

3.5.10 La Rambla. Esport i Ciutadania (1930-1936)

Un dels setmanaris que marquen una època.⁶⁹⁰ Obra del ric empresari i, durant la República polític d'ERC, i president del Barça, Josep Sunyol i Garriga. També s'avança, periodísticament, als seus temps al voler unir dos móns:

⁶⁸⁸ FIGUERES, J.M. (1994, 137).

⁶⁸⁹ *Ibid.*, 138.

⁶⁹⁰ Tot i que comença amb el títol sol de *La Rambla*, també es dirà *La Rambla de Catalunya*, però el títol i subtítol que farà fortuna i arribarà a ser altament popular és el de *La Rambla. Esport i Ciutadania*, i per això, així, al llarg d'aquest treball sempre m'hi referiré, també per distingir-lo del diari.

“Esport” i “Ciutadania”. Així ja expressa una voluntat popular, de masses, al intentar arribar a un públic ampli. Malgrat que neix sota la dictadura, i amb unes connotacions polítiques clares de lluita contra el règim, de seguida apostarà per tècniques periodístiques modernes: grans titulars cridaners, els reportatges, la fotografia... El mateix Sunyol ja, abans de la República, explicaria quina era la intenció del setmanari:

“LA RAMBLA DE CATALUNYA”, l’actual setmanari, el més cridaner i desordenat del món, perquè en els seus fulls recull el soroll del carrer per on van i vénen els ciutadans de totes menes: intel·lectuals, polítics, esportius... El propòsit dels homes de LA RAMBLA ha estat emmarcar en els límits estrets d’un periòdic, aquest anar i venir d’intel·lectuals, polítics i esportius, per a fer-los conviure, obligant-los al diàleg cordialíssim i establir entre ells un lligam que faci més eficaç l’obra patriòtica de tots”.⁶⁹¹

Aquell setmanari es va fer molt popular: “La Rambla tenia molta difusió, es venia molt”,⁶⁹² recorda Anna Murià, una de les seves col·laboradores. El lligam entre el setmanari i el carrer era literal, i aquesta era una de les innovacions del diari. El fet és que la seu de la publicació estava a sobre del restaurant Núria, a la Rambla. Canaletes, des dels temps de la dictadura era el punt de trobada dels amants del futbol, que hi feien tertúlia, o hi celebraven les victòries del Barça, amb un rerafons clarament polític. El setmanari va aprofitar aquest mirador privilegiat. Els dies de partits o d’esdeveniments importants, com el debat de l’Estatut, els redactors, retransmetien per lliuraments, des de el balcó, i mitjançant pissarres la última hora i, a baix, la gent ho seguia, així ho recorda un dels seus repòrters més emblemàtics Lluís Aymamí i Baudina.⁶⁹³

Era clar que la veritable novetat del setmanari és aquesta connexió amb el poble, una de les obsessions d’en Sunyol. Per exemple, Aymamí rememora les conferències “cívicoesportives” que donaven els redactors, i el propi Sunyol, arreu del país; l’obra de teatre que va muntar el setmanari (actuant els

⁶⁹¹ “El sopar del cap d’any de “La Rambla de Catalunya”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (23 de febrer de 1931), pàg. 12.

⁶⁹² FIGUERES, J.M. (1994, 25).

⁶⁹³ BURQUET, F. *Els diaris de La Rambla. Memòries del periodista Lluís Aymamí i Baudina (1889-1979)*. Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1997. (Vaixells de Paper; 22), pàg. 81-82. Aymamí va ser un dels periodistes fidels al setmanari, després, durant la guerra, quan era diari, en va ser director.

periodistes) per recollir fonts per un futbolista malalt, o les campanyes pro amnistia pels presos polítics repressaliats per la dictadura...⁶⁹⁴

Una altra mostra d'aquella recerca del contacte més directe amb la realitat la va protagonitzar Joaquim Ventalló -va ser director del setmanari a partir de 1934, abans n'era Josep Maria Massip- que ja avança un primer intent de periodisme aeri, aquell que volia fer *La Rambla*, quan era diari. El 1935 se'n va a Barakaldo (Euskadi) amb una "una minsa avioneta descoberta", per recollir taquigràficament un important discurs de Manuel Azaña. Aquella àgil reacció informativa va causar sensació: "a la tarda la Rambla de Canaletes -on teníem la redacció al damunt del bar Núria- era un formiguer de gent esperant la sortida de l'edició amb el discurs sencer de l'Azaña, i quan el periòdic va aparèixer l'arrancaven de les mans dels venedors".⁶⁹⁵ Segons ell aquell dia es van tirar més de 60 mil exemplars del setmanari.

I abans de Ventalló, Massip com a director ja va ser "el creador d'un truculent estil periodístic consistent en titulars grossos amanits amb apocalíptiques al·legories del mencionat dibuixant [Helios Gómez]".⁶⁹⁶ Com escriu Lluís Aymamí: "La redacció de La Rambla era, doncs, alguna cosa més que la redacció d'un periòdic: era un tros viu i palpitant de Catalunya".⁶⁹⁷ Era un equip de primera: Josep Maria Massip; Joaquim Ventalló; Domènec de Bellmut; Lluís Aymamí... Però també hi col·laboraven signatures importants: Josep Maria de Sagarra; Lluís Nicolau d'Olwer; Manuel Carrasco i Formiguera; Carles Soldevila... El cert és que la popularitat que va tenir com a setmanari no va aconseguir reproduir-la després com a diari.

3.5.11 *Mirador* (1929-1937)

⁶⁹⁴ *Ibid.*, 68-69, 82-83.

⁶⁹⁵ VENTALLÓ, J. "Una mica d'anecdota". *Avui* [Barcelona] (21 d'agost de 1977), pàg. 20.

⁶⁹⁶ ARTÍS, A.A. (1987, 109-110). Helios Gómez (1905-1956) era el dibuixant de *La Rambla*. Amb un estil molt personal, eren molt populars els seus tricorns de la Guàrdia Civil, les reixes de les presons, les cadenes, les xemeneies de les fàbriques...

⁶⁹⁷ BURGUET, F. (1997, 82).

Una altra de les fites del periodisme català. Portaveu de les inquietuds d'una nova societat catalana culta i desitjosa d'obrir una finestra al món i saber de cinema, discos, ràdio, Europa... Cosí germà de *La Publicitat*, i per tant dins l'òrbita d'AC, un setmanari intel·lectual, però amb una ideologia de la mirada que ja són les arrels d'aquesta publicació, la primera editorial, del 31 de gener de 1929, ja n'és una mostra de fe:

“No sortim per a omplir un buit ni per a fer la lliçó a ningú. Ens hem ajuntat amb el propòsit de parlar amablement amb els nostres lectors, un cop per setmana de totes les coses del món que despertin una inquietud, remoguin una idea o desvetllin una emoció. Heus aquí per què de la nostra revista en diem MIRADOR. MIRADOR és el lloc des del qual es mira, i activament, és també l'home que mira. Les dues accepcions escauen a aquesta publicació que ve a mirar damunt el panorama universal i a reportar a casa nostra, objectivament, informativament, tot el que ha vist. MIRADOR vol ésser un espectador que observa amb els ulls de tothom i que interpreta amb un temperament i un criteri propi, acostat, però, al temperament i al criteri del centre-occident europeu. MIRADOR vol ésser també un clos enlairat des del qual s'esguarda amb interès i ironia, amb passió i comprensió, més aviat amb la serena contenció d'un contemplatiu que no pas amb l'ardent fuga d'un home d'acció. [...]. No bastirem segurament un món nou, però ningú pot dir si, tot parlant, i fins jugant o rient, no ajudarem des de MIRADOR a fer-lo veure”.⁶⁹⁸

Això era *Mirador*, el setmanari que “visita la rectoria assolellada i xiroia, l'antre llòbreg de l'anarquista, el gabinet de l'home estudiós, la llar de l'obrer conscient, la del burgès empedernit, la “bona societat” i les cel·les dels convents més austers”.⁶⁹⁹ I com escriuria -en una síntesi, que corroboraria el mateix record que en tenien els periodistes de l'època-⁷⁰⁰ un dels seus creadors, Amadeu Hurtado:

“Totes les inquietuds del món trobaven el seu ressò en aquells fulls amables [...] eren uns fulls més àgils, volanders, que, enmig d'anècdotes i d'ironies de bon gust i sobre la

⁶⁹⁸ “Bon dia”. *Mirador* [Barcelona] (31 de gener de 1929), pàg. 1.

⁶⁹⁹ “Resultats i experiències d'un any de vida”. *Mirador* [Barcelona] (30 de gener de 1930), pàg. 1.

⁷⁰⁰ *Vegeu* a tall d'exemple, FONT, M. (1933?, 51); ROIG, T. (1978, 175); FRANCÈS, J.M. (1962, 617).

societat catalana del seu temps, portaven el fruit d'un papalloneig viu i intel·ligent damunt de totes les florides espirituals de l'època en la vastitud del món artístic i literari o de la vida política i social".⁷⁰¹

Sota una direcció fèrria, i que marcava un estil propi, el setmanari primer va ser comandat pel polièdric Manuel Brunet,⁷⁰² i després per l'irònic Just Cabot,⁷⁰³ la redacció i els col·laboradors estaven formats, igual que *La Publicitat* pel millor del món periodístic i literari del país: Josep Maria Planes; Josep Maria de Sagarra; Màrius Gifreda; Sebastià Gasch; Joaquim Ventalló; Francesc Pujols; Rossend Llates; Sempronio; Josep Palau; Armand Obiols; Francesc Madrid; Cèsar-August Jordana... Una nova classe periodística. El setmanari tenia els millors representants en cada faceta periodística. I un estil propi de treballar, que ja era tota una manera de fitar les coses: "La nostra casa té, entre altres avantatges, el que no està feta per treballar-hi. Tret d'alguns casos desesperats, no veureu mai ningú que escrigui".⁷⁰⁴

⁷⁰¹ HURTADO, A. (1968, 7).

⁷⁰² Manuel Brunet (1889-1956) era una de les fites, com a orientador, d'aquell periodisme. Domènec Guansé traça la seva vàlua: "Gran periodista, de prosa fresca, viva acolorida, molt de l'Empordà, conversador pintoresc, amb aires de suficiència, efervescent i pirotècnic, donava un rendiment professional molt considerable", *vegeu* GUANSÉ, D. (1996, 137). Eren ben bé, les característiques del setmanari en la seva persona. Amb una biografia, i personalitat, molt variable, ja que, per exemple, va començar cursant estudis eclesiàstics, després va evolucionar cap el sindicalisme revolucionari i menjacapellans fins tornar a un catolicisme polèmic i apològic. Aquest vigatà va començar a *Las Noticias*, a l'agència Fabra de Claudi Ametlla, a *La Publicitat* i *La Veu*. Va ser director de *Mirador* de 1929 fins a 1932. Era un esperit independent, que no volia casar-se amb cap doctrina, per això els seus canvis professionals i ideològics constants. Però va ser ell el que va reunir el brillant planter del setmanari. Era també escriptor d'obres històriques i biogràfiques.

⁷⁰³ Cabot (1899-1961) era el veritable forjador de l'estil *Mirador*, com afirma Valentí Soler, el seu antòleg: "Mirador fou la concreció de l'anomenat "estil Cabot", un estil i una manera d'entendre el periodisme basat en la informació prèvia, en la intel·ligència i en l'obertura d'esperit", *vegeu*, CABOT, J. (1992, 8). Si Brunet era la ploma brillant, el periodista prestigiós, Cabot era l'home que fabricava la fórmula del setmanari: ho corregia, estava atent a tot. Càustic, amb una cultura i ironia desbordant, va ser director del setmanari a partir de 1932, però abans ja n'era redactor en cap. Cabot era un ideòleg, l'home que imaginava les coses a *Mirador* i a la vida, de fet, el llegir (el seu autèntic vici) el va distreure de l'escriure. A més de periodista era assagista i traductor, i molt fidel a un tipus de periodisme com a militant d'AC, va passar per *La Publicitat*, *l'Esport Català* i *Mirador*.

⁷⁰⁴ "Mirador vist per dins". *Mirador* [Barcelona] (30 de gener de 1930), pàg. 2. No era cap ironia, ja que com recorda Sempronio el setmanari es feia bàsicament a l'Ateneu, on els redactors i col·laboradors escrivien els articles, Manuel Brunet o Just Cabot recollien els originals, discutien, es reunien... Segons Sempronio, a la seu física, només s'hi anava a cobrar. *Vegeu* FIGUERES, J.M. (1994, 46).

Les grans innovacions del setmanari es que mirava directament al carrer, una finestra al món. Una importància total al cinema, la ràdio, arquitectura, aviació, els discos, les informacions internacionals, els anuncis... *Mirador* era un setmanari amb clara voluntat Europea.⁷⁰⁵ Atenció a tot el que es movia a la realitat.

Així, la publicació, tenia una concepció dels mitjans de comunicació molt moderna: organitzaven sessions de cinema; segell editorial propi; emissions a la ràdio...⁷⁰⁶ El multimèdia, una avançada concepció de la futura diversificació dels mitjans de comunicació. L'adonar-se del paper dels mitjans com a punta de llança i elements modernitzadors de la societat. El setmanari mira i veu, i als sis anys de la seva publicació, el 1935, ell mateix es conscient del paper orientador que juga en la societat de l'època:

“La col·lecció de *Mirador* constitueix ja un document estimable sobre la vida del nostre país. Totes les idees en curs han estat comentades i debatudes. Els esdeveniments polítics, artístics o literaris, no tan sols de casa nostra, sinó d'arreu del món, hi ha quedat registrats. La major part de firmes catalanes han desfilat per les nostres planes; i des de *Mirador indiscret* o des d'altres seccions s'han dibuixat les personalitats de l'època actual o passada que han tingut algun relleu en la vida catalana”.⁷⁰⁷

3.6 La mirada política dels periodistes (1931-1936)

Política i periodisme anaven agafats de la mà durant la República. El degà dels periodistes de Barcelona, Joan Simó, ja donava lliçons aleshores pels joves periodistes:

⁷⁰⁵ GELÍ, C.; HUERTAS, J.M. (2000, 74-78).

⁷⁰⁶ *Vegeu* el capítol 2 l'apartat dedicat als mitjans de comunicació (ràdio i cinema). I per les “Edicions *Mirador*”, el setmanari es nodria, en bona part, dels seus redactors i col·laboradors habituals, així com els seus articles, la principal matèria prima d'aquella editorial. *Vegeu*, GELÍ, C.; HUERTAS, J.M. (2000, 80).

⁷⁰⁷ “Els sis anys de “*Mirador*””. *Mirador* [Barcelona] (7 de febrer de 1935), pàg. 1. *Mirador Indiscret* era una de les seccions més populars del setmanari. Es trobava a la portada i era el “punt d'observació” de tot, de la xafarderia, del comentari, de l'anècdota, del rumor... Amb un estil àgil, irònic, i també maliciós. Serà el lloc d'entrenament pel futur setmanari satíric *Be negre, vegeu* “*Mirador indiscret*”. *Mirador* [Barcelona] (31 de gener de 1929), pàg. 1.

“El bon periodista ha d’èsser polític. Ha de tenir una idea a defensar perquè la missió del periodista no és únicament informar el públic, sinó també orientar-lo. Per altra banda, no hi ha més remei que ésser polític. Els diaris, tots els diaris, fins els que es titulen independents, tenen una tendència política determinada: simpatitzen amb la dreta o simpatitzen amb l’esquerra. Són admiradors de Fulano o amics de Mengano...”.⁷⁰⁸

A Catalunya, el catalanisme serà la ideologia que defensaran els diaris escrits en català i els seus periodistes. Periodistes, sí, però també idealistes. Per Domènec de Bellmunt el periodista català era “idealista”, formava part d’un exèrcit:

“Si fos a recomençar, tornaria a ésser el mateix i tornaria a formar part del batalló de periodistes quixots, consagrats a una causa, a una bandera, que seguiran escrivint sense altra esperança de retribució que el plaer del deure complert i la joia immensa d’haver contribuït a la defensa d’una causa justa que, en el meu cas personal, és la de la llibertat dels homes i la llibertat de la meva terra”.⁷⁰⁹

Si Bellmunt era un soldat d’aquest batalló, amb termes semblant s’expressarà un dels capitans del periodisme català, Antoni Rovira i Virgili:

“El periodisme, la meva vocació màxima que ha pogut realitzar-se àmpliament, ha salvat la meva vida espiritual, ha ablanit els meus dolors, m’ha donat el goig íntim de la feina normal i m’ha permès d’alçar la ploma com una arma al servei de Catalunya i de la llibertat”.⁷¹⁰

Per Josep Maria Lladó era inqüestionable la relació directa entre periodistes i polítics en aquells anys. I el mimetisme ideològic dels periodistes ja formava part de la feina d’una manera natural:

“Tot això era possible en un temps en què periodisme i política anaven aparellats, perquè cada partit tenia el seu diari propi –o els seus-, i per tant, els tenien els lectors. Hi havia, d’altra banda, una clara definició. Per exemple, el redactor d’un diari

⁷⁰⁸ POLO, I. “Al degà dels periodistes de Barcelona també li toca d’èsser entrevistat”. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 58.

⁷⁰⁹ BELLMUNT, D. DE. (1975, 8).

⁷¹⁰ ROVIRA I VIRGILI, A. (1985, 18).

d'esquerra o bé de dreta havia de pertànyer, gairebé necessàriament, a aquell partit, o bé, sense militar-hi, ésser-ne simpatitzant, perquè també és cert que ningú ens exigia l'afiliació".⁷¹¹

El propi Lladó n'és un exemple. Home d'ERC, explica com va viure, com a periodista i alhora com a simpatitzant, la proclamació de la República:

"Jo era redactor de "La Publicitat". Ple d'entusiasme i d'il·lusió pel fet d'haver estat modest protagonista d'aquell esdeveniment històric, me'n vaig anar a casa. El meu pare –fill d'un diputat de la Primera República- també era dels nostres. I la mera mare, igualment. I no cal dir que, en aquell ambient, els meus germans compartien aquests ideals. A les quatre me n'anava a la redacció de "La Publicitat". [...]. Vaig explicar tot el que havia viscut. Carles Capdevila, el director del diari, em va encarregar la informació del fet històric. No hi havia manera de treballar. [...]. L'habitació on jo escrivia donava al carrer. I jo anava escrivint. De tant en tant, sortia al balcó per cridar "Visca la República!" i "Visca Catalunya!", com feien milers de ciutadans que anaven amunt i avall de la Rambla".⁷¹²

I si així ho recordava, així ho va escriure, aleshores, en aquella crònica, on Lladó contagià per l'ambient que l'envoltava, també el transmet al lector:

"A la Rambla, sobretot, s'anava aglomerant una gran gentada. A un quart de dues de la tarda l'enorme contingent de ciutadans ha organitzat una compacta manifestació, que partia de la Rambla de Canaletes i s'ha adreçat, enmig de crits d'entusiasme per la República i per la llibertat de Catalunya, Rambles avall. [...]. al balcó central de l'Ajuntament s'ha hissat la bandera republicana. Al cim de l'edifici n'era col·locada una altra. Moments després, una d'elles era retirada per donar pas a la senyera de les quatre barres, que ha ocupat pomposament, ben sola i ben dreta, el pal superior davant un públic compacte que frenèticament i amb insistència prodigava les ovacions. [...]. Han sortit pels finestrals de l'edifici i dels diputats uns retrats del rei, de la reina i un bust de marbre del primer, que presidien respectivament, unes habitacions. Aquests objectes han estat llançats al paviment i han quedat completament destrossats. Al bust en qüestió li ha estat tallat el cap en rodó. Després el públic els contemplava amb una rialla als llavis. [...]. Prop de les dues arribava, eixordat pels aplaudiments entusiastes de la multitud, el senyor Francesc Macià. Ha aparegut a la balconada central de la

⁷¹¹ LLADÓ, J.M. "Els temps dels diaris polítics, òrgans oficiosos dels partits". *Capçalera*. (Març de 1994), núm. 50, pàg. 20.

⁷¹² LLADÓ, J.M. "El meu 14 d'abril". *L'Avenç*. (Juny de 1979), núm. 17, pàg. 7.

Casa de la Ciutat, i no han cessat les mostres d'entusiasme, que el poble duia comprimides a l'ànima".⁷¹³

Aquell serà un dia on els periodistes es deixen anar i els ideals són els que veuen i escriuen, com la crònica de Josep Maria Planes, per *Mirador*:

"14 d'abril! Impossibile de recollir en aquestes notes l'emoció profunda, tota la grandesa d'aquest dia inoblidable. Impossibile de reflectir amb justesa l'espectacle meravellós de la ciutat en la jornada històrica de la proclamació de la República Catalana. Davant la magnitud emocional d'aquest moment cívic de la nostra vida, falla la ploma, falla la paraula. Impossibile de resumir, de vertebrar en una crònica periodística, tot el que han vist els nostres ulls, tot el que ha sentit el nostre cor. Cada ciutadà guardarà en el fons del seu pensament el record inesborrable d'aquesta diada. L'autor d'aquestes ralles, un de tants ciutadans, es limita a escriure el seu dietari d'aquest 14 d'abril, marcat en la Història amb lletres d'or que brillaran eternament sota el cel blau de Catalunya".⁷¹⁴

Aquella República és la culminació, pels periodistes, de la lluita política endegada des de la dictadura, ara els ideals emergeixen a la superfície. Comença l'era on la realitat política i periodística del catalanisme floreix, i on ja no s'amaguen les idees, són per Domènec de Bellmunt, "Moments històrics":

"La República Catalana, flor vermella que ha estat fecundada amb els sacrificis dels patriotes perseguits, amb l'esforç de tots els catalans de bona voluntat, amb les propagandes vibrants dels apòstols de la llibertat i la República, ha estat l'epíleg gloriós

⁷¹³ LLADÓ, J.M. Proclamació de la República". *La Publicitat* [Barcelona] (15 d'abril de 1931), pàg. 1. Lladó també va cobrir les eleccions del 12 d'abril que van portar el triomf de les candidatures republicanes. En una crònica on torna a retratar el que veu, amb deler: "Poques vegades com diumenge s'havia respirat a Barcelona a tot pulmó. L'arribada, sense l'ajornament possible, del dia de les eleccions posava en l'aire una vibració mai sentida encara. Dia d'eleccions solia ésser dia de sortir al camp; ahir no; hi havia interès i hi havia expectació. Anaven a votar per primera vegada un nombre extraordinari de ciutadans que no havien tingut mai el dret de sufragi i un nombre tan important com aquest de ciutadans que no l'havien exercitat mai. [...] la multitud era imponent i les notícies favorables al triomf dels republicans, que eren totes les que es rebien, eren acollides amb ovacions fantàstiques. L'entusiasme pel triomf de les candidatures republicanes fou indescriptible durant tota la nit fins a dos quarts de tres de la matinada. [...] Els espectacles de tota mena es ressentiren de la febre electoral. Àdhuc un públic tan apolític com el de les curses de braus demostra, no omplint sinó a mitges la plaça Monumental, el seu interès pel resultat de les eleccions. Per cert que el senyor Balanyà, candidat derrotat, ensems que empresari, fou objecte de tota mena de bromes de la seva clientela". *Vegeu*, LLADÓ, J.M. "La lluita de diumenge". *La Publicitat* [Barcelona] (14 d'abril de 1931), pàg. 1,5.

⁷¹⁴ PLANES, J.M. "Dietari d'un ciutadà". *Mirador* [Barcelona] (16 d'abril de 1931), pàg. 2.

d'una època de sofriments, de vexacions, de persecucions constants contra la democràcia i contra l'ànima nacional. [...]. Visca la República Catalana! Visca el president Macià!”⁷¹⁵

És la porta d'entrada cap a la mitificació. Els periodistes destil·len la realitat a través de les ideologies. Per sobre de tot hi ha l'ideal de dues llibertats –que simbolitza la República-, la llibertat dels ciutadans i la de Catalunya. Així ho veia Rossend Llates. Per ell, “Per primera vegada els catalans hem tingut la sensació d’haver trobat els homes oportuns en el moment oportú”. És el culte a la persona feta símbol: Francesc Macià i Lluís Companys, homes “d’una fermíssima catalanitat”. La doble llibertat que encarnen estarà per sobre de tot i així ho escrivia Llates, un home d’AC sobre els líders d’ERC:

“Companys ha obert la ruta, Macià ha dreçat l’itinerari: seguim-lo tots plegats, cadascú marxant amb totes les seves forces. Posem-nos al seu costat, a les seves ordres, durant el temps de combat i de lluita cívica. Ell duu ara la representació de Catalunya: si no hagués estat pel seu gest, que ja n’hi hauria prou, seria per la voluntat popular, clarament reflectida en les eleccions del passat diumenge. Catalunya fins ara s’ha esperat; les portes de l’avenir li eren closes, però avui se’ns obren de bat a bat, és un camí ample i bell, amb alguns obstacles que encara temptaran més les ànimes virils i generoses: seguim-lo endavant, que ningú no deserti”.⁷¹⁶

El símbol Macià s’imposa. I tot i les diverses sensibilitats polítiques, pels periodistes, Macià enlaira el catalanisme, i s’ha de fer pinya. Així s’expressava Manuel Carrasco Formiguera⁷¹⁷ poc abans de formar UDC:

⁷¹⁵ BELLMUNT, D. DE. “Moments històrics”. *La Publicitat* [Barcelona] (15 d’abril de 1931), pàg. 1.

⁷¹⁶ LLATES, R. “Les dues figures de la República Catalana”. *Mirador* [Barcelona] (16 d’abril de 1931), pàg. 3.

⁷¹⁷ Advocat, polític, doctor en filosofia i lletres i periodista. Carrasco (1890-1938) era professor de l’Escola d’Alts Estudis Comercials de la Mancomunitat. Militant de la Lliga Regionalista, el 1920 va ser regidor per Barcelona. Amb l’escissió de 1922 passa a AC. Participà, el 1930, al Pacte de Sant Sebastià en nom d’AC. Forma part del Govern de la República Catalana com a conseller de Comunicacions i del primer Govern de la Generalitat com a conseller de Sanitat i Beneficència. Va ser diputat a Corts i un dels fervents defensors de l’Estatut. El novembre de 1931 es separà d’AC i funda UDC. Va destacar-se per la seva defensa dels ordes religiosos. El 1938 va ser assassinat per l’exèrcit franquista. Carrasco també va tenir una cara periodística. Des de la seva fundació, el 1921, va ser director del setmanari *L’Estevet*. Unes caricatures satíriques li valgueren pena de presó, durant la dictadura, a Burgos. Va ser un col·laborador constant de la

“En la realització d’aquest ideal cal esborrar tota tendència partidista i ofegar encara amb major motiu els prejudicis personalistes i les petites passions que poguessin pertorbar la solemne expressió de la voluntat sobirana del nostre poble. [...]. tots hem de voltar la rellevant i simbòlica figura del gran patrici Francesc Macià, que encarna avui la representació de les aspiracions nacionals. [...]. l’austeritat, la simplicitat de principis, la popularitat d’En Macià són els factors d’aquest miracle que encara ens meravella a tots, i com a resultat dels qual Catalunya viu aquestes hores supremes en les quals s’ha de plantejar i resoldre el plet secular de la seva llibertat”.⁷¹⁸

I un dels zenits té lloc amb la mort, i enterrament, de Francesc Macià, el Nadal de 1933. Antoni Rovira i Virgili, aleshores dins d’ERC, es deixa endur pels simbolismes de la mort d’una figura, que és com una brúixola immortal pel catalanisme:

“La immensa mobilització fúnebre que va realitzar-se a Barcelona per a donar el trasllat de la despulla del President la companyia de tot un poble, era, en efecte, l’afirmació de la Catalunya immortal, de la Catalunya nacional, davant de la mort del qui fou el Coratge alliberador de la pàtria. I la immortalitat de la Pàtria catalana farà immortal el nom de Francesc Macià i Llussà, que morí després d’haver iniciat l’alliberament de Catalunya i d’haver restablert, sota formes noves, la vella Generalitat”.⁷¹⁹

I precisament els periodistes catalans defensaven allò que s’estava aconseguint. Ho feia Carles Soldevila intentant desactivar les “piules” incendiàries que la premsa madrilenya llançava contra Catalunya:

premsa catalana: *La Publicitat*, *La Rambla*, *El Matí*, *El Temps*, *Catalunya Comercial*... D’entre les publicacions on era més assidu.

⁷¹⁸ CARRASCO I FORMIGUERA, M. “La nostra posició en el moment present”. *La Publicitat* [Barcelona] (6 de maig de 1931), pàg. 1.

⁷¹⁹ ROVIRA I VIRGILI, A. “L’afirmació davant la mort”. *La Humanitat* [Barcelona] (5 de gener de 1934), pàg. 1. La mort de Macià ja semblava aleshores un subgènere periodístic. A tot temps, en nom del catalanisme, era recordada. El mateix Rovira i Virgili, mesos després del traspàs del president, continuava escrivint sobre aquell simbolisme pel país: “L’espectacle que ofereix, cada dia de festa, la tomba provisional de Francesc Macià, és un honor per al President desaparegut i és també un honor per al poble nostre. [...]. Els milers i milers de catalans que van a la muntanya de Montjuïc per a dipositar flors damunt la tomba de Macià, es fan millors ells mateixos i fan millor el nostre poble. [...]. Ells, amb l’exercici d’una virtut cordial, se salven ells mateixos del contagi dels vicis pitjors i contribueixen a salvar Catalunya, la Catalunya alliberada per la qual Francesc Macià visqué i morí”. ROVIRA I VIRGILI, A. “Virtuts del poble”. *La Humanitat* [Barcelona] (27 de març de 1934), pàg. 1.

“La nostra gent no s’admira de llegir a “ABC” o a “El Debate” un seguit de falsedats sobre Catalunya i els catalans. Ja hi està feta; sap que aquests diaris monàrquics tenen un bonic interès a entrebancar la marxa de la República; no ignora que en llurs redaccions hi ha un grup de senyors que senten des de la infància un profund anticatalanisme”.⁷²⁰

Per Josep Carner era “l’Anti-Catalunya”.⁷²¹ Però que, irònicament, pel seu “empatx”, havia servit per fer caure la monarquia. “L’Anti-Catalunya” es desacreditava sola i feia emergir l’esperit del país, esmenant el caràcter poc aferrissat i divisor de catalans. Era la il·lusió comuna per un Estatut que, per exemple, Antoni Rovira i Virgili, com d’altres, no cessava de vindicar des de la premsa, poc després de proclamar-se la República.⁷²²

I amb aquesta fidelitat a unes idees Rovira també sortiria en la seva defensa quan anaven maldades, arran dels Fets d’Octubre de 1934, i el Govern espanyol ja parlava –ho acabaria fent– de suprimir l’Estatut. Un Rovira endut per la passió afirmarà que no es podrà suprimir mai “la realitat de Catalunya”. Era clar el que defensava: “Ni les veus de l’odi que esclaten novament, ni les

⁷²⁰ SOLDEVILA, C. “La darrera piula”. *La Publicitat* [Barcelona] (10 de maig de 1931), pàg. 1. Soldevila també posarà en el mateix sac “alguns socialistes de Madrid” pels seus atacs contra Catalunya. Els diaris són un arma de batalla com farà veure Soldevila: “Tots coneixem diaris que no són fets amb una altra norma que aquesta: engegar cada dia una piula per apaivagar les enyorances d’alguns milers de lectors que, per culpa d’una civilització per a ells prematura, es troben privats de córrer la pólvora”. Sobre això és interessant la reflexió que en fa Claudi Ametlla d’aquella “Brunete mediàtica” de l’època: “Hi havia, a l’altre costat, les dretes espanyoles, els monàrquics de “Renovación Española, els carlins, una part de la CEDA, algunes dotzenes d’escriptors més o menys feixistes, i tota la patuleia de funcionaris al matí, culs-de-cafè a la tarda i ganduls a totes les hores, grans factors de l’opinió madrilenya i espanyola. Tots plegats, mai no pogueren acceptar la idea d’una Catalunya més independent de la capital del que convenia a la satisfacció de llurs apetències burocràtiques: la pitjor Espanya”. AMETLLA, C. (1979, 260).

⁷²¹ CARNER, J. “Del gran servei de l’Anti-Catalunya”. *La Publicitat* [Barcelona] (8 de maig de 1931), pàg. 1.

⁷²² ROVIRA I VIRGILI, A. “L’estatut d’autonomia”. *La Publicitat* [Barcelona] (23 de maig de 1931), pàg. 1. No obviaré pas les discrepàncies que sobre la qüestió de l’Estatut tenien els mateixos periodistes en veu dels diaris dels diferents partits. Així, passant d’una primera il·lusió compartida per l’esperança d’una major autonomia per Catalunya també es passa a una decepció per la retallada que va suposar l’Estatut de Núria de 1931 un cop aprovat per les Corts espanyoles el setembre de 1932. Especialment els periodistes de la Lliga serien força crítics amb les negociacions d’ERC durant la discussió de l’estatut. *Vegeu*, CODOLA, J. “De l’Estatut”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (26 de juliol de 1932), pàg. 1; i “La discussió de l’Estatut”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (18 de juny de 1932), pàg. 1. I per veure les diferents opinions de la premsa catalana sobre l’Estatut, *vegeu*, “La premsa catalana i la discussió de l’Estatut”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (18 de juny de 1932), pàg. 1.

esquinçades de lleis i codis, no canviaran els amors del nostre cor català, que aquests dies batega amb la gran força de l'emoció".⁷²³

Fins i tot en aquells moments fràgils i foscos del 6 d'octubre de 1934,⁷²⁴ els periodistes contribuïen, activament, a generar una estat polític en aquella República. Una mostra del compromís polític la va donar Lluís Aymamí.⁷²⁵ El periodista aquell dia estava al Palau de la Generalitat –com a redactor de *La Rambla* i *La Humanitat*–, com a d'altres el van detenir. Abans d'ingressar al vaixell presó *Ciudad de Cadiz* (el Govern va ser empresonat al vaixell *Uruguay*), amb un centenar de persones més, va passar dos dies detingut al Pati dels Tarongers.

Segons Aymamí, el dilluns 8 d'octubre, gràcies a l'amistat amb un alt funcionari de la Generalitat (en aquells moments a les ordres del nou ordre establert), aquest el va deixar sortir unes hores per veure la família, amb el compromís de tornar com a molt tard a les 7 del matí del dia 9. Aymamí el

⁷²³ ROVIRA I VIRGILI, A. "Allò que no pot suprimir-se". *La Humanitat* [Barcelona] (10 d'octubre de 1934), pàg. 1. Precisament aquest article es publica el darrer dia que surt *La Humanitat* al carrer, la capçalera seria suspesa fins al gener de 1935.

⁷²⁴ En aquells fets també hi ha la mà del periodisme. Aquell dia el President Lluís Companys proclama l'Estat Català dins la República Federal Espanyola. El discurs que va pronunciar des del balcó de la Generalitat fou acordat prèviament i signat pels membres del Consell de la Generalitat. Aquest escrit desencadenaria els fets que acabarien amb l'empresonament del Govern Català, els ferits, els morts, les represalies i la suspensió de l'Estatut. Segons el Dr. Josep Maria Casasús, aquell text s'atribueix, presumptament, al periodista Josep Maria Massip, aleshores director de *La Humanitat*. Com analitza Casasús: "Era un document redactat d'acord amb la funció que havia d'acomplir: les masses l'havien de rebre com una proclama revolucionària. Tots els elements retòrics que contenia el discurs responien a una concepció moderna de l'oratoría política. Per exemple, una extrema simplificació de les idees, i unes frases i períodes molt breus. En la composició del text hom va aconseguir un esquema mestriol, d'una enorme eficàcia de recepció. [...]. Tothom va veure en aquest escrit la mà d'un bon professional, hàbil i intel·ligent. Ningú va pensar que l'hagués redactat el mateix Companys". El paràgraf final del discurs és una bona síntesi de tot plegat: "Catalans! L'hora és greu i gloriosa. L'esperit del President Macià, restaurador de la Generalitat, ens acompanya. Cadascú al seu lloc i Catalunya i la República en el cor de tots. Visca la República i visca la Llibertat". *Vegeu*, CASASÚS, J.M. (1996, 300-303).

⁷²⁵ Aymamí (1899-1979) representava la nova fornada de repòrters catalans. Va començar amb 20 anys, el 1919, al setmanari *Futbol* i *El Mundo Deportivo*. Primer es va especialitzar en periodisme esportiu i així va passar per *La Publicitat*, *La Nau*, *La Nau dels Esports*. Però ja abans de la República Aymamí entrarà al setmanari *La Rambla* on ja destacarà pels seus reportatges socials. Amb la República també serà redactor de *La Humanitat* on cultivarà el reportatge i el periodisme polític. El 1934 serà president de l'"Agrupació Professional de Periodistes". Durant la Guerra Civil dirigirà el diari *La Rambla* i *Treball*. Molt involucrat políticament, el 1936 va ser un dels fundadors del PSUC. S'exiliarà el 1939 i ja no tornarà.

primer que va fer va ser anar a la redacció de *La Humanitat*, per treure el diari de l'endemà⁷²⁶ i per explicar tot el que havia vist com a testimoni privilegiat:

“La meua arribada va causar una gran sorpresa entre els companys que hi havia al taller. Però encara més sensació els va fer quan vaig dir que anava a fer el diari de l'endemà. Es van pensar que estava tocat de l'ala. Ben aviat, però, els vaig fer entendre que sabia prou bé el que em feia. Vaig escriure a corre-cuita un editorial i, si fa no fa, vaig refer la memòria de la informació que havia passat per telèfon al *Full Oficial*. Vaig treure de l'arxiu un gravat de Companys de gran format, i un parell d'hores després, el periòdic –un sol full- ja estava fet. Uns voluntaris van tenir cura de treure'l al carrer i va ser aleshores quan la policia es va adonar de la badada i va acudir a clausura la impremta, on encara s'estava tirant aquella reduïda però important edició especial. Però la gràcia ja estava feta”.⁷²⁷

Aquella editorial –i aquell diari- de compromís i fidelitat política que escriví Aymamí clamava així:

“És molt difícil en aquests moments d'escriure el nostre comentari de cada dia. Moments angoixosos que hem d'afrontar amb la màxima serenitat. La història dels pobles està plena de jornades de joia i de dolor. [...]. No és hora de fer literatura. Ens semblaria un escarni a les víctimes caigudes. Fem, simplement, una relació de fets. Sense comentar-los. Per motius de respecte i per altres motius fàcils d'endevinar. Dissabte, a la tarda, des del balcó de la Generalitat, el President Companys proclamava l'Estat Català dintre de la República Federal Espanyola. Unes hores després, la plaça de la República es convertia en el camp de batalla. Rebrunyien els canons i damunt les llambordes uns homes van caure per no aixecar-se mes. La Casa de la Ciutat, el Palau de la Generalitat, l'edifici de Governació, presenten senyals evidents de la lluita entaulada. Durant unes hores, durant dos dies, la inquietud més profunda planà damunt la terra catalana que algú batejà de “terra de llibertat”. [...]. Ni resignació, ni desesperació. Dignitat. I amb la màxima dignitat, hem de retre homenatge als que han caigut en compliment d'un deure i als que són lluny de nosaltres per la mateixa causa. Som allà on érem, amb l'experiència dolorosa i fructífera de la sang vessada i de la ciutat desfeta per la metralla”.⁷²⁸

⁷²⁶ Hem de recordar que molts periodistes de *La Humanitat* també estaven detinguts (Manuel Companys, Joaquim Vilà, Domènec de Bellmunt, Joan Alavedra...) i, entre ells, el director, Josep Maria Massip.

⁷²⁷ BURQUET, F. (1997, 127).

⁷²⁸ “En aquesta hora històrica”. *La Humanitat* [Barcelona] (9 d'octubre de 1934), pàg. 1. El diari es va confeccionar amb tota la informació que va oferir Aymamí, el titular ja era

Aymamí sabia bé que aquell acte tenia una clara connotació política, com ell mateix relata:

“Aquella edició especial de *La Humanitat*, inesperada per tothom, va tenir un èxit formidable, políticament històric. La gent comentava l’editorial amb entusiasme malgrat la desfeta. Ningú no sabia, però, qui n’havia estat l’autor. Tots els possibles autors havien estat empresonats o bé havien desaparegut. Jo vaig tenir prou cura, en escriure la ressenya dels fets, d’incloure el meu nom en la llista de les persones detingudes al Pati dels Tarongers”.⁷²⁹

I és que el succeït aquells dies d’octubre no va deixar indiferents als periodistes.⁷³⁰ Però aquests, també faran voleiar la bandera del catalanisme, a

prou explícit del compromís polític: “Dissabte a les vuit i vint minuts del vespre el President de la Generalitat, senyor Companys, proclamà l’Estat Català dintre la República Federal Espanyola”. I pel que fa referència al text que acompanya al gravat de Companys (tota una imatge simbòlica que presideix el diari) que va publicar Aymamí també és mostra d’aquesta adhesió incondicional i visionària: “President de la Generalitat de Catalunya que proclamà dissabte l’Estat Català dintre la República Federal Espanyola i que amb els seus companys de Govern, el President del Parlament de Catalunya, l’alcalde i regidors de la ciutat i diversos diputats, ha estat detingut per les autoritats militars”. *Vegeu*, “L’honorable Lluís Companys i Jover”. *La Humanitat* [Barcelona] (9 d’octubre de 1934), pàg. 1.

⁷²⁹ BURGUET, F. (1997, 127).

⁷³⁰ El mateix Aymamí, el 1935, publicaria un llibre-reportatge sobre els Fets d’Octubre que va tenir molt èxit (en dos mesos es van fer tres edicions). I no deslligarà el llibre dels seus ideals: “Hem escrit aquest llibre amb la màxima objectivitat –ja sabem que l’objectivitat sempre és relativa–, i en les seves pàgines hem posat tota la nostra emoció de periodistes, de catalans i, forçosament, d’homes al servei d’un ideal que està per damunt dels personalisme i dels interessos de partit”. AYMAMÍ, LI. *El 6 d’octubre tal com jo l’he vist*. 2^a ed. Barcelona: Atena, 1935, pàg. 12-13. Però és que fins i tot periodistes allunyats de l’afinitat d’Aymamí vers ERC, tampoc no podien deixar de banda la seves sensibilitats ideològiques amb un fet tan transcendent per Catalunya i pel catalanisme. És el cas dels periodistes de *La Veu* Joan Costa i Deu i Modest Sabaté, propers a la Lliga. Ells també escriuran un altre llibre-reportatge sobre aquell esdeveniment. Tot i que afirmen que el seu llibre és sobretot una fugida de l’“antisensacionalisme” i una “exposició sincera de fets no mixtificada per cap apreciació d’ordre personal”, afirmen que per elaborar-lo han hagut de batallar amb raons d’ordre “sentimental i patriòtic i d’altres que s’atenen a circumstàncies especials dels que intervingueren en els fets”, i que “amb tot, aquests fets són tan eloqüents, que per si sols mostren al descobert de seguida les causes profundes”. COSTA DEU, J.; SABATÉ, M. *La nit del 6 d’octubre a Barcelona*. Barcelona: [s.n.], 1935, pàg. 37-38. I a l’extrem més oposat es trobaria l’obra del periodista madrileny Enrique de Angulo (director del *Diario de Barcelona*), que ja deixa clar quina és la seva intenció: “[...] sólo pretendemos trasladar al papel los tristes acontecimientos vividos para eterno recuerdo de los españoles y perenne ludibrio de quienes en ellos participaron activa o pasivamente [...]. los criminales hechos que relatamos tienen su principalísima causa en la falta de patriotismo español de muchos catalanes. [...] El día que los catalanes y los españoles todos sientan y amen a su Patria, ese día glorioso, España estará salvada y volverá a ser la más gran nación que ha visto los siglos”. ANGULO, E. DE. *Diez horas de Estat Català. Reportaje del 6 de octubre*. 2^a ed. Barcelona: [s.n.], 1935, pàg. 5. Enrique

part de l'adhesió amb els partits polítics, amb unes altres dos eines molt reivindicades i defensades d'aquells dies: la defensa de la llengua i la premsa, en català. La llengua es converteix en un company ideològic, i professional, pels periodistes i escriptors. Tal i com feia veure Josep Maria de Sagarra, "l'escriptor català a més a més d'escriptor, era un patriota".⁷³¹

Carles Soldevila parlarà de "catalanisme lingüístic" enfront de les crítiques de Miguel de Unamuno i d'altres intel·lectuals espanyols, que acusen el catalanisme de crear una "jerga artificial", en aquells dies de purificació del català i combat per l'idioma.

Pel periodista, el tenir cura de l'idioma, forma part del "desvetllament de Catalunya", i sota les acusacions de llengua artificial, Soldevila respondrà que totes els idiomes són "organismes vivents" sotmesos a "l'acció de la moda, del patriotisme, de la política i de la literatura", per tant, totes són artificials, fet que no lleva a un idioma les seves qualitats de natural. Darrera tot això l'articulista de *La Publi* hi veu l'eterna pugna entre Espanya i Catalunya:

"En fi, no ens obstinem a dissimular. Unamuno, Zulueta, no poseu restriccions al nostre catalanisme lingüístic per un moviment paternal, de protecció contra l'error, com ells asseguren i com ells potser creuen de fona fe. En realitat, no fan sinó obeir a llur imperiosa necessitat d'hegemonia".⁷³²

Els periodistes catalans fan de la qüestió de l'idioma una arma de batalla: "Entre la nostra gent perdurà una inclinació absurda a creure en la inferioritat del català davant de la llengua castellana", afirmarà Josep Maria Francès en la seva columna de "Focs de Bengala". Per explicar-ho relatarà la seva experiència davant d'un cambrer català que atenia a la gent en castellà. Recriminat per en Francès i els seus amics, el periodista farà una defensa de la

de Angulo (1895-1974) era un advocat madrileny amb llarga una carrera periodística (especialment com a director a *La Voz de Levante*) el 1929 va venir a Barcelona on faria de corresponsal de diaris com *El Debate*. Seria director del *Diario de Barcelona* durant la República. Ja iniciada la guerra se'n va tornar a Madrid on treballaria al *ABC* i a *Ya*.

⁷³¹ SAGARRA, J.M. DE. "Llibres". *Mirador* [Barcelona] (23 de juliol de 1931), pàg. 2. Precisament Sagarra, en aquest article, posarà com a exemple de modernitat i generositat cap a la llengua el llibre de reportatges de la Barcelona nocturna *Les nits de Barcelona*, de Josep Maria Planes.

⁷³² SOLDEVILA, C. "L'artificial d'avui és el natural de demà". *La Publicitat* [Barcelona] (27 de setembre de 1931), pàg. 1.

llengua en nom de la justícia i la llibertat, davant la por del cambrer a ser acomiadat si parlava català a algú que parlés castellà:

“Aquest assalariat, pel que es veu, no gosaria protestar si hom l’acomiadava per haver-se adreçat en català a un castellà. En canvi, si era per haver-se adreçat en castellà a un català, aleshores voldria “parlar-ne”. Es veu que en certes mentalitats d’ací, com en les d’allà, perdura el criteri que el català és una llengua de tercera classe”.⁷³³

I hi ha exemples radicals i punyents com el de J.V. Foix:

“Doncs bé: nosaltres, que pertanyem al grup dels que consideren el plet lingüístic com la més cabdal (i la més urgent a resoldre) de les reivindicacions catalanes, hem sacrificat, per la victòria de la llengua, múltiples activitats de l’esperit, hem figurat joiosament a l’estol anònim dels soldats de la llengua, hem perdut –i més d’un- la nostra carrera literària i àdhuc professional per la mateixa causa. Però no hem fet cap motivació sentimental. [...]. Qui ama a Catalunya, qui ha comprès la vastitud del moviment catalanista ha de rebel·lar-se contra tot intent de mutilació lingüística. Qui dintre Catalunya protegeix la premsa no catalana o que dins les corporacions, ateneus, sindicats, etc., no defensa fins a la més ardida intransigència, l’ús integral del català, manca a un deure elemental i traeix els destins de Catalunya”.⁷³⁴

No es quedarà enrera Francesc Trabal,⁷³⁵ que advertirà de la pèrdua de la llengua –i la catalanitat- a Barcelona, tot fent una reflexió on també hi està en joc la premsa:

“Com més va, nosaltres, catalans de Barcelona, més forasters ens sentim a casa nostra: als temples es predica en castellà; als teatres, als cinemes, als balls, la nostra llengua és arraconada: als bars i restaurants, als tramvies i als quioscos, als Tribunals i

⁷³³ FRANCÈS, J.M. “La servitud idiomàtica”. *La Humanitat* [Barcelona] (26 d’agost de 1933), pàg. 8.

⁷³⁴ FOIX, J.V. “Amb i per la llengua”. *La Publicitat* [Barcelona] (4 de juliol de 1931), pàg. 1.

⁷³⁵ A més de ser escriptor, Trabal (1898-1957) també feia de periodista, durant els anys de la dictadura tenia columna al *Diari de Sabadell* i en seria director. Després va col·laborar, entre d’altres, a *La Rambla*, i *Mirador*. Era un dels membres del Grup de Sabadell, juntament amb Joan Oliver i Armand Obiols (Joan Prats). Fundaren l’editorial “La Mirada”, que va publicar molts autors de l’època. Trabal és imaginació en estat natural, fantasiós, humorista, absurd, surrealista, amant de l’estirabot. Tindrà una relació amb la realitat sempre il·lusòria: no se sabia mai on començava el personatge i on la persona. Entre el simulacre i la dissimulació. Gran retratista del seu temps, les seves novel·les són un mirall de modernitat d’aquella societat de cotxes, avions, cinema, ràdios...

a la Universitat, a Telègrafs i als vaporets del port, no és pas la nostra llengua utilitzada; [...]. L'espectacle, doncs, és desolador. Podríem afegir més documentals, però cadascun de nosaltres en sap a dotzenes de memòria. Barcelona, no ens hem d'enganyar, no és encara catalana. La ficció política del catalanisme és exemplar en la nostra capitalitat. "La Vanguardia" és el reflex pur de Barcelona, així com cada dia més "La Publicitat" és el reflex de Catalunya. [...]. Creiem indispensable lliurar tota l'atenció nacional vers aquest punt concret: Barcelona. És precís arribar a remoure-li l'ànima, a fer-la vibrar de dalt a baix, de banda a banda. [...]. Catalunya ha d'oferir i encomanar a Barcelona catalanitat".⁷³⁶

I és que la premsa en català serà una altra de les fites del catalanisme. El percentatge dels diaris en català anirà augmentant. I malgrat un tiratge molt inferior respecte als escrits en castellà els periodistes catalans de la generació d'entreguerres defensaran que la premsa escrita en català té més influència sobre l'opinió pública catalana que la premsa d'expressió castellana.⁷³⁷ Aquesta era la tesi del periodista Claudi Ametlla:

"[...] els tiratges castellans, alts per comparança amb els catalans, no tenen gran influència damunt les evolucions de l'opinió, i que, amb edicions esquifides, "La Veu" i "La Humanitat" han assolit triomfs electorals esclatants per a llurs partits, com no els conegué "La Vanguardia" quan es posà a recomanar candidatures, malgrat ésser el diari de major circulació a Catalunya".⁷³⁸

⁷³⁶ TRABAL, F. "Barcelona endins". *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (13 d'abril de 1931), pàg. 7.

⁷³⁷ En aquest sentit només cal recordar que les forces catalanistes van ser hegemòniques a Catalunya durant tota la República. I que tots els diaris d'ERC, la Lliga, i AC eren el seu gran vehicle de transmissió ideològica.

⁷³⁸ AMTELLA, C. (1963, 214-215). Ametlla xifra la proporció de la premsa en català durant el període republicà en "un vint per cent". Aquest és un fenomen que Ametlla ja observava en els seus dies de redactor, a principis de segle XX, a *El Poble Català* i que també succeïa amb *La Veu*. Diaris ben fets i amb influència, però que no es venien. Agustí Calvet (Gaziel) que serà el defensor d'una premsa escrita en castellà però amb esperit i voluntat catalanista, ja veia quan va entrar com a periodista a *La Veu*, durant els anys de la Primera Guerra Mundial, que La Lliga, tot i guanyar triomfalment eleccions, el seu diari, *La Veu*, no es venia: "els qui havien votat els candidats regionalistes preferien llegir els detalls i comentaris de la victòria a les planes dels diaris neutres o grisos, "La Vanguardia", "El Noticiero Universal". CALVET, A. (Gaziel). *Tots els camins duen a Roma. Història d'un destí: 1893-1914*. Barcelona: Aedos, 1958. (Biblioteca biogràfica catalana; 15), pàg. 406. Les raons que donarà Gaziel per explicar aquest fet és la concepció anacrònica que tenia del periodisme el catalanisme (parlem de mitjans i finals del XIX i principis del XX), així com el desconeixement del propi idioma, alhora de llegir-lo, per part dels propis catalans, i el costum imposat del castellà. Gaziel també criticarà el catalanisme per no haver fet una catalanització gradual de la premsa, és a dir, per començar catalanitzant els diaris escrits en castellà, alhora que els catalans anaven fent el seu camí. Segons ell, el catalanisme va optar per fer mofa i enfrontar-se a la premsa en

Ametlla recordarà que durant la República cap dels diaris escrits en català es catalanitzarà.⁷³⁹ Ja aleshores posaria com exemple a seguir la catalanització de *La Publicitat*, el 1922, i com els diaris escrits en català són una mostra de patriotisme dins la història del país, una “arma poderosa” pel catalanisme:

“Per a tots els que tenim del Catalanisme un sentit totalitari –com és moda dir ara– l’adopció de la nostra llengua per un gran diari escrit en castellà és un fet importantíssim. Si ultra la llengua, aquest diari s’incorpora a l’esperit i les aspiracions més íntimes del país, com és el cas de LA PUBLICITAT, aquest fet adquireix categoria d’esdeveniment i pot catalogar-se entre els que representen una fita assenyalada en la història pàtria. [...]. vull retre un homenatge a tots els precursors, a tots els fills que a Barcelona o a les comarques, cada dia o periòdicament, han treballat per la popularització del Catalanisme”.⁷⁴⁰

Per Carles Soldevila la premsa era una de les tantes tasques de “recatalanització” iniciades des de mitjans del segle XIX amb la restauració dels Jocs Florals. Així, el catalanisme fa caure els murs:

“Una d’aquestes muralles és la Premsa diària. “Què dieu?” –podeu objectar-. En pocs anys hem passat de no tenir sinó un diari català –“La Veu”- a tenir-ne cinc: “La Publicitat”, “L’Opinió”, “El Matí”, “La Humanitat” i “La Nau”. [...]. La catalanització de la nostra premsa és, doncs, una tasca lenta que demana grans esforços”.⁷⁴¹

El que no se li escapa a en Soldevila és que “un sol diari dels que es publiquen en castellà a Barcelona –“La Vanguardia”- tira més exemplars i, per tant, abasta més difusió que tots els diaris catalans plegats”. Sobre aquest fet

castellà, sense veure que així s’engreixava, i la catalana minvava. CALVET, A. (Gaziel). *Història de La Vanguardia (1884-1936)*. París: Edicions Catalanes de París, 1971. (Frontera oberta; 4), pàg. 135-138.

⁷³⁹ Només tindríem l’exemple del *Full Oficial del Dilluns* que sortiria catalanitzat el 27 d’abril de 1931 (va aparèixer fins el 16 de gener de 1939). Així es catalanitzava l’antiga *Hoja Oficial de la Provincia de Barcelona*, que des de 1926 substituïa, els dilluns, els diaris que, per descans dominical, no sortien el primer dia de la setmana. *Vegeu*, SOLÀ, L.I. (1978, 95-97).

⁷⁴⁰ AMETLLA, C. “La premsa liberal catalana”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 d’octubre de 1935), pàg. 4.

⁷⁴¹ SOLDEVILA, C. “El problema de la premsa catalana”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (16 de gener de 1933), pàg. 2.

Soldevila creu que són els lectors castellans –“un nucli importantíssim”- que volen que “La Vanguardia” surti en castellà; així com els lectors catalans que no saben llegir en català i que han fet tard per aprendre’n “per culpa d’una intel·ligència i d’una cultura o d’una voluntat deficitàries”.

Però no faltarà tampoc la crida al sentit de la responsabilitat. La interpel·lació directa, com una fiblada. El periodista de *La Nau* Manuel Valldeperas⁷⁴² no podia ser més clar a l’apostrofar al “Català”:

“¿Ja has vist la vexació que representa per als catalans el fet que la majoria d’ells llegeixin la premsa redactada en castellà? Si saps el que això representa, des del punt de vista catalanista, ¿per què no compres i llegeixes la premsa catalana, que és la que representa la teva ideologia i que porta gravada en les seves planes l’ànima de Catalunya?”⁷⁴³

Interrogacions habituals per aquells periodistes que compartien feina i ideologia. Reclams que es feien des de totes les parcel·les del catalanisme. Lluís Jordà, des de les pàgines rosades de l’assenyat *Matí* feia la següent reflexió:

“Evidentment, no es tracta de menysprear ningú ni res. Es tracta solament de valoritzar un fet natural: que el poble de Catalunya se sent català. L’ús de la llengua pròpia per part d’un poble no pot ofendre’n a cap altre. Si el poble de Catalunya se sent català, ¿per què no ha d’ésser catalana, la premsa de Catalunya, ja que la premsa és l’expressió dels sentiments dels pobles?”⁷⁴⁴

A mode de resum de tot plegat, l’observació visionària i convençuda d’un periodista. L’escrivia el director de *La Publicitat*, Carles Capdevila, ja el 1931: “No crec que avui existeixi ningú a Catalunya, català o no català, que es vegi

⁷⁴² Tot i que va estudiar medicina Valldeperas (1902-1970) era un lletraferit. Poeta, novel·lista i periodista. Ja el 1925 va fundar la revista *Arts i Lletres*. El seu debut al periodisme professional i de combat és a *La Nau*, però també passa per *L’Opinió* i *La Humanitat*, i durant la guerra dirigí *La Rambla* i *Meridià*. A *La Nau* portava el pes de la secció informativa, i segons Esteve Busquets, Valldeperas, era un innovador en la seva peculiar manera de treballar: “Tot ho feia a màquina, fins els titulars, i a peu dret. Escrivia aquests a la banda esquerra de les quartilles, de tal manera que, plegades pel mig, es poguessin llegir sense necessitat de desplegar-les”. Vegeu, BUSQUETS, E. (1976, 103).

⁷⁴³ VALLDEPERAS, M. “Català”. *La Nau* [Barcelona] (7 de juliol de 1931), pàg. 1.

⁷⁴⁴ JORDÀ, LI. “Premsa catalana”. *El Matí* [Barcelona] (14 de febrer de 1932), pàg. 12.

amb cor de contradir formalment que el catalanisme ha conquistat una situació privilegiada d'ençà de l'adveniment de la República".⁷⁴⁵

3.7 La mirada política dels diaris (1931-1936)

Els diaris no s'amaguen. Són òrgans, oficials, o oficiosos, dels diferents partits polítics catalans, la seva veu, l'expressió de les seves sensibilitats, o una pota d'ajuda. Capçaleres que treballen per la catalanitat del país. Estan al servei del partit, però estan al servei de l'ideal d'aquella nova societat que anhelava una reconstrucció nacional. Si la matèria dels diaris és fer imaginar la realitat: política, esports, cultura... Tots els diaris analitzats tindran un tema omnipresent: Catalunya.

Com ells manifestaran, a ell es deuen. Serà una realitat que condicionarà el temari periodístic. És produeix una aparent paradoxa: els diaris escrits en català no són els més venuts, però estan fets per les elits del país, pels partits polítics al poder, i el seu grau d'influència a la societat és molt elevat. La voluntat de fer somiar l'ideal català, a través de la premsa, és molt gran.⁷⁴⁶ Són, en definitiva, diaris polítics, tenen una missió clara, i en el cas de Catalunya és doble: el partit i el país. És clar que això ja fixa la mirada sobre la realitat. El 1932 el periodista de *L'Opinió* Francesc Serinyà, ja farà una reeixida radiografia d'aquests diaris polítics:

⁷⁴⁵ CAPDEVILA, C. "La superació del catalanisme". *La Publicitat* [Barcelona] (29 de maig de 1931), pàg. 1.

⁷⁴⁶ Un exemple prou significatiu d'aquest fer volar coloms el reclama el 1933 el periodista de *L'Opinió* Francesc Grau, quan demana que Catalunya segueixi l'exemple de França a Orient. On en països com Egipte, Turquia, Síria... Hi ha molts diaris en francès. La influència "orientadora" dels diaris es beneficiosa per l'economia francesa amb relació amb aquells territoris. Com escriurà Grau: "és precís que Catalunya orienti la seva economia amb un sentit ampli i d'horitzons il·limitats, però esguardant inicialment el proper Orient". Per Grau, si en el passat es feien les conquestes per la força, ara aquest paper el juga la premsa, i afirma que la premsa catalana "té el deure ineludible d'encaminar el nostre poble pels viarans que li assenyala la trajectòria de la Catalunya inicialment lliure", per això és necessària, a través de la seva orientació, "de poder recobrar mercats que, si un temps foren de Catalunya, no hi ha cap motiu perquè ara no ho tornin a ésser". *Vegeu*, GRAU, F. "La funció orientadora de la premsa". *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 66.

“La formació d’un partit polític comporta gairebé sempre, la creació o assimilació d’un diari que sigui el portaveu del partit. Els lectors d’aquest diari polític es pot considerar que en llur majoria més absoluta, són afiliats o simpatitzants als ideals que defensa el seu diari. [...]. Un diari polític és molt més difícil d’estructurar que no pas un diari dels que solen dir-se independents; aquests, usant un mot teatral, actuen des del pati de butaques. Els diaris polítics actuen des de l’escenari. La responsabilitat, per tant, la tasca brillant o desgraciada, és per als de dalt; els del pati de butaques poden aplaudir o xiular. [...]. hem de convenir, però, que en aquest aspecte no tothom sap representar el seu paper. El cos d’un diari polític, i més que res el seu director, han d’ésser persones d’absoluta confiança dels directors del partit al qual representen. Si el diari no és un diari pamfletista i en canvi li agrada el joc net, la tasca dels que el fan, no és gaire difícil; cal només que un nas fi, per tal que no passi gat per llebre, i res més. Hom procura, com és molt humà, de fer ressaltar la tasca dels representats visibles del partit. [...]. Farà passar per un sedàs més o menys fi totes les notícies que provinguin dels altres sectors polítics, no fos cas que un excés de bona fe portés per conseqüència el fer campanya a favor de l’enemic. [...]. Pel demés, els diaris polítics, de la mateixa manera que els diaris independents, tenen els seus redactors que fan la informació i tenen així mateix el seu servei d’agències. [...]. En un diari polític gairebé mai no hi trobareu aquell deversall d’informació telegràfica de la Premsa independent (?) que us obliga a llegir la mateixa notícia repetida per sis o set agències, amb els desmentiments corresponents. La informació telegràfica d’un diari polític sol estar d’acord amb els fets més sobresortints del dia i el seu lector, contràriament al que hom pugui suposar, està tan al corrent del que passa al món, com ho pugui estar el lector d’un diari amb fil directe”.⁷⁴⁷

Ara repassarem l’ideari polític, i de catalanitat, de les diferents capçaleres analitzades en aquest treball segons la seva vinculació a les diferents formacions polítiques catalanes, així com l’estructura de la premsa d’aquestes:

3.7.1 La Lliga Regionalista

⁷⁴⁷ SERINYÀ, F. “Un diari polític”. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1932), pàg. 6. Serinyà, però, fa una interessant diferència entre el “diari polític de joc net” i un “diari polític d’escàndol”. El primer seria el propi de la premsa catalana, i el segon “un pamflet”, diu que a Barcelona aquest “no tindria vida” (“s’ha donat algun cas d’aquest”), perquè “el nostre món polític dóna tan poca matèria per al escàndol, que quan es vol inflar un afer hi ha una feineda de mil dimonis, si no es vol caure en el ridícul”.

Amb l'arribada de la República el número de periòdics vinculats a la Lliga és notablement inferior –especialment a comarques- al dels quinze anys anteriors a la Dictadura de Primo de Rivera. L'escissió, el 1922, de les seves joventuts al passar a formar AC seria una de les causes que explicarien aquesta reducció, ja que moltes de les publicacions, sobretot revistes, estaven fetes per aquest grup.

Un altra de les causes, habitual en diaris polítics, és que les publicacions no solien ésser rendibles i apareixien i desapareixien per causa d'un revés electoral o per la manca d'ajuda econòmica dels mecenes. En aquest cas, la pèrdua d'hegemonia política de la Lliga també ho podria explicar. Tot i això, la Lliga, amb la necessitat de plantejar una política de masses i de mobilitzar-se enfront la política d'esquerres dominant també intenta créixer amb pocs periòdics però influents (desapareixent publicacions testimonials i de poblacions reduïdes), i sobretot amb la veu forta de *La Veü*, que suplía moltes mancances a comarques. La xarxa periodística de la Lliga a Catalunya, segons Isidre Molas, es podria radiografiar així.⁷⁴⁸

-Òrgans oficials: premsa oficialment vinculada a la Lliga i portaveu de l'organització política, no arribà mai a desenrotllar-se a nivell territorial. Té una repercussió política escassa i un tiratge limitat, podem parlar, així, de capçaleres com *Butlletí de l'Ateneu Democràtic Republicà del districte I*; *Butlletí de la Joventut de les Corts*; *Catalunya*; *Sarrià*...

-Òrgans oficiosos a Barcelona: és la premsa periòdica afecta al partit per vies indirectes, però representa el seu instrument de màxima penetració en l'opinió a la societat. Els diaris no són propietat del partit (ja que són propietat d'una societat anònima), ni instruments d'expressió oficials però estan dominats per persones properes al partit, inclús militants, o amb càrrecs. És el cas de *La Veü de Catalunya* (amb les seves dues edicions, de matí i tarda); *L'Instant*, o d'una experiència fallida com el *Diari del Migdia*.⁷⁴⁹

⁷⁴⁸ MOLAS, I. *Lliga Catalana. Un estudi d'Estasiologia*. Vol. 2. Barcelona: Edicions 62, 1972. (Col·lecció estudis i documents; 19), pàg. 205-219.

⁷⁴⁹ Va durar ben poc, del 14 de febrer de 1931 al 28 de febrer de 1931. Havia nascut com a portaveu de la Unió Catalanista d'Estudis Polítics, Econòmico-Socials, una entitat constituïda el 1930 per gent de la Lliga amb inquietuds renovadores i presidits per Ferran

-Òrgans oficiosos fora de Barcelona: a partir de 1932 es produeix un augment d'intensitat en la premsa de les capitals de comarca, amb un intent de recuperar l'hegemonia perduda els darrers anys. Podem trobar periòdics per tot Catalunya: *La Veu de Tarragona*; *El Gironès*; *La Veu del Segre*; *Diari de Sabadell*; *El Pla de Bages*; *La Veu de l'Empordà*...

-Premsa simpatitzant: publicacions d'estils molt diversos, sense adscripció política concreta però que es caracteritzen per ser de dretes i catalanistes. Seria el cas de: *Acció Comarcal* (Tàrrrega); *El Llamp* (Gandesa)...

Fixem-nos ara en els dos principals diaris de la Lliga en el període republicà i el seu reflex de l'ideari polític i catalanista:

-*La Veu de Catalunya* (1899-1937):

El mateix diari tornaria a recordar el 1933 que la Lliga i Catalunya eren els seus compromisos com a diari polític:

“LA VEU DE CATALUNYA fa quaranta-tres anys que es publica, quaranta-tres anys de campanya catalanista. En l'obra del ressorgiment polític i literari del nostre poble, LA VEU DE CATALUNYA hi ha aportat una part molt considerable. Òrgan oficial de Lliga Catalana, LA VEU DE CATALUNYA és un diari de partit, un diari eminentment polític. LA VEU DE CATALUNYA continuarà millorant la seva presentació tipogràfica i perfeccionant la part literària, amb la convicció que presta un servei al catalanisme i a la cultura del país”.⁷⁵⁰

L'acord amb Catalunya ja l'assenta el diari quan neix,⁷⁵¹ el 1899, així ho feia veure en aquest fragment de la seva primera editorial:

Valls Taberner. Va fracassar perquè era un diari fet per a una minoria. Malgrat això comptava amb un director de prestigi com Joan B. Solervicens, igual que els redactors i col·laboradors: Joan Estelrich; Guillem Díaz-Plaja; Artur Perucho; Carles Fages de Climent; Marià Manent... *Vegeu*, SOLÀ, LI. (1978, 91-94).

⁷⁵⁰ “Què és LA VEU DE CATALUNYA”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (25 de juny de 1933), pàg. 24.

⁷⁵¹ Com s'ha vist, el diari, provenia del setmanari homònim vinculat al Centre Nacional Català i també a *La Renaixença*, portaveu de la Unió Catalanista. La voluntat era crear una plataforma periodística que fos l'expressió de la voluntat d'intervenir en l'administració pública que s'estava desenvolupant en el catalanisme i que donés sortida a la nova burgesia catalana que volia una acció pública deslligada del col·laboracionisme amb el govern espanyol, que no satisfia les seves aspiracions. Fundaren el diari, i en foren ideòlegs Narcís Verdager, Enric Prat de la Riba, Francesc

“Mai no descuidarem de repetir-nos que la causa de Catalunya no és una causa exclusivament política, sinó que és la causa de la resurrecció d'un poble i tot un poble ha de seguir-la. No hi cap sota l'ombra esquifida de la bandera de partit, ni pot encongir-se en lo motllo d'una escola. Fer que tots la sentin i la segueixin és una gran obra i a aquesta obra dedicarem totes les nostres forces”.⁷⁵²

Aquesta editorial l'escriuria Enric Prat de la Riba,⁷⁵³ promotor i primer director de *La Veu* i líder de la Lliga. Modest Sabaté,⁷⁵⁴ un dels periodistes que arribarien a conèixer més el partit i el diari, interpreta el triangle *La Veu*-Lliga-Catalunya:

“Prat de la Riba, en convertir *La Veu de Catalunya*, setmanari, en publicació diària, sabia ja que amb aquestes pàgines tindria l'òrgan indispensable a la difusió de les seves pròpies idees. [...]. El pensament de Prat de la Riba, en aquest editorial magnífic, s'exposa ja claríssim en el seu sentit d'unitat i realisme, aquestes virtuts, aquestes directrius que la Lliga ha de conservar vives i actives tot al llarg de la seva vida futura”.⁷⁵⁵

Així ho continuaria fent el director del diari durant, bona part, de la República,⁷⁵⁶ Joaquim Pellicena, que tenia clar que a Catalunya no es podien deslligar els diaris –com el seu- i el periodisme de la política:

Cambó, Lluís Duran i Ventosa i Josep Puig i Cadafalch, que el 1901 formaren el nucli dirigent de la Lliga Regionalista. *Vegeu*, TESIS, R.; TORRENT, J. (1966, 156-164).

⁷⁵² “La Veu de Catalunya”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (2 de gener de 1899), pàg. 1.

⁷⁵³ Aquest advocat i polític va ser un dels grans teòrics del catalanisme. Prat de la Riba (1870-1917) el 1899 promou *La Veu* precisament perquè al catalanisme li feien falta òrgans propis d'expressió. Des de que es va fundar la lliga, el 1901, en va ser líder. Entre els seus grans èxits es troba la Mancomunitat de Catalunya, la qual presidí i que va suposar una modernització, en tots els sentits, del país.

⁷⁵⁴ Industrial, periodista i escriptor. Sabaté (1909-1986) des de 1928 a 1936 va ser secretari de redacció del diari, així com cronista polític del mateix i va col·laborar directament amb el projecte polític de la Lliga. Durant el seu exili a França va intentar ressuscitar el diari i amb l'arribada de la democràcia va voler reconstruir la Lliga.

⁷⁵⁵ SABATÉ, M. (1969, 18-19).

⁷⁵⁶ En aquest sentit l'historiador Ramon d'Abadal, que també va ser director del diari durant la República recorda com el partit marcava la línia ideològica del diari: “Llavors vaig ésser nomenat director de “La Veu de Catalunya”, altra vegada dins la Lliga. Director i gerent, tot ho feia, menys l'alta direcció política, que anava a càrrec del senyor Duran i Ventosa, que dictava els articles a Pellicena [Joaquim]”, *vegeu*, PORCEL, B. “Ramon d'Abadal, de la història a la política”. *Serra d'Or*. (Juliol de 1967), núm. 7, pàg. 39.

“El fet que vulgui’s o no, els diaris catalans siguin tots polítics, necessàriament suposa una certa limitació en la circulació. Una raó molt senzilla fa que aquest aspecte es mantingui encara: és que estem en plena lluita, i que tots els periodistes catalans tenim una idealitat política. Per tant, no podem fer un diari que no sigui polític. Si arribéssim a una solució –almenys inicial- del nostre problema, el públic i l’ambient quedarien automàticament preparats per a rebre el gran diari català d’informació...”⁷⁵⁷

-*L’Instant* (1935-1936):

En certa manera el diari que reclamava Pellicena arribava amb *L’Instant*. Després del fracàs de *La Veu del Vespre*,⁷⁵⁸ el partit vol un diari modern, popular, independent, dedicat als espectacles, l’esport, la moda, les lletres, els nous mitjans de comunicació... Seguint el model d’alguns diaris nord-americans. Com hem vist *L’Instant* pretén fusionar premsa i ràdio. La seva primera editorial voldrà remarcar aquest caràcter independent, però lligat, totalment, als seus anhels de catalanitat:

“Diari d’informació L’INSTANT ve a col·locar-se al marge de tots els interessos de partit, que d’altra part respecta. Res no planyerà a la seva amplitud periodística ni al seu millorament; però tampoc no planyerà res a la seva independència. Diari català, res que sigui d’interès per Catalunya podrà ser indiferent per a L’INSTANT. Però aquest superior interès, que orientarà permanentment les nostres tasques ens obligarà encara més a mantenir una estricta neutralitat davant de tots els apassionaments i a totes les polèmiques partidistes”.⁷⁵⁹

Tot i que la política pel diari ocuparà un segon terme, i no serà una veu tan clara i forta com *La Veu*, és clar, que darrera seu hi ha el partit,⁷⁶⁰ que vol amb la capçalera agafar el tren dels nous temps. Ramon d’Abadal,⁷⁶¹ un dels

⁷⁵⁷ MASSIP, J.M. “La Veu de Catalunya”, degana”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (16 de juny de 1930), pàg. 12.

⁷⁵⁸ Els seus continguts eren, bàsicament, els de *La Veu de Catalunya*, per tant, molts lectors es resistien a comprar un diari que ja havien llegit al matí.

⁷⁵⁹ “En començar”. *L’Instant* [Barcelona] (1 de gener de 1935), pàg. 1.

⁷⁶⁰ Ignasi Agustí, que seria director del diari, ho deixa clar a les seves memòries: “En 1935 el partido decició desprenderse de una porción de acciones de *La Veu del Vespre* y fundar, en relación con una empresa de Radio –Ràdio Associació de Catalunya- un nuevo diario titulado *L’Instant*”. *Vegeu*, AGUSTÍ, I. (1974, 200).

⁷⁶¹ D’Abadal (1888-1970) era emble d’una família osonenca amb forta presència als sectors agro-pecuari i industrial, era nebot de Raimon d’Abadal, membre destacat de la Lliga. Així va iniciar la seva vinculació al partit. Però el 1922 va ser un dels promotors d’AC, també va impulsar la catalanització de *La Publi* i en seria gerent. Però amb

homes tornats a la Lliga durant la República, en serà l'ideòleg.⁷⁶² Carles Sentís remarca la dualitat d'aquell diari en el qual treballava: “Els que no estàvem massa informats de la situació política o periodística, no sabíem massa que fos un diari de la Lliga perquè no era un òrgan polític, però sí que pertanyia als dirigents de la Lliga”.⁷⁶³

I així, amb el mateix ideari que el partit, tot i que no descaradament visible, el diari era “una obra patriòtica”, i les seves pàgines també volien dedicar atenció “a les manifestacions artístiques, culturals i patriòtiques de la nostra terra”.⁷⁶⁴

3.7.2 Esquerra Republicana de Catalunya

La premsa del partit (els diaris i publicacions vinculades o properes a ell) va ser molt nombrosa, durant la República, tant a Barcelona com a les comarques. Aquest fet ja dona una idea de la incidència d'ERC en tot el territori català (com un mirall dels seus heterogenis votants) i de la voluntat d'influència del partit hegemònic en el sistema polític català, que va apostar per la premsa com una de les seves eines de desplegament ideològic. A grans trets aquesta és l'estructura de la premsa del partit al llarg de la geografia catalana.⁷⁶⁵

-Òrgan Oficials a Barcelona: són els butlletins de les entitats del partit i els setmanaris i publicacions periòdiques que explicitaven en el seu subtítol o en l'article editorial de presentació la seva afiliació al partit. Són publicacions

l'arribada de la República d'Abadal torna a la Lliga, i també serà director de *La Veu*. La seva faceta política i periodística va eclipsar durant uns anys la seva veritable vocació i professió: historiador. Ha estat el gran coneixedor i divulgador de la Catalunya carolíngia (i també d'una gran quantitat de recerques històriques i biogràfiques sobre Catalunya), una tasca que ja va començar el 1922 amb l'ajuda de l'Institut d'Estudis Catalans, i que l'acompanyat la resta de la seva vida.

⁷⁶² *Vegeu*, PORCEL, B. (1967, 39).

⁷⁶³ FIGUERES, J.M. (1994, 121).

⁷⁶⁴ “Ràdio Associació de Catalunya” i “L'Instant”. *L'Instant* [Barcelona] (1 de gener de 1936), pàg. 1.

⁷⁶⁵ Per aquesta classificació *vegeu*, IVERN, M.D. *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*. Vol. 2. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989. (Biblioteca Abat Oliba; 72), pàg. 467-537.

tan variades com els setmanaris: *El Poble*; *Estat Català*; *Mall*; *Ara!*; *Som!*, com a les més destacades. Pel que fa als butlletins d'entitats en són molt numerosos, de les joventuts, dels ateneus, casals... *Butlletí de la Falç*; *Centre d'Esquerra Republicana Dte.II*; *Butlletí de l'Ateneu Republicà de Gràcia*; *Joventut*; *Crit del Poble Nou*...

-Òrgans oficiosos a Barcelona: són aquelles publicacions que ni en el seu subtítol ni en l'article editorial del primer número no expressaven cap adhesió a ERC, però que en defensaven la ideologia. Era la major part de la premsa periòdica adherida al partit, per vies indirectes, però que suposaven un important instrument de penetració a l'opinió pública. Aquestes publicacions no eren propietat del partit, però sí d'una societat anònima dominada per persones addictes a ell. Són els grans diaris: *L'Opinió*; *La Humanitat*; *La Ciutat*;⁷⁶⁶ *Última Hora* i *La Rambla*. Pel que fa als setmanaris i publicacions periòdiques oficioses, primer de tot, i com veurem, també podríem considerar dins d'aquest grup el setmanari, després diari, *La Rambla*. Però n'hi havia altres amb una ideologia més marcada com *Fornal*; *Viscal*; *Pamflet*; *La Campana de Gràcia*...

-Premsa de comarques: l'organització territorial d'ERC es basava en la divisió comarcal de Catalunya, i la premsa, seguint el model, hi tenia una gran incidència. Són nombreuses les publicacions que es poden trobar arreu de la geografia catalana. Per destacar-ne algunes: a Lleida, *La Jornada*; *L'ideal*; *Crítica*; *Polèmica*; a Tarragona, *Avançada*; *Cap*; *Foment*; a Girona,

⁷⁶⁶ L'embrió d'aquest diari el podem trobar abans de la República i serà la primera capçalera en la història del periodisme barceloní que sortirà al migdia. Però tindrà una vida molt curta, del 14 de gener de 1931 a l'1 de febrer del mateix any. Era un diari que aglutinava gent de la futura ERC i d'AC i es declarava liberal i d'esquerres. Així podem trobar entre els seus redactors i col·laboradors: Josep Maria Massip (director); Xavier Regàs; Lluís Aymamí; Josep Maria Planes; Rossend Llates; Josep Pla; Joaquim Ventalló; Lluís Nicolau d'Olwer; Antoni Rovira i Virgili; Francesc Madrid; Domènec de Bellmunt... Però aquell diari va tornar a ressuscitar, de la mà d'ERC, durant la República. Després del fets d'octubre de 1934, *La Humanitat* va ser suspesa, i va ser substituïda per *La Ciutat* (del 13 de novembre de 1934 al 15 de gener de 1935). *Vegeu*, SOLÀ, LI. (1978, 83-89, 109-111). Amb els mateixos periodistes que *La Humanitat* en aquest diari podem trobar com a novetat el debut, singular, de Josep Escuder amb reportatges sobre els Estats Units. Es tracta de peces que analitzen la situació política i econòmica d'aquell país, i que són una mostra excel·lent de la gran visió i capacitat d'interpretació del periodista. *Vegeu*, per exemple, "El que diu i pensa el poble nord-americà de Mr. Roosevelt". *La Ciutat* [Barcelona] (23 de desembre de 1934), pàg. 12; "3.000.000.000 de dòlars despesos en vint-i-un mesos". *La Ciutat* [Barcelona] (26 de desembre de 1934), pàg. 8; "Els rics es tornem més rics i els pobres més pobres...". *La Ciutat* [Barcelona] (29 de desembre de 1934), pàg. 8.

L'Autonomista; Avançada; Acció ciutadana. I es podria continuar per poblacions com Vic, Granollers, Mataró, Sabadell, Manresa, Badalona, Terrassa...

Ara aturem-nos en els principals diaris d'ERC, i la seva voluntat ideològica, durant el període republicà:

-*L'Opinió* (1931-1934).⁷⁶⁷

El setmanari de combat, durant la dictadura, i pertanyent a un dels grups més influents d'ERC, *L'Opinió*, ja deixa clar, des de el seu primer dia de publicació, com a diari, els seus lligams amb ERC⁷⁶⁸ i el catalanisme:

“Avui l'Esquerra Republicana de Catalunya, més forta i disciplinada que mai, després de triomfar plenament en dues eleccions consecutives i d'haver contribuït més que cap altre partit del país a enderrocar la Monarquia borbònica, comença la publicació del seu diari, L'OPINIÓ. [...]. El triomf assolit vol dir que hem passat dels dies de simple lluita als dies de lluita responsable. Els homes de l'Esquerra Republicana de Catalunya accepten, sense vacil·lacions, aquesta responsabilitat i es preparen a lluitar, amb totes les forces, per dur a realització el programa del Partit. [...]. Si tots hi posem l'esforç màxim, arribarem a veure, en pocs anys, la nostra Catalunya fogar d'una esplèndida cultura i de nobles ideals polítics dintre d'una gran federació de Pobles hispànics”.⁷⁶⁹

Per Antoni Xirau, el primer director del diari,⁷⁷⁰ *L'Opinió* i ERC compartien els mateixos ideals: el dret de l'autodeterminació de Catalunya; laïcisme; transformació de la propietat privada en col·lectiva i la protecció de l'Estat als grups més desfavorits.⁷⁷¹ Segons Joaquim Ventalló, que agafaria el relleu com a

⁷⁶⁷ Val a recordar que el diari desaparegué després del Fets d'Octubre de 1934. El 1933 el grup de *L'Opinió* ja s'havia escindit d'ERC i fundà el Partit Nacionalista Republicà d'Esquerres, tot i que també entraria en els governs de Lluís Companys.

⁷⁶⁸ Aquell primer dia, Francesc Macià també escriurà unes paraules de benvinguda al diari.

⁷⁶⁹ “L'Esquerra Republicana”. *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1931), pàg. 1. Des de el primer dia, i fins el 8 de maig de 1932 el diari tenia com a subtítol “Diari d'Esquerra Republicana de Catalunya”. Era clara la necessitat del partit de tenir un diari, com explica la publicació: “Proclamada la República el 14 d'abril, el partit de l'Esquerra Republicana de Catalunya necessitava tenir un òrgan diari, i inicià de seguida les seves gestions encaminades a veure convertida en realitat el que era una necessitat imprescindible. Això no fou possible d'aconseguir fins el 4 de juny. En aquesta data aparegué L'OPINIÓ”, vegeu “Les quatre etapes de “L'OPINIÓ”. *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1932), pàg. 1.

⁷⁷⁰ Xirau només seria director dos mesos, des de l'inici del diari, el 4 de juny de 1931, fins al 31 de juliol. La resta de vida de la capçalera en seria director Joaquim Ventalló.

⁷⁷¹ XIRAU, A. “La “vella” Opinió”. *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1932), pàg. 4.

director, tot el seu treball és un acte de “fe”, i afirma que “La lluita política a Catalunya es planteja en el terreny periodístic d’una forma canibalesca i una mica canalla”, però el diari continuarà sent al seu lloc, “defensant la nostra veritat amb la mateixa fe, per Catalunya i per la República”.⁷⁷²

Ho resumia, Pere Comes, un dels fundadors del grup *L’Opinió* i ideòleg del diari: “Ara el Partit en marxa, triomfant la República, propera la llibertat essencial de Catalunya, L’OPINIÓ segueix treballant les consciències, i els homes que l’iniciaren, més units que mai en un pensament i en un ideari comú, vetllen els fruits de llur esforç”.⁷⁷³ Però el diari s’acomiadava el 10 d’octubre de 1934, després dels convulsos fets d’aquells dies, sense deixar d’abandonar mai la seva fe, en els seus ideals i en el futur:

“No ens aclaparen les adversitats i sabem fer el cor fort, quan vénen, per remuntar-les. A més a més tenim una fe absoluta en el triomf de la veritat, de la raó i de la justícia i ens simpatitza aquell proverbi alarb que fa: “Asseu-te a la porta de casa teva i veuràs passar el cadàver del teu enemic”. Vol dir que, catalans i republicans, si avui no ens pot satisfer el sistema de govern que hi ha a Catalunya i a la República, esperem que amb l’ajut de tots els que pensen i senten com nosaltres, vindran infal·liblement temps millors en els quals, amb l’experiència de les coses i dels fets, veurem acomplerta la realització dels nostres ideals”.⁷⁷⁴

*-La Humanitat (1931-1939):*⁷⁷⁵

⁷⁷² VENTALLÓ, J. “Amb la mateixa fe”. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1932), pàg. 5. Sobre l’actitud “canibalesca” i “canalla” Ventalló es refereix als enfrontaments del diari amb altres capçaleres com *La Publicitat* o *La Veu*, on, evidentment, hi ha un xoc d’idearis polítics.

⁷⁷³ COMES, P. “Els homes de “L’Opinió””. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1932), pàg. 5.

⁷⁷⁴ “Panorama”. *L’Opinió* [Barcelona] (10 d’octubre de 1934), pàg. 1.

⁷⁷⁵ Després de l’escissió del grup de *L’Opinió*, *La Humanitat*, el 9 de juliol de 1933, portaria el subtítol de “Portaveu Oficial d’Esquerra Republicana de Catalunya”. Val a recordar que *La Humanitat*, suspesa arran dels Fets d’Octubre, va ser substituïda per una capçalera que ja havia aparegut el 1931, *La Ciutat*. La primera editorial, del 13 de novembre de 1934 (el diari es va publicar fins el 15 de gener de 1935, després torna *La Humanitat*), tot i que molt moderada i cautelosa, pels moments polítics que s’estaven vivint, també es reafirma en uns principis bàsics i té unes clara evocació pel Govern català empresonat, els represaliats, les víctimes, així com la futura acció política: “Són moments de meditació. De molta meditació. Com a catalans i republicans que som. Com a homes conseqüents i com a ciutadans no pas de Barcelona, sinó de Catalunya. Esperem –i ho demanem amb tots els respectes que calgui- que ens serà permès, des d’aquest lloc, saludar els amics, els companys, els familiars, que circumstancialment no estan entre nosaltres. Que ens serà permès, també de recordar els que no hi seran mai

La vinculació amb ERC és clara i directa: el diari el va fundar i dirigir Lluís Companys. Després, quan seria escollit president de la Generalitat, el 1934, de la direcció se'n faria càrrec Josep Maria Massip. La comunió espiritual i messiànica del diari amb ERC ja s'esbatana el primer dia, el president Macià escriu unes ratlles saludant el diari,⁷⁷⁶ i l'editorial és tot un acte de fe cega a un líder i a la seva obra per Catalunya:

“En donar els nostres primers passos, volem ofrenar-los coralmant a l'Avi. Que la seva venerable figura, símbol dels nostres afanys i dels nostres ideals, ens acompanyi en aquesta aventura nostra. El seu amor immens a la humanitat tota, també el sentim nosaltres. Aquest amor al poble ha inspirat el títol del nostre diari. Catalunya, la República, el poble... Els tres grans amors d'en Francesc Macià, són també els nostres grans amors. Lluitarem, com calgui i on calgui, per Catalunya, la nostra terra, fins a veure-la més gran, més florent, més avançada, lliure i sobirana dels seus destins. Lluitarem per la República, digna i progressiva, que pròdiga en llibertats, uneixi els pobles amb llaços de cordialitat i afecte. Lluitarem per la democràcia, pel humils, per l'imperi d'una confraternitat universal, que engendri afectes i desterris els odis. Francesc Macià: us fem ofrena de la nostra obra”.⁷⁷⁷

Si *La Humanitat* es lliurava en cos i ànima a Macià, també faria el mateix amb Companys. Al reparèixer el diari, després, dels Fets d'Octubre, i al trobar-se el President, i el Govern, empresonats i a punt de judici, la capçalera tornada donarà la benvinguda així:

“En aquesta hora LA HUMANITAT saluda, amb especial fervor i amb adhesió fraternal, el seu fundador Lluís Companys, màxima figura de la democràcia republicana, que es

més. [...]. Seguim el nostre camí, a estones planer, a estones costerut i accidentat, amb la decisió del que persegueix una fita visible i palpable. Com més costa un fill, més se l'estima la mare. Com més difícil és el camí, més delit a devorar-lo”. *Vegeu*, “Vells amics”. *La Ciutat* [Barcelona] (13 de novembre de 1934), pàg. 1.

⁷⁷⁶ Això escriu Macià: “Em plau saludar “La Humanitat”, el nou diari que ve a defensar els ideals de la llibertat, de les altes llibertats, plenes d'anhels generosos i d'amor a la humanitat, que he defensat tota la vida”, *vegeu La Humanitat* (9 de novembre de 1931), pàg. 1. No seria l'últim cop que escriuria Macià, quan el diari va a passar a publicar-se al matí, el 9 de juliol de 1933, el president també significa la relació entre *La Humanitat* i ERC: “La Humanitat” diari del matí significa que l'Esquerra Republicana de Catalunya, conquereix una nova posició importantíssima en la lluita per la realització del seu programa: llibertats de Catalunya i reivindicacions socials”, *vegeu*, “Unes paraules del president Macià”. *La Humanitat* [Barcelona] (9 de juliol de 1933), pàg. 1.

⁷⁷⁷ “La Humanitat”. *La Humanitat* [Barcelona] (9 de novembre de 1931), pàg. 1.

troba avui pendent d'un procés que es convertirà en el procés polític d'una etapa històrica, a la presó Model de Madrid".⁷⁷⁸

Tot i aquestes ditiràmiques proclames els diaris polítics volien navegar sempre en aigües ambigües, tot i que era difícil dissimular la singladura, com recorda el periodista de *La Humanitat* Josep Maria Lladó: "Aquests diaris ideològics –*La Veü, L'Opinió, La Humanitat, etc.*- tothom sabia que eren d'un partit però no ho indicaven clarament. *La Humanitat* era, doncs, un portaveu d'ERC sense dir-ho [...]. però era el gran diari afí al partit".⁷⁷⁹

El mateix Lladó rememora una anècdota -tot i que succeïda durant els Fets de Maig de 1937- prou explícita per veure com s'enfilava la ideologia visible, i al mateix temps invisible, que embolcallava el diari. Lladó era director de la capçalera i li va demanar a Companys alguna consigna sobre la direcció que havia de prendre el diari respecte als aldarulls del Fets de Maig. El president respon: "Tu ja saps com penso jo, jo sé com penses tu, fes el que convingui pel partit i pel país, tu mateix".⁷⁸⁰

-*Última Hora* (1935-1938):

Com *L'Instant* seria l'aposta d'ERC per fer un diari modern, independent i adaptat als nous temps. Però com la resta de diaris, el catalanisme, formaria part bàsica dels seus propòsits, com argumentava en l'editorial del primer dia:

"Cosa obligada i grata és en aquest primer número de ÚLTIMA HORA, adreçar una fraternal salutació als nostres col·legues de Barcelona i de tota la República. A llarg de les jornades, podran produir-se discrepàncies, i fins i tot pugnes, segons sigui el terreny ideològic de cadascú i la major o menor passió de cada moment. [...]. Aspirem a servir el nostre poble català, aquesta gran democràcia fina, sensible i viva que és Catalunya.

⁷⁷⁸ "Necessitat de construir". *La Humanitat* [Barcelona] (16 de gener de 1935), pàg. 1.

⁷⁷⁹ FIGUERES, J.M. (1994, 96).

⁷⁸⁰ *Ibid.*, 96.

[...]. i una adhesió entranyable a la clara personalitat de la pàtria catalana i als qui l'han servida fins a tots els sacrificis de la vida, heus aquí les nostres bases d'acció".⁷⁸¹

I és clar, aquell primer dia de bateig del diari, tampoc es va poder estar de mostrar, clarament, la seva filiació política. Reproduint una nota de membres del Govern català, des de la presó, i empresonats arran dels Fets d'Octubre:

"Des de la presó de Cartagena hem rebut, a última hora d'aquesta tarda, aquest telegrama: "Celebrem naixença ÚLTIMA HORA que amb els fets del dia recull batec dels nostres sentiments de sempre. Barrera, Esteve, Gassol, Mestres". En igual sentit hem rebut una lletra dels nostres amics Lluís Companys, Joan Lluhí i Joan Comorera, des del Penal de Puerto de Santa Maria. No la reproduïm per la seva molta extensió".⁷⁸²

Era la dicotomia entre fer un diari modern, cosmopolita, però al mateix temps en l'òrbita del partit sense que es notés massa. Així ho relata un dels seus periodistes, Sempronio: "diari dels vespre que subtitulat "d'informació, crítica i reportatges", pretenia dissimular o almenys velar la seva dependència del partit d'Esquerra Republicana de Catalunya".⁷⁸³ Com el mateix Sempronio reconeix no es podia dissimular massa perquè el director era Josep Maria Massip, un dels periodistes més influents a ERC, i que tenia diversos càrrecs públics (havia estat regidor i diputat). Tot i que el pes periodístic cauria en el redactor en cap, Josep Escuder.

Aquella estreta relació del diari amb el partit era ben visible. Josep Maria Lladó recorda que, tant a *Última Hora* com a *La Humanitat* -el periodista, el 1936, treballava pels dos diaris-, "Gairebé cada vespre acudien a la redacció molts dels polítics més destacats de l'Esquerra Republicana".⁷⁸⁴ Moment on periodistes i polítics feien tertúlies i s'intercanvien informacions i orientacions.

-*La Rambla. Esport i Ciutadania* (1930-1936) / *La Rambla* (1936-1939):

⁷⁸¹ "La nostra aspiració". *Última Hora* [Barcelona] (13 d'octubre de 1935), pàg. 1.

⁷⁸² "Des de la presó...". *Última Hora* [Barcelona] (13 d'octubre de 1935), pàg. 1.

⁷⁸³ ARTÍS, A.A. (Sempronio). "Josep Escuder, estel fugaç del periodisme barceloní". *Annals del periodisme català*. (Setembre de 1987), núm. 13, pàg. 10.

⁷⁸⁴ LLADÓ, J.M. "Els temps dels diaris polítics, òrgans oficiosos dels partits". *Capçalera*. (Març de 1994), núm. 50, pàg. 20.

Inclou el setmanari i el diari dins dels periòdics d'ERC per una raó clara el seu propietari era Josep Sunyol i Garriga. Home d'ERC, i amb càrrecs, ja que, per exemple, havia estat diputat de la formació. El director Josep Maria Massip i Joaquim Ventalló,⁷⁸⁵ dos periodistes d'ERC. Durant la dictadura, Sunyol i el seu setmanari seran propers, per un costat, a AC, i per l'altre als sectors més d'esquerres, però catalanistes i republicans, amb aquesta barreja ideològica es feia la publicació. Ja amb l'arribada de la República el setmanari catalanista i republicà anirà derivant cap al terreny ideològic d'ERC, igual que després farà el diari, però sense referir-s'hi directament, tot i que els postulats són els mateixos.

Anem per parts. El setmanari, que unia esport i política, havia nascut, el 1930, com una arma de combat contra la dictadura,⁷⁸⁶ i amb voluntat catalanista, a l'acomodar-se el setmanari, el gener de 1936, per donar pas al diari, així ho recordava:

“Aquesta transformació⁷⁸⁷ era una exigència patriòtica i el públic català ens acollí amb veritable entusiasme. Era el temps de la dictadura de Berenguer i, al cap de poques setmanes de vida, “La Rambla”, que sortia a multa per número, fou suspesa per ordre de l'autoritat. Nosaltres no transigirem i [...]. realitzarem les campanyes proamnistia dels presos de Garraf, la campanya pro Macià, aleshores exiliat, i prestarem el nostre suport a les eleccions del 12 d'abril de 1931, que portaren la República”.⁷⁸⁸

Pel seu propietari, Josep Sunyol, el setmanari feia “més eficaç l'obra patriòtica de tots”.⁷⁸⁹ Antoni Rovira i Virgili glossaria la ideologia d'aquella publicació:

⁷⁸⁵ El mateix Ventalló explica com Macià el va cridar per incloure'l a les llistes d'ERC, perquè volia periodistes professionals entre els candidats. Ventalló va ser escollit regidor per l'Ajuntament de Barcelona. *Vegeu*, SARDÀ, Z. “Joaquim Ventalló. Parlant clar”. *Serra d'Or*. (febrer de 1988), núm. 340, pàg. 14.

⁷⁸⁶ En fa esment Claudi Ametlla: “A Catalunya, un setmanari polític –La Rambla, fundat i sostingut per Josep Sunyol i Garriga, futur diputat de l'Esquerra afusellat els primer dies de la guerra- fou el principal debellador de la Dictadura, en una campanya un poc esquinçada que li valgué una gran popularitat”. AMETLLA, C. (1979, 63).

⁷⁸⁷ Fa referència a que el setmanari va substituir *La Nau dels Esports*, apareguda el 7 d'octubre de 1929.

⁷⁸⁸ “La Rambla de Catalunya”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (6 de gener de 1936), pàg. 1.

⁷⁸⁹ “El sopar del cap d'any de “La Rambla de Catalunya”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (23 de febrer de 1931), pàg. 12.

“El vostre no és un periòdic d’una orientació determinada, però sí sempre fidel al triple ideal del liberalisme, catalanisme i esquerranisme. Per damunt de la diversitat de tendències dels homes de LA RAMBLA, plana com a llaç d’unió el sentiment de catalanitat i liberalisme. [...]. Quant entre nosaltres existeixi alguna diferència, recordem-nos que tots ens hem de trobar en el treball comú per l’ideal patriòtic, per la nostra Catalunya”.⁷⁹⁰

Amb la voluntat de seguir els mateixos passos que *L’Instant* i *Última Hora*, *La Rambla*, el gener de 1936 passa a ser diari.⁷⁹¹ Aquell diari que “fou de l’esquerra”, com recorda Anna Murià,⁷⁹² viurà poc temps de normalitat per la cavalcant guerra que va arribar. En la seva primera editorial ja deixa constància dels seus principis polítics:

“En aparèixer avui com a diari, LA RAMBLA saluda els seus lectors i amics, i amb una major efusió aquells que per estar a la presó o a l’exili no poden compartir amb nosaltres la tasca que, en aquesta hora de recobrament de l’autonomia de Catalunya i de les essències republicanes del 14 d’abril, anem a emprendre. [...]. Per Catalunya i per la República, aquest seran els nostres mots d’ordre, que en aquests moments volen dir per l’amnistia, pel restabliment íntegre de l’Estatut de Catalunya, és a dir, PER LA LLIBERTAT”.⁷⁹³

El director en serà Joaquim Ventalló, que ja havia dirigit la darrera etapa del setmanari. Ell mateix explica la eina política en que es convertiria el diari:

“Tots aquests anys “La Rambla” era setmanari, però a començ del 36, en anunciar-se les eleccions que havien de tenir lloc el 16 de febrer, “La Rambla” es convertí en diari del vespre i així pogué anar fent campanya catalana decidida, que ens dugué al consegüent triomf del Front Popular de les esquerres, a l’amnistia dels trenta mil presos que hi havia a les presons des del 6 d’octubre del 1934, i a l’alliberament del Govern de la Generalitat que estava als presidis de Cartagena i de Puerto de Santa Maria”.⁷⁹⁴

⁷⁹⁰ *Ibid.*

⁷⁹¹ Fins que va ser segrestat pel PSUC, el febrer de 1937, el diari portava el subtítol de “Diari Catalanista de les Esquerres”.

⁷⁹² FIGUERES, J.M. (1994, 25).

⁷⁹³ “Salutació”. *La Rambla* [Barcelona] (9 de gener de 1936), pàg. 1.

⁷⁹⁴ VENTALLÓ, J. “Una mica d’anecdota”. *Avui* [Barcelona] (21 d’agost de 1977), pàg. 20.

3.7.3 Acció Catalana

El 1922, quan neix Acció Catalana, una de les primeres pensades del partit és crear un diari catalanista per propagar les seves idees. El símbol del partit serà *La Publicitat* (i després també el setmanari *Mirador*). La formació, amb molta esperança política de futur, assolirà minsos resultats a la pràctica. La premsa d'AC, a nivell de Catalunya, serà també el reflex d'aquestes deleroses ganes de governar, però que es van esvair. Tot i això, la gran influència en la societat catalana de les seves principals capçaleres va anar molt més enllà d'aquell partit d'intel·lectuals que no va saber connectar amb el poble. Aquesta és una petita radiografia de la premsa d'AC a Catalunya:⁷⁹⁵

-Premsa a Barcelona ciutat: *La Publicitat* serà l'òrgan més important, i d'una vàlua, en tots els nivells, enorme. La publicació ja és una imatge de les aspiracions del partit. El 1927 també comptarà amb *La Nau* de Rovira i Virgili; el 1929 amb *Mirador*. Tres publicacions d'un alt nivell i d'una forta influència, que ja haguessin volgut molts d'altres partits.

En un altre sentit també es pot parlar de *La Revista de Catalunya*,⁷⁹⁶ creada, el 1924, per Rovira i Virgili i després, a partir de 1930, dirigida per Ferran Soldevila. És una de les revistes de més qualitat d'aquells dies i on hi escriu la *intelligentisia* del país. A Barcelona també trobarem la premsa portaveu de les entitats del partit dels diferents districtes, per exemple, *Llebeig*, portaveu d'AC de la Barceloneta; *Butlletí de l'Ateneu Nacionalista Barcelona Vella*; o *Acció*, portaveu de l'Ateneu Catalanista Republicà de Sant Martí.

-Premsa de comarques: aquesta premsa es desenvolupa tard pel partit, fins 1930, i s'accelera el 1931 amb la reincorporació d'Acció Republicana de Catalunya, a AC, i la creació d'Acció Catalana Republicana (o Partit Catalanista

⁷⁹⁵ BARAS, M. (1984, 399-411).

⁷⁹⁶ Va aguantar fins el 1938, tot i que a l'exili aparegué irregularment, i actualment continua publicant-se. Era una revista de crítica, assaig i creació. Novament amb una voluntat d'emmirallar-se amb les grans publicacions europees d'aquest caire com la francesa *La Nouvelle Revue Française*. Amb intenció independent però orientada cap a una ideologia liberal esquerrana, com AC. El planter de redactors i col·laboradors compta amb les millors signatures del país: Josep Pla, Lluís Nicolau d'Olwer, Domènec Guansé, Carles Riba, Josep Carner, Prudenci Bertrana, J.V Foix... *Vegeu* TÀSIS, R.; TORRENT, J. (1966, 639, 640).

Republicà). Tot i l'escassa incidència del partit fora de Barcelona, aconsegueix tenir una sèrie de capçaleres, no gaires, però significatives. Passarà el que passa amb el partit: la influència cultural i social és superior a la política.

A la zona dels voltants de Barcelona trobem *Marinada* (Badalona); *Lluita* (Mollet del Vallès); *Garba* (Sant Cugat); *l'Avui* (Terrassa); *Camí* (Sant Feliu de Llobregat)... I cap a les comarques centrals una capçalera important com el *Diari de Vich*; o *L'Ideal* (a Manresa i a Igualada). A Girona hi ha *Vibració*, *Esclat* (Banyoles); *Ara* (Palafrugell)... El partit tindrà a les comarques de Tarragona un puntal amb el diari *Les Circumstàncies* (Reus); però també d'altres publicacions com *Lluita* (Valls); *Acció* (Tortosa)... Pel que fa les comarques lleidatanes, bàsicament, trobem el setmanari *Occident*. Tot és reflex del partit que, per exemple, no tenia veu de paper a ciutats com Sabadell o Tarragona (tot i tenir-hi entitat política), o l'Hospitalet de Llobregat, Figueres, i Vilanova i la Geltrú, on no hi havia cap implantació.

Ara fixem-nos en la línia ideològica que defensaven els principals diaris del partit:

-La Publicitat (1922-1939):

Símbol del que vol ser el partit. Ja que catalanitza, el 1922, l'antiga *Publicidad*. "Cirurgia nacionalista",⁷⁹⁷ l'editorial del primer dia és tota una exaltació del sentiment catalanista:

"La reconquesta del nostre diari comença per l'esperit, i ha acabat pel cos. La catalanitat entra en aquestes planes per les idees; i ha vingut el moment que s'ha fet seves fins les lletres. En l'assalt patriòtic d'aquest castell, ja havem pujat dalt de tot, ja som al títol del diari. Les dues D del nom castellà han caigut, velles de 45 anys. Les dues T catalanes ostenten l'alegria de la victòria. Per damunt les lletres de la capçalera nova, flameja invisible però ben present, la bandera de Catalunya. Ha estat això com una operació de cirurgia nacionalista. [...] Uns quants patriotes catalans havem realitzat, sense grans crits i sense grans gesticulacions la conquesta d'una fortalesa, i l'havem armada per a la lluita nacional".

⁷⁹⁷ "Cirurgia nacionalista". *La Publicitat* [Barcelona] (1 d'octubre de 1922), pàg. 1.

Quedava clar, com diria Carles Capdevila, el seu director, que el diari, des de aquell moment, es devia a Acció Catalana i al catalanisme: “LA PUBLICITAT era el diari d’”Acció Catalana”, el catalanisme havia conquistat un baluard nou; havia eliminat un adversari i havia guanyat un combatent”.⁷⁹⁸ “La creació més reeixida del partit, credo polític i pa espiritual d’alguns milers de catalans que hi combregaren cada dia, fins que la guerra civil la destruï”,⁷⁹⁹ escriurà Claudi Ametlla. El diari es converteix en bandera de tot això i farà onejar els seus principis, els mateixos que AC: “Catalanisme, Liberalisme, Democràcia i República”, al servei de “la causa del catalanisme”.⁸⁰⁰

El diari és símbol, perquè és l’únic que s’ha catalanitzat (dels que s’escriuen en castellà), és “la feina que caldria completar i l’exemple que caldria seguir”, proclama el redactor Àngel Ferran.⁸⁰¹ Aquella importància de la premsa de partit també la veia Ramon Peypoch, un dels prohoms d’AC: “[...] hagueren uns amics que tingueren una visió clara de la força que en la lluita per Catalunya representava la premsa catalana, i volgueren donar vida a un diari que defensés els ideals del nostre poble”.⁸⁰²

-*Mirador* (1929-1937):

El setmanari impulsat pels factòtums d’AC, segueix les mateixes premisses que el partit: pau social, catalanitat, cultura, estabilitat social, l’emmirallament a Europa d’una Catalunya que desitja normalitzar-se.⁸⁰³ Seguirà

⁷⁹⁸ CAPDEVILA, C. “La creació i la vida de LA PUBLICITAT”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 d’octubre de 1935), pàg. 3.

⁷⁹⁹ AMETLLA, C. (1979, 42).

⁸⁰⁰ “Aniversari”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 d’octubre de 1935), pàg. 1.

⁸⁰¹ FERRAN, A. “La catalanització de LA PUBLICITAT”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 d’octubre de 1935), pàg. 3. Àngel Ferran (1892-1971) era un dels periodistes d’aquell nucli fidel a AC i a les seves publicacions, fou redactor de *La Publi*, *Mirador* i el *Be Negre*. Al diari feia les informacions de l’Ajuntament, tot i que Ferran era humorista, faceta que va desplegar plenament al corrosiu *Be Negre*. Però també a les seves cròniques municipals, i als seus comentaris cinematogràfics. Com record Jaume Passarell, Ferran, també tenia una visió imaginativa i visionària de la realitat: “[...] no parava mai de fer-ne d’humorista. [...]. A les ressenyes que redactava de les sessions de l’Ajuntament hi posava més coses de les seves que no pas de les que deien les regidors”. L’humorisme com una recepta per la realitat: el contrast d’unes idees contraposades, l’una seriosa, l’altra grotesca. El que feia, Ferran, per Passarell “era una cosa molt seriosa”, precisament per aquella “fidelitat” al servei d’una manera pròpia de veure les coses. *Vegeu*, PASSARELL, J. (1971, 85-87).

⁸⁰² PEYPOCH, R. “L’exemple de LA PUBLICITAT”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 d’octubre de 1935), pàg. 6.

⁸⁰³ GELI, C.; HUERTAS, J.M. (2000, 73).

l'estela ideològica de *La Publi*, però el setmanari tindrà uns ulls culturals. Un altre tarannà: “un exemple de bon gust, d'interès per les coses d'esperit i d'una sana política catalana”,⁸⁰⁴ dirà Claudi Ametlla. El setmanari, però, també farà combregarà amb els ideals catalanistes:

“MIRADOR va néixer en uns moments difícils per al nostre poble, però en els quals aquest prenia consciència d'ell mateix preparant les jornades glorioses del demà. [...]. Que la lliçó no sigui estèril. En reprendre consciència de la seva personalitat, els catalans han de tenir en compte que si la missió de Catalunya ha estat aportar la República a Espanya, ara ha d'ésser la de portar les lluites polítiques d'aquesta el sentit constructiu indispensable per a la grandesa de Catalunya i de la República”.⁸⁰⁵

-*La Nau* (1927-1933):

El diari va navegar, com hem vist, amb molts problemes econòmics, d'infraestructura, de direcció... I també degut a la política. Obra d'Antoni Rovira i Virgili, home d'AC, després, amb l'escissió del partit, el 1930, quan es forma Acció Republicana de Catalunya, el diari, servirà aquest ideal. Però va durar poc, ja que el 1931 es torna a fusionar amb AC. I una altra volta ideològica serà el 1932 quan *La Nau*, com veurem, passarà a Unió Democràtica de Catalunya i Rovira i Virgili ja havia ingressat a ERC.

El diari té la petjada del catalanisme, insubornable, de Rovira i Virgili, que ja havia contribuït a catalanitzar *La Publi* i que s'erigia com un dels grans teòrics, i propagadors –a la premsa, amb discursos, als llibres- del catalanisme.⁸⁰⁶ A la primera editorial, de 1927, deixa clar que és un diari “liberal i democràtic”,⁸⁰⁷ i que “El nostre principi de convivència humana i catalana és la tolerància activa”. I en diverses ocasions (com el dia que el diari feia dos anys) reafirmarà el seu ideari com a “diari català, d'Esquerra Republicana”.⁸⁰⁸ Uns sentiments harmoniosos amb AC.

Fins i tot, el diari, del novembre de 1931 a l'abril de 1932, període en el qual va ser una cooperativa regida pels treballadors -des de que el deixa Rovira

⁸⁰⁴ AMETLLA, C. (1979, 88).

⁸⁰⁵ “Els sis anys de “Mirador””. *Mirador* [Barcelona] (7 de febrer de 1935), pàg. 1.

⁸⁰⁶ Vegeu BLADÉ, A. *Antoni Rovira i Virgili i el seu temps*. Barcelona: Dalmau: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1984. (Fundació Salvador Vives Casajuana; 89).

⁸⁰⁷ “El nostre diari”. *La Nau* [Barcelona] (1 d'octubre de 1927), pàg. 1.

⁸⁰⁸ “Editorial”. *La Nau* [Barcelona] (1 d'octubre de 1929), pàg. 1.

i Virgili fins que agafa les regnes UDC-, malgrat, declarar-se independent de qualsevol partit reafirma els seus anhels de catalanitat: “[...] totalment deslligada [LA NAU] de tota actuació de partit i enfortida, rejuenida millor dit, en el seu amor a Catalunya. No tenim altre fe que la fe en la nostra pàtria ni altre camí a seguir que el que mena al triomf definitiu”.⁸⁰⁹

3.7.4 Unió Democràtica de Catalunya

Partit creat al 1931, i partit frontissa. Neutral entre els dos grans blocs d’esquerres i dretes. Era de dretes i catòlic, però ben allunyat de l’integrisme catòlic espanyol, i l’extremisme conservador, era plenament catalanista i democràtic. Estava a mig camí de tot, però en el seu lloc. I va escollir la premsa per començar a alçar la veu, segons l’històric dirigent d’UDC, Hilari Ragner: “Al marge de la reduïda acció parlamentària, UDC actuava sobre l’opinió pública a través de la premsa”.⁸¹⁰ Tindria un diari important: *El Matí*, que tot i no ser un diari oficial del partit, generalment, es mostra afí a ell, i allà hi escriuen molts dels dirigents d’UDC, com per exemple, Pau Romeva, que tenia columna diària.

El diari oficial arribaria l’abril de 1932, al fer-se el partit amb *La Nau*, però la càrrega econòmica –així també com el poc èxit electoral del partit, que hagués pogut ser un motiu de revifament- fa que aquella aventura acabi el gener de 1933. També com a premsa orgànica dependent del partit podem trobar l’*UDC-Butlletí*, que serà substituït pel setmanari *El Temps*. En aquestes fulles és on es desenvoluparan les línies d’acció política d’UDC. I a la resta del territori català, la premsa propera era ben minsa, *Combat* a Girona; *L’Intransigent* a Ripoll; *Som-hi* a Badalona i *Tramuntana* a Castelló d’Ampúries.

També tenia el partit la simpatia d’algunes publicacions catòliques catalanes amb un ideari democràtic, com la revista *La Paraula Cristiana*; el setmanari *Defensa Obrera* o la publicació *Flama*.⁸¹¹ Depèn com es miri una

⁸⁰⁹ “Editorial”. *La Nau* [Barcelona] (7 de desembre de 1931), pàg. 1.

⁸¹⁰ RAGUER, H. *La Unió Democràtica de Catalunya i el seu temps. (1931-1939)*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1976. (Biblioteca Abat Oliba; 7), pàg. 276.

⁸¹¹ *Ibid.*, 273-285 i també CHECA, A. (1989, 236-237).

xarxa prou significativa per un partit nou i petit. Guaitem ara els compromisos ideològics del principal diari afí, *El Matí* i la curta incursió a *La Nau*:

-*El Matí* (1929-1936):

Abans caldria aclarir les singulars, però importants relacions entre UDC i el diari. Per Josep Maria Capdevila, directori de la publicació: “Ni aquest partit intervingué mai en les directives del diari, ni el diari intervingué per res en les directives del partit. Eren lligams de col·laboració natural, d'aquells que donen eficàcia a les doctrines”.⁸¹² Hilari Ragner fa notar aquesta eficàcia del diari pel partit:

“Tot amb tot, l'acolliment que *El Matí* va dispensar sempre –unes èpoques més i altres una mica menys- a l'actuació d'UDC i a les seves notes li assegurava un auditori preciós entre el catolicisme català obert que era el seu humus vital, i en aquests sentit potser podríem dir que *El Matí* era més important per a UDC –i per això n'hem parlat ara extensament i l'hem hagut de citar constantment al llarg d'aquestes pàgines- que no pas la premsa específicament seva”.⁸¹³

El compromís del diari amb el catalanisme és clar, de fet serà un dels seus pilars, com ja anuncia el dia del seu naixement: “Del compliment dels tres deures, religiós, patriòtic i moral, esperem treure aquesta alegria pregona que il·lumini internament totes les nostres paraules, a començar pel títol, que ja n'és evocador”.⁸¹⁴ En aquest sentit entenia el fet català com quelcom normal, i per això lluitava, com recorda Josep Maria Capdevila: “Sortia en la llengua del país amb la mateixa naturalitat que un diari de París surt en francès i un diari de Londres en anglès. [...]. És que el diari era fet únicament per servir al país. No tenia cap esperit de domini”.⁸¹⁵

Era una tercera via. Crític amb els conservadors, el conservadorisme moral, els socialistes, els anarcosindicalistes... Una aposta progressista en una època d'extremes. Una defensa del benestar per a la majoria i eradicació del

⁸¹² CAPDEVILA, J.M. “Com fou fundat “*El matí*””. *Serra d'Or*. (15 d'octubre de 1969), núm. 21, pàg. 30.

⁸¹³ RAGUER, H. (1976, 283)

⁸¹⁴ “Als lectors”. *El Matí* [Barcelona] (24 de maig de 1929), pàg. 1.

⁸¹⁵ CAPDEVILA, J.M. “Com fou fundat “*El Matí*””. *Serra d'Or*. (15 d'octubre de 1969), núm. 121, pàg. 27, 30.

luxe burgès; l'aposta per la República, l'Estatut i escoles catalanes, dins una confessionalitat catòlica moderna i catalana.⁸¹⁶

I així es mantenia fidel, al seus dos ideals impertorbables, com recordava en el seu cinquè aniversari: “Hem posat mans a l'obra amb el màxim entusiasme, convençuts que així podíem servir eficaçment els dos únics ideals nostres –Fe i Pàtria-, però hem de reconèixer que tot just som al començament”.⁸¹⁷

-*La Nau* (1927-1933):

L'abril de 1932 UDC va fer-se amb el diari. I ho va fer, com recorda Esteve Busquets, que va ser-ne redactor en cap aquells dies demòcrata cristians, perquè “Un partit sense diari no podia caminar”.⁸¹⁸ Ell hi va anar a parar des de *El Matí*, com d'altres redactors. Una línia de connexió ideològica, tot i que com afirma Busquets: “Encara que no figuréssim a les files del partit, potser ens tenien més confiança políticament, ja que els altres redactors procedents de *La Nau* vella semblaven més aviat –no diem si ho eren esquerrans”.⁸¹⁹ Però el flamant vernís d'UDC, amb el seu ideari de catalanitat⁸²⁰ i catolicisme progressista, no va poder desplegar-se durant massa temps.

Malgrat l'esforç del partit, la càrrega financera de *La Nau* era generosa, a més, UDC, aquell gener de 1933 que desapareix el diari, si a les eleccions del novembre hagués obtingut alguna acta, el moviment del partit, i el diari, se n'haurien beneficiat, però davant del fracàs van haver de plegar les veles.⁸²¹ L'editorial de l'últim dia, ja és un reflex, d'aquest desencís malgrat que la voluntat era tornar:

“L'empresa que des de l'abril de l'any passat ha finançat la publicació de LA NAU, ha pogut convèncer-se de l'existència d'un important i creixent sector de l'opinió interessat

⁸¹⁶ PUIG, M. “L'opció social d'El Matí (1929-1936). *Periodística*. (2001), núm. 10, pàg. 51-57.

⁸¹⁷ “Han passat cinc anys”. *El Matí* [Barcelona] (27 de maig de 1934), pàg. 12.

⁸¹⁸ BUSQUETS, E. (1976, 101).

⁸¹⁹ *Ibid.*, 102.

⁸²⁰ Per exemple, com *El Matí*, *La Publicitat* i d'altres diaris catalans, la catalanitat ja era una norma de la casa, el diari no deixa de repetir a les seves pàgines que “LA NAU” no publicarà altres notes que les siguin rebudes redactades en català”, vegeu *La Nau* (21 de gener de 1933), pàg. 1.

⁸²¹ RAGUER, H. (1976, 284).

en ella. I que desitja anhelosament un gran diari català de nit. [...]. Darrerament, la nostra empresa inicià unes esforços en aquest sentit. Però l'experiència li ha demostrat que, per aconseguir un gran diari català de nit, agradós al gran públic, les millores han d'ésser molt més radicals. Per a poder dur-les a un prompte i ben eficaç compliment, la nostra empresa ha cregut convenient de suspendre durant uns dies la publicació de LA NAU i d'aquesta manera intensificar les gestions i redoblar els esforços per tal d'assolir el fi proposat com més aviat millor".⁸²²

El diari no va tornar a aparèixer.

⁸²² "Un parèntesi". *La Nau* [Barcelona] (21 de gener de 1933), pàg. 1.

4. La televisió de paper. El naixement del somni televisiu a Catalunya (1931-1936)

Aquest capítol radiografia el somni televisiu català i els intents de dur-lo a terme durant el període republicà. Uns anhels televisius que són conseqüència de l'esperit d'una societat il·lusionada pel progrés i d'un periodisme que estableix un pacte amb la realitat alhora proper i imaginatiu, fet que permet que les informacions sobre la televisió apareguin a la premsa i el somni televisiu es cregui que pot esdevenir visible.

4.1 On es mira i com es mira la televisió de paper

Amb les informacions que ofereixen els diaris catalans del període republicà la televisió es començava a veure al nostre país.⁸²³ Som davant d'una televisió de paper: imaginada i feta imaginar per la premsa. Gràcies a un periodisme basat en la mirada, molt visual: una concepció molt televisiva. Amb aquelles informacions aquell invent saltava a l'arena mediàtica. De mica en mica aquella realitat s'anava fent lloc en les diferents capçaleres d'aquells dies que, com la televisió, també tenien una voluntat de masses.

Les informacions sobre televisió es trobaven, bàsicament, a les pàgines de radiodifusió dels diaris. Unes pàgines que acostumaven a tenir una periodicitat setmanal. Tot i que, pràcticament, tota la premsa oferia, diàriament, informació sobre la programació radiofònica de la jornada. Trobem doncs una televisió que entrava agafada de la mà de la ràdio, un dels mitjans més populars del període.

Aquelles pàgines de ràdio, que ja es podien començar a veure en els diaris catalans dels anys de la dictadura de Primo de Rivera, agafaven embranzida amb la República. I seguint el model de totes les manifestacions de modernitat que apareixien a la premsa de l'època, com les seccions de cinema,

⁸²³ Com es veurà més endavant, però, durant els anys de la dictadura de Primo de Rivera –i també abans– les publicacions catalanes ja començaran a oferir informacions sobre la televisió.

espectacles, motor, viatges, moda... S'anaven fent cada dia més completes i atapeïdes. Des de la programació radiofònica diària, a les informacions sobre qualsevol aspecte relacionat amb la radiodifusió: notícies de l'estranger, reportatges sobre el món de la radiodifusió, informacions tècniques... També les cartes dels lectors demanant consells tècnics, la publicitat...

Cal tenir en compte que la radiodifusió, i dins aquest terme s'inclouïa la televisió, estava molt lligada a la política. Especialment pels anhels d'una radiodifusió catalana defensada i promulgada pels sectors catalanistes. Així, com veurem, els fets d'octubre de 1934, amb l'arravatament de la legalitat política catalana i la suspensió de diaris, també afectaran a les pàgines de radiodifusió, que reduiran un espai considerable i fins i tot, en molts casos, desapareixeran. Tot començarà a tornar a la normalitat al llarg de 1935, i especialment als inicis de 1936.

Però el sollevament de juliol de 1936 i la Guerra Civil esborraran, definitivament, dels diaris les pàgines de radiodifusió. Els periòdics hauran de reduir pàgines per l'escassetat del paper, i a les capçaleres governaran, fonamentalment, les informacions propagandístiques i bèl·liques, així com les seccions d'espectacles per tal d'alleugerir i distreure del drama una societat totalment fora de control, desorientada i adolorida. En aquest sentit la contesa és també la mort de la televisió a la premsa i la trencadissa i enterrament del somni televisiu a Catalunya. La televisió, aleshores, també es converteix en metàfora del país: del que havia de ser i no va ser, del que s'havia de veure i no es va veure.

Per fixar una mena de breu mapa introductori sobre les pàgines de radiodifusió de les publicacions seleccionades en aquest treball, ofereixo uns trets característics i dades sobre les mateixes, referents al període 1931-1936, que és l'analitzat pel que fa a l'aparició d'informacions televisives:

4.1.1 Publicacions diàries

Les informacions sobre televisió -igual que les seccions de radiodifusió- a la premsa diària del període republicà tenen unes característiques comunes i

enllacen amb els valors d'aquell periodisme. Es podria començar dient que les diferents signatures van circulant, indistintament, per les diferents capçaleres. És aquesta ja una herència de les informacions sobre ràdio, i de la pugna per la radiodifusió catalana. Ja que la majoria de les notícies les signen persones de l'òrbita de RAC, i és clar, dels cercles catalanistes. En aquest sentit, es fàcil trobar articles o notícies televisives repetides.

A part de l'opinió autòctona, hi ha també notícies reproduïdes de mitjans estrangers, així com dels esdeveniments televisius de fora. Un fet obvi d'observació de la realitat més palpitant, que en matèria televisiva, succeïa als països més avançats del món.

També coincideix tota la premsa diària en anar reorganitzant les seves seccions de radiodifusió i adaptant-les (disseny, volum informatiu) al ritme dels temps i dels progressos televisius. En aquest sentit, però, els fets d'octubre de 1934 marquen, en tots els sentits, una davallada, i fins i tot desaparició, del gruix informatiu -a part de les suspensió temporal de molts diaris- de les seccions de radiodifusió i, per tant, de la televisió a la premsa.

Això es recuperarà amb l'arribada dels diaris moderns i populars a partir de 1935 (sobretot *L'Instant* i *Última Hora*), que ja començaran a assenyalar la importància que podia tenir la televisió en la realitat (incorporació de fotografies, articles de periodistes "importants"...). Temps no n'hi haurà massa, ja que el 18 de juliol de 1936, alterarà la realitat de tot l'estat i, per tant, també de la premsa i dels desigs televisius.

Però, en general, les informacions sobre televisió a la premsa catalana són com un bloc comú. Una mateixa voluntat de mirar una realitat que havia d'esdevenir, i el desig que arribés, així com que aquesta fos catalana.

-La Veu de Catalunya (1899-1937):

Ja abans de l'inici de la República el diari tenia una pàgina setmanal de ràdio amb el títol de "Radiotelefonía". I diàriament s'oferien les freqüències i les programacions de les emissores al "Carnet del radioient". El 22 de setembre de 1932, la secció canviava de nom, i s'adequava als nou temps amb la capçalera, prou significativa, de "Tele-Ràdio", la periodicitat era la mateixa. A partir de

principis de maig de 1933, i amb el canvi de format de diari (ja no és llençol, és *tabloide*) la secció de radiodifusió era, pràcticament, diària.

El veritable canvi es produirà a partir del gener de 1935, que es quan es comença a publicar *L'Instant*, l'altre diari promogut pel partit afí a *La Veü*, La Lliga. *L'Instant* pretén ser un diari modern que uneixi premsa i radiodifusió, per tant, es farà amb les informacions sobre radiodifusió que hagués pogut publicar *La Veü*. Per això, des de el 25 de gener d'aquell 1935, la secció de radiodifusió de *La Veü* (que ara s'anomenarà sobriament "Ràdio") surt, més o menys, cada quinze dies. I ja al maig de 1935 desapareix com a tal, i només, de tant en tant, apareixen informacions esporàdiques.

El darrer canvi es produirà el febrer de 1936 amb la secció "Teatre*Cinema*Ràdio", que és un calaix de sastre on es poden trobar informacions de tots aquests assumptes. I a mode d'observació, i ho assenyalo ara, però com passarà amb el demés diaris, ja a partir de finals de 1936 anirà reduint pàgines, per l'escassetat del paper, fet que sobretot afectarà a les informacions radiofòniques enteses com eminentment informatives, perquè a nivell propagandístic tindran un relleu fonamental.

-La Publicitat (1922-1939):

Una altra de les capçaleres històriques de la premsa catalana que, des de feia anys ja comptava amb secció de radiodifusió. El diari d'Acció Catalana, ja amb l'adveniment del nou cicle polític, compta amb la secció de "T.S.F."⁸²⁴ (o "La T.S.F.") és, pràcticament, diària. Com els demés diaris és una secció amb notícies, reportatges, consultes, publicitat... I, és clar, la programació i les freqüències de les emissores.

A *La Publi* el veritable canvi, sobretot de disseny, es produirà el 24 de febrer de 1935, ja que la secció passarà a anomenar-se "Radiodifusió" i sortirà cada diumenge. Aquesta variació ja respon a reestructuració del diari que, a partir d'aquell diumenge, potenciarà aquesta secció al costat d'altres com "La dona i la llar" i "Una estona amb els infants". I així continuarà, almenys, fins a finals de juliol de 1936.

⁸²⁴ Més d'algun cop també es pot trobar l'epígraf de "Ràdio".

-La Humanitat (1931-1936):

Un dels diaris d'ERC comença la seva publicació ja iniciada la República, concretament, el 9 de novembre de 1931. Des de el 3 de setembre oferirà "El dijous radiotelefònic". Però diàriament tindrà la secció "Retransmissions", basada en breus sobre el món de la radiodifusió, així com l'apartat "Ràdio", que mostrarà la programació i freqüències.

Durant un any, del gener de 1932 al gener de 1933, la pàgina "Els dijous radiotelefònic" desapareixerà, i, en el seu lloc, emergirà "La pàgina de la dona", de caire reivindicatiu. Ja a partir d'aleshores el diari no tindrà una secció fixa de radiodifusió (pel que fa a la programació i freqüències sí), i totes les informacions seran esporàdiques i desordenades al llarg de les pàgines. S'hauria d'interpretar, en aquest sentit, que *La Humanitat* era un diari amb una forta i clara vocació política, fet pel qual era aquest l'assumpte que regia la capçalera.

-L'Opinió (1931-1934):

Un altre dels diaris d'ERC. Comença a publicar-se el 4 de juny de 1931. Ja des de el 20 de setembre d'aquell any les informacions sobre ràdio i televisió es poden trobar a la secció "Ràdio i Discos", cada diumenge El juliol de 1933 canviarà el títol, però no l'esperit, i s'anomenarà "Radiotelefonía". Com a la resta de diaris, la programació i les freqüències eren diàries. Arran dels fets d'Octubre de 1934, la capçalera desapareixeria. Però malgrat la seva curta vida és un dels diaris que ofereix més informacions sobre la televisió durant el període republicà.

-La Nau (1927-1933):

El diari -creació d'Antoni Rovira i Virgili- fou proper a Acció Catalana fins el novembre de 1931, quan degut als problemes econòmics Rovira i Virgili se'n desprèn i passa a mans d'Unió Democràtica de Catalunya. Ja, comptava abans de la República amb la secció "La radiodifusió", que apareixia un cop per setmana. Durant aquests anys, i fins la seva desaparició, el diari canviarà de

format diverses vegades, de fet no aconseguirà lliurar-se dels problemes econòmics i d'organització que posseïa gairebé del començament.

Això també marcarà el rumb de les pàgines de radiodifusió, que desapareixeran l'octubre de 1932 (el diari morirà el 21 de gener de 1933). I això que era un diari que els hi donava molt relleu, ja que quan apareixien ho acostumaven a fer a la pàgina 2 (el diari tenia, més o menys, a partir de 1931, unes 8-9 pàgines de mitja), i, normalment, omplien dos pàgines.

-El Matí (1929-1936):

Publicació propera a Unió Democràtica de Catalunya, a partir de la República. Comptava amb la secció de "Radiotelefonía" que sortia un cop per setmana. Ja el novembre de 1931 se li dóna més contingut i espai a la secció. Però del juliol de 1932 fins al desembre de 1933 desapareix la secció, i només apareixeran informacions escadusseres i la programació diària.

El 29 de juny de 1933 nou gir i la secció s'anomenarà "La T.S.F. a Catalunya", però serà intermitent en quant a periodicitat. Un altre canvi succeirà el 30 de setembre de 1934 quan torna a dir-se "Radiotelefonía", però també serà ocasional. I així fins el juliol de 1936. Un fet significatiu és que molts dels articles d'opinió sobre la televisió es publiquen a les pàgines principals del diari, al costat de l'editorial i dels grans articles d'opinió.

-L'Instant (1935-1936):

Era la gran aposta de la Lliga per fer un diari modern. I forma part, juntament, amb *Última Hora* i *La Rambla* d'una voluntat periodística per dur als lectors uns diaris amb una realitat més popular. Era un capçalera que combinava premsa i ràdio, per tant, les informacions sobre radiodifusió, televisió, nous invents... es poden trobar al llarg de totes les seves pàgines, com un fet normal i assimilat. Per això no hi ha una secció específica de ràdio, i sí múltiples espais on es parla de la radiodifusió, com "Ràdio-crònica"; "Ràdio-noticiari"; "De tot el món"... Incorpora, amb abundància, la fotografia, també al parlar de la televisió.

Aquest diari torna a ser exemple de la desfeta de la realitat que es produeix amb la guerra, ja que, pràcticament, a partir de l'alçament del 18 de juliol comença a reduir la seva paginació, i de mica en mica, van desapareixent les informacions sobre radiodifusió. Així tenim que un diari que ofería, normalment, 8 pàgines passarà a 4, o 2 pàgines.

-Última Hora (1935-1938):

Un dels diaris més innovadors, en tots els sentits, del període. Va fer cas, de seguida, a la televisió. Així es podia veure a la seva secció diària de "Ràdio". Una pàgina molt completa i molt visual (de disseny cridaner i amb moltes fotografies) portada pel reporter de successos Rafael González. Com *L'Instant*, demostrarà que aquella nova fornada de diaris moderns i populars es preocupaven de les noves realitats com la televisió.

Succeirà el mateix que *L'Instant*, i amb l'inici de la guerra, reduirà dràsticament les seves pàgines, fet que afectarà les pàgines de radiodifusió, i, especialment, la televisió.

-La Rambla (1936-1939):

El tercer dels diaris moderns d'aquests darrers anys que aposta per mirar d'una manera diferent la realitat. Va començar el 9 de gener de 1936 i, pràcticament, no va tenir temps de fer rutilar a ple ritme totes les seves seccions, com seria el cas de la de "Ràdio". Ja que, bàsicament, només ofería la programació i les freqüències. Les informacions sobre radiodifusió més completes eren esporàdiques.

4.1.2 Publicacions no diàries

Una bona manera de veure com es copsava la televisió a la societat és també mirar les publicacions no diàries. Setmanaris com *Mirador* i *La Rambla. Esport i Ciutadania*, al ser capçaleres amb una estructura, i voluntat, periodística molt semblant a la premsa diària comparteixen les mateixes característiques, en quant a la televisió, que la premsa diària.

Com no podia ser d'una altra manera, la revista *Catalunya Ràdio*, un veritable referent de la radiodifusió a Catalunya, li donarà un relleu constant a les informacions televisives. Sobretot per l'estreta relació ràdio-televisió, i també pel rerafons de catalanitat que respira la publicació i la lluita per assolir una radiodifusió catalana. Informacions molt tècniques, però, també, amb vessant social. Molt menor serà el cas que li farà a la televisió l'altra revista sobre radiodifusió de referència: *Ràdio Barcelona*. La pugna entre aquesta emissora i RAC, farà que l'hegemonia se l'endugui *Catalunya Ràdio*. I que la revista de *Ràdio Barcelona* tingui una estructura i objectius irregulars.

I el paper ja pioner de la revista científica *Ciència* que ja des de els seus inicis, durant els anys de la dictadura, es va preocupar de la televisió, com també no podia ser d'una altra manera, degut a el seu esperit d'afany de coneixement científic, però, és clar, eminentment tècnic.

Resta, potser anecdòticament, els llampecs televisiu del corrosiu *Be negre*. Que hi hagi alguna pinzellada d'humor també visualitza la recepció de la realitat televisiva. Fet que demostra que la televisió també s'anava escolant, no només a la premsa diària, sinó també a publicacions de diferents característiques.

-*Mirador* (1929-1937):

Aquest *Setmanari de literatura, art i política* era el referent de la intel·lectualitat catalana. I molt sensible a tots els canvis que es produïen a la societat, per això, tampoc girarà l'esquena a la televisió. Tot i que abans ja oferia informacions sobre radiodifusió, d'una manera més aïllada, a partir de l'abril de 1932 ja tindrà secció fixa: "Ràdio i discos". A finals de gener de 1934 passarà a anomenar-se "Música i Ràdio". Del novembre de 1935 fins al febrer de 1936 la secció desapareix, però aquell últim mes es torna a reprendre.

-*La Rambla. Esport i Ciutadania* (1930-1935):

Un altres dels setmanaris importants del període. Barreja de política i esport, però també dóna molta importància al cinema, radiodifusió... Fins als desembre de 1931 la secció de "T.S.F." és irregular. Però ja al gener de 1932 surt cada setmana. Tot i això el setmanari, com bona part dels diaris catalans,

va quedar molt tocat pels fets d'Octubre de 1934, i a partir d'aleshores ja no parla de qüestions polítiques, i només ho fa d'esport i cultura. Aquest fet també afectaria les informacions sobre radiodifusió, que disminuirien.

*-Ciència (1926-1933):*⁸²⁵

Una aposta precoç per donar a conèixer el món científic. De periodicitat mensual, hi escrivia bona part dels científics catalans amb una varietat temàtica molt extensa. La televisió, la radiodifusió en general, ja hi va entrar ben aviat. La primera informació era de 1927. Totes eres informacions altament tècniques, destinades a un públic especialitzat. La revista va tenir més força durant els anys de la Dictadura, perquè amb l'arribada de la República va anar minvant fins desaparèixer, i així també les informacions sobre televisió.

*-El Be negre (1931-1936):*⁸²⁶

La publicació satírica per excel·lència d'aquells anys. Feia mofa de qualsevol aspecte de la realitat. Per exemple, la radiodifusió, sobretot per les pugnes entre Catalunya i la resta de l'estat pel traspàs dels serveis de radiodifusió.⁸²⁷ A mode anecdòtic, però alhora significatiu, també es pot trobar alguna informació humorística sobre la televisió. Fet que ja assenyala que la televisió podia ja ser, aleshores, una realitat de la qual poder riure-se'n.

⁸²⁵ Per *Ciència*, vegeu l'apartat, d'aquest capítol, dedicat a les primeres imatges de la televisió de paper abans de la República.

⁸²⁶ Setmanari satíric publicat entre 1931 i 1936. Era dirigit per Josep Maria Planes i editat per Màrius Gifreda. Hi escriviem gran part de la jove intel·ligència propera a AC, així com els seus mestres més veterans: Valentí Castants, Àngel Ferran, Rossend Llates, Joan Cortès, Carles Sindreu, Tísner, Josep Maria de Sagarra, Just Cabot, Eugeni Xammar... Els articles gairebé no es signaven mai. Sota uns esquemes ideològics propis de la burgesia liberal i escèptica d'entreguerres, la publicació satiritzava l'actualitat política, religiosa, literària, d'espectacles... Una de les publicacions més populars de l'època i també la més temuda, sobretot per les seves agudes i punyents crítiques envers tot tipus de personatges públics. Rossend Llates, periodista de la publicació, explica l'èxit de *El Be Negre*: "L'aparició de "El be negre" fou explosiva, coent i alegre. Es veia que havíem trobat el punt on el cos social volia que el gratessin, i que l'estat d'ànim que ens havia empès cap aquell estil de sàtira era el de molts dels catalans", i per Llates, la seva popularitat: "es deu a la seva posició antimaniquera, al seu refús de dividir la gent en bons i dolents; en un mot, a la seva aversió al simplisme, a la lliçó de la vda, acceptada amb un humor humil". LLATES, R. (1971, 66, 88). Per *El Be negre*, vegeu, ARTÍS-GENER, A. (Tísner). *Tísner revela les interioritats de "El Be Negre": setmanari satíric*. Argentona: L'Aixernador, 1991. (Aloc).

⁸²⁷ Vegeu, per exemple, "La centralització de la Ràdio, gràcies a Déu, és un fet". *El Be negre*. (6 de juny de 1934), pàg. 1. Que és una simulació irònica sobre la programació radiofònica de la "madre pàtria".

*-Catalunya Ràdio (1931-1934):*⁸²⁸

Referent dels aficionats i amants de la radiodifusió a Catalunya. Portaveu de l'ANR i de RAC, serà una publicació dedicada, pràcticament, a la radiodifusió, per tant la televisió hi serà habitual. Amb informacions i articles d'opinió sobretot tècniques, però també molts amb vessant social. Començarà a publicar-se el 25 d'octubre de 1931, i fins el 1932 serà mensual, a partir d'inicis d'aquell any passarà a una periodicitat setmanal, degut al seu èxit entre el públic. Amb un to molt modern, sobretot en la seva darrera època (color, moltes fotografies), va desaparèixer perquè es va començar a publicar el diari *L'Instant*, amb un intent de què la radiodifusió encara penetrés més en el gran públic.

*-Ràdio Barcelona (1924-1938):*⁸²⁹

Publicació pionera en la radiodifusió al nostre país. A partir de 1934 es publicarà en català. Va quedar força eclipsada per l'èxit de *Catalunya Ràdio*.

⁸²⁸ *Catalunya Ràdio* va apareix l'octubre de 1931 i era portaveu de Ràdio Associació de Catalunya (RAC). Va sorgir a partir de la transformació del butlletí de l'Associació Nacional de Radiodifusió (ANR). La revista (que es venia als quioscos) va tenir força èxit durant l'època, ja que de seguida va passar d'una periodicitat mensual a setmanal. Desapareixerà el 1935 quan RAC i La Lliga, a través de *La Veu de Catalunya*, impulsen el diari *L'Instant*, amb el qual volien coordinar periodisme i radiofonia. Era una revista molt moderna tan de disseny com de continguts. Per exemple, ja el 1933, la revista introdueix el color i ofereix molta informació gràfica. La publicació ja explica al primer número quina és la seva intenció per respondre a la gran "expectació del nostre poble" envers la revista: "i és per això que veu la llum *Catalunya Ràdio*, per començar la nova era de plasmació dels ideals radiodifusors nostrats, dels quals n'és gonfanó davanter aquesta revista. Ella es farà, així mateix, ressò de tot el que de més interessant es produeix al món en el ram de la radiotelefonía, per tal de ofrenar-ho amb la màxima garantia als seus lectors". Ideològicament la publicació és el primer puntal de la defensa de la catalanitat de la radiodifusió, i portaveu de l'ANR, amb aquella revista l'associació també es veu enfortida en els seus ideals de catalanitat: "Ara, l'Associació veu ja pròxima a prendre una orientació definitiva la radiodifusió catalana, que és la nineta dels seus ulls. Ara, l'Associació ha assolit una bona part dels seus objectius. Ara, l'Associació, depurada i enfortida pel treball de dos anys, pot ésser, i segurament serà, el far que guiarà l'emissora de Catalunya". *Vegeu*, "Presentació". *Catalunya Ràdio*. (25 d'octubre de 1931), núm. 1, pàg. 3.

⁸²⁹ Seria la continuació de la revista *Radio Sola* (1923). Quan va néixer, el 1924, era el portaveu oficial de l'ANR. La redacció de la revista estava al mateix lloc que Ràdio Barcelona. La publicació tenia, normalment, unes 16 pàgines. I s'hi podia trobar tot el relacionat amb la T.S.F.: articles tècnics, informacions, notícies sobre radiodifusió, programes nacionals i estrangers. La revista es va veure molt marcada per l'aparició de *Catalunya Ràdio*, així com la defensa de RAC per la catalanitat de la radiodifusió, envers Radio Barcelona. Fet propiciat per la catalanització de l'ANR, que va crear RAC. En aquest sentit, la revista no tenia tan ressò, ni era tan completa, ni tan atractiva, ni practicava un periodisme modern com feia *Catalunya Ràdio*. Des de l'agost de 1934 va sortir totalment en català. *Ràdio Barcelona* es va publicar fins el 1938. TESIS, R.; TORRENT, J (1966, 715-716).

Les dues revistes ja eren metàfora de la pugna entre les emissores RAC i Ràdio Barcelona. A diferència de *Catalunya Ràdio* les informacions sobre televisió eren minses.

4.1.3 Com es mira la televisió de paper

Totes aquestes informacions, que es poden trobar a les pàgines de radiodifusió, ja sigui a mode d'articles d'opinió, notícies, i també tenint en compte la publicitat i l'humor, comparteixen els mateixos valors que aquell periodisme de la mirada del període republicà que hem vist al capítol anterior.

A través de la recerca es pot veure que tota aquesta colla de noves televisives podrien estructurar-se en una mena de programació televisiva de paper, que tindria els següents programes: pedagogia de progrés, catalanisme, cosmopolitisme i modernitat. Sota aquestes eixos podem veure què i com podia arribar a ser la televisió el dia que arribés.

La pedagogia de progrés és l'afany, per part dels tècnics, amants de la radiodifusió, científics i periodistes catalans, per donar a conèixer tot el rerafons de la tècnica televisiva. Igual que ja feia anys que es feia amb la ràdio des de les mateixes pàgines de la premsa. Les relacions televisió-ràdio (així com la resta de sistemes de transmissió d'imatges de l'època); què és la televisió? Com funciona un aparell de televisió? Quins problemes tècnics té el nou invent?... Tota una sèrie de preguntes que s'intentaven respondre amb aquests anhels de progrés i desigs de tecnologia que amaraven aquella societat, igual que es feia amb qualsevol nou invent.

Pel que fa al catalanisme, si ja d'ençà els temps de la Dictadura de Primo de Rivera es pugnava per una radiodifusió pròpia amb l'arribada de la República semblava el moment d'aconseguir-ho. La televisió es veia com el següent pas de la ràdio. I en ella també tenien posades esperances els homes que lluitaven per una radiodifusió catalana, especialment el nucli de l'ANR i RAC. Si la ràdio significava una realitat catalana, la televisió també hauria de tenir els mateixos objectius, en el futur.

Era natural que, des de Catalunya, es mirés més enllà. Es feia amb totes aquelles manifestacions de la SCCM. Era la voluntat cosmopolita. Per això, la premsa parava compte de tot el que succeïa en els països on la televisió estava més avançada. Anglaterra, Alemanya, Estats Units, o França, podien de servir de model per saber quins camins televisius s'havien de seguir. Mirar, mirar molt per veure després.

Com un altre dels nous invents que s'anaven acumulant en aquella societat moderna, la televisió representava els trets de modernitat. Seria un invent que podria canviar la vida, els costums. Ho havia fet la ràdio, el cinema, o qualsevol petit estri que ara s'utilitzava massivament en aquella societat. I així ja es veia aleshores pel que fa al nou invent.

Aquest quatre valors (a part dels llampecs publicitaris i humorístics), si ens hi fixem, són els mateixos que es veien en el periodisme de l'època. La realitat periodística d'aquella premsa catalana s'interessava pels nous progressos de la societat (automòbils, avions...). Els diaris són una clara eina de reconstrucció nacional, i els analitzats, estan al servei d'idearis i partits catalanistes. Les capçaleres tenen una gran preocupació per mirar què passa més enllà de les nostres fronteres, i sobretot als països més capdavanters. I tots els elements de modernitat (moda, viatges...) tindran una ullada fixa per parts d'aquests diaris.

És tradició en el periodisme català l'interès per les noves tecnologies de la comunicació, com ja hem vist als capítols anteriors. Hi ha una preocupació precoç en aquesta matèria que s'anticipa, fins i tot, al creixement que més tard experimentarien tots aquest avenços al introduir-se, amb força, a la societat. Així, no és estrany, que aquell periodisme de la mirada mirés la televisió, i la incorporés al paper, molt abans que fos una realitat a la societat. Sense aquesta mirada la televisió no hagués existit a l'imaginari. La imatge de la televisió a la premsa, doncs, neix de la voluntat d'aquell periodisme de mirar i veure la realitat d'una manera diferent. És a dir, d'imaginar-la, tal i com portava fent amb altres invents, costums, hàbits, que s'anaven incorporant, de mica en mica, a aquella societat. El periodisme, la premsa, com a brúixola que assenjala possibles camins per recórrer.

4.2 Primeres imatges de la televisió de paper abans de la República

La televisió, a Catalunya, va fer somiar ben aviat. En aquella societat canviant de principis del segle XX, ja n'hi havia que, en certa manera, se la imaginaven. El 1911, entre les pàgines de *l'Almanac de l'Esquella de la Torratxa*, hi reposa la que deu ser, possiblement, una de les primeres descripcions de la televisió al nostre país.⁸³⁰ Es tracta de l'article "Visió de la ciutat futura", escrit per Xavier Alemany, un dels periodistes habituals de la popular publicació humorística catalana, i que imaginava com seria Barcelona pels volts de l'any 2000. Entre els diversos avenços tecnològics que hi veia Alemany hi havia el "takifotófono", o quelcom molt semblant a la televisió:

"Cada pis o habitació té un *takifotófono*, una pantalla de cinematògraf que funciona al voltant d'una clau. Mitjançant una corrent fluídica apareixen a la tela, en escena viva, els fets culminants del dia, mentres una bocina va explicant la relació dels mateixos. Així un hom se n'entera, fins bo i dinant si vol, com si ho hagués presenciats al mig del carrer. Per lograr tal objecte el *Centre informatiu urbà* compta amb milers de maquinetes receptores instal·lades per places i passeigs, jardins i vies públiques, fixades en totes direccions. Al rebre's la comunicació lluminosa la Central selecciona. Els mils i mils fets insubstancials que es registren són retirats. En canvi els que tenen interès públic els aprofita, posant les pel·lícules impressionades en comunicació amb les pantalles o receptors domèstics".⁸³¹

Un somni que, a casa nostra, va començar a ser visible a partir dels anys vint, quan les publicacions científiques i tecnològiques⁸³² i de radiodifusió,⁸³³ però

⁸³⁰ TRESSERRAS, J.M. "El takifotófono de Xavier Alemany: Una estampa visionària de la televisió". *Treballs de Comunicació*. (Octubre de 1992), núm. 3, pàg. 65.

⁸³¹ ALEMANY, X. "Visió de la ciutat futura". *L'Almanac de l'Esquella de la Torratxa* [Barcelona] (1911), pàg. 58-61.

⁸³² *Vegeu*, ROMAGUERA, J. (2001?).

⁸³³ Recordem que el 1924 neix Ràdio Barcelona, i amb ella començaran a proliferar les revistes sobre radiodifusió com *Radio Barcelona* (l'antiga *Radio Sola* que havia nascut el 1923). Aquestes publicacions es convertiran d'immediat en un dels pilars de la pràctica televisiva. Allà els radioaficionats rebran, per primer cop, notícies sobre les noves

també la premsa diària, com es veurà, van començar a oferir imatges de la televisió. Els científics,⁸³⁴ inventors⁸³⁵ i afeccionats a la radiodifusió,⁸³⁶ a Catalunya, van ser els primers a tenir la televisió a la ment. De fet, es pot resseguir la història de la televisió a nivell mundial i els somnis i esperances d'aquella primera generació d'entusiastes mirant les publicacions de l'època, on es poden apreciar els primers llampecs del nou invent.

Un invent que va ser el resultat d'un conjunt de proves simultànies, a cavall entre finals del segle XIX i principis del XX, fetes per investigadors de diversos països (bàsicament d'Europa i els Estats Units). Fet que dóna a l'origen de la televisió un caràcter de col·laboració universal.⁸³⁷

tècniques de radiocomunicació, entre elles, la televisió. Fet que ja indica l'estret lligam entre la ràdio i la televisió. *Vegeu*, RUIZ DEL OLMO, F.J. (1997, 20-23).

⁸³⁴ Per ser un dels primers a parlar de la televisió, amb caire científic, cal destacar Joaquim Pericas (1868-1942). Era jesuïta, enginyer i professor de física al Col·legi del Sagrat Cor de Jesús de Barcelona. Es va interessar, entre d'altres vessants tècniques, pel cinema i la televisió. *Vegeu* ROMAGUERA, J. (2001?, 60-61). El 1924 ja va escriure sobre la televisió a la revista barcelonina *Ibérica*, una publicació centrada en temes tecnològics i científics. Aleshores, Pericas, ja estava esperançat sobre l'esdevenir de la televisió: "La visión a distancia, o sea la formación a distancia de una imagen real de objetos animados o inanimados, es un problema de gran interés, al cual se vienen consagrando desde muchos años un cierto número de investigadores; y aunque no se ha llegado aún a resultados prácticos, empieza a entreverse ya la era de su solución, gracias a la excelente preparación que encuentran hoy en el terreno científico éste y otros inventos análogos". *Vegeu* PERICAS, J. "Sobre televisión". *Ibérica*. (13 de setembre de 1924), núm. 543, pàg. 157-160.

⁸³⁵ Es pot parlar de Guillem Rovirosa, un tècnic i científic de Vilanova i la Geltrú que va estudiar electricitat a l'Escola Industrial de Barcelona durant els anys vint i que el 1930 marxa cap a París on viu d'inventar joguines, però on també proposa una renovació en el món del cinema, consistent a fer passar el film, no a batzegades, com es feia, sinó per mitjà d'un moviment regular i continu que permetia fer la banda, fins i tot, en paper. Els experts de l'època veien en aquell invent una via per arribar a la televisió. L'empresa francesa de material cinematogràfic *Debrrie* li va comprar la patent de la troballa, però ja mai més es va parlar de l'invent. Rovirosa tornarà el 1933, i després serà conegut sobretot per la seva vessant religiosa, ja que el 1946 va crear l'HOAC (Hermandad Obrera de Acción Católica). *Vegeu* GARCIA, X. *Guillem Rovirosa i Albert (1897-1997)*. Vilanova i la Geltrú: Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, 1997. (Retrats; 9).

⁸³⁶ Alguns són noms que, com veurem, en el futur tindran molt a dir sobre la televisió a Catalunya, és el cas d'Agustí Riu, Alfons Lagoma o Eduard Rifà.

⁸³⁷ En aquest sentit, per una concepció de la història de la televisió al món, *vegeu*, FAUS, A. (1995); SMITH, A. [ed.]. *Televisión: and international history*. Oxford: Oxford University, 1995; ABRAMSON, A. *The history of television, 1880 to 1941*. Jefferson [USA]: McFarland and Company, 1987; HENNEBELLE, G. [dir.]. *Les Télévisions du monde: un panorama dans 160 pays*. París: CinemAction, 1995; WYVER, J. *La imágen en movimiento: aproximación a una historia de los medios audiovisuales*. València: Filmoteca Generalitat Valenciana, 1992. (Documentos; 2); WALKER, J.R. [dir.]. *The broadcast television industry*. Boston: Allyn and Bacon, 1998. I per una visió de la història de la televisió europea conjunta, *vegeu*, RATH, C-D. [dir.]. *Le Televisioni in Europa*. Torino: Edizioni della Fondazione Giovanni Agnelli, 1990. 2 v. I no es pot deixar de banda la gran quantitat d'informació sobre la història de la televisió que hi ha a la xarxa. En aquest sentit esmentaré tres webs de les més completes, on es pot trobar la història de la televisió absolutament detallada: països, inventors, aparells, textos, programes, museus i una

Si els investigadors hi posen les idees, les ganes de veure-hi més enllà, la suma real de la tècnica acabarà fent visible l'invent. La conjunció de tres descobertes va servir per posar a punt la televisió: la fotoelectricitat, o capacitat de certs cossos de transformar l'energia elèctrica en energia lluminosa per radiació d'electrons; els procediments d'anàlisi de les fotografies, descomponent-les i recomponent-les en línies de punts clars i ombres; i finalment el domini de les ones hertzianes per a la transmissió de senyals elèctrics corresponents a un dels punts de la imatge analitzada.⁸³⁸

La transmissió d'imatges havia obsessionat els investigadors europeus des de mitjans del segle XIX. L'enviament d'imatges fixes a distància havia estat resolt de manera successiva i progressiva pel servei de correus francès transmetent curts missatges autògrafs o simples dibuixos al traç sobre les línies del telègraf elèctric (1863), o quan el gener de 1907, el professor alemany Arthur Korn, [...] realitzà la seva primera transmissió telegràfica d'imatges a través del fil conductors establert entre Munich-Berlín-París". Això ens informava ja l'any del seu naixement, el 1926, la revista catalana *Ciència* (que va aparèixer fins el 1933). Era la reproducció d'un article del mateix Korn on ja es feia saber als lectors catalans que: "Referent al problema de la visió elèctrica a distància, és teòricament possible".⁸³⁹

Cal destacar l'aportació de *Ciència*. Amb aquesta publicació, malgrat que som als anys de la dictadura de Primo de Rivera, la ciència, i la televisió parlaran en català. La revista és un dels exemples més reeixits del periodisme especialitzat en la seva època, i sens dubte del periodisme científic. Dirigida per

munió de particularitats, així com tots els enllaços mundials amb qualsevol tema referent a la història de la televisió. *Vegeu*, GENOVA, T. *Television History* [En línia]. [USA]: Television History, 2001. <<http://www.tvhistory.tv>> [Consulta 14 de març de 2003]; McVOY, E. *Early Television Foundation* [En línia]. Ohio [USA]: Early Television Foundation, 1999. <<http://www.earlytelevision.org>> [Consulta 14 de març de 2003] i LANGE, A. *Histoire de la Télévision* [En línia]. Bruxelles: Histoire de la Télévision, 1999. <<http://histv2.free.fr>> [Consulta 14 de març de 2003]. Pel que fa específicament als països televisivament més avançats durant el primer terç de segle XX (Anglaterra, Regne Unit, França i Estat Units), ja es citarà la bibliografia oportuna en l'apartat de "Cosmopolitisme".

⁸³⁸ ALBERT, P.; TUDESP, A.J. *Historia de la radio y la televisión*. 2ª ed. Mèxic: Fondo de Cultura Económica, 2001. (Breviarios; 338), pàg. 80-81. I per un major aprofundiment i una explicació detallada de la vessant tècnica del naixement de la televisió, *vegeu*, LÓPEZ, N.; PEÑAFIEL, C. *Tecnología de la televisión: del disco de Nipkow a la revolución numérica*. Bilbao: Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco, 2000.

⁸³⁹ "Nous progressos de la telegrafia d'imatges i del problema de la televisió". *Ciència*. (Novembre-desembre de 1927), núm. 20, pàg. 681-682. L'article de Korn va aparèixer a la revista alemanya *Forschungen und Fortschritte*, el novembre de 1927.

un dels principals dirigents d'Acció Catalana, i gerent de *La Publicitat*, Ramon Peypoch,⁸⁴⁰ comptava amb una nòmina de col·laboradors de gran prestigi intel·lectual com Carles Pi i Sunyer, Pere Bosch i Gimpera, Santiago Rubió i Tudurí, entre d'altres. Personatges que tindrien molt pes durant la República.⁸⁴¹

Com escriu el Dr. Jaume Guillamet: “En comparació amb la majoria de publicacions científiques de l'època “Ciència” destaca immediatament per l'amplitud interdisciplinària del seu enfocament editorial, per la nòmina de col·laboradors, i pel sentit d'actualitat i d'innovació de la seva línia de tractament informatiu”.⁸⁴² Estem davant d'una revista amb el mateix esperit periodístic, social, i fins i tot polític, d'aquell país que s'anava transformant de mica en mica. De fet, l'editorial del primer número, ja deixa clars quin són els anhels de la publicació:

“És molt possible que l'esdevenidor de Catalunya depengui de com sàpiga adaptar-se a les modalitats i transformacions de la tecnologia moderna. Contribuir a què els nostres homes tècnics més qualificats exposin llurs idees i treballs és, doncs, una obra que supera l'interès particular i assoleix transcendència col·lectiva”.⁸⁴³

I així, la televisió també es va mirar des de *Ciència*. Primer ullant el que es feia a fora, a els països més avançats, i reproduint-ne les informacions més destacades, i després amb els articles dels científics catalans que també hi dirien la seva.

Som en uns anys, però, encara borrosos per la televisió. De fet, en les dues primeres dècades del segle XX s'anomenava televisió a diferents sistemes: telefotogràfics o transmissió d'imatges fotogràfiques fixes,

⁸⁴⁰ Peypoch (1898-1984) tot i que era químic de professió ho va combinar amb la seva vessant política i periodística. President de l'Escola Catalana Mossèn Cinto, primer va començar militant a la Lliga, però ja amb l'escissió de 1922, va ser Secretari General d'AC. Fou gerent de *La Publi* i va dirigir la revista *Ciència*.

⁸⁴¹ Carles Pi i Sunyer, que era enginyer industrial, durant els anys de la dictadura fou membre d'AC, però amb la República passà a ERC. Amb aquest partit va ser conseller de la Generalitat i alcalde de Barcelona. El prehistoriador Pere Bosch i Gimpera va ser un dels grans col·laboradors de la Macomunitat, amb la República el nomenaren rector de la Universitat Autònoma. L'arquitecte i escriptor Santiago Rubió i Tudurí, també col·laborà en l'obra de la Mancomunitat. Durant la República va ser director dels parcs i jardins de Barcelona.

⁸⁴² GUILLAMET, J. “Ciència” i el periodisme científic”. *Annals del periodisme català*. (Juliol-desembre de 1989), núm. 15, pàg. 45.

⁸⁴³ “Pòrtic”. *Ciència*. (Febrer de 1926), núm. 1, pàg. 1.

procediments per a l'enviament de manuscrits i dibuixos; la transmissió de pel·lícules cinematogràfiques...⁸⁴⁴ És cert, tenen en comú la transmissió d'imatges a distància, però són molt diferents en quan a tècniques, usos i naturalesa del material a transmetre.⁸⁴⁵ Aquella primera confusió inicial també es podia veure a la premsa, concretament en una informació de *La Publicitat* de 1926:

“Després de la difusió de notícies, concerts i conferències, va ésser possible finalment la radiodifusió de les imatges fixes com animades; la televisió, en una paraula, va ésser un fet. M. Belin, el savi inventor francès de la teleautografia, telefotografia i criptografia per T.S.F, radiarà des del seu laboratori de la Malmaison, sobre 1,250 metres de longitud d'ona, fotografies dels esdeveniments més sensacionals. Aquestes radiofotografies seran rebudes amb aparells especials inventats per M. Belin, que seran llogats o comprats per les grans empreses directores dels periòdics de gran circulació, per les agències d'informacions, companyies de cinematografia, etc.”⁸⁴⁶

La informació feia referència a l'enginyer francès Eugène Belin, que va perfeccionar l'anomenat belinògraf. Un aparell que difonia ràpidament el facsímil de fotos d'actualitat pels diaris, ja des de 1911. Era un dels tants inventors que jugaven amb les imatges. Uns invents que feien somiar també als catalans, sobretot els que esperaven amb ànsies la televisió. És el cas d'Eduard Rifà, un dels pioners de la ràdio a Catalunya i fundador el 1924 de l'Associació Nacional de Radiodifusió (ANR), i que, com veurem, es convertirà en un dels principals ideòlegs de la televisió a Catalunya.

L'ANR va preparar pel novembre de 1925 una Exposició de Radioelectricitat a Barcelona. Una voluntat més de convertir aquella ciutat en un aparador de progrés i modernitat. Com escriurà Rifà: “Sens dubte, però, la Secció que despertarà més curiositat serà la dels invents: petites

⁸⁴⁴ Tot això no passava desapercebut a Catalunya, especialment pels amants de la ràdio, o T.S.F., com se l'anomenava aleshores. Els investigadors catalans ja feia uns anys que estaven experimentant amb la transmissió d'imatges, serà el cas de l'enginyer Agustí Riu que, tindria molt a dir, en el futur, sobre la imatge de la televisió al nostre país. Riu va estar treballant en la transmissió d'imatges per ràdio des de el 1912. El 1913 aconsegueix transmetre dibuixos senzills, mapes i manuscrits. *Vegeu*, RUIZ DEL OLMO, J. (1997, 30-32).

⁸⁴⁵ *Ibid.*, 9-10.

⁸⁴⁶ “La televisió a la pràctica”. *La Publicitat* [Barcelona] (31 de gener de 1926), pàg. 4.

transmissions, aparells de radiotelegrafia, radiofotografia i televisió, exhibició dels darrers resultats obtinguts en el punt en què es troben aquests descobriments”.⁸⁴⁷

I és que la televisió va ser un dels mitjans de comunicació més llargament esperat i previst.⁸⁴⁸ Però s’havien de vèncer qüestions com les imatges en moviment i l’alt cost per dur a terme l’invent. *Ciència* es feia ressò de tot això en articles com “El problema de la televisió”, on ja s’assenyala que: “Les dificultats de la televisió (que cal no confondre amb telefotografia) provenen de la necessitat de transmetre les imatges en menys de 0,1 segons i de què l’òrgan de la vista és una superfície i no un punt com el de l’orella”.⁸⁴⁹

Tot i que molt llunyà en el temps, de fet, va ser l’alemany Paul Nipkow el que va resoldre els tres problemes fonamentals que tenia la televisió: la captació de la imatge, el seu transport i la recomposició de la mateixa en un lloc diferent d’on ha estat captada.⁸⁵⁰ Així Nipkow, el 1883, inventà un disc (Disc Nipkow) amb petits forats que, al girar, podia *llegir* la imatge línia per línia. Però es necessitarien encara anys per desenvolupar-ho amb resultats satisfactoris.

Aquesta tècnica va ser estudiada i posada en pràctica per molts investigadors de tot el món, el que en va treure més bon profit va ser l’escocès John Lodgie Baird.⁸⁵¹ L’octubre de 1925 (ja el 1924 havia transmès imatges d’objectes) Baird fa, al seu pis de Londres, la primera transmissió mundial d’una imatge humana. En una habitació va situar un noi de 15 anys davant d’una càmera. A una altra habitació Baird veu el noi a l’aparell. Amb aquest esdeveniment s’ha volgut veure el naixement de la televisió, per fer-lo oficial d’alguna manera.

El 1926 Baird aconsegueix que els membres de la Reial Acadèmia de Ciències de Londres es traslladin a casa seva per assistir a una prova oficial

⁸⁴⁷ RIFÀ, E. (1999, 282). L’article “L’Exposició de Radioelectricitat” va ser publicat a *La Publicitat* el 6 d’abril de 1925 i a *Radio Barcelona* el 4 d’abril de 1925.

⁸⁴⁸ JOWETT, G.S. “Imágenes de largo alcance”. A: WILLIAMS, R. [ed.]. *Historia de la comunicación*. Vol 2: *De la imprenta a nuestros días*. Barcelona: Bosch, 1992. (Bosch Comunicación), pàg. 148-149.

⁸⁴⁹ “El problema de la televisió”. *Ciència*. (Gener-febrer de 1930), núm. 35, pàg. 438-439. És la ressenya d’un article publicat pel francès B. Decaux a la publicació *La T.S.F. moderne*, el febrer de 1929.

⁸⁵⁰ FAUS, A. (1995, 136-137).

⁸⁵¹ *Vegeu*, BAIRD, J.L. *Sermons, soap and television: autobiographical notes*. 2^a ed. London: Royal Television Society, 1990.

del nou invent. Després de l'èxit s'encarrega a la *BBC (British Broadcasting Company)* que projecti una emissora de televisió. L'invent de Baird s'anirà perfeccionat ja que estem davant d'una televisió mecànica. Però la televisió electrònica ja es començava a gestar. De fet, el 1923, l'enginyer rus, però nacionalitzat nord-americà, V.K. Zworykin patentaria el primer tub de retransmissió electrònica, base de l'actual televisió a tot el món.

Aquí també es seguien els avenços de Baird.⁸⁵² El metge i membre de la Societat Astronòmica de Barcelona, Pau Agustí, estava molt interessat pel cinema i la televisió com a procediment tècnic per captar i reproduir la realitat o la imaginació humana.⁸⁵³ El 1930 escrivia a *Ciència* un extens treball sobre l'estat de la televisió -basat en qüestions tècniques- tot repassant els avenços de Baird i la resta d'investigadors. La importància és que ja aleshores es separa totalment la telefotografia, o transmissió d'imatges per ràdio, de la televisió. I que el somni de la televisió pot ser ben aviat possible:

“I si pensen que la televisió és tan refinada que malgrat de llurs imperfeccions podem considerar-la com una cosa pràctica i que ja s'han fet proves, amb èxit satisfactori, de televisió estereoscòpica i en colors, hom no ha de dubtar que d'ací uns quants anys, la simultània recepció visual i auditiva dels espectacles serà tan senzilla i corrent, com avui ho és rebre Ràdio-Barcelona des de la mateixa ciutat”.⁸⁵⁴

A finals dels anys 20 ja s'està molt expectant als progressos televisius i a qualsevol novetat. Som en uns anys on ja es fan retransmissions televisives en proves. Són els primers serveis *regulars* de televisió del món. Eduard Rifà, sempre a l'aguait, donarà la notícia del primer, el 1928:

⁸⁵² Per exemple, això escrivia Eduard Rifà, en un article de 1932 a *La Veu*, recordant els descobriments televisius de Baird: “La televisió fa uns quatre anys que està en plena intervenció científica, i quan Baird a Londres ens la presentava com un gran progrés i donava sessions de televisió en els seus laboratoris, ja es creia que havia donat el pas definitiu i que només li calia perfeccionar-lo”. RIFÀ, E. (1999, 307).

⁸⁵³ ROMAGUERA, J. (2001?, 9-10).

⁸⁵⁴ AGUSTÍ, P. “L'estat actual de la radio-televisió”. *Ciència*. (juliol-agost de 1930), núm. 38, pàg. 5-32. Com faria veure Agustí en aquest article, la telefotografia ja era un mètode corrent aleshores i “consisteix en el registre mediat i mitjançant procediments químics, d'un dibuix o fotografia emesos per una emissora”. Per la seva part la televisió “permet la recepció instantània i en moviment d'éssers col·locats davant de l'aparell analitzador de l'estació transmissora”.

“La televisió és un fet. Avui ja s’ha establert a Sokenectady (EE.UU) un servei públic de televisió des de el mes de maig del present any. Aquest servei funciona tots els dimart, dijous i divendres, a les 13:30. Com es tracta d’una emissió feta per la General Electric Company i el seu únic objectiu és intensificar l’afició per aquesta nova modalitat de la ràdio a prop dels amateurs que s’han construït els primers aparells, es va limitar a llançar a l’espai figures que fan petits moviments, amb objecte de recollir totes les característiques inicials, ja que es tracta d’un invent que fa la seva entrada de un mode tan impressionant com atractiu”.⁸⁵⁵

Els nord-americans van ser els primers, però aquell any, com informa Rifà en el mateix article, els britànics ja estan comprant televisors i els alemanys fan exhibicions televisives:

“I és així que el darrer dissabte, dia 22, van ser posats a disposició del públic els aparells de televisió i que dintre de poc funcionarà amb detall el primer broadcasting anglès de televisió. Una poderosa companyia anglesa és la que ha posat a la venda els receptors de televisió i ha explotat l’invent de Baird. [...]. Per una altra part, d’Alemanya ens arriben notícies de que a la darrera Fira de T.S.H., celebrada a Berlín aquest mateix setembre, s’han fet exhibicions de televisió per part de dos cases diferents que han cridat molt l’atenció”.⁸⁵⁶

Totes aquestes informacions obrien els ulls als científics, inventors, amants de la ràdio i curiosos de tota mena a Catalunya, i també a la resta de l’estat.⁸⁵⁷ En aquest mateix article el propi Rifà ja afirmava que aquell 1928 s’hagués pogut instal·lar una emissora de televisió a Barcelona: “[...] i hem de

⁸⁵⁵ RIFÀ, E. (1999, 297). L'article "La televisió és un fet" va aparèixer a *La Publicitat* el 3 de setembre de 1928 i el 29 de setembre del mateix any a *Radio Barcelona*.

⁸⁵⁶ *Ibid.*, 298-299. El 1929 els alemanys ja feien proves de caràcter públic, es feien a les nits i es passaven trossos de pel·lícules. També aquell mateix any, a Londres, Baird realitza emissions per a la BBC. Vegeu FAUS, A. (1995, 145-148).

⁸⁵⁷ En aquest sentit podem veure en articles a la premsa com els inquiets membres de la generació intel·lectual d'aquells anys, com Luís Buñuel, Federico García Lorca, Salvador Dalí... Que tant els admirava el cinema, també sentien curiositat per la televisió. És el cas de l'escriptor Ramón Gómez de la Serna, el qual ja pronosticava que "la televisión es ver lo que uno ve", i escriuria en un article de 1928, arran de l'aparició del cinema parlat, alguns comentaris sobre la televisió, que ja veia companya del desembarcament d'aquell "cine hablado", tot fascinat pels nous invents i el seu clar esdevenidor: "Y no quiero hablar de televisión, ni de el ver las películas cuando están sucediendo, encontrando en ellas ese regusto que sólo se encuentra en la fruta fresca, en el agua cogida en las fuentes y en el tiempo presente, que sabemos perfectamente que es isócrono con nosotros". GÓMEZ DE LA SERNA, R. "La nueva épica". *La Gazeta literaria*. (15 de octubre de 1928), núm. 44, pàg. 4.

dir que si Espanya tingués reglamentada la radiodifusió, i no hi hagués perill de perdre amb tota certesa les quantitats que s'invertissin, Barcelona aquest hivern hauria tingut també la seva emissora de televisió”.

Potser Rifà esperava veure-la per aquella Exposició Internacional de 1929.⁸⁵⁸ Però allà, de la televisió se'n va parlar. Ho va fer un dels seus il·lustres visitants: Guillem Marconi, que va arribar al port amb el seu iot “Electra”. L'inventor italià que a finals del segle XIX va experimentar, per primer cop, amb la telegrafia sense fils, l'origen de la ràdio.⁸⁵⁹ Marconi també estava interessat per la televisió. En aquella Barcelona que es posava de gala per ser vista a tot el món, L'ANR no volia deixar escapar els contactes amb persones que tenien quelcom a dir sobre la televisió, i van tenir una reunió amb Marconi on van enraonar d'aquell invent del que es parlava molt, però que pocs coneixien.⁸⁶⁰

La visita de Marconi va tenir força ressò mediàtic. I un dels temes a preguntar a l'inventor era la televisió. Com mostra l'entrevista que li va fer el periodista i escriptor Josep Navarro Costabella:⁸⁶¹

“-I no ens direu res, absolutament res de la televisió?

El nostre il·lustre interlocutor reflexiona un moment i respon:

-Mireu: una cosa és la transmissió de fotos per T.S.F. i l'altra la televisió; això ja ho sabeu. Bé. De la primera, hom n'ha fet tantes proves que, sobretot a la Gran Bretanya i a Nord-Amèrica, i a França també bastant. Ara, respecte de la televisió, el procediment que permet desparlar i al mateix temps veure les imatges, això ja resulta més

⁸⁵⁸ De fet, el gener de 1929, arriben, a Barcelona, els primers aparells de televisió de l'estat. Els havia encarregat la “Compañía Anglo Española de Electricidad”, una de les empreses de material de radioelectricitat sobres les quals es va constituir Ràdio Barcelona. L'objectiu de la companyia era estimular l'interès per la televisió (amb voluntat de constituir una emissora de televisió) i promoure la venda d'aparells i peces. Es quan, per primer cop, es reben a casa nostra algun tipus d'imatge en moviment d'algunes emissores europees, però era en ocasions excepcionals. Aleshores a la televisió se l'anomenava radiovisió (amb aquest nom es feia propaganda dels aparells), se li diu així per comoditat, ja que no és més que l'acceptació d'un fet usual i sobreentès: que la televisió és la superació del mitjà radiofònic. *Vegeu* RUIZ DEL OLMO, J. (1997, 101-107).

⁸⁵⁹ ALBERT, P.; TUDESQ, A.J. (2001, 11-14).

⁸⁶⁰ “L'Associació Nacional de Radiodifusió visita el senyor Guglielmo Marconi, inventor de la T.S.F.”. *La Publicitat* [Barcelona] (13 d'octubre de 1929), pàg. 4.

⁸⁶¹ Amb una prolífica obra, com a novel·lista i dramaturg, Navarro Costabella (1898-1949) va entrar el 1927 a *La Veu de Catalunya*, també era militant de la Lliga. Durant la República canvià de línia ideològica, i ingressà a ERC. Seria cap de premsa de la Universitat Autònoma de Barcelona, però també escrivia a *La Publicitat*, sobretot a la secció de radiodifusió i parlant de les relacions del nou mitjà amb la societat.

complicat. I en dir complicat, vull expressar que la cosa encara no està resolta, ben resolta.

-Però confieu...?

-Si confio? I com fóra que jo no tingués confiança”.⁸⁶²

I és que el cert és que la televisió ja s'estava veient per les diferents exposicions de radiodifusió d'Europa. “El cop fort d'aquesta Exposició de Berlín ha estat, però, la presentació de la televisió per diverses cases, la qual ja podem considerar orientada per a facilitar l'obtenció d'aparells receptors a bon preu, gairebé a l'abast de tothom, i tan simples de maneig com els corrents receptors de ràdio”, escriurà Eduard Rifà a *La Publicitat* el 1930.⁸⁶³

Per la premsa del període republicà també ens podem assabentar que a finals dels anys vint ja s'estaven fent proves de la televisió en colors:

“Les primeres experiències en aquest aspecte que donaren un resultat positiu es portaren a terme als laboratoris de la Bell Telephone, de Nord-Amèrica, i als de Baird, a Anglaterra, el juliol de 1928. Posteriorment Baird fa una demostració a Glasgow, el mateix any, tot utilitzant en l'exploració un disc amb tres espirals cobertes amb papers de colors roig, blau i verd, respectivament”.⁸⁶⁴

Fins i tot als començaments de 1931 ja s'informa que s'ha creat a Brussel·les L'Institut Internacional de Televisió, amb una clara voluntat de futur: “Hom espera arribar a procurar-se i conservar tots els aparells que poden assenyalar l'evolució de la ciència de la transmissió de les imatges a distància i la televisió”.⁸⁶⁵

Tot estava a punt perquè amb el canvi de règim i amb l'esclat de la societat de masses, a Catalunya, durant la República, la premsa comencés a imaginar la televisió d'una manera més abundant, continuada, madura i seriosa. Alhora que països com Estats Units, Anglaterra, Alemanya, França i

⁸⁶² NAVARRO COSTABELLA, J. “Marconi a Barcelona”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (11 d'octubre de 1929), pàg. 1.

⁸⁶³ RIFÀ, E. (1999, 285). L'article “L'Exposició de Ràdio i Electrogramofonia de Berlín”, fou publicat a *La Publicitat* el 12 d'octubre de 1930.

⁸⁶⁴ “La televisió en colors”. *Última Hora* [Barcelona] (28 de març de 1936), pàg. 6.

⁸⁶⁵ “L'Institut Internacional de Televisió”. *Ciència*. (Març de 1931), núm. 40, pàg. 386.

Rússia començarien a tenir, ja de debò, les primeres emissions regulars de televisió del món.

4.3. La televisió de paper a la República (1931-1936)

Serà durant el període republicà on la televisió tindrà més visibilitat. La il·lusió d'una societat amb afany de veure i un periodisme que té uns nous ulls vers la realitat permetran que la televisió es pugui clissar al paper i que sigui cada cop més perceptible. Un periodisme que tindrà una concepció de la realitat molt televisiva: basada en l'observació. Tutejant aquesta realitat per primer masegar-la i després donar-li una altra forma, però per acabar fent un nou cos molt diàfan, visible i proper. Visual, amb voluntat gairebé tangible, amb un esperit televisiu.

Una premsa que, com la televisió i els nous llaminers mitjans de comunicació, vol ser de masses, vol arribar a tothom i parlar de tot. La premsa serà l'aparador dels somnis televisius i, amb les informacions trobades en aquesta recerca, es pot establir una programació televisiva de paper del període republicà. Un conjunt d'informacions que es podrien dividir en aquests *programes* que feien veure què era la televisió, que podria ser i que es voldria que fos. Serien la pedagogia de progrés, el catalanisme, el cosmopolitisme i la modernitat. Sota aquests eixos s'estructuren els anhels televisius, de paper, català. Són valors que coincideixen i s'amaren amb el periodisme, i la societat, de l'època.

4.3.1 Pedagogia de progrés

Com la resta d'invents que anaven al ritme d'aquella SCCM a Catalunya (cinema, ràdio, electrodomèstics, autos...) la televisió també s'esperava com una filla d'aquell progrés tecnològic. Tècnicament, primer, es veu com una successora de la ràdio, i dels diferents sistemes de transmissió d'imatges que ja començaven a treure el cap des de principis de segle XX.

Des de les pàgines de la premsa catalana, a la dècada dels trenta, hi haurà un esforç per situar a les pàgines de la realitat què era allò de la televisió. Primer, barrejant-la amb la ràdio i la resta de sistemes, però després ja definint el nou invent. Un afany de tècnics, científics i periodistes per tractar d'explicar, pedagògicament, la televisió. Són informacions aquestes, en la gran majoria, amb un eminent contingut tècnic. Destinades a un públic ja familiaritzat amb la radiodifusió i amb el maneig dels invents. Però que, al estar publicades en diaris d'informació general, estan a l'abast del gran públic.

Molt remarcable és aquesta insistència i constant voluntat tècnica, sobretot per part de les informacions, per citar-ne alguns, d'homes de ciència com Enric Calvet, Agustí Riu o Alfons Lagoma. Serà un *in crescendo* informatiu coherent, primer situant-nos en un terreny de naixement, d'exploració de noves experiències i possibilitats, per després acabar perfilant, assumint, i esperant una realitat ja imparabile a molts països. Evidentment la majoria d'aquestes informacions s'emmirallen en els avenços, progressos i realitzacions de les nacions que estan duent a terme la televisió.

Una idea es va assentant de mica en mica: la tecnologia permet la televisió. A partir d'aleshores farien falta altres elements com l'estructuració d'una indústria, la comercialització, o la voluntat dels governs... Per posar-la en marxa. El periodisme de la mirada miraria amb una voluntat de fer saber, d'explicar, sobretot pedagògica. Seria la curiositat per descobrir altres realitats, i fer-les veure a aquella societat curulla de progressos i afanys d'anar endavant. Com la televisió: de veure la distància, el més enllà.

4.3.1.1 Ràdio, radiotelegrafia, ràdio-cinema, radiovisió... Televisió!

La televisió es veia com una superació de la ràdio. De fet, en els primers dies de ràdio al nostre país, ja es veia que aquell aparell podria convertir-se en quelcom més, com recordava Eduard Rifà en un article de 1932:

“Fem breu menció d'aquells preciosos moments d'introducció radiofònica al nostre país, amb la finalitat de fer constar que en aquelles dates en les quals es registrà la

implantació de la recepció de l'ona electromagnètica portadora de les vibracions de la veu humana i dels sons musicals, ja havia fet aparició entre els elements més introduïts i especialitzats la idea d'una possibilitat d'emprar-la com a transmissora d'imatges".⁸⁶⁶

La televisió era el següent pas. De fet, com s'ha vist, a la televisió, també se l'anomenava radiovisió, o radiotelevisió.⁸⁶⁷ I als diferents sistemes de transmissió d'imatges, com la radiotelegrafia,⁸⁶⁸ o la transmissió de pel·lícules,⁸⁶⁹ també se'ls associava, a l'inici, amb la televisió. Malgrat aquestes primeres confusions, a partir dels anys trenta ja s'està definint què és la televisió. S'associarà, principalment, a la ràdio, i és molt normal que, a la premsa s'utilitzi, indistintament, els termes radiovisió, o televisió, que és el mateix.

Hi ha per part dels tècnics, científics i periodistes que escriuen a les seccions de ràdio de la premsa catalana una voluntat de pedagogia de progrés per començar a destriar la televisió, de la radio, la telefotografia, el ràdio-cinema, i d'altres invents relacionats amb aquesta. Però mentre no arribava la televisió, els afeccionats se les havien d'enginyar de diverses maneres per saciar la set d'imatges, ni que aquestes es barregin amb els sistemes de transmissió d'imatges esmentats.

En aquest sentit una de les fórmules era aplicar la televisió a l'aparell de radio, d'aquí que d'aquest híbrid tecnològic, a la televisió, se li digui a vegades radiovisió.⁸⁷⁰ I se li continuï dient malgrat ja estar separada de la ràdio.⁸⁷¹ La

⁸⁶⁶ L'article "Radiodifusió i televisió" va ser publicat el 14 de gener de 1932 a *La Veu de Catalunya*. RIFÀ, E. (1999, 305).

⁸⁶⁷ És molt freqüent trobar el terme radiovisió en moltes informacions, però tenint clar que és mateix que la televisió, per citar un exemple d'una informació: "Però això no vol dir que la televisió –que alguns anomenen radiovisió– sigui una cosa definitivament resolta", *vegeu* "La televisió". *Mirador* [Barcelona] (15 de setembre de 1932), pàg. 8.

⁸⁶⁸ Es coneguda amb aquest nom, però també amb telefotografia, o fototelegrafia. En els diversos articles, s'usa indistintament.

⁸⁶⁹ Seria el cas del ràdio-cinema. I una altra tècnica, per televisar pel·lícules com seria el telecinema, ja més endavant.

⁸⁷⁰ És habitual trobar en molts articles la idea de que la ràdio "crea la televisió", *vegeu*, COBB, I.S. "El futur de la ràdio". *Catalunya Ràdio*. (5 de maig de 1934), núm. 105, pàg. 7.

⁸⁷¹ Inclús als inicis, tot i esmentar la televisió dins les informacions que parlen del futur de la ràdio, ja es veu que aquell invent aniria per una altra banda: "Els enormes avenços realitzats en la transmissió d'imatges i en la televisió, permeten també esperar que, sense trigar, aquestes aplicacions sortiran del camp dels laboratoris per a entrar en el de la pràctica. El camp de possibilitats que això enclou, encara no es pot preveure". *Vegeu*, MATHIAS, F. "Dos minuts sobre Ràdio". *L'Opinió* [Barcelona] (15 de novembre de 1931), pàg. 3.

premsa contribuïa a aquesta pedagogia de progrés amb articles, eminentment tècnics, on s'ensenyava a combinar els dos aparells:

“Un dels procediments que preocupa més a l'aficionat televisorista, és la forma com pot aplicar la làmpara “Neon” a un receptor de ràdio. L'amplificació dels receptors que es tracti d'emprar cal que sigui a base d'una amplificació bastant gran i per consegüent una amplificació “push-pull” 245 és molt adequada”.⁸⁷²

Llargues explicacions tècniques, i de combinació d'elements, sobretot destinades als afeccionats de la radiodifusió, ja avesats a manipular i experimentar amb els seus aparells.⁸⁷³ L'objectiu, com diria la segona part d'aquest article, es poder anar matant el cuc, de la manera que fos, de la televisió:

“L'aficionat que desitgi provar el receptor de televisió sense tenir que esperar a què es realitzin les transmissions experimentals que molt a pesar nostre només pot fer-se de molt curta duració, podrà assajar la recepció de música per televisió (hi, hi); no ens referim a les figures que apareixen en el televisor quan es rep música. Les figures són molt variades segons siguin els diversos instruments i notes que s'executen i és un interessant experiment en estudiar les diverses figures, les quals amb una mica de pràctica es pot conèixer si són paraules parlades, notes agudes o greus, etc. [...]. Una vegada l'aficionat hagi fet aquests experiments i tenint domini dels mateixos, li serà fàcil investigar altres sistemes més avançats de radiovisió que, a no trigar, han de revolucionar la nostra època”.⁸⁷⁴

Enric Calvet (1884-1976) seria un dels homes que més es preocuparia dels avenços de la televisió. Calvet, va ser un dels grans pedagogs de la

⁸⁷² SANS, P. “Com aplicar la radiovisió al vostre receptor de ràdio”. *La Nau* [Barcelona] (6 de novembre de 1931), pàg. 4. Una de les característiques de les informacions sobre la televisió que apareixen a la premsa de l'època és que aquestes es repeteixen a diferents diaris. Aquesta n'és un exemple, ja que també es podia trobar a *La Veu de Catalunya*, vegeu SANS, P. “Per aplicar la radiovisió a un receptor”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (19 de novembre de 1931), pàg. 8.

⁸⁷³ Un dels tants exemples que s'oferien a l'època per a l'amant de la radiodifusió era utilitzar una làmpada amplificadora per tal de fer funcionar la televisió, així com altres estris. Vegeu, “Les aplicacions de la làmpara amplificadora”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (5 de març de 1934), pàg. 13.

⁸⁷⁴ SANS, P. “Per aplicar la radiovisió al vostre receptor”. *La Nau* [Barcelona] (16 de novembre de 1931), pàg. 2.

televisió i la radiodifusió en general.⁸⁷⁵ Tenia fusta de savi, ja que era químic, publicista, farmacèutic, advocat, astrònom,⁸⁷⁶ coordinador de les pàgines de radiodifusió de *La Publicitat*, membre del nucli directiu de RAC (com a cap tècnic) i l'ANR, i també germà del periodista Agustí Calvet (Gaziel), que ja recordaria l'esperit inquiet del seu germà, ja que quan eren petits mentre ell escrivia versos, el seu germà Enric feia experiments de física, química o dissecava papallones.⁸⁷⁷

Calvet donarà a conèixer com funciona un aparell de "radiovisió", i explicarà detalladament els dos estris necessaris: un aparell transmissor i un receptor, segons ell, "La transmissió d'imatges animades per Ràdio constitueix avui en dia un assumpte perfectament resolt pel que fa referència a la transmissió de fils cinematogràfics que surten amb tanta perfecció com en el cinema ordinari, encara que reduïts a tres proporcions o format d'una targeta postal".⁸⁷⁸

I si la ràdio era un mitjà molt popular al període, el cinema no gensmenys. L'experimentació amb televisió també comportava alguns nexes amb el ràdio-cinema, o transmissió de pel·lícules per ràdio. Calvet, a part d'escriure sobre televisió, parlarà dels camins de la televisió i el ràdio-cinema: "En voler resoldre el problema de la radiovisió es presenten dos casos completament diferents: la transmissió directa d'una escena animada per mitjà de la ràdio i la transmissió d'una pel·lícula que s'hagi fet prèviament de l'escena esmentada".⁸⁷⁹ Calvet, a l'hora de parlar dels avenços de la televisió, també ho complementava amb el ràdio-cinema, que podia ser tan atractiu com aquesta:

"Perquè li proporciona imatges animades i li fa el mateix efecte que si es tractés de la veritable radiovisió; és el ràdio-cinema, és a dir, la transmissió de films per ràdio i llur

⁸⁷⁵ Va ser un dels pioners en introduir i divulgar la radiodifusió a Catalunya. El 1921 ja va fer sentir retransmissions radiofòniques, per primer cop en públic, a Vilanova i la Geltrú i Barcelona. I aquell mateix any també va ser un dels fundadors de la Societat Radiotelegràfica de Catalunya (EAJ 13). Com s'anirà veient va escriure molts articles, a la premsa, sobre la televisió i en pro d'una radiodifusió catalana.

⁸⁷⁶ Fou un dels fundadors, el 1910, de la Societat Astronòmica de Catalunya.

⁸⁷⁷ CALVET, A. (Gaziel) (1958, 165).

⁸⁷⁸ CALVET, E. "Com funciona un aparell de Radiovisió". *Catalunya Ràdio*. (31 de desembre de 1931), núm. 3, pàg. 9.

⁸⁷⁹ CALVET, E. "El ràdio-cinema està pròxim a ésser del domini públic". *La Publicitat* [Barcelona] (9 d'octubre de 1933), pàg. 5.

recepció perfecte en aparells adequats. El radiocinema en l'actualitat està perfectament resolt i als Estats Units, Anglaterra i altres llocs, que van al davant de la radiodifusió, el ràdio-cinema està a l'ordre del dia. [...] Finalment, doncs, al carrer les diverses escenes, o esdeveniments ocorreguts durant el dia, en arribar el vespre i mentre s'està tranquil·lament amb la família descansant de les fatigues del treball, les emissores poden radiar una informació gràfica fent veure altra vegada a cada casa el que fins ara s'havia de llegir al Diari, que es transformarà d'aquesta manera en *Diari gràfic radiat*".⁸⁸⁰

Però la tecnologia ja anava molt ràpid aleshores. Per exemple, el telecinema era una tècnica per enregistrar les imatges al natural (amb una càmera), després revelar-les, i passar-les per televisió, tot, amb gran rapidesa, per després ser emeses:

"Una de les maneres de resoldre les dificultats que s'han trobat en tractar de televisonar escenes exposades a la llum del dia ha estat l'aplicació del telecinema com a instrument intermedi. [...]. L'escena a televisonar es pren primerament amb una màquina d'impressionar pel·lícules, el film passa immediatament a una cambra, en la qual es revela, fixa i neteja ràpidament. Després resta ja en disposició d'ésser transmesa en la forma coneguda [...]. El procediment té l'avantatge de permetre l'explotació del film que ja ha servit per a l'emissió de televisió".⁸⁸¹

Però d'invents relacionats amb la televisió n'hi havia molts. Tots eren una barreja d'híbrids que manifestaven els desigs de veure. Per exemple la "Fonovisió", la combinació del gramòfon i la televisió. Segons l'enginyer Alfons Lagoma,⁸⁸² era una manera "d'estojar la imatge":

"Si en un aparell de televisió i en un punt convenient del circuit hi intercalem un telèfon oïrem les impulsions produïdes per la cara d'un subjecte, com una sèrie irregular de sorolls, les irregularitats i característiques dels quals correspondran al subjecte col·locat davant del transmissor. Cada cara humana emet el seu propi i característic so i després d'oïr-lo algunes vegades podrem identificar el televisat pel so de la seva cara. Aquestes

⁸⁸⁰ CALVET, E. "L'estat actual de la Radiovisió. El Ràdio-Cinema". *Catalunya Ràdio*. (30 de novembre de 1931), núm. 2, pàg. 12.

⁸⁸¹ "Com s'aplica el telecinema". *Última Hora* [Barcelona] (3 de febrer de 1936), pàg. 10.

⁸⁸² Alfons Lagoma era un enginyer industrial especialista en radioelectricitat. Preocupat, teòricament i pràcticament, per la ràdio, la televisió i el cinema, publica diversos articles a la premsa de l'època. Als anys trenta formava part de la junta directiva de la Secció de Cinema Amateur del Centre Excursionista de Catalunya. *Vegeu* ROMAGUERA, J. (2001?, 46-47).

impulsions produïdes per una imatge vivent poden ésser registrades en un disc de gramòfon i després pot ésser reconstruïda la imatge en un aparell receptor de televisió utilitzant un pick-up”.⁸⁸³

Les aplicacions que es veien per a la televisió eren diverses i variades, fins i tot per evitar accidents marítims. El “Noctovisor” havia de servir per orientar els vaixells enmig de la boira:

“El noctovisor no sols fa possible de descobrir la presència d'un feix de raigs infraverdells que hagin travessat la boira, sinó que fins i tot determina, també, la direcció exacta del seu origen i si la distància no és excessivament gran, de veure àdhuc la seva mateixa forma. Aquesta invenció, a la qual podem predir l'honor d'obrir una nova era en la ciència de la navegació, és el resultat dels treballs precedents esmerçats i consagrats a la televisió. [...]. La televisió, és doncs un valuós element per a la navegació, puix que el seu més acèrrim enemic –la boira- no serà la causa de més catàstrofes. El noctovisor tindrà la cura d'estalviar-les”.⁸⁸⁴

I un altre invent que ja feia anys que s'arrossegava per posar-se en marxa era el telèfon-visió, o visió-telefonía. La combinació del telèfon i la televisió que, molts països, com Alemanya, aviat posarien en pràctica i, d'altres, com els Estats Units, estaven fent les seves proves:

“Els enginyers americans fa bastant de temps que estudien l'aplicació de la televisió com a complement de la conversa telefònica a fi d'obtenir les imatges animades al mateix temps que la conferència telefònica s'efectua [...]. Per al conferenciant, l'ús del telèfon i la televisió combinats no és dificultós. La cabina és similar a les implantades en les conferències telefòniques corrents. Cal només asseure's en una butaca giratòria i col·locar-se donant la cara a un quadre destinat a impressionar la seva imatge. A una pantalla posada al davant apareixerà la imatge de la persona col·locada a l'altra cabina, i sols s'haurà de parlar en to natural perquè el que està a l'altre extrem del fil vegi parla la nostra imatge el mateix que nosaltres veiem i sentim la seva”.⁸⁸⁵

⁸⁸³ LAGOMA, A. “Resolucions pràctiques de la televisió II”. *Catalunya Ràdio*. (30 de desembre de 1933), núm. 87, pàg. 17.

⁸⁸⁴ *Ibid.*, 17-19.

⁸⁸⁵ “Els progressos de la televisió”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (25 de març de 1932), pàg. 6.

Però, de mica en mica, a la premsa, s'aniran separant tots aquests sistemes de transmissió d'imatges, de la televisió pròpiament dita. Hi haurà un esforç pedagògic per destriar els conceptes, i per començar a veure les possibilitats, diferents, de la televisió. Ja el desembre de 1931 Enric Calvet entrevista l'enginyer Agustí Riu. Riu, com veurem més endavant, era un enginyer barceloní que ja feia anys que experimentava amb la transmissió d'imatges. Molt interessat, com tota aquella generació, pels avenços tecnològics, però especialment per la radiodifusió i tot el que se'n derivés.

Com el mateix Calvet dirà d'ell a l'entrevista era “[...] conegut per la seva actuació durant els darrers vuit anys en divulgar els coneixements de la ràdio, adés de la revista “Ràdio Tècnica”, que va fundar el 1925. Acaba de passar dos anys a la capital de França, d'on ha tornat a la nostra terra amb el títol de ràdio-enginyer de l'Escola Superior d'Electricitat de París”.⁸⁸⁶ Riu era el primer ciutadà de l'estat que obtenia aquest títol, i ja en aquesta entrevista aclareix, en part, els diferents sistemes de transmissió d'imatges d'aleshores i les seves possibilitats de futur:

“La ràdio-fotografia està perfectament resolta. Tant és així, que a Anglaterra, Alemanya, França, etcètera, hi ha serveis establerts. Crec, no obstant, que interessa més als periòdics que als ràdio-afecionats. [...]. La transmissió de pel·lícules cinematogràfiques per ràdio és actualment possible amb molt bon èxit. Crec que l'any vinent serà un servei que implantaran moltes emissores, pel bons resultats que dóna pràcticament. Cal tenir, és clar, ultra l'aparell receptor de ràdio, un equip complementari, per altra part molt senzill, i que pot costar, a tot estira, unes tres-centes pessetes. [...]. La ràdio-visió potser seria interessant per a transmetre els grans actes esportius, però realitzant-se aquests a hores poc apropiades per a quedar-se a la llar, crec que és més interessant veure al vespre, en família, els partits o actes interessants del dia, ocorreguts a diverses ciutats d'Espanya, puix que cal tenir present que es poden retransmetre per línia, el mateix que si es tractes d'un concert”.

Tot i que Riu veia que “La ràdio-visió és més difícil d'obtenir”, “El que sí que és pot afirmar és que, almenys a Barcelona, tota idea nova és sempre acollida amb entusiasme”. Demostrant, de nou, la il·lusió d'aquella esclatant

⁸⁸⁶ CALVET, E. “Les grans novetats de Ràdio”. *La Publicitat* [Barcelona] (13 de desembre de 1931), pàg. 12.

societat de masses per tot el que havia d'esdevenir i havia de contribuir a observar i imaginar la realitat. Però ja que els avenços en televisió anaven molt ràpid, podem trobar, com és el cas del propi Riu, primer opinions prudentes, com la d'abans, i després de més entusiastes sobre la televisió. De fet, ell mateix serà un gran propagador de la televisió, amb una clara voluntat pedagògica, escrivint llibres que ensenyen, als afeccionats, a construir un aparell de televisió, així com tots els entrellats del món de la radiodifusió, des de una mirada tècnica.⁸⁸⁷

Seguint les informacions a la premsa ja podem veure com, ràpidament, va canviant la concepció de la televisió. El mateix Riu es preguntava a inicis de 1932: "Radiodifusió o Teledifusió?",⁸⁸⁸ era una pregunta de futur, per tal d'escatir un fet que semblava imparable. Ja que, ell mateix, aleshores, ja estava del tot esperançat en l'arribada de la televisió, com una aplicació de la ràdio:

"De totes maneres, cal tenir ben en compte que actualment s'estan presentant a l'horitzó de les possibilitats pràctiques una sèrie de noves aplicacions de la ràdio que faran molt més interessant la seva aplicació a la llar, puix que, ultra els sons, serà possible de veure les imatges. [...] el problema de la radiovisió sembla, actualment, que entra en una nova fase de solució pràctica, que tot fa suposar que la propera temporada d'hivern, o bé la següent, podrem veure escenes en moviment en una forma, que, per llur perfecció, pot comparar-se a la recepció dels sons que actualment se senten en els altaveus electrodinàmics de bona qualitat".⁸⁸⁹

⁸⁸⁷ *Vegeu*, RIU, A. *Ràdio Ciència*. 2^a ed. Barcelona: Llibreria Sintes, 1933; RIU, A. *Manual del radio experimentador y los grandes inventos*. 3^a ed. Barcelona: Llibreria Sintes, 1932. I, RIU, A. *El cine sonoro y la radiovisión*. Barcelona: Editorial Radio, 1935. La importància que tenien les obres de Riu es pot palesar, per posar un exemple, amb la quantitat d'informacions que apareixen a la premsa sobre la seva obra *Ràdio Ciència*. En aquest llibre, clarament pedagògic, com escriu Enric Calvet: "La radiovisió, és descrita no solament per comprendre el seu principi sinó que dona tota classe de detalls, amb tots els esquemes d'emissores i receptors a fi que es pugui construir un mateix els aparells", *vegeu*, CALVET, E. "Ràdio Ciència". *La Publicitat* [Barcelona] (20 de desembre de 1931), pàg. 11. I per veure el ressò mediàtic de l'obra, *vegeu*, "Ràdio Ciència". *L'Opinió* [Barcelona] (23 d'octubre de 1932), pàg. 4; "Ràdio Ciència". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (24 de desembre de 1931), pàg. 6; i "Ràdio Ciència". *L'Opinió* [Barcelona] (16 de desembre de 1931), pàg. 2.

⁸⁸⁸ RIU, A. "Radiodifusió o Teledifusió?". *L'Opinió* [Barcelona] (17 de febrer de 1932), pàg. 2.

⁸⁸⁹ RIU, A. "Les futures aplicacions de la ràdio". *L'Opinió* [Barcelona] (6 d'abril de 1932), pàg. 2.

Però cal separar els conceptes, tot i que existeixi un origen comú. Això és el que feia el setmanari *Mirador* el 1932:

“Televisió, telecinema, i fototelegrafia s’inspiren en un mateix principi. La imatge a transmetre és dividida en una sèrie de quadrats petits, caracteritzat cada un d’ells per un valor lluminós ben determinat. [...]. Aquesta nova conquesta de la tècnica [la televisió] és segurament una de les que més ha de meravellar el gros públic, així que ella sigui una cosa perfectament comercial, com ja es comença a dibuixar. Cal no confondre televisió i telefotografia. Aquesta darrera ja és bastant utilitzada per a la transmissió d’imatges per revistes il·lustrades de l’estranger. Si la televisió pròpiament dita no ha rebut encara una solució plenament satisfactòria, hom pot esperar, prou aviat, “veure” de casa estant, tal com ara “sent”⁸⁹⁰.

Enric Calvet també separarà els conceptes. Sobretot telefotografia i televisió. I ja veu un gran esdevenidor per la televisió:

“La televisió pròpiament dita és molt diferent de la telefotografia, i aquesta sí que produeix un veritable entusiasme a tots els que l’han pogut contemplar. [...]. N’hi ha, però que creuen que la radiovisió no passarà d’un curiós experiment de laboratori [...]. però si haguéssim de jutjar sobre l’eficàcia d’un descobriment qualsevol pel que d’ell s’aconsegueix durant els primers anys, també s’hagués profetitzat que el fonògraf, per exemple, mai no podria ésser altra cosa que un curiós experiment de laboratori i que si arribés a perfeccionar-lo la radiodifusió l’hauria eliminat. No res menys el que hagués fet semblant profecia s’hauria equivocat lamentablement, perquè la radiodifusió, que havia de matar el fonògraf, ha estat precisament la que l’ha fet desenvolupar amb el notable impuls que tots admirem. No passarà quelcom semblant amb la radiovisió?”⁸⁹¹.

De mica en mica la televisió anirà definint la seva tècnica. I com afirmarà el 1935 Alfons Junyent a *L’Instant*, “una aparell de Ràdio no és igual que un aparell de televisió”, n’explicarà les diferències, tot i els possibles complements:

“[...] tots els receptors actuals de Ràdio podran rebre la part sonora sense cap modificació, però caldrà proveir-se d’un altre receptor especial per a rebre les imatges. És a dir que per tal de rebre televisió, són necessaris dos aparells: un per als sons,

⁸⁹⁰ “La televisió”. *Mirador* [Barcelona] (3 de novembre de 1932), pàg. 9.

⁸⁹¹ CALVET, E. “La transmissió d’imatges i els ràdio-oients”. *La Publicitat* [Barcelona] (6 de novembre de 1932), pàg. 7.

exactament igual i d'ídèntiques característiques que els actualment en servei, i un altre adaptat especialment per a visió amb unes característiques de selectivitat força aplanades".⁸⁹²

Quedava clar que aquell invent era diferent de la ràdio, tot i tenir principis comuns. Si els mateixos aparells de ràdio, per si sols, no servien per veure la televisió, també es començava a saber que les estacions de radiodifusió havien de ser diferents. Sobretot per un invent que tenia un ritme de desenvolupament tant veloç que anava deixant tots els dubtes endarrera:

“Hom va creure que les estacions de radiodifusió ordinària servirien per a la transmissió d'imatges, però si serveixen, és defectuosament. Per això els constructors americans s'han decidit a instal·lar estacions especials d'onda curta, destinades únicament a la televisió. [...]. De totes maneres, cal pensar solament en el punt en què es trobava la televisió només un any enrera, i comparar-ho amb el punt en què es troba ara, per abrigar la confiança que, a aquesta marxa, els avanços es succeiran en progressió geomètrica, i la televisió, fins fa poc experiència de laboratori, entrarà en els costums de la mateixa manera que ja hi ha entrat la T.S.F. tan corrents que ja no meravellen ningú”.⁸⁹³

4.3.1.2 Explicar un nou invent

En aquesta fal·lera de pedagogia tecnològica la premsa de l'època s'esforça per donar a conèixer com ha estat possible la televisió. Parlo, bàsicament, d'informacions tècniques, incloses, dins les seccions de radiodifusió. Ja hi ha una voluntat per explicar què és això de la televisió. Són aclariments que estan a disposició de qualsevol curios que se'n vulgui assabentar. No s'escatimaran esforços al paper per donar aquestes lliçons. La televisió, com a terme i tecnologia, agafava embranzida.

Per resumir-ho, com dirà el periodista Francesc Serra a *La Veu de Catalunya*: “El que vull posar en clar és que malgrat que la investigació continuï, la televisió ja és quelcom que ha abandonat el laboratori i que en

⁸⁹² JUNYENT, A. “Televisió, sí, però...”. *L'Instant* [Barcelona] (24 de juny de 1935), pàg. 12.

⁸⁹³ “La televisió”. *Mirador* [Barcelona] (15 de setembre de 1932), pàg. 8.

condicions molt acceptables comença a posar-se a l'abast del gran públic".⁸⁹⁴ És també el que pensava Eduard Rifà, el 1932, alhora d'escriure un article sobre la situació d'una televisió que "entusiasma" en aquells països on ja es podia veure. I tenint en el cap la situació, i la desitjada arribada, de la televisió a Catalunya:

"Podem considerar que la televisió està en la infància i que ben aviat entrarà en la joventut. Llavors serà quan s'implantarà a Catalunya, esdevenint-se exactament el mateix fet que amb la ràdio, que fou divulgada ací quan havia passat ja per totes les dificultats dels primers temps".⁸⁹⁵

És una televisió que ja s'està deslligant de la resta de sistemes de transmissió d'imatges. Ja s'especularà amb la televisió pels tubs de raigs catòdics,⁸⁹⁶ o la televisió en colors. No és tracta aquí de mirar fil per randa la multitud d'explicacions tècniques, però sí d'assenyalar la preocupació, o la voluntat de informació de donar noves del nou invent. I sobretot el desig que allò sigui possible, almenys aquí, en una vessant ja resolta per la tecnologia de l'època, diferent, és clar, de la voluntat i l'economia que els països vulguin o puguin esmerçar. El diari *La Nau*, el 1932, explicarà tot això. I sobretot com l'afany de veure, de l'ésser humà, ha fet possible la televisió:

"Quan les primeres ondes hertzianes van passar l'espai i foren recollides pels aparells receptors sota la forma de petits sorolls, es va creure que s'havia arribat a un límit en les possibilitats humanes. Poc temps després, la radiotelefonía marcava una nova era en el progrés, el qual va constituir una meravella dins d'una altra meravella. Però l'ambició humana, monstre insaciable, sempre amb la boca oberta, espera sempre

⁸⁹⁴ SERRA, F. "L'estat actual de la televisió". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (25 de setembre de 1935), pàg. 7.

⁸⁹⁵ L'article "Darreres noves de l'aplicació de la televisió" va ser publicat el 28 de gener de 1932 a *La Veu de Catalunya*. RIFÀ, E. (1999, 310). Segons Rifà, aquell 1932, als Estats Units hi havia 14 emissores de televisió als Estats Units i prop de 25 mil receptors, i es preveia que el 1933 ja hi hauria més de 100.000 televisors. A Anglaterra, aquell 1932, n'hi havia més de 10 mil d'aparells. I es feien emissions televisives a diversos indrets del món: Argentina, Xina...

⁸⁹⁶ Seria la televisió electrònica, base de la televisió actual. Des de les publicacions de l'època s'estava a l'aguait de tots els descobriments sobre la televisió, i després s'explicaven amb tota mena de detalls i gràfics, per aquest cas, *vegeu*, AMORÓS, A. "La televisió pels tubs de raigs catòdics". *Catalunya Ràdio*. (28 de juliol de 1934), núm. 117, pàg. 10-11.

més. No n'hi havia prou amb oir a través de l'èter misteriós; calia també veure, i a l'igual que la telegrafia va succeir la telefonia i a aquesta va seguir la televisió. Perquè ella fos un fet calia transformar les vibracions lluminoses que originen el fenomen de la visió en oscil·lacions elèctriques hertzianes, que propagant-se amb la mateixa velocitat de la llum fossin susceptibles d'ésser rebudes per un receptor ràdio-elèctric per a ésser seguidament transformades en oscil·lacions lumíniques reproducció de les primeres”.⁸⁹⁷

L'esperit de superació de l'home, les ganes de veure més enllà porten a descobrir la televisió, com d'altres invents, i realitats. Aquell era un somni que ja abraçaven els homes des de feia temps. En aquestes informacions s'ensenyava la importància d'imaginar per arribar a assolir la realitat:

“Fa ja molt temps que la televisió fou inventada, puix que, des del 1890, es realitzaren experiments que havien de permetre al camp visual de l'home d'arribar als límits de les transmissions elèctriques. Fa molt poc temps, però, que ha esdevingut una realitat, car, després de les pures especulacions de l'esperit, ha calgut esperar nombrosos lustres per tal que els enginyers i els savis possessin cadascun d'ells llur pedra en aquest edifici: cèl·lules fotoelèctriques, amplificadors elèctrics, oscil·lògrafs catòdics. El desenvolupament de la tècnica d'aquests tres aparells és, en efecte, la base de l'evolució de la televisió”.⁸⁹⁸

I què es necessitava, aleshores, per veure la televisió? L'enginyer Alfons Lagoma, com d'altres,⁸⁹⁹ explicarien una i altra vegada, tots aquelles elements

⁸⁹⁷ “Com ha estat possible la televisió”. *La Nau* [Barcelona] (17 de maig de 1932), pàg. 10. Seguint el costum que, de vegades, es dona a la premsa de l'època aquest article també es reproduirà a *La Veu de Catalunya*, vegeu “Com ha estat possible la televisió”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (26 de maig de 1932), pàg. 6. Els articles estan signats, el primer, pel “Doctor.Z”, i el segon pel “Do.X”. No hi hagut manera de desvetllar els pseudònims, també habituals en altres informacions sobre la televisió. S'ha consultat per aquest cas, i d'altres, l'obra de Josep Rodergas, vegeu RODERGAS, J. *Els Pseudònims usats a Catalunya: recull de 3800*. Barcelona: Millà, 1951. També seria molt possible que articles com aquest siguin reproduccions traduïdes dels que apareixien a les publicacions estrangeres.

⁸⁹⁸ AMORÓS, A. “Evolució de la televisió”. *L'Instant* [Barcelona] (12 de juliol de 1935), pàg. 8.

⁸⁹⁹ Les informacions tècniques que expliquen l'abc televisiu són molts freqüents. Bàsicament són un desglossament de la tecnologia televisiva i els elements necessaris per què funcioni. Per citar-ne algunes, vegeu, AMORÓS, A. “Evolució de la televisió II”. *L'Instant* [Barcelona] (23 de juliol de 1935), pàg. 8. O l'explicació de com es fabrica un aparell de televisió, vegeu, AMORÓS, A. “Televisió”. *Catalunya Ràdio*. (24 de novembre de 1934), núm. 133, pàg. 6-8, 34. En el mateix sentit, revistes sobre radiodifusió, com *Ràdio Barcelona*, eren un lloc habitual on trobar informacions, molt més esplaiades, per descobrir els principis televisius, vegeu, “Principis de televisió”. *Ràdio Barcelona*. (7 de desembre de 1935), núm. 590, pàg. 13-15.

materials bàsics, per a dur a terme la televisió, amb un intent d'aclarir el funcionament d'aquell invent. Lagoma ho sintetitzava així:

1. La cèl·lula fotoelèctrica: que tradueix en corrent d'intensitats variables el valor de la llum que la fereix. La cèl·lula té una missió semblant al del micròfon en la ràdio. Aquests corrents són de l'ordre de la milionèsima d'amper, per tant, cal amplificar-los per mitjà d'un amplificador que els condueix al transmissor i d'aquí a l'antena.
2. El disc de Nipkow: per a l'exploració de la imatge, és a dir, la transmissió successiva i ràpida de les porcions de l'objecte. Aquest disc porta una sèrie de forats que formen una espiral i que, en girar, produeixen una àrea visible formada per arcs de cercol, i el feix lluminós que deixa passar cada forat fereix la cèl·lula fotoelèctrica, produint les variacions de corrent segons la intensitat de la llum.
3. El receptor: consisteix senzillament en un aparell normal de vàlvules que rep per la seva antena les ones llançades per l'emissor que van a la vàlvula de neó. En el receptor hi ha el mateix disc que en l'emissor, girant a les mateixes voltes mitjançant un motor en sincronisme amb el de l'emissor i d'aquesta manera es produeix la imatge.⁹⁰⁰

Si aquests eren els elements necessaris, la tècnica televisiva la resumia, ben clarament, Joaquim Sánchez Cordovés,⁹⁰¹ un enginyer que s'encarregava de la part tècnica de Ràdio Barcelona: "El mecanisme de la televisió consisteix essencialment a dividir la imatge que es va emetre en una sèrie de punts i a

⁹⁰⁰ LAGOMA, A. "Resolucions pràctiques de la televisió". *Catalunya Ràdio*. (23 de desembre de 1933), núm. 86, pàg. 10-11.

⁹⁰¹ Sánchez Cordovés era un enginyer que havia estudiat a París i va ser destinat a *Jefatura de Telégrafos* de Barcelona. Va ser l'encarregat de solucionar els problemes tècnics de Ràdio Barcelona abans de la República. També experimentava amb la televisió, i després, molts anys més tard estaria vinculat al naixement de *Televisión Española*. Vegeu EZCURRA, L. *Historia de la radiodifusión española. Los primeros años*. Madrid: Editora Nacional, 1974, pàg. 185-186.

transmetre'ls successivament amb tal rapidesa que, en rebre'ls, es produeixi a l'ull humà la impressió de veure'ls arribar al llenç simultàniament".⁹⁰²

Però en quin estat es trobava, sobretot tècnicament, la televisió aleshores? Aquesta és la pregunta que intentava respondre el mateix Joaquim Sánchez Cordovés, al mateix article:

“És aquesta una pregunta que tothom es fa amb massa freqüència i que a la majoria implica una meravella imminent a l'abast de tots, o un irrealitzable somni de laboratori. I, amb tot, pot dir-se que la televisió és una cosa realitzable i realitzada. No existeix realment cap impediment físic perquè hom pugui veure, projectada en un llenç, una escena que en aquell moment es desenrotlla a uns quants quilòmetres de distància. És més, aquesta experiència és cosa ja efectuada diàriament en alguns països. Essent així, ¿Per què no tenim ja tots, a casa nostra, receptor de televisió? La raó és que la televisió no ha entrat encara en el que podríem dir-ne la seva fase comercial. S'oposen a això, entre d'altres raons, la impossibilitat d'utilitzar per a la televisió les actuals emissores de radiodifusió”.

El frenesí tècnic també comportava una il·lusió social. De tant parlar de la televisió era com si ja estigués gairebé aquí. I encara s'havien de resoldre alguns punts –la vessant comercial, especialment- en relació amb la ràdio, un fet que la premsa ja s'encarregava de dirimir:

“Informacions massa optimistes i que potser han estat mal interpretades podrien fer creure que la televisió surt definitivament ja del laboratori, que la seva explotació pràctica és imminent i que per tant val la pena d'esperar una mica abans de comprar un receptor de ràdio per tal de veure si es posen a la venda els aparells per televisió i ràdio conjuntament. [...]. Els nombrosos experiments efectuats en diversos països han demostrat que la televisió no es podia realitzar pràcticament més que emprant ones ultra curtes, molt diferents per llurs propietats i tècnica d'aplicació, que les que hom emprava per a la ràdio. Per tant, un receptor de ràdio serà tan diferent d'un receptor de televisió –quan existeixi- com un altaveu ho és d'uns binocles. I de moment no es pot pas preveure, coneguts com són els principis tècnics segons els quals s'orienta la

⁹⁰² SÁNCHEZ CORDOVÉS, J. “¿En quin estat es troba la televisió?”. *La Publicitat* [Barcelona] (4 d'agost de 1935), pàg. 10. És curiós fins a quin punt arriba la catalanització de l'època ja que en aquest article signa Joaquim. Quan en qualsevol obra, referent a televisió, sempre es trobarà Joaquín Sánchez Cordovés.

televisió; que es pugui realitzar una aparell que serveixi al mateix temps com a receptor de ràdio i de televisió”.⁹⁰³

I aquí ja entra en joc el naixement d'una nova indústria i la protecció, vetllà i interès del sistema polític per voler desenvolupar-la. Motius, segons Eduard Rifà, pels quals la televisió no s'acabava de desenrotllar a Catalunya:

“Les causes d'aquests retards són ben clares. No hem d'oblidar que tot el que fa referència a la radiodifusió catalana es deu a l'esforç dels comerciants i de comptats incondicionals radiooients i sense protecció de cap mena. Si no fos així, no hi ha dubte que els radiooients de Catalunya fruiríem d'un servei esplèndid de radiodifusió en tots els seus ordres. Cal tenir entès que la finalitat de les emissores ha d'ésser invertir en millors programes, radiotècnica, renovació de materials amb tots llurs avenços i la beneficència. Ara això està una mica retardat, però no dubtem de restablir el nivell de perfecció que ens correspon i la catalanització de la radiodifusió quan serà concedit l'Estatut de Catalunya”.⁹⁰⁴

També s'havien d'esmenar encara algunes altres qüestions tècniques. En aquells anys les condicions tecnològiques més favorables eren la netedat i la lluminositat de les imatges; i la transmissió simultània de la paraula i la imatge podia ser efectuada satisfactòriament.⁹⁰⁵ Restava per millorar la bona recepció de la televisió, especialment per transmissions a llarga distància, fet que era necessari amb unes ones més curtes de les habituals utilitzades per ràdio.⁹⁰⁶ S'havia de fer ben visible la realitat, ja que l'interval (encara retardat) de temps que separava l'enregistrament d'una escena i la transmissió de la

⁹⁰³ “Televisió”. *El Matí* [Barcelona] (19 de setembre de 1935), pàg. 5.

⁹⁰⁴ L'article “Radiodifusió i televisió” va ser publicat el 14 de gener de 1932 a *La Veu de Catalunya*. RIFÀ, E. (1999, 306). En aquest sentit Rifà farà veure que, als Estats Units, el comerç de la ràdio ja es dedica a vendre aparells complets de televisió, així com també peces perquè els aficionats puguin construir-se el seu aparell de televisió. Una manera de desenvolupar la indústria televisiva i el seu consum.

⁹⁰⁵ AMORÓS, A. “Ràdio-actualitats”. *L'Instant* [Barcelona] (26 de desembre de 1935), pàg. 10.

⁹⁰⁶ L'assumpte de les ones curtes, o micro-ones, també era un dels temes tècnics més tractats a la premsa de l'època, *vegeu*, per exemple, HOZ DE LA, J. “Ones curtes”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (3 de març de 1935), pàg. 13; “Les micro-ones”. *La Publicitat* [Barcelona] (7 d'abril de 1935), pàg. 14. La manca del desenvolupament d'ones més curtes, provocava un dels grans problemes de la televisió que és la transmissió amb retards, o els ecos retardats, *vegeu*, “Els misteris dels ecos retardats”. *La Publicitat* [Barcelona] (3 de març de 1935), pàg. 13.

mateixa era un assumpte a solucionar.⁹⁰⁷ I, precisament, la captació d'escenes a l'aire lliure, era un dels motius que podia fer ben atractiva la televisió, sobretot pels esdeveniments esportius:

“Com tots els invents en els seus començos, la televisió ha pogut donar bones demostracions de laboratori, però la seva aplicació pràctica encara topa amb dificultats. [...]. De totes maneres, tot es va resolent a poc a poc. Però resta un punt que és el que presenta més dificultats, i és d'altra banda un dels més seductors: la transmissió d'escenes a l'aire lliure (manifestacions esportives, etc.). La feble lluminositat que cada “punt” proporciona a la cèl·lula fotoelèctrica no és suficient per a originar un corrent fotoelèctric. Els tècnics alemanys preconitzen l'enregistrament previ de l'escena a transmetre sobre un film cinematogràfic, i la transmissió d'aquest pels mètodes ja eficaços del telecinema”.⁹⁰⁸

Però si la tècnica era una cosa que, en major o menor mesura, es veia resolta o en vies de solució. La televisió topava amb altres problemes que, de fet, són els que li van posar més fre: la comercialització dels aparells, és a dir, els dubtes de la indústria per veure-hi un futur rendible en el nou invent, i també la ignorància i inseguretats a l'hora de crear continguts televisius, tot i això, l'esperança regnava en aquests terrenys:

“[...] però els interessos creats per les fàbriques d'aparells i les emissions actuals representen un fre, la resistència del qual s'ha de vèncer per a començar a emetre, regularment, escenes combinades de la música i de les imatges. Però la indústria moderna i les grans societats actuals, els mitjans econòmics i tècnics de les quals són tan poderosos, acabaran, segurament, per llançar-se definitivament al terreny de la radiovisió, per a transmetre a l'espai veritables sessions de cinema sonor que causaran una revolució en l'economia i en els costums, molt més gran encara que la produïda per la radiodifusió”.⁹⁰⁹

⁹⁰⁷ Per exemple, és clar que no hi havia cap problema amb la transmissió de films, o qualsevol tipus de document audiovisual ja enregistrat amb antelació.

⁹⁰⁸ “La televisió de les escenes a l'aire lliure”. *Mirador* [Barcelona] (15 de juny de 1933), pàg. 8.

⁹⁰⁹ KLINGSOR. “L'actualitat de la Radiovisió”. *L'Instant* [Barcelona] (3 de gener de 1935), pàg. 8.

Si amb la televisió no se'n tenia prou, la televisió en colors⁹¹⁰ també s'estava investigant, tot i que en una fase molt experimental, però si més no la premsa se'n fa ressò, i amb foto inclosa:

“La qüestió de la televisió en colors és objecte des de fa poc temps de l'atenció dels especialistes. Correntment s'esmenta com un precedent el pas del film ordinari al film de colors. La comparació del cinema i de la televisió, però, per ara no té cap fonament. [...]. Amb un caire de simplicitat, les qüestions essencials de la televisió en colors estan exposades a continuació fent referència solament al procediment dels tres colors, que és el més conegut, i que ja ha estat objecte de realitzacions. Aquest procediment, emprat a Anglaterra i Amèrica durant els assaigs de televisió, és aplicat de la manera següent: a l'estació emissora l'objecte del qual es tracta de transmetre la imatge és explorat per un feix intens de llum blanca. La llum reflectida per cada punt de l'objecte és colorejada d'una manera variable, segons la coloració de la superfície en aquest punt; aquesta llum reflectida és rebuda damunt de tres jocs de cèl·lules fotoelèctriques proveïdes de pantalles i filtres colorejats, un dels quals és sensible al vermell, l'altre al groc-verd i el darrer al blau. Cada punt de l'objecte origina, doncs, en el tres jocs de cèl·lules, impulsions elèctriques que depenen de llur coloració; aquestes impulsions són amplificades en tres amplificadors i transmeses per tres vies diferents als aparells receptors”.⁹¹¹

A Catalunya també es tenien referents d'aquesta pedagogia televisiva, i un que despertava interès, com hem vist, ja des de feia anys, era l'italià Guillem Marconi. L'inventor era un símbol, per a tots els afeccionats a la radiodifusió de tot el món, pels seus experiments amb les ones que van obrir el camí al naixement de la ràdio. Les gestes de l'inventor es seguien molt de a prop al nostre país, sobretot, perquè ell també estava treballant amb la televisió:

“Actualment, es troba fent assaigs amb les ones ultracurtes (inferiors a 10 metres). Esperem, doncs, els resultats d'aquests estudis per a veure el secret que ens donarà a conèixer aquesta intel·ligència tan alta que es diu Marconi. [...]. Ultra això, del primitiu invent de Marconi, se'n deriven una sèrie d'aplicacions que han donat lloc a importants

⁹¹⁰ A finals dels anys vint, com hem vist anteriorment, ja s'estava experimentant, als Estats Units i Anglaterra amb la televisió en colors.

⁹¹¹ GALZERAN, LI. “La televisió en colors naturals”. *L'Instant* [Barcelona] (9 de juliol de 1936), pàg. 2.

indústries, deixant de banda, encara, la part realment meravellosa que pugui tenir, amb referència, per exemple, a televisió, que, avui, hom pot dir que ja és un fet”.⁹¹²

L'inquiet Marconi anava amunt i avall per donar a conèixer i implantar els seus treballs sobre la televisió. Viatges que es seguien des de la premsa catalana d'aquells dies:

“El senador Marconi estudia actualment l'aplicació de les micro-ones a la televisió. Es diu que les fàbriques angleses de Chnesford treballen en la construcció d'aparells els resultats dels quals són deguts a les descobertes de Marconi relatives a les micro-ones. Per bé que es guarda absoluta reserva, hom sap que hi ha posades grans esperances en els treballs del savi italià”.⁹¹³

I d'Anglaterra cap a la seva Itàlia, on realitza noves proves de televisió amb micro-ones, ell mateix ho explicava: “Començaré amb petites distàncies, per exemple, entre Rapallo i el meu iot. Si les experiències surten bé augmentaré la distància entre l'emissor i el receptor”.⁹¹⁴

Prova de la fascinació que hi havia a Catalunya per en Marconi és el ressò mediàtic que va tenir la seva visita a Barcelona el 1935, ja havia vingut el 1929. *L'Instant* li dedicava un reportatge de dues pàgines (en portada) explicant la vida i gestes de l'inventor italià. Com sempre, la seva pedagogia, era seguida amb entusiasme: “[...]. ha experimentat el servei de les micro-ones per a la Televisió, i ha fet estudis que avui encara no són coneguts, però que permeten esperar que donaran moltes sorpreses”.⁹¹⁵

Esperar. Esperar s'esperava molt de la televisió. En tot aquest ventall d'informacions pedagògiques es tenien clares dos coses: els obstacles tècnics que encara s'havien d'acabar de resoldre, però alhora l'absoluta certesa de la superació dels mateixos amb relativa rapidesa. Una dualitat, que com a resum, expressaria Alfons Junyent a les pàgines de *L'Opinió*:

⁹¹² JUNYENT, A. “Els propulsors de la T.S.F.”. *L'Opinió* [Barcelona] (22 de març de 1934), pàg. 8.

⁹¹³ “Els treballs de Marconi”. *L'Opinió* [Barcelona] (4 d'octubre de 1934), pàg. 16.

⁹¹⁴ “Marconi i la televisió”. *Mirador* [Barcelona] (29 de juliol de 1935), pàg. 8.

⁹¹⁵ CAPDEVILA, M. “El pas de Marconi per Barcelona”. *L'Instant* [Barcelona] (13 de setembre de 1935), pàg. 2.

“Són moltes les dificultats que s’han de resoldre per a assolir un grau veritable de perfecció, perquè aquesta important branca de la ràdio frueixi de la popularitat que avui encara no té. Vol dir això que és impossible d’arribar a la televisió més o menys perfecta? No. És més: tothom està convençut que en un dia no gaire llunyà això serà possible. Com ho feu el cinema sonor: en l’època del cinema mut mantes vegades s’havia dit. Dia arribarà en què es sentirà parlar els artistes. I bé: avui és ja un fet que actualment ha deixat d’ésser una novetat per a incorporar-se a l’època d’activitats del moment en què vivim. Així mateix passarà amb la televisió almenys esperem que s’introduirà a les nostres llars i s’incorporarà als nostres costums com un avenç més del segle de dinamismes que és l’època actual”.⁹¹⁶

4.3.2 Catalanisme

Amb l’arribada de la República la ràdio es va convertir en un dels cavalls de batalla dels sectors catalanistes. La seva catalanització era, de fet, una veritable lluita per la realitat: existir, o no existir. La premsa en català, tot i que amb una tirada més minsa que la castellana, tenia una gran capacitat d’influència, ja que estava en mans dels partits que sumaven l’hegemonia política a Catalunya, a més, les capçaleres, arreu del país, no van deixar d’augmentar. El cinema, tot i les esperances, com hem vist, ja era una altra història, bàsicament per la migrada indústria catalana i el desembarcament massiu de productes nord-americans.

Amb la confiança posada en el futur Estatut, i les lluites per aconseguir el traspàs de serveis de radiodifusió pel país, la ràdio era la porta d’entrada per on havia de passar aquella futura televisió. Primer havia de venir la ràdio catalana, després la televisió. I si les característiques de la radiodifusió estaven aixoplugades per tot l’ideari catalanista, les del nou invent també ho havien de ser.

Els sistemes de telefotografia catalans, les exposicions com una finestra per mirar el futur, els experiments televisius de RAC, i sobretot el desig televisiu que expressaven, a la premsa, els homes que havien fet néixer i vetllat per la radiodifusió a Catalunya, així ho assenyalaven. Especialment, entre d’altres,

⁹¹⁶ JUNYENT, A. “L’estat actual de la televisió”. *L’Opinió* [Barcelona] (31 de maig de 1934), pàg. 13.

s'ha de fer notar el paper propagandístic d'un dels pioners de la radiodifusió, Eduard Rifà, per desvetllar les possibilitats i, exigències, televisives al nostre país.

Tard, però fins i tot el món polític pròpiament dit, va començar a mirar el futur i en ell hi havia la televisió. Resta demostrat la voluntat de fer arribar la televisió a Catalunya. Tant en l'imaginari col·lectiu, a través de les informacions a la premsa, com en les voluntats i les experimentacions en la realitat per part, sobretot, dels homes de RAC, i dels somnis dels diferents inventors catalans.

És per tant, indestriable, la ideologia catalanista de tots aquests fets. Sobretot, com he dit, per un anhel d'existir, gràcies als mitjans de comunicació. I ja es percebia que el país podria ésser, existir, en mesura d'aquests: per la visibilitat que oferien. Es veia amb la premsa, s'estava batallant amb la ràdio, però després hauria d'arribar el següent pas: la televisió, una televisió catalana.

4.3.2.1 L'esperança catalana: la telefotografia, les exposicions de radiodifusió i Ràdio Associació de Catalunya (RAC)

Amb l'arribada de la República tres van ser les esperances reals (deixant de banda les il·lusions, desigs i demandes dels articles periodístics) per mirar d'assolir la televisió: el sistema de telefotografia de l'inventor de Sabadell Pau Abad; les exposicions de radiodifusió com aparador per veure les novetats televisives i les investigacions sobre televisió que feia RAC. Els tres factors estaven molt entrelaçats entre ells i, com veurem, tenien una base de catalanisme, lligat a la batalla per la realitat catalana que ja sostenia la ràdio, i a l'esperança en una indústria autòctona de futur que esdevingués televisiva.

Pau Abad va dissenyar i construir un dels primers aparells per transmetre imatges per radio (telefotografia), patentat el 1930.⁹¹⁷ Com hem vist,

⁹¹⁷ Com s'escriu a la patent: "El objeto de esta patente es un aparato emisor para la transmisión de imágenes y fotografías por hilos conductores o por radio, el cual se caracteriza por una gran sencillez de construcción y exactitud en su funcionamiento evitando los inconvenientes y dificultades que se experimentan al efectuar la transmisión de dibujos y fotografías con los aparatos actualmente conocidos". *Vegeu* ABAD, P. "Aparato emisor para la transmisión de imágenes y fotografías". Barcelona: [s.n.], 1930.

en aquells anys diferents sistemes de transmissió d'imatges es veien com una avançada de la televisió. El periodista científic Xavier Duran resumeix la importància, i les connotacions, de l'invent d'Abad:

“L'invent d'Abad recollia alguns principis bàsics de la transmissió i recepció d'imatges de televisió, per la qual cosa podem suposar que amb l'ajut necessari l'investigador sabadellenc hagués pogut fer coses importants en el món de les telecomunicacions. L'aparell d'Abad era millor que el belinògraf, inventat pel francès Belin, que s'utilitzava a França, i que l'aparell de Fulton, que es feia servir a Alemanya. A més, costava la tercera part i era de disseny i construcció íntegrament catalans”.⁹¹⁸

Però qui era Pau Abad? “Aquest inventor que sense cap enrenou de propaganda cridanera ha fet progressar amb el seu personal esforç una de les branques de les ciències físiques que avui desperten el més gran interès en tot el món: la televisió i la transmissió d'imatges”, així el presentaria el diari de Sabadell *La Ciutat* el 1932.⁹¹⁹ Però en aquella entrevista, ell mateix ens dirà qui és: “Vaig néixer a Sabadell en 1896”, “Als 14 anys vaig sortir dels Escolapis i vaig anar a Terrassa a casa el meu germà gran, que és una fàbrica de pues i bagues per a la indústria tèxtil. Allí vaig començar els estudis tècnics de la meva especialitat”. Abad després treballaria en un taller d'automòbils i tornaria amb el seu germà per fundar una empresa de construcció d'utilitat mecànica, eines i aparells de precisió.

Però la febre per la radiodifusió li va arribar el 1922: “El senyor Comas [farmacèutic de Sabadell] portà de París el primer aparell de ràdio a Sabadell. Aleshores jo vaig conèixer dit senyor i vaig començar a aficionar-me amb el meravellós invent i tan viu va ésser l'estudi tècnic que vaig fer de tot el referent als aparells, que al cap de dos anys, vaig establir a Sabadell la primera indústria de construcció d'aparells de ràdio”. El 1927 Abad deixa la indústria perquè “cada dia m'absorbia més la preocupació per trobar la solució científica del problema de la transmissió d'imatges”.

Sense més dades identificatives, la còpia de la patent està extreta de l'arxiu personal de Teodor Garriga.

⁹¹⁸ DURAN, X. “Pau Abad: pioner de la transmissió d'imatges per ràdio”. *Avui* [Barcelona] (18 de desembre de 1998), pàg. 30.

⁹¹⁹ “Un inventor sabadellenc”. *La Ciutat* [Sabadell] (11 de setembre de 1932), pàg. 7.

De seguida, Abad va entrar en contacte amb el nucli de fundadors de RAC (Vivenç Guinyau, Enric Calvet, Eduard Rifà, Homer Teixidó...) i el 1931 Abad ja és director tècnic de RAC. Aquell va ser l'any que l'inventor presenta el seu aparell a un dels aparadors de modernitat de la nova Barcelona: "L'Exposició Nacional de Radiotelegrafia" (celebrada entre octubre i novembre de 1931), on va ser "Un dels estands que més han cridat l'atenció dels visitants".⁹²⁰ Allà "Presenta una meravella d'aparell de radiotelegrafia construït completament a Sabadell, pel seu inventor, Pau Abad Piera, tan conegut entre els nostres que es dediquen a l'emissió",⁹²¹ escriurà Enric Calvet a *La Publicitat*.

A part de lloar les possibilitats de l'estri: "són d'una perfecció absoluta i d'una simplicitat de maneig i eficiència fins ara no assolides per cap firma estrangera", Calvet també espera que el dia que les emissores de ràdio vulguin instal·lar la radiotelegrafia: "és d'esperar que abans de col·locar cap equip estranger, voldran fer proves amb els aparells esmentats [...]. perquè són de construcció nacional, i per tant per afavorir les nostres indústries i iniciatives".⁹²²

L'aparell d'Abad es va convertir en arma de batalla, ja que Ràdio Barcelona (oficialment Unió Radio Barcelona) també estava experimentat el 1931 amb la transmissió d'imatges per ràdio.⁹²³ La rivalitat entre RAC i Ràdio Barcelona es construïa en els terrenys de la catalanitat, o no catalanitat.⁹²⁴ En aquest sentit Enric Calvet no podia ser més clar:

"Els que tenen aparells de radiotelegrafia han pogut comparar durant una sèrie de dies les proves transmeses per les dues emissores locals; mentre les de l'emissora

⁹²⁰ CALVET, E. "L'Exposició Nacional de Radiotelegrafia". *La Publicitat* [Barcelona] (22 de novembre de 1931), pàg. 11.

⁹²¹ CALVET, E. "L'Exposició Nacional de Radiotelegrafia". *La Publicitat* [Barcelona] (8 de novembre de 1931), pàg. 10.

⁹²² Aquesta seria una idea que es repetiria, l'any següent, el 1932, quan té més ressò mediàtic l'aparell d'Abad, instal·lat al local que RAC tenia a l'Exposició, Calvet, tornaria a repetir: "[...]. a la nostra terra s'està en disposició de construir una sèrie d'aparells més perfectes que els millors de l'estranger, comprendreu que fóra arribada l'hora de protegir la nostra indústria i de no deixar-se mediatitzar per concurrència forastera, fent respectar arreu del món les treballs dels nostres investigadors", vegeu CALVET, E. "La instal·lació de la Ràdio Associació a l'Exposició de Ràdio, Cinema sonor i fotografia". *La Publicitat* [Barcelona] (30 d'octubre de 1932), pàg. 8.

⁹²³ El març de 1932 s'anuncia que Radio Barcelona oferirà la carta del temps per ràdio, convertint-se en la segona ciutat d'Europa, després de París, a tenir aquest servei. Vegeu "La carta del temps per telegrafia". *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (28 de març de 1932), pàg. 9.

⁹²⁴ Vegeu al capítol 2 l'apartat de ràdio.

forastera [Radio Barcelona] no poden estar més mal fetes, posant-nos en ridícul davant dels estrangers que les capten, les de Ràdio-Associació constitueixen veritables obres d'art que poden conservar-se amb el més grat record. Però es dona el cas que els procediments emprats per l'emissora forastera són també forasters, mentre que els de la nostra emissora són genuïnament catalans”.⁹²⁵

Aquelles retransmissions de telefotografia que continuava fent Radio Barcelona van ser criticades des de la premsa perquè les promeses de transmissió de fotografies no es van complir satisfactòriament (per manca de qualitat i interrupcions tècniques) i també perquè els organitzadors van donar per finalitzada la demostració tot d'una, sense donar explicacions. Però sobretot per donar gat per llebre, com faria veure el periodista de *La Publicitat* Pere Capellades, especialista en radiodifusió: “Aquesta gent es creuen que tracten amb llecs, millor dit, com que de receptors telefotogràfics n’hi ha pocs a la nostra ciutat, les engeguen sense engaltar, refiats que ningú els ha de contradir”.⁹²⁶

Aquell fet tindria connotacions polítiques, ja que a la demostració de Radio Barcelona s’havia convidat l'alcalde de Barcelona, Jaume Aiguader, d'ERC, i Capellades ja advertia al batlle: “Cal que el senyor alcalde vagi amb compte amb les invitacions que se li fan per inaugurar certs actes, mancats de garantia per part de llurs organitzadors”.

Tot i que RAC, abans, també estava fent proves de transmissió de fotografies, “Ràdio Associació ha pres suara l'acord d'establir cada dissabte, començant des de demà, dia 21, [maig de 1932], un servei fixe setmanal de radiacions de fototelegrafia per la seva emissora EAJ-15, que es donarà de les 23 a 23'15 hores”, i això es feia “amb aparells catalans i amb tècnics catalans”.⁹²⁷

Es transmetien un parell de fotografies (rostres, paisatges, portades de diari...), durant 15 minuts, que van tenir força èxit. I es feia amb els aparells

⁹²⁵ CALVET, E. “La telefotografia catalana”. *Catalunya Ràdio*. (13 d'agost de 1931), núm. 15, pàg. 7.

⁹²⁶ CAPELLADES, P. “Aneu amb compte, senyor alcalde”. *La Publicitat* [Barcelona] (15 de maig de 1932), pàg. 12.

⁹²⁷ “Emissions radiotelegràfiques de Ràdio Associació”. *L'Opinió* [Barcelona] (20 de maig de 1932), pàg. 2.

d'Abad. Però no va ser fins la segona Exposició de Ràdio a Barcelona celebrada entre els mesos d'octubre i novembre 1932, quan l'invent del de Sabadell va assolir més relleu social i mediàtic:

“Davant tot el curs de l'Exposició s'ha pogut notar una aflluència de públic molt superior al Stand de l'Associació Nacional de Radiodifusió que en tots els altres departaments. ¿Que és el que en aquest stand interessava tant als visitants i el que els retenia llarg espai de temps contemplant encisats el seu funcionament? No era altra cosa que uns aparells de pura concepció i fabricació catalana destinats a emetre i rebre fotografies per ràdio. En absència de la televisió, encara un xic imperfecte, el detall més modern, més interessant i més nou per a la gent radioaficionada no podia ser altra cosa que aquesta formidable instal·lació que han arribat a perfeccionar de tal manera els germans de Abad de Sabadell, els seus inventors”.⁹²⁸

Que la telefotografia es veia com una porta d'entrada a la televisió ho evidència el mateix Abad en una llarga entrevista que li van fer aquells dies d'èxit a l'Exposició. Per l'inventor només calia resoldre les pèrdues de fraccions, degut a la sincronització a grans distàncies de l'aparell emissor i receptor: “Si això s'aconseguís, la qual cosa presenta una meravella de precisió, podríem veure com a la transmissió de fotografies i també la televisió donarien el seu pas decisiu cap a la perfecció”.⁹²⁹

Com diria Abad en aquella entrevista, de moment, el seu invent servia “per a la transmissió d'imatges en el servei internacional dels grans rotatius de la premsa”; podia ser útil a la policia, “poden ésser transmeses amb una rapidesa meravellosa les senyals dactilogràfiques, les fotografies de persones fixades”; la medicina també podria usar-lo per transmetre “radiografies,

⁹²⁸ “La màxima atracció de la darrera Exposició de Ràdio”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (11 de novembre de 1932), pàg. 8. L'invent d'Abad va tenir una gran repercussió a la premsa de l'època i mentre va durar aquella Exposició (finals d'octubre i principis de novembre de 1932) tots els diaris catalans van informar-ne, i els periodistes de les seccions de radiodifusió en valoraven la importància, per Catalunya, de l'enginy d'Abad, *vegeu*, per exemple, CALVET, E. “La inauguració de l'Exposició de Ràdio, Cinema Sonor i Fotografia als locals de l'Exposició de Montjuïc”. *La Publicitat* [Barcelona] (23 d'octubre de 1932), pàg. 5; i GAY COSTA, A. “Comentari”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (29 d'octubre de 1932), pàg. 8.

⁹²⁹ VILA, E. “El que ens ha dit en Pau Abad sobre el seu invent”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (11 de novembre de 1932), pàg. 8.

fotografies del fons de l'ull, imatges de casos clínics rars”, i òbviament per enviar “autògrafs i tota mena de documents gràfics”.⁹³⁰

Allò donava un primer pas, perquè, “Encara que la radiotelegrafia no sigui un desig final del radiooient, perquè té dret a esperar la radiovisió [televisió] o el radiocinema, del qual hem pogut veure manifestacions absolutament perfectes, la radiotelegrafia presenta unes aplicacions especials que li donen un gran marge de desenvolupament”.⁹³¹ I és que faltava empenta. En aquest mateix article Enric Calvet demana ajuda per a la indústria de la radiodifusió catalana, “si tingués una mica de protecció dels nostres dirigents polítics, faria parlar a tot el món”.

Els polítics l'invent d'Abad se'l van mirar, i sembla que els va interessar. El president Francesc Macià (es va retransmetre una fotografia seva), l'alcalde Jaume Aiguader, o els consellers Ventura Gassol i Marcel·lí Domingo van passar per l'expositor de RAC per veure l'aparell i la transmissió d'imatges.⁹³² Davant de la importància de l'invent i de la qualitat de les transmissions, Macià, i d'altres personalitats, li van prometre ajudes a Abad.⁹³³ Que Abad s'havia apropiat a Macià ho demostra una carta que el de Sabadell li va enviar al president l'abril de 1932, en motiu del primer aniversari de la proclamació de la República, i on ja li fa saber l'existència del seu invent construït “amb aparells netament catalans”.⁹³⁴ Però Macià moria el desembre de 1933, després van arribar els Fets d'Octubre, la Guerra. Res va ser favorable pels somnis de l'inventor i RAC.

Les Exposicions de radiodifusió fetes a Barcelona es convertien en un veritable reclam, tant pels afeccionats a la radiodifusió, com per la voluntat de donar a conèixer el país i la seva indústria al món. El cas de l'invent de Pere

⁹³⁰ *Ibid.* I vegeu també “Descripció tècnica de l'emissor de fotografies sistema Abad”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (11 de novembre de 1932), pàg. 8.

⁹³¹ CALVET, E. “L'Exposició de Ràdio, Cinema sonor i Fotografia”. *Mirador* [Barcelona] (3 de novembre de 1932), 8. Amb la visita dels polítics l'estri d'Abad va tenir molt ressò mediàtic, es coneguda la foto de Macià, i la seva comitiva, examinant l'invent. Vegeu, per exemple, la portada de la revista *Catalunya Ràdio*. (5 de novembre de 1932), núm. 27, pàg. 1.

⁹³² “La Segona Exposició de Ràdio”. *El Matí* [Barcelona] (25 d'octubre de 1932), pàg. 4.

⁹³³ “La telefotografia a Catalunya: la contribució de Pau Abad (1896-1981)”. *Ciència*. Vol. 3. (Febrer de 1981), núm. 124, pàg. 63.

⁹³⁴ La carta es troba a el fons Francesc Macià de l'Arxiu Nacional de Catalunya. Correspondència rebuda. Caixa 97. Signatura: 7-05-02-02-3.

Abad n'és una mostra. Aquests certàmens, que es feien als països més avançats, era un termòmetre per veure la seva evolució industrial i comercial. A Catalunya allò es veia com una manera d'estar a l'alçada d'altres països (com Nova York, Berlín, París o Londres, que feien també mostres) i tornar a recuperar la il·lusió com a nació avançada:

“Al nostre país és precís que no s'abandoni el desig de donar a conèixer que sempre hi hagut elements actius i capacitats per a dur a terme una organització radiofònica exemplar. Si bé la real situació no en dóna un cabal reflex, tots coneixem per quin motiu és, i ara que la situació ha canviat en suprimir aquelles atencions i distincions que dispensava la Dictadura, segons a qui dificultant el desenrotllament normal de la radiodifusió, és el moment més oportú per servir-se d'aquest instrument de proclamació internacional, en forma d'exposicions animades i interessants, per tal d'anar forjant un prestigi popular que més tard es consolidarà amb la implantació d'un servei oficial de radiofonia del qual tots restarem satisfets. [...]. L'Exposició Nacional de Ràdio, ha entrat de ple a formar part de les manifestacions més importants, dintre de la branca comercial, de les que actualment es celebren a Europa”.⁹³⁵

En aquelles mostres aquesta esperança hi era, i no exempta de connotacions polítiques: “Pel que fa referència a la nostra Catalunya, la radiotelefonía adquiria una expansió considerablement major que l'actual, si el nostre país pogués fruit d'una emissora Broadcasting, la qual depengués exclusivament dels catalans”.⁹³⁶ Era el desig si Catalunya assolís les competències en matèria de radiodifusió, que ja estaven generant un gran debat públic abans de l'aprovació de l'Estatut el 1932.

A la primera Exposició de Ràdio de 1931, la televisió es va veure poc, tan sols en els aparells de la casa nord-americana “Stewart Warner” que en alguns dels seus aparells de ràdio s'hi incorporaven terminal de televisió.⁹³⁷ Però allò ja feia somiar una mica:

⁹³⁵ PUJOL, P. “La II Exposició de Ràdio i la seva relació internacional”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (29 d'octubre de 1932), pàg. 8.

⁹³⁶ “Entorn de la 1ª Exposició Nacional de Ràdio”. *L'Opinió* [Barcelona] (28 d'octubre de 1931), pàg. 7.

⁹³⁷ “1ª Exposició Nacional de Ràdio”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (5 de novembre de 1931), pàg. 8.

“No ens cal pas mirar molt lluny per a trobar-nos diferenciats de l’ahir i de l’avui de la radiodifusió. Hem vist que s’ha treballat contínuament per al seu desenvolupament, i que darrerament estem ja a l’expectativa, i fins a la iniciació de la televisió, ço que farà que porti la radiotelefonía un trasbals enorme, fantàstic”.⁹³⁸

Degut de l’èxit de l’exposició,⁹³⁹ ja es reclama per l’any següent més espai i també que arribi la televisió. Era el desig d’Eduard Rifà:

“La Primera Exposició Nacional de Ràdio senyala una nova orientació comercial en la ràdio, de manera que assolint l’èxit que és d’esperar podrà aconseguir-se la intensificació de la producció nacional, i preparar ja per l’any vinent la celebració de la segona exposició de ràdio a Barcelona abraçant-hi la televisió, discos, gramoles i el cinema sonor, amb tots els seus complements cada dia en major amplitud, i fent-ne exhibició en un local de més dimensions, del qual no s’ha pogut disposar aquest any”.⁹⁴⁰

I els organitzadors del certamen, que estaven sorpresos per l’èxit, ja preparaven una mostra “més interessant” per l’any vinent on: “Ultra les naturals innovacions en la ràdio, es presentaran aparells de televisió i cinema sonor, el qual li donarà més relleu”.⁹⁴¹

A la segona exposició de ràdio, de 1932, la ràdio ja ocupa espai amb el cinema sonor, la fotografia, els gramòfons, la televisió... Era la unió de l’acústica, l’òptica i l’electricitat:

“[...] s’estan ajuntant i completant cada vegada més per acabar amb els aparells de radiovisió sonora, és a dir, per la combinació de la ràdio, el cinema i el gramòfon. No està molt lluny el dia que en què els nostres aparells receptors, a la vegada que ens faran sentir la música, ens deixaran veure els executants, fent ja innecessària l’estada a les grans ciutats, perquè amb tota comoditat podrem fruit dels espectacles que s’hi

⁹³⁸ GAY COSTA, A. “Comentaris a la primera Exposició de Ràdio”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (10 de desembre de 1931), pàg. 5.

⁹³⁹ Els organitzadors calculaven que havien passat per l’exposició uns 225 mil visitants. Unes gran xifres si les comparen amb les de les mostres de Nova York i Berlín, uns 250 mil visitants. *Vegeu*, “Entorn de la primera Exposició Nacional de Ràdio”. *El Matí* [Barcelona] (14 de novembre de 1931), pàg. 1.

⁹⁴⁰ RIFÀ, E. “Amb motiu de la inauguració de la Primera Exposició de Ràdio”. *La Nau* [Barcelona] (6 de novembre de 1931), pàg. 3.

⁹⁴¹ “Un èxit i un exemple / Parla el senyor Balasch, president del Comitè Organitzador / Manca d’un local adequat”. *La Humanitat* [Barcelona] (10 de desembre de 1931), pàg. 5.

donen amb el gran avantatge d'estar còmodament instal·lats en les nostres llars, situades a qualsevulla distància fora dels centres de població, on la vida és difícil i on les passions humanes són també més fortes i més difícils de regular".⁹⁴²

Això ja es podia veure en aquella exposició, els aparells, és clar. Però també aquesta mena de il·lusió per veure més enllà que semblava que oferiria la televisió. El tàndem televisió-Catalunya semblava que estava cridat a estar unit, en nom de la popularitat que estava assolint la radiofonia al nostre país, així ho veia, Antoni Balasch, el president del Comitè de la Segona Exposició de Ràdio:

"I ho serà dintre de poc molt més, tan aviat com Catalunya disposem del futur servei de radiodifusió, d'acord amb les facultats que li atorga l'Estatut i pel que tant treballa i es sacrifica aquesta emissora catalana Ràdio Associació, des de la qual m'honora parlar. I ho serà més encara, molt aviat, perquè la radiotelefonía no ha complert la seva missió, amb la recepció de les ondes sonores. Tots sabeu que els tècnics de tot el món estan fent ja les primeres proves definitives d'una nova meravella, filla de la ràdio, la televisió, que esperem que serà ja un fet molt aviat que ha de remoure el món, ja que suprimirà les distàncies i ens portarà a les nostres llars a més de la veu, la figura i el paisatge d'altres pobles totalment desconeguts per nosaltres".⁹⁴³

Balasch feia referència a RAC, l'emissora que abanderava la catalanitat al país, "Ràdio Associació de Catalunya, nascuda a l'escalf de l'entusiasme vivíssim d'uns quants ciutadans, esdevingué, de seguida, popular. La seva forta estructura democràtica, la seva rectilínia actuació netament patriòtica i cultural, al marge de tot partidisme ideològic, justifiquen perfectament la ràpida i vigorosa creixença de l'entitat".⁹⁴⁴

RAC estava promoguda per l'ANR, que va fer néixer Ràdio Barcelona el 1924. L'Associació després es va separar de Ràdio Barcelona, es va

⁹⁴² CALVET, E. "S'acosta l'Exposició de Ràdio a la nostra ciutat". *La Publicitat* [Barcelona] (25 de setembre de 1932), pàg. 11.

⁹⁴³ "El president del comitè organitzador de la II Exposició de Ràdio diu als radioients". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (29 d'octubre de 1932), pàg. 9-10.

⁹⁴⁴ *Àlbum d'honor de Ràdio Associació de Catalunya*. Barcelona: Ràdio Associació de Catalunya, 1935. No hi ha numeració de pàgines. És una publicació de l'entitat que recull l'obra de l'emissora al llarg dels anys.

catalanitzar, i va fundar RAC, el 1930. L'ANR, com hem vist,⁹⁴⁵ de seguida que arriba la República li fa arribar un informe al president Macià per tal que la ràdio esdevingui un dels símbols de Catalunya: “És una arma per a la defensa dels nostres ideals i de la nostra cultura, és l'element primordial per a la consolidació de les nostres coses, el que ha de fer expandir arreu la nostra veu, la veu d'un poble que treballa i estudia per la seva perfecció i el seu avanç”.⁹⁴⁶

D'entre totes les utilitats, millores que podria dur la radiodifusió a Catalunya, en aquella memòria també es detalla l'obra de RAC, allà es parla d'un “[...] LABORATORI ESCOLA, per a l'ensenyança pràctica de la ciència radioelèctrica i comprovació de tots els avenços a fi de preparar-nos per a desenvolupar aquesta indústria tan dissortadament endarrerida a casa nostra”.⁹⁴⁷ En aquell Laboratori Escola es feien proves de televisió.

Teodor Garriga, locutor històric i popular de RAC,⁹⁴⁸ recorda que aleshores: “La televisió era una cosa que sí que se sabia, però era com un somni...”⁹⁴⁹ L'esperança era que “algun dia arribés”. Qui hi treballava, segons Garriga, era el nucli tècnic de RAC: Homer Teixidó,⁹⁵⁰ Enric Calvet i Pau Abad, amb el vist i plau de la direcció de RAC, entre ells, un dels seus dirigents més esperançats en la televisió, Eduard Rifà.

Abans d'anar a ullar les informacions de l'època que en fan referència, i vist des de una perspectiva històrica, no deixa de ser il·lustratiu que en l'actual

⁹⁴⁵ Vegeu l'apartat de ràdio, al capítol 2.

⁹⁴⁶ ASSOCIACIÓ NACIONAL DE RADIODIFUSIÓ. *Memòria presentada per l'ASSOCIACIÓ NACIONAL DE RADIODIFUSIÓ de Barcelona al ciutadà en Francesc Macià, President de la Generalitat de Catalunya*. Barcelona: ANR, 1931, pàg. 2. La memòria se li va lliurar a Macià el 3 de juny de 1931. Es troba al Fons Francesc Macià, de l'Arxiu Nacional de Catalunya. Caixa 79. Signatura 07-05.02.1401.

⁹⁴⁷ *Ibid.*, 3.

⁹⁴⁸ Vegeu GARRIGA, T. (1998).

⁹⁴⁹ CANOSA, F. *Entrevista a Teodor Garriga*. [Casset sonora]. Premià de Dalt: 7 de maig de 2003.

⁹⁵⁰ D'Homer Teixidó, se'n sap ben poca cosa. Segons Garriga era cap tècnic de RAC, que ja als anys vint havia viatjat als Estats Units per assistir a una prova de televisió, “amb una pantalla rodona com un embut”, segons relata en Garriga. Sense saber del cert si Homer va presenciar aquelles demostracions, assenyalo que un dels investigadors que estava experimentant aleshores als Estats Units amb televisió, amb més garanties, era Charles Francis Jenkins, que ja el 1921 va fundar una companyia per a la investigació d'òptica, ràdio, transmissió de fotografies i televisió. El 1925 ja estava fent demostracions d'imatges que van ser presentades a la premsa. Però ja el 1928 comença en període de proves, als Estats Units, la primera emissió de televisió del món. I aquell mateix any Jenkins també faria el mateix amb una altra emissora situada a Washington. Vegeu FAUS, A. (1995, 142-146).

correspondència personal entre Teodor Garriga i l'enginyer Pere Palol,⁹⁵¹ es pugui trobar la següent referència a les proves televisives de RAC:

“Al començament d'aquest escrit hem parlat de TV3, tothom coneix la TV2 i la 1, però el que molts ignoràvem era la 0, o sigui, la Tv/Ràdio Associació de Catalunya. Poques emissores en el món es poden vanagloriar d'haver estat investigant en matèria de televisió pels anys 30's. El telefax de l'inventor sabadellenc [Pere Abad] és pràcticament el mateix que utilitzàvem en els nostres dies. La televisió que experimentava la Ràdio Associació de Catalunya, en canvi, ha variat molt. No és que perdessin el tren, el que va passar va ésser que el tren es va parar del 1936 al 1975 en una via morta”.⁹⁵²

En un reportatge, fet a *Catalunya Ràdio* el 1932, Enric Calvet fa un repàs de tots els progressos de RAC i de tots els aparells que tenen en les seves instal·lacions. Per Calvet, aquella emissora “filla de la República”, “[...] es preocupa de les noves invencions i descobriments: són l'emissor i receptor de Radiovisió i l'emissor de Ràdio-cinema, amb els que s'està experimentant activament i que potser molt aviat es podran dedicar al nostre públic”.⁹⁵³

Aquells aparells de televisió es troben al Laboratori de RAC, al qual feia referència abans. Per veure com tots aquells avenços anaven units a un ideari catalanista, el propi Calvet remata així el reportatge:

“Aquesta lleugera ressenya demostra als nostres protectors i al públic en general el camí ple d'optimisme que avui segueix la Ràdio-Associació, una entitat veritablement catalana dins de la ràdio, única que no deu res ni ha d'alimentar a cap entitat forastera, única que en els temps de la Dictadura no es doblegava davant de prometes i amenaces, complint lleialment el seu deure, i única que avui no ha de fer protestes

⁹⁵¹ Pere Palol, amic personal de Garriga és un enginyer molt afeccionat a la radiodifusió i a la tecnologia en general (radioafecionat, tècnic, inventor...) que va néixer el 1923. Durant molts anys s'han cartejat amb Garriga tractant assumptes relacionats amb la radiodifusió i la televisió, sobretot des de una vessant tècnica.

⁹⁵² Arxiu de Teodor Garriga. No és segur, degut al desordre del seu arxiu, però podria ser datada del 29 de maig de 1998.

⁹⁵³ CALVET, E. “Els progressos de la nostra emissora”. *Catalunya Ràdio*. (31 de desembre de 1932), núm. 35, pàg. 9-11. El reportatge mostra les fotos d'aquests aparells, com diu el peu de foto: “Aspecte parcial del Laboratori de la Ràdio-Associació, on s'hi veuen alguns aparells moderns com: emissora d'onda extracurta, receptor de televisió, receptor i emissor fototelegràfics i emissores de telecinema i de televisió”, pàg. 9.

especials de catalanitat, per la senzilla raó de què, durant tota la seva història, ha estat sempre catalana i regida per homes catalans”.

Per un costat, Calvet, veia “que molt aviat la radiovisió serà un fet”, ja el 1933, però per l’altre es queixava de la poca ajuda que rebia RAC, i, segons ell, fet que incidia en el lent desenvolupament de “la meravella més gran del nostre segle” a Catalunya, malgrat els progressos de l’emissora:

“La Ràdio-Associació, que avui va al davant de les emissores de la península Ibèrica quant a la perfecció de servei, no té encara la potència que podríem donar-li, si fóssim quelcom ajudats pels que ho haurien de fer. I no parlem de la radiovisió que està solucionant-se per moments en la resta d’Europa i a Amèrica i que els nostres aficionats no en tenen el menor esment”.⁹⁵⁴

Que la voluntat de l’ANR i RAC era treballar per establir la televisió a Catalunya també ho demostren les declaracions de Jaume Rosquelles, president de l’ANR “per la meua catalanitat absoluta” i escriptor: “La televisió la tindrem ben aviat a casa nostra”, en una emissora com RAC, que té com objectius: “ultra laborar per la pàtria, fer cultura i art”.⁹⁵⁵ Qui també ho tenia clar era el que després fou president de RAC, Pau Llorens,⁹⁵⁶ en aquesta entrevista que li feia el periodista de *L’Instant* Tomàs Roig:

“Les Festes Commemoratives del Desè Aniversari de la Radiodifusió Catalana assenyalaren amb llur primeríssima qualitat (que ens ha guanyat l’adhesió rotunda i emocionant de la massa sens-filista), la vastitud dels nostres horitzons. Hem treballat molt. Tenim grans projectes... Treballarem més encara, per a millorar el que tenim i per a implantar diàriament les grans realitzacions dels meravellosos invents com la

⁹⁵⁴ CALVET, E. “Les possibilitats actuals de la radiovisió”. *Catalunya Ràdio*. (29 de juliol de 1933), núm. 65, pàg. 15.

⁹⁵⁵ “Una conversa amb el Sr. Jaume Rusquelles, President de l’Associació Nacional de Radiodifusió”. *El Matí* [Barcelona] (6 de desembre de 1931), pàg. 7. Com en d’altres casos de personatges de l’època hi ha sensibles variacions en noms i cognoms, així podem trobar escrit Rosquelles o Rusquelles. Un altre exemple, pes esmentar-lo seria Vicenç Guiñau o Guinyau, en aquest cas seria una catalanització habitual a l’època en els noms.

⁹⁵⁶ Pau Llorens era un altre dels homes claus a la radiodifusió catalana. Era enginyer i un dels socis fundadors de RAC, i de l’ANR (que també havia presidit), com enginyer participà en la instal·lació de Ràdio Barcelona i RAC. També tenia un comerç dedicat a la venda de material de radiodifusió. *Vegeu* “Pau Llorens Gispert”. *Catalunya Ràdio*. (30 de novembre de 1931), núm. 24, pàg. 27.

televisió. Cal treure'ns del damunt, a corre cuita, el pes mort d'una concessió insuficient, que no correspon al fervorós entusiasme dels radioients”.⁹⁵⁷

La televisió començava a ser quelcom familiar per aquells amants de la radiodifusió, inclús a casa. Vicenç Guinyau, un dels precursors de la radiodifusió a Catalunya “[...] esmerça les hores de lleure fent experiments de tots mena dins del cercle de la radiotelefonía, fins arribar a tenir en funcionament un moderníssim receptor de televisió”.⁹⁵⁸

No és estrany que aviat es parlés de la instal·lació d'una televisió a Catalunya, amb el vist i plau de la Generalitat. En aquest sentit *L'Opinió*, el 1934, ho dona per fet, i s'adhereix al projecte com a portaveu de les noves televisives:

“És ja un fet que es va constituir una societat per tal d'instal·lar a Barcelona una emissora de televisió. Sabíem la notícia fa alguns dies, però no hem volgut fer-la pública fins a espera que la idea cristal·litzés. Ara, però, que ja han estat iniciades les primeres gestions prop de la Direcció General de Telecomunicació, la qual veu amb gran simpatia aquesta iniciativa, així com també la Generalitat de Catalunya, és hora, doncs, de llançar públicament la idea, esperant que serà acollida com es mereix per part dels afeccionats amants de la cultura i el progrés de la nostra terra, i esperem que contribuïran amb el seu esforç a la constitució de l'esmentada Societat de Televisió, primera a la península, fruit de l'entusiasme u desinterès d'uns quants elements radiotècnics de la nostra ciutat. Tindrem, doncs, al corrents els nostres lectors i amics del camí a seguir per la nova entitat i dels acords presos i més si es té en compte que un dels elements que formen part del Comitè organitzadors és el nostre redactor de ràdio. Per tant, L'OPINIÓ actuarà ensems de portaveu i mantindrà viu el contacte entre

⁹⁵⁷ ROIG, T. “Una conversa amb el senyor Pau Llorens, president de Ràdio Associació de Catalunya”. *L'Instant* [Barcelona] (1 de gener de 1935), pàg. 8.

⁹⁵⁸ “En Vicenç Guinyau i Moreno, puntal de l'Associació”. *Catalunya Ràdio*. (16 de juliol de 1932), núm. 11, pàg. 9. Guinyau fou també del nucli fundador d'ANR i, també, com diu la informació: “No solament té el privilegi de figurar entre els precursors de la radiodifusió catalana, sinó que quan els enemics nostres, arredosats entorn de l'altra emissora [Ràdio Barcelona], tiraven bala rasa contra la nostra entitat perquè representava els ràdio-oients de Catalunya, i emparant-se en les circumstàncies de la dictadura, que els eren favorables, i en la penúria dels nostres mitjans econòmics, pretenien d'anorrear-nos, aconseguint de moment amargar-nos l'existència amb l'angoixa de la persecució; l'amic sentor Guinyau va tenir el gest magnífic d'oferir desinteressadament terrenys i local a propòsit per instal·lar-hi l'emissora E.A.J-15 dels ràdio-oients de les terres catalanes”.

els afeccionats interessats i l'entitat. Per tot el referent a la nova emissora de Televisió demaneu detall a L'OPINIÓ, Secció Ràdio".⁹⁵⁹

No he pogut trobar més informació, pública o bé oficial, respecte d'aquesta emissora de televisió. Però és altament probable que darrera de tot això hi hagués RAC, tant per ser els pioners que treballaven en l'arribada de la televisió a Catalunya, com pels vincles ideològics amb la Generalitat. Tampoc seria estrany, per no dir que clar, que els Fets d'Octubre de 1934 aturessin el projecte, tal i com van fer amb tota la normalitat del país, i en un sentit més proper a l'assumpte, amb l'ajornament del traspàs del serveis de radiodifusió vers Catalunya, així com amb la disminució, temporal, de les informacions sobre la televisió a la premsa.

4.3.2.2 La batalla per la realitat: els ideòlegs i el plet per una radiodifusió pròpia

L'arribada de la República planteja un nou repte: la batalla per la realitat. Una realitat canviant que es va eixamplant amb els nous mitjans de comunicació. La ràdio n'és l'exponent més innovador i que s'anirà fent més popular durant el període. Com s'ha vist, els sectors catalanistes, que ja durant la dictadura lluitaven per la radiodifusió, no volien deixar escapar les presumibles oportunitats que havia de portar –amb nous aires per les llibertats de Catalunya- l'arribada del nou règim, i des de el primer moment van clamar i batallar per una radiodifusió catalana.

La Constitució de la República espanyola de 1931 ja era molt ambigua respecte a aquest assumpte. A l'article 15è, diu que "Corresponde al Estado español la legislación, y podrá corresponder a las regiones autónomas la ejecución, en la medida de su capacidad política, a juicio de las Cortes las siguientes materias:", i a l'apartat 13 d'aquell article cita: "Servicios de aviación civil y radiodifusión".⁹⁶⁰

⁹⁵⁹ "Una emissora de televisió a Barcelona?". *L'Opinió* [Barcelona] (8 de juliol de 1934), pàg. 5.

⁹⁶⁰ "Constitución de la República Española". *Gaceta de Madrid* (10 de diciembre de 1931), núm. 344, pàg. 1579.

Els sectors més catalanistes de la radiodifusió catalana van endegar una veritable lluita mediàtica i social per tal de incloure en l'Estatut les competències sobre la radiodifusió. Per aquests sectors era una qüestió innegociable, i d'ella depenia el futur de la radiodifusió de Catalunya, que era com dir, part del demà del país. La ràdio era una realitat que anava cada dia a més, una veritable eina en els camps de la cultura i l'educació, però també una autèntica arma política i propagandística. La radiodifusió era existir, o no existir, ser real o no ser-ne.

No es va aconseguir, de moment. I el que recollia l'Estatut, aprovat per les Corts espanyoles el 1932, era una nova ambigüitat. Així, en el text, pel que fa a les atribucions de la Generalitat de Catalunya, l'article 5è, apartat 11, citat: "Serveis d'aviació civil i radiodifusió, salvat el dret de l'Estat a coordinar els mitjans de comunicació en tot el país. L'Estat podrà instal·lar serveis propis de radiodifusió, i exercirà la inspecció d'aquells que funcionin per concessió de la Generalitat"⁹⁶¹.

Finalment es va aconseguir el traspàs de la radiodifusió, el setembre de 1934.⁹⁶² Però els Fets d'Octubre van comportar la suspensió de l'Estatut, l'empresonament del Govern de la Generalitat i una situació d'anormalitat que no es va recuperar fins el 1936, a pocs mesos de la guerra. Va ser un traspàs més al paper que a la realitat, i de fet, efectes pràctics pel desenvolupament esperat de la radiodifusió catalana, doncs no en va tenir ja mai més.

Són importants aquelles primeres informacions legals per veure, per una banda, fins quin punt n'era d'important la radiodifusió, que era com dir la realitat, i per l'altra, perquè, com veurem, aquells textos no només havien de deixar assentades les bases de la radiodifusió, sinó també de la televisió. Implícitament, al parlar de radiodifusió, s'estava parlant de televisió, ja que com s'ha vist, la televisió s'esperava com una filla, com una branca més avançada de la ràdio.

⁹⁶¹ "Estatut de Catalunya". *Butlletí de la Generalitat de Catalunya* (15 d'octubre de 1932), núm. 19, pàg. 490.

⁹⁶² "Decreto de traspaso de los servicios de radiodifusión a la Generalitat de Cataluña". *Gaceta de Madrid* (9 de septiembre de 1934), núm. 252, pàg. 2162-2163.

Però al marge dels fets implícits, que no es poden oblidar per interpretar aquella realitat, també hi ha els explícits i, en aquest sentit, la televisió es defensava, al costat de la ràdio, com una eina per Catalunya, tant a la premsa, com després en les discussions per assolir les competències en radiodifusió.

Immediatament després de l'adveniment de la República els ideòlegs de la radiodifusió catalana van continuar treballant, i van utilitzar la premsa com a altaveu per fer sonar les seves reivindicacions i explicar el que Catalunya s'hi jugava amb allò de la radiodifusió. Es multiplicaven els articles a la premsa catalana, molts repetits, però tots amb una sola veu, i amb una única direcció. La ràdio era important, però la televisió també, perquè es veia el que es feia a la resta de països avançats, i el país no podia ser menys, i s'havia de treballar en el camí d'aquestes nacions capdavanteres.

Un dels que, segurament, van contribuir més a forjar una ideologia de la radiodifusió catalana, i de la televisió, va ser Eduard Rifà (1882-1938). Rifà era un empresari industrial de Manlleu però que aviat s'instal·là a Barcelona. A la seva empresa, "Radio Lot", fabricava les aleshores populars llanternes "Lot". El 1924 intervingué directament en la fundació de l'ANR i Radio Barcelona, i després a la de RAC. El 1925 fundà i dirigí la revista *Ràdio Lot* (1925-1929), dedicada a la radiodifusió. Va ser també coordinador de la secció radiofònica del diari *L'Instant*.⁹⁶³

Però Rifà, a part de ser un dels homes forts de RAC i l'ANR, va escriure desenes d'articles per tal de sensibilitzar l'opinió pública catalana de la necessitat de la radiodifusió, així com per impulsar la seva participació en el seu desenvolupament. En els seus articles radiodifusió (ràdio, televisió...) i Catalunya és un binomi inseparable.

Rifà, ja en els anys de la dictadura, veia la televisió com un objectiu a assolir, com hem vist, però amb la República, aquella il·lusió podia ser més propera. El setembre de 1931 ja escriurà un article apel·lant a la Generalitat, i el

⁹⁶³ *Vegeu* RIFA, E. (1999, 1). Aquest llibre, *Articles*, és un recull dels seus articles sobre radiodifusió publicats del 1917 al 1938, l'obra ja va ser editada el 1938. També *vegeu* RIFÀ, J. "Eduard Rifà". *Serra d'Or*. (Març de 1968), núm. 102, pàg. 7. On la filla de Rifà, Josefina Rifa, reivindica el paper, oblidat, del seu pare al diari *L'Instant*.

futur Estatut, la importància d'un serveis de radiodifusió, comptant amb la televisió, pel país:

“Si recordem una mica el passat de la radiodifusió catalana és perquè ara s’acosta per a la Generalitat el moment decisiu en el qual li caldrà o bé organitzar l’exploració directa del servei de radiodifusió –i en aquest moment li serà necessari l’assessorament dels qui tenen una experiència amb motiu de portar una pila d’anys de brega en matèria de ràdio, o bé adjudicar el servei de la radiodifusió a entitats integrades per homes de la nostra terra que podran oferir de sobres tota mena de garanties per a muntar l’organisme de la radiodifusió catalana, amb la televisió, el cinema i la transmissió de fotografies, tal com correspon que es munti en els moments actuals, amb l’objecte d’igualar-nos, almenys, amb els serveis moderns que tenen muntades les nacions més importants del món. [...]. També ha de tenir en compte la Generalitat que la radiotelefonía, posada a les seves mans, esdevindrà un preciós element de govern que, en moments donats, pot contribuir a fixar els deures i els drets dels ciutadans i a donar-los la norma de conducta que les circumstàncies aconsellin [...]. Solament fent tot això, i fent-ho bé, és com Catalunya assolirà el lloc que li pertoca dins el concert mundial de la radiotelefonía. Aquesta ciència està cridada a exercir un paper decisiu en l’engrandiment dels pobles moderns, engrandiment que hem de procurar tots a la terra dels nostres amors”.⁹⁶⁴

Rifà ja veia la televisió, en tenia una concepció clara, la televisió era la realitat, sense oblidar mai el somni que arribés a Catalunya:

“La televisió encara serà quelcom superior [a la ràdio], perquè les distàncies s’escurçaran i, com deia un articulista radiòfil, el món s’enxiquirà. Les grans caceres africanes ens han arribat en llibres d’una literatura florida i de vegades exagerada, com en les cintes cinematogràfiques, plens de trucs combinats. Però la televisió ens farà veure la realitat i ens referim a aquest cas com un dels més difícils, ja que amb facilitat serem informats, a l’instant, dels esdeveniments més sobresortints, com són guerres, festes, espectacles, esports, descobriments, etc. [...] Ho manifestem així perquè no solament hem tingut una intervenció constant seguint l’evolució d’aquests invents tan suggestius, sinó que esperem la decisió de la Generalitat referent al determini que prengui sobre la radiodifusió catalana per a posar en pla d’execució l’oferiment de

⁹⁶⁴ RIFÀ, E. “El que caldrà que tingui en compte la Generalitat respecte de la Radiodifusió Catalana”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (3 de desembre de 1931), pàg. 8. Aquest article també va ser publicat a *La Publicitat* (6 de desembre de 1931) i a *L’Opinió* (7 de desembre de 1931).

l'al·ludida entitat científico-industrial que té resolta la televisió com a servei públic en forma que supera tot allò que ha estat fet fins ara".⁹⁶⁵

Com més passava el temps Rifà clissava més rostres de la televisió, noves aplicacions de futur, i sobretot, la data quan entraria en funcionament a Catalunya, això ho escrivia el 1932:

“El cinema serà el que primer se'n ressentirà en la seva part comercial [...]. També en popularitzar-se la televisió les millors pel·lícules seran projectades exclusivament per televisió, juntament amb llur acompanyament sonor. Sota aquest aspecte la televisió comença a preocupar les empreses productores de pel·lícules. La televisió també ha d'afectar també la publicitat i beneficiarà els grans espectacles. En la vida corrent intervindrà d'una manera intensa. Hom instal·larà grans centrals de televisió, a semblança de les actuals telefòniques, i llurs abonats podran comunicar amb gent llunyana, fins amb passatgers de transatlàntics, parlant i veient-se al mateix temps. Els pares des de llarga distància podran veure i parlar a llurs fills en el pensionat, de viatge, etc., i un cap d'oficines instal·lant aparells televisors en llocs adequats podrà vigilar la dependència i els obrers de les seves fàbriques, sempre que li sigui necessari, sense moure's del seu despatx. [...]. No caldrà a la Generalitat sinó determinar la forma d'explotació dels serveis de radiodifusió, perquè tots els altres treballs preparatoris per a la implantació del gran servei radiofònic i de televisió a Catalunya ja estan ultimats en l'ordre tècnic, econòmic i administratiu. Podem afirmar més encara: si la radiodifusió catalana es veu sostinguda –com cal esperar-ho– per part de la Generalitat, tan solament en l'ordre legislatiu, dintre d'aquest any, si a Déu plau, podrem tenir la televisió a Catalunya”.⁹⁶⁶

Interessat per tot el que passava fora, com una mostra més d'una generació que anava més enllà, Rifà, en tots els seus articles sobre televisió (només n'he destacat alguns) associava la radiodifusió, la televisió, al futur polític de Catalunya, que passava per la il·lusió d'un Estatut que portés els serveis de radiodifusió: l'administració de la realitat catalana.

⁹⁶⁵ RIFÀ, E. “Televisió”. *La Veu de Catalunya*. [Barcelona] (21 de gener de 1932), pàg. 8. Quan Rifà al·ludeix a una “entitat científico-industrial” es refereix a una empresa alemanya que ha obtingut un procediment diferent de televisió, “en un pla de perfecció tal, que supera tots els coneguts fins ara”. Rifà diu que el mecanisme es pràctic, fàcil de manejar i de cost assequible i que es tardaran pocs mesos a veure'l introduït.

⁹⁶⁶ RIFÀ, E. “La televisió”. *El Matí* [Barcelona] (23 de febrer de 1932), pàg. 15.

Eduard Rifà no va ser l'únic a desplegar la campanya mediàtica a favor d'una televisió per Catalunya. Un altre va ser l'enginyer Agustí Riu. Riu mostra en la majoria dels seus articles una clara i elevada vocació per la tècnica, i per facilitar al lector, afeccionant a la radiodifusió, una comprensió de tots els invents relacionats amb la radiodifusió. Però a part d'aquesta dimensió, que ja s'ha vist, Riu també es va mostrar preocupat pel futur de la radiodifusió catalana, i la seva relació amb la televisió:

“Les dues aplicacions dels moviments electrònics que acabem d'esmentar, han produït una veritable revolució en la societat contemporània, tota vegada que han fet possible l'existència de la radiotelefonía, la televisió, transmissió d'imatges, comunicació de les idees per l'espai amb la vertiginosa velocitat de la llum, etc. [...]. Aquesta possibilitat de poder rebre des de la llars les notícies d'arreu del món, tant en els llocs més poblats com en els més isolats, a la casa del potentat com a la de l'humil treballador, fa que, si els programes són ben desenvolupats com a finalitat cultural, s'aconsegueixi un anivellament de la cultura d'un poble. Estem en vigílies que Catalunya tingui aprovat el seu Estatut, i en ell es consigna el Servei de Radiodifusió sota el control de la Generalitat; la influència que tindrà per a nosaltres és tan gran, que és precís que això sigui una realitat sense limitacions, a fi efecte que els plans culturals assoleixin els resultats que tenen de donar”.⁹⁶⁷

Riu, com Rifà, també estava esperant de veure la televisió aviat a Catalunya, això escrivia el 1932:

“Cal tenir en compte que actualment s'estan presentant a l'horitzó de les possibilitats pràctiques una sèrie de noves aplicacions de la ràdio que faran molt més interessant la seva utilització a la llar, puix que, ultra els sons, serà possible de veure les imatges. [...] Segurament, el problema de la radiovisió sembla, actualment, que entra en una nova fase de solució pràctica, que tot fa suposar que la propera temporada d'hivern, o bé la següent, podrem veure escenes de moviment en una forma que, per la seva perfecció, pot comparar-se a la recepció dels sons que actualment se senten en els altaveus electrodinàmics de bona qualitat”.⁹⁶⁸

⁹⁶⁷ RIU, A. “Les meravelles modernes”. *L'Opinió* [Barcelona] (24 d'abril de 1932), pàg. 2. Riu repetirà el mateix article, a *L'Opinió*, el 23 d'octubre de 1932.

⁹⁶⁸ RIU, A. “Influències de la ràdio”. *L'Opinió* [Barcelona] (17 de juliol de 1932), pàg. 2.

Aquests nous avenços, però havien de venir, per Riu, de la mà de la Generalitat, i les seves esperades competències en radiodifusió:

“La ràdio a Catalunya, l’any vinent [1933], prendrà un gran descabdellament; per una banda, a causa de les noves aplicacions [televisió i transmissió de pel·lícules cinematogràfiques per ràdio], les quals faran més atractiva i, per una altra, a causa de l’Emissora de la Generalitat de Catalunya, que té per accomplir, una tasca grandiosa: fer arribar fins als punts més inaccessibles de l’alta muntanya la paraula autoritzada pels que han pres la delicada missió de dirigir i instruir el poble”.⁹⁶⁹

A mesura que s’apropava la data de discussió de l’Estatut de Catalunya a les corts espanyoles (maig de 1932), les pors dels sectors catalanistes de perdre la radiodifusió eren cada cop més latents, i començava a sonar -com fa sentir aquest article- el “Senyal d’alarma”, ja que es podia esmunyir l’oportunitat, cada cop més clara, de veure la televisió catalana:

“[...] preveiem el perill de perdre la personalitat pròpia que tant d’esforç costa a la radiodifusió catalana, per deslliurar-se de la constant pertorbació que ha de suportar des de Madrid. [...]. Si ara, en aprovar-se l’Estatut, la radiodifusió legislada pel govern de Madrid li donen un caràcter general, i com fins ara d’allà ha de dependre la concessió per a explotar el futur servei de radiodifusió, com ja manifestarem, perdrem tot aquell dret que venim conquerint i que ha de prevaler perquè les audicions radiades des de la nostra ciutat per difondre-les per totes les terres catalanes, tinguin tot l’esperit i tot el sentiment de les coses nostrades. [...]. Fa pena pensar que no es va preveure el que dintre de poc temps ha d’influir en la vida de l’home la ràdio amb la televisió, i aquesta influència s’ha de voler exercir des de casa nostra; contràriament, ens veurem intervinguts per homes, com l’experiència ja massa dura ens està demostrant, ben poc els han interessat les nostres coses”.⁹⁷⁰

Es començava a ser conscient de la importància que la televisió podia tenir per a Catalunya. Així com el fet que la manca de competències en radiodifusió situava el país força endarrerit respecte als països més avançats, alhora que li feia minvar les seves aspiracions en aquest camp. En aquells dies

⁹⁶⁹ RIU, A. “L’evolució de la ràdio a Catalunya”. *L’Opinió* [Barcelona] (19 de juny de 1932), pàg. 2.

⁹⁷⁰ “Senyal d’alarma”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (25 de febrer de 1932), pàg. 6.

de discussions encara quedaven -com diria en un article, Enric Vila, comentarista de ràdio de *La Veu de Catalunya*- “Oportunitats manifestes”, perquè la televisió, del bracet de l’esperat traspàs i les promeses de la Generalitat, arribés:

“La televisió, la telefotografia i altres aparells moderns són els encarregats de revelar-nos l’endarreriment considerable que experimenten en la nostra radiodifusió i ens donaran a conèixer aquell contrast d’uns invents moderns sobre una radiodifusió pobra i mancada de volada, molt semblant al que ens oferia una perla preciosa encastada en una joia de pura quincalla. I davant l’aspecte tan falaguer que presenta la radiodifusió catalana amb les entusiasmes promeses per la Generalitat, encaminats a obtenir per Catalunya una radiodifusió perfecta que serà fàcil d’implantar basant-se en l’experiència d’altres països, el poble de Catalunya reaccionarà i col·laborarà per a obtenir a favor de la ràdio el grau més elevat possible que encaixi dignament amb les joies de les modernes innovacions”.⁹⁷¹

Però la radiodifusió va quedar pendent dels dictàmens de la Comissió Mixta de Traspassos entre el Govern central i la Generalitat. La discussió sobre els diferents punts de l’Estatut seguia el seu curs i, finalment, aquest va ser aprovat el setembre de 1932. Però de la radiodifusió, i la televisió, a Catalunya, no se n’oblidaven. Enric Calvet -un incansable de pregonar les meravelles de la radiodifusió, tan pel seu aspecte d’avenç i progrés social com per l’enlairament que podia suposar per Catalunya-, com si fos un polític de l’època, també anava a fer mítings en pro de la radiodifusió catalana, com aquest de l’octubre de 1932 al casal d’Esquerra-Estat Català, a Gracia, on tornava a unir la televisió i el país:

“La Radiodifusió és una de les conquestes més transcendents que l’home ha fet a través dels temps durant la lluita que contínuament sustenta per dominar les forces de la naturalesa; gràcies a les propietats de les ondes hertzianes la radiodifusió està destinada, com cap altra activitat humana, a fomentar la cultura i l’educació dels pobles, fins arribar a un grau completament insospitat en el dia d’avui. [...] Com la resta de nacions del món, Catalunya ha de tenir també dues emissores d’onda curta, podent treballar o no simultàniament amb l’emissora d’onda normal, que a la vegada la

⁹⁷¹ VILA, E. “Oportunitats manifestes”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (25 d’agost de 1932), pàg. 6.

posaran en condicions d'instal·lar la pròxima radiovisió, que en forma de cinema radiat és cosa perfectament resolta i que dintre de poc temps entrarà ja en el domini popular. El cinema radiat, que també serà cinema sonor, enviarà les imatges per una onda i la veu per una altra sincronitzada amb la primera, i mentre en l'aparell de radiovisió veurem les escenes animades, per l'altre aparell ordinari sentirem la música i la veu corresponents a les mateix escenes. [...]. Per aquest ressenyament ràpid de la radiodifusió podreu capir fàcilment les enormes possibilitats d'aquesta i la influència que pot tenir en el futur desenvolupament de la nostra nacionalitat; però en aquest ram, com en els altres, hem de tenir seny i s'ha d'unir tots els catalans posant per únic ideal la realització de la gran emissora de Catalunya".⁹⁷²

No es va abandonar, a la premsa, tota aquella esperança, i els principals ideòlegs de la radiodifusió continuaven punxant. Sempre es desprèn un sentiment que la televisió, perquè era una cosa meravellosa, havia d'arribar aviat. Comencen a parlar-ne periodistes com Joan Domènech Gilart de l'Associació de Periodistes de Barcelona, que ja veien que, en aquest, sentit, a Catalunya es coïa quelcom:

"Importantíssims treballs i llargs estudis han estat portats a terme per a fer de la televisió un element auxiliar de la ràdio que li proporcioni el complement indispensable per a fer-la interessant en un grau suprem: la visió animada de la imatge. En els recents certàmens comercials celebrats per tot Europa, hom ha tingut l'ocasió d'observar alguns assaigs interessantíssims de televisió directa i alguns altres de transmissió de films. La transmissió de films, causarà una sensació formidable en el mercat mundial. La facilitat de poder "veure" des de casa nostra mateix en una pantalla adequada, les escenes animades d'un film qualsevol, el poder "escoltar" la veu dels intèrprets, serà quelcom meravellós. [...]. Jo sé que hi ha qui es preocupa a Catalunya de portar a terme en breu termini les primeres proves d'aquesta nova modalitat de la ràdio i m'imagino l'alegria immensa que serà rebuda aquesta innovació".⁹⁷³

De fet, el coordinador de les pàgines de radiodifusió de *L'Opinió*, Alfons Junyent, ja veia que: "L'any que havem entrat [1934] segurament que també ens portarà grans esdeveniments, tal vegada un d'ells serà la "televisió" a

⁹⁷² CALVET, E. "La Radiodifusió i l'Estatut de Catalunya". *La Publicitat* [Barcelona] (16 d'octubre de 1932), pàg. 7.

⁹⁷³ DOMÈNECH GILART, J. "L'esdevenidor de la ràdio". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (22 de setembre de 1932), pàg. 6.

l'abast de tothom, cosa que avui ja no és gaire difícil", però també "[...] fóra de desitjar que per part dels Governes se solucionés el problema de la radiodifusió a Catalunya i Espanya".⁹⁷⁴

I això és el que va portar el 1934. Restava pendent, com he dit, la discussió dels traspassos de la radiodifusió a la Generalitat, però això havia de ser dins l'organització de la radiodifusió estatal que el Govern volia ordenar amb una llei de radiodifusió, que els sectors més catalanistes temien pel seu esperit centralitzador.

Els debats, a les corts espanyoles, sobre la radiodifusió van ser molt encesos. Era, de fet, una autèntica batalla per la realitat. Si Catalunya podia gestionar la seva radiodifusió, o no.⁹⁷⁵ Però el que de debò representava els debats sobre la llei de la radiodifusió eren les, sempre poc satisfactòries, relacions entre Catalunya i l'Estat.

Per posar un exemple, un dels que més van posar traves al traspàs de les competències sobre radiodifusió va ser el diputat Antonio Royo Villanova,⁹⁷⁶ un declarat anticalanista, que va aprofitar aquells debats per carregar contra tot el que representava l'Estatut i Catalunya:

"Este es el problema. Ahí tenéis cómo no soy culpable de que el Estatuto haya salido así y la Constitución haya salido así. Yo, que soy respetuoso con la legalidad y que tengo un espíritu optimista, luché denonadamente, como sabéis, por defender al Estado contra la descentralización política. Se hizo aquello de prisa y corriendo; se discutió muy poco; la Constitución salió bastante mal, pero el Estatuto salió peor. [...]. Yo he combatido los socialistas en las Cortes Constituyentes, pero era cuando atentaban contra la libertad, porque yo soy liberal antes que socialista; pero si me dan a

⁹⁷⁴ JUNYENT, A. "Resum de l'any". *L'Opinió* [Barcelona] (4 de gener de 1934), pàg. 2.

⁹⁷⁵ Com s'ha vist, no quedava clar les atribucions que tenia l'Estat i la Generalitat, respecte a la radiodifusió, ja que els articles de l'Estatut i la Constitució de la República eren molt ambigües al respecte. Els textos deien que corresponia a la República legislar la radiodifusió i podria correspondre a Catalunya executar-la. Tot un batibull lèxic, i semàntic que enfrontava, de nou, la Generalitat i el Govern, ja enmig d'aquell bienni negre que desembocaria en la revolta d'octubre, el 1934.

⁹⁷⁶ Royo Villanova (1869-1958) era director de *El Norte de Castilla*, i pertanyia al Partido Agrario Español, creat el 1934 en torn de l'ala liberal de l'antic Bloque Agrario. Aquell partit reunia diputats liberals de Castella i Lleó (sobretot terratinents) defensors de la propietat privada, l'església i de la unitat d'Espanya, i ferotges envers la resta de nacionalismes de l'Estat. També van recolzar els governs de centre-dreta. Royo Villanova era un dels homes més actius del seu partit, va combatre, amb duríssimes discussions l'Estatut, i el 1935 fou ministre de marina.

elegir entre socialismo y catalanismo, elijo el socialismo veinte veces (Risas); si me dan a elegir entre separatismo y anarquismo, prefiero el anarquismo veinte veces (Nuevas risas); todo, antes que el separatismo. Lo demás es pasajero el separatismo es permanente”.⁹⁷⁷

Els diputats d'ERC i de la Lliga farien mans i mànigues per defensar aquest dret. La televisió, tampoc escapava de la defensa dels parlamentaris catalans, com seria el cas del diputat d'ERC Josep Tomàs i Piera,⁹⁷⁸ en una intervenció al debat sobre l'esmentada llei:

“Nos presenta la Comisión de Comunicaciones un proyecto de ley de Radiodifusión que, a nuestro entender, ya en su primer artículo viene completamente desorientado, y que consideramos ineficaz. Dice que se regula en España la radiodifusión. Pero hoy la radiodifusión tiene una extensión en amplitud, que es la televisión, y el proyecto de radiodifusión, para nada, absolutamente, alude a este problema moderno de la televisión. No tiene este proyecto de ley, convertido en dictamen, una definición, que creemos nosotros que en estos momentos sería muy oportuna, que también atenderá a los dos extremos: el de la radiodifusión por sonido y el de la telecomunicación por imágenes”.⁹⁷⁹

“La Ley de Radiodifusión Nacional” va ser aprovada el 26 de juny de 1934.⁹⁸⁰ I el traspàs de la radiodifusió a la Generalitat el setembre d'aquell any.⁹⁸¹ Però com he vingut recordant, els Fets d'Octubre van posar fre a tot allò. D'aquell traspàs, la Generalitat només va fer-ne ús en aquelles hores de revolta. Després, les competències en radiodifusió no tornarien a la Generalitat.

⁹⁷⁷ “Reorganización del servicio de radiodifusión”. *Diario de Sesiones de las Cortes* (5 de junio de 1934), núm. 93, pàg. 3422, 3425.

⁹⁷⁸ Josep Tomàs i Piera (1900-1976) era advocat i polític d'ERC. Va lluitar contra la dictadura de Primo de Rivera, i tot i que el 1930 fou un dels fundadors d'Acció Catalana Republicana, després passà a ERC i va ser escollit diputat a Corts el 1933 i el 1936. Durant la Guerra Civil va ser ministre de Sanitat i Previsió social i també vice-president de les Corts.

⁹⁷⁹ “Reorganización del servicio de radiodifusión”. *Diario de Sesiones de las Cortes* (31 de mayo de 1934), núm. 91, pàg. 3320-3321. L'assumpte de la radiodifusió era seguit diàriament a la premsa catalana, i s'acostuma a transcriure part de les intervencions dels parlamentaris catalans, en aquest cas, per la citada de Josep Tomàs, *vegeu* “S'inicia debat sobre la llei de radiodifusió”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 de juny de 1934), pàg. 5.

⁹⁸⁰ *Vegeu*, “Ley de Radiodifusión Nacional”. *Gaceta de Madrid* (28 de junio de 1934), núm. 179, pàg. 2011-2012.

⁹⁸¹ *Vegeu*, “Decreto de traspaso de los servicios de radiodifusión a la Generalitat de Cataluña”. *Gaceta de Madrid* (9 de septiembre de 1934), núm. 252, pàg. 2162-2163.

Temps material no va haver-n'hi. L'Estatut es recupera el febrer de 1936 i la Guerra comença el juliol de 1936.

De fet, ja és molt indicatiu, d'aquell període de suspensió de la normalitat, que les informacions que lligaven la televisió, i la radiodifusió, amb el catalanisme desapareixen. Com hem vist, en els anteriors capítols, molts diaris són suspesos, i es va deixant de parlar de política amb l'abrandament amb que se'n parlava abans de l'octubre de 1934. Es va assossegar, a la premsa, l'embranchada que, sota la il·lusió de l'Estatut, semblava que agafava la televisió com un mitjà imminent a Catalunya.

És també significatiu que la inclusió de la televisió que demanava el diputat Josep Tomàs a la Llei de Radiodifusió, al final s'incorpora al "Reglamento del Servicio Nacional de Radiodifusión", del 1935, tot i que no especificant el nom de televisió, però s'entén, com resa l'article primer del reglament:

"Se considerarán comprendidos entre los servicios de Radiocomunicación del Estado que corresponden a la Subsecretaría de Comunicaciones (servicios de Telecomunicación) el establecimiento y explotación de los de Radiodifusión de sonidos e imágenes, ya en uso o que puedan inventarse en el porvenir".⁹⁸²

Fins i tot, als pocs mesos de començar la guerra, la Generalitat té prevista la televisió com a eina de propaganda. S'especifica al decret d'octubre de 1936, quan es crea la Comissaria de Propaganda de la Generalitat. En l'article segon d'aquell text ja s'esmenta que una de les activitats de la Comissaria (a part dels diaris; mítings; llibres; cartells; espectacles; ràdio, cançons...) hi ha "La Propaganda gràfica: s'entendrà com a tal, la fotografia, el cinema i la televisió".⁹⁸³ Però, és clar, la televisió no podria desenvolupar-se durant la guerra, i la batalla per aquella realitat es perdria.

⁹⁸² "Reglamento del Servicio Nacional de Radiodifusión". *Gaceta de Madrid* (12 de diciembre de 1935), núm. 344, pàg. 2190. També era efectiu a Catalunya i el decret es pot trobar, vegeu "Reglament del Servei Nacional de Radiodifusió". *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya* 23 de desembre de 1935), núm. 357, pàg. 2546-2551.

⁹⁸³ "Decret creant la Comissaria de Propaganda de la Generalitat de Catalunya". *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* (5 d'octubre de 1936), núm. 279, pàg. 65.

4.3.3 Cosmopolitisme

Com veiem, per diverses raons Catalunya no estava a l'alçada televisiva de la resta de països més capdavanters. El país comença un nou viatge amb un nou sistema polític i social com és la República, ple de contradiccions i convulsions. Hi ha també una manca de voluntat política, a diferència d'altres nacions, per recolzar la televisió. Tot això sumat a factors com la manca d'una indústria de radiodifusió el suficientment potent, sobretot econòmicament, però també, perquè estem en uns anys, on tècnicament, malgrat les possibilitats televisives, encara s'està perfeccionant, dia a dia, l'invent.

Amb la mirada característica d'aquell periodisme, una de les possibilitats és emmirallar-se amb els països més avançats en matèria televisiva. Serà en aquestes informacions on el periodisme de l'època hi dipositarà més esperances informatives, sobretot, amb l'elevat nombre de notícies que donarà. Per tractar de intentar comprendre-ho millor les he dividit pels països peoners en quant a experimentació televisiva, però també en quant a ser els primers que tenen els primers serveis regulars de televisió: Alemanya, Anglaterra, Estats Units, França, i unes notes sobre la resta de països del món que experimentaven amb l'invent.

Amb aquestes informacions Catalunya pot tenir un model a seguir. Moltes d'aquests notícies ja definirien què i com seria la televisió del futur: sobretot una eina per imaginar, i fer imaginar la realitat. He esmentat que he agrupat aquestes informacions per països, i, específicament, que només parlen de l'activitat televisiva en cada un d'ells. Però són també molt nombroses i constants les informacions que parlen, en general, de l'actualitat televisiva mundial, a mode de resum.

En aquest sentit, destacaria el paper del periodista de *L'Instant*, Ramon Pérez-Pujol, amb el seu "Ràdio-noticiari setmanal d'actualitat", que, setmanalment porta les noves televisives del planeta.⁹⁸⁴ Són informacions molt

⁹⁸⁴ Però només per esmentar la seva existència, ja que aquestes informacions, com d'altres que es publicaven, per la seva brevetat no han estat utilitzades en aquest apartat, ja que les abundants notícies sobre l'estranger reflecteixen de bon grat el seguiment de la realitat televisiva de fora. *Vegeu*, només per citar-ne una, aquesta informació que parla

breus però que tenen aquesta voluntat de no deixar de mirar més enllà. Les informacions televisives sobre l'estranger es converteixen en una esperança pels somiadors televisius d'aquest país, un pot ser possible, però sobretot una mostra més de la capacitat d'interpretació d'aquell periodisme per imaginar una realitat canviant.

4.3.3.1 Alemanya

Alemanya, juntament amb Anglaterra era un dels països més avançats en televisió d'Europa i del món durant els anys trenta. A finals dels anys 20, com hem vist, els alemanys ja estan fent emissions televisives en proves, i, com veurem, qui donarà una gran embranzida a la televisió serà el nazisme, una nova mostra de com els règims polítics volen apoderar-se del control de la realitat que podia representar el nou invent.⁹⁸⁵

La premsa catalana va seguir de molt a prop, i abundantment, el cas alemany: era un mirall on mirar-se. Com a Catalunya, i la resta dels països interessats en la televisió, als inicis, es lligava molt la ràdio amb la televisió. Ja el setembre de 1931 *L'Opinió* donarà a conèixer la millora de l'estació de comunicacions de Beelitz (molt a prop de Berlín). Creada el 1929, aleshores es convertia en "Una gran central receptora per la comunicació transoceànica per telefonia sense fils". Tot un símbol de modernitat i esperit de progrés per fer el món més petit, però també més fluid. I la televisió en aquest món hi havia de jugar un paper important:

"Les instal·lacions tècniques, no s'efectuaran sols per a la comunicació per telegrafia sense fils, sinó també per a telefonia i televisió. Les línies radiotelefòniques, a Buenos Aires, Río de Janeiro, Java i Siam, funcionen ja actualment, esperant en preparació les

de les grans exposicions de radiodifusió de Londres, París i Berlín, on la televisió serà la gran protagonista, PÉREZ-PUJOL, R. "Ràdio-noticiari setmanal d'actualitat". *L'Instant* [Barcelona] (11 de maig de 1935), pàg. 11. A part també hi ha moltes d'altres informacions que ofereixen un resum de l'actualitat a l'estranger, per exemple, per citar-ne una, vegeu "Sobre la televisió". *Mirador* [Barcelona] (25 d'abril de 1935), pàg. 8.

⁹⁸⁵ Vegeu, per una història de la televisió a Alemanya, MURRAY, B.A.; WICKHAM, C.J. *Framing the past: the historiography of German cinema and television*. Carbondale [USA]: Southern Illinois University Press, 1992.

línie restants. El servei públic de televisió amb Buenos Aires, funciona ja des de el mes de juny de 1930”.⁹⁸⁶

Alemanya apostava fort per la televisió. I en aquesta informació ja veiem com ja l’interpretava com el que és: la visió a distància. La comunicació amb la llunyania, amb les realitats, que existeixen, però no es poden veure. Però la televisió, també s’havia de clissar de a prop. Les Exposicions sobre Radiodifusió, en aquest país, també servien per ensenyar la televisió com un caramel llaminer. A l’Exposició de Berlín, l’invent com informava Enric Calvet, donava les seves passes definitives, i es convertia en tot un esdeveniment:

“El pas, podem dir definitiu, de tots aquests experiments que permet concebre fonamentades esperances en un esdevenidor pròxim, gairebé immediat, de la televisió ha estat donat a la recent Exposició de Berlín, on s’han instal·lat diverses seccions destinades exclusivament a la televisió, proveïdes d’aparells emissors i receptors que funcionaven contínuament davant del públic, rebent les imatges en locals completament de les estacions emissores. El públic que omplia contínuament els grans salons de l’Exposició de Berlín, demostrava un interès enorme pels progressos de la radiovisió. [...]. l’interès desvetllat a l’Exposició de Berlín amb els seus receptors de radiovisió, solament pot comparar-se el que es manifestava en la multitud al començament de la radiotelefonía, quan es realitzaven els primers concerts i quan a París els altaveus col·locats al carrer, davant la redacció del diari “Le Matin”, congregava davant les seves botzines un públic immens que escoltava meravellat i extasiat aquells cèlebres concerts de la Torre Eiffel. Esperem, doncs, que l’any vinent marcarà una data definitiva en la implantació de la radiovisió a les estacions principals d’Europa”.⁹⁸⁷

Aquella televisió de Berlín feia somiar, perquè es veia com una “meravellosa concepció del geni de l’home”.⁹⁸⁸ I l’Exposició d’Alemanya es convertia en un referent de les evolucions televisives, així, el certamen de 1932, servia “per a conèixer el camí de l’evolució general de la nova tècnica

⁹⁸⁶ “Una gran central receptor per a la comunicació transoceànica per telefonía sense fils”. *L’Opinió* [Barcelona] (20 de setembre de 1931), pàg. 7.

⁹⁸⁷ CALVET, E. “La transmissió d’imatges animades a l’Exposició de Berlín”. *La Nau* [Barcelona] (26 de gener de 1932), pàg. 8.

⁹⁸⁸ “Ràdio noves de tot el món”. *L’Opinió* [Barcelona] (27 de gener de 1932), pàg. 2.

europèa en radiodifusió”.⁹⁸⁹ Aquell, any, com relatava Alfons Junyent, “[...] cridaven poderosament l’atenció els primers receptors de televisió a l’abast del públic. Celebraríem de veure aviat Barcelona el primer televisor”.⁹⁹⁰

Quedava clar amb aquest desig com d’anhelada era la televisió a Catalunya, i com es mirava el món, per veure, precisament, aquella televisió. Perquè els alemanys sempre estaven tècnicament inquiets.⁹⁹¹ No paraven de fer mil i un experiments, i provatures, per tenir normalitzades, i a l’abast del públic en general, aquell invent.⁹⁹² Enric Calvet, sempre clissant qualsevol novetat televisiva al planeta, feia saber el gener de 1934 que a la localitat alemanya de Witzelebem (prop de Berlín) s’instal·lava l’emissora d’ones ultra curtes més potent del món. En la competència mundial per la radiodifusió alemanya no s’aturava, i allà, la televisió era la meta:

“Però la principal aplicació de l’Emissora és la radiovisió. [...]. Aquestes emissions de proves serveixen per a desenvolupar la tècnica de la radiovisió i posar en pràctica els principals procediments fins ara descoberts. [...] com poden comprendre els radioaficionats [la televisió] està ja concretant-se per moments i acaba de donar els últims tocs als aparells per passar definitivament al domini del públic. Tant de bo les nostres Emissores assoleixin aviat aquests perfeccionaments”.⁹⁹³

⁹⁸⁹ MANYER, B. “L’Exposició de Ràdio de Berlín”. *L’Opinió* [Barcelona] (18 de setembre de 1932), pàg. 4.

⁹⁹⁰ JUNYENT, A. “Radioguspies”. *L’Opinió* [Barcelona] (7 de setembre de 1932), pàg. 7. Les mostres televisives es repetirien a cada exposició anual de radiodifusió d’alemanya, com per exemple, la de 1935, vegeu “Pentagrama radiofònic”. *L’Instant* [Barcelona] (30 d’agost de 1935), pàg. 8.

⁹⁹¹ Els tècnics alemanys estaven desenvolupant el telecinema per captar les imatges al natural i després passar-les per televisió. Vegeu “El telecinema”. *Mirador* [Barcelona] (2 de febrer de 1933), pàg. 2.

⁹⁹² En un article de *La Veu de Catalunya* de 1935 es recorda el físic alemany Guillem Conrad Roentgen, que va descobrir els raigs X, el 1895, i que va ser el primer Premi Nobel de Física, el 1901. La informació dona a conèixer que durant els anys 30 els tècnics alemanys estan treballant en un aparell per millorar la televisió, i els raigs X hi juguen un paper molt important per retransmetre les imatges molt més ràpidament i nítidament. Vegeu “Guillem Conrad Roentgen”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (31 de març de 1935), pàg. 4.

⁹⁹³ CALVET, E. “Una gran emissora d’ones ultra-curtes i radiovisió”. *Catalunya Ràdio*. (6 de gener de 1934), núm. 88, pàg. 21.

És lògic que Calvet tingués enveja tecnològica dels alemanys, aquella emissora de Witzeleben feia nombroses emissions al llarg de la setmana.⁹⁹⁴ Tota aquella fal·lera, però, per alguns, havia d'anar en una direcció clara: el control de la realitat.

El gener de 1933 Adolf Hitler, líder del Partit Nacionalsocialista, es nomenat canceller d'Alemanya. El nazisme, de seguida, va veure les enormes possibilitats de la televisió. Podia entretenir, sí, però sobretot podia ser una eina amb capacitat ideològica i doctrinària. Va ser l'ideòleg del règim, Joseph Goebbels, el que la va impulsar a l'inici (veia un gran futur en la televisió). La televisió estava dins de l'estructura del Ministeri de Propaganda.⁹⁹⁵

De fet, els nazis estaven recollint les herències del passat. La Direcció General de Correus d'Alemanya estava experimentant amb la televisió des de 1928. S'havien fet proves i demostracions amb l'objectiu de millorar-la al màxim i establir un servei públic per a la població. La competència hi era, a Europa, directament Anglaterra, i en menor mesura França, i a l'altra banda de l'oceà els Estats Units. I els nazis la temien. Fou el 22 de març de 1935 quan s'inaugurà la primera emissora de televisió a Alemanya, i es considerava, aleshores, el primer servei públic de televisió, regular, del món.

La premsa catalana va parar l'ull. I, a part d'un èxit de la tècnica, aquella fita ja s'interpretava com una eina pel control de la realitat en mans del règim nazi:

“D'avui endavant, però, tothom qui visqui a Berlín podrà participar-ne [de la televisió], i això, a part d'altres aspectes, té per als dirigents que avui controlen les emissions a Alemanya, la gran eficàcia de poder fer que, no solament sentin els discursos de totes menes dels homes que governen, sinó que ensems aquest immens auditori que s'aplega avui entorn dels aparells receptors podrà veure les persones dels oradors, amb llurs gestos i llurs actituds, que tant contribueixen a l'eficàcia dels parlaments, discursos i peces oratòries en general”.⁹⁹⁶

⁹⁹⁴ Concretament, els dilluns i dimecres, de 9 a 11, i de 15 a 16 hores; Dimarts i dijous de 9 a 11, i de 20 a 22, i els dissabtes de 9 a 11. *Vegeu* “La televisió a Alemanya”. *L'Opinió* [Barcelona] (11 de juliol de 1934), pàg. 13.

⁹⁹⁵ *Vegeu*, KLOFT, M. [dir.]. *La televisió sota l'esvàstica*. [S.I.]: Spiegel TV, 1999. [Reportatge emès pel programa *Segle XX*, del Canal 33, el 22 de març de 2003].

⁹⁹⁶ “Berlín inaugura avui el servei públic de televisió, el primer del món”. *El Matí* [Barcelona] (22 de març de 1935), pàg. 7.

Per ser més explícits només cal veure un bocí del discurs de presentació del primer dia d'emissió: "En aquests moments, la indústria de la televisió està cridada a complir la més important i més sagrada de les missions, gravar la imatge del Führer al cor de cada alemany, de manera que no s'esborri mai".⁹⁹⁷

Aquella televisió emetia, a l'inici, tres cops per setmana i 4 hores de programació. Una graella basada en concerts, cançons populars, danses, teatre, esports, consells domèstics, programes educatius... Tot però, embolcallat amb la ideologia del nazisme.⁹⁹⁸

Aquell 1935 la televisió es podia veure a tot Berlín, i el preu d'un aparell receptor costava unes 1600 pessetes. Però aleshores ja s'estava treballant perquè la televisió arribés fins a 160 quilòmetres de la capital. Els nazis volien fer de la televisió una rampa de llançament de les seves idees. Els Jocs Olímpics i el Congrés del Partit, a Nuremberg, el 1936, es van retransmetre per televisió. Ja aleshores es volien fabricar deu mil aparells de televisors populars per a ús domèstic (un televisor a cada casa, com el Volkswagen Escarabat). Durant la guerra va perdre importància, però no es tallen les emissions. S'utilitzà, sobretot, per fer programes especials de varietats per pujar la moral dels soldats. Però la televisió nazi també perdria la guerra, i deixaria d'emetre el 1944.

Amb la inauguració de la seva televisió, el 1935, Alemanya ofereix a Catalunya imatges per poder somiar amb aquell invent. L'interès mediàtic, s'encén, de seguida, al nostre país. L'abril de 1935 el diari *L'Instant* publicava una foto on una mestressa de casa alemanya somreia al costat d'un aparell de televisió. "Nou aparell de televisió que acaba d'ésser construït a Alemanya",⁹⁹⁹ resava el peu de foto.

Ara començaven a parlar les imatges. *La Humanitat* en aquell mateix abril ofería també una altra fotografia d'un home alemany mirant, absort, la televisió. Això diu el peu de foto: "A l'aula del Museu de Comunicacions de Berlín, han estat construïts diversos receptors de Televisió, per tal d'oferir al

⁹⁹⁷ KLOFT, M. (1999).

⁹⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹⁹ "Aparell de televisió". *L'Instant* [Barcelona] (6 d'abril de 1935), pàg. 9.

públic la possibilitat d'informar-se de la tècnica de la Televisió. La fotografia que es veu al bell mig de l'aparell és retransmesa des de Hollywood".¹⁰⁰⁰ *La Publicitat* també sucumbia a les imatges que, sobre la televisió, arribaven d'Alemanya i publicava la instantània de la instal·lació d'una càmera de televisió per retransmetre espectacles esportius.¹⁰⁰¹

Els alemanys volien fer arribar la televisió a tot arreu. I així ho mostraven les fotografies que, cada cop més, publicaven els diaris catalans. La televisió ja navegava als vaixells alemanys. "El correu del Reich ha fet el primer assaig de recepció de televisió amb molt èxit davant representants d'electrotècnica i de la premsa al vaixell "Caribia", de l'Hamburg-Amèrica-Línia",¹⁰⁰² deia el peu d'una foto on es veien 5 homes mirant la televisió a l'interior d'un transatlàntic.

Aquestes, i d'altres, eren les imatges que Alemanya ofería al món: la televisió ho pot abraçar tot. El règim pretenia que la televisió fos visible a tot arreu, i per tots. Així, fins i tot l'Oficina de Correus de Berlín va instal·lar cinc nous locals, a les seves diferents sucursals de la ciutat, perquè la gent pogués veure les emissions de televisió. Amb, aquests, a Berlín, hi havia 9 locals públics on es podia veure la televisió (els quatre restants eren de l'Associació Alemanya de Radioients). I de fet, el berlinès es podia passar una bona estona mirant-la: "Els nous locals de Televisión estaran oberts tots els dies de treball de 8 a 10 de la nit; els dilluns i divendres també, de les tres a dos quarts de cinc de la tarda, i els diumenges de 10 a 12 del matí".¹⁰⁰³

I malgrat que el nazisme despertava temences a la resta dels països, la política televisiva alemanya era envejada. El nazisme volia que la televisió entrés a totes les llars: la massificació de la nova realitat, a través de la televisió. Era un estrany tàndem entra la dictadura i el progrés, i així s'interpretava des de Catalunya:

"Notícies rebudes d'Alemanya ens diuen com hom pensa estimular en aquell país el desenvolupament de la televisió. Hom ha encarregat a les fàbriques d'aparells la

¹⁰⁰⁰ "Els secrets de la televisió". *La Humanitat* [Barcelona] (17 d'abril de 1935), pàg. 8.

¹⁰⁰¹ *Vegeu* "Foto". *La Publicitat* [Barcelona] (23 de juny de 1935), pàg. 11.

¹⁰⁰² "Recepció de televisió en un transatlàntic". *La Humanitat* [Barcelona] (9 de juliol de 1935), pàg. 3.

¹⁰⁰³ "Receptors públics de televisió". *La Publicitat* [Barcelona] (1 de setembre de 1935), pàg. 11.

producció de receptors a baix preu, perquè siguin assequibles al gran públic, encara que el seu preu no sigui remunerador per al fabricant. Car hom espera de la Televisió un gran nombre d'avantatges en el terreny de la difusió cultural. Fa certament una mena de gràcia que Alemanya, que en cert aspecte espiritual torna cap els temps primitius, es preocupi del problema de la difusió cultural. Quina serà la cultura difosa? Indiscutiblement que serà la cultura ària. Deixant de banda aquest punt tan important com és l'ús que faran de la televisió, des del caire purament tècnic és de lloar l'esperit de posar a l'abast del públic el receptor de televisió".¹⁰⁰⁴

Mostra de la fe televisiva dels alemanys és el que va succeir a l'Exposició de radiodifusió de Berlín, l'agost del 1935. Allà es va cremar un pavelló del certamen, just on estava instal·lat un aparell emissor de televisió que transmetia la programació. Fou destruït totalment per les flames. Però el servei de televisió a Berlín només es va interrompre un dia, gràcies a un emissor auxiliar. Ja que, "La Direcció de Correus del Reich va donar tot seguit l'ordre de construir immediatament un altre aparell transmissor igual a l'incendiat, aprofitant, naturalment, les experiències pràctiques adquirides en els darrers anys".¹⁰⁰⁵

Aquell 1935, com afegirà el mateix article, a Alemanya, "La televisió es troba avui en un estat accessible al públic". I així es podia veure, perquè "Els defectes impossibles d'eliminar en tot invent en gestació han estat aquí anul·lats per sempre. Avui s'obtenen imatges clares, nítides, amb contrastos en blanc i negre i ben detallades". No és una televisió de gran distància, és una televisió "per districtes", local, però que pot veure tota la ciutat. La televisió, els aparells, tot evolucionava molt ràpidament:

"[...]. El visitant més exigent troba a la seva disposició gran nombre d'aparells de totes classes en ple funcionament. [...]. Si tinguéssim a mà en aquests moments una foto

¹⁰⁰⁴ "La televisió". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (5 de maig de 1935), pàg. 21.

¹⁰⁰⁵ LION BERLIN, A. "La televisió a Alemanya". *La Publicitat* [Barcelona] (27 d'octubre de 1935), pàg. 10. La informació també es complementa amb una fotografia del pavelló incendiari, i de les projeccions de televisió a l'Exposició. El desembre d'aquell 1935 ja entra en funcionament la nova emissora de televisió, substituint la destruïda per l'incendi. *Vegeu* "De tot el món". *L'Instant* [Barcelona] (28 de gener de 1936), pàg. 8.

dels aparells primitius podríem donar compte al més profà en aquestes matèries del gran avanç de la televisió solament d'una any endarrera".¹⁰⁰⁶

També evolucionava la geografia, i diversitat,¹⁰⁰⁷ televisava alemanya, ja que a inicis de 1936 s'estaven començant a instal·lar estacions repetidores perquè tot el territori Alemany pogués veure la televisió:

"Les estacions de petita potència seran instal·lades als cims de les muntanyes, l'alçaria de les quals arriba fins a 1200 metres. Hom creu que l'abast serà de l'ordre de 135 quilòmetres. En aquestes condicions hom considera que tota Alemanya podrà rebre el servei de televisió amb unes 20 o 30 estacions, les longituds d'ona de les quals seran distribuïdes oportunament, per tal d'evitar interferències entre les unes i les altres".¹⁰⁰⁸

Era l'Alemanya televisiva, on "[...] les emissions d'aquesta mena són perfectament captades per qualsevol particular que posseeixi un aparell receptor apropiat". I, des de Catalunya, "Això significa molt, puix hom no es pot imaginar les extraordinàries dificultats que troba la ràdio-televisió per imposar-se".¹⁰⁰⁹ Realitats molt diferents, sobretot perquè a Alemanya, el règim nazi era el veritable padrastre de la televisió. I la mimava i tenia cura d'ella perquè li donés moltes alegries ideològiques. Un exemple: els Jocs Olímpics de Berlín de 1936. Van ser retransmeses per televisió les parts més importants i simbòliques de l'esdeveniment:

"Serà la primera vegada que s'hauran organitzat en gran escala reportatges de televisió d'una gran manifestació a l'aire lliure. A les sales de reunions públiques de Berlín els aficionats a l'esport que no pogueren aconseguir entrades per a l'estadi pogueren veure els jocs a la pantalla al mateix moment que es desenrotllaven".¹⁰¹⁰

¹⁰⁰⁶ "La televisió i l'exposició de ràdio de Berlín". *La Publicitat* [Barcelona] (25 d'agost de 1935), pàg. 9.

¹⁰⁰⁷ Per exemple, el 1936, s'inaugura a Alemanya el primer servei públic de conferències telefòniques en les qual, per una pantalla, la gent podia veure el seu interlocutor, i al revés (conegut com a visio-telefonía). El servei funcionava, de moment, entre Berlín i Leipzig. El seu cost era de tres marcs per tres minuts de conferència. *Vegeu* SÁNCHEZ CORDOVÉS, J. "El primer servei públic de visio-telefonía". I també, *Última Hora* [Barcelona] (19 de març de 1936), pàg. 6.

¹⁰⁰⁸ "La televisió a Alemanya". *La Publicitat* [Barcelona] (12 de gener de 1936), pàg. 13.

¹⁰⁰⁹ "Les darreres novetats". *Última Hora* [Barcelona] (14 de maig de 1936), pàg. 4.

¹⁰¹⁰ "De tot el món". *L'Instant* [Barcelona] (7 de febrer de 1936), pàg. 8.

Una de les primeres grans cerimònies mediàtiques per televisió.¹⁰¹¹ Propaganda a l'estadi, propaganda a la pantalla. Dos realitats al servei d'un mateix objectiu. Alemanya era un exemple televisiu, molt seguit des de Catalunya. Tecnologia i ideologia anaven juntes. Al servei d'una missió: es demostrava que amb la imaginació, i la televisió, tot podia ser possible.

4.3.3.2 Anglaterra

El cas anglès és molt semblant a l'alemany. Ambdues nacions pugnaven per establir l'emissió regular de la televisió. Juntament amb els Estats Units, eren els referents per tots els que somiaven amb la televisió. Si el cas alemany era seguit molt detingudament des de Catalunya, l'anglès no ho era menys. Torna a demostrar la voluntat catalana d'emmirallament amb el món, amb els països més avançats, i el seguiment d'un somni, imaginat des de la distància, però present molt present al paper diari.

Els anglesos ja obrien camí als anys 20 amb la televisió, com hem vist. Però la dècada dels trenta semblava l'escollida per acaronar aquella realitat.¹⁰¹² Un pioner com John Lodgie Baird, i d'altres investigadors, no aturaven els seus esforços, com recollia la premsa catalana:

¹⁰¹¹ Els Jocs Olímpics de Berlín es poden interpretar com l'embrió dels esdeveniments mediàtics. Els esdeveniments mediàtics neixen amb la televisió. Són aquells fets històrics que es retransmeten per televisió, en directe, i que enlluernen un país, el món (competicions esportives, bodes, funerals...). Actuen com interrupcions de la rutina diària, interfereixen el flux normal de les emissions televisives i de la vida quotidiana del ciutadà, de la societat. L'audiència els reconeix com una invitació (inclús un ordre) a suspendre les seves rutines diàries i a sumar-se a una experiència festiva visualitzada. Aquestes esdeveniments, per televisió, actuen com a reforços o hegemònics, en el sentit que recorden a les societats que han de renovar els seus compromisos amb els valors, els càrrecs i les persones de l'ordre establert. El públic els recordarà per com els ha vist per televisió. *Vegeu* DAYAN, D.; KATZ, E. *La historia en directo. La retransmisión televisiva de los acontecimientos*. Barcelona; Mèxic: Gustavo Gili, 1995. (Mass Media), pàg. 11-20, 121-122.

¹⁰¹² Per la història de la televisió a Anglaterra *vegeu*, BRIGGS, A. *The History of broadcasting in the United Kingdom*. London: Oxford University Press, 1961-1965. 5 v. I també és molt aclaridora la pàgina web de la *Royal Television Society*, una institució nascuda el 1927 a Londres per un grup d'entusiastes de la televisió, *vegeu*, ROYAL TELEVISION SOCIETY. *Royal Television Society* [En línia]. London: Royal Television Society, 2004. <<http://www.rts.org.uk>> [Consulta 12 d'abril de 2004].

“J.L. Baird ha fet, a Londres, emissions de radiovisió amb ondes curtes, curtíssimes, de 610 centímetres. L'estació B.B.C. i l'estació especial de Baird s'han encarregat de l'emissió. La recepció tenia lloc, davant vint espectadors proveïts d'un televisor equipat amb una pantalla de 30 centímetres d'alt per 10 d'ample. Gairebé al mateix temps, hom anuncia que un altre físic anglès, G.W. Walton, ha trobat un nou procediment de televisió en el qual no caldria emprar dues longituds d'onda. [...]. Mentre els físics treballen en els laboratoris a fi de perfeccionar la radiovisió, aquesta és duta a la pràctica en alguns llocs, sense esperar perfeccionament, comptant segurament d'anar-lo introduint amb les procediments fins ara usats”.¹⁰¹³

S'iniciava així, a principis dels trenta, una cursa inesgotable per fer visible la televisió a la societat britànica. Les emissions, en proves, agafaven revolada:

“Es van a augmentar les emissions de televisió que normalment vénen donant les emissores londinenses. D'ací endavant, no es faran a hores tan desavinents com són les hores de menjar, sinó quatre vegades a la setmana i a la nit. La “London National” transmetrà amb onda de 261 metres, la imatge, la “London Regional”, amb onda de 355,9 la paraula o la música a que es refereix la imatge”.¹⁰¹⁴

Els anglesos posaven a prova la televisió. A veure que es podia fer amb ella, semblava que es preguntessin. No és estrany que les primeres grans demostracions volguessin atreure el públic potencial amb la retransmissió de les realitats de la societat britànica més arrelades:

“La Baird Company té la intenció de transmetre pel seu procediment de televisió unes quantes escenes del pròxim Derby d'Epsom, el gran esdeveniment esportiu anglès només comparable a les regates Oxford-Cambridge. A llarg de la pista hi haurà sis instal·lacions de “visió”, enllaçades a un aparell transmissor muntat sobre un vehicle. La recepció es farà sobre una pantalla de tres metres i mig al mateix temps que un locutor donarà els noms dels cavalls”.¹⁰¹⁵

¹⁰¹³ “La radiovisió”. *Mirador* [Barcelona] (4 d'agost de 1932), pàg. 8. I també, “Notícies de ràdio”. *L'Opinió* [Barcelona] (24 de novembre de 1932), pàg. 6.

¹⁰¹⁴ “La televisió a Anglaterra”. *La Nau* [Barcelona] (24 d'agost de 1932), pàg. 4.

¹⁰¹⁵ “Les curses i la televisió”. *Mirador* [Barcelona] (2 de juny de 1932), pàg. 8.

Els projectes no quedaven aquí. La mateixa companyia Baird volia retransmetre pel·lícules, reportatges d'actualitat "transmesos a mesura que tinguin lloc", una avançada del que seria el futur televisiu, "[...] des de la comoditat de la llar es podrà gaudir d'un espectacle teatral, un partit de futbol o qualsevol altra manifestació interessant del nostre segle".¹⁰¹⁶

La B.B.C (*British Broadcasting Company*) també escalfava motors televisius.¹⁰¹⁷ I tot i que, com veurem, no va començar les seves emissions oficials fins 1935, el març de 1934 encetava emissions, regulars, en proves. Es feien els dimarts i divendres a les onze de la nit.¹⁰¹⁸

I com passava a Alemanya, o a la resta de països interessats en la televisió, les Exposicions de radiodifusió es convertien en un termòmetre dels avenços i del desitjat esdevenidor televisiu:

"Tot fa preveure que sense trigar gaire la televisió esdevindrà una cosa tan popular com és avui la ràdio. L'exposició de l'Olympia a Londres, ho han ben demostrat i ha palesat ensems que serà una cosa a l'abast de les possibilitats materials més modestes. A Anglaterra s'estan perfeccionant quatre sistemes diversos. Un dels més interessants és el de Mr. G.W. Walton, anomenat "Scophony" completament diferent de tots els altres. Amb el seu receptor hom ha pogut contemplar la transmissió sobre una pantalla doble gran com dues planes d'"El Matí".¹⁰¹⁹

Pujava la temperatura televisiva. I si a Alemanya els nazis veien les possibilitats ideològiques de la televisió, a Anglaterra també: com a servei públic, però en benefici de visualitzar la realitat de l'imperi. Una Comissió del Govern ja hi treballava des de feia temps.¹⁰²⁰ I ara n'estaven decidits:

¹⁰¹⁶ JUNYENT, A. "Retransmissions de pel·lícules sonores". *L'Opinió* [Barcelona] (4 de gener de 1934), pàg. 7.

¹⁰¹⁷ Per la història televisiva de la BBC vegeu BUSCOMBE, E. [ed.]. *British television: a reader*. Oxford: Oxford University Press, 2000. I la completa pàgina web de la BBC, BRITISH BROADCASTING COMPANY. *British Broadcasting Company* [En línia]. London: BBC, 2004. <<http://www.bbc.co.uk/heritage/story>> [Consulta 14 de març de 2004].

¹⁰¹⁸ "Transmissions de televisió per la B.B.C.". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (4 d'abril de 1934), pàg. 7.

¹⁰¹⁹ COMPANY, M. "La guerra aèria segons Fokker. Els avenços de la televisió. Una expedició a la terra de Graham". *El Matí* [Barcelona] (28 d'agost de 1934), pàg. 7. I vegeu també "L'exposició de ràdio, de Londres". *L'Opinió* [Barcelona] (7 de setembre de 1934), pàg. 14.

¹⁰²⁰ El Govern britànic tenia, des de 1934, una comissió encarregada d'estudiar la manera d'organitzar un servei de televisió. La comissió va seguir, sobre el terreny, els casos d'Estats Units i Alemanya. Amb tota la informació la comissió resol, el gener de 1935, que

“Estem en la vigília de l’actuació a Anglaterra de la televisió, pràcticament com a servei públic. Aquesta és la promesa que ha fet el ministre de Comunicacions, Sir Kingsley Wood, el qual en una reunió de la Cambra de Comerç ho prometé. El Govern anglès, digué, en molt breu temps donarà un pas històric en relació als interessos de la unitat imperial en benefici de les comunicacions: es tracta de la implantació d’un servei públic de televisió”.¹⁰²¹

La Comissió del Govern tenia clar com instaurar la televisió. Així ho continuava relatant aquesta informació, mentre, aquell invent, es deixava mimar pels principals caps del país. El príncep de Gal·les assistia a demostracions televisives, on “es projectaren alguns films i les imatges eren rebudes amb la mateixa perfecció que si es contemplessin en la pantalla d’un cinema”. La televisió també visitava el castell reial de Windsor. El rei Jordi presenciava en aquell gener de 1935 una altra demostració de televisió: “Va projectar-se la pel·lícula de les noces del duc de Kent amb la princesa Marina de Grècia, i després un film que s’havia fet mitja hora abans, del qual el rei era el protagonista. Ambdues projeccions meresqueren l’aprovació del rei”.¹⁰²²

La corona donava el vist i plau. Però en la mateixa informació ja es parlava de com seria aquella primera emissora de televisió anglesa. De moment el seu radi d’acció no aniria més enllà de 50 quilòmetres de Londres. Però ja s’estudiava fer-la arribar a Bristol, Birmingham, Norwich, Liverpool i Glasgow. Els preus dels receptors costarien igual que un bon aparell de ràdio: entre mil i mil cinc-cents pessetes. I la programació, “Per ara la televisió es limitarà a transmetre els principals esdeveniments. Es filmarà un fet, un acte, una escena; es fixarà en la pel·lícula i poca estona després es transmetrà per

les possibilitats tècniques no són ja un obstacle, que les pel·lícules serien un dels productes televisius amb més preferència per part del públic i la voluntat de instal·lar una emissora de televisió a Londres. *Vegeu* “La televisió a Anglaterra”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (25 de gener de 1935), pàg. 19. I *vegeu* també “Aviat tindrem televisió”. *L’Instant* [Barcelona] (9 de febrer de 1935), pàg. 1, on la informació es dona amb foto inclosa.

¹⁰²¹ “La radiotransmissió de les imatges”. *El Matí* [Barcelona] (29 de gener de 1935), pàg.

5.
¹⁰²² *Ibid.*

visió”.¹⁰²³ Però l’objectiu futur serien les retransmissions en directe, per exemple, tenir el teatre a casa.

Tot i que la BBC no va començar els serveis oficials de televisió fins el 2 de novembre de 1936, durant el 1935, i el 1936, es van fer diferents emissions en proves.¹⁰²⁴ Els alemanys s’havien avançat i, com s’ha vist, molt i tenia a veure la fe del nazisme en l’invent. Però els anglesos la fe també la tenien, i veien en la televisió una eina per millorar la humanitat:

“Avui dia, el treball i la fe estan a punt de trobar el seu premi, i un nou element [la televisió] entrarà aviat a la nostra ja complexa civilització. [...]. La radiodifusió ha estat indubtablement utilitzada fins avui pel bé de la humanitat. Ha contribuït a portar color i varietat a milions de vides fins ara vegetant en la major monotonia. En aquest moment es té la impressió que a part del valor que tindrà com a distracció, les seves conseqüències abastaran tots els caires de la vida. Ningú no pot preveure quin serà el seu desenvolupament últim. Això és evident en tots els casos: la radiodifusió del so i la radiodifusió visual són cridades a esdevenir una força d’una puixança immensa, pels canvis que imprimiran a les coses de l’esdevenidor”.¹⁰²⁵

Aquest també era el desig d’un dels pioners de la televisió, el britànic John Lodgie Baird: “La meva ambició està realitzada. La televisió està perfeccionada. El que pretenc avui dia és veure el públic gaudir dels fruits de la meva tasca”.¹⁰²⁶ Catalunya tenia en el cas anglès i alemany un referent molt proper. La prova de que una il·lusió podia esdevenir real. El mateix Eduard Rifà, així ho veia:

“La curiositat que en el món sensifilista ha desvetllat la decisió del Govern anglès de patrocinar la implantació de la televisió com a servei públic, ha estat gran [...]. Decisió que ha aconseguit esperonar la curiositat de tot el món, de conseqüències molt interessants perquè estimularà d’altres nacions a implantar aquest servei. [...]. Amb la

¹⁰²³ *Ibid.*

¹⁰²⁴ La BBC tindrà el monopoli televisiu, per decret del Govern. Però durant aquells anys altres emissores televisives, a Anglaterra, emetien en proves era el cas de la Midland Regional i Londres Nacional, que emetien des de 1932 dues vegades per setmana, per ordre del Govern van cessar les seves emissions, *vegeu* “¿L’emissora de televisió anglesa de trenta línies desapareixerà?”. *La Publicitat* [Barcelona] (29 de setembre de 1935), pàg. 11.

¹⁰²⁵ “La televisió anglesa”. *El Matí* [Barcelona] (16 de febrer de 1935), pàg. 7.

¹⁰²⁶ *Ibid.*

televisió esdevé igual que amb la radioemissió i amb la radiorecepció, que tot seguit es varen perfeccionar i d'una a altra nació es varen anar coneixent les noves instal·lacions i avenços científics, els quals comportaren el goig de beneficiar des del més potentat fins el més humil, especialment en un nivell molt per damunt del d'adés quant a cultura general".¹⁰²⁷

Si a fora hi havia entusiasme, a Anglaterra, de mica en mica, s'anava concretant aquell somni de futur. Ja s'anunciava, el 1935, que el servei entraria en funcionament a la tardor de 1936, i així es va complir. Pel·lícules i reportatges nodrien la primera programació. I tot i que els aparells voltarien les dos mil pessetes s'esperava que en dos o tres anys serien rebaixats a la meitat. La voluntat d'estendre la televisió fora del radi de Londres també continuava en marxa.¹⁰²⁸

Més concrecions serien que hi hauria dos sistemes de televisió, en el període de proves. La B.B.C. volia veure quin funcionaria millor: "S'han recomanat dos sistemes pel servei públic durant un període de prova, i les dues companyies de televisió, la Baird i la Marconi-E.M. hi ha estat invitades a fer ofertes per subministrar els aparells necessaris. Les dues companyies hauran d'usar sistemes d'altra definició".¹⁰²⁹

Tot s'estava preparant perquè aquells dos sistemes de televisió es poguessin veure, indistintament, a un radi d'entre 40 i 50 quilòmetres de Londres. I, davant d'aquell gran desplegament, els anglesos també cridaven a la calma:

"Un punt de gran interès pel públic és que el desenvolupament de la televisió no afecta per a res la demanda d'aparells ordinaris de ràdio, puix que el servei proposat no és un substitut, sinó un complement del sistema actual de transmissions d'ona llarga i ona mitjana de la Corporació Britànica de Radiodifusió".

¹⁰²⁷ RIFÀ, E. "La implantació de la televisió a Anglaterra". *L'Instant* [Barcelona] (25 de febrer de 1935), pàg. 9.

¹⁰²⁸ "La televisió a Anglaterra". *Mirador* [Barcelona] (28 de febrer de 1935), pàg. 8.

¹⁰²⁹ BLACKMORE, A. "La televisió". *La Publicitat* [Barcelona] (7 de juliol de 1935), pàg. 12.

Ja iniciat el 1936 la set d'imatges dels britànics era incessant.¹⁰³⁰ El servei públic de televisió ja es donava per fet que no tardaria en ser una realitat i per això la BBC ja pensava inaugurar el 1937 una sala pública de televisió, amb mil places, i l'entrada gratuïta.¹⁰³¹ I és que “A Anglaterra la radiotelevisió és ja un fet”.¹⁰³² En aquell estiu de 1936, els britànics, amb les seves construccions, estaven en la mirada de tots els que somiaven en la televisió:

“Al país de la boira és tal vegada el lloc on més increment té avui en dia la radiotelevisió. Les entitats de ràdio del país, continuen, però, treballant intensament per tal de posseir molt aviat una organització perfecta. I continuament es construeixen emissores destinades a aquesta nova especialitat de la ràdio. Ací, en aquesta fotografia, podeu veure la més potent i moderna. L'antena de radiotelevisió més gran del món. Està instal·lada a l'Alexandre Palace, té una alçària de 200 metres i des de la punta es pot veure tot Londres a vista d'ocell. La grans construcció metàl·lica es així mateix visible des de diversos comtats d'Anglaterra i és causa de la més gran admiració. Aquesta antena destinada a les emissions de la British Broadcasting Corporation serà inaugurada un dia d'aquests i l'acte tindrà tota la solemnitat de què es fa mereixedor per la seva significació dins de la ràdio anglesa”.¹⁰³³

Aquella antena ja simbolitzava que la televisió anglesa estava a punt de tocar el cel. Seria el 2 de novembre de 1936 amb la posada en marxa de les emissions oficials. El cas anglès, sobretot per pioner en la investigació en matèria televisiva, era un referent mundial. Però els alemanys van avançar-se, per la obsessió en un projecte al servei de l'ideari nazi. Dos models diferents del que podia ser la televisió, però amb un mateix objectiu.

¹⁰³⁰ Ramon Bartra, cap de propaganda de la productora cinematogràfica *Fox*, a Barcelona, es trobava a Londres el maig de 1936, i comenta l'èxit que tenen els noticiaris (notícies filmades sobre l'actualitat) a Anglaterra (a les sales de cinema). Aquesta “premsa filmada” serà tot un referent per les futures notícies de televisió. Un fenomen important de la vida habitual de la població de Londres (així com de la de molts països ja aleshores): “Al West-End londinenc els locals de noticiaris s'aglomeren i augmenten encara”. Segons Bartra són “documents de palpitant actualitat”, en el fons reportatges, que ja captivaven l'interès del públic. *Vegeu* “La premsa filmada”. *La Rambla* [Barcelona] (28 de maig de 1936), pàg. 8.

¹⁰³¹ “De tot el món”. *L'Instant* [Barcelona] (23 de gener de 1936), pàg. 8.

¹⁰³² “La més moderna antena de radiotelevisió”. *Última Hora* [Barcelona] (12 de juny de 1936), pàg. 4.

¹⁰³³ *Ibíd.*

4.3.3.3 Estats Units

Estats Units també estava a la cursa de la televisió. Si el 1928, com hem vist, ja havia estat el primer país a tenir una emissora *regular* de televisió, a la dècada dels trenta comença a voler expandir el mitjà. Si els Estats Units es va retardar a tenir emissores, veritablement regulars, en ple funcionament, va ser degut a la indecisió del Govern que no sabia bé quin era el paper econòmic que podia jugar la indústria de la televisió, i la reglamentació legal que s'havia d'aplicar al nou invent.¹⁰³⁴

Tot i que fins 1939 no té la primera emissora televisiva que estableix un veritable servei regular,¹⁰³⁵ ja anys abans les emissores experimentals esquitxaran tot el seu territori. El cas nord-americà, sobretot pel que ja representava aquell país com a emergent potència, i terra de somnis, també serà molt seguit des de Catalunya des de principis dels trenta.

El 1931 es podia llegir que, “La N.B.C de Nova York, està portant a cap un assaig de televisió amb onda curta per a veure quins efectes produeixen els edificis elevats en aquesta classe d'emissions. La “Columbia Broadcasting Company” té funcionant damunt el seu edifici de l’Avinguda Madison, una emissora de televisió”.¹⁰³⁶

Ja aleshores, des de Catalunya, es veia el paper fonamental que tenia la premsa per fer imaginar la televisió. En un article on es parla de les seccions de radiodifusió dels diaris s’observa la gran importància d’espai, i temàtica, que els hi atorguen les capçaleres nord-americanes. I, especialment, a la televisió:

¹⁰³⁴ Per la història de la televisió als Estats Units vegeu, BARNOUW, E. *A History of broadcasting in the United States*. New York: Oxford University Press, 1966-1970. 3 v. I per veure les diferents emissores de televisió nord-americanes durant els anys trenta, aquesta pàgina n’ofereix el llista: MILLER, J. *History of American Broadcasting* [En línia]. [USA]: Jeff Miller, [s.d.]. <<http://members.aol.com/jeff560/jeff.html>> [Consulta 5 de setembre de 2004].

¹⁰³⁵ Es tracta de la W2BS de Nova York i que pertanyia a la NBC. De totes maneres, l’autorització oficial del Govern per establir la televisió comercial no va ser donada fins el 1941. A diferència d’Europa (amb voluntat pública), la televisió als Estats Units ja naixerà amb una intenció comercial i en aquest sentit es desenvoluparà. FAUS, A. (1995, 183).

¹⁰³⁶ “Nous assaigs de televisió”. *La Nau* [Barcelona] (24 de maig de 1931), pàg. 3. I també “Nous assaigs de televisió”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (19 de juny de 1931), pàg. 6; “Nous assaigs de televisió”. *La Publicitat* [Barcelona] (28 de juny de 1931), pàg. 13.

“S’escriu molt sobre televisió i alguns periòdics esmercen a aquest tema un suplement especial. Cal fer observar que en els articles juga un gran paper la imaginació del seu autor, puix que, segons ells, en totes les llars dels Estats Units es preocupen de les emissions de televisió quan allà no estan en aquest aspecte més avançats que a Europa”.¹⁰³⁷

És cert, com observa el comentari, que tècnicament Europa portava la capdavantera, però també és cert que la qüestió televisiva, allà, bullia més en l’opinió pública, especialment en les informacions periodístiques. Un fet que ja es podia copsar en la societat nord-americana de l’època.

Les Exposicions de radiodifusió de Nova York també es convertien en un aparador per veure com avançava tot: “Alguns fabricants van exhibir aparells de televisió vertaderament notables. Aquests receptors varien entre la luxosa consola, que reproduïx imatges de diverses polzades en quadro, fins als petits receptors que donen imatges de dues polzades”.¹⁰³⁸

Era clar que la televisió havia de ser l’esdevenidor. Per a la futura ciutat de la ràdio de Nova York, un gratacels de 68 pisos que havia d’acollir les principals emissores radiofòniques, també es comptava amb la televisió: “per a la instal·lació d’alguns estudis es tindrà en compte la possibilitat futura de la televisió, a fi que quan aquesta sigui del domini públic, les esmentades sales puguin també servir per a les emissions de televisió”.¹⁰³⁹

Les estacions de televisió experimentals brotaven per Nova York. La.N.B.C. (*National Broadcasting Company*) alçava una antena a dalt de l’Empire State Building de 303 metres per a la seva emissora de televisió.¹⁰⁴⁰ Fins i tot un pioner de la televisió com el britànic John Lodgie Baird anava als Estats Units, ja que també a Nova York, una emissora inauguraria una estació de televisió amb el sistema de Baird: “Ell confia que serà el començament

¹⁰³⁷ “La ràdio i la premsa diària”. *La Nau* [Barcelona] (29 de juliol de 1931), pàg. 2.

¹⁰³⁸ “L’exposició de Ràdio a Nova York”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (24 de desembre de 1931), pàg. 5.

¹⁰³⁹ “Una ciutat radiofònica als Estats Units”. *La Nau* [Barcelona] (8 de juliol de 1931), pàg. 2.

¹⁰⁴⁰ “Una estació de televisió a Nova York”. *L’Opinió* [Barcelona] (29 de novembre de 1931), pàg. 2. L’emissora s’inauguraria el febrer de 1932, vegeu “Emissions de televisió amb ondes curtes”. *La Nau* [Barcelona] (2 de febrer de 1932), pàg. 9.

d'una xarxa d'estacions americanes de televisió, les quals empraran el sistema del seu nom".¹⁰⁴¹

Només per veure com ja en començava a ser d'atraient aquell mitjà el 1931 ja es dona la primera cita amorosa per televisió:

"Miss Tower es presentà davant del micròfon i la cèl·lula foto-elèctrica de l'emissora WZXAB. Un aficionat a la nova modalitat de la ràdio quedà tan enamorat de les seves belleses que li escriví que en el pròxim programa cantés: "Come back, to me, sweetheart", com a senyal de què corresponia al seu romàntic impuls i que llavors ell li transmetria un telegrama assenyalant el lloc on es trobarien a Nova York. Però Miss Tower no cantà la tan esperada cançó".¹⁰⁴²

La societat nord-americana s'estava amarant, poc a poc, de l'espectacle. I la televisió ja arribava fins i tot a Broadway:

"Totes les informacions deixen entreveure la gran empenta que porta aquesta innovació, sobretot en el nou continent, tant pel que fa referència a l'Amèrica del Nord com a la del Sud. Avui podem oferir als nostres lectors un nou aspecte de l'adaptació del nou invent, sota un caràcter més popular. Als teatres de Broadway es faran sessions especials a base de presentar la televisió amb molta grandària, i es donaran concerts audio-visuals des de l'escenari".¹⁰⁴³

I va ser així. La *Broadway T.H.*, de Nova York, el programa de la qual es basava en cinema i números de varietats, introduïa a les seves representacions demostracions regulars de televisió:

"Els espectadors segueixen amb gran interès aquesta nova modalitat d'espectacles, que sembla que dona molt bones obtencions d'imatges. En la primera representació es televisionaren escenes d'un espectacle representat en un altre teatre, i a més vistes de barriades de la capital, allunyades del lloc de la representació. Fins ara s'han limitat les projeccions a moviments de persones isolades, que apareixen d'una manera claríssima

¹⁰⁴¹ "La televisió als Estats Units". *L'Opinió* [Barcelona] (22 de novembre de 1931), pàg. 2.

¹⁰⁴² "La primera cita per televisió". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (10 de desembre de 1931), pàg. 5. La mateixa Natàlia Tower, presentadora de televisió, i "bella rossa de dicció perfecta i molt fotogènica", era nomenada "Reina de la televisió" en aquelles dates, vegeu "Noticiari". *L'Opinió* [Barcelona] (27 de setembre de 1931), pàg. 7.

¹⁰⁴³ "Els progressos de la televisió". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (11 de febrer de 1932), pàg. 6.

sobre la pantalla. S'espera que molt aviat es podran representar escenes complexes amb tota mena de detalls".¹⁰⁴⁴

Els nord-americans se les empescaven totes per tal d'atreure públic potencial. Com és el cas de l'emissora WXAB de Nova York, on una de les seves emissions aconseguia tenir un èxit sorollós i alhora humorístic:

"L'esmentada prova consistia en l'exhibició d'una de les més belles dones, amb els nous models de robes i barrets d'uns famosos magatzems dels Estats Units. A la vegada aquest maniquí portava joies de preu de les millors joieries de Nova York i per evitar que els gàngsters poguessin assaltar l'emissora i endur-se'n el maniquí vivent amb totes les joies, situaren prop d'ell un policia. Per manca de previsió –molt explicable en aquest cas- els amants de la televisió reberen en les seves respectives pantalles l'imatge del maniquí ben reproduïda, però també la del policia, que provocà la riulla de tots els ràdio-visionistes".¹⁰⁴⁵

Que la televisió agafava empenta ho demostrava el fet que ja el 1932 hi havia 34 emissores de televisió operant a tot el territori.¹⁰⁴⁶ L'emissora de televisió de la CBS (*Columbia Broadcasting System*) de Nova York havia emès entre el juliol de 1931 i el maig de 1933 unes 25.000 hores de programes de televisió.¹⁰⁴⁷ Fins i tot grans homes de cinema com el magnat i productor cinematogràfic Samuel Goldwyn¹⁰⁴⁸ es sorprenia de la televisió després d'haver assistit a una demostració, el 1933, i ja pensava en el futur de l'invent com a negoci:

"Cal reconèixer sense embuts que la representació de les imatges i de les paraules era semblant a la del cinema ordinari proveït dels aparells perfeccionats. Fins potser el diàleg era més clar i amb menys deformacions. Estic personalment convençut que la

¹⁰⁴⁴ "De televisió". *L'Opinió* [Barcelona] (13 de gener de 1932), pàg. 2. I també "De televisió". *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (11 de gener de 1932), pàg. 5.

¹⁰⁴⁵ "La televisió a la moda". *Mirador* [Barcelona] (12 de maig de 1932), pàg. 8.

¹⁰⁴⁶ "La televisió als Estats Units". *Mirador* [Barcelona] (10 de novembre de 1932), pàg. 8. Segons una informació de *L'Opinió* de 1934, aquell any continuaven havent-hi 34 emissores. *Vegeu* "34 emissores de televisió en servei". *L'Opinió* [Barcelona] (5 de juliol de 1934), pàg. 14.

¹⁰⁴⁷ "Notes radiofòniques". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (11 de maig de 1933), pàg. 7.

¹⁰⁴⁸ Samuel Goldwyn és el creador d'un dels estudis de cinema més emblemàtics del món: la Metro Goldwyn Mayer. A més va ser productor de més de 100 pel·lícules amb les principals estrelles i directors entre els anys 20 i 50.

televisió serà pràcticament aplicable dintre pocs anys, d'aquí tres o quatre, tothom en tindrà al seu pis. El problema ha estat examinat per diverses companyies i, per raó del cost encara elevat dels aparells, s'ha estudiat un sistema de lloguer a un preu molt mòdic. Cada dia seran emesos, per diferents estacions, cinc o sis films parlants. Bastarà tirar a l'aparell una fitxa equivalent a una tarifa determinada, perquè es pugui assistir, sense moure's de casa, a la projecció del film parlant que s'hagi triat".¹⁰⁴⁹

Però malgrat aquest entusiasme, el Govern nord-americà, a diferència d'Alemanya i Anglaterra, dubtava sobre la televisió. El que no tenia clar era quina havia de ser la millor forma d'aplicar-la i desenvolupar-la. Hi havia incògnites sobre la reglamentació que havia de regir el mitjà, i això també va afectar la configuració econòmica de la indústria televisiva. Fruit d'aquestes incerteses era habitual veure, a partir de 1934, uns certs retrocessos, i inclús ajornaments, en les experimentacions televisives. Bona mostra d'això és un informe de la RCA (*Radio Corporation of America*),¹⁰⁵⁰ tot i que l'esperança es mantenia:

"En l'informe anual dels seus treballs que darrerament ha publicat "Radio Corporation of America" nega rodonament que es trobi molt aviat l'adveniment de la televisió en la seva forma pràctica o comercial. [...]. Això ha d'apaivagar els ànims dels comerciants en el ram de la ràdio i d'una part del públic que ha pensat que la indústria de la ràdio anava a passar molt aviat per una completa transformació. [...]. L'informe exposa molt clarament que la "Radio Corporation" creu que a fi de comptes es resoldran tots els problemes relacionats amb la televisió. [...]. En vista del constant progrés obtingut als laboratoris de la "R.C.A." i el gran interès que demostra el públic en aquest nou camp".¹⁰⁵¹

Els Estats Units, a més, també havien de vèncer un altre problema amb la televisió que la resta de països no tenien: l'extensió del seu territori, molt gran i variat. Això presentava dificultats tècniques i econòmiques elevades, sobretot per companyies com la RCA que volien estendre la televisió a tot el

¹⁰⁴⁹ "Televisió i cinema". *Mirador* [Barcelona] (13 de juliol de 1933), pàg. 8.

¹⁰⁵⁰ Empresa impulsora de la ràdio, i la seva indústria, als Estats Units i posteriorment de la televisió.

¹⁰⁵¹ "Ajornament de la televisió". *La Humanitat* [Barcelona] (18 de juny de 1935), pàg. 5.

país.¹⁰⁵² Tot i el catàleg d'impediments l'esperança hi era. El mateix vice-president de la NBC (*National Broadcasting Company*) ja declarava el 1935 la seva gran "fe en l'esdevenidor de la ràdio, esperonada sobretot per la televisió".¹⁰⁵³

Les estacions de televisió, però, no deixaven de brotar. Aquell 1935 emetia, experimentalment, una nova emissora a Camden (Nova Jersey). Amb resultats "molt satisfactoris".¹⁰⁵⁴ Succeïa, als Estats Units, el mateix que als altres països: que les innovacions i el desenvolupament televisiu anava ràpid. Era un joc de contrastos. El que un dia es veia negre, a l'altre ja es veia rosa. A finals d'aquell mateix 1935, la RCA es mostrava entusiasmada amb la televisió (molt pendent del que feien a Alemanya i a Anglaterra), i ja tenia un pla a punt, per desenvolupar en 5 anys, que portaria la televisió a tot el territori:

"Això tenia per objecte esbrinar el nombre d'estacions que s'haurien de muntar als Estats Units. Aquestes serien unes vuitanta, amb un cost de 70 milions de dòlars. L'import anual per explotació, amortització i altres, seria de 58 milions de dòlars [...]. Mr. Lee de Forest, de Los Angeles, especialista en televisió, creu que, pel contrari, l'any proper [1936] serà ja realitzable i que podran posar-se a la venda aparells de 200 a 250 dòlars. El president de la Radio Corporation, Mr. D. Sarnof, amb motiu de la reunió anual de l'esmentada companyia, ha declarat als accionistes que aquesta havia produït un pla per a treure la televisió del laboratori i hi destinava un milió de dòlars. Aquest pla comprèn tres punts: instal·lar una emissora de televisió, fabricar 400 receptors per a raigs catòdics per als assaigs de recepció, i finalment l'elaboració d'un servei especial de programes".¹⁰⁵⁵

¹⁰⁵² "La televisió als E.U.". *Mirador* [Barcelona] (1 d'agost de 1935), pàg. 8.

¹⁰⁵³ "Manifestacions del vice-president de la National Broadcasting Company" de Nova York". *L'Instant* [Barcelona] (16 de setembre de 1935), pàg. 10.

¹⁰⁵⁴ PALLEJÀ, J. "Una instal·lació experimental de televisió". *L'Instant* [Barcelona] (16 de setembre de 1935), pàg. 10. És aquesta una informació llarga i totalment tècnica, però que ja dona mostres de l'interès de la premsa de l'època per la televisió. Amb fotografia que il·lustra la notícia i amb un disseny modern i atractiu, molt seguint les pautes de la premsa de masses, que el diari *L'Instant*, com d'altres d'aleshores, volia assolir. Sobretot donant molta importància als avenços tecnològics i als elements de modernitat, com és el cas de la televisió.

¹⁰⁵⁵ "Un gra pla per explotar la televisió als Estats Units". *Última Hora* [Barcelona] (27 de desembre de 1935), pàg. 6. Els dirigents de la RCA i NBC ja esperaven oferir un servei complet de televisió als habitants de Nova York per la tardor de 1936, i per això distribuïrien 500 aparells per les cases per veure quin aparell s'adaptava més a la recepció més òptima i així comercialitzar-lo al mercat a un preu assequible. *Vegeu*, "La televisió". *La Publicitat* [Barcelona] (26 de gener de 1936), pàg. 14.

Els plans televisius nord-americans es van complir. El 1941 el Govern autoritzava la posada en marxa de la televisió comercial (de 525 línies): la principal característica de la televisió als Estats Units. El 1939 ja havia entrat en funcionament un servei regular a Nova York, promogut per la NBC. Un pèl retardats respecte a Alemanya i Anglaterra, els Estats Units va saber superar el temps amb la seva paciència, i també amb sort. Ja que el fet que la Segona Guerra Mundial no es batallés al seu territori (tot i participar-hi) va permetre que la indústria televisiva es continués desenvolupant, un fet que no es van poder permetre els països europeus, amb un territori, una població i una moral destrossada per la contesa.

4.3.3.4 França

França durant els anys trenta no va deixar de fer emissions experimentals de televisió. No és un cas tan espectacular (sobretot en quant a repercussió mediàtica) com la resta de països, però si aferrat a la constància.¹⁰⁵⁶ El 1935 inaugurava, oficialment, les seves emissions experimentals. Però el país gal no va tenir emissions regulars de televisió fins 1939. El camí que seguia era igual que la resta de països: proves, assaigs, demostracions.... La premsa catalana no podia oblidar el cas francès per la proximitat geogràfica i els lligams culturals.

Ja el 1931 els investigadors francesos estaven experimentant amb un sistema molt semblant a la televisió. Era un telèfon però que permetria, a més (amb una pantalla incorporada) veure l'altra persona que està darrera l'aparell. Aquest "telefoto",¹⁰⁵⁷ l'estava desenvolupant Louis de Broglie (duc de Broglie).¹⁰⁵⁸ I aquestes eren les seves característiques i possibilitats:

¹⁰⁵⁶ Per la història de la televisió a França vegeu l'obra, BROCHARD, C.; MOUSSEUAU, J. *Histoire de la télévision française*. París: Fernand Nathan, 1982. I és força interessant i plena d'informació aquesta pàgina web: DUPOUY, R. *Naissance de la Télévision* [En línia]. [France]: Roger Dupouy, [s.d.]. <<http://perso.wanadoo.fr/roger.dupouy>> [Consulta 5 de setembre de 2004].

¹⁰⁵⁷ Com veurem al proper apartat "Telefoto", és el terme que va fer servir Juli Verne a quelcom semblant a la televisió.

¹⁰⁵⁸ El duc de Broglie (1892-1987) era un físic francès, creador de la mecànica ondulatoria, i que el 1929 va obtenir el premi Nobel de física.

“[...] es ve laborant intensament per a perfeccionar un aparell gràcies al qual seria un fet la visió en el telèfon de la persona amb la qual es parla. I això qualsevol que sigui la distància que separi els comunicants. [...]. L'aparell en qüestió, que serà presentat al públic dintre d'uns dies a l'Institut d'Òptica de París, s'ha obtingut combinant en ell la radioscopia amb la televisió i es diu que les imatges que en ell apareixen tenen tota la perfecció desitjable per estar desproveïdes de vels, tons difosos i altres accidents que s'observen en les imatges “televistes” pels mitjans usats fins ara”.¹⁰⁵⁹

I se li va trobar un emplaçament i una funcionalitat ben popular i comercial, als grans magatzems de París:

“Dintre de poc temps França inaugurarà un servei de radiovisió per fils instal·lat entre un dels grans magatzems del barri de l'Òpera i l'edifici d'un gran diari francès. La disposició dels aparells serà feta de tal manera que quant un client telefoni a l'un o l'altre d'aquests establiments podrà veure la cara del qui parla amb ell; es tracta, doncs, d'una instal·lació professional i no d'experiències d'aficionats, i molt aviat aquest servei serà estès a la sucursal lionesa del gran magatzem parisenc”.¹⁰⁶⁰

La informació ja titllava l'invent de “novetat atractívola” i també feia saber els assaigs que es feien a l'Escola Superior de París i a la sala Pleyel amb la televisió. També s'anunciava la fabricació i venda de discos, que en lloc de dur enregistrada la música portarien escenes de televisió que “l'aparell farà veure perfectament”. Semblava una porta oberta a una futura indústria:

“Vegi, doncs, els nostres fabricants i comerciants d'aparells de ràdio el camp immens que es posa davant d'ells, i que, com va succeir amb la ràdio en els primers temps, donarà lloc a una veritable revolució entre els aficionats de totes classes i categories, puix que els aparells de radiovisió són bastant més barats que els aparells de ràdio, perquè únicament representen ocupar el lloc de l'altaveu, puix que el mateix aparell receptor radiofònic és el que servirà com aparell televisior”.¹⁰⁶¹

¹⁰⁵⁹ GASTARDI, E. “Progressos de la televisió”. *La Nau* [Barcelona] (1 d'abril de 1931), pàg.

3.

¹⁰⁶⁰ “Propers assaigs de radiovisió”. *La Publicitat* [Barcelona] (31 de gener de 1932), pàg.

10.

¹⁰⁶¹ *Ibíd.*

Altres, com Eduard Belin, -que ja des de principis del segle XX va aconseguir la transmissió d'imatges per fils, que permetia enviar fotografies o textos- també estaven estudiant la televisió a principis dels anys trenta.¹⁰⁶² I també es feien proves amb la transmissió de pel·lícules.¹⁰⁶³ Però la televisió també es mirava a l'Exposició internacional de radiodifusió de París de 1932.¹⁰⁶⁴ I ja el 1933, a la capital francesa, una emissora de televisió començava a retransmetre dues vegades per setmana. Allò també es veia com una revolució:

“Aquests diferents assaigs encara que quelcom aïllats, demostren ben palesament que la radiovisió ja no és un divertiment de laboratori, sinó que entra per moments dintre del terreny industrial; avui ja són diverses les emissores d'Europa (sense comptar les americanes) que donen regularment escenes de radiovisió o radiocinema, algunes d'elles amb gran perfecció, comptant-se entre les més notables, a més de les franceses, les emissores italianes, alemanyes i russes que han establert un veritable torneig per a procurar posar-se al davant d'aquesta branca de la radiocomunicació, destinada, sens dubte, a revolucionar totes les nostres costums dintre d'un termini molt proper”.¹⁰⁶⁵

En aquest mateix article el seu autor, Enric Calvet ja recordava quins avantatges portaria la televisió, un mitjà que faria somiar a la gent:

“Perquè, quan sentats còmodament, a casa nostra, al costat de la llar, en els dies d'hivern, voltats de la família i dels amics, puguem veure desfilant per davant de la pantalla de l'aparell de radiovisió els principals esdeveniments del dia i escoltem a la vegada per l'altaveu les persones que actuen davant la pantalla junt amb els altres sorolls naturals de l'escena, o quan assistim a una representació radiovisada de l'òpera o del concert, qui serà que es prendrà la molèstia d'abillar-se per anar a la representació. [...]. Quin ens havia de dir, fa pocs anys, que avui podríem escriure aquestes ratlles sense temor d'ésser tinguts per bojos, o almenys per visionaris”.

¹⁰⁶² “Radioguspires”. *L'Opinió* [Barcelona] (26 d'octubre de 1933), pàg. 10.

¹⁰⁶³ Ràdio-Tolosa, el 1934, introdueix a la seva programació habitual la transmissió de pel·lícules sonores. *Vegeu* “Transmissió de pel·lícules sonores”. *L'Opinió* [Barcelona] (8 de febrer de 1934), pàg. 9.

¹⁰⁶⁴ “Exposició de T.S.F.”. *Mirador* [Barcelona] (23 de juny de 1932), pàg. 8.

¹⁰⁶⁵ CALVET, E. “Per als aficionats a la radiovisió”. *Catalunya Ràdio*. (13 de maig de 1933), núm. 54, pàg. 6. I també “Emissores de televisió a França”. *L'Opinió* [Barcelona] (17 de maig de 1934), pàg. 7.

El Govern francès no va romandre al marge del nou invent. I també va decidir estudiar aquella innovació:

“El ministre dels P.T.T. francesos va crear una Comissió de la Televisió formada per eminents tècnics, entre els quals, es conten M.Abraham, Gutten, Belin i Leduc. El secretari serà M.Loele, enginyer de la Radiodifusió, el qual sembla estar al corrent de tot el referent a la Televisió. Aquesta Comissió estarà encarregada d’estudiar els diversos sistemes emissors que existeixen actualment, el mateix a França que a l’estranger, i eventualment organitzarà les emissions experimentals”.¹⁰⁶⁶

Les informacions sobre la televisió feien néixer l’entusiasme. El 1935, a França, ja es deia que “La televisió és l’actualitat de l’any. Pròximament farà la seva entrada oficial en el món, des de la Torre Eiffel amb les primeres emissions públiques de “les imatges a distància””.¹⁰⁶⁷ Hi ha una voluntat pedagògica en aquest article per explicar, fil per randa, què és la televisió, ja que, a França (però seria igual a tot arreu): “S’ha parlat molt entorn de la televisió. S’ha esmerçat molta tinta inútil. El públic no ha arribat a entendre les coses que se li han explicat”.

A més d’aquesta informació n’hi ha d’altres que volen ensenyar com s’està desenvolupant la televisió a França i quines són les seves possibilitats. És el cas d’un reportatge on un periodista visita el laboratori del científic francès René de Barthelemy,¹⁰⁶⁸ que experimenta amb la televisió, Això serà el que veu:

“Un artista, de cara al micròfon, declama, s’exhibeix a tres quarts, es tomba. Veig a dos metres de distància, aproximadament, davant de l’artista, un aparell de presa de vistes d’una concepció molt especial. El meu guia somriu i em condueix a través de portes i més portes... De cop i volta s’eleva una veu: la mateixa que hem oït a la sal d’emissió. Una pantalla de mínimes dimensions viu a plena llum d’una recepció admirablement reeixida. I mentre l’artista dansa a compàs del piano, a l’altre extrem de l’”studio”

¹⁰⁶⁶ “La televisió als P.T.T.”. *L’Opinió* [Barcelona] (22 d’agost de 1934), pàg. 14. I també “França”. *Mirador* [Barcelona] (19 d’octubre de 1935), pàg. 8.

¹⁰⁶⁷ “Què és la televisió?”. *El Matí* [Barcelona] (6 de gener de 1935), pàg. 7. Com apunta també aquest article, les causes que retarden el desenvolupament de la televisió a França serien: els diners i la manca de tecnologia adient.

¹⁰⁶⁸ Aquest científic rebia diners del Govern francès per desenvolupar la televisió, i seria un dels protagonistes de l’etapa experimental de la televisió francesa.

assistirà a les seves evolucions coreogràfiques. La imatge no tremola. És nét, és eloqüent. Hom es creuria el cinema”.¹⁰⁶⁹

La rivalitat per la televisió la posava de manifest les pròpies declaracions de René de Barthelemy al periodista, ja que segons ell, “Si hom creu el que diuen els periòdics anglesos, la televisió és cosa de dies”. Barthelemy explicava els notables avenços francesos:

“Les experiències de transmissió directa a les quals acabeu d’assistir; els anglesos ni han arribat encara ací. Som els únics a practicar aquest esport. Els americans també, des d’alguns anys ençà només fan que tantejar el terreny. Cap resultat pràctic no ha coronat els seus esforços. Què voleu? El francès no sabrà mai industrialitzar els seus èxits. Espera sens dubte que hom li compri els seus secrets, que hom batejarà carpa o llagosta, segons les latituds. Ni la glòria li quedarà”.¹⁰⁷⁰

A pesar d’aquesta infravaloració, el científic francès creia que: “La televisió, el telecinema, és, per tant, un fet, Actualment ja podem transmetre amb una estabilitat sensiblement igual a la de la ràdio, comèdies i films curts. D’això al domini públic, no hi ha més que un pas”.¹⁰⁷¹ I és que ja ho avisava en un article (traduït) l’escriptor francès Henri Duvernois:¹⁰⁷²

“Tremolem: un nou progrés és apunt de realitzar-se: la televisió. En una estació oficial de T.S.F. m’havien ensenyat l’aparell construït, amb el petit rectangle misteriós en el qual s’inscriuran totes les imatges del món. Ja fa, doncs, bastants anys que l’invent hauria pogut quedar enllestit i explotat a França, de no ésser l’obstacle permanent que Rabelais anomenava *faute d’argent* i que potser no és sinó una mala concepció dels capitals a comprometre’s”.¹⁰⁷³

Duvernois també tenia unes concepcions molt clares del que era, i podia ser la televisió, una substitució de la realitat que s’imagina:

¹⁰⁶⁹ “Televisió-Telecinema”. *El Matí* [Barcelona] (17 de març de 1935), pàg. 14.

¹⁰⁷⁰ *Ibid.*

¹⁰⁷¹ “Televisió-Telecinema”. *El Matí* [Barcelona] (24 de març de 1935), pàg. 7.

¹⁰⁷² Duvernois (1875-1937) era un escriptor molt conegut a França durant el primer terç de segle XX, especialment pels seus contes, i obres de teatre.

¹⁰⁷³ DUVERNOIS, H. “Televisió”. *Mirador* [Barcelona] (16 de maig de 1935), pàg. 4.

“A primer cop d’ull, aquests progressos són, més que res, substitucions. No creen res: divulguen... La televisió serà un ersatz del cinema, el qual, vulgui’s o no, i sobretot d’ençà que és parlat, constitueix un ersatz del teatre. [...]. Resignem-nos per endavant, doncs a la televisió, ersatz de l’ersatz. No farà pas més mal al cinema que el que el cinema ha fet al teatre, però durà una nosa a la lliure expansió del talent. En efecte, com que les imatges seran projectades a domicili i els diàlegs també, hom demanarà, de segur, als autors, que tinguin força seny i treballin per al cercle familiar, els infants compresos, cosa que traurà tot relleu a les obres difoses. [...]. Després de tot, en sortir del soterrani on ens havien passat el primer film, érem alguns a declarar: “Això no té pas gaire més interès que el calidoscopi de la nostra infantesa”.

I tot això es feia un xic realitat amb la inauguració, oficial, de les emissions experimentals de televisió a París el 17 de novembre de 1935. Un fet que va ser recollit amb detall per la premsa catalana, però bàsicament des de una vessant tècnica. L’emissora de televisió estava instal·lada a la Torre Eiffel. I allà es posaven les bases, i les esperances, per desenvolupar, definitivament, la televisió a França i donar il·lusió als països veïns com Catalunya:

“Sembla que els tècnics francesos estan molt esperançats dels resultats; altrament, són molts els aficionats de la regió de París que demanen detalls per a captar bé aquestes emissions, que per ara sols poden ésser possibles dins un radi limitat. Això no obstant, cal donar l’enhorabona als nostres veïns, cara representa un sentit de superació aquest afany d’investigar que pot conduir a noves orientacions en la radiotècnica”.¹⁰⁷⁴

França no tindria unes emissions regulars fins 1939. Que, òbviament, van quedar interrompudes per la guerra. Però demostrava estar a l’alçada dels països pioners en televisió.

4.3.3.5 La resta del món

Si Anglaterra, Alemanya, Els Estats Units i França eren els capdavanter en la cursa per veure la televisió, altres països també feien les seves

¹⁰⁷⁴ JUNYENT, A. “La radiovisió a França”. *L’Instant* [Barcelona] (20 de desembre de 1935), pàg. 10. I també, AMORÓS, A. “Una nova emissora de televisió a la Torre Eiffel”. *L’Instant* [Barcelona] (11 de desembre de 1935), pàg. 10.

experimentacions. No tan cridaneres, més modestes, però amb la mateixa voluntat. És clar que la premsa catalana monopolitza informativament els països pioners, que es converteixen en un referent pels altres. Però també podem trobar algunes informacions, molt escadusseres, però si més no representatives, de l'afany televisiu amb el que s'anaven contagiant els demés països, especialment a partir de 1935 i 1936, quan la televisió ja comença a marxar als països pioners.

La Publicitat informava el 1935 que “La primera estació austríaca de televisió ha estat instal·lada pel professor F. Benz a l'institut Experimental per a Tecnologia Radiofònica del Museu Industrial Tecnològic de Viena. La instal·lació equipada tant per a l'emissió com per a la recepció, ha costat aproximadament 2.000 lliures esterlines”.¹⁰⁷⁵

Rússia tot i ser una gran potència aleshores no va demostrar massa interès televisiu. Tot i això es té alguna notícia de proves televisives: “Les emissores dels sindicats obrers de Moscú i l'estació moscovita d'ona curta han adoptat una nova senyal d'ona curta. Les emissores dels sindicats vénen fent proves d'emissions de televisió amb ona de 379 metres”.¹⁰⁷⁶

A la resta d'Europa també hi havia alguns països que seguien l'estela televisiva: “A Torí (Itàlia), ha estat també instal·lada una emissora de televisió. Es treballarà amb una llargària d'ona de cinc a vuit metres. Hom diu, també, que la Companyia Marelli ha estat encarregada de la construcció de receptors apropiats basats sobre el procediment d'emprar els raigs catòdics de Zworykin”.¹⁰⁷⁷

I molt més al nord, “També la radiodifusió finlandesa s'està ocupant d'un projecte per a la instal·lació, no molt llunyana, d'un servei de televisió. Els cercles interessats de Finlàndia segueixen amb tota l'atenció el desenvolupament de la televisió a Anglaterra, Amèrica i Alemanya, especialment en aquest darrer país, car creuen que serà allí on es fabricaran

¹⁰⁷⁵ “La primera estació de televisió a Àustria”. *La Publicitat* [Barcelona] (17 de novembre de 1935), pàg. 14.

¹⁰⁷⁶ “Nova senyal de pausa a Rússia”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (18 de juliol de 1932), pàg. 11.

¹⁰⁷⁷ “La televisió avançada”. *La Publicitat* [Barcelona] (10 de març de 1935), pàg. 13.

els primers receptors de televisió servibles i ensembles relativament econòmics”.¹⁰⁷⁸

A l'altra banda del món també estaven a l'aguait. I fins i tot la premsa entrava en el món televisiu: “Al Canadà el diari de llengua francesa “La Presse”, que ja explotava una estació de radiodifusió, ha començat a construir una de radiovisió”.¹⁰⁷⁹ I el Japó ja es preparava per veure la televisió: “El ministre japonès dels P.T.T. ha preparat ja uns estudis per a inaugurar la televisió al Japó”.¹⁰⁸⁰ El món començava a veure coses.

4.3.4 Modernitat

La televisió s'havia de convertir en un element més d'aquella SCCM. Ja no només tecnològicament, sinó també socialment. Si la ràdio, el cinema, els viatges, els automòbils... Havien canviat la vida, de la televisió també s'esperava el mateix. De fet, aquella visió de la llunyania, de la distància, era quelcom esperat des de feia molts anys. Un somni que havien tingut moltes persones.

Era un invent que expectava, atès que, era clar, que havia d'arribar. I que podria canviar l'educació, la política, els espectacles... En definitiva, la realitat. Com seria poder veure el món des de casa? Era una de les preguntes que més feia fantasiejar. Es podrien veure coses que aleshores no es podien veure? La premsa de l'època s'ho intenta imaginar, i ho fa amb un sentit comú molt visionari. Era el gran esdevenidor de la cultura visual. Una nova porta d'entrada per entendre-ho tot, o almenys intentar-ho.

Però al marge de les especulacions, la televisió era vista, clarament, com un tret de modernitat que havia d'esdevenir aviat, ho assenyala el fet que molts dels periodistes més capdavanters d'aquells anys, com Joaquim Ventalló, Domènec Guansé, Carles Soldevila, Josep Maria Francès, Carles Sentís, Josep Maria Planes... ja comencen a parlar-ne als seus articles. En aquest

¹⁰⁷⁸ “La televisió”. *La Publicitat* [Barcelona] (26 de gener de 1936), pàg. 14.

¹⁰⁷⁹ “La radiovisió”. *Mirador* [Barcelona] (4 d'agost de 1932), pàg. 8.

¹⁰⁸⁰ “De tot el món”. *L'Instant* [Barcelona] (4 de febrer de 1936), pàg. 10.

sentit també es força significatiu que un dels millors periodistes de successos de l'època, Rafael González, se'n preocupi d'una manera fidel. Som, però, a cavall dels anys 1935 i 1936, i quedarà poc marge per continuar parlant-ne, ja que una guerra esperava a la cantonada més inesperada. Aquests ja són senyals que marcaven una direcció que semblava imparable. Parlant-ne, de la televisió, ja s'està detectant un realitat, ja s'estan sentint les palpitations dels temps, a les quals, sempre ha estat a l'aguait el periodisme català.

4.3.4.1 Profecia de modernitat

Ja ho va veure l'escriptor Juli Verne, el 1889, que el futur passava per la televisió. Verne, aleshores, publicava a la revista nord-americana *The Forum* un conte sobre com seria la vida del periodista al futur. És la història de Francis Benett, propietari del *New York Herald* (30 generacions de periodistes a les seves esquenes), una capçalera que Benett li canvia el nom pel de *Earth Herald*. En un món (estem a el segle XXIX) de cases de 300 metres d'alt, aerocotxes i aeroautocars, ciutats de deu milions d'habitants... Benet és tot un renovador del periodisme. S'inventa el periodisme telefònic. En comptes de ser imprès, el diari és "parlat". Els abonats xerren amb els periodistes i aquests els hi expliquen les notícies. Els clients també poden informar-se de l'actualitat del diari a les innumbrables cabines fotogràfiques que es troben al carrer. S'ha de multiplicar la clientela.

Però de l'invent del qual està més orgullós Benett és del "Telefoto": "El teléfono, completado por el telefoto: ¡otra conquista más de nuestra época! Si la transmisión de la palabra por las corrientes eléctricas es ya muy antigua, data prácticamente de ayer la posibilidad de transmitir la imagen".¹⁰⁸¹ Benett, ve i parla, amb la seva dona, que està a París, per "Telefoto"; els periodistes poden enviar la visió dels esdeveniments per aquests aparells... Verne ja s'imaginava la televisió. I aquesta visió, aquesta profecia de futur, continuava vigent a la premsa de l'època.

¹⁰⁸¹ VERNE, J. *La jornada de un periodista americano en el año 2889*. Madrid: Altea, 1984. (Altea Junio. Aventuras Clásicos; 43), pàg. 14.

En *L'Opinió* de novembre de 1933 es recorden, fil per randa, totes aquelles visions de Verne. La seva imaginació havia d'influenciar en l'esdevenidor de la televisió:

“Aquesta narració de Juli Verne es remunta a 30 anys. Avui dia el periòdic parlat s'ha convertit en una realitat, car les emissions de ràdio han implantat tan important servei amb regularitat, la qual cosa fa esperar que tal vegada no està molt lluny d'acomplir-se la idea del novel·lista en la seva totalitat, ja que la televisió es perfecciona cada dia més. [...]. Diverses persones s'han preguntat si Juli Verne ha contribuït amb les seves novel·les al progrés de la humanitat, la qual pregunta no es pot contestar d'una manera rotunda. Juli Verne ha col·laborat, si es té en compte la influència considerable que ha exercit damunt la seva generació i pels investigadors que s'han inspirat en les seves obres per a emprendre o prosseguir els seus treballs. Nombrosos savis no han dubtat a proclamar la importància de la seva obra. Així l'inventor Belin afirma que devia a la lectura de les obres de Verne l'orientació de les seves investigacions en el problema de la televisió”.¹⁰⁸²

És la importància que juga la imaginació en la televisió. En totes aquelles profecies, somnis, visions, cabòries... sobre el futur, la televisió hi és present. Hi ajuden molt les pel·lícules futuristes de l'època. *La Veu de Catalunya*, al maig de 1931, reflexiona sobre el film, *1980. Una fantasia a l'esdevenidor*.¹⁰⁸³ Un musical de ciència ficció on s'explica com serà la vida a Nova York el 1980, quan ja existeix la comunicació interplanetària, els avions han substituït els cotxes; els números els noms; les píndoles el menjar... Com relata l'article, arran de la pel·lícula: “Des de llavors, un dels problemes que apareixen resolts de manera definitiva és el de la televisió; i no direm res del de la radiotelefonía individual. Una senzilla tombada de clau ens posa en comunicació immediata, òpticament i acústicament, amb la persona desitjada”.¹⁰⁸⁴

En aquest mateix article també es recull una de les visions de futur, concretament, de l'escriptor argentí Joan Baptista Ardebol, sobre quina seria la

¹⁰⁸² “Les prediccions de Juli Verne”. *L'Opinió* [Barcelona] (3 de novembre de 1933), pàg. 10.

¹⁰⁸³ El títol original d'aquesta pel·lícula nord-americana, de 1930, és *Just Imagine*, i va ser dirigida per David Butler (a més d'una nombrosa filmografia, Butler també és conegut per ser director de molts episodis de la popular sèrie *La dimensió desconeguda*), amb Maureen O'Sullivan i El Brendel, com a principals estrelles.

¹⁰⁸⁴ “Humorisme científic”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (14 de maig de 1931), pàg. 3.

futura relació amb la família: “El preguntat traurà de la butxaca un diminut aparell de tapa blanca. Oprimirà un botó, i a la pantalla apareixerà la seva muller parlant amb unes amigues. Afegeix també que per a lliurar els marits de la televisió conjugal s’inventaran capes impermeables a la llum”.

En les pel·lícules futuristes d’aquells anys la televisió hi és molt present. Una altra referència que es dona a la premsa de l’època és el film “El túnel transatlàntic”.¹⁰⁸⁵ Una obra sobre el que havia de ser el dia de demà, a cavall dels anys 1940 i 1960, i que relata la construcció d’un túnel transatlàntic entre Londres i Nova York. Estem en una societat moderna, on els avions volen per l’estratosfera, travessen l’espai, aterren als terrats i terrasses... Un altra film que ja feia acaronar totes les il·lusions de futur:

“I estem segurs que aquesta pel·lícula del futur, en què el transport aeri s’haurà fet universal, i el túnel de Nova York a Londres serà un fet gràcies a la invenció del perforador de ràdio, en que la televisió haurà substituït el telèfon pertot arreu, plaurà a la generació actual... i possiblement molts de nosaltres arribarem a veure algunes d’aquestes meravelles que ara es troben en el germen”.¹⁰⁸⁶

I una altra que s’apuntava a la moda d’endevinar el futur era el film *Things to come*.¹⁰⁸⁷ Una obra de ciència ficció, a centenars anys vista, que parlava d’un món després que una Guerra Mundial arrasés la terra i deixés una plaga d’anarquia. Aleshores una part de la civilització intenta buscar vida en un altre planeta i inicia un viatge espacial. La televisió també hi seria: “La televisió té un important paper en el film de H.G. Wells “Things to come” (Coses a venir).

¹⁰⁸⁵ El títol original d’aquesta pel·lícula anglesa, de 1935, és *The Tunnel* (També *The transatlantic tunnel*). Va ser dirigida per Maurice Elvy, i entre els seus principals protagonistes hi ha el popular, aleshores, Richard Dix, Madge Evans i Helen Vinson.

¹⁰⁸⁶ “El futurisme en el cinema. És un film que es desenvolupa entre els anys 1940 i 1960”. *La Rambla* [Barcelona] (27 de maig de 1936), pàg. 8.

¹⁰⁸⁷ Aquesta pel·lícula britànica de 1936, està basada en una novel·la (*The Shape of Things to come*) de l’escriptor H.G. Wells. El film va ser dirigit per William Cameron Menzies, però Wells va treballar en aquell projecte cinematogràfic adaptant el guió i vetllant pel film. Entre els seus actors més destacats hi ha Raymond Massey o Margaret Scott. Wells era un entusiasmada del cinema i també va dirigir diverses pel·lícules.

Es preveu una “Hora de la Història” a la ràdio, il·lustrada per la televisió. Però això d’ací a cinquanta anys...”¹⁰⁸⁸

Un film que tenia ressò i interessava a tot arreu. Al venir a Barcelona, el 1935, l’escriptor britànic H.G. Wells no dubtava a parlar, entusiasmat, d’aquella pel·lícula, que era una adaptació d’una novel·la seva i de la que també feia el guió. Això li deia al *hall* de l’Hotel Ritz al periodista Carles Sentís: “Per aquest film hem construït tot un poble especial en un estil que si ha d’ésser com el d’ací a 1.000 anys, podeu imaginar...”¹⁰⁸⁹

Són, doncs, informacions que fan somiar despert. Que demostren com s’associava la televisió al futur. I que aquest, indubtablement, passava per aquest mitjà. La televisió és companya d’aquest viatge de la modernitat, al costat del cinema, i tota la munió d’estrís, invents, sensacions, que portaria l’esdevenidor. Tot plegat és una barreja de doble imaginació: per un costa fan fantasiejar les pel·lícules que en parlen, i també la premsa que ho fa veure.

4.3.4.2 Com ens canviarà la vida la televisió

La televisió volia dir que els temps estaven canviant. I la gent de l’època se n’adonava que quelcom mudaria amb ella, era llei de vida, com havia passat sempre:

“Els nostres avis, fa un grapat de lustres, es van haver d’esbalair davant d’un meravellós aparell que parlava tot sol. El gramòfon fou, durant algun temps, l’atracció màxima pertot arreu. S’exhibia al públic en instal·lacions especials; més tard va passar a les sales de descans dels teatres, als grans basars, i a tothom feia restar bocabadat. Exactament comença a passar ara amb la televisió”¹⁰⁹⁰

¹⁰⁸⁸ “La televisió en l’esdevenidor”. *L’Instant* [Barcelona] (4 de juny de 1936), pàg. 8. La informació incloïa fotografia d’una escena de la pel·lícula on un home i una nena miren per una pantalla la ciutat de Nova York.

¹⁰⁸⁹ SENTÍS, C. *L’instant abans del 36*. Barcelona: La Campana, 2004. (Col·lecció sentís; 1), pàg. 96. L’entrevista “H.G. Wells ens parla de les seves activitats”, es va publicar a *L’Instant* el 22 de maig de 1935.

¹⁰⁹⁰ “La televisió a l’abast de tothom”. *Última Hora* [Barcelona] (5 de març de 1936), pàg. 6. Aquesta informació optimista ja assenyalava un futur imminent: “Un competent tècnic creu que a Espanya trigarem molt poc a veure’ns envaïts per un cicle d’experimentació i d’exhibicions de radiotelevisió, igual com a Londres i a Berlín”.

I és que aquell invent ja s'esperava, com si hagués de venir del passat. Durant uns quants anys, i a començaments de cada nou any, Josep Pratdesaba¹⁰⁹¹ feia un balanç a la revista *Catalunya Ràdio* sobre el que havia succeït l'any anterior en matèria científica i de radiodifusió. Entre els desigs anuals, sempre repetia el mateix: la televisió. Semblava que any rera any, aquell havia de ser l'any televisiu per Catalunya. Això deia a inicis de 1933:

“Aquest any em sembla que podem repetir allò que dèiem ja fa temps en un article sobre el mateix tema: dèiem que la radiovisió pot comparar-se amb el nen que va darrera d'un ocell que va fent voladetes, sembla que ja el té a la mà i se li escapa dels dits; aquest any, no obstant, podem dir que sembla que l'ocell fa les volades més curtes, i que el nen ja li ha escapçat la cua deixant-li plomes entre les mans, però l'ocell encara no ha pogut ser engabiat. Costarà gaire?¹⁰⁹²”

Pratdesaba no dequeia. I a l'any següent (1934) tornava a la càrrega, amb el seu cabàs ple d'il·lusions i filosofia:

“En el balanç científic de l'any passat, deixàvem entreveure les possibilitats de la televisió, tan esperada i mai pràcticament adquirida. Diu que encara és al laboratori! Què hi fa tant de temps la televisió al laboratori? Quan en podrà sortir? És que li falten els últims tocs per presentar-se com cal davant del públic que tan anhelosament l'espera? Podrem, en el “balanç” de l'any 1934, comptar-hi la definitiva troballa de la televisió? [...]. No seria la més extraordinària de les paradoxes que la televisió fos un producte de la llum fosca? Què n'hi ha de secrets a descobrir en la naturalesa! Té tota la raó Shakespeare en fer dir a Hamlet: *Hi ha més coses al món, Horaci, que les que han descobert la nostra filosofia*”.¹⁰⁹³

L'esperit de Pratdesaba representa l'anhel que alguns tenien en aquella època. Era el dir: “Això ha d'arribar aviat”. La televisió es veia com un altre producte dels temps moderns. La ràdio, el cinema, ja eren coneguts i populars,

¹⁰⁹¹ Pratdesaba (1870-1967) era un astrònom de formació autodidacta. Ja el 1910 instal·là un observatori privat que acaba essent l'observatori de Vic. Es dedica a l'estudi de les taques solars i, també el 1910, fotografià el cometa *Halley*. Les seves comunicacions i estudis li feren guanyar prestigi internacional, i un dels cràters lunars està batejat amb el seu nom. També l'interessava la radiodifusió, com a mitjà de comunicació en la llunyania.

¹⁰⁹² PRATDESABA, J. “Balanç”. *Catalunya Ràdio*. (7 de gener de 1933), núm. 36, pàg. 4.

¹⁰⁹³ PRATDESABA, J. “Balanç”. *Catalunya Ràdio*. (20 de gener de 1934), núm. 90, pàg. 6.

igual que l'automòbil, o l'avió. La televisió s'havia de convertir en una nova filla d'aquella modernitat que avançava a passes agegantades. Ja ho veuria així el periodista Jaume Ferret des de les pàgines de *La Veu de Catalunya*: “L'aeroplà, la televisió, la telegrafia i la telefonia sense fils donen a la nostra era un ritme definitiu.¹⁰⁹⁴ Era “L'abolició de la distància”.

Això sí, tardava. Costava que sortís, o millor dit, que arribés a Catalunya. Però semblava indubtable que ho havia de fer. Com analitzava Enric Calvet, la televisió, a la dècada dels trenta, ja no pertanyia al domini dels laboratoris, i estava en mans dels tècnics industrials i de les fàbriques. I comparava la seva situació, aleshores, a la mateixa que tenia la ràdio el 1922 o 1923. Però per ell allò ja era un “fet”: “Molt aviat podrem contemplar escenes de radiovisió, combinades amb els receptors ordinaris, i llavor el teatre, el cinema i les sessions deportives vindran a casa nostra per mitjà de les ones meravelloses de l'èter, o bo i fent totes les contrades, fins les més llunyanes, puguin fruit dels grans espectacles, avui propis de la ciutat”.¹⁰⁹⁵

I allò interessaria el públic? Segons Agustí Riu, “La transmissió d'imatges en moviment reuneixen totes les condicions per a interessar el públic”.¹⁰⁹⁶ Per Enric Calvet, també era clar, “existeixen molts milers d'aficionats que ja volen quelcom més, o sigui volen la visió directa dels esdeveniments”.¹⁰⁹⁷ Només per adonar-se de l'interès desmesurat que causava la televisió, i la força de la premsa per fer imaginar aquesta nova realitat, el directiu de RAC, Pau Llorens, escrivia un article, el 1935, frenant aquest entusiasme de paper:

“Molts periòdics de la Península han publicat fotografies i notícies que han fet creure, al nostre públic, que la televisió era un fet immediat i que aquesta temporada o la que ve, estaria a l'abast de tothom. La realitat és ben diferent. El desig de propagar notícies i obtenir celebritat, ha fet assegurar a alguns repòrters, que la televisió era cosa resolta,

¹⁰⁹⁴ FERRET, J. “Matisos i tendències de la premsa moderna”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (30 d'agost de 1932), pàg. 1.

¹⁰⁹⁵ CALVET, E. “La situació actual de la Televisió”. *Catalunya Ràdio*. (16 de juny de 1934), núm. 111, pàg. 14-15.

¹⁰⁹⁶ RIU, A. “L'esdevenidor imminent de la Ràdio”. *Catalunya Ràdio*. (31 de desembre de 1931), núm. 3, pàg. 12.

¹⁰⁹⁷ CALVET, E. “Les possibilitats actuals de la radiovisió”. *Catalunya Ràdio*. (29 de juliol de 1933), núm. 65, pàg. 32.

quan en realitat és molt probable que el nostre país tardi almenys deu anys a tenir televisió, en el sentit literal de la paraula”.¹⁰⁹⁸

No se sap, exactament, el que hagués tardat. Més que res perquè tampoc se sabia aleshores que hauria de venir una guerra i 40 anys de dictadura. Però, com hem vist, s’hi treballava en la televisió, des de Catalunya, i sobretot es desitjava i es veia possible, en un curt termini de temps. El que era clar és que la televisió havia de ser un nou element de modernitat, i que sobretot, com la resta de innovacions, havia de canviar la vida de la gent.

Per Enric Calvet, tota aquella revolució de les imatges, on “tindrem el teatre i el concert a les nostres llars”, fins i tot provocaria moviments migratoris:

“Veieu, doncs, lectors, com els descobriments moderns ens tornen a la vida casolana i de família, i ens fan cada vegada més delitosa la vida del camp i del poble, que dintre de poc serà la vida preferida, perquè dintre del benestar i de la pau que en ella es gaudeix, les ondes subtils de l’energia elèctrica ens posaran en comunicació contant amb el món sencer i ens faran fruir sense entrebancs ni dificultats de totes les manifestacions d’ordre espiritual, que són les úniques veritables”.¹⁰⁹⁹

Aquella idea de que la televisió comportaria el benestar des de la llar estant, com un foc a terra, era un desig molt estès. El periodista Joan Domènech Gilart també en tenia el mateix parer:

“La gràcia de la radiodifusió és que pot portar a totes les llars l’actualitat palpitant [...]. Tant de bo que arribés un dia en què des de les nostres respectives llars poguéssim escoltar i “veure”, per mitjà de la televisió tot allò que s’esdevé a través del món. Fins que la ràdio no arribi a aquesta superació, a aquesta perfecció ideal, no creurem acomplerta la seva missió”.¹¹⁰⁰

La televisió havia de canviar la realitat. Ja molt precoçment, el 1931, *La Humanitat* -el dia que el diari començava la seva secció de cinema-

¹⁰⁹⁸ LLORENS, P. “Estat actual de la televisió”. *L’Instant* [Barcelona] (15 de maig de 1935), pàg. 8.

¹⁰⁹⁹ CALVET, E. “El pròxim futur dels aparells de ràdio i fono”. *La Publicitat* [Barcelona] (8 de maig de 1932), pàg. 11.

¹¹⁰⁰ DOMÈNECH GILART, J. “Les retransmissions”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (20 de març de 1933), pàg. 11.

considerava el setè art com el gran mitjà d'imaginar la humanitat, la realitat, això sí, fins que arribés la televisió:

“En realitat, més que la T.S.F. i tots els altres invents de transmissió i intercanvi d'idees i costums, el cinema és el que ha unit el món. Fins que la realitat de la televisió no sigui una cosa aplicable i de resultats positius, el cinema és el que ens dóna una idea “viva”, real, de la humanitat...”¹¹⁰¹

La televisió també estava cridada a resoldre un dels misteris existencials que la ràdio no podia desvetllar:

“Gran part del públic ràdio-oient sent una aproximació involuntària envers allò que quotidianament escolta a través del seu altaveu, i no obstant, encara familiaritzat per aquesta causa, sent la llunyania del misteriós, intrigant-lo la manera com es mouen els elements dels quals percep el cant, la música, la veu, allò que acusa l'existència d'un semblant la personalitat moral i física dels qual voldríem desxifrar. Això, més l'interès envers el mecanisme emissor, constitueix l'exponent màxim de la curiositat del ràdio-oient. La televisió, el dia que s'implanti industrialment resoldrà en part la primera part del misteri, però no la segona”.¹¹⁰²

És clar, la televisió permetria veure. Veure el món, les persones, les coses... Veure-hi més clar, en principi. Ja, de seguida, es va clissar que, per això, la imatge física era important. I que els lletjos ho tindrien difícil per sortir per televisió, amb exemple inclòs:

“Tothom sap que en els estudis de les emissores [de ràdio] havien trobat refugi un sens fi d'artistes als quals l'edat o llur aspecte físic impedia actuar en el teatre o en el cinema. Amb l'adveniment de la ràdio amb imatges tots aquests hauran de desaparèixer. L'estètica tindrà una importància tan capital com una veu exquisida o una fonètica perfecta. I si no que ho diguin a Ràdio-City. La N.B.C., per a la seva instal·lació de radiotelevisió, està cercant desesperadament una “teleanunciadora”, però, com que per a exercir aquest càrrec calen qualitats especialíssimes, aquesta tasca és gairebé gegantina. La candidata ha d'ésser bella, en el sentit comú de la paraula, però ha de

¹¹⁰¹ “Salutació”. *La Humanitat* [Barcelona] (9 de novembre de 1931), pàg. 6.

¹¹⁰² “L'estudi d'una emissora”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (11 de gener de 1932), pàg. 5. i també, “L'estudi d'una emissora”. *L'Opinió* [Barcelona] (13 de gener de 1932), pàg. 2.

tenir trets perfectament regulars. La seva barba, la boca, el nas, els ulls, les celles, han d'ésser de proporcions harmonioses. El seu rostre ha de posseir un oval allargat d'acord amb les proporcions rectangulars del llenç de la televisió. I com si això no fos suficient, són indispensables també a la candidata una veu radiogènica i, en fi, capacitat teatral per a poder suplir, en cas de necessitat, una actriu absent. Ara vosaltres digueu...".¹¹⁰³

Aquella era una de les situacions de futur que es veien més clares. Perquè com escrivia el periodista Francesc Serra a *La Veu de Catalunya*, "dia rera dia la televisió guanyarà terreny, i que ben aviat el seu ús, agermanat amb el de la radiotelefonía, es generalitzarà, car és de creure que la seva popularització esdevindrà de seguida que arribi al públic".¹¹⁰⁴ Degut a aquesta popularització, i massificació, Serra ja veia que les coses canviarien molt:

"Quantes i quantes vegades esdevindrà que un locutor de dicció excel·lent no podrà servir per no tenir la fesomia agradable. Heus ací la inversa de la revolució que el cinema sonor ha portat als artistes. Molts dels que triomfaven en el cinema mut han estat derrotats pel cinema sonor, i en canvi en el nostre cas molts dels que s'han fet una popularitat gràcies a no ésser vistos contemplaran com aquesta popularitat s'esfondra com un castell de cartes que hauran de posar davant la cèl·lula fotoelèctrica".

L'arribada de la imatge comportaria un replantejament dels espectacles. Això ja s'intuïa a Catalunya el 1932. Quan a RAC actuen els pallasos "Tony and Goddie" a través del micròfon. Atès que no es podien veure, els pallasos podien tenir la gràcia dels acudits, però perdien la de la mímica, la representació en escena. I amb la televisió tot això havia de canviar:

"Aquest inconvenient vindrà a desaparèixer quan tindrem ja a la pràctica la tan esperada radiovisió. Aleshores, en organitzar vetllades còmiques, que han d'atreure tot l'entusiasme dels organitzador d'emissions, no mancarà pas la parella de pallasos per donar un bon ratet d'esplai als oients de la radiotelefonía. Això vol dir que quan tindrem a les nostres mans la televisió desapareixeran els conflictes per part dels Comitès

¹¹⁰³ "Per actuar a la ràdio caldrà ésser bella...". *Última Hora* [Barcelona] (10 d'abril de 1936), pàg. 3.

¹¹⁰⁴ SERRA, F. "La televisió". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (28 d'abril de 1935), pàg. 11.

d'emissions per tal de crear emissions interessants. Car aleshores abundaran en gran nombre les emissions d'interès. Per ara ens hem d'accontentar (a l'abast de l'aficionat, naturalment), i hom ha de resoldre les dificultats d'organitzar actes microfònics per a satisfer el gust del radioient".¹¹⁰⁵

La ràdio se les havia d'enginyar, de mil i una manera, per oferir al seus oients un ventall de retransmissions variades i atractives, atesa la limitació auditiva. Amb la televisió el camp d'acció s'eixamplava, només el fet d'aparèixer per pantalla, de veure, ja ho canviava tot. Pel comentarista de radiodifusió Enric Vila, "la visió permet l'espectacle i per aquest camí una nova aurora riallera i prometedora s'ofereix als incansables organitzadors dels broadcasting i amb ell a tot el món radioient".¹¹⁰⁶

Com afegeix Vila, la televisió permetria "les visions més extraordinàries i insospitades". A l'estranger les emissores ja organitzaven gran esdeveniments on la força visual manava. A Londres, la BBC, retransmet "grans curses de cavalls", "famosos ballarins i números de "varieté", arribant fins a l'exhibició de les darreres creacions de la moda", i als Estats Units, boxa. Per Vila un model d'espectacle televisiu:

"A l'Amèrica han fet també originals presentacions, arribant a assolir un bon èxit i una atenció especialíssima del públic, la retransmissió de combats de boxa des dels estudis de la famosa organització nord-americana, la Columbia Corporation, entitat que comparteix amb la National Broadcasting Co. la supremacia en els Estats Units. [...]. organitzà diàriament combats de boxa en un "ring" preparat en el seu mateix estudi. [...] i amenitzats per les impressions des de la pròpia llar amb tota propietat i detall es poden admirar. És aquesta una innovació que el públic nord-americà ha acceptat amb molt d'entusiasme a l'igual que totes les noves manifestacions visuals que permet la implantació pràctica de la televisió en el broadcasting".¹¹⁰⁷

¹¹⁰⁵ "Els pallassos davant del micròfon". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (4 de febrer de 1932), pàg. 6.

¹¹⁰⁶ VILA, E. "La televisió adaptada. La boxa en els estudis". *Catalunya Ràdio*. (11 de març de 1933), núm. 45, pàg. 5-6.

¹¹⁰⁷ *Ibid.* Com argumenta aquest article de Vila, la retransmissió per televisió de combats de boxa va haver de superar nombroses dificultats, ja que estava planejada des de feia anys. Primer amb la prohibició que tenien els boxejadors d'actuar per televisió, ja que es temia que les emissions farien perdre públic a les sales. Després també hi havia una vessant tècnica, que feia recelar els propis boxejadors. Atès que és un esport amb moviments ràpids i àgils, la manca de desenvolupament televisiu (a finals dels anys 20, quan ja s'hi pensava), podia fer alentir els gestos dels boxejadors. I els moviments, i les

Que a la televisió es veurien coses diferents que a la ràdio ja semblava un fet. Molts anys d'escoltar música havien de portar noves realitats en moviment, ni que fossin un pèl infantils i plenes de sorpreses:

“En vista que el públic no mostra cap mena d'interès per veure els músics d'un quartet quan interpreten les obres, o seguir els gestos d'un conferenciant, els aficionats a la televisió, s'esforcen, doncs, a fer actuar *vedettes*. És d'aquesta manera que la Nacional Anglesa acaba de transmetre les proeses del campió britànic de yo-yo, i hom ha pogut constatar amb certa sorpresa que l'esmentat campió és un vell amb barba blanca...”¹¹⁰⁸

Però si la televisió havia de portar l'espectacle, també hi hauria canvis en la política. Ja hem vist que el nou mitjà s'erigia ja com una eina pel control de la realitat. Hi havia el precedent de la ràdio, que amb el seu abast multiplica el missatge i les persones que el podien escoltar. Com un míting amplificat. Els efectes que podia tenir la televisió sobre la política, i sobre els costums, ja s'albiraven enormes, segons preveia Enric Calvet el 1933:

“La Radiodifusió encara presentarà, dintre poc, noves possibilitats que seria molt fàcil que poguessin cristal·litzar-se en les eleccions futures; ens referim a la radiovisió, que serà la propera i definitiva conquesta de la ràdio. [...]. Llavors sí que els costums quedaran fonament modificats en tot el que es refereix als espectacles i reunions públiques, perquè, si ensems que sentir la veu de l'orador o actor es pot veure la figura, ja no caldrà que ningú es mogui de casa per assistir a un acte públic, perquè llavors serà molt més pràctic i atractiu contemplar-lo des de casa estant; les companyies d'espectacles de tota mena s'hauran d'unir entre elles o socialitzar-se per poder actuar, i llurs despeses hauran d'ésser sufragades pels ràdio-oients en forma d'impostos als aparells receptors. Llavors tant se valdrà viure a la ciutat, com a la vila o el camp, perquè tots les beneficis de les grans aglomeracions s'introduiran a les llars més modestes per mitjà de les ondes etèries; no hi ha dubte que en introduir aquestes

figures, que es veiessin a la pantalla podien ser molt confusos i difusos. A partir de 1931, amb l'augment de resolució de línies de camp visual, i amb les diferents proves que es van fer, la imatge ja era molt semblant a la realitat, tan en lluminositat, com en nitidesa de la imatge. I, així, finalment, es va poder convèncer el sector de la boxa perquè accedís a les retransmissions televisives.

¹¹⁰⁸ “El yo-yo per televisió”. *Mirador* [Barcelona] (15 de desembre de 1932), pàg. 8.

comoditats a tot arreu, els costums es modificaran ràpidament, i una font de cultura els racons més apartats”.¹¹⁰⁹

Cultura, cultura també és que s’esperava que portés la televisió. Amb el cinema ja naixia un debat pedagògic, que ara s’accentuava amb la televisió: En quina mesura es preferible l’educació visual respecte l’auditiva, pels infants? Des de les pàgines de *El Matí*, el 1935, es tractava de donar resposta, a moltes preguntes, per saber si la televisió seria “l’escola de demà”. Pors i esperances per definir el paper educatiu del nou mitjà:

“El cinema pot i ha de fer pensar, i la televisió haurà d’acceptar també aquesta llei. ¿Constituirà una mena de consagració del cinema educatiu i escolar? ¿Aportarà a l’ensenyament els preciosos recursos del Setè Art? [...]. La pregunta és la mateixa o més greu encara: ¿qui en portarà la direcció? ¿què demanar a les imatges transmeses a distància? Passem, si voleu, per les imatges. El pitjor perill el trobarem en els comentaris radiofònics. En cas necessari, hom pot mistificar completament tot el sentit d’una imatge. I això només en el que fa referència a la informació. Però, i la imatge educativa o escola, què serà? Cal desitjar –diu “Intercine”- que el document sigui brutalment sincer, fonamentalment honest, i deslligat de tot el que pugui fer-lo tendenciosos. Heu-vos aquí una opinió lloable. Però, ¿és que obtindrem mai de la premsa de documents filmats –el telecinema, la televisió no són altra cosa- el que no podrem obtenir mai del full imprès? I ja que comuniquem el mot “premsa”, ¿és que caldria admetre la llibertat en la televisió? Cap censura fronterera la imatge reprovable, el text blasmable, travessaran les portes de la llar. Els febles, els infants veuran i escoltaran. I el mal serà gran. [...]. ¿La televisió al servei d’idees generoses, de profunda humanitat? Molt bé, molt bonic. Però els petits egoismes, les perversions intel·lectuals i morals hi podran dir la seva, i aleshores caldrà pensar en una televisió defensiva. [...]. “Leit-motiv” obsessionant, però indispensable: la televisió serà, en bona part, la que nosaltres vulguem que sigui. I cal fer-ho per nosaltres i pels nostres infants. El terreny està a la venda. Cal comprar les accions necessàries per tal de no ésser eliminats brutalment del Consell d’Administració”.¹¹¹⁰

¹¹⁰⁹ CALVET, E. “La ràdio i les eleccions”. *La Publicitat* [Barcelona] (20 de novembre de 1932), pàg. 7.

¹¹¹⁰ “La televisió, futura escola?”. *El Matí* [Barcelona] (4 d’agost de 1935), pàg. 7. En aquest llarg article també es deixen sentir altres reflexions interessants com l’interrogant de si els governs s’haurien d’apoderar del mitjà per tal d’eleva el nivell social de les masses millorant la seva educació, l’article responia així: “La petició no ens sembla pas massa encertada. L’Estat no té necessàriament el sentit de la moral i del vertader bé públic”. I també es tenia por de l’arribada d’imatges estrangeres: ¿És que, per exemple,

Qui també no tindria clar el seu lloc amb l'arribada de la televisió seria el cinema. Substituirà la televisió al cinema? (o el teatre?). Una de les moltes preguntes que es feien aleshores. Ràdio i cinema eren mitjans de comunicació massius i hegemònics, però i el demà? Com observava Pere Guardiola, periodista de la secció de radiodifusió de *L'Instant*, entre la ràdio i el cinema s'establien molts tipus de sinèrgies: la ràdio alimentava el cinema con arguments de molts dels seus films; la ràdio servia per al lluïment d'estrelles cinematogràfiques, o per parlar del seu món.

Restava saber que podia passar, com ja s'interrogava Guardiola: "La televisió, que ja comença a donar algun pas sobre segur, ¿afermarà o desintegrarà aquest contacte afectiu entre el cinema i la ràdio? En tot cas, preparem-nos a presenciar l'experiment i a dir-hi la nostra paraula quan l'hora sigui arribada".¹¹¹¹ De moment, és clar, només es podien fer especulacions, i ja molt dins d'aquell esperit de comunió que es reclamava pels nous invents, també s'esperava que esdevingués així entre televisió i cinema:

"La indústria del cinema ha vist amb una certa por el descobriment de la televisió i els seus progressos, de la mateix manera que la indústria dels gramòfons s'espantà justament, en descobrir-se la radiotelefonía. És indubtable que finalment la indústria del cinema s'associarà estretament amb la televisió. Ambdues coses són inseparables. L'anar juntes els faria progressar i els donaria veritables avantatges".¹¹¹²

Com deia aquest article, a la televisió, "se li prepara un gran esdevenidor". I això no es volia veure com la mort del cinema:

"I bé: no serà pas tant senyors! L'espectador sempre tindrà preferències per a gaudir de l'espectacle assegut tranquil·lament en la seva més o menys confortable butaca, quan aquest verament li interessi. La difusió intensiva per ràdio de qualsevol aspecte literari o artístic no ha compromès mai l'èxit d'aquest sinó tot el contrari. El mitjà més formidable de publicitat ha estat la seva radiació. Si bé és veritat que a temps nous, idees noves,

hauríem de tolerar que els Soviets, no contents amb monopolitzar la televisió a casa seva, ens intoxicessin diàriament i en una proporció desconeguda fins ara?"

¹¹¹¹ GUARDIOLA, P. "La ràdio en els arguments dels films". *L'Instant* [Barcelona] (9 de gener de 1936), pàg. 8.

¹¹¹² "Les meravelles de la televisió". *El Matí* [Barcelona] (14 de març de 1935), pàg. 7.

caldrà adaptar-se a les exigències modernes, però la col·laboració, però la col·laboració sempre serà possible... i si no, el temps ens ho dirà”.¹¹¹³

La televisió s’anava preparant per aquest temps que havia d’arribar, mentre encara es mantenia la pregunta, “Serà un cop mortal: la radiotelevisió per als espectacles?”. De fet, aquesta resposta ja s’anticipava a Londres on estaven elaborant “Uns films de preparació especial, que seran retransmesos a totes les llars que tinguin aparell receptor de radiotelevisió. Els seus creadors confien que tots els números dels programes de les emissores seran substituïts per diversos films d’aquests”.¹¹¹⁴

Ja es veia que la televisió havia de canviar moltes coses. La portada –en color- de la revista *Catalunya Ràdio* de 1934, dedicada a la televisió, és una bona metàfora d’aquest canvis que havia de portar. Així resava el peu de foto, que descriu plenament, la instantània: “Un estudi de televisió. L’actriu, la imatge de la qual s’ha de transmetre, es col·loca davant d’una pantalla blanca per aclarar el perfil i és il·luminada pel potent focus”.¹¹¹⁵ El potent focus televisiu: omnipresent i omniscient.

4.3.4.3 El periodistes moderns comencen a mirar la televisió

Amb l’arribada dels primers diaris populars en català (*L’Instant*, *Última Hora* i *La Rambla*), a finals de 1935, la televisió comença a aparèixer a la premsa d’una forma més regular i constant, com una realitat popular més. Parlem d’un curt període de temps, de les acaballes de 1935, fins el juliol de 1936. Diaris destinats a eixamplar el públic i, per això, havien de cercar temes més populars. D’aquí que el cinema, els esports, la ràdio... Tinguessin més preeminència que l’opinió.

Són publicacions amb voluntat de masses, però modernes, amb un acurat disseny, amb la força omnipresent de la fotografia i els grans titulars que clamen l’atenció: mana la visualitat. Són capçaleres que comencen a mirar la

¹¹¹³ “A l’entorn de la televisió”. *La Publicitat* [Barcelona] (10 de març de 1935), pàg. 13.

¹¹¹⁴ “Films per a la radiotelevisió”. *Última Hora* [Barcelona] (16 d’abril de 1936), pàg. 6.

¹¹¹⁵ *Catalunya Ràdio*. (16 de juny de 1934), núm. 111, pàg. 1.

realitat d'una altra manera: molt pròpia d'una societat que ja arriba a la majoria d'edat de la massificació. Amb aquests temes, més populars, també arribarà la televisió com un assumpte habitual, i propi d'una societat moderna. Un fet, que ja indica, per on hagués pogut anar el futur, si la Guerra no ho hagués estroncat.

De fet, periodistes amb renom, d'aquell periodisme de la mirada d'entreguerres, comencen a interessar-se i a parlar de la televisió, i utilitzaran aquelles capçaleres –i d'altres- per parlar-ne. Un altre fet significatiu, que ja indica com s'estava assumint l'esdevenidor televisiu. Aquell periodisme de reportatge i article també la mira la televisió, una altra de les tantes realitats que desfilen per aquella societat llampant on tot sembla nou.

Si amb els diaris populars catalans desembarca la televisió com un tema més de l'agenda periodística, abans ja podem trobar alguns llampecs informatius de la mà de periodistes bregats. Seria el cas de Josep Maria Francès¹¹¹⁶ un periodista i escriptor tot terreny, que era força popular a l'època amb la seva columna diària ("Focs de Bengala") a *La Humanitat*. Ja visualitza Francès, el 1931, arran d'aquells ideals de societat futura -dels quals tant agradava parlar aleshores-, un món on la televisió també serà omnipresent:

"El planeta terra, totalment habitat per una generació absolutament intel·ligent, la superfície dels continents coberta de jardins frondosos, on l'home portarà una vida racional i sintètica, viurà del treball de les màquines que ho faran tot; viatjarà a velocitats fantàstiques en avions imperfectibles; assistirà, de casa estant, a tot el que esdevingui pel món per mitjà de la televisió, conversant i discutint sobre temes filosòfics –no hi haurà res més que l'encaparrar- amb ciutadans de l'altra part del món, emprant micròfons ultra-sensibles....".¹¹¹⁷

¹¹¹⁶ Francès (1891-1966) és un exemple més del periodisme d'aquella època. Periodista, escriptor, dramaturg, promotor cultural... Escriví a *La Nau*, *La Humanitat* amb regularitat, però, també col·laborà amb altres capçaleres. Fou un d'aquells periodistes que ja als anys vint retrata la mala vida d'aquella Barcelona, n'és paradigma la seva novel·la *La rossa del mal pèl*, ambientada als barris baixos. *Vegeu*, FRANCÈS, J.M. *La rossa del mal pèl*. Barcelona: Lux, 1929. (Balagué; 1). Durant la Guerra Civil mostra un clar compromís amb la cultura catalana i promogué els "Monitors de Cultura Popular" i el "Casal de la cultura". S'exilià a Mèxic o va escriure les seves memòries, un impressionant retrat de la vida social i cultural catalana del primer terç de segle XX. *Vegeu*, FRANCÈS, J.M. (1962).

¹¹¹⁷ FRANCÈS, J.M. "Edat d'or, bé, però de quin?". *La Humanitat* [Barcelona] (1 de desembre de 1931), pàg. 6. L'article de Francès feia referència a un altre article ("La edad de oro") publicat per l'enginyer barceloní Carles Buigas, a *La Vanguardia* en aquelles dates, i on definia els trets d'un planeta utòpic. S'hauria d'assenyalar que tot i

Un altre que ja mirarà amb interès la televisió, des de una altra sensibilitat política, social i cultural, serà Pau Romeva.¹¹¹⁸ El diputat d'Unió Democràtica de Catalunya a les Corts, i articulista de *El Matí*, amb una clara, i molt afinada visió de futur, ja escrivia el 1934, un article sobre la televisió, on albira com incidirà en la política, el nou mitjà, el dia de demà. Romeva es basa, com a referent, en el poder electoral que tenia la ràdio aleshores:

“I pensant-hi, no podem menys d'imaginar-nos què passarà el dia que tots els treballs que està fent la ciència per a industrialitzar la televisió, hagin donat el seu fruit i la transmissió i recepció de les imatges es faci amb la mateixa facilitat que ara la dels sons. Veurem els mítings amb les multituds reunides; veurem els oradors amb llurs gestos i llurs expressions, la impressió de la realitat serà encara molt més viva i donarà encara major satisfacció al que realment vulgui participar voluntàriament com a espectador d'un acte públic sense necessitat de personar-s'hi. [...]. Les campanyes electorals comportaran probablement la instal·lació de pantalles en llocs públics – imagineu-vos l'explotació que en faran els cafès, bars i restaurants-; però volem creure que comparativament amb el que passa amb la radiació del so, hi haurà per a l'home de casa seva un avantatge: que quan no vulgui “veure” un acte, el veí del costat no tindrà manera de projectar-l'hi a través de les parets. [...]. I encara hi haurà una altra cosa que afectarà la informació escrita, i és que a l'endemà de la celebració d'un míting, els periodistes que el ressenyin, siguin del color que siguin, pel que fa a la quantitat dels assistents almenys, no podran desfigurar la veritat”.¹¹¹⁹

I si aquests articles ja demostren no només el coneixement, sinó també l'interès, o curiositat, per la televisió dels periodistes més professionalitzats d'aquell període, amb l'arribada dels diaris populars catalans, a finals de 1935, aquests periodistes van començar a parlar sobre la televisió amb més seguretat

que Francès està d'acord amb els progressos del futur, la seva posició d'home d'esquerra li fa escriure que fins que “no descobreixin un aparell capaç de desprendre de la mentalitat burgesa l'estúpida pruija de voler agabellar els gaudis i les jerarquies al preu de la fatiga aliena [...]. no haurem pas sortit del marasme en què malvinguts vegetem”.

¹¹¹⁸ Romeva (1892-1968) també era fruit d'una agitada vida política i cultural. Pedagóg, escriptor i polític. Era membre de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Fins el 1922 va militar a la Lliga Regionalista, amb l'escissió es va apropar a Acció Catalana, i amb l'arribada de la República fou un dels fundadors d'UDC. I va ser l'únic parlamentari d'aquest partit a Madrid. Escrivia regularment columnes a *El Matí* amb l'epígraf “De dia en dia”. Fidel durant la Guerra al Govern de la Generalitat, es va exiliar a França, i posteriorment tornà a Barcelona

¹¹¹⁹ ROMEVA, P. “La televisió”. *El Matí* [Barcelona] (13 de gener de 1934), pàg. 9.

i franquesa. Torna la idea, constant, de totes les informacions sobre televisió en aquell període: aquell era un invent que havia d'arribar i que canviaria les vides.

El 1935 el ja veterà Carles Soldevila¹¹²⁰ escrivia a *L'Instant* una interessant reflexió sobre l'esdevenidor de les noves formes de comunicació, entre elles la televisió. El que era tot un referent de l'articulisme català no té dubtes sobre l'èxit del nou invent, sobretot per la seva vessant popular, i torna a fer una crida a favor que la tecnologia uneixi en favor de la realitat:

“És inútil que ens vulguem oposar amb lleis, reglaments, impostos i altres entrebancs a la creixença del cinema o de la ràdio. A través de tots els obstacles que puguin acumular els legisladors, el cinema ahir i la ràdio avui, i demà la televisió, faran via i obtindran un èxit formidable. Per què? Perquè aquestes novetats, pel fet d'ésser-ho i per immenses comoditats que ofereixen als espectadors i als oients, compten amb el sufragi del públic. [...]. Ara bé, la invencibilitat d'aquestes noves fórmules de difusió de les imatges i dels sons no és incompatible amb la subsistència decorosa i fons pròspera d'altres mitjans tradicionals que no han perdut pas la seva raó d'ésser ni en el terreny de l'art ni en el de la vida social. Em refereixo principalment a la premsa i el teatre”.¹¹²¹

Soldevila ja veia que tots aquests mitjans tenien funcions diferents, i que en tots els països més avançats hi havia “contactes” entre ells. Molts més que no punts de fricció. Una aposta clara per la diversificació de la realitat. Per les

¹¹²⁰ Un referent en el periodisme i la literatura catalana. Soldevila (1892-1967) era un escriptor molt llegit i seguit (per les seves novel·les i per les seves obres de teatre) durant el primer terç de segle XX. Especialment per obres com la trilogia: *Eva*, *Fanny* i *Valentina*. Retrats d'un món burgès enmig dels nous canvis i costums d'una nova societat emergent. Però Soldevila amb els seus articles marcarà un punt d'inflexió en el periodisme català. Ja que modernitzarà, amb el seu estil, la prosa periodística catalana d'aquells anys. Els seus “Full de dietari” eren articles de referència per la societat de l'època. Els va publicar, en castellà, de 1917 a 1922 a *La Publicidad*. I un cop catalanitzat el diari va seguir amb la secció fins 1934. Uns 6000 articles. Amb un estil que ha deixat petjada: clar, directe, irònic, àgil, elegant... Un picar l'ullet al lector, un tu a tu amb qualsevol tema: les bicicletes, Barcelona, les parets, la política... Soldevila practicava un català modern, molt oral, europeu, amb gust francès. Tot un estil particular que va servir de model per autors posteriors. Soldevila era un treballador infatigable, ja que també feia d'advocat, i col·laborava amb nombroses publicacions: *La Rambla*, *La Nau*, *Mirador*, *L'Instant*... I també fou director del magazine *D'ací i d'allà*: un altre referent de les publicacions catalanes, per ser un aparador de la modernitat, del cosmopolitisme, de la divulgació cultural, de l'elegància... Soldevila era una de les icones d'aquell periodisme. Políticament era proper a AC. *Vegeu*, BOSCH, X. “Els “Full de dietari” de Carles Soldevila”. *Periodística* (1993), núm. 6, pàg. 111-123.

¹¹²¹ SOLDEVILA, C. “La Premsa i la Ràdio”. *L'Instant* [Barcelona] (18 d'octubre de 1935), pàg. 10.

diferents mirades sobre un mateix fet. D'aquest mateix tarannà era el polifacètic Domènec Guansé.¹¹²² I tornava a donar mostres de la mirada visionària d'aquell periodisme d'entreguerres. Per Guansé la cultura visual que s'estava imposant a l'època ja era una mostra de la proliferació de realitats:

“És exacta l'afirmació que la nostra època es caracteritza essencialment pe culte de la imatge? És cert que cada dia es perd més l'habitud d'escoltar i fins de llegir, que la imatge esdevé la forma més seductora i més expressiva del coneixement del món? És corrent d'afirmar-ho. [...]. El que hi ha és que en la nostra època els medis d'expressió i de representació de la vida han augmentat. I que un d'aquests medis, d'un rang tan important, tan transcendent i tan popular com el cinema, és la ràdio”.¹¹²³

I és que per Guansé aquells nous mitjans de comunicació demostraven “la gran complexitat dels nostres temps, la dificultat que oposa la vida a deixar-se abastar totalitàriament”. Tota una interpretació de la realitat, o de la proliferació d'aquesta. Aquest era un tema sobre el que el periodista tarragoní li agradava de reflexionar-hi. En un altre article, Guansé, ja baixa a l'arena televisiva per veure quin paper poden jugar els nous invents moderns en una nova vida, la pregunta que es feia era, “Desfeta de la llar?”:

“Oh, no us espanteu, per favor! No és cosa de fer ací, en aquest redós amable, de cronista apocalíptic. Cert que en aquests temps han estat fulminades molt anatemes contra la llar. Cert que n'ha estat anunciada la desaparició. Per a molts, els costums moderns, el bar mecànic, el cabaret, les distàncies llargues i el temps escàs en els grans urbs, el mateix cinema, tot en fi es confabula contra la llar. Tot? [...]. Ni els invents ni el progrés no marxen sota el signe de cap ideologia. Són resultats de la nostra gran i perenne inquietud. Inventem de la mateixa manera que les abelles fan el

¹¹²² Per Francesc Pujols, Guansé (1894-1978), estava “dotat d'una sensibilitat diferent”, tenia “una visió del món”, i “no és únicament un crític conscient, sinó un bon escriptor i com que pensa abans d'escriure, mai no és superficial”. *Vegeu*, BLADÉ, A. (1967, 342). Guansé era un dels crítics literaris més prestigiosos d'aquells anys, a més de ser novel·lista i dramaturg. Va començar la carrera periodística a la seva Tarragona natal, al *Diario de Tarragona*, però de seguida va anar cap a Barcelona on escriví a nombroses publicacions catalanes, sobretot a la *Revista de Catalunya*, *D'Ací i d'Allà*, *La Publicitat*, *La Nau*, per citar a les que publicava amb més regularitat. Com a narrador s'especialitzà en obres que assagen la introspecció psicològica i amb gran càrrega eròtica. Una de les seves obres més carismàtiques és *Abans d'ara*, *vegeu* GUANSE, D. (1966), un retrat brillant de les principals figures de les lletres i el periodisme català que tant va conèixer durant el primer terç del segle XX.

¹¹²³ GUANSE, D. “La nova idolatria”. *L'Instant* [Barcelona] (3 de gener de 1936), pàg. 12.

rusc. [...]. Ara tenim la ràdio, per exemple ¿No és evident que avui la ràdio és ja de fet, per a la llar, d'atracció centrípeta? ¿No contribueix ja a relligar entorn seu la família? La mateixa televisió, tal com ara per ara comença a perfilar-se, ¿no serà també un altre element de cohesió familiar?”¹¹²⁴

Per Guansé aquells mitjans de comunicació, no només no anaven contra la llar, sinó que la podien afavorir, i de quina manera. El periodista imaginava una situació, on un home i una dona, estan a casa seva, a la nit. Gràcies a escoltar la ràdio, o veure la televisió, aleshores, succeeix allò:

“Les mans del marit i de la muller que feia temps que amb prou feines es trobaven, s'hauran trobat, manipulant ressorts a la recerca d'una ona rebel o fugitiva. [...]. El marit haurà comprès a quin tresor positiu renunciava per córrer al darrera de qui sap quins equívocs, inestables i dubtosos plaers. Aquella nit haurà renunciat a la sortida quotidiana, al pretext potser ja esdevingut habitud de la junta, del partit o del centre. O qui sap quines impensades sorpreses ens reserva el destí! Potser aquell infant que mai no acabava de venir haurà així, a la fi, acudit al reclam misteriós de les ones sonores...”¹¹²⁵

La fantasia pel desconegut. Per això fascinava i atemoriria la televisió. L'escriptor Josep Maria Miquel i Vergés,¹¹²⁶ que amb els seus articles era un habitual de la premsa catalana, reflexiona sobre el procés de transformació que comportarà la televisió, no només com a tecnologia, sinó també en les fantasies populars:

“I ara anem, no cap a un millorament, sinó cap a una transformació. La imatge esdevindrà el complement del so; l'aparell de ràdio substituirà [es refereix a l'aparell de ràdio amb televisió] de la mateixa manera, igual com ha substituït la imatge en el cinema sonor; però dependrà d'un altre aparell, la finalitat del qual serà el de

¹¹²⁴ GUANSE, D. “Desfeta de la llar?”. *L'Instant* [Barcelona] (22 de gener de 1936), pàg. 10.

¹¹²⁵ *Ibid.*

¹¹²⁶ Amb una vessant molt polifacètica, ja que era historiador, poeta, dramaturg, Miquel i Vergés (1905-1964) era un assidu de la premsa catalana, bé cultivant la crítica literària, bé amb els seus articles d'opinió. Aleshores era col·laborador de *Mirador*, *La Publicitat* i *L'Instant*. A part de la seva àmplia activitat literària, també va deixar un títol de referència per al periodisme català com és *La premsa catalana del vuit-cents, vegeu*, MIQUEL VERGÉS, J.M. (1937). És la primera aproximació metòdica i incipient a la periodística catalana, *vegeu* CASASÚS (1993, 63).

retransmetre'ns la persona o l'objecte que produirà el so. [...]. Quan nosaltres creurem que hem arribat al perfeccionament, qui sap si les noves perspectives eixamplaran el camí d'aquesta nova millora i, encara, ben segur, la fantasia popular, tan fàcil a atribuir a allò que desconeix el secret de alguns fets normals, veurà en la televisió el motiu d'esdeveniments inexplicables, com el rumor aquell, tant estès no fa gaires anys, de si la ràdio produïa, amb el seu malèfic trastorn, les tempestats que castigaren en ple estiu totes les comarques catalanes. [...]. Però la fantasia popular té un to tan bonic de poesia, que bé val la pena de deixar-la expansionar".¹¹²⁷

I per tocar de peus a terra el periodista Joaquim Ventalló.¹¹²⁸ Aquest terrassenc es feia ressò, en un article, dels avatars de la televisió al món: "quin enrenou no s'arma des de les revistes tècniques a propòsit de les dificultats amb que topa això de la transmissió d'imatges a distància, pels diversos sistemes descoberts fins ara", dirà en aquest article del qual parlarem ara. Ventalló, que fa un repàs per aquests sistemes de transmissió d'imatges vigents en els països més avançats, també té una actitud de confiança respecte a la convivència de la televisió i els altres mitjans, i ja s'avança al que seria el futur, i així ho exemplificava:

"Esperem veure com l'invent [la televisió] pren volada i preguem als empresaris de sales de cinema que s'esverin. Si una porta es tanca una altra se n'obre. Al principi els teatres veien en la ràdio un competidor, i no volien ni deixar-se anunciar. Després els empresaris es convenceren que donant per ràdio un acte d'una obra que haguessin estrenat, ja fos transmesa des del mateix escenari la nit de l'estrena, o després des de

¹¹²⁷ MIQUEL, J.M. "La Ràdio i la imatge". *L'Instant* [Barcelona] (16 de juny de 1936), pàg. 8. Miquel es referia al fet que els pagesos catalans culpaven les ones hertzianes de la ràdio com a causant d'unes tempestes que els hi van fer grans destrosses a la collita. Això va provocar que els professionals de la radiodifusió sortissin en defensa de la ràdio.

¹¹²⁸ És possible que Ventalló (1899-1996), per ser un "home imaginatiu", com el definiria Domènec Guansé (GUANSÉ, D. 1966, 114), ja escrivís sobre la televisió. El terrassenc tenia una llarga carrera periodística, però també es va dedicar a la política i va escriure novel·les. Va passar per una bona part dels diaris de l'època: *La Publicitat*, *Mirador*, *l'Esport Català*, *L'Opinió* (en va ser director), *La Rambla* (també va arribar a ser director). Pertanyia a *L'Opinió*, un dels grups que formaren ERC. Amb aquest partit va ser regidor de l'Ajuntament de Barcelona. Durant la Guerra va ser canceller de l'ambaixada de la república espanyola a París. Quan torna a Barcelona reprenqué les seves col·laboracions periodístiques a *La Vanguardia*, *Destino* i *Tele-estel*. Ha traduït els còmics de *Tintín* al català.

l'estudi de l'emissora, aquella retransmissió era un incentiu per al públic que tenia ganes d'anar a veure-la tota".¹¹²⁹

I Carles Sentís,¹¹³⁰ des de França, semblava respondre les inquietuds de Ventalló: "Ens trobarem instal·lada la televisió als menjadors de les nostres llars que no ens n'adonarem. Fa a penes vint anys que la radiofonia feia sentir els seus primers gemecs de nadó... Però no en manquen ni cinc perquè la seva filla, la televisió, es fiqui per dintre totes les cases".¹¹³¹ El maig de 1936, aquell jove periodista de 25 anys, assistia a una demostració pública de televisió a París. I passarà d'espectador a protagonista, ja que serà "televisionat":

"En una pantalleta semblant a les de Pathé Baby, si bé una mica més borrós i imprecís, com si fos al "bromur", s'hi mouen i s'hi escolten unes personetes. Després podeu baixar a un "estudi" instal·lat en un altre pis i allí podeu assistir a la mateixa visió original dels "televisionants". Un senyor amb una cara molt dura, que va vestit de Charlot balla i canta per allí a l'estil dels *chansonniers* de Montmartre. De tant en tant toca un acordió prou capaç ell tot sol de fer-vos recordar que sou a França. Quan m'he presentat a monsieur Le Duc, director del Servei, perquè em fes unes explicacions, m'ha dit molt amable: -Més que fer-vos-ho conèixer, fins us faré participar a la televisió. Us faré "televisionar". Aquella mena d'estrambòtic Charlot m'ha estirat del braç i sense

¹¹²⁹ VENTALLÓ, J. "Visiotelefonia i Telecinematografia". *L'Instant* [Barcelona] (16 d'abril de 1936), pàg. 8.

¹¹³⁰ El jove Sentís (1911-) forma part de la nova fornada de periodistes que comencen a publicar amb l'arribada de la República. El 1931 el barceloní tenia 20 anys. El periodista va començar fent les informacions universitàries per *La Publicitat* i també va col·laborar amb *Mirador*. Va ser en aquell setmanari on Sentís, el 1932, va saltar a la popularitat arran d'uns reportatges sobre la immigració que arribava a Catalunya procedent de la resta de l'estat. Aquells viatges amb el "transmiserià" (l'autobús que els portava) van colpir la societat catalana. Amb aquells reportatges Sentís ofereix una nova mirada sobre la realitat, com escriu el crític Julià Guillamón: "*Múrcia, exportadora d'homes* va introduir un nou concepte de periodisme: el reportatge entès com a aventura, el reporter com a home d'acció que es capbussa en la realitat per extreure'n experiències i observacions. Els detalls passen a primer pla, desapareix la distància, el lector experimenta la il·lusió de viure els esdeveniments sota el guaitge d'un testimoni legítim". SENTÍS, C. (2004, 17). El jove Sentís s'anava fent un nom i el 1935 entrarà al modern *L'Instant*. Serà un reporter inquiet i bellugadís, parlarà dels boxejadors de Barcelona, anirà a París, Londres, la Roma de Mussolini....Els reportatges de Sentís estan fets des de "una òptica catalana", "amb un realisme desmitificador", "són l'expressió d'aquest món modern i dinàmic, de progrés i activitat, que multiplica les possibilitats de la vida". Sentís és un periodista de mirada, vol copsar els petits detalls. Per Guillamón: "Són reportatges escrits per un "flâneur" que caça la realitat al vol i que a partir d'observacions aparentment capricioses ofereix elements de reflexió". *Ibid.* 33. Sentís també va fer de secretari personal de Martí Esteve (AC), quan va ser conseller de finances de la Generalitat.

¹¹³¹ SENTÍS, C. "Les coses que veuen i endevinen els parisencs". *L'Instant* [Barcelona] (17 de març de 1936), pàg. 1-2.

altre compliment m'ha llançat a la pista de projecció. Uns focus com els dels estudis cinematogràfics em cremaven la pell. El Charlot m'ha presentat i ha donat coneixement de la meua condició i procedència. Després em volia fer cantar en espanyol. Naturalment, no he arribat a tant. Ja que no aconseguia això, el Charlot, almenys, m'ha volgut qüestionar. M'ha preguntat per la "révolution espagnole", que diuen els diaris per ací... Suposo que la gent devia riure molt del nostre diàleg. Després ha anat a veure ell mateix una pantalleta de prova, m'ha comunicat que era molt fotogràfic, afegint-hi totes aquelles altres coses que s'acostumen a dir quan es vol prendre el pèl a una persona. L'orquestra –han dit que ho feien en honor meu– ha tocat un pasdoble de "corrida de toros" i així ha finit el meu "televisionament".¹¹³²

Segons Sentís "al públic li agrada molt això de la televisió". Però una de les aportacions més significatives, a la premsa, sobre la televisió en aquell període la fa el periodista Rafael González.¹¹³³ I ho fa a un dels diaris més innovadors, en tots els sentits, de l'època: *Última Hora*. González era un dels grans reporters de successos d'aleshores,¹¹³⁴ però també era l'encarregat de la secció de radiodifusió del diari. Les seves informacions alhora iròniques i plenes d'interpretació tenien una manera diferent de mostrar la realitat.

González també va ullar la televisió. Els seus comentaris són una mostra de com res s'escapa dels ulls d'aquells periodistes de la mirada. N'és un exemple aquest article, entre nostàlgic i sorneguer, on González evoca aquells temps romàntics de la ràdio, ara a punt de ser substituïda per la televisió, filla dels temps moderns:

"Però en aquest segle meravellós tot marxa a tal vertiginosament que ja la radiotelevisió avança a passos gegantins per a desplaçar la ràdio sense imatges, com

¹¹³² *Ibid.*

¹¹³³ González (1910-1995) era un periodista que havia nascut a Burgos i que després va venir a Barcelona. A l'inici de la República va començar a treballar a *La Noche*, i després, a *Última Hora* i *La Vanguardia*. Quan va tornar de l'exili es va guanyar la vida com a redactor en cap de l'editorial Bruguera, sent el principal ideòleg dels populars còmics de l'empresa catalana.

¹¹³⁴ Especialitzat en assassinats, judicis, robatoris... i demás rostres obscurs de la societat, cito dos articles només dels molts que va escriure González amb un estil viu i directe, com si fos una conversa, en directe, amb el propi succés i els seus protagonistes, molt visual, molt televisiu. *Vegeu* GONZÁLEZ, R. "Vint-i-sis anys de presó per a l'home que decapità la seva amant". *Última Hora* [Barcelona] (31 de març de 1936), pàg. 2, i també, GONZÁLEZ, R. "Sis condemnats a mort?". *Última Hora* [Barcelona] (6 de març de 1936), pàg. 1-2. Però com he vist en alguns moments d'aquest treball González també s'interessava pels diferents rostres de la societat, com el cinema, els concursos infantils, els metges, o qualsevol fet que ferís la seva curiositat.

en cinema sonor matà el mut. [...]. Quan hom considera aquestes meravelles no pot menys d'evocar aquells temps romàntics en què la radiodifusió feia els seus primers passos. Quan el radoient no passava d'ésser un maniàtic com el col·leccionista de segells o l'aficionat a la paleontologia. Les emissions eren llançades a l'èter més per la bona voluntat dels enginyers de l'emissora que per la eficiència dels aparells. [...]. Els moderns perfeccionaments han desplaçat per sempre aquelles vetllades passades a la recerca de l'ona capritxosa. I una vegada més, e Progrés, fred i rectilini, ha vençut aquest deu incongruent i saltari, que és l'Atzar".¹¹³⁵

Amb molta visió de futur, González, ja veia la ràdio com un estri del passat, i que la televisió seria la seva substituïda aviat:

“La televisió serà també un fet i aleshores podrem veure la cara que fa l'amic del poble qual li anunciem que anirem a passar uns dies a casa seva amb tota la nostra família. I quan això sigui un fet, ens mirarem els aparells de ràdio que ara ens semblen els non plus ultra del perfeccionament, amb el mateix somriure amb que ara veiem aquells primitius i pintorescos artefactes de galena”.¹¹³⁶

Però la televisió ja estava canviant la vida en alguns llocs del planeta, i González ens avançava, ara sense nostàlgia, un futur que no tenia límits, així ja pronosticava aleshores, que “La radiotelevisió produirà un gran canvi”:

“Igual com el sonor va canviar completament la fisonomia del cinema així també la televisió ha vingut a alterar el procediment i les normes, que esdevenien tradicionals de la radiodifusió. [...]. l'aspecte físic [dels artistes] dels quals no els permetria una actuació directa davant del públic... Dintre de molt poc temps quan la radiotelevisió s'empri a totes les emissores, hauran d'allunyar-se del micròfon per sempre. [...]. Altres interioritats dels estudis també canviaran. El ràdio-teatre, haurà d'ésser teatre veritable amb els seus decorats i vestuaris apropiats. Els músics no podran actuar en mànigues de camisa despreocupadament sinó en correcta formació, vestits impecablement i amb un somriure als llavis. [...]. Uns nous horitzons s'han obert. Ha començat a fer els primers passos l'escenografia de la radiotelevisió, i un profús exèrcit de tècnics s'està

¹¹³⁵ GONZÁLEZ, R. “Aquells temps romàntics de la ràdio”. *Última Hora* [Barcelona] (19 d'octubre de 1935), pàg. 6.

¹¹³⁶ GONZÁLEZ, R. “La ràdio i la comoditat”. *Última Hora* [Barcelona] (22 de novembre de 1935), pàg. 3.

formant ¿Qui pot assenyalar barreres en el futur a una tan meravellós exponent de la ciència com és la transmissió de la imatge per mitjà de les ones?”.¹¹³⁷

Però els comentaris de González no estaven exempts d'una gran quantitat d'informació. Molt il·lustrativa de la seva voluntat visual és la seva informació “El veritable estat de la radiotelevisió”,¹¹³⁸ de 1935, on, fins i tot amb un gràfic, on es veu el mapa d'Europa, assenyala l'estat televisiu dels diferents països, reproduïx els nivells:

1. Emissores que funcionen amb regularitat: Alemanya i Anglaterra.
2. Serveis regulars d'experimentació: França i Itàlia.
3. Serveis d'experiments irregulars: Àustria.
4. Països on es pensa fer molt aviat experiments: Espanya, Txecoslovàquia i Rússia.
5. Els països on no es practica la radiotelevisió: Irlanda, Portugal, Suïssa, Iugoslàvia, Bèlgica, Polònia, Hongria, Romania, Bulgària.

Com escriurà González: “Tothom ha sentit parlar de l'increment i la difusió que arreu del món està adquirint la radiotelevisió. Les revistes de ràdio ens porten contínuament les notícies dels experiments fet a Alemanya, a Anglaterra o als Estats units. Sembla doncs, que la televisió ha estat ja reconeguda i acceptada per tothom com quelcom positiu”.¹¹³⁹

Aquesta era l'esperança i la il·lusió que desprenien els comentaris de González, i de la resta del seus companys. Hem vist com aquell periodisme ja bregat veia la televisió amb bons ulls. Compartia característiques, amb aquell naixent mitjà, pel que fa a la concepció d'una realitat imaginativa, visual, on la mirada mana, on la realitat s'esmicola per tal d'ajuntar-la i servir-la viva i fresca. A més, aquell periodisme, tenia una gran capacitat d'interpretació per situar el nou invent en el lloc que li podia pertocar. Fins i tot preveient situacions

¹¹³⁷ GONZÁLEZ, R. “La radiotelevisió produirà un gran canvi”. *Última Hora* [Barcelona] (16 de gener de 1936), pàg. 5.

¹¹³⁸ GONZÁLEZ, R. “El veritable estat de la radiotelevisió”. *Última Hora* [Barcelona] (26 de novembre de 1935), pàg. 7.

¹¹³⁹ *Ibíd.*

de futur que vivim actualment. Significatiu és que amb els diaris populars de masses, recent estrenats, la televisió comenci a captar l'atenció més directa de tots aquests homes. Sens dubte ja s'intuïa que aquell estri estava cridat a ser el gran mitja de comunicació de masses. Es veia amb força des d'aquesta premsa, fins que va arribar la guerra, és clar, que ja no es va veure res més.

4.3.5 Humor televisiu

També hi havia una mica d'humor. Era un humor que s'esbellegava d'allò que encara no arribava: la televisió. Amb això el setmanari satíric *El Be negre* hi tenia la mà trencada. Molt significatius són els "sketch" que sobre la televisió va publicar la revista. Situacions diverses on la televisió hi apareix com omnipresent -ressaltant-ne així la seva absència- i font de desigs humans. Així, irònicament, la il·lusió televisiva havia de resoldre els problemes quotidians i reals. En una mena de xoc humorístic de realitats. Per la vàlua, i l'humor, les reprodueixo:

I

El sense feina

(L'escena representa un menjador pobríssim. Ell, el marit, és un sense-feina cent per cent; ella una dona de fer feines sense feina i encara carregada de criatures les quals no pararan de demanar pa mentre hi hagi el teló aixecat).

Ell.- Aviat serà l'hora.

Ella.- Creu-me que ja tinc mal de cor.

Criatures,- Volem pa!!! (En volen).

Ell.- Si no fos la televisió, ens moriríem com uns pollets.

Ella,- Com ens ho faríem, pobres de nosaltres!

Ell,- La vida és dura. El món està perdut. Si no fos que el progrés de tant en tant s'apiada dels pobres...

Criatures.- (Fent un crit desgarrador). Volem pa amb oli!!! (Segueixen volent-ne).

El campanar de fons.- (Toca la una del migdia).

(La muller del sense-feina i les criatures s'asseuen precipitadament al voltant d'un caixó de llet condensada amb els corresponents plats i forquilles al davant).

Aparell de televisió.- (Mentre va projectant diverses menges) "L'arròs exquisit que avui us oferim, amables radioients, és el típic arròs amb pollastre, plat català estimadíssim dels bons *gourmets*. S'agafa una cassola, es procedeix... etc., etc."

Ella.- (Amb resignació i sempre esguardant el llenç de l'aparell de televisió). La il·lusió és el tot, veliaquí...

Ell.- (Anant accionant la forquilla dins el plat buit, els ulls fits a l'aparell de televisió). Sembla que t'hi trobis. Em sembla que si mirava massa la pantalla, fins em faria mal. (S'afluixa il·lusòriament el cinturó).

Ella.- (Heroica i després de fer un sospir). Joan, busca una estació que donin les postres. (Les criatures segueixen pidolant inútilment i cau el teló).

II

Els catalans absents

(L'escena representa el saló de festes del Casal Català de l'Havana. Un grup de catalans dels anomenats absents, còmodament asseguts en unes grans butaques, escolten un programa ràdio-telefònic de Catalunya per mitjà d'un aparell de televisió darrer model).

Senyor Sistacs.- *Caramba viejo!* Avui sí que ens ha costat poc de trobar Catalunya.

Senyor Fonoll.- Però, vol dir que és Barcelona, això?

Senyor Sistacs.- Home, per l'amor de Déu! Que no sents els anuncis?

Aparell de televisió.- (Mentre va projectant una gran desfilada d'ulleres de totes menes).

Ulleres, ulleres ben graduades, ulleres de batre, ulleres fumades i ulleres per tenir cop d'ull. Exigiu la marca "Ullviu". Si no porten la marca "Ullviu", és que no són "Ullviu". Ull viu i no us deixeu engalipar!

Senyor Sistacs.- Quan un sent tot això, els ulls se li omplen de llàgrimes. (Fent un sanglot). Dolça Catalunya!...

Senyor Fonoll.- Cada dia em sento més català. *Cómo no!* (Es treu el mocador i fa una escena).

Aparell de televisió.- (Parla el locutor i a la manera d'un film documental apareixen al llenç fotografies animades de diversos indrets de Barcelona). I ara, en aquesta sessió dedicada als catalans absents, volem presentar-vos el Parlament de Catalunya. Esguardeu-lo, doncs, estimats catalans d'Amèrica, i que el vostre cor... etc., etc.

Els catalans absents.- (Els ulls fits a l'aparell de televisió). Mare de Déu Santíssima, ja hi deu haver hagut una interferència...! Això és el Parlament?

Senyor Sistacs.- Però que rediable passa? (Cuita a mirar l'edifici que es veu projectat).

Senyor Fonoll.- Sí, mira, que esperàvem el Parlament, i ara resulta que ens radien una caserna de guàrdies d'assalt.

(Els catalans absents queden aclaparats, maleeixen la televisió i mentre tant els tramoïstes aniran fent caure pausadament el teló).

III

Recurs

(Otomanes a primer rengle. Al fons un llit de matrimoni, sense el matrimoni. Ell ha sortit de cacera i ella ha aprofitat l'ocasió per a llogar un amant. Els dos personatges parlaran asseguts a les otomanes o bé al llit; tot és qüestió de polsar la psicologia del públic. Damunt la tauleta de nit, un aparell de televisió).

Ella.- Nano meu. Fes-me un petó.

Amant.- sí, eina. Tants com vulguis, però pensa que són a 3'50.

Ella.- Apa, doncs, fes-me'n deu pessetes i mitja.

Aparell de televisió.- (Es ruboritza una mica i va fent).

Amant.- Ets la meva il·lusió!

Ella.- Quedes cursi, fill. Això ja m'ho deies l'any passat.

Amant.- La veritat no hi queda mai de cursi. T'estimo i et faré meva.

Ella.- (Posant els ulls en blanc). Això ja és una altra cosa.

Amant.- Però, i si torna en Gustau?

Ella.- No t'impacientis, que no arriba fins dissabte. No m'ha fallat mai.

Amant.- Es que, francament, ho lamentaria. Per què m'has fet posar el seu pijama?

Marit.- (Entrant precipitadament a l'habitació). M'ho temia. La poca-vergonya!

Ella.- (Cau desmaiada, però abans fa un xisclé).

Marit.- (Dirigint-se cap a l'amant amb gest amenaçador). I vós, qui sou, grandíssim bandararra?

Amant.- (Tremolant com la fulla a l'arbre). Sóc... sóc la televisió corpòria.

(Teló rapidíssim)¹¹⁴⁰

Humor. Però amb el mateix objectiu que les informacions que es publicaven a Catalunya: la televisió forma part de la il·lusió. Que l'invent formava part de la mirada, de l'ull, de la imaginació, ja ho veia, el periodista Josep Maria Planes en una de les seves sornegueres cròniques sobre la volta ciclista a Catalunya, a *El Be Negre*:

“El ciclisme, naturalment, és un esport, però nosaltres, que procurem esguardar les coses a través de l'ull inquisidor del comentarista professional, aquest fet ens deixa vagament insensibles. És per això i res més per això, que el qui us parla intentarà fer desfilar per davant dels vostres ulls i a través de la única televisió en vigència a les emissores del país, em refereixo a la imatge literària, totes aquelles emanacions polítiques que giren, o més concretament, que podrien girar entorn d'unes rodes

¹¹⁴⁰ “Televisió. Revista científica en tres “sketch””. *El Be negre*. (12 de juny de 1935), pàg. 3.

ciclistes durant la Volta a Catalunya que hem celebrat joiosament sota el sol implacable del mes de juny”.¹¹⁴¹

A més d’humor televisiu escrit, també hi ha mostres d’humor gràfic. És el cas d’un acudit publicat per *La Publicitat* on un senyor fa servir un aparell de telèfon, amb televisió incorporada, i manté una conversa amb una noia, això li diu: “Escolteu senyoreta, ara que no és a casa la meva dona, ¿voldríeu fer-me el favor de cosir-me un botó de l’americana?”.¹¹⁴²

Una altra mostra és l’acudit on es veu un equip de televisió que està filmant una girafa, el càmera comenta al seu ajudant: “Noi, no sé pas com ho farem per a transmetre tota la imatge amb ones curtes. On posarem el coll?”.¹¹⁴³

4.3.6 Publicitat televisiva

Ja a l’inici de la República es produeix una gran simbiosi entre premsa i publicitat. La premsa serveix a la publicitat com a eficaç canal de difusió (tot un missatge que cerca el lector). Però, alhora, es desenvolupa una creixent necessitat per part de la premsa per acollir la publicitat.¹¹⁴⁴

Durant el període de la Generalitat republicana (i ja s’arrossegava des de la Mancomunitat) la publicitat en català serà present de forma normal a la premsa, la ràdio i en els suports de publicitat exterior existents aleshores, bàsicament el cartellisme i els murals. Això és degut a la proliferació de diaris i revistes, així com el desenvolupament de la ràdio, que possibiliten l’existència d’una publicitat local o genuïna pensada en català.

A més, durant aquest primer terç de segle la publicitat feta a Catalunya (tant en català, com en castellà) evoluciona fins a incorporar les tècniques anomenades científiques, sobretot gràcies a les aportacions del poeta i

¹¹⁴¹ PLANES, J.M. “Comentaris de les 9 i 5”. *El Be negre*. (1 de juliol de 1936), pàg. 3.

¹¹⁴² “El telèfon amb visió”. *La Publicitat* [Barcelona] (15 de setembre de 1935), pàg. 13.

¹¹⁴³ “Televisió”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 de desembre de 1935), pàg. 9.

¹¹⁴⁴ HERAS, A. DE LAS. “La publicidad en los años 30, y un método de análisis”. A: TUÑÓN DE LARA, M. [dir.]. *Comunicación, cultura y política durante la II República y la Guerra Civil. II Encuentro de historia de la prensa*. Vol. 2. Bilbao: Departamento de Cultura. Diputación Foral de Bizkaia: Servicio Editorial Universidad del País Vasco, 1990, pàg. 131-142.

publicitari Pere Prat Gaballí¹¹⁴⁵ i d'altres professionals que seguiren el seu mestratge. Com a resultat de tot això, la publicitat catalana, ocuparà, en aquest període, una posició d'avantguarda.¹¹⁴⁶

L'aparició, i desenvolupament, de la ràdio,¹¹⁴⁷ que, a més, va comportar el naixement de revistes, en català sobre ràdio (com *Catalunya Ràdio* o *Ràdio Barcelona*), i l'àmplia proliferació de les atapeïdes i completes pàgines de radiodifusió a tota la premsa catalana, va comportar l'aparició de publicitat al voltant del món de la radiodifusió (aparells, llibres, accessoris...). El català, serveix, doncs, per fer publicitat de les innovacions tecnològiques.¹¹⁴⁸

La televisió també picarà, un mica, l'ullet a la publicitat que apareixia a la premsa. Bàsicament només podem parlar d'un anunci. Es tracta d'un aparell de ràdio de la marca nord-americana "Stewart Warner", que compta amb terminal per a televisió. El més significatiu és la quantitat de vegades que apareix a la premsa. Podem parlar de desenes i desenes de vegades la seva inserció a tota la premsa de l'època.¹¹⁴⁹

L'anunci, malgrat alguna petita modificació, sempre era el mateix. Ocupa una mica més d'un 1/9 de pàgina. Es veien, gràficament, reproduïts dos aparells de ràdio (de la sèrie "Noces d'argent", de la marca "Stewart Warner"). I en el model "Aparell superheterodí de 6 làmpares", citava, entres les seves característiques, "Terminals per a televisió i extracurta". A un preu de 925

¹¹⁴⁵ Prat Gaballí (1885-1962) era poeta i col·laborador de diverses publicacions com *El Poble Català*, *Catalunya artística*, *Alba* o *Juventut*. A més, també era traductor. Amb una concepció avantguardista, professionalment era perit mercantil i esdevingués un gran expert en publicitat. Modernitzà la publicitat catalana del primer terç de segle XX, ja que introduí les tècniques que incorporen la psicologia a la publicitat.

¹¹⁴⁶ SABATÉ, J. (1999, 152-173).

¹¹⁴⁷ A nivell de publicitat també va comportar un enfrontament entre ràdio i premsa. Ja que alguns dels anunciants tradicionals a la premsa, mica en mica, es van anar passant a la ràdio, com un mitjà més eficaç per arribar al públic amb els seus missatges. La ràdio ja començava a despuntar com un dels mitjans més característics del període. Vegeu EGUIZABAL, R. *Historia de la publicidad*. Madrid: Eresma: Celeste, 1998. (E and C; 4), pàg. 278-283.

¹¹⁴⁸ SABATÉ, J. (1999, 182-183). Cal recordar que en aquest període, la llengua catalana, està fermament implantada a les emissores catalanes i el català s'utilitza amb tota normalitat a la publicitat radiofònica.

¹¹⁴⁹ Per citar només algunes ocasions i capçaleres: *Catalunya Ràdio* (25 d'octubre de 1931), pàg. 14; *El Matí* (8 de novembre de 1931), pàg. 4; *La Nau* (6 de novembre de 1931), pàg. 2; *La Publicitat* (2 de febrer de 1936), pàg. 14; *La Rambla. Esport i Ciutadania* (28 de març de 1932), pàg. 9; *La Veu de Catalunya* (5 de novembre de 1931), pàg. 8; *L'Opinió* (21 de desembre de 1932), pàg. 5. Per veure la significació d'aquest anunci, només comptabilitzaré el número de vegades que es va incloure al diari *L'Opinió*, entre l'abril de 1931 i el juliol de 1936, un total de 20 cops.

pessetes. L'aparell es podia trobar a la casa comercial de radiodifusió “Vivó, Vidal i Balasch”, a les Corts, 602.

Aquella seria la presència de la televisió, a la publicitat, més constant i repetitiva. Molt en la línia de la combinació de la ràdio i la televisió que, als inicis, s'anhelava a l'època. Només per significar cito dos anuncis més que es podien veure també a les pàgines de la premsa.

Un és el de el “Instituto de Radio”, de Los Angeles (Estats Units) on s'ofereixen cursos, a distància, per aprendre ràdio i televisió. Aquest estaria publicat en castellà. També ocupava 1/9 de pàgina més o menys, i comptava amb dibuixos d'un home manipulant un aparell de ràdio. El seu títol deia: “Aprenda radio y televisión”. I entre les seves explicacions es podia trobar el següent: “Televisió y películas parlantes. Yo instruyo a ud. En todas las ramas de Radio e incluyo Televisión –el desarrollo más nuevo de la Radio; Películas Sonoras y Radio de Aviación”.¹¹⁵⁰

I per últim, podem trobar un breu esment a la televisió a l'anunci que dóna comptes de l'aparició del llibre d'Agustí Riu, *Radiociencia*, on entre les matèries de les quals parla l'enginyer en el seu manual sobre radiodifusió hi ha “la televisió”.¹¹⁵¹ Poca publicitat, òbviament, sobretot quan parlem d'un invent que, a Catalunya, no existia encara per comercialitzar-se.

¹¹⁵⁰ *La Publicitat* (10 de gener de 1932), pàg. 12.

¹¹⁵¹ *L'Opinió* (21 de desembre de 1932), pàg. 5.

5. Conclusions

El principal objectiu d'aquesta tesi ha estat fer visible el naixement, i intents de consolidació, del somni televisiu d'una societat i d'un periodisme a Catalunya durant la Segona República. Aquests anhels s'han pogut veure a través del seguiment de la premsa catalana publicada a Barcelona, entenent que els mitjans de comunicació, durant el període estudiat, i en aquest cas la premsa com a mitjà hegemònic, esdevenen veritables eines perquè la societat imagini la realitat. Per tant, societat i periodisme són indestriables d'aquell somni televisiu que s'acabarà convertint en metàfora d'una Catalunya impossible.

De primer partim d'un context polític, social i econòmic en el qual Catalunya passa d'una societat tradicional a una de masses. Dos fites enllacen aquesta societat-cultura comunicació de masses. L'inici, el 1888, amb l'Exposició Universal de Barcelona, com un símbol d'esclat de visibilitat per Catalunya, i el 1939, amb la fi de la Guerra Civil, com a símbol de fosc, i la substitució de realitats que estampa el desembarcament a Catalunya de l'exèrcit nacional.

Enmig d'aquestes dates l'adveniment de la República, el 1931, inicialment, comporta per Catalunya una creixent il·lusió col·lectiva per tal de resoldre les seves aspiracions nacionals així com pels desigs de millores socials que s'associaven al nou règim. A Catalunya aquests són els anys de maduresa de la societat de masses.

Som davant d'un país que està canviant la seva fesomia en tots els sentits: augment de la urbanització i la industrialització; l'afany de cultura i les reivindicacions nacionals i socials; l'escurçament de la distància i el temps gràcies als automòbils, motocicletes, avions...; l'arribada dels electrodomèstics a la llar; l'inici de la visibilitat de la dona a la societat; el temps de lleure a cafès, casinos, els viatges... Amb totes aquestes noves realitats la societat catalana viu afamada de veure i de veure més enllà.

Els mitjans de comunicació, la premsa, la ràdio, el cinema (dos mitjans naixents durant aquest període i que esdevindran molts populars), així com l'omnipresència de la publicitat es convertiran en els veritables portaveus dels

canvis d'una societat que somia fer-se gran amb tota aquesta modernitat que l'envolta. Els mitjans de comunicació són els mapes per on orientar-se: imaginem i fan imaginar la realitat.

Podem concloure, primerament, amb tot el dit fins ara, que aquella societat, on la il·lusió és un dels motors cabdals, presenta totes les característiques favorables perquè el somni televisiu pogués arrelar-se i acabar esdevenint real i visible. Ja que la televisió es veu com un estri més d'aquella modernitat i s'adequa al tarannà inquiet, curios i imaginatiu de la societat catalana.

Si els mitjans de comunicació, durant el període republicà, són les brúixoles a les quals la societat mirarà per orientar-se, serà gràcies a les singularitats de la mirada del periodisme català que naixerà la imatge de la televisió, en aquest cas a la premsa.

El periodisme català, des de finals de segle XIX fins al primer terç del segle XX passa de ser un periodisme arcaic a un periodisme modern i amb una voluntat de masses. Tot i els fonamentals canvis tecnològics i ideològics que es donen en el periodisme durant aquells anys, també serà un periodisme molt influenciat pel pensador Francesc Pujols, i la seva original mirada sobre la realitat, així com per les figures del periodistes Josep Pla i Eugeni Xammar que, entre d'altres, modernitzaran el periodisme català.

El que hem plantejat en aquesta tesi és que el periodisme català estableix un contacte amb la realitat diferent. L'hem anomenat periodisme de la mirada perquè és un periodisme que es basa en l'observació i la mirada esdevindrà sinònim de realitat. Els periodistes catalans són plenament conscients que amb l'arribada de la República neix un nou estil periodístic que requereix noves mirades sobre noves coses, en una societat canviant i que posa múltiples realitats en safata. La pluralitat de capçaleres catalanes ja és sinònim d'aquesta quantitat de mirades diverses que hi havia a la societat catalana.

Per tant, la realitat que imaginem els mitjans de comunicació i els periodistes és una realitat visual, directa, viva, propera, imaginativa. Una voluntat de tractar la realitat de tu a tu, de mirar constantment al carrer, de

cercar la realitat a un pam del rostre de les persones, bars, terrasses, tavernes, ateneus... Sense intermediaris. Talment serà un concepte de la realitat intuïtivament televisiu.

Aquests trets que defensem que presenta el periodisme català de la República es podrien aplegar sota quatre eixos bàsics: progrés, catalanisme, cosmopolitisme i modernitat. Seran les mateixes característiques que també tindrà la televisió que es somia per Catalunya, i que veurem més endavant, ara, però, concretem els que atenyen al periodisme.

De primer el progrés tecnològic, ja que el periodisme català tradicionalment s'interessa, fascinat, pels nous avenços i per millorar constantment la tècnica dels mitjans de comunicació. Els periodistes catalans són plenament conscients d'aquest futur i entenen que el periodisme del demà passa per incorporar les noves tecnologies a la seva feina. Només per destacar alguns exemples, diaris com *L'Instant* volen combinar la radiodifusió i el periodisme escrit. *La Publicitat* i *Mirador* tenen espais radiofònics i una avançada voluntat multimèdia. I totes les capçaleres van incorporant avenços tecnològics (fotos, grafismes, nous dissenys...) per oferir un millor servei i comprensió al lector.

El catalanisme serà un dels trets essencials d'aquell periodisme. Recordem que les forces catalanistes són hegemòniques durant el cicle republicà i la premsa escrita en català serà la premsa que produiran i consumiran les elits, el poder, però amb una voluntat de incorporar les classes populars. Aquestes capçaleres defensaran el catalanisme i esdevindran una eina de reconstrucció nacional.

En aquest sentit els periodistes destil·laran la realitat a través de les ideologies. Ja sigui a través de l'adhesió, col·laboració o afinitat a un partit polític, o bé amb la defensa de la llengua i la cultura catalana i dels mitjans de comunicació en català. Tots aquests trets ja configuraran una mirada pròpia sobre la realitat.

El cosmopolitisme és la voluntat de ser present al món. Estem davant d'un periodisme que sempre vol mirar més enllà. El periodisme català s'emmirallarà, ja tradicionalment, a Europa, a la resta del món. Es clissaran tots

els avenços ja siguin socials o periodístics que succeeixen fora de Catalunya i que serviran com a model per incorporar-se a un món modern, alhora, que es tenen en comptes les particularitats pròpies de Catalunya.

I finalment la modernitat entesa com una mirada per definir la realitat. El periodisme català és avantguardista, amb la seva fina capacitat d'interpretació vol avançar-se als fets que succeeixen, i que han de succeir, i que marcaran el rumb de la societat. Molt i té a veure en aquest aspecte el fet que la premsa catalana és una premsa plena de literats. Per tant, la realitat que es mostra és una realitat construïda per la imaginació i que vol fer surar les realitats amagades, conscient que l'invisible governa el visible i que la recreació de la realitat no destrueix aquesta realitat.

La conclusió de tot aquest periodisme és que gràcies a les seves particularitats, basades en l'observació i el nou contacte que estableix amb la realitat, permet imaginar i fer imaginar la televisió, un fet exemplificat a les informacions que apareixen a totes les capçaleres triades en aquest treball. És la mirada d'un periodisme que ja planteja, intuïtivament, una realitat televisiva.

Aquest recull d'informacions sobre la televisió formen una mena de televisió de paper que es pot veure a través dels diaris. El periodisme català dóna a conèixer la realitat televisiva i els anhels de dur a terme aquest somni televisiu per Catalunya. Televisivament, durant els anys de la República, països com els Estats Units, Anglaterra, Alemanya i França ja tindran serveis regulars de televisió i d'altres països estaran fent proves i demostracions. Catalunya té la voluntat de seguir aquests models i instaurar la televisió al seu territori. Els experiments que estan fent els tècnics i inventors catalans i el continuat augment de les informacions televisives a la premsa són indicadors que fan creure, explícitament i implícitament, que el somni televisiu és possible.

Aquesta televisió de paper que s'imagina des de tota la premsa catalana considerem que es reflecteix en quatre valors bàsics: pedagogia de progrés, catalanisme, cosmopolitisme i modernitat. Unes característiques que coincideixen, com hem dit, amb les del periodisme català d'aleshores i que es copsen a tots els diaris creant així un ideari televisiu comú.

Si comencem per la pedagogia de progrés tecnològic, de primer, hem d'adonar-nos que les informacions sobre televisió a la premsa apareixen a les seccions de radiodifusió. La raó és que la televisió es veia com la filla natural de la ràdio, com la continuació d'aquell mitjà ja força popular i important durant la República. En aquest sentit cal assenyalar el paper que va jugar la premsa a l'hora de propagar i visualitzar la ràdio i el cinema a través de les pàgines de radiodifusió i espectacles, talment com començaria a succeir amb la televisió.

Aquest estret lligam entre ràdio i televisió obeeix a unes bases tecnològiques comunes, de fet, durant els primers anys de la República s'utilitza el terme radiovisió per referir-se a la televisió. En aquests anhels de progrés hi haurà una voluntat per part de periodistes, tècnics, inventors i amants de la radiodifusió de Catalunya per fer pedagogia televisiva.

Així, de mica en mica s'anirà destriant la televisió de la resta de sistemes de imatge i so i s'anirà explicant què és la televisió i per què podia servir. De fet, durant la República ja es poden comprar aparells de ràdio que incorporen la televisió, i els experts en radiodifusió ensenyaran als lectors a construir aparells de televisió.

Per part de tots aquests pedagogs de la televisió hi ha un sincer convenciment que la televisió arribaria a Catalunya i que no tardaria massa a fer-ho. Clou aquesta argumentació el fet, ja defensat aleshores, que la tecnologia permetia instal·lar la televisió, l'únic que mancava era una voluntat política, industrial i comercial.

El segon tret essencial és el catalanisme. Durant la República els sectors hegemònics de la societat catalana defensen una radiodifusió pròpia pel país. S'entén que la televisió forma part de la radiodifusió, al costat de la ràdio, per tant, si la ràdio havia de ser catalana, la televisió també.

El traspàs del servei de radiodifusió per part del Govern espanyol a la Generalitat es consideraven la portada d'entrada a la futura televisió. La discussió -llarga, feixuga, crispada i problemàtica- d'aquestes competències es converteix en una autèntica batalla per la realitat, ja que els mitjans de comunicació esdevenen el ser o no ser per un país. En aquest sentit els polítics catalans també tindran en compte el futur televisiu.

Una mostra per adonar-se de l'estret lligam entre la qüestió de la radiodifusió, que és com dir la televisió, i la política, es produeix arran dels convulsos fets d'octubre de 1934. Les informacions sobre televisió desapareixeran pràcticament dels diaris catalans (molts d'ells suspesos), i no tornaran a publicar-se amb regularitat fins al llarg de 1935, amb l'aparició dels diaris populars com *L'Instant* i *Última Hora*. Informacions que aniran agafant embranzida al paper amb la tornada de la normalitat política a Catalunya el febrer de 1936, amb la recuperació de l'Estatut i el Govern de la Generalitat.

Per part dels ideòlegs de la radiodifusió catalana hi ha un desig de crear una radiodifusió pel país que preveu la televisió. El nou mitjà de comunicació es percebrà com un instrument de catalanitat i d'existència per Catalunya. En aquest sentit tres seran els instruments que interpretaran els ideòlegs de la radiodifusió que poden contribuir a instal·lar la televisió: la telefotografia, les proves televisives de Ràdio Associació de Catalunya i les Exposicions de Radiodifusió, els tres associats al catalanisme.

L'innovador aparell de telefotografia de l'inventor Pau Abad es considerarà com un punt d'inici per desenrotllar la televisió. Molt lligat a aquest estri, i a Abad, hi ha les proves televisives que durant la República estan duent a terme els tècnics i inventors de Ràdio Associació de Catalunya amb una clara intenció de implantar el nou invent. En aquesta direcció trobem la notícia que en aquells anys es va constituir una societat a Barcelona per instal·lar una emissora de televisió. I finalment hi hauria les exitoses Exposicions de Radiodifusió celebrades a Barcelona. Autèntics aparadors de modernitat, que amb l'exhibició d'aparells de televisió demostrin que el nou invent és possible. Podem cloure afirmant que el somni televisiu anirà lligat a la política, en aquest cas al catalanisme.

La tercera característica d'aquest somni televisiu seria el cosmopolitisme. Des de Catalunya s'observen detalladament els avenços dels països televisivament capdavanters: Estats Units, Anglaterra, França i Alemanya, que durant els anys de la República ja oferiran serveis regulars de televisió.

El seguiment de la realitat televisiva de la resta del món li servirà a Catalunya, entre moltes d'altres coses, per copsar que la televisió podia esdevenir una eina pel control de la realitat i el poder. Tots aquests països capdavanters seran models per una futura televisió catalana. El seguiment continuat de l'evolució televisiva d'aquests països assenyala també una voluntat de ser present al món, d'emmirallar-se amb les nacions més avançades.

I, finalment, la modernitat. La televisió, aleshores, ja es veu com un tret de modernitat d'aquella societat curulla de noves realitat. És símbol de que els temps estan canviant, de la mateixa manera que antany aquest fet el representaven d'altres invents, aleshores semblava tocar-li a la televisió ser la portaveu d'aquestes transformacions que s'esperaven.

És clissa que la televisió serà el futur, i, en aquest sentit, hi ha una diàfana visió a l'època de com serà i per què servirà la televisió. Es té clar que el nou invent canviarà el món, la vida i els costums. La política, la cultura, la societat, l'educació... Es veuran afectades per la irrupció d'un mitjà que permetrà la visió directa dels esdeveniments i farà plenament observable el món. Un invent que escurçarà temps i distàncies i que farà visible des de casa qualsevol realitat forastera i llunyana: concerts, esports, cinema... D'aquesta manera ja es preveu que serà un mitjà de comunicació de masses.

També es copsa que la televisió configurarà una nova realitat, un nou llenguatge. Arribarà l'omnipresència i omnisciència de la imatge: la presència física, els gestos, la posada en escena... Serà la realitat televisiva: aparentment res es podrà amagar, o, en tot cas s'haurà d'aprendre a simular i a dissimular.

De tots aquests fets se'n començaran a preocupar periodistes de renom com Carles Soldevila, Josep Maria Planes, Domènec Guansé, Josep Maria Francés, Joaquim Ventalló... Per ells la televisió serà un invent de la modernitat i amb un clar esdevenidor. L'empenta televisiva també vindrà de la mà dels diaris populars catalans, preocupats per oferir noves realitats a la societat. A capçaleres com *Última Hora* i *L'Instant* la televisió va guanyant espai a les seves pàgines. El fet que siguin diaris moderns, amb una visualitat i un disseny cridaner afavoreix la introducció de la realitat televisiva. Una realitat televisiva

que, de mica en mica que avancem en els anys de la República es fa més present a la premsa i a la societat, ja que, en resum, la televisió és el futur.

La conclusió final és que el futur s'atura. Amb l'arribada de la Guerra Civil les seccions de radiodifusió desapareixen i s'esvaeix, s'esmicola i s'enterra el somni televisiu català, així com qualsevol esperança de dur-lo a terme a través de les voluntats i experiments televisius que es manifestaven a Catalunya. Amb aquests fets, la Guerra Civil i la posterior perpetuació de la dictadura, la televisió –aquella anhelada visió a distància- esdevé metàfora de Catalunya: tot el que s'havia de veure i no es va veure, tot el que havia de ser i no va ser.

6. Bibliografia

6.1 Monografies

ABAD, P. "Aparato emisor para la transmisión de imágenes y fotografías". Barcelona: [s.n.], 1930.

ABRAMSON, A. *The history of television, 1880 to 1941*. Jefferson [USA]: McFarland and Company, 1987.

AGUSTÍ, I. *Ganas de hablar*. Barcelona: Planeta, 1974. (Biografías y memorias. Espejo de España; 2).

ALBA, V. (Pere Pagès). *Sísif i el seu temps*. Vol. 1: *Costa avall*. Barcelona: Laertes, 1990.

ALBERT, P.; TUDESP, A.J. *Historia de la radio y la televisión*. 2ª ed. Mèxic: Fondo de Cultura Económica, 2001. (Breviarios; 338).

Àlbum d'honor de Ràdio Associació de Catalunya. Barcelona: Ràdio Associació de Catalunya, 1935.

AMETLLA, C. *Memòries polítiques. 1890-1917*. Barcelona: Pòrtic, 1963.

—. *Memòries polítiques. 1918-1936*. Barcelona: Catalònia, 1979.

ANGULO, E. DE. *Diez horas de Estat Català. Reportaje del 6 de octubre*. 2ª ed. Barcelona: [s.n.], 1935.

Anuario Estadístico de España.1930. Madrid: Presidencia del Consejo de Ministros. Dirección General del Instituto Geográfico, Catastral y de Estadística, 1931.

Anuario Estadístico de España.1934. Madrid: Presidencia del Consejo de Ministros. Dirección General del Instituto Geográfico, Catastral y de Estadística, 1935.

ARIAS, A. *La televisión española*. Madrid: Publicaciones españolas, 1970. (Temas españoles; 507).

ARTÍS, A.A. (Sempronio). *Del Mirador estant*. Barcelona: Destino, 1987. (El Dofí).

ARTÍS-GENER, A. (Tísner). *L'enquesta del Canal 4*. Barcelona: Pòrtic, 1995. (Biblioteca grans premis; 27).

—. *Tísner revela les interioritats de "El Be Negre": setmanari satíric*. Argentona: L'Aixernador, 1991. (Aloc).

—. *Viure i veure*. Vol. 1. 6^a ed. Barcelona: Pòrtic, 1992. (Vides i memòries; 1).

ASSOCIACIÓ NACIONAL DE RADIODIFUSIÓ. *Memòria presentada per l'Associació Nacional de Radiodifusió de Barcelona al ciutadà en Francesc Macià, President de la Generalitat de Catalunya*. Barcelona: ANR, 1931.

AYMAMÍ, LI. *El 6 d'octubre tal com jo l'he vist*. 2^a ed. Barcelona: Atena, 1935.

BADOSA, C. *Josep Pla: biografia del solitari*. Barcelona: Edicions 62, 1996. (Biografies i memòries; 29).

—. *Josep pla. El difícil equilibri entre la literatura i la política. 1927-1939*. Barcelona: Curial, 1994. (La mata de jonc; 24).

BAGET HERMS, J.M. *Història de la televisió a Catalunya*. Barcelona: Centre d'Investigació de la Comunicació, 1994. (Col·lecció Informes; 9).

—. *Historia de la televisión en España: 1956-1975*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Ciències de la Informació, 1990. [Tesi doctoral].

—. *Historia de la televisión en España (1956-1975)*. Barcelona: Feed-Back Ediciones, 1993;

—. *Quaranta anys de televisió a Catalunya (1959-1999)*. Barcelona: Pòrtic, 1999.

—. *"La nostra". Vint anys de TV3*. Barcelona: Proa, 2003.

—. *Televisión, un arte nuevo*. Madrid: Ediciones Rialp, 1965. (Libros de cine; 39).

BAIRD, J.L. *Sermons, soap and television: autobiographical notes*. 2^a ed. London: Royal Television Society, 1990.

BALCELLS, A. [et al.]. *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*. Barcelona: Proa, 1996. (Monografies).

BARAS, M. *Acció Catalana. 1922-1936*. Barcelona: Curial, 1984. (Biblioteca de la cultura catalana; 53).

BARNOUW, E. A. *History of broadcasting in the United States*. New York: Oxford University Press, 1966-1970. 3 v.

BATALLÉ, D. "Política urbanística i planificació territorial de la Generalitat". A: SOBREQÜÉS, J. [dir.]. *Història de Catalunya*. Vol. 11. Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca, 1982, pàg. 397-432.

BAUDRILLARD, J. *Cultura y simulacro*. Barcelona: Kairós, 1993.

BELLMUNT, D. DE. *Anecdotari inèdit de cinquanta anys de periodisme català (1920-1978). Les sirenes del Segre. Recull d'anècdotes viscudes per centenars de personatges de la Catalunya contemporània*. Barcelona: [s.n.], 1978. (El Pilar d'Almenara).

—. *Cinquanta anys de periodisme català*. Andorra la Vella: Mirador del Pirineu, 1975. (Pic de Cubil).

—. *Figures de Catalunya*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1933.

BIADIU, R.; CAPARRÓS, J.M. *Petita història del cinema de la Generalitat*. Mataró: Edicions Robrenyo, 1978. (Fructuós Gelabert; 3).

BLADÉ, A. *Antoni Rovira i Virgili i el seu temps*. Barcelona: Dalmau: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1984. (Fundació Salvador Vives Casajuana; 89).

—. *Francesc Pujols per ell mateix*. Barcelona: Pòrtic, 1967. (Memòries; 2).

—. *Geografia espiritual de Catalunya. El pensament de Francesc Pujols*. Barcelona: Llibres de l'Índex, 2004. (Neopàtria; 2).

BOFILL, J.; PLANA, A.; SOLDEVILA, C. *Articles*. Barcelona: Edicions 62: Edicions Orbis, 1985. (Història de la literatura catalana; 67).

BOHIGAS, O. *Arquitectura i urbanisme durant la República*. Barcelona: Dopesa, 1978. (Conèixer Catalunya; 11).

BRIGGS, A. *The History of broadcasting in the United Kingdom*. London: Oxford University Press, 1961-1965. 5 v.

BROCHARD, C.; MOUSSEUAU, J. *Histoire de la télévision française*. Paris: Fernand Nathan, 1982.

BURGUET, F. *Els diaris de La Rambla. Memòries del periodista Lluís Aymamí i Baudina (1889-1979)*. Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1997. (Vaixells de Paper; 22).

BUSCOMBE, E. [ed.]. *British television: a reader*. Oxford: Oxford University Press, 2000.

- BUSQUETS, E. *Quaranta anys de periodisme barceloní*. Barcelona: Pòrtic, 1971. (Memòries; 21).
- CABOT, J. *Indignacions i provocacions*. Barcelona: Edicions 62, 1992. (L'alzina; 28).
- CADENA, J.M. [et al.]. *Carles Sindreu: Centenari: 1900-2000*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Institució de les Lletres Catalanes, 2000.
- CALVET, A. (Gaziel). *Història de La Vanguardia (1884-1936)*. París: Edicions Catalanes de París, 1971. (Frontera oberta; 4).
- . *Tots els camins duen a Roma. Història d'un destí: 1893-1914*. Barcelona: Aedos, 1958. (Biblioteca biogràfica catalana; 15).
- CANOSA, F. *La televisió de paper, el paper de la televisió: la premsa, imatges(s) de la televisió. La Vanguardia (1948-1966)*. Barcelona: Universitat Ramon Llull. Facultat de Ciències de la Comunicació Blanquerna, 2002. [Treball de recerca].
- CARNER, J. *Els fruits saborosos*. 7^a ed. Barcelona: Edicions 62, 2001. (El Cangur; 214).
- . *Les bonhomies i altres proses*. 4^a ed. Barcelona: Edicions 62: la Caixa, 1999. (Les millors obres de la literatura catalana; 62).
- CARNER-RIBALTA, J. *Com es fa un film*. Barcelona: Barcino, 1934. (Col·lecció popular Barcino; 99).
- . *De Balaguer a Nova York passant per Moscou i Prats de Molló. Memòries*. París: Edicions Catalanes de París, 1972. (Frontera oberta; 5).
- CARRERES, J. *Ideari i poètica de Josep Maria Capdevila*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Filosofia i Lletres. Departament de Filologia Catalana, 2001. [Tesi doctoral].
- CASASSAS, J. [coord.]. *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya. Materials per a un assaig d'història cultural del món català contemporani: 1880-1975*. Barcelona: Pòrtic, 1999. (Pòrtic monografies).
- . *Jaume Bofill i Mates (1878-1933). L'adscripció social i l'evolució política*. Barcelona: Curial, 1980. ((Biblioteca de la Cultura Catalana; 45).
- . *La dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). Textos*. Barcelona: Anthropos, 1983. (Historia, Ideas y Textos; 2).

CASASÚS, J.M. *El pensament periodístic a Catalunya. Assaig sobre l'evolució de les idees teòriques i professionals en matèria de periodisme*. Barcelona: Curial, 1987. (Biblioteca de Cultura Catalana; 65).

—. *El periodisme a Catalunya*. Esplugues de Llobregat: Plaza&Janés, 1988. (Lletres catalanes).

—. *Lliçons de periodisme de Josep Pla. La modernització dels gèneres periodístics a Catalunya*. Barcelona: Destino, 1986. (El Dofí).

—. *Periodisme català que ha fet història*. Barcelona: Proa, 1996. (Monografies Proa).

—. *Periodística catalana comparada*. Barcelona: Pòrtic, 1993. (Pòrtic Mèdia; 8).

CIPRIANI, I. *La televisión*. Barcelona: Ediciones del Serbal, 1982.

CLOPAS, I. *Anecdotologi de Francesc Pujols*. Barcelona: Selecta, 1953. (Biblioteca Selecta; 124).

CLOTET, N. *La Configuració d'un model de diari popular en català durant la Segona República: una anàlisi comparada de les unitats redaccionals d' "Última Hora", "L'Instant" i "La Rambla"*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Ciències de la Comunicació, [1990?]. [Treball de recerca].

CONGRÉS DE CULTURA CATALANA 1975-1977. *Congrés de Cultura Catalana*. Vol. 3. Països Catalans: Curial: Edicions Catalanes, 1978.

"Constitución de la República Española". *Gaceta de Madrid* (10 de diciembre de 1931), núm. 344, pàg. 1578-1588.

CORNELLÀ, P. "L'obra social i econòmica de la Generalitat. 1933-1936". A: SOBREQÜÉS, J. [dir.]. *Història de Catalunya*. Vol. 11. Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca, 1982, pàg. 333-390.

COROMINES, M.; LLINÉS, M. *La televisió a Catalunya*. Sant Cugat del Vallès: Els llibres de la frontera, 1988.

COSTA DEU, J.; SABATÉ, M. *La nit del 6 d'octubre a Barcelona*. Barcelona: [s.n.], 1935.

CUCURULL, F. *Catalunya republicana i autònoma: (1931-1936)*. Barcelona: La Magrana: Ajuntament de Barcelona. Institut Municipal d'Història, 1984. (Curs d'història de Catalunya; 5).

CHECA, A. *Prensa y partidos políticos durante la II República*. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca, 1989. (Acta Salmanticensia. Estudios Históricos y geográficos; 55).

DAYAN, D.; KATZ, E. *La historia en directo. La retransmisión televisiva de los acontecimientos*. Barcelona; Mèxic: Gustavo Gili, 1995. (Mass Media).

“Decret creant la Comissaria de Propaganda de la Generalitat de Catalunya”. *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* (5 d'octubre de 1936), núm. 279, pàg. 65.

“Decreto de traspaso de los servicios de radiodifusión a la Generalitat de Cataluña”. *Gaceta de Madrid* (9 de septiembre de 1934), núm. 252, pàg. 2162-2163.

DÍAZ, L. *La televisión en España: 1949-1995*. Madrid: Alianza, 1994;

DÍAZ-PLAJA, G. *Una cultura del cinema. Introducció a una estètica del film*. Barcelona: La Revista, 1930. (Publicacions de la Revista; 84).

DOMÈNECH, J. “La tasca profitosa de l'Associació”. *La Publicitat* [Barcelona] (28 de juny de 1931), pàg. 13.

EGUIZABAL, R. *Historia de la publicidad*. Madrid: Eresma: Celeste, 1998. (E and C; 4).

ESPINET, F. *La Gènesi de la societat-cultura de comunicació de masses a través dels egodocuments, 1888-1939*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Filosofia i Lletres, 1992. [Tesi doctoral].

—. *Notícia, imatge i simulacre: la recepció de la societat de comunicació de masses a Catalunya, de 1888 a 1939*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions, 1997. (Ciència i Tècnica. Història; 8).

ESPINET, F.; TRESSERRAS, J.M. *La gènesi de la societat de masses a Catalunya, 1888-1939*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions, 1999. (Materials; 67).

ESTAT CATALÀ. *La Catalunya Rebel. El procés a Francesc Macià i als protagonistes dels fets de Prats de Molló*. Barcelona: Símbol, 2003. (Memòria).

“Estatut de Catalunya”. *Butlletí de la Generalitat de Catalunya* (15 d'octubre de 1932), núm. 19, pàg. 489-496.

ESTEVE, E. *Josep Carner Ribalta (1918-1931): entre l'activisme polític i la literatura, la formació de l'intel·lectual*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Lletres. Departament de Filologia Catalana, 1998. [Treball de recerca].

EZCURRA, L. *Historia de la radiodifusión española. Los primeros años*. Madrid: Editora Nacional, 1974.

FAULÍ, J. [et al.]. *Tele/Estel, Arreu, Orifloma, Canigó i Presència. Cinc revistes catalanes entre la dictadura i la transició*. Barcelona: Col·legi de Periodistes: Diputació de Barcelona, 1987. (Vaixells de Paper; 2).

FAUS, A. *La era audiovisual. Historia de los primeros cien años de la radio y la televisión*. Barcelona: Ediciones Internacionales Universitarias, 1995. (Política, Cultura y Sociedad).

FERNÁNDEZ, J.; FUENTES, J.F. *Historia del periodismo español. Prensa, política y opinión pública en la España contemporánea*. Madrid: Síntesis, 1997. (Ciencias de la Información. Periodismo; 16).

FERRATER MORA, J. *Les formes de vida catalana i altres assaigs*. 4^a ed. Barcelona: Edicions 62, 1991. (Les millors obres de la literatura catalana; 35).

FERRÉ, C. *Intel·lectualitat i cultura resistents. Serra d'Or 1959-1977*. Cabrera de Mar: Galerada, 2000.

FIGUERES, J.M. *12 periodistes dels anys trenta*. Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya: Diputació de Barcelona, 1994. (Vaixells de Paper; 16).

—. *El primer diari en llengua catalana. Diari Català (1879-1881)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1999. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica; 52).

—. *La Veu de Catalunya (1889-1937). Aproximació i materials sobre la història del diari català de més llarga durada*. Barcelona: [s.n.], [1994?].

—. *Prensa i nacionalisme. El periodisme en la reconstrucció de la identitat nacional*. Barcelona: Pòrtic, 2002. (Monografies; 12).

FINESTRES, J. *Josep Maria Planes (1907-1936). Memòria d'un periodista assassinat*. Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya: Diputació de Barcelona, 1998. (Vaixells de Paper; 35).

FOIX, J.V. *Antologia poètica*. Barcelona: Edicions 62: "la Caixa", 1980. (Les millors obres de la literatura catalana; 31).

—. *Catalans de 1918*. Barcelona: Edicions 62, 1965. (Antologia catalana; 9).

FONT, M. *La nostra gent. Josep Mª de Sagarra*. Barcelona: Llibreria Catalònia, [1933?]. (Quaderns Blaus).

FRAGA, M. *Memoria breve de una vida pública*. 6^a ed. Barcelona: Planeta, 1980. (Espejo de España; 54).

FRANCÈS, J.M. *Focs de Bengala. 1ª sèrie. 1931-1932*. Barcelona: Tipografia Cosmos, 1935.

—. *La rossa del mal pèl*. Barcelona: Lux, 1929. (Balagué; 1).

—. *Memorias de un cero a la izquierda: cincuenta años de la vida de una ciudad y de cuatro continentes a través de los recuerdos de un hombre perfectamente gris*. Mèxic: Olimpo, 1962.

FRANQUET, R. *Història de la radiodifusió a Catalunya (Del naixement al franquisme)*. Barcelona: Edicions 62, 1986. (Llibres a l'abast; 214).

FUSTER, J. *Literatura catalana contemporània*. 8ª ed. Barcelona: Curial, 1988. (Biblioteca de la Cultura Catalana; 23).

GARCIA, X. *Guillem Rovirosa i Albert (1897-1997)*. Vilanova i la Geltrú: Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, 1997. (Retrats; 9).

GARITAONANDIA, C. *La radio en España (1923-1939). De altavoz musical a arma de propaganda*. Bilbao: Servicio Editorial Universidad del País Vasco: Siglo XXI, 1998.

GARRIGA, T. *La meva vida i Ràdio Associació de Catalunya*. Barcelona: Proa, 1998. (Proa Perfils).

GASCH, S. *Barcelona de nit. El món de l'espectacle*. Barcelona: Selecta, 1957. (Biblioteca Selecta. Ciutats i paisatges; 247).

GELI, C.; HUERTAS, J.M. "*Mirador*", *la Catalunya impossible*. Barcelona: Proa, 2000. (Biblioteca literària. Estudis; 4).

GIFREU, J. *Comunicació i reconstrucció nacional*. Barcelona: Pòrtic, 1989. (Pòrtic assaig; 4).

GIMFERRER, P. *Literatura catalana i periodisme*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Centre d'Investigació de la Comunicació, 1996.

GIRÓ, X. *Conflictes de televisió a Catalunya (1959-1990)*. Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1991. (Vaixells de Paper; 10).

GÓMEZ MOMPART, J.LI. *La gènesi de la premsa diària de masses: Barcelona, 1914-1923: l'arrencada del diari modern industrial a l'Estat espanyol i l'origen del discurs periodístic de masses a la Catalunya de la Mancomunitat*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Ciències de la Informació, 1990. [Tesi doctoral].

—. *La gènesi de la premsa de masses a Catalunya (1902-1923)*. Barcelona: Pòrtic, 1992. (Pòrtic Mèdia; 4).

GÓMEZ MOMPART, J.LI.; MARÍN, E. "La conformació històrica del discurs periodístic de masses a Catalunya al llarg del primer terç del segle XX". A: TUÑÓN DE LARA, M.; GARITAONANDIA, C. [eds.]. *La prensa de los siglos XIX y XX. Metodología, ideología e información. Aspectos económicos y tecnológicos. I Encuentro de Historia de la Prensa*. Bilbao: Universidad del País Vasco, 1986, pàg. 433-451.

—. "Les transformacions de la premsa catalana de la República a la guerra". A: TUÑÓN DE LARA, M. [dir.]. *Comunicación, cultura y política durante la II República y la Guerra Civil. II Encuentro de historia de la prensa*. Bilbao: Departamento de Cultura. Diputació Foral de Bizkaia: Servicio Editorial Universidad del País Vasco, 1990, pàg. 197-219.

GÓMEZ MOMPART, J.LI.; TRESSERRAS, J.M. "Les investigacions sobre història de la comunicació d'ençà dels primers setanta". A: BERRIO, J. [dir.]. *Un segle de recerca sobre comunicació a Catalunya. Estudi crític dels principals àmbits d'investigació de la comunicació de masses*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions, 1997. (Ciència i tècnica; 9), pàg. 63-97.

GRANIER-BARRERA, E. *Una vida plena. Memòries d'un periodista abans i després de la guerra*. Barcelona: Hacer, 1994.

GUANSE, D. *Abans d'ara (Retrats literaris)*. Barcelona: Proa, 1966. (La Mirada).

GUBERN, R. *Proyector de luna. La generación del 27 y el cine*. Barcelona: Anagrama, 1999. (Argumentos; 231).

—. *La televisión*. Barcelona: Editorial Bruguera, 1965.

GUILLAMET, J. *Història de la premsa, la ràdio i la televisió a Catalunya (1641-1994)*. Barcelona: La Campana, 1994. (La Campana; 89).

—. *Història del periodisme. Notícies, periodistes i mitjans de comunicació*. Bellaterra [etc.]: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions [etc.], 2003. (Aldea global; 14).

GUSTÀ, M. *Els orígens ideològics i literaris de Josep Pla*. Barcelona: Curial; 1995. (La mata de jonc; 32).

GUTIÉRREZ, J.F. "Destellos de la televisión en la prensa del desarrollo: *Sol de España* (1967-1969)". A: GARCÍA, J.A.; GUTIÉRREZ, J.F.; SÁNCHEZ, I. [eds.]. *La comunicación social durante el franquismo*. Málaga: Centro de Ediciones de la Diputación Provincial de Málaga (CEDMA), 2002, pàg. 465-484.

HENNEBELLE, G. [dir.]. *Les Télévisions du monde: un panorama dans 160 pays*. París: CinemAction, 1995.

HERAS, A. DE LAS. "La publicidad en los los años 30, y un método de análisis". A: TUÑÓN DE LARA, M. [dir.]. *Comunicación, cultura y política durante la II República y la Guerra Civil. II Encuentro de historia de la prensa*. Vol. 2. Bilbao: Departamento de Cultura. Diputación Foral de Bizkaia: Servicio Editorial Universidad del País Vasco, 1990, pàg. 131-142.

HURTADO, A. *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps, 1931-1936*. 2ª ed. Barcelona: Ariel, 1968. (Hores de Catalunya).

IBÁÑEZ ESCOFET, M. *La memòria és un gran cementiri*. Barcelona: Edicions 62, 1995. (El Cangur; 185).

INSTITUTO DE LA OPINIÓN PÚBLICA. *Estudio sobre los medios de comunicación de masas en España*. Madrid: Instituto de la Opinión Pública, 1964. [Estudi, núm. 1003].

IVERN, M.D. *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*. Vol. 2. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989. (Biblioteca Abat Oliba; 72).

—. [coord.]. *Les Dones d'Esquerra Republicana de Catalunya: 1931-1939*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2000.

JOWETT, G.S. "Imágenes de largo alcance". A: WILLIAMS, R. [ed.]. *Historia de la comunicación*. Vol 2: *De la imprenta a nuestros días*. Barcelona: Bosch, 1992. (Bosch Comunicación), pàg. 119-156.

"Ley de Radiodifusión Nacional". *Gaceta de Madrid* (28 de junio de 1934), núm. 179, pàg. 2011-2012.

LIPPMANN, W. *La opinió pública*. Buenos Aires: Compañía General Fabril Editora, 1964.

—. *Liberty and the news*. New Brunswick [USA]; London: Transaction Publishers, 1995. (History of ideas).

LÓPEZ, N.; PEÑAFIEL, C. *Tecnología de la televisión: del disco de Nipkow a la revolución numérica*. Bilbao: Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco, 2000.

LÓPEZ, B.; PÉREZ-PORTABELLA, A. "L'estudi de la història de la televisió a Catalunya: aportacions principals, perspectives i fonts. A: LÓPEZ, B.; PIQUÉ, J. [coords.]. *La memòria dels mitjans de comunicació. Fonts per l'estudi històric de la premsa, la ràdio, la televisió i el cinema*. Tarragona: Arola, 2003, pàg. 101-124.

LORENTE; E.; SIMÓ, M. *El Sis d'octubre del president Companys: el federalisme com a defensa de les llibertats contra el feixisme*. Lleida: Pagès Editors, 2004. (Guimet; 74).

LLATES, R. *Ésser català no és gens fàcil (1931-1936)*. Barcelona: Aedos, 1917. (Biblioteca biogràfica catalana).

LLORENS, C.; SOLÉ; J.M.; STRUBELL, A. *Sunyol, l'altre president afusellat*. Lleida: Pagès, 1996. (Guimet; 12).

MADRID, F. *Els exiliats de la dictadura. Reportatges i testimonis*. Barcelona: Antoni López, 1930.

—. *Sangre en Atarazanas*. 8ª ed. Barcelona: Ediciones de la Flecha, [1926?].

MADUELL, A. *Televisió catalana abans de TV3*. Teià: [s.n.], 1997. (Maduixer; 4).

MAINAR, R. *El arte del periodista*. Barcelona; José Gallach, 1906.

MANENT, A. *La literatura catalana a l'exili*. 2ª ed. Barcelona: Curial, 1989. (Biblioteca de la Cultura Catalana; 24).

MARÍN, E. *La premsa diària de Barcelona durant la Segona República (1931-1936). Aproximació històrica i anàlisi formal*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Ciències de la Informació, 1991. [Tesi doctoral].

MARÍN, C. *La noticia audiovisual a través de la historia de la televisión*. Palma de Mallorca: Calima, 2003.

MARTÍNEZ, J.; RODRÍGUEZ, N. *La televisión: historia y desarrollo. Los pioneros de la televisión*. Barcelona: Mitre, 1992.

MATTELART, A.; MATTELART, M. *Historia de las teorías de la comunicación*. Barcelona: Paidós, 1997. (Paidós Comunicación; 91).

MAY, R. *Cine y televisión*. Madrid: Rialp, 1959. (Libros de cine; 11).

MINGUET, J.M. *Cinema, modernitat i avantguarda (1920-1936)*. València; Barcelona; Edicions 3 i 4, 2000. (Comunicació; 5).

MIQUEL, J.M. *La Premsa catalana del vuit-cents*. Barcelona: Barcino, 1937. (Antologia. Col·lecció d'Escriptors Catalans Moderns; 9-12). 2 v.

MIR, J. *Memòria de Pompeu Fabra. 50 testimonis contemporanis*. Barcelona: Proa, 1998. (Proa memòria; 2).

MOLAS, I. *El sistema de partits polítics a Catalunya (1931-1936)*. Barcelona: Edicions 62, 1972. (Llibres a l'abast; 103).

—. *Lliga Catalana. Un estudi d'Estasiologia*. Vol. 2. Barcelona: Edicions 62, 1972. (Col·lecció estudis i documents; 19).

MORATÓ GRAU, J. *Com és fet un diari*. Barcelona: Ricard Duran i Alsina, imp., 1918. (Minerva; 30).

MUNSÓ, J. *La otra cara de la televisión (45 años de historia y política audiovisual)*. Barcelona: Flor del Viento Ediciones, 2001. (Colección del Viento Terral).

MURRAY, B.A.; WICKHAM, C.J. *Framing the past: the historiography of German cinema and televisión*. Carbondale [USA]: Southern Illinois University Press, 1992.

NADAL, J. "L'activitat econòmica de la Catalunya contemporània (1900-1936)". A: SOBREQUÉS, J. [dir.]. *Història de Catalunya*. Vol. 10. Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca, 1982, pàg. 573-593.

ORS, E. D'. *Glosari*. 4^a ed. Barcelona: Edicions 62: la Caixa, 1992. (Les millors obres de la literatura catalana; 74).

—. *La Ben Plantada. Gualba la de mil veus*. Barcelona: Edicions 62: la Caixa, 1980. (Les millors obres de la literatura catalana; 34).

PALACIO, M. *Historia de la televisión en España*. Barcelona: Gedisa, 2001. (Estudios de televisión).

PARÉS, M. [et al.]. *La televisió a la Catalunya autònoma*. Barcelona: Edicions 62, 1981. (Llibres a l'abast; 162).

PASSARELL, J. *Homes i coses de la Barcelona d'abans*. Vol. 1. Barcelona: Pòrtic, 1968. (Memòries; 5).

—. "*La Publicitat*", *diari català*. Barcelona: Pòrtic, 1971. (Llibre de butxaca; 26).

PHILIPS. *Primeras demostraciones de televisión en España. Memoria*. Madrid: Philips, 1948.

PITARCH, I.E. *Sociologia dels polítics de la Generalitat (1931-1939)*. Barcelona: Curial, 1977. (Biblioteca de Cultura Catalana; 29).

PLA, X. *Josep Pla, ficció i autobiogràfica i veritat literària*. Barcelona: Quaderns Crema, 1997. (Assaig; 19).

PLA, J. *El sistema de Francesc Pujols. Manual d'Hiparxiologia*. Barcelona: Llibreria Catalònia, [1931?].

—. *Francesc Cambó. Materials per una història d'aquests últims anys*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1928-1930. 3 v.

—. *L'adveniment de la República*. Barcelona: Destino, 1996. (El Trident; 50).

—. *Obra Completa*. Vol. 5: *El Nord*. Barcelona: Destino, 2004.

—. *Obra Completa*. Vol. 10: *Tres biografies*. 2^a ed. Barcelona: Destino, 1981.

—. *Obra Completa*. Vol. 11: *Homenots. Primera sèrie*. 2^a ed. Barcelona: Destino, 1980.

—. *Obra Completa*. Vol. 31: *Articles amb cua*. Barcelona: Destino, 1976.

—. *Obra Completa*. Vol. 32: *Prosperitat i rauxa de Catalunya*. Barcelona: Destino, 1977.

—. *Obra Completa*. Vol. 33: *El passat imperfecte*. Barcelona: Destino, 1977.

—. *Obra Completa*. Vol. 35: *Notes del capvesprol*. 3^a ed. Barcelona: Destino, 1993.

—. *Obra Completa*. Vol. 40: *Polèmica. Cròniques parlamentàries (1929-1932)*. Barcelona: Destino, 1982.

—. *Obra Completa*. Vol. 41: *Cròniques parlamentàries (1933-1934)*. Barcelona: Destino, 1982.

—. *Obra Completa*. Vol. 42: *Cròniques parlamentàries (1934-1936)*. Barcelona: Destino, 1983.

—. *Obra Completa*. Vol. 43: *Caps-i-puntes*. Barcelona: Destino, 1983.

—. *Obra Completa*. Vol. 45: *Imatge Josep Pla*. Barcelona: Destino, 1984.

—. *Weekend (d'estiu) a Nova York*. Barcelona: Destino, 1999. (l'Àncora; 127).

PLANES, J.M. *Els gàngsters de Barcelona*. Barcelona: Proa, 2002. (Perfils; 31).

—. *Nits de Barcelona*. Barcelona: Proa, 2001. (Perfils; 25).

POLO, I. *La fascinació del periodisme. Cròniques (1930-1936)*. Barcelona: Quaderns Crema, 2003. (D'un dia a l'altre; 14).

PORTER MOIX, M. *Història del cinema a Catalunya (1895-1990)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1992.

PRAT DE LA RIBA, E. *La nacionalitat catalana. Compendi de la doctrina catalanista*. Barcelona: La Magrana, 1993. (Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català; 30).

PUIG, LI. M. DE. "El catalanisme polític durant la Restauració. II. De la Mancomunitat a la Segona República". A: SOBREQUÉS, J. [dir.]. *Història de Catalunya*. Vol. 10. Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca, 1981, pàg. 357-438.

PUIG I FERRATER, J. *Servitud. Memòries d'un periodista*. Barcelona: Proa, 2002. (Clàssics catalans; 3).

PUJADAS, X.; SANTACANA, C. *L'altra olimpíada. Barcelona'36. Esport, societat i política a Catalunya (1900-1936)*. Barcelona: Llibres de l'Índex, 1990. (Descoberta; 1).

—. *L'esport és notícia. Història de la premsa esportiva a Catalunya (1880-1992)*. Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1997. Vaixells de paper; 23).

PUJOLS, F. *Articles*. Barcelona: Quaderns Crema, 1983. (Sèrie gran; 7).

—. *Concepte general de la ciència catalana*. Barcelona: Antoni López, 1918.

—. *Hiparxiologi o ritual de la religió catalana*. Barcelona: Llibres de l'Índex, 2003. (Els clàssics de l'Índex; 2).

—. *Llibre que conté les poesies d'en Francesc Pujols*. Barcelona: Tobella&Costa, 1904.

RAGUER, H. *La Unió Democràtica de Catalunya i el seu temps. (1931-1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1976. (Biblioteca Abat Oliba; 7).

RATH, C-D. [dir.]. *Le Televisioni in Europa*. Torino: Edizioni della Fondazione Giovanni Agnelli, 1990. 2 v.

"Reglament del Servei Nacional de Radiodifusió". *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya* 23 de desembre de 1935), núm. 357, pàg. 2546-2551.

"Reglamento del Servicio Nacional de Radiodifusión". *Gaceta de Madrid* (12 de diciembre de 1935), núm. 344, pàg. 2189-2194.

"Reorganización del servicio de radiodifusión". *Diario de Sesiones de las Cortes* (31 de mayo de 1934), núm. 91, pàg. 3320-3325.

“Reorganización del servicio de radiodifusión”. *Diario de Sesiones de las Cortes* (5 de junio de 1934), núm. 93, pàg. 3420-3433.

RIFÀ, E. *Articles*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Presidència. Direcció General de Radiodifusió i Televisió, 1999.

RIU, A. *El cine sonoro y la radiovisión*. Barcelona: Editorial Radio, 1935.

—. *Manual del radio experimentador y los grandes inventos*. 3ª ed. Barcelona: Llibreria Sintès, 1932.

—. *Ràdio Ciència*. 2ª ed. Barcelona: Llibreria Sintès, 1933.

ROBERT, R. *Barcelona avui en dia*. Barcelona: Empúries, 2004. (Narrativa; 225).

ROCA, F. *Política econòmica i territori a Catalunya. 1901-1939*. Barcelona: Ketres, 1979.

RODERGAS, J. *Els Pseudònims usats a Catalunya: recull de 3800*. Barcelona: Millà, 1951.

ROIG, T. *Del meu viatge per la vida. Memòries 1931-1939*. Barcelona: Pòrtic, 1978. (Memòries; 24).

ROMAGUERA, J. *Contribucions científiques i invents tecnològics d'intel·lectuals i tècnics espanyols, del precinema al cinema en relleu i la televisió (1846-1954)*. Barcelona: [s.n.], [2001?]. [Primer accèssit a la XIII edició dels Premis a la Investigació sobre la Comunicació de Masses del Consell de l'Audiovisual de Catalunya].

—. *Quan el cinema començà a parlar en català (1927-1934)*. Barcelona: Institut del Cinema Català, 1992. (ORPHEA; 3).

—. *Tísner l'escenògraf. Teatre, cinema, televisió, publicitat*. Barcelona: Pòrtic, 1995. (Vides i memòries; 15).

ROSSELL, M. “La política cultural de la Generalitat (1931-1936)”. A: SOBREQUÉS, J. [dir.]. *Història de Catalunya*. Vol. 11. Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca, 1982, pàg. 435-498.

ROVIRA I VIRGILI, A. *49 articles*. Barcelona: Pòrtic, 1970. (Llibre de butxaca; 9).

—. *Quinze articles. Viatge a la URSS*. Barcelona: Edicions 62: Orbs, 1985. (Història de la literatura catalana; 81).

RUIZ DEL OLMO, F.J. *Orígenes de la televisión en España*. Málaga: Universidad de Málaga, 1997.

—. *Prehistoria de la televisión en España*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid. Facultad de Ciencias de la Información. Departamento de Comunicación Audiovisual y Publicidad, 1995. [Tesi doctoral].

SABATÉ, M. *Història de la "Lliga"*. Barcelona: Bruguera, 1969. (Quaderns de Cultura; 52).

SABATÉ, J. *L'ús de la llengua catalana a la publicitat: procés històric i situació actual a Catalunya*. Barcelona: Universitat Ramon Llull. Facultat de Ciències de la Comunicació Blanquerna, 1999. [Tesi doctoral].

SAGARRA, J.M. DE. *L'ànima de les coses. Articles a La Publicitat (1922-1929)*. Barcelona: Quaderns Crema, 2001. (D'un dia a l'altre; 8).

—. *L'aperitiu*. Vol. 1. 3ª ed. Barcelona: Selecta, 1981. (Biblioteca Selecta; 498).

—. *L'aperitiu*. Vol. 2. 3ª ed. Barcelona: Selecta, 1981. (Biblioteca Selecta; 499).

—. *Memòries*. Vol. 2. 3ª ed. Barcelona: Edicions 62, 1992. (Les millors obres de la literatura catalana; 59).

SALES, J. *Cartes de la guerra*. Barcelona: Club editor, 1986. (Club de butxaca; 37).

—. *Incerta glòria*. 10ª ed. Barcelona: Club editor, 1999. (El club dels novel·listes; 54-56).

SALLÉS, A. *Quan Catalunya era d'esquerra*. Barcelona: Edicions 62, 1986. (Llibres a l'abast; 218).

SANTACANA, C. *La Mancomunitat de Catalunya i la política esportiva*. Esplugues de Llobregat: Consell Català de l'Esport, 2004. (Textos de cultura i esport; 1).

SAPERAS, E. *Introducció a les teories de la comunicació*. Barcelona: Pòrtic, 1992. (Pòrtic Mèdia; 5).

SEGURA, I.; SELVA, M. *Revistes de dones 1846-1935*. Barcelona: Edhasa, 1984.

SELLÉS, M.; VENTURA, M. "L'Esquerra Republicana de Catalunya i el seu pensament polític sobre la dona, eleccions de 1931 i 1933". A: JORNADES DE JOVES HISTORIADORS CATALANS. *La història i els joves historiadors catalans: ponències i comunicacions de les Primeres Jornades de Joves Historiadors Catalans, celebrades al Centre Cívic de les Cotxeres de Sants els*

dies 4,5 i 6 d'octubre de 1984. Barcelona: La Magrana: Ajuntament de Barcelona. Institut Municipal d'Història, 1986, pàg. 395-401.

SENTÍS, C. *L'Instant abans del 36*. Barcelona: La Campana, 2004. (Col·lecció Sentís; 1).

SEOANE, M.C.; SAIZ, M.D. *Historia del periodismo en España*. Vol. 3: *El siglo XX: 1898-1936*. Madrid: Alianza, 1996. (Alianza Universidad. Textos).

SINDREU, C. *Radiacions i poemes*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1928.

SMITH, A. [ed.]. *Televisión: and international history*. Oxford: Oxford University, 1995.

SOLÀ, LI. *Història dels diaris en català. Barcelona 1879-1976*. Barcelona: EDHASA, 1978.

—. *Papitu (1908-1937)*. 2ª ed. Barcelona: Bruguera, 1969. (Quaderns de Cultura; 49).

SOLA POOL, I. DE. "Discursos y sonidos de largo alcance". A: WILLIAMS, R. [ed.]. *Historia de la comunicación*. Vol. 2: *De la imprenta a nuestros días*. Barcelona: Bosch, 1992. (Bosch Comunicación), pàg. 81-116.

SOLDEVILA, C. *Del llum de gas al llum elèctric. Memòries d'infància i joventut*. Barcelona: Empúries, 2002. (Empúries Narrativa; 185).

—. *Fulls de dietari. Tria*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1928.

TASIS, R. *Història d'una penya literària*. Barcelona: Rafael Tasis, 1965.

TASIS, R.; TORRENT, J. *Història de la premsa catalana*. Vol. 1. Barcelona: Bruguera, 1966.

TRABAL, F. *L'any que ve*. Barcelona: Quaderns Crema, 1983. (Mínima de Butxaca; 14).

—. *Temperatura*. Barcelona: Quaderns Crema, 1986. (Biblioteca mínima; 13).

TRESSERRAS, J.M. *D'ací i d'allà (1918-1936): aparador de la modernitat i de la massificació*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Ciències de la Informació, 1989. [Tesi doctoral].

—. *D'Ací i D'Allà: aparador de la modernitat (1918-1936)*. Barcelona: Llibres de l'Índex, 1993.

UCELAY DA CAL, E. *La Catalunya populista. Imatge, cultura i política en l'etapa republicana (1931-1939)*. Barcelona: La Magrana, 1982. (Els orígens; 8), pàg. 132.

VALLVERDÚ, F. *Ensayos sobre bilingüismo*. Barcelona: Ariel, 1972. (Ariel quincenal; 74).

VÁZQUEZ MONTALBÁN, M. *El libro gris de televisión española*. Madrid: Ediciones 99, 1973. (Informes 99).

VERNE, J. *La jornada de un periodista americano en el año 2889*. Madrid: Altea, 1984. (Altea Junio. Aventuras Clásicos; 43).

VICENS VIVES, J. *Notícia de Catalunya*. 2^a ed. Barcelona: Edicions 62, 1999. (Les millors obres de la literatura catalana; 111).

WALKER, J.R. [dir.]. *The broadcast television industry*. Boston: Allyn and Bacon, 1998.

WYVER, J. *La imagen en movimiento: aproximación a una historia de los medios audiovisuales*. València: Filmoteca Generalitat Valenciana, 1992. (Documentos; 2).

XAMMAR, E. *Cartes a Josep Pla*. Barcelona: Quaderns Crema, 2000. (D'un dia a l'altre; 5).

—. *L'ou de la serp*. Barcelona: Quaderns Crema, 1998. (D'un dia a l'altre; 2).

—. *Periodisme*. Barcelona: Quaderns Crema, 1989. (Sèrie gran; 12).

—. *Seixanta anys d'anar pel món*. Barcelona: Quaderns Crema, 1991. (Sèrie gran; 13).

6.2 Articles genèrics

“Ahir s'inauguraren les emissions radiofòniques de *La Publicitat*. *La Publicitat* [Barcelona] (12 de febrer de 1935), pàg. 1, 3.

ALBAFULL SARDÀ, J.M. “La ràdio, mitjà de catalanització”. *La Nau* [Barcelona] (25 de març de 1931), pàg. 3.

ALBERCH, S. “La incorporació dels intel·lectuals a la ràdio”. *La Publicitat* [Barcelona] (9 de juny de 1935), pàg. 11.

ALIBERC, R. “Les tristeses de sota Montjuïc”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (13 de novembre de 1935), pàg. 13.

“Als lectors”. *El Matí* [Barcelona] (24 de maig de 1929), pàg. 1.

AMETLLA, C. “La premsa liberal catalana”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 d'octubre de 1935), pàg. 4.

“Aniversari”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 d'octubre de 1935), pàg. 1.

ARQUIMBAU, R.M. “A propòsit de l'estiu”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (8 de juny de 1931), pàg. 7.

ARTÍS, A.A. (Sempronio). “Ateneus al carrer”. *Mirador* [Barcelona] (14 de maig de 1931), pàg. 2.

—. “Josep Escuder, estel fugaç del periodisme barceloní”. *Annals del periodisme català*. (Setembre de 1987), núm. 13, pàg. 9-12.

AYMAMÍ, LI. “Els “sin trabajo””. *La Publicitat* [Barcelona] (10 de juliol de 1932), pàg. 1.

BALAGUER, J. “16.000 pisos per llogar”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (28 de març de 1932), pàg. 2.

“Barcelona fa obres! Visca Barcelona!”. *Mirador* [Barcelona] (9 de maig de 1929), pàg. 1.

BARTRINA, J.E. “Els nazis a Barcelona”. *La Publicitat* [Barcelona] (17 d'agost de 1933), pàg. 1-2.

—. “Maniobres al servei del feixisme”. *La Publicitat* [Barcelona] (18 d'octubre de 1933), pàg. 1.

BELLMUNT, D. DE. “Barcelona contra el terrorisme”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (22 de febrer de 1932), pàg. 11.

—. “Catalans en terra estranya”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (8 de juliol de 1933), pàg. 3.

—. “El poble comenta...”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (13 de juny de 1932), pàg. 3.

—. “Evocació de “L'Opinió” setmanari”. *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 59.

—. “La cultura a l’abast del poble”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (14 de maig de 1934), pàg. 2.

—. “La Universitat dels Infants”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (7 de maig de 1934), pàg. 3.

—. “Les ciutadanes opinen...”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (14 d’agost de 1933), pàg. 3.

—. “Moments històrics”. *La Publicitat* [Barcelona] (15 d’abril de 1931), pàg. 1.

—. “Pobre periodista!!!”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (2 de juny de 1930), pàg. 13.

—. “Set opinions femenines: set partits polítics. Les dones de Catalunya votaran per...”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (30 d’octubre de 1933), pàg. 14.

—. “Una estona amb Josep Mª Guilera”. *Mirador* [Barcelona] (28 de març de 1929), pàg. 2.

BENAVIDES, J.D. “Evocant Layret. Una entrevista amb Companys”. *La Rambla de Catalunya* [Barcelona] (2 de desembre de 1935), pàg. 4.

BERNADES, V. “Els periòdics d’esports en català”. *Mirador* [Barcelona] (10 d’octubre de 1929), pàg. 3.

BERNADÓ, A. “L’OPINIÓ”, tribuna oberta”. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1932), pàg. 6.

—. “La primera setmana de “L’Opinió””. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 52.

BERRIO, J. “Algunes aportacions al coneixement de l’escola de Chicago”. *Anàlisi*. (Juny de 1994), núm. 16, pàg. 151-161.

BERTRANA, A. “La prostitució lliure”. *La Humanitat* [Barcelona] (18 de juliol de 1934), pàg. 5.

“Bon dia”. *Mirador* [Barcelona] (31 de gener de 1929), pàg. 1.

BOSCH, X. “Els “Full de dietari” de Carles Soldevila”. *Periodística* (1993), núm. 6, pàg. 111-123.

BOSCH GIMPERA, P. “Política de cultura”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 d’octubre de 1935), pàg. 6.

BRUNET, M. "El xampany de les festes". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (14 de desembre de 1935), pàg. 1.

—. "En la mort del President". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (27 de desembre de 1933), pàg. 1.

—. "L'assassinat de l'home de la boina". *Mirador* [Barcelona] (22 d'octubre de 1931), pàg. 3.

—. "L'oasi". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (4 de març de 1936), pàg. 11.

—. "La defensa de la República". *La Publicitat* [Barcelona] (16 d'abril de 1931), pàg. 1.

BULART, A. "L'eficiència de Prat de la Riba". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (1 d'agost de 1932), pàg. 9.

CABOT, J. "El cinema, art o indústria?". *L'Instant* [Barcelona] (24 de gener de 1935), pàg. 4.

—. "L'automòbil de 1932". *La Publicitat* [Barcelona] (10 de febrer de 1931), pàg. 8.

CADENA, J.M. "Les Associacions de Periodistes a Barcelona". *Annals del periodisme català*. (Abril-juny de 1984), núm. 0, pàg. 6-18.

CALVET, A. (Gaziel). "Punts de seny. La futura actuació política de Catalunya". *Mirador* [Barcelona] (1 de maig de 1930), pàg. 3.

—. "Punts de seny. La futura actuació política de Catalunya". *Mirador* [Barcelona] (8 de maig de 1930), pàg. 3.

—. "Punts de seny. La futura actuació política de Catalunya". *Mirador* [Barcelona] (15 de maig de 1930), pàg. 3.

—. "Punts de seny. La futura actuació política de Catalunya". *Mirador* [Barcelona] (22 de maig de 1930), pàg. 3.

CALVET, E. "Demà serà un gran dia per a la radiodifusió de Catalunya". *La Publicitat* [Barcelona] (2 d'abril de 1933), pàg. 6.

—. "Jocs de paraules". *La Publicitat* [Barcelona] (10 de maig de 1931), pàg. 10.

—. "Pot haver-hi comunicació interplanetària?". *L'Instant* [Barcelona] (21 de març de 1935), pàg. 8.

—. "Una conferència sobre el tema: "La Radiodifusió a casa nostra"". *La Publicitat* [Barcelona] (12 de febrer de 1933), pàg. 11.

CAMBÓ, F. "Prat de la Riba, optimista". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (1 d'agost de 1932), pàg. 9.

CAMPRUBÍ, X. "Josep Escuder, un català infatigable". *Avui* [Barcelona] (26 de juny de 2003), pàg. 4-5. [Suplement de Cultura].

CAPELLADES, P. "Per l'hegemonia de la Ràdio a Catalunya. La lluita entre Madrid i Barcelona". *La Publicitat* [Barcelona] (9 d'octubre de 1932), pàg. 5.

CAPDEVILA, C. "La creació i vida de LA PUBLICITAT". *La Publicitat* [Barcelona] (1 d'octubre de 1935), pàg. 3.

—. "La superació del catalanisme". *La Publicitat* [Barcelona] (29 de maig de 1931), pàg. 1.

CAPDEVILA, J.M. "Com fou fundat "El matí". *Serra d'Or*. (15 d'octubre de 1969), núm. 121, pàg. 27-30.

—. "El periodisme de demà". *El Matí* [Barcelona] (10 de novembre de 1931), pàg. 9.

—. "La ràdio ens ha servit". *El Matí* [Barcelona] (30 de juny de 1931), pàg. 6.

CARNER, J. "Del gran servei de l'Anti-Catalunya". *La Publicitat* [Barcelona] (8 de maig de 1931), pàg. 1.

—. "Macià". *La Publicitat* [Barcelona] (1 de setembre de 1931), pàg. 1.

CARNER-RIBALTA, J. "La proposició". *La Publicitat* [Barcelona] (9 de gener de 1932), pàg. 4.

CARRASCO I FORMIGUERA, M. "La nostra posició en el moment present". *La Publicitat* [Barcelona] (6 de maig de 1931), pàg. 1.

—. "Per l'emissora catalana". *El Matí* [Barcelona] (6 de maig de 1932), pàg. 11.

CARRERA, J. "El pla de carreteres de Catalunya". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (5 de desembre de 1935), pàg. 10.

CASANELLES, J. "La continuïtat de "L'OPINIÓ"". *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1932), pàg. 4.

CASASÚS, J.M. "L'influx de la Guerra Civil del 1936 en la desclosa del reportatge novel·lat a Catalunya". *Treballs de Comunicació*. (Juny de 1992), núm. 2, pàg. 35-39.

—. “La influència del primer cinema en la renovació periodística catalana d’entreguerres”. *Treballs de Comunicació*. (Octubre de 1996), núm. 7, pàg. 15-20.

“Catalans”. *La Humanitat* [Barcelona] (12 d’agost de 1934), pàg. 5.

“Cirurgia nacionalista”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 d’octubre de 1922), pàg. 1.

CIURANA REVULL, J. DE. “Volem la radiodifusió per Catalunya”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (17 de desembre de 1931), pàg. 8.

CLOSAS, A. “Josep Morató, un periodista en el record”. *Serra d’Or*. (Juliol de 1975), núm. 190, pàg. 37.

CLOTET, N. “La construcció de diversos models d’esdeveniments en els diaris populars de la Catalunya de mitjans dels anys 30”. *Periodística. Revista acadèmica*. (1990), núm. 2, pàg. 79-93.

CODOLA, J. “De l’Estatut”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (26 de juliol de 1932), pàg. 1.

“Com viatjaven els barcelonins a meitat del segle passat”. *La Humanitat* [Barcelona] (6 de desembre de 1931), pàg. 6.

COMAS ESQUERRA, M. “Prop de tres-cents anys de premsa a Catalunya”. *El Matí* [Barcelona] (7 de juny de 1936), pàg. 2-12.

COMES, P. “Cinc anys de treball dintre “L’OPINIÓ”. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 1.

—. “Els homes de “L’Opinió””. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1932), pàg. 5.

COMPANYS, LI. “Per la República”. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1931), pàg. 1.

CONTEL, J. “La Catalunya Renaixent”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (23 de maig de 1932), pàg. 2.

COSTA DEU, J. “Memòries d’un periodista”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (20 de març de 1936), pàg. 7.

—. “Memòries d’un periodista”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (27 de març de 1936), pàg. 7.

“Des de la presó...”. *Última Hora* [Barcelona] (13 d’octubre de 1935), pàg. 1.

“Dos anys”. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 1.

DURAN, X. "Pau Abad: pioner de la transmissió d'imatges per ràdio". *Avui* [Barcelona] (18 de desembre de 1998), pàg. 29-31.

"Editorial". *La Nau* [Barcelona] (1 d'octubre de 1929), pàg. 1.

"Editorial". *La Nau* [Barcelona] (7 de desembre de 1931), pàg. 1.

"Efectes de la darrera Exposició de Ràdio". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (26 de novembre de 1931), pàg. 7.

"El Govern Samper persisteix a voler privar la Generalitat dels drets sobre la radiodifusió". *La Publicitat* [Barcelona] (6 de juny de 1934), pàg. 1, 5, 6.

"El nostre diari". *La Nau* [Barcelona] (1 d'octubre de 1927), pàg. 1.

"El "Poble Català" i la política de l'antiga esquerra". *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 57.

"El problema de la premsa en català". *Mirador* [Barcelona] (9 de maig de 1929), pàg. 3.

"El sopar del cap d'any de "La Rambla de Catalunya". *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (23 de febrer de 1931), pàg. 12.

"El traspàs de serveis de radiodifusió". *La Humanitat* [Barcelona] (11 de setembre de 1934), pàg. 5.

"El turisme i la radiodifusió". *La Publicitat* [Barcelona] (2 de juny de 1935), pàg. 9.

"Els diputats de Lliga Catalana, senyor Solà Cañizares, demana que l'execució dels serveis de radiodifusió passin al Govern de la Generalitat". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (1 de juny de 1934), pàg. 14-15.

"Els pobles més petits de Catalunya". *Curiositats de Catalunya* [Barcelona] (agost de 1937), núm. 82, pàg. 242.

"Els receptors de ràdio a tot el món". *La Publicitat* [Barcelona] (18 d'agost de 1935), pàg. 9.

"Els serveis urbans en comú a Barcelona. Tramvies i Automnibus". *La Humanitat* [Barcelona] (21 de desembre de 1931), pàg. 4.

"Els sis anys de "Mirador"". *Mirador* [Barcelona] (7 de febrer de 1935), pàg. 1.

"Emissores de Catalunya. Ràdio-Barcelona". *La Humanitat* [Barcelona] (13 de juny de 1933), pàg. 4.

“En aquesta hora històrica”. *La Humanitat* [Barcelona] (9 d'octubre de 1934), pàg. 1.

“En començar”. *L'Instant* [Barcelona] (1 de gener de 1935), pàg. 1.

“Entorn de la 1ª Exposició Nacional de Ràdio”. *L'Opinió* [Barcelona] (28 d'octubre de 1931), pàg. 6-7.

ESCLASANS, A. “L'estil periodístic”. *L'Opinió* [Barcelona] (9 de setembre de 1931), pàg. 2.

ESCUDEU, J. “3.000.000.000 de dòlars despesos en vint-i-un mesos”. *La Ciutat* [Barcelona] (26 de desembre de 1934), pàg. 8.

—. “El que diu i pensa el poble nord-americà de Mr. Roosevelt”. *La Ciutat* [Barcelona] (23 de desembre de 1934), pàg. 12.

—. “Els rics es tornem més rics i els pobres més pobres...”. *La Ciutat* [Barcelona] (29 de desembre de 1934), pàg. 8.

—. “La magnitud d'un problema: l'atur forçós”. *La Ciutat* [Barcelona] (26 de desembre de 1934), pàg. 8.

ESPELT, P. DE. “Variacions sobre les girls”. *Mirador* [Barcelona] (21 de febrer de 1932), pàg. 5.

ESPINET, F. [et al.]. “Evolució dels estudis d'història de la premsa a Catalunya: 1939-1993”. *Anàlisi*. (1993), núm. 15, pàg. 129-148.

“Esport i ciutadania”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (3 de març de 1930), pàg. 6.

ESTELRICH, J. “Per la cultura de masses”. *El Matí* [Barcelona] (6 de maig de 1932), pàg. 11.

ESTEVE, E. “Josep Carner Ribalta. L'aposta pel cinema català durant la Segona República”. *Revista de Catalunya*. (1999), núm. 138, pàg. 93-101.

“Extracte de la Memòria presentada per l'Associació Nacional de Radiodifusió de Barcelona, al ciutadà En Francesc Macià, President de la Generalitat de Catalunya”. *La Nau* [Barcelona] (27 de juny de 1931), pàg. 4.

FABRA, P. “Converses filològiques”. *La Publicitat* [Barcelona] (25 de juliol de 1926), pàg. 1.

FERRAN, A. “La catalanització de LA PUBLICITAT”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 d'octubre de 1935), pàg. 3.

—. “¿Tindrem o no tindrem producció?”. *La Publicitat* [Barcelona] (9 de gener de 1932), pàg. 4.

FERRET, J. “Matisos i tendències de la premsa moderna”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (30 d'agost de 1932), pàg. 1.

FOIX, J.V. “Això és cosa d'homes”. *La Publicitat* [Barcelona] (17 de gener de 1932), pàg. 1.

—. “Amb i per la llengua”. *La Publicitat* [Barcelona] (4 de juliol de 1931), pàg. 1.

FRANCÈS, J.M. “La fotografia i els prínceps”. *La Humanitat* [Barcelona] (17 de desembre de 1931), pàg. 5.

—. “La senyora hipoteca tira pel mal cap”. *La Humanitat* [Barcelona] (28 de novembre de 1931), pàg. 1.

—. “La servitud idiomàtica”. *La Humanitat* [Barcelona] (26 d'agost de 1933), pàg. 8.

GARCÉS, T. “Cinema en català”. *La Publicitat* [Barcelona] (29 de maig de 1931), pàg. 1.

GASCH, S. “Existeix un públic de music-hall?”. *Mirador* [Barcelona] (10 de desembre de 1931), pàg. 5.

GATCPAC. “Una ciutat de repòs per a Barcelona”. *Mirador* [Barcelona] (5 de novembre de 1931), pàg. 7.

GIBERT, M.T. “La dona i el moment”. *La Humanitat* (16 de desembre de 1931), pàg. 5.

GONZÁLEZ, R. “Com nasqué el cinema a Barcelona”. *Última Hora* [Barcelona] (14 de març de 1936), pàg. 12.

—. “El món del cinema barceloní”. *Última Hora* [Barcelona] (21 de març de 1936), pàg. 12.

—. “Els metges barcelonins juguen al futbol...”. *Última Hora* [Barcelona] (13 d'abril de 1936), pàg. 12.

—. “La Shirley Temple espanyola anirà als Estats Units”. *Última Hora* [Barcelona] (20 d'abril de 1936), pàg. 11.

—. “Sis condemnats a mort?”. *Última Hora* [Barcelona] (6 de març de 1936), pàg. 1-2.

—. “Vint-i-sis anys de presó per a l’home que decapità la seva amant”. *Última Hora* [Barcelona] (31 de març de 1936), pàg. 2.

GONZÁLEZ, P. “Els intel·lectuals catalans i el cinema (1986-1923)”. *L’Avenç*. (Febrer de 1985), núm. 79, pàg. 40-68.

GRAU, F. “La funció orientadora de la premsa”. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 66.

GUILERA, J.M. “Els esquís a la Vall d’Aran”. *La Publicitat* [Barcelona] (14 de gener de 1932), pàg. 10.

GUILLAMET, J. “Ciència” i el periodisme científic”. *Annals del periodisme català*. (Juliol-desembre de 1989), núm. 15, pàg. 41-47.

“Han passat cinc anys”. *El Matí* [Barcelona] (27 de maig de 1934), pàg. 12.

“Intel·lectuals i polítics”. *La Publicitat* [Barcelona] (8 de gener de 1932), pàg. 1.

“Entreviu amb el President de Ràdio Associació de Catalunya, Jaume Rosquelles i Alessan”. *El Matí* [Barcelona] (29 de juny de 1933), pàg. 11.

“Ja heu vist l’Exposició?”. *Mirador* [Barcelona] (23 de maig de 1929), pàg. 1.

JONES, D.E. “Comunicación y cultura en la II República: Nuevas aportaciones bibliográficas”. *Anàlisi*. (desembre de 1990), núm. 13, pàg. 103-116.

—. “Perspectiva econòmica de la premsa diària catalana durant la II República”. *Gazeta*. (1994), núm. 4, pàg. 231-248.

JORDÀ, LI. “Com es redacten els diaris moderns. El lector desconegut visita la nostra Redacció”. *El Matí* [Barcelona] (2 de juny de 1935), pàg. 15.

—. “Premsa catalana”. *El Matí* [Barcelona] (14 de febrer de 1932), pàg. 12.

—. “Una realitat viva a Catalunya: la premsa comarcal”. *El Matí* [Barcelona] (7 de juny de 1936), pàg. 12.

JORDANA, C.A. “Per què no voleu?”. *Mirador* [Barcelona] (25 d’abril de 1929), pàg. 2.

“Josep Mª Albafull Sardà”. *Catalunya Ràdio*. (31 de març de 1933), núm. 48, pàg. 2.

“L’aviació civil a Catalunya”. *La Humanitat* [Barcelona] (21 de desembre de 1931), pàg. 6.

“L’Esquerra Republicana”. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1931), pàg. 1.

“L’evolució dels serveis de transports”. *La Humanitat* [Barcelona] (21 de desembre de 1931), pàg. 5.

“L’honorable Lluís Companys i Jover”. *La Humanitat* [Barcelona] (9 d’octubre de 1934), pàg. 1.

“L’hora radiada”. *Mirador* [Barcelona] (14 d’abril de 1932), pàg. 8.

“L’organització del Cinema a Catalunya. El Comitè de Cinema de la Generalitat”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (25 de juny de 1934), pàg. 5.

“La Barcelona futura”. *Mirador* [Barcelona] (24 d’octubre de 1929), pàg. 1.

“La centralització de la Ràdio, gràcies a Déu, és un fet”. *El Be negre*. (6 de juny de 1934), pàg. 1.

“La discussió de l’Estatut”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (18 de juny de 1932), pàg. 1.

“La guerra al catalanisme”. *La Publicitat* [Barcelona] (3 de juny de 1934), pàg. 1.

“La Humanitat”. *La Humanitat* [Barcelona] (9 de novembre de 1931), pàg. 1.

“La lluita decisiva”. *L’Opinió* [Barcelona] (5 d’octubre de 1934), pàg. 1.

“La memòria que L’Associació Nacional de Radiodifusió ha presentat a la Generalitat de Catalunya”. *La Publicitat* [Barcelona] (28 de juny de 1931), pàg. 13.

“La moda femenina”. *L’Instant* [Barcelona] (19 d’octubre de 1935), pàg. 9.

“La nostra aspiració”. *Última Hora* [Barcelona] (13 d’octubre de 1935), pàg. 1.

“La premsa catalana i la discussió de l’Estatut”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (18 de juny de 1932), pàg. 1.

“La ràdio, element insuperable per a la difusió de la publicitat”. *L’Opinió* [Barcelona] (3 de juliol de 1932), pàg. 3.

“La radiodifusió provoca un viu debat a les Corts”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (1 de juny de 1934), pàg. 8.

“La Rambla de Catalunya”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (6 de gener de 1936), pàg. 1.

“La República està en perill”. *La Humanitat* [Barcelona] (4 d’octubre de 1934), pàg. 1.

“La segona Exposició de Ràdio”. *L’Opinió* [Barcelona] (30 d’octubre de 1932), pàg. 13.

“La supressió del pedal d’embragatge serà un fet?”. *La Humanitat* [Barcelona] (24 de novembre de 1931), pàg. 4.

“La Veu de Catalunya”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (2 de gener de 1899), pàg. 1.

“Les quatre etapes de “L’OPINIÓ””. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1932), pàg. 1.

LLADÓ, J.M. “El Harlem Barceloní”. *Última Hora* [Barcelona] (7 de gener de 1936), pàg. 8.

—. “El meu 14 d’abril”. *L’Avenç*. (Juny de 1979), núm. 17, pàg. 7.

—. “Els temps dels diaris polítics, òrgans oficinosos dels partits”. *Capçalera*. (Març de 1994), núm. 50, pàg. 17-20.

—. “La importància del periodisme”. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 83.

—. “La lluita de diumenge”. *La Publicitat* [Barcelona] (14 d’abril de 1931), pàg. 1,5.

—. “Proclamació de la República”. *La Publicitat* [Barcelona] (15 d’abril de 1931), pàg. 1.

LLATES, R. “Estil periodístic”. *Mirador* [Barcelona] (3 de desembre de 1931), pàg. 1.

—. “L’anul·lació de comandes i altres fantasies”. *La Publicitat* [Barcelona] (10 de maig de 1931), pàg. 3.

—. “Les dues figures de la República Catalana”. *Mirador* [Barcelona] (16 d’abril de 1931), pàg. 3.

LLUHÍ, J. “L’esperit de “L’OPINIÓ””. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1932), pàg. 4.

MACIÀ, F. “Unes paraules de Francesc Macià”. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1931), pàg. 1.

MADRID, F. "Ambient favorable i ambient desfavorable". *L'insurgent* [Barcelona] (6 de maig de 1932), pàg. 1.

—. "Conversa amb el Sr. Francesc Pujols". *Mirador* [Barcelona] (27 de febrer de 1929), pàg. 2.

—. "Hospitalet, capital murciana de l'anarquisme barceloní". *La Rambla. Esport i ciutadania* [Barcelona] (18 de desembre de 1933), pàg. 2, 5-6.

—. "Intent d'un assaig polític". *L'Opinió* [Barcelona] (1 de juny de 1933), pàg. 11.

—. "Un sopa de luxe als Ambassadeurs". *Mirador* [Barcelona] (30 de maig de 1929), pàg. 2.

MARLET, J. *La nostra pedanteria*. *Mirador* [Barcelona] (21 de març de 1929), pàg. 3.

MARTÍNEZ-SAGI, A.M. "Víctor Català". *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (18 de maig de 1931), pàg. 12.

MASSIP, J.M. "La Publi" vista per dintre". *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (2 de juny de 1930), pàg. 14.

—. "La Veu de Catalunya", degana". *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (16 de juny de 1930), pàg. 12.

—. "Rovira i Virgili "La Nau"". *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (9 de juny de 1930), pàg. 14.

MIQUEL, J.M. "La Ràdio al servei de Catalunya". *L'instant* [Barcelona] (13 de juliol de 1936), pàg. 8.

"Mirador indiscret". *Mirador* [Barcelona] (31 de gener de 1929), pàg. 1.

"Mirador vist per dins". *Mirador* [Barcelona] (30 de gener de 1930), pàg. 2.

MORALES, M.L. "El cinema i nosaltres". *El Matí* [Barcelona] (7 de gener de 1932), pàg. 5.

NADAL, J.M. DE. "Cromos de la vida vuitcentista". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (10 de desembre de 1935), pàg. 10.

NAVARRO COSTABELLA, J. "La perfecta compatibilitat de la premsa i la ràdio". *La Publicitat* [Barcelona] (28 d'abril de 1935), pàg. 8.

"Necessitat de construir". *La Humanitat* [Barcelona] (16 de gener de 1935), pàg. 1.

- OLIVER, J. "L'emoció de l'estatut". *Mirador* [Barcelona] (19 de maig de 1932), pàg. 2.
- PAGÈS, P. (Víctor Alba). "El poble és el que ara parlarà. Astúries, 1935". *La Rambla de Catalunya* [Barcelona] (6 de gener de 1936), pàg. 3.
- "Pàgina femenina de LA VEU". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (1 de novembre de 1935), pàg. 4.
- PALAU, E. "Lawrence A. Fernsworth, periodista nord-americà, diu...". *La Nau* [Barcelona] (21 de gener de 1932), pàg. 5.
- "Panorama". *L'Opinió* [Barcelona] (10 d'octubre de 1934), pàg. 1.
- "Pau Llorens Gispert". *Catalunya Ràdio*. (30 de novembre de 1931), núm. 24, pàg. 27.
- PEI, R. "Un signe de maduresa política". *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1932), pàg. 5.
- "Pel foment del ciclisme a casa nostra". *La Publicitat* [Barcelona] (21 de febrer de 1932), pàg. 12.
- PELLICENA, J. "El bienio estéril". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (4 de març de 1936), pàg. 11.
- . "Els respecte a la llei". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (18 de juliol de 1936), pàg. 1.
- . "L'abolició de la distància". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (13 d'agost de 1932), pàg. 1.
- PÉREZ-PUJOL, R. "Història de la ràdio a Catalunya. I. Una emissora a l'Hotel Colón". *Mirador* [Barcelona] (1 de novembre de 1934), pàg. 8.
- PÉREZ VILAR, R. "L'emissora cultural". *La Publicitat* [Barcelona] (21 de juny de 1931), pàg. 10.
- . "La Premsa i la Ràdio Associació". *Mirador* [Barcelona] (28 de juliol de 1932), pàg. 8.
- PÉREZ DE ROZAS, C. "El disseny i la premsa". *Anàlisi*. (Desembre de 1990), núm. 13, pàg. 121-124.
- PEYPOCH, R. "L'exemple de LA PUBLICITAT". *La Publicitat* [Barcelona] (1 d'octubre de 1935), pàg. 6.

PLANES, J.M. “Confidències d’un repòrter”. *Mirador* [Barcelona] (20 de juny de 1929), pàg. 3.

—. “Dietari d’un ciutadà”. *Mirador* [Barcelona] (16 d’abril de 1931), pàg. 2.

—. “Josep Samitier”. *Mirador* [Barcelona] (19 de gener de 1933), pàg. 4.

—. “La Volta a Catalunya. Impressió d’una primera etapa”. *La Publicitat* [Barcelona] (2 de juny de 1935), pàg. 1.

—. “Nit de revetlla a l’Exposició”. *Mirador* [Barcelona] (27 de juny de 1929), pàg. 2.

—. “Variacions sobre la “Rentrée””. *La Publicitat* [Barcelona] (26 de setembre de 1929), pàg. 3.

—. “Villa Rosa”. *Mirador* [Barcelona] (28 de març de 1929), pàg. 2.

POLO, I. “Al degà dels periodistes de Barcelona també li toca ésser entrevistat”. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 58.

—. “Com veuen algunes dones catalanes l’any 1932, el primer que estrena al República i que inicia una era nova per al nostre feminisme”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (28 de desembre de 1931), pàg. 9.

—. “La fi del 1934, a bord de l’Uruguay”. *Última Hora* [Barcelona] (31 de desembre de 1935), pàg. 8.

PORCEL, B. “Ramon d’Abadal, de la història a la política”. *Serra d’Or*. (Juliol de 1967), núm. 7, pàg. 34-42.

“Pòrtic”. *Ciència*. (Febrer de 1926), núm. 1, pàg. 1.

“Presentació”. *Catalunya Ràdio*. (25 d’octubre de 1931), núm. 1, pàg. 3.

PUIG, M. “L’opció social d’El Matí (1929-1936)”. *Periodística*. (2001), núm. 10, pàg. 51-57.

PUIG I FERRATER, J. “Barcelona i els estrangers”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (16 de juny de 1930), pàg. 12.

“Què és LA VEU DE CATALUNYA”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (25 de juny de 1933), pàg. 24.

“Ràdio Associació de Catalunya” i “L’Instant””. *L’Instant* [Barcelona] (1 de gener de 1936), pàg. 1.

“Resultats i experiències d’un any de vida”. *Mirador* [Barcelona] (30 de gener de 1930), pàg. 1.

RIFÀ, E. “El confusionisme entorn de la radiodifusió catalana”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (15 d’abril de 1932), pàg. 3.

RIFÀ, J. “Eduard Rifà”. *Serra d’Or*. (Març de 1968), núm. 102, pàg. 7.

RIFÀ, S. “Una cinemateca de folklore català”. *El Matí* [Barcelona] (26 de gener de 1934), pàg. 8.

RODOREDA, M. “La muller i la filla de Francesc Macià en la intimitat”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (23 de gener de 1933), pàg. 6.

—. “Vampireses d’ahir i d’avui”. *Mirador* [Barcelona] (1 de desembre de 1932), pàg. 4.

ROIG, M. “El senyor Eugeni Xammar: un llop sentimental i escèptic”. *Serra d’Or*. (Febrer de 1972), núm. 149, pàg. 11-15.

ROIG, T. “La ràdio i el llibre, bons aliats”. *L’Instant* [Barcelona] (10 d’abril de 1935), pàg. 8.

ROIG GUIVERNAU, J. “Com ha vist Barcelona un cronista francès”. *La Humanitat* [Barcelona] (30 de desembre de 1931), pàg. 8.

—. “La ciutat-bloc”. *La Humanitat* [Barcelona] (28 de desembre de 1931), pàg. 8.

ROMEVA, P. “El diari”. *El Matí* [Barcelona] (7 de juny de 1936), pàg. 9-10.

—. “Fotogènia”. *El Matí* [Barcelona] (15 d’abril de 1932), pàg. 6.

—. “La ràdio i la cultura”. *El Matí* [Barcelona] (6 de maig de 1932), pàg. 11-12.

ROURE-TORENT, J. “Barracòpolis”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (27 de juliol de 1931), pàg. 2.

ROVIRA I VIRGILI, A. “Allò que no pot suprimir-se”. *La Humanitat* [Barcelona] (10 d’octubre de 1934), pàg. 1.

—. “L’afirmació davant la mort”. *La Humanitat* [Barcelona] (5 de gener de 1934), pàg. 1.

—. “L’estatut d’autonomia”. *La Publicitat* [Barcelona] (23 de maig de 1931), pàg. 1.

—. “Virtuts del poble”. *La Humanitat* [Barcelona] (27 de març de 1934), pàg. 1.

SABATÉ, M. "La premsa estrangera a Barcelona". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (21 de juny de 1934), pàg. 18.

SACS, J. "L'espectacle". *Mirador* [Barcelona] (28 de novembre de 1929), pàg. 3.

—. "La velocitat és mitja vida". *Mirador* [Barcelona] (2 de maig de 1929), pàg. 3.

SAGARRA, J.M. DE. "El dret de les dones". *Mirador* [Barcelona] (28 de juny de 1934), pàg. 2.

—. "Del celler de Francesc Pujols". *Mirador* [Barcelona] (13 de febrer de 1930), pàg. 3.

—. "Grandesa i decadència del cabaret". *Mirador* [Barcelona] (2 de maig de 1929), pàg. 3.

—. "Llibres". *Mirador* [Barcelona] (23 de juliol de 1931), pàg. 2.

SAGRÉ, J. "El final feliç de les pel·lícules". *La Humanitat* [Barcelona] (15 d'agost de 1932), pàg. 5.

—. "La premsa i el cinema". *La Humanitat* [Barcelona] (8 de setembre de 1932), pàg. 2.

—. "Un film amb diàlegs catalans". *La Humanitat* [Barcelona] (3 de maig de 1933), pàg. 6.

"Salutació". *La Rambla* [Barcelona] (9 de gener de 1936), pàg. 1.

SARDÀ, Z. "Joaquim Ventalló. Parlant clar". *Serra d'Or*. (febrer de 1988), núm. 340, pàg. 13-15.

SENTÍS, C. "A vista d'ocell, França explica moltes coses". *L'Instant* [Barcelona] (14 de març de 1936), pàg. 1.

—. "Josep M. Xicota". *La Vanguardia* [Barcelona] (28 de juny de 1990), pàg. 20.

—. "La invasió femenina a la Universitat". *Mirador* [Barcelona] (26 de maig de 1932), pàg. 2.

—. "Tot marxant sobre Roma en l'any XII del feixisme". *L'Instant* [Barcelona] (11 d'octubre de 1935), pàg. 1.

—. "Un curs de cinema a la Universitat". *La Publicitat* [Barcelona] (26 de gener de 1932), pàg. 3.

SERINYÀ, F. "Quaranta quatre anys de premsa diària catalana, a Barcelona". *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1933), pàg. 55, 67.

—. "Un diari polític". *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1932), pàg. 6.

SINGLA, C. "Periodística per al periodisme". *Avui* [Barcelona] (4 de febrer de 1989), pàg. 36.

—. "Un setmanari multimèdia: "L'hora radiada" de *Mirador* (1932). *Treballs de comunicació*. (Octubre de 1997), núm. 8, pàg. 39-45.

SOLDEVILA, C. "A l'entorn de les columnes". *La Publicitat* [Barcelona] (22 d'octubre de 1933), pàg. 1.

—. "El problema de la premsa catalana". *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (16 de gener de 1933), pàg. 2.

—. "L'artificial d'avui és el natural de demà". *La Publicitat* [Barcelona] (27 de setembre de 1931), pàg. 1.

—. "L'extremisme femení". *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (28 de desembre de 1931), pàg. 9.

—. "La darrera piula". *La Publicitat* [Barcelona] (10 de maig de 1931), pàg. 1.

—. "La nit ja no existeix". *La Publicitat* [Barcelona] (11 d'octubre de 1929), pàg. 1.

—. "La santa insistència". *La Publicitat* [Barcelona] (24 de juny de 1931), pàg. 1.

—. "No val a badar". *La Publicitat* [Barcelona] (28 de gener de 1932), pàg. 1.

—. "¿Novel·la o biografia, que més té?". *La Publicitat* [Barcelona] (18 d'octubre de 1933), pàg. 1.

—. "Una profecia feta vuit anys enrera". *La Publicitat* [Barcelona] (15 d'abril de 1931), pàg. 1.

SOLDEVILA, F. "L'ofensiva combinada". *La Publicitat* [Barcelona] (6 de maig de 1931), pàg. 1.

—. "La profecia de Maragall". *La Publicitat* [Barcelona] (13 de maig de 1931), pàg. 1.

SUBIRÀ, J. "En el cinquè aniversari del nostre periòdic". *El Matí* [Barcelona] (27 de maig de 1934), pàg. 3.

TASIS, R. "LA PUBLICITAT, diari de joventut". *La Publicitat* [Barcelona] (1 d'octubre de 1935), pàg. 6.

TRABAL, F. "Barcelona endins". *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (13 d'abril de 1931), pàg. 7.

"Tres anys de República i d'Autonomia". *La Publicitat* [Barcelona] (14 d'abril de 1934), pàg. 1.

"Un avió per anar a 800 quilòmetres per hora". *La Humanitat* [Barcelona] (25 de desembre de 1931), pàg. 4.

"Un parèntesi". *La Nau* [Barcelona] (21 de gener de 1933), pàg. 1.

"Un tombant en la política catalana". *La Publicitat* [Barcelona] (23 d'agost de 1933), pàg. 1.

"Unes paraules del president Macià". *La Humanitat* [Barcelona] (9 de juliol de 1933), pàg. 1.

VALLDEPERAS, M. "Català". *La Nau* [Barcelona] (7 de juliol de 1931), pàg. 1.

—. "La premsa comarcal catalana". *L'Opinió* (4 de juny de 1933), pàg. 53, 54, 66.

VALLS, M. "La Renaixensa" diari de Catalunya". *El Matí* [Barcelona] (7 de juny de 1936), pàg. 9.

"Vells amics". *La Ciutat* [Barcelona] (13 de novembre de 1934), pàg. 1.

VENTALLÓ, J. "Amb la mateixa fe". *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1932), pàg. 5.

—. "Una mica d'anecdolari". *Avui* [Barcelona] (21 d'agost de 1977), pàg. 20.

VERNI, V. "La Universitat de Barcelona i el seu règim autònom". *La Humanitat* [Barcelona] (25 de febrer de 1934), pàg. 12.

VILÀ, A. (Crítias). "Matchs de boxa". *Mirador* [Barcelona] (25 d'abril de 1929), pàg. 3.

VIVES, M. "Una nit amb els ràdio experimentadors catalans". *La Humanitat* [Barcelona] (30 d'agost de 1932), pàg. 5.

XAMMAR, E. "La cruïlla de camins". *Mirador* [Barcelona] (27 de juliol de 1931), pàg. 1.

XIRAU, A. "La "vella" Opinió". *L'Opinió* [Barcelona] (4 de juny de 1932), pàg. 4.

6.3 Articles sobre la televisió

“1ª Exposició Nacional de Ràdio”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (5 de novembre de 1931), pàg. 7-8.

“34 emissores de televisió en servei”. *L’Opinió* [Barcelona] (5 de juliol de 1934), pàg. 14.

“A l’entorn de la televisió”. *La Publicitat* [Barcelona] (10 de març de 1935), pàg. 13.

AGUSTÍ, P. “L’estat actual de la radio-televisió”. *Ciència*. (juliol-agost de 1930), núm. 38, pàg. 5-32.

“Ajornament de la televisió”. *La Humanitat* [Barcelona] (18 de juny de 1935), pàg. 5.

ALEMANY, X. “Visió de la ciutat futura”. *L’Almanac de l’Esquella de la Torratxa* [Barcelona] (1911), pàg. 58-61.

AMORÓS, A. “Evolució de la televisió”. *L’Instant* [Barcelona] (12 de juliol de 1935), pàg. 8.

—. “Evolució de la televisió II”. *L’Instant* [Barcelona] (23 de juliol de 1935), pàg. 8.

—. “La televisió pels tubs de raigs catòdics”. *Catalunya Ràdio*. (28 de juliol de 1934), núm. 117, pàg. 10-11.

—. “Ràdio-actualitats”. *L’Instant* [Barcelona] (26 de desembre de 1935), pàg. 10.

—. “Televisió”. *Catalunya Ràdio*. (24 de novembre de 1934), núm. 133, pàg. 6-8, 34.

—. “Una nova emissora de televisió a la Torre Eiffel”. *L’Instant* [Barcelona] (11 de desembre de 1935), pàg. 10.

“Aparell de televisió”. *L’Instant* [Barcelona] (6 d’abril de 1935), pàg. 9.

ARTÍS, A. A. (Sempronio). “Una mena d’apartheid”. *Tele-estel* (16 de gener de 1970), núm. 169, pàg. 15.

- “Aviat tindrem televisió”. *L’Instant* [Barcelona] (9 de febrer de 1935), pàg. 1
- “Berlín inaugura avui el servei públic de televisió, el primer del món”. *El Matí* [Barcelona] (22 de març de 1935), pàg. 7.
- BLACKMORE, A. “La televisió”. *La Publicitat* [Barcelona] (7 de juliol de 1935), pàg. 12.
- CALDERS, P. “La boira”. *Tele-estel* (6 de febrer de 1970), núm. 170, pàg. 3.
- CALVET, E. “Com funciona un aparell de Radiovisió”. *Catalunya Ràdio*. (31 de desembre de 1931), núm. 3, pàg. 9-10.
- . “El pròxim futur dels aparells de ràdio i fono”. *La Publicitat* [Barcelona] (8 de maig de 1932), pàg. 11.
- . “El ràdio-cinema està pròxim a ésser del domini públic”. *La Publicitat* [Barcelona] (9 d’octubre de 1933), pàg. 5.
- . “Els progressos de la nostra emissora”. *Catalunya Ràdio*. (31 de desembre de 1932), núm. 35, pàg. 9-11.
- . “L’estat actual de la Radiovisió. El Ràdio-Cinema”. *Catalunya Ràdio*. (30 de novembre de 1931), núm. 2, pàg. 12-13.
- . “L’Exposició de Ràdio, Cinema sonor i Fotografia”. *Mirador* [Barcelona] (3 de novembre de 1932), 8-9.
- . “L’Exposició Nacional de Radiotelefonía”. *La Publicitat* [Barcelona] (8 de novembre de 1931), pàg. 10.
- . “L’Exposició Nacional de Radiotelefonía”. *La Publicitat* [Barcelona] (22 de novembre de 1931), pàg. 11.
- . “La inauguració de l’Exposició de Ràdio, Cinema Sonor i Fotografia als locals de l’Exposició de Montjuïc”. *La Publicitat* [Barcelona] (23 d’octubre de 1932), pàg. 5
- . “La instal·lació de la Ràdio Associació a l’Exposició de Ràdio, Cinema sonor i fotografia”. *La Publicitat* [Barcelona] (30 d’octubre de 1932), pàg. 8.
- . “La ràdio i les eleccions”. *La Publicitat* [Barcelona] (20 de novembre de 1932), pàg. 7.
- . “La Radiodifusió i l’Estatut de Catalunya”. *La Publicitat* [Barcelona] (16 d’octubre de 1932), pàg. 7.

—. “La situació actual de la Televisió”. *Catalunya Ràdio*. (16 de juny de 1934), núm. 111, pàg. 14-15.

—. “La telefotografia catalana”. *Catalunya Ràdio*. (13 d'agost de 1931), núm. 15, pàg. 7-8.

—. “La transmissió d'imatges animades a l'Exposició de Berlín”. *La Nau* [Barcelona] (26 de gener de 1932), pàg. 8.

—. “La transmissió d'imatges i els ràdio-oients”. *La Publicitat* [Barcelona] (6 de novembre de 1932), pàg. 7.

—. “Les grans novetats de Ràdio”. *La Publicitat* [Barcelona] (13 de desembre de 1931), pàg. 12.

—. “Les possibilitats actuals de la radiovisió”. *Catalunya Ràdio*. (29 de juliol de 1933), núm. 65, pàg. 15, 32.

—. “Per als aficionats a la radiovisió”. *Catalunya Ràdio*. (13 de maig de 1933), núm. 54, pàg. 6.

—. “Ràdio Ciència”. *La Publicitat* [Barcelona] (20 de desembre de 1931), pàg. 11.

—. “S'acosta l'Exposició de Ràdio a la nostra ciutat”. *La Publicitat* [Barcelona] (25 de setembre de 1932), pàg. 11.

—. “Una gran emissora d'ones ultra-curtes i radiovisió”. *Catalunya Ràdio*. (6 de gener de 1934), núm. 88, pàg. 21.

CAPDEVILA, M. “El pas de Marconi per Barcelona”. *L'Instant* [Barcelona] (13 de setembre de 1935), pàg. 1-2.

CAPELLADES, P. “Aneu amb compte, senyor alcalde”. *La Publicitat* [Barcelona] (15 de maig de 1932), pàg. 12.

Catalunya Ràdio. (5 de novembre de 1932), núm. 27, pàg. 1.

Catalunya Ràdio. (16 de juny de 1934), núm. 111, pàg. 1.

COBB, I.S. “El futur de la ràdio”. *Catalunya Ràdio*. (5 de maig de 1934), núm. 105, pàg. 7.

“Com ha estat possible la televisió”. *La Nau* [Barcelona] (17 de maig de 1932), pàg. 10.

“Com ha estat possible la televisió”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (26 de maig de 1932), pàg. 6.

“Com s’aplica el telecinema”. *Última Hora* [Barcelona] (3 de febrer de 1936), pàg. 10.

COMPANY, M. “La guerra aèria segons Fokker. Els avenços de la televisió. Una expedició a la terra de Graham”. *El Matí* [Barcelona] (28 d’agost de 1934), pàg. 7.

“De televisió”. *L’Opinió* [Barcelona] (13 de gener de 1932), pàg. 2.

“De televisió”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (11 de gener de 1932), pàg. 5.

“De tot el món”. *L’Instant* [Barcelona] (23 de gener de 1936), pàg. 8.

“De tot el món”. *L’Instant* [Barcelona] (28 de gener de 1936), pàg. 8.

“De tot el món”. *L’Instant* [Barcelona] (4 de febrer de 1936), pàg. 10.

“De tot el món”. *L’Instant* [Barcelona] (7 de febrer de 1936), pàg. 8.

“Descripció tècnica de l’emissor de fotografies sistema Abad”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (11 de novembre de 1932), pàg. 8.

DOMÈNECH GILART, J. “L’esdevenidor de la ràdio”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (22 de setembre de 1932), pàg. 6.

—. “Les retransmissions”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (20 de març de 1933), pàg. 11.

DUVERNOIS, H. “Televisió”. *Mirador* [Barcelona] (16 de maig de 1935), pàg. 4.

“El futurisme en el cinema. És un film que es desenvolupa entre els anys 1940 i 1960”. *La Rambla* [Barcelona] (27 de maig de 1936), pàg. 8.

“El president del comitè organitzador de la II Exposició de Ràdio diu als radioients”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (29 d’octubre de 1932), pàg. 9-10.

“El problema de la televisió”. *Ciència*. (Gener-febrer de 1930), núm. 35, pàg. 438-439.

“El telèfon amb visió”. *La Publicitat* [Barcelona] (15 de setembre de 1935), pàg. 13.

“El telecinema”. *Mirador* [Barcelona] (2 de febrer de 1933), pàg. 2.

“El yo-yo per televisió”. *Mirador* [Barcelona] (15 de desembre de 1932), pàg. 8.

“Els misteris dels ecos retardats”. *La Publicitat* [Barcelona] (3 de març de 1935), pàg. 13.

“Els pallassos davant del micròfon”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (4 de febrer de 1932), pàg. 6.

“Els progressos de la televisió”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (11 de febrer de 1932), pàg. 6.

“Els progressos de la televisió”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (25 de març de 1932), pàg. 6.

“Els secrets de la televisió”. *La Humanitat* [Barcelona] (17 d'abril de 1935), pàg. 8.

“Els treballs de Marconi”. *L'Opinió* [Barcelona] (4 d'octubre de 1934), pàg. 16.

“Emissions de televisió amb ondes curtes”. *La Nau* [Barcelona] (2 de febrer de 1932), pàg. 9.

“Emissions radiotelegràfiques de Ràdio Associació”. *L'Opinió* [Barcelona] (20 de maig de 1932), pàg. 2.

“Emissores de televisió a França”. *L'Opinió* [Barcelona] (17 de maig de 1934), pàg. 7.

“En Vicenç Guinyau i Moreno, puntal de l'Associació”. *Catalunya Ràdio*. (16 de juliol de 1932), núm. 11, pàg. 9.

“Entorn de la 1ª Exposició Nacional de Ràdio”. *L'Opinió* [Barcelona] (28 d'octubre de 1931), pàg. 6-7.

“Entorn de la primera Exposició Nacional de Ràdio”. *El Matí* [Barcelona] (14 de novembre de 1931), pàg. 1.

“Exposició de T.S.F.”. *Mirador* [Barcelona] (23 de juny de 1932), pàg. 8.

FERRET, J. “Matisos i tendències de la premsa moderna”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (30 d'agost de 1932), pàg. 1.

“Films per a la radiotelevisió”. *Última Hora* [Barcelona] (16 d'abril de 1936), pàg. 6.

“França”. *Mirador* [Barcelona] (19 d'octubre de 1935), pàg. 8.

FRANCÈS, J.M. “Edat d'or, bé, però de quin?”. *La Humanitat* [Barcelona] (1 de desembre de 1931), pàg. 6.

“Foto”. *La Publicitat* [Barcelona] (23 de juny de 1935), pàg. 11.

GALZERAN, LI. "La televisió en colors naturals". *L'Instant* [Barcelona] (9 de juliol de 1936), pàg. 2.

GASTARDI, E. "Progressos de la televisió". *La Nau* [Barcelona] (1 d'abril de 1931), pàg. 3.

GAY COSTA, A. "Comentari". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (29 d'octubre de 1932), pàg. 8.

—. "Comentaris a la primera Exposició de Ràdio". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (10 de desembre de 1931), pàg. 5.

GÓMEZ DE LA SERNA, R. "La nueva épica". *La Gazeta literaria*. (15 de octubre de 1928), núm. 44, pàg. 4.

GONZÁLEZ, R. "Aquells temps romàntics de la ràdio". *Última Hora* [Barcelona] (19 d'octubre de 1935), pàg. 6.

—. "El veritable estat de la radiotelevisió". *Última Hora* [Barcelona] (26 de novembre de 1935), pàg. 7.

—. "La ràdio i la comoditat". *Última Hora* [Barcelona] (22 de novembre de 1935), pàg. 3.

—. "La radiotelevisió produirà un gran canvi". *Última Hora* [Barcelona] (16 de gener de 1936), pàg. 5.

GUANSÉ, D. "Desfeta de la llar?". *L'Instant* [Barcelona] (22 de gener de 1936), pàg. 10.

—. "La nova idolatria". *L'Instant* [Barcelona] (3 de gener de 1936), pàg. 12.

GUARDIOLA, P. "La ràdio en els arguments dels films". *L'Instant* [Barcelona] (9 de gener de 1936), pàg. 8.

"Guillem Conrad Roengten". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (31 de març de 1935), pàg. 4.

HOZ DE LA, J. "Ones curtes". *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (3 de març de 1935), pàg. 13.

"Humorisme científic". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (14 de maig de 1931), pàg. 3.

JUNYENT, A. "Els propulsors de la T.S.F.". *L'Opinió* [Barcelona] (22 de març de 1934), pàg. 8.

- “L’estat actual de la televisió”. *L’Opinió* [Barcelona] (31 de maig de 1934), pàg. 13.
- “La radiovisió a França”. *L’Instant* [Barcelona] (20 de desembre de 1935), pàg. 10.
- “Radioguspines”. *L’Opinió* [Barcelona] (7 de setembre de 1932), pàg. 7.
- “Resum de l’any”. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de gener de 1934), pàg. 2.
- “Retransmissions de pel·lícules sonores”. *L’Opinió* [Barcelona] (4 de gener de 1934), pàg. 7.
- “Televisió, sí, però...”. *L’Instant* [Barcelona] (24 de juny de 1935), pàg. 12.
- KLINGSOR. “L’actualitat de la Radiovisió”. *L’Instant* [Barcelona] (3 de gener de 1935), pàg. 8.
- “L’Associació Nacional de Radiodifusió visita el senyor Guglielmo Marconi, inventor de la T.S.F.”. *La Publicitat* [Barcelona] (13 d’octubre de 1929), pàg. 4.
- “¿L’emissora de televisió anglesa de trenta línies desapareixerà?”. *La Publicitat* [Barcelona] (29 de setembre de 1935), pàg. 11.
- “L’estudi d’una emissora”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (11 de gener de 1932), pàg. 5.
- “L’estudi d’una emissora”. *L’Opinió* [Barcelona] (13 de gener de 1932), pàg. 2.
- “L’exposició de Ràdio a Nova York”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (24 de desembre de 1931), pàg. 5.
- “L’exposició de ràdio, de Londres”. *L’Opinió* [Barcelona] (7 de setembre de 1934), pàg. 14.
- “L’Institut Internacional de Televisió”. *Ciència*. (Març de 1931), núm. 40, pàg. 386.
- “La carta del temps per telegrafia. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (28 de març de 1932), pàg. 9.
- “La màxima atracció de la darrera Exposició de Ràdio”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (11 de novembre de 1932), pàg. 8.
- “La més moderna antena de radiotelevisió”. *Última Hora* [Barcelona] (12 de juny de 1936), pàg. 4.
- “La premsa filmada”. *La Rambla* [Barcelona] (28 de maig de 1936), pàg. 8.

“La primera cita per televisió”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (10 de desembre de 1931), pàg. 5.

“La primera estació de televisió a Àustria”. *La Publicitat* [Barcelona] (17 de novembre de 1935), pàg. 14.

“La ràdio i la premsa diària”. *La Nau* [Barcelona] (29 de juliol de 1931), pàg. 2.

“La radiotransmissió de les imatges”. *El Matí* [Barcelona] (29 de gener de 1935), pàg. 5.

“La radiovisió”. *Mirador* [Barcelona] (4 d'agost de 1932), pàg. 8.

“La Segona Exposició de Ràdio”. *El Matí* [Barcelona] (25 d'octubre de 1932), pàg. 4.

La telefotografia a Catalunya: la contribució de Pau Abad (1896-1981)”. *Ciència*. Vol. 3. (Febrer de 1981), núm. 124, pàg. 60-63.

“La televisió”. *Mirador* [Barcelona] (15 de setembre de 1932), pàg. 8.

“La televisió”. *Mirador* [Barcelona] (3 de novembre de 1932), pàg. 9.

“La televisió”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (5 de maig de 1935), pàg. 21.

“La televisió”. *La Publicitat* [Barcelona] (26 de gener de 1936), pàg. 14.

“La televisió a Alemanya”. *L'Opinió* [Barcelona] (11 de juliol de 1934), pàg. 13.

“La televisió a Alemanya”. *La Publicitat* [Barcelona] (12 de gener de 1936), pàg. 13.

“La televisió a Anglaterra”. *La Nau* [Barcelona] (24 d'agost de 1932), pàg. 4.

“La televisió a Anglaterra”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (25 de gener de 1935), pàg. 19.

“La televisió a Anglaterra”. *Mirador* [Barcelona] (28 de febrer de 1935), pàg. 8.

“La televisió a l'abast de tothom”. *Última Hora* [Barcelona] (5 de març de 1936), pàg. 6.

“La televisió a la moda”. *Mirador* [Barcelona] (12 de maig de 1932), pàg. 8.

“La televisió a la pràctica”. *La Publicitat* [Barcelona] (31 de gener de 1926), pàg. 4.

“La televisió als Estats Units”. *L’Opinió* [Barcelona] (22 de novembre de 1931), pàg. 2.

“La televisió als Estats Units”. *Mirador* [Barcelona] (10 de novembre de 1932), pàg. 8.

“La televisió als E.U.”. *Mirador* [Barcelona] (1 d’agost de 1935), pàg. 8.

“La televisió als P.T.T.”. *L’Opinió* [Barcelona] (22 d’agost de 1934), pàg. 14.

“La televisió anglesa”. *El Matí* [Barcelona] (16 de febrer de 1935), pàg. 7.

“La televisió avança”. *La Publicitat* [Barcelona] (10 de març de 1935), pàg. 13.

“La televisió de les escenes a l’aire lliure”. *Mirador* [Barcelona] (15 de juny de 1933), pàg. 8.

“La televisió en colors”. *Última Hora* [Barcelona] (28 de març de 1936), pàg. 6.

“La televisió en l’esdevenidor”. *L’Instant* [Barcelona] (4 de juny de 1936), pàg. 8.

“La televisió, futura escola?”. *El Matí* [Barcelona] (4 d’agost de 1935), pàg. 7.

“La televisió i l’exposició de ràdio de Berlín”. *La Publicitat* [Barcelona] (25 d’agost de 1935), pàg. 9.

LAGOMA, A. “Resolucions pràctiques de la televisió”. *Catalunya Ràdio*. (23 de desembre de 1933), núm. 86, pàg. 10-11.

—. “Resolucions pràctiques de la televisió II”. *Catalunya Ràdio*. (30 de desembre de 1933), núm. 87, pàg. 17-19.

“Les aplicacions de la làmpara amplificadora”. *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (5 de març de 1934), pàg. 13.

“Les curses i la televisió”. *Mirador* [Barcelona] (2 de juny de 1932), pàg. 8.

“Les darreres novetats”. *Última Hora* [Barcelona] (14 de maig de 1936), pàg. 4.

“Les meravelles de la televisió”. *El Matí* [Barcelona] (14 de març de 1935), pàg. 7.

“Les micro-ones”. *La Publicitat* [Barcelona] (7 d’abril de 1935), pàg. 14.

“Les prediccions de Juli Verne”. *L’Opinió* [Barcelona] (3 de novembre de 1933), pàg. 10.

LION BERLIN, A. "La televisió a Alemanya". *La Publicitat* [Barcelona] (27 d'octubre de 1935), pàg. 10.

LLADÓ, J.M. "La gent del "Mare Nostrum"". *Tele-estel* (19 de gener de 1968), núm. 79, pàg. 36-37.

LLORENS, P. "Estat actual de la televisió". *L'Instant* [Barcelona] (15 de maig de 1935), pàg. 8.

"Manifestacions del vice-president de la National Broadcasting Company" de Nova York". *L'Instant* [Barcelona] (16 de setembre de 1935), pàg. 10.

MANYER, B. "L'Exposició de Ràdio de Berlín". *L'Opinió* [Barcelona] (18 de setembre de 1932), pàg. 4.

"Marconi i la televisió". *Mirador* [Barcelona] (29 de juliol de 1935), pàg. 8.

MATHIAS, F. "Dos minuts sobre Ràdio". *L'Opinió* [Barcelona] (15 de novembre de 1931), pàg. 2-3.

MIQUEL, J.M. "La Ràdio i la imatge". *L'Instant* [Barcelona] (16 de juny de 1936), pàg. 8.

NAVARRO COSTABELLA, J. "Marconi a Barcelona". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (11 d'octubre de 1929), pàg. 1.

"Notes radiofòniques". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (11 de maig de 1933), pàg. 7.

"Noticiari". *L'Opinió* [Barcelona] (27 de setembre de 1931), pàg. 7.

"Notícies de ràdio". *L'Opinió* [Barcelona] (24 de novembre de 1932), pàg. 6.

"Nous assaigs de televisió". *La Nau* [Barcelona] (24 de maig de 1931), pàg. 3.

"Nous assaigs de televisió". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (19 de juny de 1931), pàg. 6.

"Nous assaigs de televisió". *La Publicitat* [Barcelona] (28 de juny de 1931), pàg. 13.

"Nous progressos de la telegrafia d'imatges i del problema de la televisió". *Ciència*. (Novembre-desembre de 1927), núm. 20, pàg. 681-682.

"Nova senyal de pausa a Rússia". *La Rambla. Esport i Ciutadania* [Barcelona] (18 de juliol de 1932), pàg. 11.

OLIVER, J. "Tros de paper". *Serra d'Or*. (desembre de 1966), núm. 12, pàg. 45.

PALLEJÀ, J. "Una instal·lació experimental de televisió". *L'Instant* [Barcelona] (16 de setembre de 1935), pàg. 10.

"Pentagrama radiofònic". *L'Instant* [Barcelona] (30 d'agost de 1935), pàg. 8.

"Per actuar a la ràdio caldrà ésser bella...". *Última Hora* [Barcelona] (10 d'abril de 1936), pàg. 3.

PÉREZ-PUJOL, R. "Ràdio-noticiari setmanal d'actualitat". *L'Instant* [Barcelona] (11 de maig de 1935), pàg. 11.

PERICAS, J. "Sobre televisió". *Ibérica*. (13 de setembre de 1924), núm. 543, pàg. 157-160.

PLANES, J.M. "Comentaris de les 9 i 5". *El Be negre*. (1 de juliol de 1936), pàg. 3.

PRATDESABA, J. "Balanç". *Catalunya Ràdio*. (7 de gener de 1933), núm. 36, pàg. 4.

—. "Balanç". *Catalunya Ràdio*. (20 de gener de 1934), núm. 90, pàg. 6.

"Principis de televisió". *Ràdio Barcelona*. (7 de desembre de 1935), núm. 590, pàg. 13-15.

Propers assaigs de radiovisió". *La Publicitat* [Barcelona] (31 de gener de 1932), pàg. 10.

PUJOL, P. "La II Exposició de Ràdio i la seva relació internacional". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (29 d'octubre de 1932), pàg. 8-9.

"Què és la televisió?". *El Matí* [Barcelona] (6 de gener de 1935), pàg. 7.

"Ràdio Ciència". *L'Opinió* [Barcelona] (23 d'octubre de 1932), pàg. 4.

"Ràdio Ciència". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (24 de desembre de 1931), pàg. 6.

"Ràdio Ciència". *L'Opinió* [Barcelona] (16 de desembre de 1931), pàg. 2.

"Ràdio noves de tot el món". *L'Opinió* [Barcelona] (27 de gener de 1932), pàg. 2.

"Radioguspires". *L'Opinió* [Barcelona] (26 d'octubre de 1933), pàg. 10.

"Recepció de televisió en un transatlàntic". *La Humanitat* [Barcelona] (9 de juliol de 1935), pàg. 3.

“Receptors públics de televisió”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 de setembre de 1935), pàg. 11.

RIFÀ, E. “Amb motiu de la inauguració de la Primera Exposició de Ràdio”. *La Nau* [Barcelona] (6 de novembre de 1931), pàg. 3.

—. “El que caldrà que tingui en compte la Generalitat respecte de la Radiodifusió Catalana”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (3 de desembre de 1931), pàg. 8.

—. “La implantació de la televisió a Anglaterra”. *L’Instant* [Barcelona] (25 de febrer de 1935), pàg. 9.

—. “Televisió”. *La Veu de Catalunya*. [Barcelona] (21 de gener de 1932), pàg. 8.

—. “La televisió”. *El Matí* [Barcelona] (23 de febrer de 1932), pàg. 15.

RIU, A. “Influències de la ràdio”. *L’Opinió* [Barcelona] (17 de juliol de 1932), pàg. 2.

—. “L’esdevenidor imminent de la Ràdio”. *Catalunya Ràdio*. (31 de desembre de 1931), núm. 3, pàg. 12.

—. “L’evolució de la ràdio a Catalunya”. *L’Opinió* [Barcelona] (19 de juny de 1932), pàg. 2.

—. “Les futures aplicacions de la ràdio”. *L’Opinió* [Barcelona] (6 d’abril de 1932), pàg. 2.

—. “Les meravelles modernes”. *L’Opinió* [Barcelona] (24 d’abril de 1932), pàg. 2.

—. “Radiodifusió o Teledifusió?”. *L’Opinió* [Barcelona] (17 de febrer de 1932), pàg. 2.

ROIG, T. “Una conversa amb el senyor Pau Llorens, president de Ràdio Associació de Catalunya”. *L’Instant* [Barcelona] (1 de gener de 1935), pàg. 8.

—. “Una conversa amb Joan Sabat”. *L’Instant* [Barcelona] (1 de gener de 1936), pàg. 20.

ROMEVA, P. “La televisió”. *El Matí* [Barcelona] (13 de gener de 1934), pàg. 9.

“S’inicia debat sobre la llei de radiodifusió”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 de juny de 1934), pàg. 5-6.

- “Salutació”. *La Humanitat* [Barcelona] (9 de novembre de 1931), pàg. 6.
- SÁNCHEZ CORDOVÉS, J. “El primer servei públic de visio-telefonía”. *Última Hora* [Barcelona] (19 de març de 1936), pàg. 6.
- . “¿En quin estat es troba la televisió?”. *La Publicitat* [Barcelona] (4 d’agost de 1935), pàg. 10.
- SANS, P. “Com aplicar la radiovisió al vostre receptor de ràdio”. *La Nau* [Barcelona] (6 de novembre de 1931), pàg. 4.
- . “Per aplicar la radiovisió a un receptor”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (19 de novembre de 1931), pàg. 8.
- . “Per aplicar la radiovisió al vostre receptor”. *La Nau* [Barcelona] (16 de novembre de 1931), pàg. 2.
- SENTÍS, C. “Les coses que veuen i endevinen els parisencs”. *L’Instant* [Barcelona] (17 de març de 1936), pàg. 1-2.
- “Senyal d’alarma”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (25 de febrer de 1932), pàg. 6.
- SERRA, F. “L’estat actual de la televisió”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (25 de setembre de 1935), pàg. 7.
- . “La televisió”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (28 d’abril de 1935), pàg. 11.
- “Sobre la televisió”. *Mirador* [Barcelona] (25 d’abril de 1935), pàg. 8.
- SOLDEVILA, C. “La Premsa i la Ràdio”. *L’Instant* [Barcelona] (18 d’octubre de 1935), pàg. 10.
- SOPENA, E. “Los silencios informativos de T.V.E.”. *La Vanguardia Española* (20 de març de 1968), pàg. 11.
- “Televisió”. *El Matí* [Barcelona] (19 de setembre de 1935), pàg. 5.
- “Televisió”. *La Publicitat* [Barcelona] (1 de desembre de 1935), pàg. 9.
- “Televisión”. *La Vanguardia* [Barcelona] (2 de novembre de 1933), pàg. 16.
- “Televisió-Telecinema”. *El Matí* [Barcelona] (17 de març de 1935), pàg. 14.
- “Televisió-Telecinema”. *El Matí* [Barcelona] (24 de març de 1935), pàg. 7.
- “Televisió i cinema”. *Mirador* [Barcelona] (13 de juliol de 1933), pàg. 8.

“Televisió. Revista científica en tres “sketch””. *El Be negre*. (12 de juny de 1935), pàg. 3.

“Transmissió de pel·lícules sonores”. *L'Opinió* [Barcelona] (8 de febrer de 1934), pàg. 9.

“Transmissions de televisió per la B.B.C.”. *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (4 d'abril de 1934), pàg. 7.

TRESSERRAS, J.M. “El takifotófono de Xavier Alemany: Una estampa visionària de la televisió”. *Treballs de Comunicació*. (Octubre de 1992), núm. 3, pàg. 65-73.

“Un èxit i un exemple / Parla el senyor Balasch, president del Comitè Organitzador / Manca d'un local adequat”. *La Humanitat* [Barcelona] (10 de desembre de 1931), pàg. 5.

“Un gran pla per explotar la televisió als Estats Units”. *Última Hora* [Barcelona] (27 de desembre de 1935), pàg. 6.

“Un inventor sabadellenc”. *La Ciutat* [Sabadell] (11 de setembre de 1932), pàg. 7.

“Una ciutat radiofònica als Estats Units”. *La Nau* [Barcelona] (8 de juliol de 1931), pàg. 2.

“Una conversa amb el Sr. Jaume Rusquelles, President de l'Associació Nacional de Radiodifusió”. *El Matí* [Barcelona] (6 de desembre de 1931), pàg. 7.

“Una emissora de televisió a Barcelona?”. *L'Opinió* [Barcelona] (8 de juliol de 1934), pàg. 5.

“Una estació de televisió a Nova York”. *L'Opinió* [Barcelona] (29 de novembre de 1931), pàg. 2.

“Una gran central receptor per a la comunicació transoceànica per telefonia sense fils”. *L'Opinió* [Barcelona] (20 de setembre de 1931), pàg. 7.

VALLVERDÚ, J. “Jaume Vicens a Balaguer”. *Tele-estel* (26 de maig de 1967), núm. 35, pàg. 7.

VENTALLÓ, J. “Una mica d'història sobre la ràdio i la televisió”. *L'Avenç*. (abril de 1982), núm. 48, pàg. 13-14.

—. “Visiotelefonia i Telecinematografia”. *L'Instant* [Barcelona] (16 d'abril de 1936), pàg. 8.

VILA, E. "El que ens ha dit en Pau Abad sobre el seu invent". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (11 de novembre de 1932), pàg. 8.

—. "La televisió adaptada. La boxa en els estudis". *Catalunya Ràdio*. (11 de març de 1933), núm. 45, pàg. 5-6.

—. "Oportunitats manifestes". *La Veu de Catalunya* [Barcelona] (25 d'agost de 1932), pàg. 6.

6.4 Documents en línia

ASSOCIACIÓ FRANCESC PUJOLS. *Associació Francesc Pujols* [En línia]. Barcelona: Associació Francesc Pujols. <<http://www.francescpujols.org>> [Consulta 6 de setembre de 2004].

BRITISH BROADCASTING COMPANY. *British Broadcasting Company* [En línia]. London: BBC, 2004. <<http://www.bbc.co.uk/heritage/story>> [Consulta 14 de març de 2004].

CASASÚS, J.M. [coord.]. *Reports de la recerca a Catalunya (1996-2002). Comunicació i informació*. [En línia]. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2004. <<http://www.iecat.net/recerca/reports/pdf2/comunica9602.pdf>> [Consulta 19 de març de 2004].

DUPOUY, R. *Naissance de la Télévision* [En línia]. [France]: Roger Dupouy, [s.d.]. <<http://perso.wanadoo.fr/roger.dupouy>> [Consulta 5 de setembre de 2004].

FIGUERES, J.M. *La producció bibliogràfica d'història de la premsa a la UAB. Dades per a un informe historiogràfic (1992-2003)* [En línia]. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Departament de Periodisme. Aula d'Història del Periodisme, 2003. <<http://www.upf.edu/periodis/auladb/pdf/figueres.pdf>> [Consulta 16 d'octubre de 2003].

FUNDACIÓ FRANCESC PUJOLS. *Fundació Francesc Pujols* [En línia]. Martorell: Fundació Francesc Pujols. <<http://fundacio-francescpujols.com>> [Consulta 6 de setembre de 2004].

GENOVA, T. *Television History* [En línia]. [USA]: Television History, 2001. <<http://www.tvhistory.tv>> [Consulta 14 de març de 2003].

GUILLAMET, J. *Estat de la investigació en història de la premsa i del periodisme a Catalunya* [En línia]. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Departament de Periodisme. Aula d'Història del Periodisme, 2003. <<http://www.upf.edu/periodis/auladb/pdf/guillamet.pdf>> [Consulta 16 d'octubre de 2003].

LANGE, A. *Histoire de la Télévision* [En línia]. Bruxelles: Histoire de la Télévision, 1999. <<http://histv2.free.fr>> [Consulta 14 de març de 2003].

McVOY, E. *Early Television Foundation* [En línia]. Ohio [USA]: Early Television Foundation, 1999. <<http://www.earlytelevision.org>> [Consulta 14 de març de 2003].

MILLER, J. *History of American Broadcasting* [En línia]. [USA]: Jeff Miller, [s.d.]. <<http://members.aol.com/jeff560/jeff.html>> [Consulta 5 de setembre de 2004].

ROYAL TELEVISION SOCIETY. *Royal Television Society* [En línia]. London: Royal Television Society, 2004. <<http://www.rts.org.uk>> [Consulta 12 d'abril de 2004].

TAVERA, S. *La història del periodisme a Catalunya: una recerca amb necessitats específiques* [En línia]. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Departament de Periodisme. Aula d'Història del Periodisme, 2003. <<http://www.upf.edu/periodis/auladb/pdf/tavera.pdf>> [Consulta 16 d'octubre de 2003].

6.5 Documents audiovisuals

CANOSA, F. *Entrevista a Diego García*. [Casset sonora]. Madrid: 12 de setembre de 2001.

CANOSA, F. *Entrevista a Teodor Garriga*. [Casset sonora]. Premià de Dalt: 7 de maig de 2003.

KLOFT, M. [dir.]. *La televisió sota l'esvàstica*. [S.I.]: Spiegel TV, 1999. [Reportatge emès pel programa *Segle XX*, del Canal 33, el 22 de març de 2003].

